

Prof. Dr. Abdullah Reşid

İSLÂM'DA ORDU VE KOMUTAN

Şûle Yayınları: 9
İslâm Düşüncesi Dizisi :4

Özgün adı
el- Kıyâdetu'l-Askeriyye fî Ahdi'r-Rasûl

Editör
A. Ali Ural

Yayın Danışmanı
Dr. Arslan Tekin

Redaksiyon
Dr. Sedat Cereci

Dizgi
Selâm

Tashîh
Şûle

Kapak
Ramazan Erkut

Kapak Baskı
Orhan Ofset

Baskı
Eko Ofset

Şûle Yayınları
Piyerloti Cd. Dostlukyurdu Sk. Yeşil Apt.
1/3 34410 Çemberlitaş/İSTANBUL
Tel: (0212) 638 32 91 - 638 57 54- 516 82 93
Faks: (0212) 516 23 36

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ23

ÖNSÖZ25

BİRİNCİ BÖLÜM

ORDU YÖNETİMİ VE KOMUTAN31

ORDU YÖNETİMİ33

Kıyâde (Ordu yönetimi) kelimesinin lugat ve
ıstılah anlamı:33

- I. Ordu Yöneticisinin Gerekliliği34
- II. Ordu Yönetiminin Esasları38
 - a) Komutanın kendisini tanıması38
 - b) Komutanın görevinin bilincinde olması39
 - c) Askerlerini tanıması40
 - ç) Hedefin askerlere açıklanması41

d) Sorumluluk üstlenmek ve askerlerde bu duyguyu geliştirmek	44
e) Askerleri korumak	45
III. Ordu Yönetiminin Türleri	46
a-Baskıya dayalı yönetim	46
b-İkna yoluyla yapılan yönetim	46

KOMUTANLIK.....49

I. Komutanın Özellikleri	49
a-Müslümanlığı daha önce kabul etme ve inancı uğrunda fedakarlık	49
b-Savaş tecrübesinin olması	50
c-Cesaret ve takvâ	53
ç-Görevini iyi yapmak	54
d-Cömertlik	55
II. Komutanın Tayini ve Görevden Alınışı	56
a-Tayin	56
b-Görevden alınışı	57

KOMUTANIN HAKLARI60

I. Askerlerin Komutana İtaat Etmeleri.....	61
İtaat etmeyi ihmal etmenin tehlikeleri	63
II. Hazineden Maaş Tayin Edilmesi	64
III. Askerlerin Komutana Destek Verip Tavsiyede Bulunmaları	66
IV. Son Kararı Verip Askerlere Uygulatmak	67
V. Ganimetler Pay Edilmeden, Ganimet İçindeki Yiyeceklerden Yemeleri İçin Askerlere İzin Vermek	68
VI. Ganimetler Hususunda Komutanla Tartışmayıp Payına Rız Olmak.....	70

KOMUTANIN GÖREVLERİ.....72

I. Askerleri Korumak İçin Nöbetçi Görevlendirmek.....	72
II. Ordunun Her Birimi İçin Parola Belirlemek ...	74
Parola Edinmenin Yararları	74
III. Askerlerin Başına, İletişim ve Kontrol Görevini Yapacak Sorumlular Tayin Etmek....	76
IV. Düşman Hakkında İstihbarat Edinmek.....	77
V. Düşmana Ait Olan Bina ve Kale Gibi Şeyleri Yıkma	80
VI. Savaşı Sona Erdirmek	83
VII. Kazanmaya Yardımcı Olacak Her Türlü Vesileyi Temin Etmek	86
VIII. İstişare Meclisi Kurmak	90
a-İstişarenin uygulanışı.....	93
b-İstişare edilecek kimsede bulunması gereken beş haslet.....	93
IX. Orduyu, Fitneye Neden Olacak Unsurlardan Temizlemek	94
X. Askerler Arasında Adaletli Olmak	98
XI. Askerlerin Durumunu Takip Etmek	101
XII. Savaş İlan Etmek.....	105
XIII. Savaşılacak Kimseleri Belirlemek.....	111
XIV. Askerlere Nasihat Etmek.....	118

İKİNCİ BÖLÜM

RASÛLULLAH (S.A.)'IN YÖNETTİĞİ SAVAŞLAR.....	121
BEDİR SAVAŞI.....	123

I. Savaşın Nedenleri ve Tarihi	123
II. Kureyş'in, Kervanlarını Korumak İçin Yola Çıkışı	126
III. İki Ordunun Bedir'e Varışı	128
Mekkelilerin Ordusunun Bedir'e varışı.....	128
IV. Savaş Meydanında Suyun Önemi.....	129
V. Muhbirler Vasıtasıyla Haber Toplanması	132
VI. İki Ordunun Gücü	137
VII. Peygamber (s.a.)'in Savaş Planı	139
a- Peygamber (s.a.) için, yuvarlak ve kubbeli bir karargâh inşa edilmesi.....	139
b-Orduyu savaşa hazırlamak	140
c- Karşılıklı döğüş	143
ç- Karşılıklı döğüşmenin hükmü.....	145
d- Savaş sahası.....	
e- Müşriklerin ileri gelenlerinin cesetlerinin çukura atılışı	146
VIII. Esirler Hakkında Yapılan İstişare	147

UHUD SAVAŞI

I. Savaşın Nedenleri ve Tarihi.....	153
a-Kureyşin savaş için toplanması.....	153
b-Peygamber (s.a.)'in rüyası.....	155
c-Düşman ordusu hakkında bilgi toplanması ..	156
ç-Düşmanın nasıl karşılanacağı konusunda yapılan istişare	157
d-İki ordunun gücü	158
e-Peygamber (s.a.)'in ordusuyla Uhud'a gelişi .	
f-Peygamber (s.a.)'in savaş planı.....	159
1-Uhud Dağı'nı müslümanların kontrolü altında tutmak.....	160
2-Askerlerin saflar halinde dizilmesi.....	160

3-Emir almadan kimsenin savaşa	
başlamaması.....	160
II. Savaşın İlk Safhası	161
a-Savaşın başlaması	161
b-Savaşın şiddetlenmesi	162
c-Okçuların, Peygamber (s.a.)'in emrine	
uymayışı	162
III. Savaşın İkinci Safhası	164
a-Peygamber (s.a.)'in öldürüldüğü haberinin	
yayılması	164
b-Peygamber (s.a.)'in sebat edişi.....	165
c-Ashab-ı Kiram'ın sebat edişi	166
ç-Allah (c.c.)'ın Uhud Savaşı'nda geri çekilen	
müslümanları yermesi	169
IV. Uhud Savaşı'nın Sonucu	171
HENDEK SAVAŞI.....	174
I. Savaşın Nedenleri ve Tarihi.....	174
II. Düşmana Nasıl Karşı Konulacağı Hususunda	
Yapılan İstişare	177
III. Hendek Kazılması.....	178
IV. Beni Kureyza Kabilesinin Gözetlenmesi	181
V. Peygamber (s.a.)'in Gatafan Kabilesiyle Anlaşma	
Yapmaya Çalışması.....	183
VII. Düşman Ordusunun Birbirine Düşürülmesi ..	184
VIII. Allah (c.c.)'ın İnananlara Meleklerle ve Rüzgârla	
Yardım Etmesi	187
IX. Hendek Savaşı'na Katılan Grupların Dağılıp	
Dağılmadığının Öğrenilmesi	188
X. Hendek Savaşı'nın Sona Ermesi.....	190
XI. Kur'ân-ı Kerim'in Hendek Savaşı'nı	
Tasvir Edişi.....	191

HUDEYBİYE GAZVESİ	195
I. Nedenleri ve Tarihi.....	195
II. Her İki Tarafın Amaçları ve Güçleri.....	197
III. Rasûlullah(s.a.)'ın Mekke'ye Hareket Etmesi	198
IV. Kureyş Kabilesinin Beldah'a Yönelmesi	199
V. İki Taraf Arasında Yapılan Görüşmeler.....	200
a-Kureyşliler'in Peygamber (s.a.)'e gönderdikleri elçiler	201
b-Peygamber (s.a.)'in Kureyş'e gönderdiği elçiler	203
VI. Bey'atü'r-Rıdvan ve Nedeni.....	203
VII.İki Taraf Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklar	205
VIII. Taraflar Arasında Yapılan Anlaşma Görüşmeleri.....	205
IX. Peygamber (s.a.)'in Medine'ye Dönüşü ve Fetih Sûresinin İndirilişi	207
 MEKKE'NİN FETHİ	 209
I. Nedenleri ve Tarihi.....	209
II. Kureyş'in Anlaşmayı Yenilemeye Çalışması...211	
III. Peygamber (s.a.)'in, Mekke'nin Fethine Hazırlanması.....	212
IV. İslâm Ordusunun Sayısı.....	214
V. Mekke'nin Fethi İçin Yapılan Hazırlıkların ve Yolculukların Gizli Tutulması	215
VI. İslâm Ordusunun Mekke'ye Hareket Etmesi .218	
VII.İslâm Ordusunun Mekke Yakınlarına Varışı .219	
VIII. Peygamber (s.a.)'in Mescid-i Haram'a Girişi ..222	
IX. Mekke Dışındaki Putların Yok Edilişi.....	223

a-Halid bin Velid'in Uzza'yı Yıkma için gönderilişi.....	223
b-Suva'nın yıkılışı	225
c-Menat'ın yıkılışı	225
X. Mekke'nin Fethi Hakkında İnen Kur'ân Âyetleri.....	226
XI. Her İki Tarafın Kayıpları.....	227
HUNEYN SAVAŞI	229
I. Nedenleri ve Tarihi.....	229
II. Tarafların Güçleri.....	230
III. Peygamber (s.a.)'in Huneyn'e Hareket Edişi ..	232
IV. Malik bin Avf'ın Ordusunu Savaşa Hazırlaması	234
V. Savaşın başlaması	237
a-Savaşın ilk safhası.....	237
b-Savaşın son anları	239
VI. Huneyn'de Hz. Peygamber (s.a.)'e Allah Katından Yardım Mahiyetinde Verilen Mucizeler	240
VII. Huneyn Savaşı Hakkında İnen Kur'ân Âyetleri	242
VIII. Bozguna Uğrayıp Tâife ve Evtas'a Kaçanların Takip Edilmesi.....	244
IX. Hevâzin Kabilesi'nin Kadınlarının Geri Verilmesi	248
X. Huneyn'de Alınan Ganimetlerin Taksim Edilmesi.....	250
XI. Ensar'ın, Ganimetlerin Taksim Edilişine İtirazları	253

TEBÜK SAVAŞI	257
I. Nedenleri ve Tarihi.....	257
II. Peygamber (s.a.)'in Rumlar'la Savaşmak İçin Yaptığı Hazırlıklar	259
III. Tebük Savaşı'na Katılmayanlar	261
a- Görevlendirilerek Geride Bırakılanlar	262
b- Özürlüler	262
c-Asi olanlar (Özürsüz olarak katılmayanlar).....	263
ç- Hatalı ve günahkar olanlar	265
IV. İslâm Ordusunun Tebük'e Hareket Edişi	267
V. İslâm Ordusunun Tebük'e Varışı.....	269
VI. Peygamber (s.a.)'in Tebük Ahalisiyle Anlaşma Yapması.....	274
a-Eyle Kralıyla yapılan anlaşma	274
b-Cerba ve Ezrüc halkıyla yapılan anlaşma ...	275
c-Dümetü'l-Cendel kralı Ükeyder'le yapılan anlaşma	276
VII. Müslümanların Tebük'ten Dönüşü	277
VIII. Tebük Seferi'nin Sonuçları.....	280

PEYGAMBER (S.A.)'İN EN ÖNEMLİ KOMUTANLIK ÖZELLİKLERİ

I. Nefse Hâkim Olma ve Sebat Etme	282
II. İleriyi Görmek.....	284
III. İrade Gücü.....	285
a-Kendisini dünya malıyla kandırmak istediklerinde Kureys'e karşı tutumu	285
b-Ölümle tehdit edilmesi	286
IV. Cesaret	288
V. Temiz ve Şerefli Bir Geçmişi Olması	290

VI. Üstün Zeka ve Başarılı Siyaset	293
VII. Savaş Kurallarını İyi Anlayıp Uygulama	
Yeteneği	293
a- Hedef Belirleme	294
b- Hücum	294
c- Gafil avlama	295
ç- Gerekli yığınağı yapmak	296
d- Eldeki güçleri dengeli kullanmak ve güvenliği sağlamak	296
e- Çabuk karar vermek ve süratli hareket etmek	297
f- Yardımlaşma	298
g- Morali yükseltmek ve korumak	299
h- Sağlıklı organizasyon yapılması	299
VIII. Doğru ve Çabuk Karar Verme Gücüne Sahip Olma	300
IX. Komutanla Askerler Arasında Karşılıklı Sevgi Bağı Bulunması	302
a-Peygamber (s.a.)'in ahabına karşı olan sevgisi	302
b-Ahabın Peygamber (s.a.)'e karşı olan sevgileri	303
c- Kadınların savaşa katılmalarının hükmü ...	305
X. Askerlerin Psikolojik Yönlerini ve Ferdî Kabiliyetlerini Bilmek	308
XI. Güçlü Şahsiyet	310

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RASÛLULLAH (S.A.)'IN YÖNETTİĞİ SAVAŞLARDAN ALINACAK DERSLER.....	313
---	-----

ORDU İDARESİNE DAİR GENEL BİLGİLER..315

I. Düşman Hakkında Tam Bilgiye Sahip Olmak	
İçin Çeşitli Yolları Kullanma Gerekliliği	315
a-Bedir Savaşı'ndan örnekler	315
b-Savaştta öldüren kişinin, ölünün üzerindeki eşyaları alıp almama hakkı üzerindeki görüşler	319
c-Öldürülen kişinin üzerindeki eşyaların 1/5'inin alınıp alınamayacağı üzerine görüşler	323
ç-Rasûlullah (s.a.)'ın düşman hakkında bilgi toplamak için Uhud Savaşı'nda yaptığı çalışmalar	325
d-Rasûlullah (s.a.)'ın düşman hakkında bilgi toplamak için Hendek Savaşı'nda başvurduğu metodlar	328
e-Rasûlullah (s.a.)'ın düşmandan bilgi almak için Hudeybiye Anlaşması'nda yaptığı çalışmalar ...	330
f-Mekke'nin fethinde, Rasûlullah (s.a.)'ın düşman hakkında bilgi alma çalışmaları	332
g-Rasûlullah (s.a.)'ın Huneyn Savaşı'nda düşmandan haber almak için yaptığı çalışmalar	
II. İstişare	333
a-Bedir Savaşı'ndan örnekler	335
b-Uhud Savaşı'ndan örnekler	337
c-Hendek Savaşı'ndan örnekler	341
ç-Hudeybiye Anlaşması'nda Rasûlullah (s.a.)'ın sahabeyle istişaresi	343

d-Mekke'nin fethi sırasında Rasûlullah (s.a.)'in ashabıyla istişaresi	347
e-Huneyn savaşında istişare	348
f-Tebük Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'in ashabıyla istişaresi	349
III. Savaşta Sır Saklama	351
a-Bedir Savaşı'nda Rasulullah (s.a.)'in gizlilik politikası	351
b-Uhud Savaşı'nda uygulanan gizlilik siyaseti	356
c-Hendek Savaşı'nda uygulanan gizlilik siyaseti	359
ç-Mekke'nin fethinde Rasulullah (s.a.)'in gizlilik siyaseti	360
IV. Zafere Ulaşmak İçin Komutanın Düşmandan Korunması	363
a-Bedir Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'in korunması	363
b-Hendek Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'in korunması	365
V. Yeni Savaş Taktiklerinin Uygulanması	367
a-Bedir Savaşı'nda yeni taktik	367
b-Hendek Savaşı'nda yeni taktik	368
c-Tâif Kuşatmasında yeni taktik	370
VI. Orduda Komuta Birliğinin Sağlanması	372
a-Bedir Savaşı'nda ordudaki komuta birliği	372
b-Hendek Savaşı'nda komuta birliği	375
VII. Gerektiğinde Düşmanla Anlaşma	377
a-Hendek Savaşı'nda düşmanla yapılan anlaşma	377
b-Hudeybiye Anlaşması'nda düşmanla yapılan sulh	381
VIII. Düşmanla Psikolojik Savaş	383
a-Uhud Savaşı'ndaki uygulamalar	383

b-Mekke'nin fethindeki uygulamalar	384
IX. Savaşa Katılmayan Askerlerin Durumu	385
a-Bedir Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'ın askerlerin durumunu gözetmesi	285
b-Tebük Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'ın askerlerin durumunu gözetmesi	387
X. Savaşta Yer Seçmenin Önemi	388
a-Uhud Savaşı'nda Yer Seçimi	388
b-Hendek Savaşı'nda Yer Seçimi	389
XI. Askerlerin Morali ile İlgili Konular	391
Askerin moralini olumsuz yönde etkileyecek sebeplerin yok edilmesi	391
XII. Komutanın Adaleti ve Alçak Gönüllülüğü	394
XIII. Esirlerin Öldürülmesi	397
a-Bedir Savaşı'nda bazı esirlerin öldürülmesi	397
b-Uhud Savaşı'nda bazı esirlerin öldürülmesi	400
XIV. Savaşın Zorluklarına Karşı Sebat Etme	403
XV. Savaşta Propaganda Yöntemlerini Kullanma	408
XVI. Savaş Meydanını Seçerken Ordunun Çıkarını Gözetme	410
a-Huneyn Savaşı'nda Yer Seçimi	410
b-Tebük Savaşı'nda Yer Seçimi	411

RASÛLULLAH (S.A.)'IN KATILDIĞI

SAVAŞLARDAN ALINACAK İDÂRÎ DERSLER. 413

I. Bedir Savaşı'ndan Alınacak Dersler	413
a- Savaş anında doğal şartlardan yararlanma	413
b- Yönetimin, zaman ve mekanı gözeterek kararlar alması	415
c- Komutanın, askerlerini savaşa teşvik etmesi ...	416

ç- Savaş esirleriyle ilgili uygulamalar	418
II. Uhud Savaşı'ndan Alınacak Dersler	425
a-Komutanın emirlerine uymamanın tehlikesi ...	425
b-Askere moral vermenin gerekliliği	428
c-Askerleri hayır konusunda teşvik etme	430
ç-Psikolojik savaşta savunma	431
d-Savaş meydanında Allah'a tevekkül etme	432
e-Komutanın düşmanı yakından izlemesi.....	434
III. Hendek Savaşı'ndan Alınacak Dersler	435
a-Kadın ve çocukların korunması	435
b-Düşman saflarında kasıtlı haberler yayarak morallerini bozma	436
c-Askerleri hayra teşvik etme	437
ç-Komutanın, askerlerini umumun yararı için düşünmeye ve planlar hazırlamağa teşvik etmesi	438
d-Komutanın, askerlerin zor işlerinde yardımcı olması	439
e-Komutanın, askerlerin duygularını paylaşması	440
f-Komutanın, askerlerin kalbini ferahlatması.....	442
g-Komutanın, askerlerin ihtiyaçlarını gözeterek izin vermesi	445
IV. Hudeybiye Savaşı'nın İdaresinden Alınacak Dersler	447
a-Düşmana karşı uyanık ve dikkatli olmanın gerekliliği	447
b-Komutanın, belirlediği hedefe ısrarla yürümesi	449
c-Zorunluluk halinde ve müslümanların çıkarı için, silahlı mücadele veren bir grubu geçici olarak desteklememe	450
ç-Komutanın, askerlerden birinin iyi niyetli	

muarazasına müsamahası	452
V. Mekke'nin Fethinden Çıkarılacak Dersler	455
a-Sözünde durmanın gerekliliği	455
b-Düşmanı yanıltmak ve caydırmak için ordu önünden seriyye göndermenin meşruiyeti	456
c-Geçmişte güzel ahlaka sahip kişilerin hatalarının affedilmesi	457
ç-Ordu birliklerini en yararlı şekilde düzenleme	459
d-Ordunun bölük bölük ayırımı	460
e-Gerektiğinde bazı bölük komutanlarının görevden alınmasının meşruiyeti	461
VI. Tebük Savaşı'nın İdaresinden Alınacak Dersler	462
a-Komutanın, emrine karşı gelen askerleri uygun şekilde te'dip etmesinin meşruiyeti	462
b-Komutanın, tatbikine karar verdiği planı gerektiğinde değiştirmesi	467
c-Diri veya ölü olsunlar, komutanın askerlerinin hakkını gözetmesi	469
ç-Savaşın zorluklarına karşı koyabilmek için askerlerin eğitilmesi	469

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SERİYYE SAVAŞLARINA ÖRNEKLER VE BU SAVAŞLARDAN ÇIKARILACAK DERSLER.....473

SERİYYELER.....475

I. Alkame Bin Müezzez (r.a.)'in Seriyyesi	475
II. Zâtu Selâsil Seriyyesi.....	477
a-Gönderiliş nedeni ve tarihi	477
b-Ordunun Zâtu Selâsil'e hareket etmesi	478

c-Düşmanın müslümanlar tarafından takip edilmesi	480
III. Mûte Seriiyesi	480
a-Gönderiliş sebebi ve tarihi	480
b-Ordunun Mûte'ye hareketi ve Rumlar'la savaşı	481
c-Ordunun Medine'ye dönüşü	482
ç-Mûte Savaşı'nın sonuçları	485

SERİYYELERİN İDARESİNDEN ÇIKARILACAK DERSLER.....487

I. Allah'a İsyân Olmadığı Müddetçe Komutana İtaat Vaciptir	487
II. Komutanın, Askerlerinin Güvenliği ve Selameti İçin Uygun Yol İzlemesi	488
a-Zâtü Selâsil muharebesinde ordunun korunması	489
b-Mûte Seriiyesi'nin idaresinden çıkarılacak dersler.....	490
III.DüşmanınMoralini Bozmak İçin, komutanın Hile Yapması	492
IV.Ordu İdaresinin Bir Kişinin Elinde Olmasının Gereği.....	492
V. Gerekliğinde Düşmana Karşı Güç Yığma.....	494
VI. Zor Anlarda, Acil, Doğru ve Kesin Kararlar Almanın Lüzumu	494
VII. Kahramanlık Gösteren Askerleri Takdir ve Tebrik Ederek, Diğer Askerleri Teşvik Etme	496
VIII. Savaş Devam Ederken, Gerekliğinde Kişinin Kendini Emir Olarak Kabul Ettirmesi.....	498

BEŞİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERİMİZ (S.A.) ZAMANINDAKİ BAZI KOMUTANLARDAN ÖRNEKLER501

EBU UBEYDE BİN CERRAH (R.A.)503

I. Hayatı503

a-İsim ve nesebi503

b-İslâm'a girişi504

c-Başından geçen bazı hadiseler504

ç-Ebu Ubeyde'nin tevazu ve zühdü507

d-Sahabe'nin Ebu Ubeyde'yi takdirleri508

e-Vefatı510

II. Ebu Ubeyde'nin İdârî Özellikleri510

a-Cesareti510

b-Acele etmeden doğru karar alması511

c-İlişkilerinin karşılıklı sevgi ve güvene
dayanması511

ç-Ebu Ubeyde'nin pak ve yüce geçmişi512

d-Uzak görüşlülüğü513

e-Ebu Ubeyde'nin askerleriyle gerektiğinde
istişare etmesi513

III. Ebu Ubeyde'nin Tatbik Ettiği Askeri Yöntemler.515

a-Düşmana ani saldırma515

b-Sûratli ve doğru kararlar alarak, düşmana
hücum etme516

c-Ordunun emniyetinin sağlanması517

ç-Komuta birliği518

d-Belirlenen amaçlarda sebat etme519

e-Askeri güçlerin, yerinde ve zamanında
kullanılması520

IV. Ebu Ubeyde (r.a.)'in Yapmış Olduğu Bazı İşler ...522

HALİD BİN VELİD (R.A.)	524
I. Hayatı	524
a-Nesebi ve ismi	524
b-Yetişmesi	525
c-Halid bin Velid'in İslâm'a girişi	526
ç-Halid bin Velid'in menkabeleri	528
d-İnsanların onun hakkındaki sözleri	529
e-Halid bin Velid'in vefatı	529
II. Halid bin Velid (r.a.)'in Komutan Olarak	
Özellikleri	631
a- Doğru ve çabuk karar verme gücüne	
sahip olması	531
b- Kuvvetli bir iradeye sahip olması	532
c- Mesuliyet üstlenmesi	533
ç- Halid bin Velid'in savaşta sebat göstermesi	535
d- Uzak görüşlülüğü ve ufkunun genişliği	535
e- Askerlerinin kabiliyet ve arzularını bilmesi	536
f- Güvenilir oluşu	537
g- Asker ve komutan arasındaki sevgi bağı	539
h- Halid bin Velid (r.a.)'in kuvvetli şahsiyeti	539
ı- Halid bin Velid'in yüce geçmişi	540
i- Cesareti	541
j- Halid bin Velid'in bedenî kabiliyetleri	541
k- Askerî idaredeki bilgisi ve tatbiki	542
III. Halid bin Velid (r.a.)'in Yaptığı İşler	550
a-Rasûlullah (s.a.) zamanında yaptığı işler	550
b-İrtidat savaşlarında Halid bin Velid'in verdiği	
mücadele	554
c-İrak ve Şam fetihlerine katılması	555

AMR İBN ÂS (R.A.)	558
I. Hayatı	558
a-İsim, nesep ve doğumu	558
b-İslâm'a girişi	559
c-Amr İbn Âs'ın menkabeleri	560
ç-Amr İbn Âs'ın vefatı	560
II. Amr İbn Âs (r.a.)'ın İdârî Özellikleri	561
a- Şecaatı	561
b- Amr İbn Âs (r.a.)'ın isabetli bir görüşe, üstün bir akla sahip olması	562
c- Uzak görüşlülüğü	562
ç- Düşman hakkında bilgi toplama	563
d- Amr İbn Âs'ın şerefli geçmişi	564
e- Amr İbn Âs'ın kararlarında ve uygulamalarındaki isabet	564
III. Amr İbn Âs (r.a.)'ın Uyguladığı Askerî Esaslar	566
a- Ordunun hareket gücünü artırması	566
b- İslâm düşmanlarına karşı şiddetli olması	567
c- Ordunun gücünü gizleme	567
ç- Ordunun süratli hareket etmesi	568
IV. Amr İbn Âs (r.a.)'ın Yapmış Olduğu İşler	569
SONUÇ	575
1- Büyük Bedir Savaşı	581
2- Uhud Savaşı	582
3- Hendek Savaşı	584
4- Hudeybiye Anlaşması	586
5- Mekke'nin Fethi	587
6- Huneyn Savaşı	589
7- Tebük Savaşı	589
BİBLİYOGRAFYA	595

İnsanlık tarihine baktığımızda, savaşın hayatın bir parçası haline geldiğini görüyoruz. Hiçbir zaman diliminin savaşı geçmediği düşünülürse, insanın yapısındaki saldırma ve savunma duygularının ne kadar güçlü olduğu ortaya çıkar.

Hayra kanalize edilmeyen enerjiler, büyük felaketlerin de kaynağıdır. Güçler ancak iyi, doğru ve gerçek adına kullanıldığında yapıcı ve aydınlatıcı olur.

İslâm, insana büyük değer verir. *"Haksız yere bir insanı öldüren bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur."* ilkesi, *"Allah yolunda savaşınız"* ilkesiyle çelişmez. Zira İslâm'da savaş, çıkar, kin, intikam, gasp, tecavüz ve kişi-

sel ihtiraslar için değil, başta gerçeğin önüne dikilen engelleri kaldırma, Allah'ın dinini yüceltme, böylece insana sonsuza yöneleceği ortamı hazırlama olmak üzere, düşmanlığı ve zulmü önleme, toprak, namus ve mal müdafaası gibi meşru zeminler üzerinde yapılır.

Artık savaşlar meydanlarda ve belli sınırlar içerisinde yapılmıyor. Dünya savaşlarından yorgun düşen insanlık, daha dinlenmeden yeni zulümlerin ve acıların tohumlarını atıyor.

İslam'da Ordu ve Komutan, İslâm'ın askerlik alanındaki görüş ve uygulamalarını ilmî bir üslup içinde sunmaktadır. Yazarın doktora tezi olan bu eserde 200'ü aşkın kitaptan kaynak olarak yararlanılmıştır.

Balta girmemiş ormanlarda yaşayan ilkel kabileleri bile inceleme ihtiyacı duyan dünya, elbette bir gün, yüzyıllar boyu yeryüzüne adalet dağıtan ve uygarlıklar kuran İslâm'ı incelemeye başlayacaktır.

"İslam Düşüncesi" dizimizin dördüncü kitabı olan **İslam'da Ordu ve Komutan**'la sizleri başbaşa bırakıyor, çocukların, kadınların ve yaşlıların öldürüldüğü savaşların artık son bulmasını diliyoruz.

Şâle

ÖNSÖZ

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'adır. O'nun yardımını, esirgemesini ve hidayetini dileriz. Nefislerimizin ve kötü amellerimizin şerrinden O'na sığınırız. O'nun hidayete erdirdiğini kimse saptıramaz, saptırdığını da kimse hidayete erdiremez. Allah'ın birliğine, **Muhammed** (s.a.)'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna iman ederiz.

"Ey iman edenler! Allah'tan O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak müslümanlar olarak can verin." (1)

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden bir çok erkekler ve kadınlar yaratan Rabbiniz'den sakının. Adını kulla narak birbirinizden dilekte bulduğunuz Allah'tan

(1) Al-i İmrân, 102.

ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir."⁽²⁾

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin. Çünkü böyle davranırsanız, Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Rasûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur." ⁽³⁾

Salât ve selâm, kahramanlığın en büyüğünü ümmeti için gösteren, İslâm ümmetini düşmanlarına karşı muzaffer kılan, peygamberlerin en şerefli **Muhammed**(s.a.)'e olsun. Yüce Allah (c.c.) peygamberlerini ümmetlerinden dolayı mükafatlandırışının en güzeliyle onu müslümanlardan dolayı mükafatlandırсын. Âmin.

Allah Teâlâ Peygamberini sözleriyle, amelleriyle, hal ve hareketleriyle müminler için yüce bir örnek kılmıştır.

"Andolsun ki, Rasûlullah'da, sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için mükemmel bir örnek vardır." ⁽⁴⁾

Hız. Peygamber (s.a.)'in savaşıta ve barıştaki yaşantısı, dünyada saadeti ve zaferi, âhirette de kurtuluşu isteyenler için en açık yol, manevî susuzluğunu gidermek isteyenler için en büyük kaynaktır.

Hız. Peygamber (s.a.)'in hayatının savaşlarla ilgili bölümüne, gelmiş geçmiş bütün âlimler özen göstermişlerdir. Bu sebepten elinizdeki kitabımın, Peygamber (s.a.)'in hayatının bu bölümüyle ilgili çalışmalara bir katkı olmasını istedim. Rasûlullah (s.a.)'in komutanlık yönü-

(2) Nisâ, 1.

(3) Ahzâb, 70-71.

(4) Ahzâb, 21.

nü genişçe ele aldım. Belirli askerî görevleri yerine getirmek için göndermiş olduğu seriyyelerden (*) örnekler sundum.

Ayrıca kitabın sonunda ashabından yetiştirdiği bazı askerî şahsiyetlere yer verdim. Kısaca kitabımı beş bölüm olarak düzenledim.

Birinci bölümü, ordu idaresinin esasını teşkil eden konulara ayırdım. Bu bölümün ana başlıkları şöyle:

1- Ordu ve ordu idaresinin gerekliliği, esasları ve çeşitleri,

2- Komutanın özellikleri, tayini ve görevden alınışı,

3- Komutanın tayin edilmesinde amaca ulaşabilmek için verilmesi gereken haklar,

4- Komutanın görevleri.

İkinci bölümde, Hz. Peygamber (s.a.)'in düşmanlarıyla yaptığı en büyük savaşları anlattım. Bu savaşlar Bedir, Uhud, Hendek, Hudeybiye, Mekke'nin Fethi, Huneyn ve Tebük savaşlarıdır. Bu savaşları anlatırken hadisleri ve siyer kitaplarındaki bilgileri bir araya toplayıp, hadis kitaplarında aslı bulunanların tahrîcini yaptım. Bölümün sonunda Rasûlullah (s.a.)'ın komutanlığına dair önemli özelliklerini açıkladım.

Üçüncü bölümü, bu savaşlardan çıkardığım, ordu idaresi ve komutanlık konusuyla ilgili alınması gereken ibretlere ayırdım. Geniş bir araştırmadan sonra bu bölü-

(*) Seriyye:5 kişiden 300 kişiye kadar olan askerî birlik . (Mütercim)

mü iki şıkta değerlendirme gereği duydum:

1- Savaşların genelinden alınacak dersler: Okuyucuma toplu bir fikir vermek için bu dersleri bir araya topladım.

2- Her savaştan alınacak ayrı dersler: Her savaş için ayrı başlık atıp, bu başlık altında alınması gereken dersleri açıkladım.

Dördüncü bölümde, Rasûlullah(s.a.) zamanında oluşturulan seriyyelerden örnekler verip, elimden geldiği kadar bu seriyyelerden çıkarılacak dersleri belirttim.

Beşinci bölümde, Hz. Peygamber (s.a.) zamanında yetişen askerî şahsiyetlerden örnekler sıraladım. Bu bölüm şu konuları içeriyor:

1- Sahabîlerin sahip oldukları komutanlık özellikleri,

2- Onların her birinin uyguladığı askerî esaslar,

3- Sahabîlerden her birinin başardığı önemli işler.

Kitabımın sonunda da hasıl olan önemli sonuçları açıkladım.

Bütün bunlara rağmen mükemmele ulaştığımı sanmıyorum. Ancak bu sonuçlar, yaptıklarını asla yeterli görmeyen bir insanın gayretidir.

Kitabımda isabet ettiğim her husustan dolayı Allah'a hamd ederim. Düşmüş olduğum herhangi bir hata varsa, o şeytandandır. Allah ve Rasûlü o hatadan münezzehtir. Ben de bu hatadan -şayet varsa- dolayı Allah'a tövbe ederim.

"Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum. Fakat başarmam ancak Allah'ın yardımı ile dir. Yalnız ona dayandım ve yalnız ona döneceğim." (5)

Salât ve selâm Allah'ın Rasûlü **Muhammed** (s.a.)'e ve kıyamet gününe kadar ona tabi olacakların üzerine olsun.

Salih amellerin ihsanıyla tamamlandığı yüce Allah'a hamd ü senâlar olsun.

Prof. Dr. Abdullah Reşid

(5) Hud, 88.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORDU YÖNETİMİ VE KOMUTAN

ORDU YÖNETİMİ

Kıyâde (ordu yönetimi) kelimesinin lugat ve ıstılah anlamı

Kıyâde, "kâde" kelimesinin mastarıdır. "Ordunun başına geçerek yönetti." anlamında "Kâde'l-Ceyşu Kıyâdeten" denmektedir. "Kavd" kökü, "sevk" kökünün zıt anlamlısıdır. Birincisi, komutanın ordunun önüne geçerek yönetmesi, diğeri ise, çobanın sürüyü arkadan idare etmesi anlamını taşımaktadır. Buna göre kıyâde kelimesinin anlamlarından biri de ordunun işlerini görmek ve onu idare etmektir. ⁽¹⁾

Kıyâde'nin ıstılah anlamı ise, askerlerin üzerine

(1) *Lisânu'l-Arab*, III, 84; *El-Kamûsu'l-Muhît*, I, 343; *El-Mu'cemu'l-Vasît*, II, 771; *Tâc el-Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs*, II, 477.

hâkimiyet kuran, itaat, güven, saygı ve yardımlaşmayı sağlayan, onları hedeflerine doğru yönelten askerî idaredir. (2)

I. Ordu Yöneticisinin Gerekliliği

Herhangi bir topluluğun işlerinin düzenli yürümesi için bir yöneticinin bulunması zorunludur. Bu hususta **İbn Haldûn** şöyle demektedir: "Sonra insanlar cemaat haline geldiklerinde ve dünyanın imarı sağlandığında, onları birbirine karşı koruyacak bir yöneticinin bulunması kaçınılmazdır. Çünkü onların tabiatlarında zulmetmek ve düşmanlık vardır. Sadece silah bu zulmü ve düşmanlığı yok etmeye yeterli değildir. Çünkü silah herkesin sahip olabileceği bir imkândır. Öyleyse, zulmü ve düşmanlığı kaldırmak için başka bir şey gerekmektedir. Bu da insanların kendilerinden başkası değildir.

İşte sözü edilen bu yönetici insanlar arasından çıkacak kuvvet ve idare onun elinde olacaktır. Buradan, insanların bir özelliği ortaya çıkmaktadır. Bu özellik bazı hayvanlarda da bulunmaktadır. Bazı düşüncülerin ifade ettiği gibi, arılar ve böcekler kendilerinden biri, fakat yaratılıştan ve vücut yapısında kendilerinden farklı olan başkanlarına boyun eğerek ve itaat ederler. Ancak bu duygu, insanların dışındaki varlıklarda onların fitratlarından, insanlarda ise düşünce ve siyasetten kaynaklanan bir

(2) Y. Hâzım İbrahim el-Ârif, *El-Ceyşu'l-Arabi el-İslâmi fi't-Tahtûl es-Sevki el-İstiraticî li'r-Rasûli ve'l-Hulefai er-Râşidîn*, 73; M. Cemalüddin Ali Mahfûz, *El-Medhal ile'l-Akîde ve'l-İstirateciyye el-Askeriyye*, 275.

duygudur." (3)

Kâsânî, orduda bir komutanın bulunması zorunluluğunu şöyle açıklıyor: "Devlet başkanının orduyu sefere çıkarırken bir komutan tayin etmesi gerekmektedir. Çünkü askerleri yönetmek ve hükümleri uygulamak için komutana duyulan ihtiyaç çok büyüktür. Ayrıca her olayda devlet başkanına danışmak ve görüşünü almak mümkün olmamaktadır." (4)

Kavlî ve fiilî sünnet bu konunun gerekliliğini apaçık göstermektedir

Kavlî sünnetten delil, şu iki hadis-i şeriftir:

1- **Ebû Saîd el-Hudrî** (r.a.), Rasûlullah (s.a.)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Üç kişi yolculuğa çıktıkları zaman içlerinden birini başkan seçsinler." (5)

2- **Abdullah bin Ömer** (r.a.), Peygamber (s.a.)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Düz ve ıssız olan bir yerde bulunan üç kişiye, içlerinden birini başkan seçmemeleri helâl olmaz." (6)

(3) İbn Haldûn, *Mukaddime*, 43.

(4) Kâsânî, *Bedâi' es-Senâi fi Tertîbi'ş-Şerâi*, IX,4303.

(5) *Ebû Davûd*, III, 18, h. nu. 2608.

Bu hadisi Nevevî, *Riyâzu's-Sâlihîn*'de zikretmiştir.

Nevevî, *Feyzu'l-Kadîr*'de şöyle demiştir: "Bu hadisi Ebû Ya'lâ rivayet etmiştir ve hasen hadis derecesindedir."

(6) *Müsned*, II, 177 . Bu hadisin tamamı şöyledir: " Bir kadını nikâhı altına almak için bir başkasını boşamak helâl olmaz. Bir kişinin arkadaşının pazarlığı bitmeden aynı mal üzerinde pazarlık yapması helâl değildir. İssız bir arazide bulunan üç kişiye içlerinden birini başkan seçmemeleri ve onlardan ikisinin üçüncülerinin duymayacağı bir sesle aralarında konuşmaları helâl olmaz. " Bu hadisin senedi sahîhdir.

Şimdi de bu iki hadisin konumuzla ilgili olan yönlerini inceleyelim.

Birinci hadiste, herhangi bir topluluğun kendisine bir başkan seçmesi emredilmekte ve bu emir o hususun vacip olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci hadiste, başkan seçmeyi terketmenin helâl olmadığı vurgulanmaktadır. Bir şeyin helâl olmadığını beyan etmek onun haram olduğunu gösterir.

Şevkânî, bu iki hadisi şöyle yorumlamıştır: "Bu iki hadiste, üç veya daha çok kişinin, kendilerine bir başkan seçmelerinin gereğine açık bir delil vardır. Çünkü böyle yapmak, yok olmaya sebebiyet veren ihtilaftan kurtulmanın tek çaresidir. Başkan seçilmediği takdirde, herkes kendi görüşünü savunup hoşuna gideni yapacak ve hepsi birden helâk olacaktır. Başkan seçmekle ihtilaf azalacak ve güçler birleşecektir. Başkan seçme olayının meşruiyeti, ıssız bir yerde veya yolculukta üç kişinin ihtilafa düşmelerleri için nasıl gerekli ise, bütün dünyada, insanlar arasında zulmü ve husumeti kaldırmak için daha çok gereklidir. " (7)

Albay Cemalüddin Ali Mahfûz, böyle bir idarenin zarureti hakkında şöyle diyor: "Asker idaresi, derin bir

Heysemî, bu hadisin senedinde bulunan İbn Lehîa'nın hadis rivayetinde orta halli olduğunu söylemiştir. Diğer râviler ise güvenilir râvilerdir. Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid* VIII, 63-64; Hâkim, *Kitabu'l-Menâsik*'te şu lafızla tahrîc etmiştir: Zeyd bin Vehb'den rivayetle Ömer (r.a.) şöyle demiştir: "Üç kişi yolculukta oldukları zaman içlerinden birini emir seçsinler. İşte o emir Rasûlullah (s.a.)'in seçtiği bir emirdir." Hâkim, "bu hadis Buhârî ve Müslim'in şartı üzere sahihtir. Ancak onlar bu hadisi tahrîc etmemişlerdir." demiş, Zehebî de buna muvafakat etmiştir. Bkz. *Müstedrek*, I, 443-444.

(7) Şevkânî, *Neylû'l-Eutâr*, VII, 213.

kökeni olan, insan tabiatı, kültürü ve ilişkileriyle yakından ilgisi bulunan sosyal bir olgudur. İki veya daha fazla kişinin ortaklıkları, aralarındaki ilişkileri düzenlemenin gerekliliğini ortaya koyar. Bu durumda, onlardan biri bu idareyi üstlenecektir. İşte psikoloji ilmi de, insan tabiatında yöneticiliğin vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu söylemektedir. Şayet ortada bir topluluk varsa, onların bir yöneticisinin olması da kaçınılmazdır." (8)

Bu konunun fiilî sünnetten delili de şudur:

Peygamber(s.a.)'in savaşlarını incelediğimiz de O'nun ordu komutanı sıfatıyla savaş idaresini tamamen elinde bulundurduğunu, gönderdiği bütün seriyyelerin başına, gerekli askerî vazifeleri yerine getirmeleri için komutanlar tayin ettiğini görürüz. (9)

Şerhu's-Siyer el-Kebîr'de şöyle denilmektedir: "Rasûlullah (s.a.)'a uymak için başkan seçmek gerekmektedir. Çünkü Rasûlullah (s.a.) seriyyeleri düşman üzerine gönderirken başlarına komutan seçmeyi hiç terketmemiştir. Şayet başkan seçmeyi terketmek câiz olsaydı, Peygamber (s.a.) bu hususun câiz olduğuna delalet etmesi için başkan seçmeyi bir defa olsun terkederdi.

Çünkü insanlar görüşlerinin ve kuvvetlerinin birleşmesine muhtaçtırlar. Bu da içlerinden birini seçmeleri ve kendilerine bir şey emrettiğinde ona itaat etmeleriyle mümkün olur." (10)

(8) M.C.A. Mahfûz, a.g.e., 274.

(9) Yusuf İbrahim Sellum, *El-Abkariyye el Askeriyye fî Gazevâtî'r-Rasûl*, 670.

(10) Eş-Şeybânî, *Şerhu's-Siyer el-Kebîr*, I, 60.

II. Ordu Yönetiminin Esasları

a) Komutanın kendisini tanıması

Komutan konumundaki kimsenin kendisini tanıması, ordu yönetiminin en önemli unsurlarından biri sayılır. Kendisinin zayıf ve kuvvetli yönlerini, başkalarından ayıran özelliklerini bilmeyen bir komutanın başarılı olması mümkün değildir. Bu hususta **Abduttevvab Hudeyb** şöyle diyor: "Her komutanın başlıca görevlerinden biri, kendisinin kuvvetli ve zayıf yönlerini bilmesidir. Kuvvetini ve imkânlarını tanımayan kimse komutan olamaz. Aynı şekilde, noksan yönlerini idrak edemeyen ve bunları gidermeye çalışmayan birinin işinde başarılı olması mümkün değildir." ⁽¹¹⁾

İşte bunun içindir ki, bu bilginin komutan olacak kişinin şahsiyetin de büyük etkisi vardır. Çünkü komutanın kendini tanıması, kuvvetli yönlerini muhafaza etmesini ve zayıf yönlerini düzeltmesini sağlar. ⁽¹²⁾

Burada bir hususa daha dikkat edilmelidir. Kendi nefsinin tanımayan bir komutan, askerlerini ve onların özelliklerini hiç tanıyamaz. Bunun da komutanla askerleri arasındaki ilişkilerde olumsuz bir etkisi vardır. Kişinin zayıf ve kuvvetli yönlerinin öğrenilmesi iki yolla olur:

1- Sadık, basiretli, kusurlarını bilen ve kendisini kontrol edebilen bir arkadaşı edinmek. Hz. **Ömer** (r.a.)

(11) Abduttevvab Hudeyb-Dr. Es-Seyyid Mahmûd Zekî, *El-Kıyâde*, 113.

(12) İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâsetü'l-Lehfân min Mesâyidi's-Şeytân* I, 78; Zebidî, *İthâfu's-Sâde el-Muttakîn bi-Şerhi Esrâri İhyâi. Ulûmi'd-Din*; M.C.A. Mahfûz, a.g.e., 295; A. Hudeyb-M. Zekî, a.g.e., 131.

bunu uyguluyor ve şöyle diyordu: "Benim için insanların en sevimlisi bana kusurlarımı hediye edendir." (13)

2- Nefis muhasebesi yani özeleştiri yapmak. Bu konuda **İbn Kayyım** şöyle diyor: "Nefis muhasebesinde bir çok faydalar vardır. Bunlardan biri de hatalarını öğrenmektir. Zira, hatalarını öğrenmeyen kimsenin onları yok etmesi mümkün değildir." (14)

Bu hususun delili ise şu hadis-i Şeriftir: **İbn Hibban**'ın **Ebû Zerr** (r.a.)'den rivayet ettiği uzunca bir hadiste, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Akıllı olan bir kimse vaktinin bir kısmını Allah'a dua etmeye, bir kısmını nefisini muhasebe etmeye, birazını Allah'ın yarattıklarına bakıp tefekkür etmeye ve bir bölümünü de yiyeceğini ve içeceğini kazanmaya ayırmalıdır." (15)

b) Komutanın görevinin bilincinde olması

Bu unsur komutan olacak kimsede aranan en önemli özelliktir. Askerlik tekniği de, komutanın görevinin bilincinde olmasını gerektirmektedir. Bu konuda **Abduttevvab Hudeyb** şöyle diyor: "Komutanın işinin bilincine varabilmesi için, görevinin teknik ve diğer yönleri hakkında geniş bilgi sahibi olması gerekmektedir. Görevi ile ilgili teknik gelişmeleri ve yöntemleri günü gününe takip etmesi lâzımdır. Buna ek olarak, kendi branşı ile ilgili eğitim ve uygulamaları yerine getirmelidir. Bu bilgi sadece askerî hususlarla sınırlı kalmayıp, matematik, fizik, biyoloji, psikoloji, sosyoloji ve tarih gibi sosyal ve fen bi-

(13) İbn el-Cevzî, *Menâkıbu Emîri'l-Mü'minin Ömer bin el-Hattâb*, 152.

(14) İbn Kayyım el-Cevziyye, a.g.e., I, 84.

(15) *İbn Hibban*, h.nu. 94. Bu hadisin senedi hakkında, bkz. *Ez-Zehabî, Mizânü'l-İtidal fi Nakdi'r Rical*, I, 72-73.

limlerini de kapsamalıdır. "(16)

c) Askerlerini tanıması

Komutanın askerlerini tanıması, onların güçlerini iyi kullanması ve her birini lâıyk olduğu yere koyması yönünden çok önemlidir. Rasûlullah (s.a.) ashabının özelliklerini çok iyi biliyordu. Bu hususta Albay **Mahmud Şit Hattab** şöyle diyor: "Rasûlullah (s.a.) ashabını çok iyi tanıyordu. Sahabîlerden her birinin, yeni kurulan İslâm toplumuna faydalı olacak yönlerini biliyor ve bu özellikleri o toplumun ve genel olarak müslümanların çıkarına yönelik kullanıyordu. " (17)

Savaş tecrübesi kazanmış kişiler, ordu komutanının askerlerinin herbirinden umduğu sonucu alabilmesi gerektiğini söylemektedirler. **El-Ensarî** (r.a.) bu konuda şöyle der: " Komutanın gücü yettiği kadar askerlerini tek tek tanıması, onların savaş tekniklerini bilip bilmediklerini, cesur olup olmadıklarını ve diğer durumlarını bilmesi gerekir. Şayet cesur iseler, cesaretlerinin derecesini bilmelidir. Çünkü onların bazıları cesurdur ve hasmını asla affetmez. Bazı cesurlar ise saldırır ve geri çekilir. Bir kısmı da cesaretlerini fırsat çıkınca gösterir. Onların bazıları at üzerinde savaşmayı sever. Bazıları mızrakla vurmaya ve bir kısmı da ok atmayı iyi bilir. Onlar arasında cesur görüldüğü halde korkak olanlar da vardır. Bir kısmı da gerçekten korkaktır. İşte komutan askerlerinin her birinin bu özelliklerini bildiği takdirde, onları savaş içerisinde lâıyk olduğu yere koyacak ve istediği sonucu elde ede-

(16) M.C.A. Mahfûz, a.g.e. 205, 208, 294.

(17) Mahmud Şit Hattâb, *El-İslâm ve'n-Nasr*, 166; *Er-Rasûlu'l Kâid*, 441; *Vemedat min Nûri'l-Mustafa*, 56,

bilecektir." (18)

Komutanın askerlerini yerli yerince görevlendirip, genel faydayı elde edebilmesi için askerlerini tanıması gerekliliği de böylece ortaya çıkmaktadır.

ç) Hedefin askerlere açıklanması

Hedefin askerlere açıklanması, onların maneviyatlarının yükselmesinde, korkmadan düşmana saldırmalarında ve sabırlı olmalarındaki en büyük etkenlerden biri sayılır. Ashab-ı kiram Kur'ân'a ve sünnete olan bağlılıkları nedeniyle ne için savaştıklarını çok iyi biliyorlardı.

Allah Teâlâ, Peygamber (s.a.)'ine hitap ederek şöyle buyuruyor: *"De ki; siz bize iki güzelliğin (şehidlik ve zaferrin) birinden başkasını mı bekliyorsunuz? Halbuki biz size Allah'ın ya kendi katından veya bizim elimizle bir azap eriştirmesini bekliyoruz. Haydi bekleyin durun biz de sizinle beraber bekleyenleriz."* (19)

Burada bahsedilen iki güzellikten kasıt, dünyada zafer, âhirette de şehadet mertebesine erişmektir. (20)

Yine Allah Teâlâ savaşıp zafer kazanana veya şehit olana büyük sevap vaat etmiştir. Bunun için Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse biz ona büyük mükafat vereceğiz."* (21)

İşte hedefin ashabın zihninde açık olmasının meyve-

(18) Y. Ömer bin İbrahim el-Ensari, *Tefricü'l-Kurûb fi Tedbiri'l-Hurûb*, 43; Hersemî, *Muhtasar fi Siyaseti'l-Hurûb* 53,54; M.C.A. a.g.e. 295; A. Hudeyb-M. Zekî, a.g.e., 113-132.

(19) Tevbe, 52.

(20) İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, II,362.

(21) Nisa, 74.

lerinden biri de, Bedir savaşında Allah yolunda şehid düşmek azmiyle gösterdikleri kahramanlıklardır.

Bu konu da bazı örnekler sunmak istiyorum:

"Rasûlullah (s.a.), 'Genişliği yerler ve gökler kadar olan cennete giriniz' sözüyle ashabını cihad etmeye teşvik ettiğinde, **Umeyr bin Humâm** (r.a.), 'Ey Allah'ın Rasûlü! Genişliği yerler ve gökler kadar olan cennet mi?' dedi.

Rasûlullah (s.a.)'da 'evet' dedi. Bunun üzerine **Umeyr bin Humâm**, 'bahin, bahin' (22) dedi.

Rasûlullah (s.a.), 'Sana bahin, bahin sözünü söyleten nedir?' deyince, 'Hiç bir şey ey Allah'ın Rasûlü! Sadece cennet ehlinden olmayı arzuladım' dedi. Rasûlullah (s.a.) da, 'sen cennet ehlindensin' buyurdu. **Umeyr bin Humâm** çantasından biraz hurma çıkardı ve onları yemeye başladı. Sonra şöyle dedi: 'Şayet bu hurmaları yiyip bitirene kadar yaşarsam bu hayat çok uzun bir hayat olur'. Sonra yanında bulunan hurmaları savurarak savaşmaya başladı ve şehid oldu." (23)

Ebû Bekr bin Abdullah bin Kays'tan, o da babasından, dedesinin düşmanla savaşırken, Rasûlullah (s.a.)'ın şöyle dediğini duyduğunu rivayet eder: "Muhakkak ki cennetin kapıları kılıçların gölgesi altındadır." Hadisin rivayeti esnasında orada bulunan üstü başı düzensiz birisi kalkarak, "Ey **Ebû Musa**! Sen Rasûlullah (s.a.)'ın böyle söylediğini duydun mu?" diye sordu. O da,

(22) Bu kelime (bah) ve (bahin) olmak üzere iki şekilde okunur. Sevinç ve bir şeye rıza gösterme halinde söylenir. Tekrar edilmesi ise mübalağa içindir. Bkz. İbnü'l Esîr, *En-Nihaye fî Garibi'l Hadisi ve'l-Eser*, I, 101; *Müslim*, III, 1510.

(23) *Müslim*, III, 1509- 1511, h.nu.1901.

"evet" dedi. Sonra arkadaşlarının yanına dönerek onlara selâm verdi. Kılıcının kınını kırıp attı. Sonra düşmanın üzerine yürüyüp, şehit oluncaya kadar savaştı. (24)

Mûte Savaşı'nda müslümanlar o devrin büyük güçlerinden olan Rumlar'la savaşmaktan çekinince o seriyyenin komutan adaylarından biri olan **Abdullah bin Revâha** bu savaşın hedefini onlara anlatıp, yollarına devam etmeleri için cesaret verdi.

Urve bin Zübeyr şöyle anlatır: "Sonra ordu yola çıktı. Rasûlullah (s.a.) onlara veda edip yolcu ettikten sonra, **Abdullah bin Revâha** şöyle dedi: "selâm veda ettiğim kişinin üzerine olsun."

Sonra, Şam topraklarında Mean'a varıncaya kadar yola devam ettiler. **Herakl**'in yüz bin kişiyle Belka topraklarından Meab'da (25) olduğu haberi onlara ulaştı. Sonradan Araplaşan Lahm, Cüzam, Belkin, Behram ve Bele kabilelerinden yüzbin kişi **Herakl**'a katıldı. Başlarında **Mâlik bin Za'na** adlı bir kişi vardı. Bayraklarını o taşıyordu. Bu haber müslümanlara ulaşınca Mean bölgesinde iki gece konaklayıp durumlarını müzakere ettiler. Sonunda, "Meseleyi Rasûlullah (s.a.)'a yazıp düşmanımızın sayısını bildirelim. Belki bize yardım gönderir veyahut emirlerini bildirir, biz de ona uyarız" dediler.

Abdullah bin Revâha oradaki insanları cesaretlendirerek şöyle dedi: "Ey insanlar! Allah'a yemin olsun ki, sizin nefret ettiğiniz şey, kendisi için yola çıkıp arzuladı-

(24) *Müslim*, III, 1511, h. nu.1902.

(25) Şam yakınlarında bir şehirdir. Ebû Ubeyde bu şehri, Hicrî 13. senede, Ömer (r.a.)'in hilafeti zamanında almıştır. Buraya Lut (a.s.)'in oğullarından birinin adının verildiği de söylenir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 151; V, 31.

ğınız şehadettir. Biz insanlarla sayıyla, kuvvetle ve çoklukla savaşıyoruz. Biz onlarla, Allah'ın bize lütfettiği bu dinle savaşıyoruz. Haydi! Yapacağınız, bu iki güzel şeyden birini elde etmekten başka bir şey değildir. Ya zafer, ya şehadet!" (26)

Bu örnekler, varılmak istenen hedeflerin askerlere açıklanmasının, ordu yönetimindeki önemini ortaya koymaktadır.

Bu savaşta hedefin ashab-ı kirama açıklanması, onların ölümü, kâfirlerin hayatı sevmelerinden daha çok sevmelerini sağladı. İşte bu fedakârlıkla Allah Teâlâ bu dini kalıcı kıldı ve O'nu diğer dinlere karşı muzaffer eyledi.

d) Sorumluluk üstlenmek ve askerlerde bu duyguyu geliştirmek

Komutanın sorumluluk üstlenmesi ve bu duyguyu askerinde de geliştirmesi, onların, geleceğin komutanları olmasını sağlaması yönünden çok önemlidir.

Abduttevvab Hudeyb şöyle diyor: "Herhangi bir bölüğün sorumlusu o bölükteki her türlü başarının ve başarısızlığın sorumlusudur. İşte komutanlar bunu idrak etmeli ve işlerin sorumluluğunu hangi şartlarda olursa olsun üstlenmelidirler. Sorumluluk üstlenmeden kaçmaya çalışmak, komutanla maiyeti arasında bulunması gereken saygı ve dostluk bağlarını yok edecektir. " (27)

Rasûlullah (s.a.)'ın bu düsturu uygulayışı, gelecek

(26) Taberânî rivayet etmiştir. Râvileri sahîh hadis râvileridir. Ancak bu hadis mürsel hadistir. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, a.g.e., VI, 157-160.

(27) A.Hudeyb- M. Zekî, a.g.e., 116.

konularda açıkça görülecektir. Zira O, yaşayışıyla bu esasların uygulamalarını göstermiştir.

Rasûlullah (s.a.) yönettiği savaşlarda savunma, hücum, takip etme ve geri çekilme gibi dört taktik uygulamıştır. Ancak bunların en başında sorumluluk duygusuna önem vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.) bu tatbikatıyla hem Allah'ın emirlerini yerine getiriyor, hem de geleceğin komutanları olacak ashabının nefsinde sorumluluk duygusunu geliştiriyordu.⁽²⁸⁾

e) Askerleri korumak

Ordu yönetimi esaslarından biri de, askerlerin hayatlarını muhafaza etmektir. Bu ordu yöneticilerinin gerçekleştirmek istedikleri en büyük hedeftir. Peygamberimiz savaşlarında askerlerini korumak için bütün önlemleri almıştır. Zira O'nun amacı zaferi mal ve can zayıyatı vermeden veya en az zararla kazanmaktır. Bundan dolayı askerlerinin canlarını tehlikeye atmamak için, müslümanların gücünü göstererek kâfirleri başlarına gelecekle korkutmaya çalışmıştır. Çünkü askerler Allah Teâlâ'dan sonra, İslâm'ı koruyan kale gibidir. Şayet onlar ölüme maruz bırakılırlarsa düşman onları yok etmeye çalışacaktır.⁽²⁹⁾

Aşağıdaki örnekler Rasûlullah (s.a.)'ın bu düsturu nasıl uyguladığını açıkça göstermektedir:

1- Allah'ın Rasûlü (s.a.), müşriklere karşı 28 savaş yönetmiş ve bunların sadece dokuzunda fiilî savaş yapmıştır. Geri kalan 19 savaşta müşrikler kaçmış ve iki taraf arasında çarpışma meydana gelmemiştir.

(28) M.C.A. Mahfûz, a.g.e., 282, 306.

(29) M.C.A. Mahfûz a.g.e., 301.

2- Müslümanlarla müşrikler arasında çarpışmanın meydana geldiği savaşlarda müslümanların zayıatı, Benî Mustalık, Hendek, Benî Kureyza savaşları ve Mekke'nin fethinde çok azdı. Müslümanların zayıatının en çok olduğu savaş ise Uhud Savaşı'ydı. Bunun sebebi de okçuların Peygamber (s.a.)'in emrine muhalefet etmeleridir. Uhud Savaşı'nda bile müslümanların zayıatı yüzde on oranındaydı. Bu da çok büyük bir zayıat sayılmaz. ⁽³⁰⁾

III. Ordu Yönetiminin Türleri

Ordu yönetiminin iki türü vardır:

a- Baskıya dayalı yönetim

Komutanın kuvvetli şahsiyeti ve merkezî yönetimden aldığı güçle askerlerini kendisine itaat ettirmesidir.

b- İkna yoluyla yapılan yönetim

Komutanın askerlerini ikna ederek emirlerine uymalarını sağlamasıdır.

Bazı araştırmacılar, başıboş idare diye adlandırılan üçüncü bir şeklin var olduğunu söylemektedirler. Böyle bir yönetim şeklinde komutan askerin başında olmayıp kendi işinin başındadır. Bu durumda askerler üzerinde otorite sağlanamaz. Aralarında çarpık fikirler yayılır. Mal ve emek kaybı had safhaya ulaşır. ⁽³¹⁾ İki sebepten öyle bir yönetimin günümüzdeki askerlik ilmi ile bağdaşmasının mümkün olmadığını görmekteyim.

(30) M.C.A Mahfûz, a.g.e., 118.

(31) Dr. Mahir el-Bakari, *El-Kıyâdetu ve faaliyetühâ fî Dav'i'l-İslâm*, 41.

a) Askerler, işlerini yürütecek, İslâm ümmetinin çıkarlarını gözetecek ve onu tehlikelerden koruyacak basiretli bir idareye muhtaçtırlar. Böyle bir yönetimin ordu işlerini üstlenmesi ordu ve İslâm ümmeti için bir fesat kaynağıdır.

b) Zararı yok etmekle, faydayı temin etmek eşit olmasına rağmen zararı yok etmek önde gelir. (32)

Bu iki yönetim şekli arasındaki farklar

1- İkna yoluyla yapılan yönetim, askerlerin korku nedeniyle değil, kendi istekleriyle komutanlarının emirlerini yerine getirmelerini sağlar. Zor kullanılarak yapılan yönetimde askerler doğruluğuna inanmadıkları halde o yönetimin emirlerini yerine getirirler. Askerler, bu yönetim şeklinde komutanlarına, ya korktukları ya da onun yerine göz diktikleri yahut ihsan bekledikleri için uyarlar.

2- İkna yolunu benimseyen yönetim şekli, askerlerin aklî ve bedenî kabiliyetleriyle ilgili farklılıkları gözetir. Zor kullanmayı benimseyen yönetimse, askerlerin aralarındaki aklî ve bedenî farklılıklara bakmaksızın hepsine aynı muameleyi yapar.

3- İkna yoluyla yapılan yönetimde, askerler kendilerini rahat hissederler. Bu da komutanın ve askerlerin görevlerini başarıyla yerine getirmelerindeki en büyük etken olan maneviyatın güçlenmesini sağlar. Zor kullanan yönetim ise askerlerde maneviyatın bozulmasına neden

(32) Zeynül-Âbidin bin İbrahim bin Necm, *El-Eşbah ve'n-Nezâir*, 90; Ebû Said Muhammed el-Hatemi, *Hatemu Mecai'u'l-Hakâik*, 319; Ahmed bin Yahya el-Venşerîsî, *İzâhu'l-Mesâlik ile Kavaidi'l-İmam Mâlik*, 219; Ali Haydar, *Dure ru'l-Hukkâm Şerhu Mecelle-ti'l-Ahkâm*, I, 36.

olan nefret duygusunu ortaya çıkarır.

4- İkna yoluyla yapılan yönetimde askerler görevlerini başarıyla yerine getirirler. Böylece komutanlarının belirtmiş olduğu hedefleri gerçekleştirebilirler. Zor kullanılan yönetimde ise askerlerin baskıyla yapmaya mecbur edildikleri görevlerinde başarı oranı düşer.

Basiretli bir yönetim bu iki tür idarenin orta yolunu bulur. Komutan askerlerini ikna ederek kararlarını uygular ve seçtiği hedeflere ulaşabilir. Gerektiğinde de yetkilerini kullanarak emirlerini kabul ettirebilmelidir. Asıl olan ise, her zaman ikna yolunu tercih etmektir. Zor kullanmaya sadece zaruret anında başvurulmalıdır. (33)

Rasûlullah (s.a.) askerleri yönetirken bu iki yöntemi kullanmıştır. Bedir Savaşı'nda, Kureys'i karşılamaya çıkıp çıkmama ve diğer hususlarda ashabıyla istişare ettiği gibi, **Habbâb bin Münzir**'in askerlerin konaklaması için uygun olan yeri seçme hususundaki görüşünü kabul edip ona, "Ey Habbab! Doğruyu gösterdin" (34) demiştir.

Allah'ın Rasûlü (s.a.) bu iki olayda ikna yöntemini uygulamıştır. Hudeybiye Anlaşması'nda ise, Mekke'ye girmeyip Hudeybiye Anlaşması'nın yazılmasında ısrar etmiştir. Çünkü o şartlar altında çoğunluğun çıkarı, ashabıyla barış hususunda istişareyi bırakıp zor kullanma yöntemini uygulamayı gerektiriyordu. (35)

(33) M.C.A. Mahfûz, a.g.e., 290-291.

(34) Hâkim onun hakkında sükût ederken, Zehebi ona muvafakat etmiştir. Bkz. *Müstedrek*, III, 427.

(35) M.C.A. Mahfûz, a.g.e., 292- 293.

KOMUTANLIK

I - Komutanın Özellikleri

a- Müslümanlığı daha önce kabul etme ve inancı uğrunda fedakârlık

Hız. Peygamber (s.a.)'in zamanında müslüman olmadaki öncelik ve fedakârlık, askerlerin başına seçilecek komutanlarda aranan en önemli özelliklerden sayılırdı. **Halid bin Velid** (r.a.)'in cesarete ve geniş harp tecrübesine sahip olmasına rağmen Rasûlullah (s.a.)'ın onu Mûte ⁽³⁶⁾

(36) Mûte: Ürdün'de bulunan bir yerdir. Amman'a giderken, Mean topraklarından olan Es-Sair'in güneyindeki Kerek'in kuzeyine düşer. Mûte yakınlarında El-Mizar denilen bir yer vardır. Orada Mûte Savaşı'nda yapılmıştır ve Cafer bin Ebi Talib (r.a.)'ın mezarı bulunmaktadır. Burada onun adını taşıyan bir üniversite vardır. Bkz. *Mu'cemu'l -Cuğrâfiyye*, 304.

Savaşı'nda komutan seçmemesinde de bu durum açıkça görülmektedir.⁽³⁷⁾

Hız. Peygamber (s.a.) Mûte Savaşı'nda komutanlığa **Zeyd bin Hârise** (r.a.)'yi ve ondan sonra komutanlığı devralanları seçmişti. Bunun nedeni **Halid bin Velid** (r.a.)'in o zaman yeni müslüman olmasıdır. Mûte Savaşı'nın diğer komutanları ise daha önceden müslüman olmuşlar ve İslâm'ın yücelmesi için büyük fedakârlıklar göstermişlerdir.⁽³⁸⁾

b. Savaş tecrübesinin olması

Komutan olacak kimsenin geniş askerî tecrübesinin olması, savaş idaresi ve taktiklerini iyi bilmesi gerekmektedir. Bu hususun gerekliliği hakkında **Muhammed bin Hasen** şöyle diyor: "Ordunun başına, savaş konusunda basiretli ve iyi savaş yöneten bir kişiyi seçmek gerekir."⁽³⁹⁾

Fıkıhçılar bunu komutanın özelliklerinden biri olarak kabul etmişlerdir. Bazı fıkıhçıların konu hakkındaki görüşlerini zikrederim.

İbn Kudâme (r.h.) şöyle diyor: "Ordunun her birimi-

(37) Dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de, Rasûlullah (s.a.)'ın Halid bin Velid (r.a.)'i Mûte Savaşı'nın başına önceden seçmemiş olmasıdır. Ashâb-ı Kirâm (r.a.) onun harp yeteneğini göz önüne alarak daha sonra komutan seçmiştir. Belki de o anki zaruret, sözü geçen bu özelliği görmemelerine neden olmuştur. Rasûlullah (s.a.)'in bu ve başka özelliklere sahip bir komutanı ordunun başına seçmesiyle, müslümanların zaruret nedeniyle içlerinden birini komutan seçmeleri arasında büyük fark vardır.

(38) Abdurraûf Avn, *El-Fennü'l-Harbi fî Sadri'l-İslâm*, 77; Muhammed Ferec, *El-Medresetü'l-Askeriyye el-İslâmiyye*, 333; Yusuf İbrahim Sellum, *Buhûs ve Dirâsât Askeriyye*, 130;

(39) *Şeybânî Şerhü's-Siyerî'l-Kebîr*, I, 61.

nin başına savaş işlerini görecek bir emir tayin edilir. Bu kimse akıllı, destek sahibi, savaş konusunda uyanık ve düşmanla iyi mücadele edenlerden olmalıdır." (40)

İbn Ezrak da şöyle diyor: "Komutanın savaş konusunda deneyimli, gereksiz yere tehlikeye atılmaksızın fırsatları değerlendirme yeteneğine sahip olması müstehap görülmüştür." (41)

Yine bu özelliğin gerekliliğine Peygamber (s.a.)'in kavli ve fiilî sünneti delâlet etmektedir.

Kavlî Sünnet'ten delili: **Beyhâkî, İbn Ma'ser** kanalıyla o da bazı âlimlerden, Rasûlullah (s.a.)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir topluluğun başına komutan olarak atadığım kişiden daha hayırlı kimseler o toplulukta bulunabilir. Ancak o kimse, bu topluluğun en uyanık ve savaşı en iyi bilen olması dolayısıyla bu göreve getirilmiştir." (42)

Rasûlullah (s.a.) bu hadisi ile, komutan tayin edilirken dinî hususlarda daha faziletli olma özelliğinin değil, askerliği iyi kavrama ve savaş idaresi konusunda basiretli olma özelliğinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır.

Allah'ın Rasûlü (s.a.) içinde **Ebû Bekir** ve **Ömer** (r.a.)'in bulunduğu ve Zâtü Selâsil'e (43) gönderdiği ordunun başına **Amr bin Âs** (r.a.)'ı seçmiştir. Bu konuya

(40) *Mugnî*, IX, 202; Dr. Subhî Sâlih, *En-Nuzumu'l - İslâmiyye Neş'etüha ve Tatavvuruhâ*, 495; Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac bi - Şerhi'l - Minhâc*, IX, 237.

(41) İbn Ezrak, *Bedaî es-Silk fî Tabâi el-Mülk*, I, 204.

(42) *Beyhâkî*, IV, 400.

(43) Selâsil, Benî Uzra ve Cüzam toprakları arasında bir sudur. Şimdi burası U'la Vadisi olarak isimlendirilmektedir. Yapılan bu savaşa o yerin adı verilmiştir. Bkz. *Mu'cemü'l-Buldân*, III, 233.

aşağıdaki hadis delalet etmektedir.

Abdullah bin Bürde babasından şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah (s.a.) **Amr bin Âs** (r.a.)'ı, **Ebû Bekir** ve **Ömer** (r.a.)'in de bulunduğu ordunun başında Zâtü's-Selâsil'e gönderdi. Savaş yerine vardıklarında **Amr bin Âs** (r.a.) ateş yakmamalarını emretti. Bunun üzerine sınırlenen **Ömer** (r.a.), **Amr bin Âs** (r.a.)'a saldırmaya kalkıştı. **Ebû Bekir** (r.a.) ona engel olarak, 'Rasûlullah (s.a.) **Amr**'ı senin başına savaş yönetmeyi daha iyi bildiği için seçti' dedi. Böylece **Ömer** (r.a.) sakinleşti." (44)

Amr bin Âs (r.a.), Rasûlullah (s.a.)'ın, **Ebû Bekir** ve **Ömer** (r.a.) olduğu halde kendisini neden komutan seçtiğini şöyle dile getirmiştir:

"**Beyhakî**, **Ali bin Âsım** kanalıyla, **Halid el-Hazza'dan**, **Amr bin Âs** (r.a.)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kendi kendime **Ebû Bekir** ve **Ömer** (r.a.) varken beni ordunun başına geçirmesinin sebebini, onun nazarında özel bir yerim olduğu şeklinde yorumladım." (45)

İbn Hacer, bu hadisi, dînî konularda daha üstün meziyetlere sahip kimselerin başına komutanlıkla ilgili bir özelliği nedeniyle onlardan dînî bakımdan daha alt seviyede birinin seçilebileceğinin cevazına delil olarak kabul etmiştir. Ayrıca bu hadiste **Amr bin Âs** (r.a.)'ın, **Ebû Bekir** ve **Ömer** (r.a.)'in içinde bulunduğu ordunun başına komutan seçildiğini anlatan menkabeti vardır. Bu du-

(44) *Müstedrek*, III,43, Hâkim, senedinin sahîh olduğunu ancak Buharî ve Müslim'in tahrîc etmediklerini söylemiş, Zehebî de buna muvafakat etmiştir. İbn Hacer, bu hadisi *Fethu'l-Bâri*'de zikretmiştir. h.nu. 2097

(45) *Beyhakî*, IV, 401, Buharî buna yakın bir lafızla "*Kitabu Fedâilü's-Sahabe*"de rivayet etmiştir. h.nu. 3662; Bkz. *Fethu'l-Bâri* VII, 18; *Müslim*, IV, 1856, h.nu. 2384.

rum, Amr bin Âs (r.a.)'ın, Ebû Bekir ve Ömer (r.a.)'den daha üstün olduğu anlamına gelmez. Ancak Amr bin Âs (r.a.) askerî tecrübeye ve savaş yönetiminde onlardan daha üstündür. (46)

İslâm ülkelerindeki yöneticiler, Peygamber (s.a.)'in bu hikmetli yönteminden faydalanıp, ordularının başına bu özelliğe sahip olan kimseleri tayin etmelidirler. Çünkü bu özellikten mahrum komutan askerlerine savaş taktiklerini ve hilelerini öğretip, uygulatamaz. Sonuçta özel olarak ordu, genel olarak da müslümanlar hezimete uğrarlar. (47)

c- Cesaret ve takvâ

Komutanda bulunması gereken özelliklerden biri de cesaret ve takvadır. Çünkü düşmanın karşısında sebat etmenin, zafere ulaşmanın ve semadan gelecek yardıma lâyık olmanın tek yolu bu özelliklere sahip olmaktır. (48)

Âlimler bu özelliği taşımanın önemini şöyle açıklamışlardır:

İbn Hacer el-Heytemî şöyle der: "Devlet başkanı, ordunun başına dininde güvenilir olan, korkup kaçmayan ve gerektiğinde saldırmasını bilen cesur bir kimseyi tayin etmelidir." (49)

(46) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 74.

(47) Bu konuda daha fazla bilgi edinmek için bkz. Heytemî, a.g.e., IX, 237; *Bedâi es-Sanâ'i fî Tertibi's Şerâ'i*, IX, 3404; İbn Nuceym *El-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, V, 73; Ahmed bin Muhammed bin Ebi'r-Rabî, *Sülûkü'l-Mâlik fî Tedbiri'l-Memâlik*, 104; Abdurraûf Avn, a.g.e., 78; Dr. Subhi Salih, *En-Nuzumu'l-İslâmiyye*, 495; Enver Rifai, *En-Nuzumu'l-İslâmiyye*, 104.

(48) *Mabsût*, X, 4.

(49) Heytemî, a.g.e., IX, 237.

El-Hersemî de komutanın takva sahibi olmasının gerekliliği hakkında şöyle diyor: "Komutanın en büyük silahı, yalnız Allah'tan korkmak, O'nu zikretmek, tevekkül etmek, O'nun yardımını istemek zulmü ve kini terketmek, affa niyet etmek, zafere ulaşınca Allah'ın müsaade ettiği sınırların haricinde intikamı terketmek, adaletli olmak, iyi hal sahibi olmak ve ecrini Allah'dan istemek olmalıdır." (50)

Komutanın bu özelliklerden yoksun olması askerler üzerinde olumsuz bir etki yapar. **İbn Ezrak** şöyle diyor: "Cesur ve zeki olmayan bir komutan, yanındaki askerleri için bir musibet, düşmanları için bir şanstır." (51)

Komutanın takva sahibi olmayışı, askerler arasında zulmün ve fesadın yayılmasına yol açar. Böyle bir orduyu da düşman kolaylıkla yenilgiye uğratır.

ç- Görevi iyi yapmak

Bu askerleri yönetecek kimsenin sahip olması gereken en önemli özelliklerden biridir. Komutan süratli karar vermeyi gerektiren durumlarda hemen harekete geçip kararlarını açık olarak askerlere bildirmeli ve uygulanmasını sağlamalıdır. (52)

Komutan olacak kimsenin bu özelliğe sahip olması zorunludur. Çünkü tereddütlü bir komutanın zararı sadece kendisine değil, kendisini örnek alan askerlere de dokunur. Tereddüt genelde bütün insanlar için olumsuz bir özelliktir. Ancak bu, komutanlar için daha da kötüdür. Çünkü tereddüt orduyu komutanları ve askerleriyle bir-

(50) Hersemî, a.g.e., 15.

(51) Abdurraûf Avn, a.g.e., 78; Yûsuf İbrahim Sellûm, a.g.e., 126.

(52) A. Hudeyb. - Mahmûd Zeki, a.g.e., 117

likte tehlikeye atıp hezimete uğratabilir.

Âlimler, işini iyi bilen komutanı, sermayesini kâr getirecek yere yatıran uyanık bir tüccara benzetmişler ve şöyle demişlerdir: "İşini iyi bilen komutan kârı görünce ticaret yapan, aksi takdirde sermayesini saklayan tüccar gibidir. Böyle kimseler zaferi elde etmeden ganimet peşine düşmezler." (53)

d- Cömertlik

İnsanî özelliklerden biri olan cömertlik, kişinin halk arasında sevilmesini sağlayan bir haslettir. Onun için komutanlar başta olmak üzere bütün yöneticilerin bu özelliği taşımaları, İslâm ümmetinin çıkarınadır. Kötülüklerin yok edilip sevgi ve saygıyı hâkim kılmak için aynı zamanda cömert olunmalıdır.

Bu özelliğin önemi hakkında **İbn Ezrak** şöyle diyor: "Komutanlığa maiyetiyle iyi geçinen ve cömert olan kimseler yaraşır." (54)

İbn Taktakî, komutanın hayvanların ahlâkından olan on haslete sahip olması gerektiğini, bu hasletlerden birinin de "horozun cömertliği gibi cömert olması" olduğunu zikretmiştir. (55)

Kureyş'in İslâm'dan önceki savaşlarında **Halid bin Velid** (r.a.)'e bel bağlamalarındaki neden, onun harp sa-

(53) İbn Ezrak, a.g.e., I, 204; Ebu Bekr M. bin Hasen el-Muradî el-Hadramî, *El İşâre fi Tedbiri'l-İmâre*, 133; Sâid Havvâ, *Fusul fi'l-İmare ve'l-Emir*, 44; Muhammed Ferec, a.g.e., 337.

(54) İbn Ezrak, a.g.e., 1204; Ebû Bekr Muhammed bin Velid el-Fihri et-Turtuşî el-Mâlikî, *Sirâcü'l-Mülûk*, 206.

(55) İbn Taktakî, *El-Fahrî fi'l-Edeb es-Sultâniyye ve'd-Düveli'l-İslâmiyye*, 58.

natındaki şöhreti, muharebe idare etmede yeteneği ve otoritesidir. (56)

Halid bin Velid (r.a.)'in bu özelliğinin delili, **Amr bin Âs** (r.a.)'in şu sözüdür:

"Müslüman olduğumuzdan beri Rasûlullah (s.a.) savaşlarında hiç kimseyi bana ve **Halid bin Velid**'e tercih etmemiştir." (57)

İz bin Abdusselâm, komutanların tayininde uyulması gereken esasları şöyle sıralıyor:

"Savaşlarda komutanlık yapacak kimsenin cesur, savaş hilelerini bilen, yaşantısı düzgün ve kurallara uyan biri olması gerekir. Bu özellikleri taşımayan kimsenin komutan olarak atanması uygun değildir." (58)

II. Komutanın Tayini ve Görevden Alınışı

a- Tayin

Komutan tayini, üstleneceği mesuliyetin büyüklüğünden dolayı çok önemlidir. Rasûlullah (s.a.) orduların başına lâıyk olanı seçtiği gibi, savaşta ve barışta herhangi bir göreve ehlini getirmenin şart olduğunu vurgulamıştır.

Abdullah bin Abbas (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.)'in

(56) Muhammed Ferec, a.g.e., 333.

(57) Bu hadisi Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsât* ve *el-Kebîr*'de rivayet etmiş ve râvilerinin güvenilir olduğunu belirtmiştir. Bkz. *Mecmau'z Zevâid*, 350; İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, I, 97; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 238; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 66.

(58) Sülemî, *Kavâidü'l-Ahkâm ve Masâlihü'l-E'nâm*, I, 75.

şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kim, cemaatten bir kişiyi o cemaatte ondan daha faziletlisi olduğu halde komutanlığa, Allah'a, Peygamber'e ve müslümanlara ihanet etmiştir." (59)

Rasûlullah (s.a.) bu sözü söylemekle yetinmemiş, daha sonra gelecek yöneticilerin kendisini örnek almaları için ordularının başına komutan seçerken bu hususu fiilen tatbik etmiştir.

b- Görevden alınışı

Ordunun başına tayin edilen komutandan, orduyu umûmun çıkarını sağlayacak şekilde yönetmesi istenir. Devlet başkanı ordunun başındaki kimseyi görevden almasını gerektiren bir durum karşısında, onu azledip yerine daha lâîk olanı tayin etmelidir. Çünkü bulunduğu yere lâîk olmayan bir komutanın orada kalmasının büyük zararları vardır.

Görevden almanın üç şekli bulunmaktadır. Müslümanların liderinin, herhangi birini görevden alıp yerine bir başkasını tayin ederken bu hususları göz önünde bulundurması gereklidir.

a- Herhangi bir nedenden dolayı, bir görevliyi görevinden alıp ondan daha aşağı rütbede olanı yerine tayin etmek: Yöneticinin bunu yapması müslümanların çıkarını zedeleyeceği için câîz değildir. Müslümanların yöneticisinin sebepsiz yere, onların çıkarlarını zedelemeye hakkı yoktur.

b- Bir görevliyi görevinden alıp, yerine ondan daha

(59) *Müstedrek*, IV, 92,93. Hâkim, "Bu hadis sahihtir, Buharî ve Müslim sahîhlerinde tahrîc etmemiştir ve Zehebî onun hakkında sukût etmiştir" demiştir.

üstün olanı tayin etmek: Bu tayin müslümanların çıkarını temin ve zararı yok edeceği için yerine getirilmelidir.

c- Bir görevliyi görevinden alıp, yerine eşit özelliklere sahip olan birini tayin etmek: Bazı âlimler, idarecinin bu durumda seçme hakkı olduğu için, görevden almanın bu şeklini caiz görmüşlerdir. Çünkü böyle bir tayinde veya görevden almada sağlanacak fayda birbirine eşittir.

Bir kısım âlimler de görevden almanın bu şeklinin câiz olmadığı görüşündedirler. Çünkü bu şekilde görevden alınan kişinin hatırının kırılması ve mahcup edilmei söz konusudur. ⁽⁶⁰⁾

Rasûlullah (s.a.) kendisinden sonra geleceklere yol göstererek İslâm ümmetinin çıkarlarını korumak için, savaş yönetimiyle ilgili bu hükümleri yaşantısıyla kuralaştırmıştır.

Hız. Peygamber (s.a.) Mekke'nin fethine giderken, ordunun Ensar'dan oluşan bölüğünün komutanı olan **Sa'd bin Ubâde** (r.a.)'nin, "Bugün kıyım günüdür, bugün haramlar helâl olur" ⁽⁶¹⁾ dediğini haber alınca, hemen azledilmesini emredip, yerine oğlu **Kays**'i tayin etti. Rasûlullah (s.a.)'ın **Sa'd bin Ubâde** (r.a.)'yi görevden almasının iki önemli nedeni vardı:

1- Ordunun baş komutanının emirlerine muhalefet etmesi:

Baş komutanın emirlerine diğer komutanların uymaları zorunludur. **Sad bin Ubâde** (r.a.)'nin sözü ise Peygamber (s.a.)'in çizmiş olduğu plana tamamen ters düşü-

(60) *Sülemî, a.g.e., I, 77.*

(61) *Fethu'l-Bârî, IX, 5-6, h. nu. 4280.*

yordu. Çünkü O, Mekke'yi kan akıtmadan, gerekmedikçe silaha başvurmadan almak istiyordu. (62)

2- Bazı muhacirlerin ve Ebû Süfyan (r.a.)'nın kafasını kurcalayan endişeleri yok etmek:

Peygamber (s.a.) müslümanların İslâm'ın etrafında kenetlenmelerine çok özen gösteriyordu. Onun için yeni müslüman olan **Ebû Süfyan** ve bazı muhacirlerin kafasını kurcalayan endişelerini ortadan kaldırmak istiyordu. **Sa'd bin Ubâde** (r.a.)'nin davranışı ise, hem Peygamber (s.a.)'in Kureyş'i savaşımaksızın almayı amaçlayan planına ters düşüyor, hem de hoş olmayan bazı sonuçlar doğurma ihtimalini taşıyordu. (63)

Orduların başkomutanlığını üstlenecek kimseler, Rasûlullah (s.a.)'ın bu davranışını örnek almalıdırlar. Şayet şartlar bir komutanı görevinden alıp yerine daha layık olanı seçmeyi gerektiriyorsa, müslümanların çıkarlarını korumak için görevden almayı vakit geçirmeden gerçekleştirmek gerekmektedir.

(62) M. Ferec, *El-Abkariyye el-Askeriyye fî Gazevâti'r-Rasûl*, 573.

(63) Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 339; M. Ferec, *El-Medresetu'l-Askeriyye el-İslâmiyye*, 552; M.A. Başmîl, *Fethu Mekke*, 228.

KOMUTANIN HAKLARI

Komutan tayin etmenin amacı umumi faydayı temin edip, başıboşluğu ortadan kaldıracak bir şekilde ordunun yönetilmesi ve işlerin bir plan dahilinde yürütülmesidir. Bu gayeye erişebilmek için, komutan olacak kişiye görevini gerektiği gibi yapmasını sağlayacak bazı haklar vermek lâzımdır. Allah Teâlâ komutan için bazı haklar tayin etmiş ve onların yerine getirilmesini vacip kılmıştır.

Hal ve hareketlerinin düzenli olması için askerlerin komutanlarına itaat etmeleri emredilmiş, komutanın geçim telaşına düşmeyip görevini iyi yapması için de, hazinenen maaş verilmiştir. Fert ve toplum hayatındaki faydalarından dolayı, askerlerin komutanlarına yardımcı olmaları ve gerektiğinde görüş ve tavsiyelerini bildirerek komutanlarına destek vermeleri istenmiştir. Toplumun çıkarı söz konusu olduğunda son kararı verip askerleri bu kararı uygulamayla sorumlu tutmak da İslâm'da komuta-

nın haklarındandır. Ganimetlerin pay edilmesinden önce askerlere bu ganimetlerden almaları için izin vermek de komutana tanınan bir haktır. Çünkü o anın zarureti bunu gerektirmektedir. Ayrıca askerlerin ganimet hususunda komutanlarıyla münakaşa etmemeleri lâzımdır. Çünkü böyle bir münakaşa kötü sonuçlar doğurabilir.

I. Askerlerin Komutana İtaat Etmeleri

Komutanın askerlerin üzerindeki haklarından biri de kendisine itaat etmeleridir. Hem ordunun çıkarları, hem de hedeflere ulaşılabilmesi için itaat gereklidir. ⁽⁶⁴⁾

Bu hakkın varlığına ve meşruluğuna Kitap, Sünnet ve İcma delalet etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'den delili, Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan emir sahiplerine (idarecilere) de itaat edin."* ⁽⁶⁵⁾

Bu âyeti kerîme askerler de dahil olmak üzere bütün müslümanların, Allah'ın başlarına yönetici olarak tayin ettiği kimseye itaat etmelerini emretmektedir. Şüphesiz ki ordunun işlerini idare eden komutanlar da bu âyetin kapsamına giren idarecilerdendir.

Sünnetten delili: Bu konuya delâlet eden bir çok ha-

(64) M.C.A. Mahfûz, a.g.e., 274.

(65) Nisa, 59. Bu âyet'te "Ülu'l-emr" ibaresi geçmektedir. Kastedilen mana ise: Allah'ın taatını vacip kıldığı idarecilerdir. Bu gelmiş geçmiş bütün müfessirlerin ve fıkıhçıların görüşüdür. Bkz. *Nevevî Şerhi*, XII, 223.

dis vardır. Bunlardan sadece ikisini zikredeceğim:

1- **Ebû Hureyre** (r.a.) Rasûlullah (s.a.)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş, kim de bana isyan ederse Allah'a isyan etmiştir. Kim emîrine (idarecisine) itaat ederse bana itaat etmiş, kim de emîrine isyan ederse bana isyan etmiştir."⁽⁶⁶⁾

Bu hadis-i şerif idareciye itaat etmenin vacip olduğuna açıkça delalet etmektedir. Çünkü Peygamber (s.a.) yöneticiye taatı kendisine taatı gerektiren bir unsur kılmıştır. Müslümanların Peygamber (s.a.)'e itaat etmesinin vacip, isyan etmesinin de haram olduğu kesindir.⁽⁶⁷⁾

2- **İbn Ömer** (r.a.) Peygamber (s.a.)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Dinleyip itaat etmek, mâsiyetle emrolunmadıkça haktır. Mâsiyet (günah)le emrolunduğu zaman ise dinleyip, itaat etmek yoktur."⁽⁶⁸⁾

Bu hadis-i şerif de, idareciye itaat etmenin onun hakkı olduğuna delalet etmektedir. Mâsiyeti içermediği müddetçe müslümanların bu hakkı yerine getirmeleri gerekmektedir.

İcmâ'dan delili: Âlimler, mâsiyetle emrolunmadıkça itaat etmenin vacip oluşunda ittifak etmişlerdir. Bu konudaki ittifakı **Kadı İyaz** ve başkaları nakletmiştir.⁽⁶⁹⁾ Âlimlerden bir kısmı da, askerlerin komutanlarına itaat etmelerinin vacip olduğunu söylemişlerdir.⁽⁷⁰⁾

(66) *Fethu'l-Bârî*, XIII, 111, h. nu. 2957- 7137; *Müslim*, III,1466, h.nu. 1835; *İbn Mâce*, I,4, h. nu. 3; II, 954, h. nu. 2859; *Müsned*, II, 252, 270, 313, 342, 416, 467, 471, 511.

(67) *Fethu'l-Bârî*, XIII,112.

(68) *Fethü'l-Bârî*, VI,115, h. nu. 107.

(69) *Nevevi Şerhi*, XII,222.

(70) *Mesailü'l-İmam Ahmed*, 257; *Er-Ramli*, *Nihayetü'l-Muhtâc ilâ*

Bu konuda **Mâverdî** şöyle diyor: "Komutanın askerleri üzerindeki hakkı dörtttür. Askerlerin kendisine itaat ederek sorumluluğu altına girmeyi kabul etmeleri, bu haklardan biridir. Çünkü komutanın sorumluluğu üstlenmesi kararlaştırılmış ve ona itaat etmek bu göreve tayin olmasıyla vacip olmuştur" (71)

Komutana itaat etmenin savaş anında büyük önemi vardır. Bu hususta **Serahsî** hazretleri şöyle diyor: "Savaşta itaat etmek savaşmanın bazı kısımlarından daha faydalıdır. İdarecinin faydası ona itaat etmedikçe ortaya çıkmaz." (72)

İtaat etmeyi ihmal etmenin tehlikeleri

Askerler bu hakkı gereğince yerine getirdiklerinde ordu düzene girer ve hedeflerine ulaşması kolaylaşır. Askerlerin komutana itaatte gevşek davranması ise, ordu düzenini bozar; ordu saflarında başboşluk ve tutarsızlık hâkim olur. Düşmanın bu haldeki bir orduyu bozguna uğratarak yok etmesi çok kolaydır.

Uhud Savaşı'nın başlangıcında müslümanların başına gelenler, komutana isyan etmenin ve emirlerine uymamanın tehlikelerini gösteren açık bir delildir. (73)

Şerhi'l-Minhâc; İbn Hazm, *El-Mahalla*, VII,462; X,4, *Mebûsât*, X, 4.

(71) Ebû Ya'lâ, *El-Ahkâm es-Sultâniyye*, 46,48; İbn Ezrak, a.g.e., II,52.

(72) Şeybanî, *Şerhu's-Siyer el-Kebîr*, I, 60.

(73) Ömer bin İbrahim el-Evsî el-Ensârî, *Tefricü'l-Kurûb fî Tedbiri'l-Hurûb*, 88; Ebû Bekir Muhammed bin Velid el-Fihri, a.g.e., 305; M. Ferec, a.g.e., 605.

II. Hazineden Maaş Tayin Edilmesi

Komutanın haklarından biri de hazineden kendisine ve ailesine yetecek kadar maaş bağlanmasıdır. Çünkü o kendisini orduyu yönetmek gibi müslümanların umûmî yararına olan bir işe adamıştır. Kendisine maaş bağlanmayıp geçim derdine düştüğü zaman ise bu görevi başaramayacaktır. ⁽⁷⁴⁾

Bu hakkın meşruluğunun en açık misallerinden biri; **Ebû Bekir** (r.a.) halife seçildiği zaman kendisi ve ailesi için maaş tayin edilmesidir. O, müslümanların halifesi ve ordunun da başkomutanıydı. **Urve bin Zübeyr** (r.a.) **Âişe** (r.a.)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir. "**Ebû Bekir** (r.a.) halife seçildiğinde şöyle dedi: Kavmim benim ailemin geçimini temin etmekten âciz olmadığımı biliyor. Şimdi ise, müslümanların işleriyle meşgul olacağından dolayı **Ebû Bekir** ailesi bu maldan (hazineden) yiyecekler ve ben de onlar (müslümanlar) için kazanacağım." ⁽⁷⁵⁾

Bu hadis-i şerif kişinin sorumluluğu altındakilerin rızkını temin etmesinin vacip olduğunun açık bir delilidir. Demek ki müslümanların herhangi bir işini üstlenen kişiye, işini hakkıyla yapabilmesi için hazineden maaş bağlanması gerekmektedir.

Tayyibî şöyle der: "O aile efradının rızkını kazanmak için uğraştığı ticareti bırakıp müslümanların işleriyle il-

(74) *İthafu's-Sâde el-Muttekin bi-Şerhi Esrâri İhyâi Ulûmi'd-Din*, VI,120; Abdulhayy el-Kettânî, *Nizamü'l-Hükûme en-Nebeviyye el-Müsemma bi't-Terâtibi'l-İdâriyye*, I,395.

(75) *Fethu'l-Bârî*, IV,303, h.nu. 2070.

gilenmektedir. Bu ise kendisinin ve âilesinin geçimlerini hazineden temin etmesini meşru kılar. " (76)

Ashâb-ı kirâmın ittifakıyla **Ebû Bekir** (r.a.)'e hazine-
den ödenmek üzere maaş tayin edilmiştir. Bunun delili,
İbn Sa'd hazretlerinin *Tabakât* isimli eserinde rivayet
ettiği şu hadis-i şeriftir: **Ebû Bekir** (r.a.) halife seçildik-
ten sonra, omuzuna biraz elbise alarak çarşıya gidip tica-
ret yapıyordu. Bir defasında **Ömer bin el-Hattab** ve
Ebû Ubeyde bin Cerrah (r.a.) kendisiyle karşılaşp
"Nereye gidiyorsun ey Rasûlullah'ın halifesi?" dediler. O
da, "çarşıya gidiyorum" diye cevap verdi. "Sen müslüman-
ların liderliğini üstlendin, çarşıda ne yapacaksın?" dedik-
lerinde, "âile efradımın rızkını nereden temin edeceğim?"
dedi. Bunun üzerine, "haydi gidip sana bir maaş tayin
edelim" dediler. Daha sonra gidip her gün yarım koyun
(kıymeti) ve giyimden ibaret olan bir maaş tayin ettiler.⁽⁷⁷⁾

Bu maaşın belli bir miktarı olmayıp, zamanın şartla-
rına göre ayarlanmak üzere idarecinin takdirine bırakıl-
mıştır. Bu konuda **Ebû Hâmid el-Gazâlî** şöyle diyor:
"Bu maaşın belli bir miktarı olmayıp yöneticinin takdiri-
ne bırakılmıştır. Zamanın şartlarına ve hazine durumuna
göre dilediği zaman arttırır, dilediği zaman da azaltır." (78)

Bu anlatılanlardan, komutanın yapmış olduğu göre-
vin karşılığında maaş almaya hakkı olduğu ortaya çık-
maktadır. Çünkü bu maaş, vaktinin tamamını müslü-

(76) *Fethu'l-Bârî*, IV, 305.

(77) *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, III, 184. Bu hadis'in senedi mürseldir ve râvileri sikadır. Bkz. *Fethu'l-Bârî*, IV, 305.

(78) *İthâfû's-Sâde el-Müttakin bi's-Şerhi Esrâri İhyâi Ulûmi'd-Din*, VI, 120.

manların çıkarını temin etmekten ibaret olan görevini gerektiği şekilde yapmasını sağlayacaktır.

III. Askerlerin Komutana Destek Verip Tavsiye de Bulunmaları

Komutanın haklarından biri de, askerlerin ona yardımcı olmaları ve ellerinden gelen çabayı bu uğurda harcamalarıdır. Çünkü ona yardım etmek hakka yardım etmek ve hakkın yücelmesini sağlamaktır. Ayrıca gerektiğinde komutana tavsiyede bulunmak da askerlerin görevleri arasındadır. Bu hususa Peygamber (s.a.)'in sünneti ve ashâbın sözleri açıkça delâlet etmektedir.

Sünnetten delili: **Temîmü'd-Dârî**, Peygamber (s.a.)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Din nasihattır." Dedik ki: "Kim için ey Allah'ın Rasûlü!" O da, "Allah, O'nun kitabı, Peygamberi, müslümanların lideri ve müslümanlar içindir" buyurdu. (79)

Bu hadis, komutanlar da dahil olmak üzere gerektiğinde bütün yöneticilere nasihat etmenin dinî bir yükümlülük olduğuna delil teşkil etmektedir.

Ömer (r.a.) diyor ki: "Kim güzel sözlü ise kalksın idarecisine nasihat etsin." (80)

Burada nasihat etmekten maksat; ona itaat etmek, doğruyu bulmasına yardımcı olmak, doğrudan saptığında irşat etmek, şiddete başvurunca sabretmek, hata yaptı-

(79) *Müslim*, h.nu.95, I,74; *Fethu'l-Bâri*, I,137; *Dârimî*, II,311.

(80) San'ani, *El-Musannef*, II,333.

ğında hatasını gidermek, etrafında toplanmak ve nefret eden kalpleri ona yaklaştırmaktır. (81)

IV. Son Kararı Verip Askerlere Uygulatmak

Komutanın nihâî kararı, şahsî veya askerleriyle yaptığı istişareden sonra alıp bu kararı askerlere uygulaması tabîî bir hakkıdır.

Mâverdî bu hakkı şöyle ifade etmiştir: "Yapılacak işi onun görüşüne bırakıp alacağı tedbirlere güvenmeleri gerekir ki, ihtilafa düşüp güçleri parçalanmasın". Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelince hemen onu yayarlar. Halbuki onu, Rasûle ve aralarında ki yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların arasında işin iç yüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi..." (82)

Bu âyet-i kerîme işi görev sahibine bırakma hususunda yol göstericidir. Askerler komutanlarından önce doğruyu keşfettiklerinde kendisine açıklamalıdır ki elbirliğiyle doğru olan yapılabilsin. (83)

Bedir Savaşı'nda müslümanların başkomutanı olan Peygamber (s.a.) İslâm ümmetinin komutana nihâî karar verme yetkisini tanımaları için sözü geçen hakkı bizzat

(81) Mubarekfürî, *Tuhfetü'l-Ahvezi bi-Şerhi Câmi'û't-Tirmizî*; Mustafa es-Suyûtî er-Rahbânî, *Metâlibu Üli'n-Nühâ fî Şerhi Gayeti'l-Müntehâ*, III, 537.

(82) Nisa, 83.

(83) Mâverdî, *El-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 48.

kullanmıştır. Müslümanlar, müşriklerin Şam'dan gelen kafilesini durdurmak için yola çıkmışlardı. Ancak bunu haber alan müşrikler, ellerinde bulunan her türlü silahı alıp kafilelerini savunmak için yola çıktılar. Rasûlullah (s.a.) müslümanların bundan dolayı geri çekilmelerinin üç büyük zarara sebebiyet vereceğini anlamıştı.

a- Kureyş, müslümanları korkutup aşağılamış olacaktı.

b- Bu durum Medine yahudilerini, müslümanları yok etmeleri konusunda umutlandıracaktı.

c- Bu geri çekilmenin, yeni gelişen İslâm dâvetine olumsuz etkisi olacaktı.

İşte bu zararları ortadan kaldırmak için, Rasûlullah (s.a.) müşriklerle savaşmayı kararlaştırdı. Ancak Peygamber (s.a.) ashâbının görüşünü almadan bu kararı vermedi. Çünkü karara ashâbın komutanlarını iştirak ettirmesi, onların daha cesur ve daha sabırlı olmalarında büyük bir etken olacaktı. Peygamber (s.a.)'in bu davranışı günümüz askerlik anlayışının yeni ulaştığı bir ileri görüşlülüktür. O'nun bu davranışı zor ve kesin kararları askerlerin uygulayabilmesinde dikkat edilecek hususların başında gelmektedir. Bu, başarılı bir komutanla başarılı olmayanı birbirinden ayıran önemli bir özelliktir.

V. Ganimetler Pay Edilmeden Ganimet İçindeki Yiyeceklerden Yemeleri İçin Askerlere İzin Vermek

Komutanın haklarından biri de, ganimetler pay edil-

meden önce askerlere yemeleri için izin vermesidir. Çünkü savaşa giden asker günlük yiyeceğini beraberinde götürmemektedir. Ayrıca hayvanların yiyecekleri de buna dahildir. Zarureten dolayı bu durum mübah sayılmıştır. Ancak askerlerin ganimetlerden savaş bölgesinde bulundukları süre içerisinde yararlanmaları gerekmektedir. (84)

Bu hakkın meşruluğuna Sünnet ve İcma delâlet etmektedir.

Sünnetten delili: **İbn Ömer** (r.a.)'in hadisidir. **İbn Ömer** (r.a.) şöyle demiştir:

"Savaşlarımızda ganimet olarak bal ve üzüm elde ediyor ve bunları ganimetlerden sorumlu olan görevliye götürmüyorduk." (85)

Bu iki ihtimali içermektedir:

1- "Onları saklamak ve biriktirmek için almıyorduk" ihtimalidir. Bu da ganimetlerden ihtiyaç oranında almanın delilidir.

2- Daha önceden alma izni bulunduğu için ganimetlerden sorumlu olan kişiye veya Peygamber (s.a.)'e götürmüyorduk. (86)

Buhârî ve Müslim de Abdullah bin Mukaffel (r.a.)'den şöyle rivayet edilmiştir: " Hayber'in fethinde bir kutu yağ buldum. Onu aldım ve hiç bir kimseye bundan vermeyeceğim dedim. Sonra Rasûlullah (s.a.)'a bakınca

(84) Ebû Bekr bin Abdulcelîl er-Raşidânî, *El-Hidaye, Şerhu el-Bidaye el-Mübtedî*, II, 144, *Neylül-Evtâr*, VII, 274; IX, 285, *Nevevî Şerhi*, XII, 102; *El-Bustî, Meâlimü's-Sünen*, II, 295, 296.

(85) *Fethu'l-Bârî*, VI, 255.

(86) *Fethu'l-Bârî*, VI, 255.

tebessüm ettiğini gördüm." (87)

İcmâ'dan delili: **İbn Münzir** ganimetler pay edilmeden, onlardan yemenin câiz olduğuna dair âlimlerin itti-fakını nakletmiştir. (88)

IV. Ganimetler Hususunda Komutanla Tartışmayıp Payına Razi Olmak

Komutanın askerler üzerindeki haklarından biri de; ganimetlerin pay edilmesi hususunda tartışmamaları ve paylarına razı olmalarıdır. Komutanın ganimetleri paylaşmasına razı olmamanın büyük zararları vardır. Bu zararların başında, askerlerin komutanlarına güvenlerini yitirmeleri gelir. Bu kötü sonuçlar, Allah'ın başlarına idareci olarak seçtiği kimsenin ganimetleri pay edişine razı olmalarıyla giderilebilir.

Bu hakkın var oluşunun delili, **Cübeyr bin Mut'im** (r.a.)'in şu rivayetidir: **Cübeyr bin Mut'im** (r.a.) şöyle der:

"Peygamber (s.a.) ve müslümanlarla birlikte Huneyn Savaşı'ndan dönüyorduk. Bedevîler Peygamber (s.a.)'in önüne çıkıp ganimetlerden kendilerine vermesini istediler. Kalabalık yüzünden Peygamber (s.a.) dikenli bir ağaca sürüklendi ve cübbesi takıldı. Sonra şöyle dedi: "Bana cübbemi verin, eğer şu ağacın dikenleri kadar sürüm olsa aranızda pay ederim. Sonra cimri, inkâr eden ve korkak

(87) *Müslim*, III,1393, h. nu, 1772; *Fethu'l-Bârî*, VI,255; h.nu. 3153; VII,236; *Dârimî*, II /234; *Müsned*, IV,86; V,56.

(88) *Şevkânî*, *Neylü'l-Evtâr*, VII, 337.

olmadığımı görürsünüz." (89)

"Şu ağacın dikenleri kadar sürüm olsa aranızda pay ederim" sözü, ganimetlerin pay edilmesinin komutanın hakkı olduğu ve bu hususta kendisiyle münakaşa edilmesinin gerektiğine delil teşkil etmektedir. Ayrıca pay edişine rıza göstermek lazımdır. Çünkü komutan bu konuda kendisine güvenilen birisidir.

Mâverdi, "komutanın haklarından biri, ganimetleri pay edişi konusunda kendisiyle tartışılmayıp, rıza gösterilmesidir. Çünkü Allah Teâlâ ganimetlerin pay edilmesinde, soyluyla soylu olmayanı, kuvvetliyle zayıfı bir tutmuştur" (90) der.

(89) *Fethu'l-Bârî*, VI,35; h. nu. 2821; VI, 251 h. nu. 3148; VI, 251\$ *Müsned*, IV,82,84.

(90) *Mâverdi*, *El-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 49; Ebû Ya'lâ, *El-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 48.

KOMUTANIN GÖREVLERİ

Komutanlık makamı, devlet içerisindeki siyasî makamların en önemlilerinden biridir. Bu makamda da, diğerlerinde olduğu gibi çıkarların korunması ve her türlü zarar verici şeyin yok edilmesi hususuna dikkat edilmelidir. Onun için İslâm hukuku, belirtilen bu hedeflerin gerçekleştirilmesi yolunda, müslüman bir komutana belli görevler yüklemiştir.

I. Askerleri Korumak İçin Nöbetçi Görevlendirmek

Nöbeçi tayin etmek komutanın görevlerindendir. Düşmanların fırsat kollayıp askerlerini gafil avlamalarını önlemesi için bu hususu asla ihmal etmemesi gerekir. Bu

konu hakkında bir çok hadisi şerif bulunmaktadır. Bunlardan yalnız ikisini zikredeceğim:

a- **Mus'ab bin Sâbit** (r.a.)'in **Abdullah bin Zübeyr** (r.a.)'den rivayet ettiğine göre, **Osman** (r.a.) hutbede şöyle demiştir:

"Size zan yapmaksızın bir şey söylememe hiç bir şey mani değildir. Rasûlullah (s.a.)'ın, Allah yolunda nöbet tutularak geçirilen bir gece, gecesi namazla, gündüzü oruçla geçirilen bin gecedenden daha hayırlıdır, dediğini duydum."⁽⁹¹⁾

Bu hadis-i şerifte, Allah yolunda nöbet tutmanın fazileti açıklanmıştır. Bu da, nöbet tutmanın gereğine işaret etmektedir.

b- **Sehl bin Hanzala** (r.a.) anlatıyor:

Huneyn Günü'nde Rasûlullah (s.a.) ile akşam olunca ya kadar, düşmana doğru var gücümüzü harcayarak ilerledik. Namaz vakti girdiğinde atlı bir adam gelip: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sizin yanınızdan ayrılıp falanca tepeye çıktığımda, Hevâzin kabilesinin develeriyle ve koyunlarıyla Huneyn'de toplandığını gördüm" dedi. Rasûlullah (s.a.) gülümseyerek; "onlar -Allah'ın izniyle- yarın ganimetimiz olacak" buyurdu ve "bu gece bizi kim koruyacak?" dedi. **Enes bin Ebî Mersed el-Ganevî**: "Ben koru-

(91) *İbn Mâce*, II,924. h.nu. 2765; M.Abdulbâkî bu hadisin yorumunda şöyle demiştir: "*Zevaid*'deki senesinde, Abdurrahman bin Zeyd bin Eslem vardır. İmam Ahmed, İbn Main ve başkaları, onu zayıf râvilerden saymışlardır. Mizzî, bu hadisin İshak'ın *Müsnedinde* başka bir tarikinin olduğunu, bu tarikin Nadr bin Şümeyl'den, Abdullah bin Yezîd el-Mukrî ve Ravh bin Ubâde'den olduğunu söylemiştir. Bkz. Hâfız Yusuf bin ez-Zekî, *Tuhfetü'l-Eşraf bi-Ma'rifeti'l-Atraf*, VII, h.nu.9716.

yacağım ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Rasûlullah (s.a.) : "atına bin" dedi. Atına binip yanına yaklaşıncı, "şu topluluktan daha yüksek bir yere çık ve yönünü onlara dön. Sakın bu gece senin yüzünden tuzağa düşmeyelim" dedi. (92)

Peygamber (s.a.) o savaşta sahabîlerden birinin nöbet tutarak kendilerini korumasını istemiştir. Bu da Allah yolunda nöbet tutmanın dinî bir yükümlülük olduğuna delâlet etmektedir.

Mâverdî, komutanın başlıca görevleri arasında savaş hilelerinin gizlenmesini, karargâhların iyi korunmasını, istirahat vaktinde askerlerin iyi dinlendirilmesini, düşman saldırısını önlemek için nöbetçi dikmeyi saymıştır. (93)

II. Ordunun Her Birimi İçin Parola Belirlemek

Komutanın görevlerinden biri de, ordunun her birimi için parola belirlemesidir. Günümüz askerî terminolojisi parolayı askerlerin birbirlerini tanımaları için belirlenen gizli bir söz olarak tarif eder. Geceleyin karşılaşan iki askerden biri, diğerine bu belirlenen kelimeyi sorar. Asker bu kelimeyi bilirse canını kurtarır. Bilemezse diğeri silah tehdidiyle onu yakalamak için durdurur. (94)

(92) *Ebû Dâvûd*, III, 20, h.nu.2501; *Müstedrek*, II, 83, Hâkim; "bu hadis, Buharî ve Müslim'in şartı üzere sahihtir" demiştir. Zehebi de bu görüşü doğrulamıştır. *Beyhakî*, IX, 149.

(93) *Mâverdî*, *El-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 43; *Ebû Ya'lâ*, *El-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 44; *Hersemî*, a.g.e., 32.

(94) *Mustafa el-Hüseynî*, *El-Fıkhü'l-İslâmî ve'l-Alâkat ed-Devliyye*, 148.

Parola belirlemek, Peygamber (s.a.)'in sünnetlerindendir.

Ashab-ı kiram birbirlerini tanımaları için savaşlarda parola belirlemiştir. ⁽⁹⁵⁾

Parola belirlemek sünnetle sabittir. Bu konuda üç hadis-i şerif zikredeceğim:

1- **Bera (r.a.)** Peygamber (s.a.)'in şöyle dediğini rivayet eder: "Siz yarın düşmanınızla karşılaşacaksınız. Parolanız 'Ha mim lâ yunsarûn' olsun." ⁽⁹⁶⁾

2- **İlyas bin Seleme**, babasından şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Peygamber (s.a.) zamanında, **Ebû Bekir (r.a.)**'le beraber savaş yaptık. Parolamız 'Emit Emit' idi". ⁽⁹⁷⁾

3- **Semere bin Cundeb (r.a.)** şöyle demiştir: "Muhacirlerin parolası 'Abdullah', Ensar'ın parolası ise 'Abdurrahman'dır" ⁽⁹⁸⁾

Fıkıhçılar, bir çok faydayı içerdiğinden dolayı komutanın ordunun her birimi için parola belirlemesinin gerekliliğini kararlaştırmışlardır.

Mâverdî, komutanın askerlerine karşı yükümlü olduğu görevlerinden birinin, birbirlerini tanımalarını ve birlik içinde olmalarını sağlayacak bir parola belirlemesi

(95) İbn Kayyım, *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, 289.

(96) *Müsned*, IV, 289; *Ebû Dâvûd*, III, 74, h.nu. 2597; *Tirmizî*, VI, 12, h.nu. 1682; *San'ani*, a.g.e., V, 233, h.nu. 9467. *Müstedrek*, II, 107. Hâkim, "bu hadisin senedi Buharî ve Müslim'in şartı üzere sahihtir", demiş. Zehebî de bu görüşüne katılmıştır.

(97) *Ebû Dâvûd*, III, 74, h.nu. 2596; *Müsned*, IV, 46; *Dârimî*, II, 138; *Müstedrek*, Hâkim, "bu hadis Buharî ve Müslim'in şartı üzere sahihtir", demiş. Zehebî de bu görüşüne muvafat etmiştir.

(98) *Ebû Dâvûd*, III, 73, h.nu. 2595.

olduğunu ifade etmiştir.⁽⁹⁹⁾

Parola edinmenin yararları

Askerler arasında parola belirlemenin bir çok yararı vardır. Bunlardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz:

a- Gece karanlığında askerlerin birbirlerini tanıyıp, kendilerinden birini düşman sanarak öldürmelerini engeller.

b- Arkadaşlarını kaybeden bir askerın parola aracılığı ile onları bulmasını sağlar.

c- İhtiyaç anında askerler birbirleriyle yardımlaşırlar.⁽¹⁰⁰⁾

III. Askerlerin Başına, İletişim ve Kontrol Görevini Yapacak Sorumlular Tayin Etmek

Komutanın görevlerinden biri de, her grubun başına kolay iletişim kurmak ve kontrolü sağlamak için sorumlular tayin etmesidir. Ebû Ya'lâ şöyle diyor:

"Komutanın görevlerinden biri de askerlerin başına sorumlu kişiler tayin ederek, onlar aracılığıyla durumlarını öğrenip iletişim kurmayı sağlamasıdır."⁽¹⁰¹⁾ Ayrıca askerlerin başına bu görevleri yapacak kişiler tayin etmek Peygamber (s.a.)'in sünnetlerindendir.⁽¹⁰²⁾

(99) Mâverdî, *El-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 36; Ebû Ya'lâ, *El-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 40; Mecdüddin Ebû'l-Berekât, *El-Muharrar fi'l-Fıkhi*, II, 171; Mustafa es-Suyûti er-Rahbanî, a.g.e., II, 534; Buhûti, *Şerhu Müntehe'l-İradat* II, 204.

(100) Mustafa es-Suyûti Rahbanî, a.g.e., II, 534.

(101) (102) Ebû Ya'lâ, *El-Ahkâmu's-Sultâniyye*. 40.

Galib el-Kattan, Rasûlullah (s.a.)'in "istihbarat haktır ve insanlar için gereklidir. Ancak muhbir^(*) ateştedir" dediğini rivayet etmiştir. (103)

Bu hadis-i şerif, askerlerin durumlarını kontrol altında tutmanın ve iletişim kurmak için görevli tayin etmenin meşruluğuna delâlet etmektedir. Çünkü bu uygulamada onlar için büyük yararlar vardır. Ayrıca umûmun çıkarı, askerler arasına böyle bir görevliyi tayin etmeyi gerektirmektedir. Bu faydalar hem komutan, hem de askerler için söz konusudur.

Komutan için yararı, bütün işleri tek başına yapmasının mümkün olmayışı, üstlendiği görevlerin çokluğu ve ağırlığı nedeniyle kendisine yardım edecek birine ihtiyaç duymasıdır. Askerlere yararı ise onların durumlarını yakından takip edecek, işlerini görecekt ve komutanla kendileri arasında aracı olacak birine ihtiyaçlarının olmasıdır. (104)

IV- Düşman Hakkında İstihbarat Edinmek

Komutanın önemli görevlerinden biri de, düşmanın faaliyetleri hakkında bilgi toplayıp, bu bilgiler doğrultu-

(*) Burada muhbirden maksat, karşı tarafa gönderilen casus değil, müslümanların bilgilerini düşmana sızdıran kişidir. (Mütercim).

(103) *Ebü Dâvûd*, III,348. Münzirî, "Senedinde bilinmeyenler vardır." Galib el-Kattân ise, "bir çok âlim tarafından sika (güvenilir) sayılmış, Buharî ve Müslim sahîhlerinde hadislerine yer vermiştir" demişlerdir.

(104) Meccuddîn Ebu'l-Berekât, a.g.e., II,71; Mustafa es-Suyûtî er-Rahbânî, a.g.e., II,533; Buhutî, II,104; Hattabî, *Meâlimü's-Sünen*, III.3.

sunda uygun bir savaş planı hazırlamaktır. Düşman kuvvetlerinin faaliyetleri ve gücü hakkında edindiğı bilgi savaşın kaderini tayin edecektir.

Rasûlullah (s.a.) düşman hakkında bilgi edinmeye özen gösteriyor ve bunun için öncü kuvvetler gönderiyordu. Kendisi de bizzat çıkıp düşman hakkında bilgi topluyordu. ⁽¹⁰⁵⁾

Mâverdî, komutanın, düşmanın tuzaklarından kurtulmak ve fırsat yakalayıp saldırmak için, düşman hakkında bilgi edinmesinin gerekliliğine işaret etmiştir.

Âlimler, düşman hakkında bilgi toplamayı, savaş hilelerinin en kuvvetlisi ve alınacak tedbirlerin en iyisi saymışlardır. ⁽¹⁰⁶⁾

Ensarî (r.a.) düşman hakkında bilgi toplayacak kişinin altı özelliğe sahip olmasının gerektiğini ifade eder. Bu özellikler şunlardır:

a- Dürüstlüğüne ve fikirlerine güvenilen bir kimse olması:

Eğer güvenilen biri değilse, getirdiğı bilgiden faydalanılamaz. Çünkü töhmet altında olduğı için doğru söylese dahi sözü dinlenmez. Böylece bu husustaki görüşü fayda sağlamaz ve kendisine zararı olur.

b- Zeki ve ferasetli olması:

Zekası ve ferasetiyle düşmanın gizlediklerini anlayabilmeli ve bazı verilerden diğerleri hakkında bilgi edinme gücü yetmelidir.

(105) Bedir Savaşında düşmanın yerini öğrenmek için yaptığı öncülük görevi konusu ayrı bir bölümdür.

(106) Maverdî, *El-Ahkâmü's-Sultâniyye*, 43.

c- Yolculuk alışkanlığı olan ve gönderildiği bölgeyi iyi tanıyan biri olmalıdır:

Gönderildiği bölgeyi iyi tanıyıp, o bölge hakkında soru sormaya ihtiyaç duymamalıdır. Çünkü bölge hakkında soru sorduğu zaman düşman uyanabilir. Böylece hem kendisine, hem de gönderene zarar vermiş olur.

ç- Çok kurnaz ve şaşırtma yeteneğine sahip olmalıdır:

Düşman hakkında bilgi toplayacak kişi kurnazlığı ile her kapıyı açabilmeli, istediği bilgileri -nasıl bir yöntemle olursa olsun- elde edebilmelidir. Bu konularda yeterli seviyede olmayınca düşmanın eline düşer ve istediğini sağlayamadan geri döner.

d- Gönderildiği yerdeki insanların dilini bilmelidir:

Bu içine girdiği düşmandan duyduklarını anlayabilmesini sağlar. Fakat düşmanla aynı ırktan olmamalıdır. Çünkü aynı ırktan olan insanlar birbirlerine sempati duyarlar. Böyle bir durumda da, bilgi toplamak için gönderen kişinin planı aksar.

e- Düşmana yakalandığı zaman, karşılaşacağı işken- celere sabredip, gönderen hakkında bilgi vermemelidir:

Aksi takdirde düşman durumu anlar ve kendileri de alay konusu olmuş olurlar. (107)

(107) Evsî, a.g.e., 17, 18.

V- Düşmana Ait Olan Bina ve Kale Gibi Şeyleri Yıkma

Düşmana ait kale ve bina gibi yerleri yok etmek komutanın görevlerindendir. Çünkü bu hareket, kâfirlerin zulüm ve isyanını ortadan kaldırmak için müslümanlara farz olan cihadın bir çeşididir.

İz bin Abdusselâm (r.a.) kâfirlerin zulmünü ve isyanını yok etmek için, binalarını tahrip etmenin, ağaçları kesmenin ve giyim eşyalarını yakmanın cihadın bir çeşidi olduğunu ifade etmiştir. ⁽¹⁰⁸⁾ Ayrıca Peygamber (s.a.)'in, Benî Sadr kabilesinin hurmalarını yaktığı ve ağaçlarını kestiği sabittir.

Abdullah bin Ömer (r.a.), Rasûlullah (s.a.)'ın Benî Sadr'e ait hurma ağaçlarını kesip yaktığını ve Allah Teâlâ'nın *"Hurma ağaçlarından herhangi bir şeyi kesmeniz veya kökleri üzerinde bırakmanız hep Allah'ın izniyledir. Bu izin, yoldan çıkan fâsıkları rezil etmek içindir."* ⁽¹⁰⁹⁾ âyetini indirdiğini rivayet etmiştir. ⁽¹¹⁰⁾

Bu hadis-i şerif, kâfirlerin ağaçlarını kesip yakmanın câiz olduğuna delâlet etmektedir. Ancak başka bir delil, bu durumun câiz olmadığını göstermektedir. O delil, **Ebû Bekir** (r.a.)'in ordu komutanına yapmış olduğu şu vasiyetidir. "Meyve veren ağaçları kesip, ayakta duran binaları yıkma! Karın doyurmanın dışında bir nedenle develeri ve

(108) *Kavâidü'l-Ahkâmı fî Mesâlihi'l-E'nâm*, II,88; Mecdüddin Ebû'l-Berekât, *El-Muharrar*, II,172.

(109) Haşr, 5.

(110) *Müslim*, III, 1365-1366, h.nu.29-31; *Fethu'l-Bârî*, V,9, h.nu.2326; *Ebû Dâvud*, III,87, h.nu.2615; *İbn Mâce*, II,948, h.nu.2844; *Dârimî*, II,222; *Müsned*, II, 8, 52,80,123,140.

koyunları öldürme! Arıları sakın yakma ve boğma!" (111)

Bu iki delil arasındaki çelişki şöyle ortadan kaldırılabilir: Yakıp yıkma olayı, kâfirlerin yurtlarında câizdir. Çünkü Peygamber (s.a.) bunu uygulamıştır. Bu husustaki yasaklama ise, sadece yakıp yıkmayı amaçlamayı kapsamaktadır, şeklinde yorumlayabiliriz. Ayrıca, müslümanların savaş esnasında, savaşmanın gereği olarak yakıp yıkmaları -Tâifin mancınıklarla vurulduğu gibi- câizdir. Bu görüş ilim ehlinin görüşüdür. Yine bu husustaki yasaklamayı, **Ebû Bekir** (r.a.)'in o toprakların müslümanlarca fethedileceğini bildiği için yaptığı şeklinde yorumlayabiliriz. Böylece iki delil arasındaki çelişki ortadan kalkmış olur. (112)

Fıkıhçılar, ağaçların ve zirai ürünlerin yok edilmesiyle ortaya çıkacak hükümleri üç kısma ayırmışlardır.⁽¹¹³⁾

1- Yok edilmesi gerekli olanlar:

Düşman kalelerine yakınlığından dolayı müslümanların buralara ulaşmalarını engelleyen ağaçlar ve ürünlerdir. Bu kısmın yok edilmesi gereklidir.

2- Yok edildiği takdirde müslümanların zarara uğrayacağı kısım:

Bu kısım, yok edildiği takdirde, meyvelerinden, gölgelerinden, hayvanların yiyeceklerini teminden mahrum kalınması ve düşmanın misillemeye bulunması ihtimalinin var olduğu kısımdır. Bu kısmın yok edilmesinde müslümanların zararı söz konusu olduğu için haramdır.

(111) *Muvatta*, II, 448.

(112) *Fethu'l-Bârî*, 6, 155.

(113) Ibn Kudame, a.g.e., 9/291.

3- Bu iki sınıfın dışında kalan kısım:

Bu kısmın özelliği, yok edilmesiyle bırakılması arasında fark olmayışıdır. Bu bitkileri yok etmede sadece düşmanı kızdırmak ve zarar vermek söz konusudur. Bunların yok edilip edilmemesi hususunda iki görüş vardır:

a- Bu tür bitkileri yok etmek câiz değildir: Çünkü **Ebû Bekir** (r.a.) ordunun başına tayin ettiği komutanına bu tür bitkileri yok etmesini yasaklamıştır.

b- Caizdir: Bu görüş, **İmam Mâlik**, **İmam Şâfiî**, **İshak** ve **İbn Münzir**'in görüşüdür. **İshak** bu hususta şöyle demiştir: "Daha çok zarar verecekse yok etmek sünnet olduğu gibi, mancınık kullanmak ve köylerini yakmak da câizdir." Çünkü Peygamber (s.a.) Taif halkına karşı mancınık kullanmıştır. ⁽¹¹⁴⁾

Bu konuda **Mâverdî** şöyle diyor: "Komutanın, düşmanı abluka altına almak isterken mancınık kullanması ve evlerini yakıp yıkması câizdir. Yenilmelerine yol açacağını sandığında düşmanın hurmalıklarını ve diğer ağaçlarını kesebilir. Bu hareketin bir yarar sağlamayacağı kanısına vardığı zaman ise kesmemelidir." ⁽¹¹⁵⁾

Aynı şekilde, içinde kadınların ve çocukların bulunduğu evler de, onları hedef almaksızın yıkılabilir. Çünkü böyle yapmak geceleyin yapılan ani baskın hükmündedir. ⁽¹¹⁶⁾

İmam Mâlik (r.a.) kâfirlerin kalelerinin yıkılıp, suya verilmesinin hükmü sorulduğunda, "düşman köyle-

(114) Taif halkına karşı mancınık kurulması konusu ileriki sayfalarda gelecektir.

(115) Mâverdî, *El-Ahkâmü's-Sultâniyye*, 52.

(116) Mustafa es-Suyûtî er-Rahbânî, a.g.e., II, 516.

rini ve kalelerini ateşle yakarak suya vermenin hiç bir sakıncası yoktur" cevabını vermiştir. (117)

VI. Savaşı Sona Erdirmek

Komutanın görevlerinden biri de; savaşı sona erdirmeyi gerektiren bir durum ortaya çıktığında savaşı sona erdirmektir. Çünkü savaşın iki taraf arasında sonuca varılncaya kadar devam etmesi zaruri değildir. Savaşı kesmeyi gerektiren durumları ise şöyle sıralayabiliriz:

a- Kâfirlerin İslâm'ı kabul edip, müslümanlarla aynı haklara ve yükümlülöklere hâiz olmaları

Bu durumda sahip oldukları topraklarda bırakılırlar.

Bu hususa, **Câbir** (r.a.)'in Peygamber (s.a.)'den rivayet ettiği şu hadis-i şerif esas teşkil etmektedir: "İnsanlar 'la ilahe illallah' (Allah'tan başka ilah yoktur) deyinceye kadar, onlarla savaşmakla emrolundum. 'Allah'tan başka ilah yoktur' derlerse, canlarını ve mallarını kurtarmış olurlar. Hesaplarıysa Allah'a aittir. Sonra şu âyeti okudu:

"Ey Muhammed! Öğüt ver. Çünkü sen ancak öğüt verensin. Onların üzerine bir zorlayıcı değilsin." (118)

Hadis-i şerifin konumuza delâlet eden yönü: Peygamber (s.a.) tarafından, müşriklerin şehadet kelimesini söylemelerinin; canlarını kurtarmalarına ve onlarla savaşmayı bırakmaya sebep sayılmasıdır.

(117) Mâlik bin Enes, *El-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 7-8; *Tirmizî*, IV, 122.

(118) *Gaşiye*, 21, 22.

b- Müşriklerin cizye ödemeye çağrılmaları ve cizye⁽¹¹⁹⁾ ödemeyi kabul etmeleri

Bu durum kitap ehli olanlar veya kitap ehli olup olmadıkları şüphe götürülenler için geçerlidir. Dinden dönenler ve putperestler için, müslüman olmak veya savaşmaktan başka bir seçenek yoktur. Çünkü Allah Teâlâ, "Onlarla savaşırsınız veya müslüman olurlar" ⁽¹²⁰⁾ demiştir.

Cizye⁽¹²¹⁾ ödemelerinin savaşı kesmeye neden olmasının delili, Peygamber (s.a.)'in seriyyelerin komutanlarına yaptığı şu vasiyetidir: "Şayet müslüman olmayı kabul etmezlerse cizye vermelerini iste. Cizye ödemeye razı olurlarsa kabul et ve savaşmayı bırak. Şayet bunu da kabul etmezlerse, Allah'ın yardımına sığın ve onlarla savaş." ⁽¹²²⁾

Hadis'in konuya delâlet eden yönü: Peygamber (s.a.) tarafından, müşriklerin cizye ödemeyi kabul etmelerinin savaşı durdurmaya neden sayılmasıdır.

(119) *Müslim*, I, 52,53, h.nu. 35; *Fethü'l-Bârî*, I, 75, h.nu. 25; XIII,339, bab Nu. 28; *Tirmizî*, 267, h.nu. 2609; *Tirmizî*, IX, 74, h.nu. 3338; *Nesâî*, VII,5, VIII, 77; *İbn Mâce*, II, 1295, h.nu. 3928.

Hadis-i Şerif'in söyleniş nedeni: Peygamber (s.a.) bu sözünü, peygamberliğini inkâr eden kitap ehliyle savaş halindeyken söylemiştir. İbrahim bin Muhammed bin Kemâluddîn, *El-Beyân ve't-Ta'rif fi Esbâbi Vurûdi'l-Hadis eş-Şerif*, I, 377.

(120) Fetih, 16.

(121) Cizye kelimesinin çoğulu "cizâ" dır. "Zimmet ehlerinden alınan anlamına" gelmektedir. "Ceza" kökünden türemiş bir fiildir. "Onu ödemekle ölümden kurtuldu" anlamındadır. Bkz. *Lisânü'l-Arab*, I,458. İstılahtaki anlamı: Kâfirlerden, müslüman topraklarda ikamet etmelerine ve haklarının korunmasına karşılık alınan ürün veya paradır. Bkz. *Mugnî*, IX, 328; Ebû'l-Velîd M. bin Ahmed bin Rüşd, *Mukaddimet ibn Rüşd*, 279; D. Muhammed Abdullah el-Cebûrî, *Fıkhu'l-Evza'î*, II,523.

(122) *Müslim*, III,1357, h. nu. 1731; *Ebû Dâvûd*, III, 83, h.nu. 1612; *İbn Mâce*, II, 953, h.nu. 2858; *Dârimî*, II, 216; *Müsned*, V, 352, 358.

c- Müslümanların galip gelmesi ve düşmanın küf-ründen dönmemesi

Bu durumda kadınları cariye ve malları ganimet ola-rak alınır.

ç- Eman dileyip anlaşmak istemeleri

Galip gelmek veya cizyeyi ödetmek mümkün olmadı-ğı takdirde, komutanın, Peygamber (s.a.)'in Hudeybiye'de müşriklerle anlaştığı gibi, barışı sağlamak için anlaşma imzalaması câizdir. ⁽¹²³⁾

d- Düşmanın anlaşmak için para ödemesi

Düşmanlar müslümanlarla aralarında anlaşma ya-pılmasını isterlerse, bu istekleri kabul edilir ve savaş dur-durulur. Bu istek ister savaş başlamadan, ister savaş es-nasında, isterse bittikten sonra yapılsın hüküm değişmez.

Allah Teâlâ'nın; "Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanış..." ⁽¹²⁴⁾ sözü, bu konuya açıklık getirmekte-dir.

Bu hususun örneği ise, Peygamber (s.a.)'in Fedek⁽¹²⁵⁾

(123) Mâverdî, *El-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 49; İbn Hümâm, *Fethu'l-Ka-dir*, IV, 285; Muhammed Berekât eş-Şamî, *Feyzu'l-İlah fî Halli Elfâzi Umdetü's-Salik ve İddeti'n-Nâsik*, II, 309; *El-Fikhü'l-İslâmî ve'l-Alâkat ed-Devliyye*, 177; *El-Cihâd ve'n-Nuzum el-As-keriyye fî't-Tefkîr el-İslâmî*, 123.

(124) Enfâl, 61.

(125) Fedek, Hicaz'la Medine arasında iki-üç günlük mesafede Hay-ber'e ait bir köydür. Hicret'in yedinci yılında, Peygamber (s.a.) ata binmeden ve ordu kuşatmadan -Allah'ın lutfuyla- burayı al-mıştır. Devamlı akan bir su kaynağı ve bol hurmalıkları vardır. Bugün el-Hait adıyla tanınmaktadır. Bu köyün bir emiri, mahke-mesi ve okulları vardır. Yöre halkı Benî Raşid kabilesindendir. Bkz. *Mu'cemü'l-Buldân*, 4, 327; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, VII, 23-28.

zel spor dallarından biri olup, cihad için büyük yarar sağlamaktadır. ⁽¹³²⁾

Mızraklarla oyun oynamanın câiz olduğunu gösteren delillerden biri de **Ebû Hureyre** (r.a.)'nin rivayet ettiği şu hadistir: Habeşliler Peygamber (s.a.)'in yanında mızraklarıyla oyun oynarlarken, Ömer (r.a.) içeri girdi ve yerden taş alarak onlara atmaya başladı. Başka bir rivayette; mescitte oynadıklarını ifade eden bir ibare bulunmaktadır. ⁽¹³³⁾

Peygamber (s.a.) Habeşlilerin camide mızraklarla oynamalarına karşı çıkmamıştır. Çünkü bu yaptıkları sadece oyundan ibaret olmayıp çok ciddî bir iştir. Bu, cesur kimseleri savaşıma alıştırmakta ve düşmanlarla savaş meydanında vuruşmaya hazırlamaktadır. ⁽¹³⁴⁾

Âlimler arasında, eğitime yardımcı olacak yarış, nişan atma ve mızrakla vurma gibi, süvari eğitimi çeşitlerini uygulama hususunda herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Diğer savaş âletlerini kullanmak için yapılacak tatbikatlar da bu kısım ile aynı hükümdedir.

Kurtubî (r.a.), "atlarla ve diğer hayvanlarla yarış yapma, koşma, nişan atma ve silah kullanmak savaş eğitimini içerdiği için, bu hususların meşruluğu hakkında herhangi bir görüş ayrılığı söz konusu değildir" demiştir. ⁽¹³⁵⁾ Söz konusu nedenlerden dolayı, eğitim yapmanın askerlik açısından önemli sonuçları vardır. Bu sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

(132) *Fethu'l-Bârî*, VI, 82.

(133) *Fethu'l-Bârî*, VI, 92, h.nu. 2901, I, 549 h. nu. 455; II, 440 h. nu. 950; *Müslim*, II, 608, h.nu. 17.

(134) *Fethu'l-Bârî*, II, 443.

(135) *Fethu'l-Bârî*, VI, 75.

a- Eğitim yapmak bütün ordu mensuplarının, komutanların ve erlerin savaş yeteneklerini artırmaktadır.

b- Orduyu, istenilen her vakitte savaşmaya hazır duruma getirmektedir.

c- Ordunun mal ve can kaybını asgariye indirmektedir. Çünkü iyi bir eğitim görmüş askerin -Allah'ın izniyle- isabet alma ihtimali, iyi eğitilmemiş askerden daha azdır. Savaş tecrübeleri bunun doğruluğunu ispat etmiştir. Askeri uzmanlar bu hususu genel kaide haline getirerek şöyle demişlerdir: "Eğitimde akıtılan ter, savaşta akacak kanı azaltır."

ç- Eğitim, askerlerin Allah'tan sonra kendilerine, komutanlarına ve silahlarına güvenme duygusunu aşılar ve maneviyatı yükseltip cesur olmalarını sağlar. (136)

2- Askerleri, dünya ve âhiret sevabını kazanmaya teşvik etmek: Askerleri cihada yönlendirip dünya ve âhiret sevabını kazanmaya teşvik etmek, düşman karşısında başarılı olmalarını sağlayacak çok önemli bir etken-dir. Şüphesiz ki orduyu savaşmaya yüreklendirmek zaferi yaklaştıracaktır.

Mâverdi, komutanın görevlerinden birinin de mücahitlere, âhireti isteyenlerden iseler, Allah'ın mükafatını, dünya ehlinde iseler ganimetle mükafatlandırılacaklarını vaat etmek olduğunu söyler. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Her kim, dünya nimetini isterse, kendisine ondan veririz. Kim de ahiret sevabını isterse ona da ondan veririz. Biz, şükredenleri mükafatlandıracağız."* (137)

(136) M.C.A. Mahfûz, a.g.e., 220.

(137) Al-i İmran, 145.

Dünya sevabı ganimet almak, âhiret sevabı da cennete girmektir. Allah Teâlâ, cihada teşvik ederken bu iki şeyi bir arada zikretmiştir ki, her iki grup için de etkili olsun. (138)

VIII. İstişare Meclisi Kurmak

Komutanının görevlerinden biri de ordunun ileri gelenlerinden istişare meclisi oluşturarak şer'î bir delilin bulunmadığı konularda, görüşlerinden yararlanıp ordunun genel çıkarını sağlamaktır.

Bu görevin meşru oluşuna, Allah Teâlâ'nın şu sözü delâlet etmektedir: *"O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet. Bağışlanmaları için dua et, (umûma ait) işlerde onlara danış. Artık kararını verdiğin zaman da Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah kendisine sığınanları sever."* (139)

Bu âyet-i kerimede Allah Teâlâ Peygamber (s.a.)'e, doğruyu bulması ve toplumun çıkarını sağlayacak şekilde hareket etmesi için, ashâbıyla istişare etmesini emretmiştir.

İbnü'l-Arabî bu âyet-i kerîmede geçen emir hakkında şöyle diyor: "Bu emirden kastedilen, savaş konusunda istişare etmektir. Bu konuda hiç bir şüphe bulunmamaktadır. Çünkü verilecek hükümler şahsî görüşler olmayıp, sadece vahiyle ve içtihat edilmesi gereken konularda Pey-

(138) Mâverdî, *El-Ahkâm u's-Sultâniyye*, 43.

(139) Âl-i İmrân, 159.

gamber (s.a.)'in içtihat etmesiyle belirlenir."⁽¹⁴⁰⁾

Kurtubî, Allah (c.c.)'in Peygamber (s.a.)'den istişare etmesini ne anlamda istediği konusunda, âlimlerin görüşlerini sıralayarak, şöyle der: "İlim ehli, Allah (c.c.)'ın neden Peygamberine istişare etmeyi emrettiği hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bir grup ilim ehli istişarenin savaş ve uygulanacak hileler hakkında olduğunu belirterek amacın yapılan istişare ile ashâbın gönüllerinin alınması ve kadirlerinin yüceltilmesi olduğunu söylemişlerdir. Allah Teâlâ Peygamber'ini ashâbın görüşlerine muhtaç kılmamıştır. Bu görüş, **Katâde**, **Er-Rebi**, **İbn İshak** ve **İmam Şâfiî**'den rivayet edilmiştir. **İmam Şâfiî** şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.)'in istişare etmekle emrolunması, tıpkı şu söz gibidir: 'Bekârın (evlenme hususunda) görüşü alınır.'⁽¹⁴¹⁾ Bu sadece kabul edip etmediğini öğrenmek içindir ve vacip değildir. **Mukâtil**, **Katâde** ve **Er-Rebi** ise şöyle söylemişlerdir: "Arapların ileri gelenlerinin herhangi bir iş hakkında görüşleri alınmadığı zaman ağırlarına giderdi. Onun için Allah Teâlâ Peygamberine onlarla istişare etmesini emretmiştir. Çünkü böyle yapması onların tabiatlarına daha uygun, sinirlerini yatıştırmak ve gönüllerini almak için daha etkiliydi. Arapların ileri gelenleri bir iş hakkında görüşleri alındığı vakit kendilerini ikram görmüş sayarlardı. Başka âlimler de, Peygamber (s.a.)'in, kendisine vahiy gelmediği hususlarda istişare etmekle emrolunduğunu ifade etmişlerdir. Bu görüş **Hasan el-Basrî** ve **Dahhak**'tan rivayet edilmiştir. Şöyle demişlerdir: "Allah Teâlâ Peygamberine istişare etmeyi, onların görüşlerine muhtaç olduğu için emretmemiştir. Kendilerine istişare etmenin faziletini anlat-

(140) İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I, 297.

(141) *Müslim*, II, 1037, h.nu. 67; *Nesâî*, VI, 85.

mak ve daha sonra gelecek ümmetine bu konuda örnek olmak içindir." (142)

Yine, istişare etmenin meşruluğuna ve önemine, Allah (c.c.)'ın şu sözü delâlet etmektedir: "*Onlar Rablerinin davetine icabet ettiler ve namazı kıldılar. Onların işleri aralarında istişare (danışma) ileidir. Ve kendilerine verdiğimiz rızıktan harcarlar.*" (143)

Allah Teâlâ, herhangi bir işe karar vermeden önce istişare etmenin, müminlerin özelliklerinden biri olduğunu beyan etmiştir. Şüphesiz ki savaş konusu da bunlardan biridir. (144)

Bu âyet-i kerimede istişarenin namaz ve infak etme gibi iki önemli farzın arasında zikredilmesi konunun önemine delil teşkil eder. (145)

Mâverdî komutanın görevlerinden birini şöyle belirtir: "Çıkmaza girdiği konularda hataya düşmemek için işi, ehliyle istişare etmelidir." (146)

Kurtubî, "yöneticilerin bilmedikleri dinî konuları âlimlerle, askerî konuları da ordunun ileri gelenleriyle istişare etmeleri vaciptir" demiştir. (147)

Dr. Hamdi Emin Abdulhâdî istişarenin gereğinden bahsederek şöyle der:

"Bu görevi yerine getirmek, ordu mensuplarının hepsinin üzerine vaciptir. Kendilerinden görüşlerini bildir-

(142) Kurtubî, *El-Câmi li-Ahkâmî'l-Kur'an*, IV, 250.

(143) Şûra, 38.

(144) İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 118.

(145) Abdülkerim el-Hatib, *Et-Tefsîrü'l-Kur'âni li'l-Kur'an*, XIII, 68.

(146) Mâverdî, *El-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 43.

(147) Kurtubî, a.g.e., IV, 250.

meleri istendiği zaman, açık ve doğru sözlü olmaları gerekmektedir." (148)

a-İstişarenin uygulanışı

İstişare etmenin gereğini belirten şer'i deliller, insanların durumlarına uygun olması için, yerine ve zamanına göre yumuşaklık ve esneklik taşımaktadır. Seyyid Kutub, bu hususta şöyle söylemektedir: "İstişarenin uygulanışı, demirin kalıba dökülüp şekil alışı gibi değildir. İstişareyi uygulama şekli, yere ve zamana uyabilmesi ve bu özelliğin İslâm toplumuna kazandırılması için serbest bırakılmıştır." (149)

İşte bütün bunlardan dolayı, istişare meclisinin üyeleri, ihtiyacın gerektirdiği şekilde belirlenir. Meclis bazen fikir ve tecrübe sahiplerinden, bazan de, Hevâzin kabilesinden alınan ganimetlerin pay edilişi olayında olduğu gibi, orada bulunan müslümanların hepsinden oluşur. Bazan, Peygamber (s.a.)'in Gatafan kabilesiyle yaptığı anlaşmada, Evs ve Hazrec kabilelerinin başkanlarıyla istişare ettiği gibi, grupların ileri gelenlerinden oluşur. Bazan de, Uhud Savaşı'nda Peygamber (s.a.)'in bütün müslümanların görüşünü aldığı gibi, müslümanların tamamından oluşur. (150)

b-İstişare edilecek kimsede bulunması gereken beş haslet

a- Dindar ve takvâ sahibi olmalıdır. Çünkü dindar olan kimse azmettiği işlerde başarılıdır ve sır saklamada kendisine güvenilir.

(148) Dr. Hamdi Emin Abdulhâdî, *El-Fikrû'l-İdâri el-İslâmî el-Mukarrin*, 198.

(149) Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'ân*, V, 3165.

(150) El-Müsteşar Ali Mansur, a.g.e., 271.

b- Akıllı, fikir ve tecrübe sahibi olmalıdır .⁽¹⁵¹⁾

c- Merhametli ve nasihat ehli olmalıdır.

Çünkü merhametli ve nasihat ehli olmak verilen fikrin sağlam olmasını ve tasdik edilmesini sağlar.

ç- Düşünce yapısı düzgün olmalı, aklı karışık ve meşgul olmamalıdır. Düşünceli, aklı karışık olan kimse istişare sırasında sağlam bir görüş belirtmeyebilir.

d- İstişare edilen şeyde, kendisi için herhangi bir çıkarın bulunmaması gerekir. Çıkar ve hevanın karıştığı bir görüş tutarlı olamaz ve zararı faydasından çok olur.⁽¹⁵²⁾

IX. Orduyu, Fitneye Neden Olacak Unsurlardan Temizlemek

Komutanın görevlerinden biri de, orduyu başarısız ve güçsüz kalmasına neden olacak fitnelerden temizlemektir. Çünkü ordu mensuplarının arasına fitne girmesi büyük zararlara yol açar. Zarar her halukârda yok edilmelidir.⁽¹⁵³⁾

Kur'ân-ı Kerîm bu unsurların bir çoğuna dikkat çekmiştir. Bunların bir kısmını aşağıda maddeler halinde inceleyelim:

(151) Ebu'l-Hasen el-Mâverdî, a.g.e., 21; *Edebü'd-Dünya ve'd-Dîn*, 290.

(152) Ebûl-Hasen el-Maverdî, *Edebü'd-Dünya ve'd-Dîn*, 290-291.

(153) Abdurrahman es-Suyûtî, *El-Eşbâh ve'n-Nazâir fî Kavâidi ve Fıkhi's-Şafi'iyye*, 92; Zeynü'l-Âbidin İbrahim bin Yahyâ, *El-Eşbah ve'n-Nazâir ala Mezhebi Ebî Hanîfe en-Numan*, 85; Hâdimî, *Hatimetü Mecami'il-Hakâik*, 322; Ali Haydar, *Dure-ru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, I,33.

a- Tembeller

Bunlar görevlerini yerine getirmede tembellik edenler ve başkalarının gayretlerini tembellikleriyle kıranlardır. Bu sınıfın en açık özelliklerinden biri, arkadaşları yenilince sevinmeleri ve savaşa katılmadıkları için Allah'a şükretmeleridir. Arkadaşları galip gelirlerse, arkadaşlarının büyük şeref kazandığı bu savaşa katılmadıkları için üzüntülerini açığa vururlar.

Allah Teâlâ bu sınıfın durumunu açıklayarak şöyle demiştir: *"İçinizde bazıları vardır ki, pek yavaş davranırlar. Eğer size bir felaket erişirse, 'Allah bana lutfetti de onlarla beraber bulunmadım' der. Eğer Allah'tan size bir lütufer erişirse-sanki sizinle onun arasında bir dostluk yokmuş gibi- 'Keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım' der "* (154)

b- Gizlediklerinin aksini açığa vuranlar

Bu insanlar, savaşla emrolunduklarında itaat ettiklerini açığa vururlar. Müslümanlarla beraber cihada çıktıkları zaman katılmamaya ve bu davete icabet etmeye çalışarak, açığa vurduklarının tam tersine gizlediklerini gösterirler. (155)

Allah Teâlâ bu sınıfın cihada karşı olan tutumlarını açıklayarak şöyle buyurmuştur.: *" (Başüstüne) derler, ama yanından ayrılınca onlardan bir kısmı gece, senin dediğinden başkasını (gizlice) kurar. Allah'da onların geceleri kurduklarını yazar. Sen onlara aldırma ve Allah'a dayan, sana vekil olarak Allah yeter. "* (156)

(154) Nisa, 72,73.

(155) Mahmud Şeltût, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerim*, 252.

(156) Nisa, 81.

c- Palavracılar

Bu insanlar, bir şeyin sonucunu kestirmeden palavra atıp "müslümanların ordusu helâk oldu, onlara yardım edecek kimse de yok ve düşmana güçleri yetmez", gibi şâyia yayanlardır. Şüphesiz ki bu durumda askerlerin maneviyatları zayıflayacaktır.⁽¹⁵⁷⁾

ç- Orduyu savaşmamaya teşvik edenler

Bunlar şiddetli sıcak ya da soğuğu bahane ederek "ordunun yenilmesi mümkündür", gibi sözlerle askerleri savaşmamaya özendirenlerdir.⁽¹⁵⁸⁾

Maverdî, askerlerin moralini bozan ve onları korkutan kimselerin ordudan çıkartılmasının komutanın görevlerinden olduğunu ifade etmiştir.⁽¹⁵⁹⁾ Rasûlullah (s.a.)'de, **Abdullah bin Übeyy bin Selûl**'u bazı savaşlarında, müslümanların moralini bozduğu için ordudan kovmuştu.⁽¹⁶⁰⁾

Bu tip insanların bir benzeri de, casusluk yapan ve müslümanlar arasında kötülükleri yayanlardır. **İbn Kudâme** bu insanlar hakkında şöyle diyor: "Komutan, müslümanların gizli faaliyetlerini öğrenip, bu haberleri kâfirlere ulaştıran casusları beraberinde götürmemelidir. Ayrıca müslüman askerler arasında düşmanlığı ve kötülükleri yayan kimseleri de bulundurmamalıdır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Eğer onlar savaşa çıkmak isteselerdi elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı."

(157) *Mugnî*, IX,201; *Buhâtî*, a.g.e., II,103; Abdülkerim el-Hatib, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Kerim*, 252.

(158) *Mugnî*, IX, 201. *Buhâtî*, a.g.e., II,103; *El-Muharrar*, II, 171; *Ramlî*, a.g.e., VIII,60; *Tekmiletü'l-Mecmaî Şerhu Mühezzebi's-Şirazi*, XIX, 289 *İbn Kudâme*, *Fıkhu'l-İmam Ahmed* IV, 263.

(159) *Lisânü'l-Arab*, I,1132.

(160) *Maverdî*, *El-Ahkâmü's-Sultâniyye*, 37.

Fakat Allah onların davranışlarını çirkin gördü ve onları 'böyle cihad gibi güzel bir amelden' geri koydu, onlara oturanlarla 'kadın ve çocuklarla' beraber oturun denildi. Eğer içinizde 'onlar da savaşa' çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranızda koşarlardı. Halbuki içinizde de onlara iyice kulak verecekler vardır. 'Bunları kuşkulandırıp büyük bir fitne çıkarabilirlerdi' Allah zalimleri gayet iyi bilir." (161)

İbn Kudâme (r.a.) şöyle devam ediyor: "Şayet komutan o bahsedilen kimselerden ise, onunla savaşa çıkılmaz. Çünkü o tip insanların asker olarak çıkması sakıncalıysa, komutan olarak çıkmaları daha sakıncalıdır. Böyle kimselerin beraberindekilere zararının dokunmayacağından emin olunamaz."

İmam Ahmed (r.a.) şöyle demiştir: "Yenilmekle ve müslümanları ziyan etmekle tanınan bir komutanla savaşa çıkılması hiç hoşuma gitmiyor. Ancak müslümanları koruyan ve merhametli olan komutanla savaşa çıkılır. Şayet komutan içki içmekle tanınıyorsa, onunla savaşa çıkılır. Çünkü içki içmenin zararı sadece kendisini ilgilendirmektedir." (162) Bu konunun delili Peygamber (s.a.)'in şu sözüdür: "Allah Teâlâ bu dine günahkâr bir insanla dahi yardım eder." (163)

İbn Münîr (r.a.) şöyle der: "Bu konunun fıkıhtaki yeri, İslâmı benimsediği halde âdil olmayan bir liderin günahkârlığıyla dine yarar sağlayamayacağı ve ona karşı

(161) Tevbe 46,47.

(162) *Mugnî*, IX, 201.

(163) *Fethu'l-Bârî*, VI, 179, h.nu. 3062. II, 497. h.nu. 6606; *Müslim*, I, 105, h.nu. 111; *Dârimî*, II, 240; *Müsned*, II, 309.

gelmeyi düşünmenin câiz olmayacağı şeklindedir."

İbn Hacer, İbn Münîr'in sözünü yorumlayarak şöyle demiştir: "Böyle bir düşünce biraz önce zikredilen delilden dolayı kabul görmez. Allah Teâlâ günahkâr bir kimseye de dinine yardım eder ve onun günahı kendinedir." (164)

X. Askerler Arasında Adaletli Olmak

Komutanın görevlerinden biri, askerler arasında eşit muamele yapmaktır. Bu görevin meşru oluşu kitap ve sünnetle sabittir.

Kitaptan delili: Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp, tutasınız diye size öğüt veriyor."(165)

Bu âyet, Allah Teâlâ'nın kullarına adaletli olmalarını emrettiğini haber vermektedir. Bu emir, komutanları da kapsamaktadır.

İbnü'l-Arabî bu tür adaletten murat edileni açıklayarak şöyle demiştir: "Kendisiyle insanlar arasındaki adalet, nasihat etmek, hiyaneti terketmek, insafın ve merhametin her türlüşünü onlara göstermek, hiç bir kimseye sözle veya hareketle, gizli veya açık kötülükte bulunmamak ve onların neden olacağı sorunlara katlanmak ve

(164) *Fethu'l-Bârî*, VI, 180.

(165) *Nahl*, 90.

sabretmektir." (166)

Askerî anlamda adaletten kastedilen, komutanın askerlere karşı tutumunda insaflı olması, onları eşit tutması, birini kayırıp diğerini cezalandırmak gibi tavırlardan uzak durmasıdır. (167)

Sünnetten delili: **Abdullah bin Ömer** (r.a.) Peygamber (s.a.)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Aile efradına, idaresi altında bulunanlara karşı davranışlarında ve verdikleri hükümlerde adaletli olan kimseler, Allah'ın indinde kurulmuş olan minberler üzerindedirler." (168)

Peygamber (s.a.) bu sözünde, adaletli olan yöneticinin Allah katındaki makamını açıklamıştır. Bu da, adaletli olmanın İslâm'ın emri olduğunu göstermektedir.

Maverdî, komutanın görevlerinden birini şöyle açıklıyor: "Kendi görüşünden ve mezhebinden olanları, olmayanlardan üstün tutmamalıdır. Askerler arasında ayırım yapmak bütünlüklerini bozacak ve ihtilafa düşmelerine neden olacaktır." (169) Bunun aksine onlara eşit davranmalıdır. Komutanların askerlerine adaletli davranmalarının dünyada ve ahirette olumlu sonuçları vardır.

Dünyaya yönelik sonuçları: Askerlerin gönüllerini kazanmalarıdır. Askerlerine adaletli davrananlar, onların gönüllerini kazanırlar ve zulmedenler de, gönülleri değil kupkuru cesetleri kazanırlar. Gönüller, kendilerini kazanmak isteyenlerden iyilik isterler. (170)

(166) İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l Kur'ân, III, 1160.

(167) A. Hüdeyb-M. Zekî, a.g.e., 119.

(168) Müslim, III, 458, h.nu. 827; Nesâî, VIII, 221; Müsned, II, 160.

(169) Maverdî, El-Ahkâmü's-Sultaniyye 37; Ebû'l-Ya'lâ, El-Ahkâmü's-Sultaniyye, 41.

(170) Ezrâk, Beda'is-silk fî Taba'i'l-Mülk, I, 232.

Âhirete yönelik sonuçları: Adalet, sahibini, kıyamet gününde eline ve ayağına kelepçe vurularak Cehennem atılmaktan kurtarır.

Sa'd bin Ubâde (r.a.) bir kişinin birkaç kez, Peygamber (s.a.)'in "kıyamet günü, on kişinin başkanı olan kimsenin, elleri ve ayakları kelepçeli olarak getirilir. Onu bu kelepçelerden sadece adaletli olmak kurtarır" sözünü tekrarladığını işitmiştir. ⁽¹⁷¹⁾

Komutanın askerlerine adaletli davranmamasının dünyaya ve âhirete yönelik kötü sonuçları vardır.

Dünyaya yönelik sonuçlarından biri askerlerin kalpleri kırıldığında ilk fırsatta komutanlarını aşağılamalarıdır. **Mustafa Suyûtî** şöyle diyor: "Komutan yakınlarını ve kendi mezhebinden olanları kayırıp diğerlerinin kalplerini kırmamalıdır. Çünkü bu hareket onların kendilerine ihtiyaç duyulduğunda komutanlarına saygı göstermeyip onu dikkate almamalarına neden olacaktır." ⁽¹⁷²⁾

Bir diğer sonuç ise; itaat ve sevgiyi yok etmesidir. Bu hususta şu görüşe yer verilmiştir. "İdareci adaleti terkederse, idare edilenler de itaat etmeyi terkederler. Sevginin sadece adaletle kazanıldığı kesinlikle bilinmelidir." ⁽¹⁷³⁾

Âhirete yönelik kötü sonuçları: İdaresi altındaki insanlara zulmeden yönetici kıyamet gününde elleri ar-

(171) *Müsned*, V, 285,323,328. Bezzâr, *Kitâbu'l-İmarâ*, II, 254, h.nu. 1640. Bu hadis zayıf hadistir. Çünkü Sa'd (r.a.)'dan rivayet eden râvînin ismi açıklanmamıştır. Ancak bu hadisın İmam Ahmed, Dârimî ve Bezzâr'da Ebû Hureyre'den rivayet edilen bir şahidi vardır.

(172) *Mustafa es Suyûtî er-Rahbanî*, a.g.e., II, 572.

(173) *Buhûtî*, a.g.e; I, 234.

kasında kelepçeli olarak kalır. **Ebû Hureyre** (r.a) Rasûlullah (s.a.)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Dünyada on kişinin başkanı olan kimse, kıyamet günü elleri arkasından bağlı getirilir. Onu bu bağdan sadece adaleti kurtarır. Zulmü ise, devamlı bağlı kalmasına neden olur." (174) Başka bir rivayette, "şayet kötülük eh-lindense, bağlarına daha başkaları eklenir" denilmiştir.

XI- Askerlerin Durumunu Takip Etmek

Komutanın görevlerinden biri de askerlerin işleriyle ilgilenip onları gözetmektir. Peygamber (s.a.), bu konuda en iyi örnektir. Çünkü O, elinden gelen her türlü gayreti askerlerinden esirgemiyordu. Orduyla beraber yürürken bazen önden, bazan da arkadan gidiyor, geride kalanlara ve güçsüzlere yardım ediyordu. (175)

Ebû Zübeyr (r.a.), **Cabir bin Abdullah** (r.a.)'ın "Rasûlullah (s.a.)'ın ordunun gerisinde kalıp, zayıflara yardım ederek arkadaşlarına yetişmelerini sağladığını ve onlara dua ettiğini" kendilerine haber verdiğini rivayet etmiştir⁽¹⁷⁶⁾. Aynı zamanda ashabından yaralananları tedavi ediyordu. Bunun en açık misali, Uhud Savaşı'nda yaralanan **Ziyad bin Seken** (r.a.)'le ilgilenip ölünceye kadar dizinin üstünde yatırmasıdır.

Yezid bin Seken'den: Uhud Savaşı'nda çarpışma,

(174) *Müsned*, II, 341; *Dârimî*, II, 240; *Bezzâr*, *Keşfü'l-Estar*, II, 253, h.nu. 1641.

(175) *İbn Kayyim el-Cevziyye*, a.g.e. III, 96,

(176) *Ebû Dâvûd*, II, 100, h.nu. 2639; *Müstedrek*, II, 115. Hâkim, bu hadis, Buhârî ve Müslim'in şartı üzere sahihtir.

şiddetlendiği sırada düşman Peygamber (s.a.)'e yaklaştı. **Mus'ab bin Umeyr** (r.a.) şehit oluncaya kadar onu savundu. Sonra **Ebû Dücâne Simak bin Harşe** ağır bir şekilde yaralanıncaya kadar savunmaya devam etti. Bu esnada Peygamber (s.a.) yere düşmüştü. Dişi kırılmış, dudağı yarılmış ve alnından yaralanmıştı. O zaman, "kim kendini bize feda edecek?" dedi: **Ziyad bin Seken**'in de içinde bulunduğu Ensar'dan beş genç, Peygamber (s.a.)'i müdafaa edip, şehit oluncaya kadar savaştılar. Sonuncuları olan **Ziyad bin Seken** (r.a.) yaralanıncaya kadar mücadele etti. Sonra müslümanlar yetişerek düşmanı ondan uzaklaştırdılar. Rasûlullah (s.a.), yaraların güçsüz düşürmüş olduğu **Ziyad bin Seken**'e "bana yaklaş" dedi. Sonra başını dizinin üzerine koydu ve Peygamber (s.a.)'in dizinin üstünde vefat etti. ⁽¹⁷⁷⁾

Peygamber (s.a.) ashabını fiilî olarak gözetmekle yetinmemiş, sorumluluğu altındakilere merhametli davrananlara Allah'ın da kendilerine merhamet etmesi ve onlara güçlük gösterenlere de Allah'ın güçlük göstermesi için dua etmiştir.

Abdurrahman bin Şemâme şöyle demiştir: "Bir şey sormak için **Âişe** (r.a.)'ye gittim ve bana kim olduğunu sordu. 'Mısır'danım' dedim. 'Komutanınız bu savaşlarınızda size nasıl davranır?' diye sordu. 'Hiç bir kötülüğünü görmedik. Bizden birinin devesi ölse, ona deve verir, kölesi ölse köle verir ve paraya ihtiyacımız olsa bize para verir dedim'. Bunun üzerine şöyle dedi: 'Kardeşim **Muhammed bin Ebî Bekir**'in bana yaptığı, sana Peygamber (s.a.)'den şu evimde duyduğum sözü söylememe engel

(177) İmam Abdullah bin Mübarek, *Kitâbu'l-Cihad*, 75-76; İbn Hacer, *El-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I, 539, h.nu. 2854.

değildir. "Allah'ım! Kim benim ümmetimin herhangi bir işinin başına geçer ve onlara güçlük gösterirse sen de ona güçlük göster. Kim benim ümmetimin herhangi bir işinin başına geçer ve onlara kolaylık gösterirse sen de ona kolaylık göster." (178)

Peygamber (s.a.)'in sorumluluğu altındaki kimsele-re zorluk gösteren yöneticiye yaptığı beddua, onun haram olan bir iş yaptığının delilidir. O kişinin bu bedduanın kötü akibetinden kurtulabilmesi için, sorumluluğu altında-kilere merhametli ve iyi davranması gerekmektedir.

Mâverdi, askerlerin işleriyle ilgilenip onları gözet-meyi komutanın görevlerinden saymış, savaşa giderken komutanın uyması gereken yedi husus bulunduğunu ifa-de etmiştir. Bunlardan ikisi şunlardır:

a- Yolculukta askerlere merhametli davranmalıdır. Gücsüz gücü nisbetinde, kuvvetli de gücünü yitirmeyeceği şekilde yol almalı; yolculuğu, gücsüzün helâk olacağı ve kuvvetlinin gücsüz kalacağı şekilde yapmamalıdır.

b- Cihada çıkacak binek ve yük atlarını kontrol edip atların arasına çok büyük ve çok zayıf olanları alma-malıdır. Atları ve takımlarını çok iyi kontrol etmeli yolcu-luğa dayanamayacakları ayırmalı ve gerektiğinden fazla yük yüklenmesine engel olmalıdır. (179)

Günümüzde atların yerini, zırhlı silahlar, zırhlı as-ker taşıyıcıları ve diğer nakliye araçları almıştır.

Dikkat edilmesi gereken hususlardan biri Peygam-ber (s.a.) zamanında askerlerin durumlarının bu şekilde

(178) *Müslim*, III, 1458, h.nu.1828.

(179) *Mâverdi*, *El-Ahkâmü's-Sultâniyye*, 35.

gözetilmesinin ileri bir askerî anlayış olduğu bugün daha iyi anlaşılmış olmasıdır. Zamanımızdaki komutanlar bu anlayışın yeni farkına varmışlardır.

Mareşal **Montgomery**'nin sözü bizim görüşümüze bir delildir: "Günümüzde komutanlar askerlerinin insanî sorunlarına soğuk ve hakikî olmayan hislerle yaklaşırlarsa, onlardan mümkün olan en düşük sonucu alacaklardır. Ancak onların güven verdikleri, çıkarlarını koruyan emin ellerde olduklarını hissettirdikleri zaman, savaş maneviyatı yüksek, eşine az rastlanan kişiler kazanmış olurlar. Aynı zamanda, bir komutanın elde edebileceği en büyük sonuçlara ulaşacaklardır. Komutan asker ilişkilerinden bahsederken 'günümüz' kelimesiyle başladım. Çünkü geçen asırlarda durum böyle değildi. Orta çağlarda insan gücüne itibar edilmez ve değer verilmezdi. Köleler tarlalarda çalıştırılır, sonra da güçlerinin tamamı savaş meydanlarında tüketilirdi." (180)

Bu mareşalın, "geçen asırlarda durum böyle değildi" sözü, söz konusu görevin önceki asırlardaki askerlik anlayışında bulunmadığını ima etmektedir.

Ancak gerçek böyle değildir. Cihad bayrağının, İslâm'ı yüceltmek ve yeryüzünde hâkim kılmak için devamlı dalgalandığı Peygamber (s.a.) ve halifeleri zamanında, askerlerin insani yönlerini gözetme, bu yöndeki ihtiyaçlarını giderme vazifesi nazarî ve amelî olarak yerine getirilmiştir.

(180) Bernard Montgomery, *El-Harb Abra't-Tarih* (Arapça'ya çev. Fet-hi Abdullah en-Nimr, 21-22.

XII. Savaş İlan Etmek

Komutanın görevlerinden biri gerektiğinde düşmanlara karşı savaş ilan etmek ve savaşmaktır. Âlimler, savaş ilanından önce düşmanı uyarıp uyarmama hususunda ihtilaf etmişler ve üç ayrı görüş belirtmişlerdir:

1- İslâmiyet kendilerine ulaşsın veya ulaşmasın, onları mutlaka uyarmak gerekmektedir: Bu görüş **İmam Mâlik** ve başkalarının görüşüdür. **Sehnun bin Saîd**, **Abdurrahman bin Kasım'a** **İmam Mâlik'in** savaştan önce düşmanı İslâm'a davet etmeyi gerekli görüp görmediğini sorunca, "evet, gerekli görüyordu ve şöyle diyordu: 'İslâm'a davet edilmeden müşriklere karşı kavaş açılmasını gerekli görüyorum' ." (181)

Bu görüş zayıftır. Şu örneklerle bu görüşü çürütebiliriz.

a- Sahih olduğu sabit olan bir hadiste, **İbn Avn** şöyle demiştir: "Nâfi'e mektup yazıp, savaştan önce İslâm'a davet etmenin gerekli olup olmadığını sordum. Cevabında, o durumun İslâm'ın ilk zamanlarında olduğunu, Peygamber (s.a.)'in Benî Mustalık kabilesine karşı, hayvanları su başındayken baskın düzenlediğini yazdı." (182)

Bu hadis İslâm'ı bilen kâfirlere karşı, yeniden İslâm'a davet etmeden savaş açmanın câiz bulunduğuna, ayrıca, İslâm'ı işitenleri savaştan önce tekrar davet etme-

(181) İmam Mâlik bin Enes, *El-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II,2.

(182) *Müslim*, III, 1356, h.nu. 1730; *Fethü'l-Bârî*, V,170, h.nu. 2541; VII, 428, h.nu. 4138; *Ebü Dâvûd*, III, 97, h.nu. 2633; *Müsned*, II, 31, 32, 51.

nin müstehap olduğuna bir delildir. (183)

b- Aklî delil: İslâm'ı duyan kimse için özür kalmamıştır. Bu durumda olanları da yeniden uyarmak gerekmez. **İbn Kudâme** (r.a.) puta tapanlar hakkında şöyle demiştir: "Onlardan İslâm'ı işitenler varsa tekrar İslâm'a davet edilmezler. Şayet içlerinde duymayanlar varsa, savaştan önce İslâm'a çağırılırlar." **İbn Kudâme** -Allah kendisine rahmet etsin- İslâm'ı duyanlarla duymayanları, uyarmanın gerekliliği hususunda ayrı tutmuştur.

2- İhtar etmek ve uyarmak gerekli değildir: Bu görüş, aşağıdaki delillerden dolayı bir öncekinden daha zayıftır.

a- Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Biz bir Peygamber göndermedikçe kimseye azap edecek değiliz.*" (184) Bu âyet-i kerimede Allah (c.c.), adaletinin gereği olarak, Peygamber gönderip gerçeği açıklamadan kimseye azap etmeyeceğini kullarına haber vermiştir. (185)

b- **Selman bin Büreyde**'den, o da babasından şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Rasûlullah (s.a.) ordunun veya seriyyenin başına komutan seçtiğinde, ona Allah'tan korkmasını ve beraberindeki müslümanlara iyi davranmasını vasiyet ederek şöyle derdi: 'Müşriklerle karşılaştığın zaman, onları üç şeye davet et. Onları İslâm'a davet et. Müslüman olmayı kabul ederlerse, sen de kabul et ve savaşmayı bırak. Sonra onlara kendi yerlerini bırakıp muhacirlerin yanlarına intikal etmelerini emret ve muha-

(183) *Nevevî Şerhi*, 12,36; *El-Mergiyânî, El-Hidayetü Şerhi Bidyeti'l-Mübtedî*, II, 136; *Mevsili, El-İhtiyâr li Ta'lîl'l-muhtâr*, IV,187.

(184) *İsra*, 15.

(185) *İbn Kesîr, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, III, 28.

cirler için geçerli olan yükümlülüklerin onlar için de geçerli olacağını haber ver. Şâyet kabul etmezlerse, müslüman Arap köylüler gibi olacaklarını, müslümanlar için geçerli olan Allah'ın hükümlerinin onlar için de geçerli olacağını, müslümanlarla beraber savaşmadıkça ganimetlerden faydalanamayacaklarını haber ver. Bunu da kabul etmezlerse cizye vermelerini iste. Eğer kabul ederlerse savaşma. Şâyet kabul etmezlerse, Allah'a sığın ve onlarla savaş." (186)

Bu hadisin konumuza delâlet eden yönü, Peygamber (s.a.)'in müşriklere savaş açmadan önce onları uarmayı emretmesi ve savaş ilanını en son çare olarak belirlemesidir.

c- **Ferve bin Müseyk**, Rasûlullah (s.a.)'e şöyle dediğini rivâyet eder: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kavmimden kaçanlar ve karşı gelenlerle savaşayım mı?" dedim. 'Evet savaşabilirsin' dedi. Komutan seçildiğim zaman beni çağırarak şöyle söyledi: "İslâm'a davet etmeden önce onlarla savaşma." (187)

(186) *Müslim*, III, 1357, h.nu.173; *Ebû Dâvûd*, III, 83, h.nu. 1612; *İbn Mace*, II, 953, h.nu. 2858; *Dârimî*, II,216; *Müsned*, V,352-358.

(187) *Tirmizî*, VIII, 356, h.nu. 3220.

Bu hadisin Tirmizî'de geçen metni şöyledir: Peygamber (s.a.)'e gelip, "Ey Allah'ın Rasûlü! Kavmimden İslâm'a yüz çevirenlerle savaşayım mı?" dedim. Bana izin verip, onlarla savaşmam için görevlendirdi. Yanından ayrıldığımda, "Kuteyfi ne yaptı?" diye sormuş ve gittiğimi haber vermişler. Peşime adam gönderdi. Yanına geldiğimde, ashâbından bazılarıyla beraberdi ve bana şöyle dedi: "Kavmini İslâm'a çağır, müslüman olmaya razı olanların, müslümanlığını kabul et. Müslümanlığı kabul etmeyenlere, ne yapacağını bildirinceye kadar bir şey yapma." Tirmizî, "bu hadis hasen ve garîb derecesinde bir hadistir" demiştir. Bkz. *Tirmizî*, VIII, 356. *Ebû Dâvûd*, IV, 288, h.nu. 3988.

Bu hadisden, Peygamber(s.a.)'in müşrikleri İslâm'a davet etmeden ve gerçeğin kendilerine açıklanıp iman etmeme hususunda ileri sürebilecekleri bahaneleri ortadan kaldırmadan, onlarla savaşmayı yasakladığı anlaşılmaktadır.

ç- **Abdullah bin Abbas** (r.a.)'dan, "Rasûlullah (s.a.) İslâm'a davet etmeden hiç bir kavimle savaşmadı" sözü nakledilmiştir. (188)

3- İslâm'ı duymayanları uyarmak ve ihtar etmek gerekli, duyanları uyarmak ise gerekli değildir. (189)

Mâverdi şöyle demiştir: "Savaş açılacak müşrikler iki kısımdır. Onlardan bir kısım, İslâm'ı duymuş ve kabul etmemişlerdir. Ordu komutanı bu kısma karşı, müslümanlar için faydalı gördüğü ve müşriklere ders verme bakımından daha etkili olacak şekilde gece gündüz saldırmak, yurtlarını yakıp yıkmak ve savaşla korkutmak gibi şeyleri yapmakta serbesttir. İkinci kısım da İslâm'ın kendilerine ulaşmadığı kimselerdir. Allah Teâlâ Peygamberinin davetini yüceltmıştır. Bu daveti duymayanlar, batıda kalan Rumlar ve uzak doğuda kalan Türkler gibi çok az olmalıdır. (190)

(188) *Dârimî*, III, 217; *Müsned*, I, 236, İmam Ahmed bu hadisi Süfyan'dan, o da İbn Ebi Necih'ten, o da babasından, babası da İbn Abbas (r.a.)'tan rivayet etmiştir. Bu senetteki râvilerin hepsi sikadır. Ancak Dârimî, Süfyan'ın İbn Ebi Necih'ten hadis işitmediğini söylemiştir. Böylece hadisin senedinde kopukluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu hadis hakkında söylenenler için Bkz. Celaluddin es-Suyûti, *Tedribü'r-Râvî fi Şerhi Takribi'n-Nevevî*, I, 176.

(189) *Mugnî*, IX, 210; *Fethu'l-Bârî*, VII, 487; *Nevevî Şerhi*, XII, 36. Ganimi, *El-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*, IV, 116,

(190) Mâverdi hazretlerinin Hicri 5. asırda bu hükmü zikretmesi, bugünkü iletişim araçlarının bulunmaması nedeniyle çok doğaldır. Günümüzdeyse hiç bir devlet yoktur ki, yöneticileri İslâm'ı duymamış olsunlar. Bu söylediğimizin en açık deliliyse, İslâm âlemi

Gerçekleri açıklayıp İslâm'a davet etmeden ve Peygamber (s.a.)'in mucizelerini anlatmadan onlara karşı ansızın savaş açmamız câiz değildir. Gerçekleri öğrendikten sonra küfür üzere kalmayı tercih ederlerse, İslâm'ı duyup da kabul etmeyenlerin sınıfına girmiş olurlar ve onlarla savaşırsınız." (191)

Bu görüş bütün ilim ehlinin görüşüdür. Çünkü sahih olan bir çok delil bunu teyit etmektedir. Ayrıca diğer iki görüş arasında orta yolu bulmaktadır. (192) Bu görüşü doğrulayan ve Peygamber (s.a.)'in , İslâm'ı duyan bazı müşrikleri tekrar uyarmadan onlarla savaştığını ifade eden bir çok sahih hadis vardır. Bunlar içinde **Nafi bin Ebi'l-Hakik** ve **Ka'b bin Eşraf**'ın öldürülmesiyle ilgili hadisleri sayabiliriz.

a- **Ka'b bin Eşraf**'ın öldürülüşü:

Amr bin Dinar'dan, **Cabir bin Abdullah** (r.a.) Peygamber (s.a.)'in şöyle dediğini işitmiştir: "**Ka'b bin Eşraf**'ın işini kim bitirecek? O Allah'a ve Peygamberine karşı gelmiştir. **Muhammed bin Mesleme** kalkarak 'ey Allah'ın Rasûlü! Benim bitirmemi ister misin?' dedi. Peygamber (s.a.) "evet isterim" dedi: "Öyleyse bir şey söylemem için bana izin ver" dedi. **Muhammed bin Mesleme** beraberine iki kişi alarak **Ka'b bin Eşraf**'ın yanına geldi. Arkadaşlarına "Ondan, saçını koklamak istediğimi söyleyeceğim, kafasını koklamak için tuttuğum zaman onu öldürün" diye talimat verdi. Başka bir rivâyette de 'size de

mamış olsunlar. Bu söylediğimizin en açık deliliyse, İslâm âleminin her tarafına savaşı yaymanın yanında, İslâm'ın etrafında çeşitli süpheler uyandırmaya çalışan basın yayın ve eğitim kurumlarının bulunmasıdır.

(191) Mâverdî, *El-Ahkâmü's-Sultâniyye*, 37.

(192) *Neylû'l-Evtâr*, VII, 262.

koklatırım' ibaresi bulunmaktadır. Sonra **Ka'b bin Eşraf** vahşi bir şekilde geldi. Saçlarından kokular saçılıyordu. 'Bugün bundan daha güzel koku koklamadım' dedi. **Amr** şöyle dedi: 'Saçlarını koklamam için bana izin verir misin?' 'Evet koklayabilirsin' cevabını verdi. Önce kendi kokladı, sonra arkadaşlarına koklattı. Daha sonra 'bana yine koklamam için izin verir misin' dedi. Kafasını tutar tutmaz arkadaşlarına 'vurun' dedi. Onu bu şekilde öldürdüler ve gelip olanları Peygamber (s.a.)'e anlattılar.⁽¹⁹³⁾

Bu hadis müşrikler İslâm'ı duymuşlarsa tekrar davet edilmeden onlarla savaşılabilineceğine delâlet etmektedir.

b- Rafi bin Ebi'l-Hakik'in öldürülüşü:

Bera bin Âzib (r.a.) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.) ensardan oluşan bir grubu **Ebû Rafi**'i öldürmeleri için gönderdi. Bu gruptan biri gidip onların kalesine girmiş ve olanları şöyle anlatmıştır: "Hayvanlarını bağladıkları bir yere girdim ve kalenin kapısını kapattılar. Sonra eşeklerinden birinin kaybolduğunu anlayıp aramaya çıktılar. Ben de onlarla arıyormuşum gibi yaptım. Eşegi buldular ve onlarla beraber içeri girdim. Kapıyı kapatıp anahtarı duvardaki bir deliğe koydular. Uykuya daldıklarında anahtarı alıp kalenin kapısını açtım ve **Ebû Rafi**'in yanına giderek, 'Ey **Ebâ Rafi** !' diye bağırdım. Ona seslenirken kasıtlı olarak sesimi değiştiriyordum. Bana cevap verince kendisine vurdum ve şiddetli bağırdı. Yanından çıkıp, yardımına gelirmiş gibi yaparak tekrar döndüm ve sesimi değiştirerek, 'ey **Ebâ Rafi** !' diye seslendim. 'Ne istiyorsun?' dedi. 'Sana ne oldu?' dedim. 'Bilmiyorum, biri

(193) *Fethu'l-Bârî*, VII, 336, h.nu. 4037.

gelip bana vurdu' dedi. Sonra kılıcımı karnına kemikleri-
ne girecek kadar sapladım. Dehşet içinde yanından ayrıl-
dım. Merdivenden inerken ayağım burkuldu. Arkadaşla-
rının yanına gelip 'ağlama seslerini duymadan buradan
ayrılmam' dedim. Çok geçmeden **Ebû Rafî** Hicaz ehlinin
tüccarı' diye feryatlar gelmeye başladı. Oturduğum yer-
den kalktım ve ayağымda endişe edilecek bir şeyim yoktu.
Sonra Peygamber (s.a.)'e gelip olanları haber verdik." (194)

Hadis-i şerif'in bu konuyu ilgilendiren yönü, İslâm'ı
duyan ve küfür üzere kalmakta ısrar eden bir müşriği
tekrar uyarmadan öldürmenin câiz olduğuna delâlet et-
mesidir. (195)

XIII. Savaşılacak Kimseleri Belirlemek

Savaşılacak kimseleri belirlemek ve kimlerle sa-
vaşmanın câiz olduğunu bilmek komutanın görevlerin-
dendir. Ayrıca şer'i delillerin savaşılmasını yasakladığı
kimseleri bilmesi görevleri arasındadır.

Savaşılması câiz olanlar, savaşa katılan ve bülüğ
çağına ermiş olan bütün müşriklerdir. Bu konuda âlimler
ittifak etmişlerdir (196). Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyur-
muştur: "*Müşrikler nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa
siz de onlara karşı topyekün savaşın ve biliniz ki Allah*

4040.

(195) *Fethu'l-Bârî*, VI, 156; VII, 345.

(196) Kurtubî, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, I, 394, I,
292; Yusuf bin Abdullah bin Abdubîn en-Nimrî el-Kurtubî,
Kitâbu'l-Kâfi fî Fıkhi Ehlil'-Medine el-Mâlîki, I, 466.

(197) *Tevbe*, 36

(din düşmanlarına karşı korkaklık göstermekten) sakı-
nanlarla beraberdir." (197)

İmam Şâfiî onlarla savaşmaya neden olarak küfrü göstermiştir. Eğer müşriklerle savaşmanın nedeni küfür-
leri (iman etmemeleri) olsaydı, öldürülmesi yasaklanmış
olan çocukları, kadınları ve yaşlıları öldürmenin de câiz
olması gerekirdi. Halbuki durum böyle değildir.

Savaş anında öldürülmesi yasak olan kimseler do-
kuz kısımdır. Bunlar; kadınlar ⁽¹⁹⁸⁾, çocuklar, deliler, yaş-
lılar, hastalar, körler, kiliselerine kapanmış olan rahipler,
hizmetçiler ve kiralanmış kölelerdir.

Bu konudaki deliller:

a- Kadınların ve çocukların öldürülmesinin câiz ol-
madığını gösteren delil: **İbn Ömer** (r.a.) şöyle demiştir:
"Peygamber (s.a.)'in bazı savaşlarında öldürülmüş kadın
bulundu. Bunun üzerine kadınları ve çocukları öldürmeyi
yasakladı." ⁽¹⁹⁹⁾ Bu hadis, çocukların ve kadınların öldür-
ülmesini açıkça yasaklamaktadır. Bu yasaklamanın ne-
deni, kadınların zayıf bünyeli, çocukların ise imanla mü-
kellef olmamalarıdır. Ayrıca hayatta bırakılmaları, köle
olarak almak ve takas yapmada kullanmak bakımından
bizim için faydalıdır. Ancak bu insanlar fiilî olarak savaşa
katılırlarsa müslümanlarla savaşanların grubuna girmiş
olacakları için onları öldürmek câiz olur. **İbn Habîb** (r.a.)
şöyle der: "Kadınları öldürmeyi kasdetmek, fiilî olarak sa-
vaşmadıkları sürece câiz değildir. Körpe çocuklar ve er-

(198) Çiftcinsiyetler de kadınlar grubuna dahildir. Kadın veya erkek
olma ihtimalleri bulunduğu için öldürülmeleri câiz değildir. Bkz.
Tekmiletü'l-Mecmu Şerhu'l-Mühezzeb, XVIII; *Haşiyetü'd-Desûki*
alâ Şerhi'l-Kebîr, II, 157.

(199) *Fethu'l-Bâri*, VI, 148. h.nu. 3015.

(200) *Şevkânî, Neylü'l-Evtâr*, VI, 148; VII, 281.

genlik çağına gelmemiş gençler de böyledir⁽²⁰⁰⁾

b- Delileri öldürmenin câiz olmadığının delili: Ali (r.a.) Peygamber (s.a.)'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Mükellefiyet ve yükümlülük üç kişiden kaldırılmıştır. Uyuyan uyanıncaya, deli akıllanıncaya ve çocuk ergenlik çağına erinceye kadar yükümlülükleri kaldırılmıştır"⁽²⁰¹⁾ Hadis-i şerif'in bu konuya delâlet eden yönü, delinin aklını yitirmiş olmasından dolayı mükellef sayılmamasıdır. Aynı zamanda savaşabilecek kimselerden olmadığı için öldürülmesi câiz değildir.

c- Yaşlıların öldürülmesinin câiz olmadığının delili: Enes (r.a.) Rasûlullah (s.a.)'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "Allah'ın izniyle ve Peygamber'in dini üzere cihada çıkın, yaşlı kimseleri öldürmeyin."⁽²⁰²⁾

Peygamber (s.a.) bu hadisinde açık olarak yaşlıları öldürmemeyi emretmiştir. Çünkü onların, kâfirlere faydaları ve müslümanlara da zararları bulunmamaktadır.⁽²⁰³⁾

Bu hadis-i şerif aşağıda zikredilen hadisle çelişir gibi gözükmektedir.

(200) Şevkânî, *Neylû'l-Evtâr*, VI, 148; VII, 281.

(201) *Müsned*, I, 118; *Tirmizî*, V, 110, h.nu. 1423. Ebû İsa şöyle demiştir: "Ali (r.a.)'nın hadisi bu veçhile hasen ve garîb hadistir. Bu hadis daha başka tariklerle de Ali (r.a.)'dan rivâyet edilmiştir." *Ebû Dâvud*, IV, 560, h.nu. 4403; *Sahih İbn Huzeyme*, II, 102, h.nu.1003. *Mevâridü'z-Zam'ân Zevâidi İbn Hibbân*, 63; IV, 389; Zehebî, "bu hadis sahihtir ve senedinde irsal vardır" demiştir.

(202) *Ebû Davud*, III, 86, h.nu. 2614. Bu hadisin senedinde Halid bin Firz el-Basrî vardır. Yahya bin Maîn onun hakkında, "Ebû Hatim Şeyh'tir" demiş, İbn Hibban da sikalar arasında zikretmiştir. İbn Hacer ise "makbuldür" demiştir. Bkz. *Tehzibu't-Tehzib*, III, 112; İbni Hacer, *Takrîbü't-Tehzib*, I, 218.

(203) *Neylû'l-Evtâr* VII, 281; *Ebû Dâvud*, III, 86.

Semure bin Cündüb (r.a.) Peygamber (s.a.)'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Müşriklerin yaşlılarını öldürün ve çocuklarını bırakın." (204)

Bu iki hadis arasındaki çelişkiyi şu şekilde ortadan kaldıracabiliriz: Birinci hadiste öldürülmesi yasaklanan yaşlılar, kâfirlere faydası ve müslümanlara da zararı olmayanlardır. İkinci hadiste öldürülmesi istenen yaşlılardan kasıt ise, Huneyn Gazvesi'nde **Düreyd bin Sam'e**'nin kıssasında olduğu gibi kâfirlerin fikir alarak kendilerinden faydalanabilecekleri yaşlılardır. (205)

ç- Hastaların ve körlerin öldürülmesinin yasaklanması nedeni, kendi dindaşları arasında hiç bir şeye gücü yetmeyen mustazaflardan ve savaşamayacaklardan olmalarıdır. (206)

d- Rahiplerin öldürülmemesinin delili: **İbn Abbas** (r.a.) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.) ordularını savaşa yollarken şöyle buyururdu: 'çocukları ve manastır halkını öldürmeyin'. "(207)

(204) *Ebü Dâvûd*, III,122, h.nu. 2670; V, 12,13,20; *Tirmizî*, V,311, h.nu.1583; İmam Tirmizî, "Bu hadis hasen, sahîh ve garibtir" demiştir.

(205) *El-Ihtiyar li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, IV,189; *Şevkânî*, a.g.e., VII,1. Kâsânî, *Bedaî es-Sana'i*, IX, 4308; Zeyne'l-Abidin bin Necim, *El-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*, V,77.

(206) *Haşiyetü'd-Desûkî ala Şerhi'l-Kebîr*, II,157.

(207) *Müsned*, I,300, Ahmed Şakir, "senedi hasendir" demiştir. *Müsned*, IV,257; *Mecmau'z-Zevâid*'de ve bu hadis İmam Ahmed'e, Ebû Ya'lâ'ya ve Bezzar'a, *Mu'cemü'l-Kebîr*'de ve *Mu'cemü'l-Evsât*'ta Taberânî'ye nisbet edilmiştir. Heysemî şöyle demiştir: Bezzar'ın senedinde İbrahim bin İsmail bin Ebî Habibe vardır ve diğer râviler, sahîh hadis râvileridir. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, V,316-317. Bazı âlimler İbn Habibe'yi sika (güvenilir) saymışlar. Bazıları da cerh etmişlerdir. Bu râvî hakkında söylenenler için bkz. *Mizânü'l-İtidal fî Nakdi'r-Ricâl*, I,19.

Peygamber (s.a.) bu hadisinde de, manastırların halkından olan rahipleri öldürmeyi yasaklamıştır. Çünkü onlar kendilerini ibadet etmeye adanmış ve müslümanlarla savaşmayı bırakmışlardır. (208)

Fıkıh âlimleri bu dokuz sınıf insandan, kadınların, çocukların, yaşlıların ve hastaların savaş hususunda fikir sahibi veya yönetici olmaları halinde öldürülebileceklerini ifade etmişlerdir. Çünkü bu durumda onları öldürmekle, kâfirlerin gücü kırılacak ve müslümanlara dokunacak zararların yok edilmesi sağlanacaktır. (209)

Yukarıda istisna edilen kişilerin öldürülmesini câiz kılan bir çok şer'î delil vardır. Bu delillerin bazıları şunlardır:

a- Bu durumdaki kadınların ve çocukların öldürülmesinin delili: **İkrime** (r.a.) rivâyet etmiştir: "Peygamber (s.a.) Taif'te ölü bir kadın görmüş ve şöyle demiştir: 'Kadınları öldürmeyi yasaklamadım mı? Bu öldürülen kadının katili kim?' Orada bulunanlardan biri, 'Benim ey Allah'ın Rasûlu! Arkama bindirmiştin, boğazımı sıkıp beni öldürmeye çalıştın' dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) o kadının gömülmesini istedi." (210)

Kadınlar müslümanlarla savaşmaya teşvik eder ve bunun için yardımda bulunurlarsa, bahsettiğimiz hükümün kapsamına girerler. **İbnü'l-Arabî** şöyle der: "Savaşlarda kadınların büyük rolleri vardır. Para yardımı yapmak ve savaşa teşvik etmek gibi. Kadınlar savaş meydan-

(208) Suyûtî, *Tenvîrü'l-Havâlik*, II,6; 281; Dr.Subhi Mihmisanî, *El-Evzai ve Taalimü Kanuniyye*, 429.

(209) *El-Ümm*, II,272; Ez-Zeylanî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*, III,344; *Neylû'l-Evtâr*, VII,281.

(210) *Ebü Davud*, 183.

larına çıkıp, saçlarını yerlere sererek intikam almaya teşvik ederler ve kaçanları ayıplayarak savaşa dönmelerini sağlamaya çalışırlar. İşte bu nedenler onların öldürülmesini mübah kılmaktadır." (211)

Çocuklar da, öldürülmelerini gerektiren bir durum bulunduğu zaman kadınlarla aynı hüküm içinde değerlendirilirler.

b- Yaşlıların ve hastaların öldürülmesinin delili: **Ebû Musa** (r.a.) şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.) Huneyn Savaşı'ndan⁽²¹²⁾ döndükten sonra, **Ebû Âmir**'i ordunun başına geçirerek Evdas'a⁽²¹³⁾ gönderdi. Orada (yatar hasta olan) **Düreyd**'le karşılaştı ve onu öldürdü. Bunun üzerine **Düreyd**'in arkadaşları mağlup oldular." (214)

Ebû Amir (r.a.) **Düreyd**'i öldürdüğünde, **Düreyd** yaşlı ve hastaydı. Peygamber (s.a.) onun öldürülmesi hususunda, **Ebû Amir**'e hiç bir şey söylememiştir. Çünkü **Düreyd** savaş konusunda tecrübeli ve fikir sahibiydi. Kavmi onu, bu sebepten savaş meydanına getirmişti. (215)

(211) İbnü'l-Arabî, a.g.e., II, 104-105.

(212) Huneyn, Mekke'nin 30 km. doğusuna düşen vadilerden biridir. Günümüzde Eş-Şera'i Vadisi diye isimlendirilmektedir. Bu vadinin üst kısmı Huneyn'nin ortasını oluşturmaktadır ve burası Mekke'den Taife giden yolun 28 km. uzağında kalmaktadır. Bkz. *Mu'cemu Meâlimi's Sîreti'n-Nebeviyye*, 107.

(213) Evdas, Hevazin yöresinde bir vadidir. Sakif kabilesi ve onlar, Peygamber (s.a.)'e karşı savaşma konusunda birleştikleri zaman burada karargâh kurmuşlardır. Günümüzde, Zübeyde gölünün yakınındaki Akik kıyısı üzerindeki Üşeyra'nın kuzey doğusundadır. Aynı zamanda burası Uteybe topraklarından olup, Şiyabî'nin ve Er-Rukahlar'ın yurtlarıdır. Düz ve taşlık bir yerdir. Bkz. *Mu'cemu Mesta'cem*, I, 212.

(214) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 41, h.nu.323; *Kitâbu Fazâili's-Sahâbe*, IV, 1943, h.nu. 2498.

(215) *El-Ümm*, VIII, 272; M. bin İdris eş-Şafiî, *El-Lübab*, 119; *Muharrar*, II, 171, 172, Muhammed bin Hebira, *El-İfsâh an Maâni's-Sihah*, II, 274.

Eğer düşman askerleri bu kimselerin arkasına gizlenir veya onların da bulunduğu bir kaleye sığınarlarsa, düşman askerleriyle beraber onların da vurulması ve yakılması câiz değildir. Bu görüşü **İmam Malîk** ve **Evzai** belirtmiştir. Başka âlimler de, bu halde savaşmanın câiz olduğunu, ancak yalnızca askerlerin hedef alınmasının gerektiğini söylemişlerdir. (216)

e- Hizmetçileri ve kiralanmış köleleri öldürmenin câiz olmadığını ifade eden delil: **Eyyûb**, bir kişinin babasından işittiklerini anlatışını şöyle nakletmiştir: "Peygamber (s.a.) benim de içinde bulunduğum bir seriyyeyi savaşa gönderdi. Hizmetçileri ve kiralanmış köleleri öldürmemizi yasakladı. " (217)

Peygamber (s.a.) genellikle müşriklerle bulunan bu kimseleri öldürmeyi yasaklamıştır. Çünkü bu insanlar savaşa karışmayan mustazaf insanlardır.

Burada bilinmesi gereken hususlardan biri de şudur. Şer'i delillerin, öldürülmelerini yasakladığı bu kimseler, savaşa fiilî olarak katılır, maddî veya manevî yardımda bulunurlarsa öldürülebilirler. Çünkü onları öldürmenin yasaklanma nedeni, müslümanlarla savaşan kimselerden olmayışlarıdır. Eğer bu neden ortadan kalkarsa,

(216) *Muharrar* II, 171, 172; *Fethu'l-Bârî*, VI, 148; *Fıkhu'l İmam el-Evzai*, II, 399; *Neylü'l-Evtar*, VII, 206.

(217) *Müsned*, III, 413, 488, IV 178. Eyyub'un Şeyhi belli olmadığı için bu hadisin senedi zayıftır. Ancak Hanzala el-Katib hadisinde onun bir şahidi vardır. Hâkim, "Buhârî ve Müslim'in şartı üzere sahihtir" demiştir; *Müstedrek*, II, 122; *Ebû Dâvud*, III, 122, h.nu. 2669; *Mevaridü'z-Zam'ân-Zevâidi İbn Hibbân*, 398. Bu hadisin metni şöyledir: "Peygamber (s.a.) bir kişiyi göndererek şöyle dedi: "Git Halid'e kadınları ve hizmetçileri öldürmemesini söyle".

onları öldürmemek için bir engel kalmamış olur. Bundan da anlaşıldığı gibi, bu konuda verilecek hüküm, bahsedilen nedenin varlığına veya yokluğuna göre değişmektedir. ⁽²¹⁸⁾

XIV. Askerlere Nasihat Etmek

Komutanın üzerine vacip olan görevlerden biri, askerlerin dünya ve ahiret saadetini kazanmalarını sağlamak için, dünyaları ve ahiretleri için faydalı olacak işleri gösterip nasihat etmesidir. Komutan onlara önder olarak görevlerini en iyi şekilde yapmalarını öğretmelidir. ⁽²¹⁹⁾

Bu görevin meşruluğuna Peygamber (s.a.)'in sünneti açıkça delalet etmektedir. Onların başına geçen herhangi bir yönetici müslümanlar için çaba harcamazsa, onlarla beraber cennete giremez. ⁽²²⁰⁾

Ma'kal bin Yesar Peygamber (s.a.)'in şöyle dediğini işitmiştir: "Allah Teâlâ bir kimseye idareci olmayı nasip eder ve maiyetindekileri aldatır olduğu halde ölürse, Allah cennet'i ona haram kılar." ⁽²²¹⁾

Bu iki hadis, her yöneticinin sorumluluğu altındaki kiler nasihat etmesinin gerektiğini ve onları aldatmanın haram olduğunu belirtmektedir. Şüphesiz ki komutanlar

(218) *El-İhtiyar li-Ta'lili'l-Muhtâr*, IV, 189.

(219) Hamdi Emin Abdülhâdî, *El-Fikrû'l-İdâri el-İslâmi el-Mukarrem*, 199.

(220) *Müslim*, III, 1460; I, 227; *Fethu'l-Bârî*, XIII, 126-127 h.nu. 7150.

(221) *Müslim*, I, 125, h.nu. 228; *Müslim*, III, 1460, h.nu. 142; *Fethu'l-Bârî*, XIII, 127, h.nu. 7151; *Dârimî*, II, 324; V, 25.

da bu yöneticilerdendir. (222)

Hadis-i şerifte bahsedilen nasihat etmeyi terketme ve aldatma, komutanın zulmüyle meydana gelir. Bu zulüm, onların mallarını gasbetmek, kanlarını akıtmak, ırzlarına geçmek, haklarını vermemek, dünya ve ahiret için gerekli olan görevlerini öğretmemek, Allah'ın kanunlarını aralarında uygulamamak, müfsit insanları cezalandırmak ve onları korumamak v.b.den ibarettir.

Hadis'te geçen (ve huve gâş) ibaresi yapılan fiili belirlemek içindir. Burada zikredilmesinin şüphesiz bir anlamı vardır. Allah'ın kullarının başına geçen yöneticinin, onlara nasihat etmesi, iyi muamelede bulunması, aldatmayı terketmesi ve emredilenin aksini yaptığında cezalandırılacağını bilmesidir. (223)

(222) *Nevevi Şerhi* XII, 215; *Fethu'l-Bârî*, XIII, 127.

(223) *Fethu'l-Bârî*, VII, 258; *Neylü'l-Evtâr*, III, 128.

İKİNCİ BÖLÜM

RASÛLULLAH (S.A.)'IN YÖNETTİĞİ SAVAŞLAR

BEDİR SAVAŞI

I. Savaşın Nedenleri ve Tarihi

Müslümanlar Mekke'den Medine'ye hicret ederken, mallarını yanlarına almaları müşrikler tarafından engellenmiş ve bu yüzden çok zor durumlara düşmüşlerdi. Bundan dolayı, Allah'ın Rasûlü (s.a.) Mekke'li müşriklere ait olan ticaret kfilesinin Şam'dan dönmekte olduğunu duyunca, ashabına o kfileyi ele geçirmelerini emretmiştir.

Enes bin Malîk'ten rivâyet olunmuştur: Peygamber (s.a.) Kureyş'e ait olan **Ebû Süfyan** yönetimindeki kfilenin Şam'dan dönmekte olduğunu haber alınca ashabıyla istişare etti. Önce **Ebû Bekir** (r.a.) görüşünü belirt-

mek için söz aldı. Peygamber (s.a.) onun görüşünü kabul etmedi. Onun ardından **Ömer** (r.a.) konuştu ve görüşü kabul edilmedi. Daha sonra **Sa'd bin Ubâde** (r.a.) kalkarak şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü, bize neyi emretmek istiyorsun? Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, o kabileyi elde etmek için şu denizi aşmamızı emretsen onu aşarız. Atlarımızı bu uğurda Berk el-Gimad'a ⁽²²⁴⁾ kadar koşturmamızı istersen bunu da yaparız" Bunun üzerine, Peygamber (s.a.) yola çıkmayı emretti. ⁽²²⁵⁾

Bir müddet yol aldıktan sonra Kureyş'in kabilelerini korumak için yola çıktığını haber aldılar ve bu haber hiç hoşlarına gitmedi. **Ebû Eyyüb el-Ensâri** (r.a.)nin şöyle dediği rivâyet ediliyor: "Bir veya iki gün yol gittikten sonra Peygamber (s.a.) bize şöyle dedi: 'Kureyş'in (kabileyi elde etmek için) yola çıktığımızı duyduğunu öğrendiniz, bu hususta ne dersiniz?' Biz de, düşmana gücümüzün yetmeyeceğini ve sadece kabileyi istediğimizi söyledik." ⁽²²⁶⁾

Abdullah bin Ka'b (r.a.) **Ka'b bin Malîk**'den işittiğini naklediyor: "Peygamber (s.a.) sadece kabileyi ele geçirmek için yola çıkmıştı. Ancak Allah Teâlâ onları ansızın düşmanla karşı karşıya getirdi." ⁽²²⁷⁾

Bu konuyla ilgili âyetlerde Allah (c.c.) şöyle buyur-

(224) Berk el-Gimad, Mekke'nin güneyinde 600 km. uzaklıkta, sahile bakar bir yerdir. Bu alan bugün de aynı adla anılıyor. Ayrıca buranın Yemen'de bir yer olduğu ve Abdullah bin Cüd'an'ın burada gömülü bulunduğu söylenmektedir. Bkz. *Mu'cemü'l-Buldan*, I, 399, *Mu'cemu Meâlimü's-Siretün-Nebeviyye*, 42.

(225) *Müslim*, III, 1404; h.nu.1779; *Ebû Davud*, III, 130, h.nu.269; *Müsned*, III, 219,257.

(226) Taberânî rivâyet etmiştir ve senedi sahihtir. Bkz. *Mecmaü'z-Zevaid* VII, 73.

(227) *Fethu'l-Bâri*, VII, 285, h.nu. 395; *Müslim*, IV, 2120. h.nu. 2769.

ruyor: "(Ortların bu hali), Mü'minlerden bir grup kesinlikle istemediği halde, Rabbinin seni evinden hak ile çıkardığı (zamanki halleri) gibidir. Hak ortaya çıktıktan sonra sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi (cihad hususunda) seninle tartışıyorlardı." (228)

Mücahid bu âyeti şöyle açıklıyor: " Müslümanlardan bir grubun hoşuna gitmemesine rağmen, Allah (c.c.) seni haklı olarak yola çıkarmıştır. Onlar hakikat ortaya çıktıktan sonra dahi savaş hususunda seninle tartışırlar."

Ebû Ca'fer et-Taberî (r.a.) şöyle der: "Bu konuda en doğruyu, İbn Abbas ve İbn İshak söylemişlerdir: 'Allah (c.c.) bir grup müslümanın düşmanla karşılaşmaktan nefret ettiğini, Peygamber (s.a.)'le münakaşa ederek, bize düşmanla karşılaşacağımızı haber verseydi bunun için hazırlanırdık, biz sadece kafilayı ele geçirmek için yola çıkmıştık dediklerini haber vermiştir. Bu söyledikleri Allah Teâlâ'nın şu sözünün doğruluğunu ortaya koymaktadır. "Hatırlayın ki, Allah size, iki taifeden (kervan veya Kureyş ordusundan) birinin sizin olacağını vaatediyordu. Siz de kuvvetsiz olanın (kervanın) sizin olmasını istiyordunuz" (229)

Bu açık delil, müslümanlardan bir grubun savaşmayı istemediği ve bu yüzden Peygamber (s.a.) ile münakaşa ettiklerini göstermektedir. (230)

Allah (c.c.) yüce hikmetinin gereği üzere, inanan kullarına yardım etmek, dinini açığa çıkartıp yüceltmek ve diğer dinlere karşı galip kılmak için, onları güçlü olan Kureyş toplumu ile savaş meydanında karşı karşıya ge-

(228) Enfâl, 5,6

(229) Enfâl, 5,6

(230) Câmi'ül-Beyân, XIII, 96

tirdi. O Allah öyle bir Allah'tır ki, her işin sonucunu çok iyi bilir ve inanan kulları için aldığı tedbirler, tedbirlerin en mükemmelidir. İnsanlar bunlara rağmen, kendilerine zahir olduğu oranda başka bir şeyi istiyor olabilirler. (231)

Bedir Savaşı'nın tarihi, Hicret'in ikinci yılıdır. Bu konuda **İbn İshak** şöyle diyor: "Bedir Savaşı'nın tarihi, Hicret'ten 18 ay sonra, Ramazan ayının on yedisi Cuma sabahıdır." (232)

II. Kureyş'in Kervanlarını Korumak İçin Yola Çıkışı

Ebû Süfyan, müslümanların, Kureyş'e ait kervanı ele geçirmek için yola çıktıklarını haber alınca, bir ulak gönderip Mekke halkını kervanlarını korumaya çağırdı.

İbn Kesir, **Muhammed bin İshak**'tan naklediyor: **Ebû Süfyan** Hicaz bölgesine yaklaştığında, kervan da bulunan Mekke'lilere ait mallar hakkında endişe duyduğu için karşılaştığı yolculardan gelişmeler hakkında bilgi alıyordu. Yolculardan biri **Ebû Süfyan**'a "Muhammed, ashabını, seni ve kervanını ele geçirmek için yola saldı" dedi. Bunun üzerine **Zamzam bin Amr**'ı kiralayarak Mekke'ye yolladı. **Zamzam, Muhammed** (s.a.)'in ashabıyla beraber yoluna çıktığını bildirip Kureyş'lileri mallarını korumaya çağırdı. Aynı işi **Ebû Cehil** de yaptı. (233)

(231) **İbn Kesir**, *Tefsiru Kur'ani'l-Azîm* II, 288.

(232) **Muhammed bin Hasen** Diyarbakırlı, *Tarihu'l-Hamis fi Ahvâli Enfesi nefis*, I, 368.

(233) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 17.

Bu konu **Buhârî**'de şöyle geçmektedir: "Bedir gününde yardım isteyen kişi geldiğinde, **Ebû Cehil Kureyş**'lileri (kervanlarını korumaya) çağırarak, "kervanınızın imdadına yetişin" dedi. ⁽²³⁴⁾ Böylece Kureyş'liler sahip oldukları her türlü silah ve erzakı alarak yola çıktılar. Onları bu yolculuğa, inkarcılık, böbürlenme, Allah ve Rasûlüne savaş açma ve bir avuç müslümanı yok etmek arzusu itiyordu. ⁽²³⁵⁾

Ebû Cehil Kureyşliler'e şöyle diyor: "Allah'a yemin olsun ki, Bedir'e ⁽²³⁶⁾ varıp üç gün kalmadan, develer kesip yemek yedirip içki içmeden, şarkıcılar bize şarkı söylemeden, Araplar bizi duyup, gücümüzü anlayıp, devamlı olarak bizden korkar olmadıkça asla geri dönmeyeceğiz. Yolunuza devam edin." ⁽²³⁷⁾

Allah (c.c.) inanan kullarını bu müşriklere benzemeleri için uyarmış ve onların özelliklerini açıklayarak şöyle buyurmuştur: "*Çalım satmak, insanlara gösteriş yapmak ve (insanları) Allah yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkan (kâfirler) gibi olmayın. Allah onların yaptıklarını çepçevre kuşatmıştır.*" ⁽²³⁸⁾

Allah Teâlâ âyetini, kâfirlerin durumuna çok uygun olan "*Allah onların yaptıklarını çepçevre kuşatmıştır*" sözüyle sona erdirmektedir. Yüce Allah, Bedir'e niçin

(234) *Fethu'l-Bârî*. VII, 282, h.nu.3950; VII, 629, h.nu.3632; *Müsned*, I, 400.

(235) Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kur'an*, III, 1531.

(236) Bedir, Mekke'yle Medine arasında bulunan meşhur bir su kaynağıdır. Buranın Medine'ye uzaklığı 160 km.dir. Meyve ve hurma yetiştirilmesinde yararlanılan iki su kaynağı vardır. Burası Bedir Savaşı'nın cereyan ettiği yerdir. Bkz. *Mu'cemü'l-Buldan*, I, 357; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, I, 190.

(237) Ibn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 258.

(238) *Enfâl*, 47.

geldiklerini çok iyi biliyordu. İşte onun için hak ettikleri ceza amellerinin gerektirdiği şekildeydi. Bedir'e gösterişli gelişleri, dünyada zillete, aşağılığa ve yenilgiye; ahirette de sonu olmayan bir azaba dönüşmüştür. (239)

III. İki Ordunun Bedir'e Varışı

Mekkeliler'in ordusunun Bedir'e varışı

Ebû Süfyan kervanın kurtulduğunu öğrenince Mekke'dekilere elçi gönderip, geri dönmelerini istedi. Ancak **Ebû Cehil** yola devam etmekte ısrar etti. Bedir'e vardılar ve Yelil vadisinin Mekke'ye bakan kısmına karargâh kurdular. Bu hususta Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: *"Hatırlayın ki, (Bedir Savaşı'nda) siz vadinin yakın kenarında (Medine tarafında) idiniz, onlar da uzak kenarında (Mekke tarafında) idiler. Kervan da sizden daha aşağıda (deniz sahilinde) idi. Eğer (böyle bir savaş yapmak için) sözleşmiş olsaydınız, sözleştiğiniz vakit hususunda ihtilafa düşerdiniz. Fakat Allah (c.c.) gerekli olan emri yerine getirmeyi istemiştir."* (240)

Peygamber (s.a.)'in ordusuyla Bedir'e gelişi:

Peygamber (s.a.) Zefiran⁽²⁴¹⁾ vadisinde konakladığında, Kureyş kabilesinin savaşmak için yola çıktığını ha-

(239) İbn Kesîr, *Tefsiru Kur'ani'l-Azîm*, II,317.

(240) Enfâl, 42.

(241) Zefiran, Es-Safra ovası yakınlarında bir vadidir. Zefiran vadisinde Savaş Kalesi diye adlandırılan bir boğaz bulunmaktadır. Buradan Yelil vadisine Fare Deliği diye anılan dar ve kötü bir yol uzanmaktadır. Bu vadi Medine'ye yakın bir yerde bulunmaktadır. Bkz. *Mu'cemu Mesta'cem*, II, 613. ve *Mu'cemu Meâlimi's-Sireti'n-Nebeviyye*, 131; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, II,257.

ber aldı. Ne yapmaları konusunda ashabıyla istişare etti ve düşmanla karşılaşmaya karar verdiler. Sonra yola çıkıp Bedir'e vardılar. (242)

Habbab bin Münzir Peygamber (s.a.)'e yönelerek şöyle sordu: "Karar kıldığın bu yeri Allah'ın emriyle mi, yoksa kendi görüşünle mi seçtin?" Peygamber (s.a.) kendi görüşümle seçtim" dedi. Bunun üzerine **Habbab bin Münzir** daha münasip olan yeri göstererek şöyle dedi: "Hayır, burası karargâh kurmak için münasip bir yer değildir" Peygamber (s.a.)'de bu görüşünü kabul etti. (243)

Hâkim, Habbab bin Münzir (r.a.)'in kıssası hakkında şunları söyler: **Habbab bin Münzir** (r.a.) şöyle demiştir: "Bedir gününde Peygamber (s.a.)'e iki şey söyledim ve onları kabul etti. Dedim ki: 'Burada vahiyle mi, yoksa kendi görüşünle mi konakladın?' 'Kendi görüşümle konakladım ey **Habbab!**' dedi. Dedim ki: 'Doğru olan, suyu arka tarafımıza almamızdır. Geri çekildiğimizde suya doğru çekilmiş oluruz.' " (244)

IV. Savaş Meydanında Suyun Önemi

Su, hayvanların ve bitkilerin yaşamlarını sürdürmelerini sağlayan en önemli maddedir. Allah (c.c.) bu gerçeği şu sözleriyle ifade etmiştir: " *İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopar-*

(242) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 262.

(243) *El-İsâbe*, I, 302.

(244) *Müstedrek*, III, 426, 427. Zehebî, *Telhis* adlı eserinde, "bu hadis münker hadistir" demiştir.

duğımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?". (245)

Bu gerçek, müsbet ilimlerin de isbat ettiği bir gerçektir. Biyoloji ilmi, hücre yapısının esasını suyun oluşturduğunu ortaya koymuştur. Hücre, ister hayvanlarda isterse bitkilerde olsun, bütün canlıların çekirdeğini meydana getirmektedir.

Su, savaş meydanında çok zarurî bir ihtiyaçtır. Savaşçılar ondan içer ve yıkanır. Savaş meydanında su-suz kalan bir ordu, düşmanla karşılaşmadan moralini kaybeder.

Suyun sözkonusu şartlarda nasıl önem taşıdığının en güzel delili Allah (c.c.)'ın Bedir Savaşı'nda inananlara ikram edişini anlattığı âyet-i kerîmedir. Allah (c.c.) şöyle buyurur. *"O zaman katından bir şeytanın pisliğini (verdiği vesveseyi) sizden gidermek, kalblerinizi birbirine bağlamak ve savaşta sebat ettirmek için üzerinize gökten bir su (yağmur) iniyordu."* (246)

Allah (c.c.) bu âyet-i kerîmede Bedir Savaşı'nda yağdırdığı yağmurun dört ayrı fayda sağladığını belirtir.

a- Yıkanmakla müslümanlar hissî olarak temizlenip, azalarının her türlü iş için hazır hale gelmesi. Ayrıca müslümanların gusul ve namaz abdesti alarak şer'an temizlenmeleri.

b- Şeytanın müslümanların kalplerine soktuğu vesveseyi ve onun kötülüğünü yok etmesi.

(245) Enbiya, 30.

(246) Enfâl, 11.

c- Kalplerin kararlı ve sabırlı olmalarını sağlaması.

ç- Çöl toprağının sertleşerek daha kolay hareket etmeleri ve bu durumun müslümanların maneviyatını yükseltmesi. Çünkü, askerler ayaklarının kaydığı veya battığı bir yer üzerinde savaştıkları zaman dengesiz ve ürkek olurlar.

Savaşacak askerler için suyun önemi büyük olduğundan Peygamber (s.a.) Bedir Savaşı'ndan önce **Habbab bin Münzir** (r.a.)'in görüşünü kabul etti. **Habbab bin Münzir** (r.a.) müslümanların suya hâkim olup, içme ve temizlik suyu temin edebilmeleri için, suya yakın bir yerde karargâh kurulmasını bildirmişti. **Habbab bin Münzir** (r.a.)'in görüşü başka önemli bir noktayı daha içermekteydi. O da müslümanların yararlanmadıkları kuyuları kapatıp, müşriklerin bu sulardan yararlanmalarını engellemekti.

Bedir Savaşı'nda su, müslümanlar için arkayı ve ölü emniyete alan bir silah konumundaydı. Suyu kendi ordularının yararına çok iyi kullanmışlar ve müşrikleri bu önemli ihtiyaçtan yoksun bırakmışlardı. (247)

(247) İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, 2,259; *Tarihü't-Taberî*, II,440; Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, III, 1484-1485; Muhammed Mustafa Ebu'l-Alâ, *El-Büşrâ bi'l-Cihad ve Gazveti'l-Bedr el-Kübrâ*, 113; M. Ferec, *El-Medrese'l-Askeriyye el-İslâmiyye*, 550; aynı yazar, *El-Abkariyye'l-Askeriyye fî Gazavati'r-Rasûl*. 260-262.

V. Muhbirler Vasıtasıyla Haber Toplanması

Peygamber (s.a.) Bedir'e varınca, Bedir'i çevreleyen bölgeye görevliler gönderip, Kureyş ordusu hakkında bilgi toplamaya başladı.

Enes (r.a.) şöyle rivâyet eder: " Peygamber (s.a.) **Ebû Süfyan**'ın Şam'dan kervanla dönmekte olduğunu öğrenince ashabıyla istişare etti. Ashabına (müşriklere ait olan kervanı) ele geçirmelerini emretti. Bu maksatla yola çıkıp Bedir'e vardıklarında, Kureyş'e ait su yüklü develerle karşılaştılar. Develerin yanında Beni Haccac kabilesine ait siyah bir çocuk vardı. Ashab-ı kiramdan Peygamber (s.a.)'in yanında bulunanlar ona **Ebû Süfyan** hakkında soru sorduklarında şöyle cevap veriyordu: "**Ebû Süfyan** hakkında bir şey bilmiyorum. Fakat şunlar **Ebû Cehil, Utbe, Şeybe ve Ümeyye bin Halef** tir." Böyle söy eyince onu dövmeye başladılar ve "tamam size haber vereyim, o **Ebû Süfyan**'dır" dedi. Onu bırakıp tekrar sorduklarında , "**Ebû Süfyan** hakkında bir şey bilmiyorum. Ancak şunlar **Ebû Cehil, Utbe, Şeybe ve Ümeyye bin Halef** insanlarla beraber gelmekte ler". Böyle konuşunca yine dövmeye başladılar. Peygamber (s.a.) o esnada namaz kılıyordu. Bu durumu görünce namazdan döndü ve şöyle dedi: "Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, size doğruyu söylediği zaman onu dövüyorsunuz. Yalan söylediği zaman da bırakıyorsunuz."

İmam Ahmed bu hadisin devamını rivâyet eder: "Peygamber (s.a.) o çocuğa şöyle sordu: "Onların sayıları ne kadar?" Sayıları çok fazla ve kuvvetleri çok şiddetli"

dedi. Peygamber (s.a.) sayılarını söylemesi için çok zorladıysa da söylemedi. Sonra Allah'ın Rasûlü (s.a.) günde kaç deve kestiklerini sorunca, hergün için on deve kestiklerini haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) şöyle dedi: "Onlar bin kişi olmalı. Çünkü bir deve yüz küsür insana bir gün yetmektedir." (248)

İbn İshak (r.a.) bu iki hadiste geçmeyen bilgiler vermiştir. Bu faydalı bilgileri burada zikrediyorum. **İbn İshak** şöyle diyor: Sonra Peygamber (s.a.) ashabının yanına döndü. Akşam olunca **Ali bin Ebî Tâlib, Zübeyr bin Avvam, Sa'd bin Ebî Vakkas'** ashabından bir grupla beraber haber toplamaları için **Bedir'e** gönderdi." Ayrıca, **Yezid bin Ruman, Urve bin Zübeyr'**den şöyle rivâyet etmiştir: "Kureyş'e ait develerle su taşıyan bir grupla karşılaştılar. Onların arasında **Benî Haccac'**ın hizmetçisi **Eslem** ve **Benî Âs bin Saîd'**in hizmetçisi **Arîz Ebû Yesar'**da bulunmaktaydı. O iki hizmetçiyi yakalayıp getirdiler. Peygamber (s.a.) namaz kılıyordu. Onları sorgulamaya başladıklarında; "Biz Kureyş'in sucularıyız, biz su temin etmek için gönderildik" dediler. Bu cevap (sorgulayanların) hoşuna gitmedi. Adeta, "Biz **Ebû Süfyan'a** aitiz" demelerini istiyorlardı ve onlara vurmaya başladı-

(248) *Müsned* II, 193, Buhârî, "bu hadisin senedi sahihtir" demiştir. *Fethu'l-Bârî*, VII,298; *Ebû Dâvud*, III, 119; *Mecmau'z-Zevâid*, VII,75-76. Heysemî şöyle demiştir: "Ahmed ve Bezzar rivâyet etmiştir. İmam Ahmed'in râvîleri Harise bin Mudrib'in dışında sahih hadis râvileridir. Zehebi hal tercümesini yaparak, Ali, Ömer ve Selman'dan (r.a.) rivâyette bulunduğunu, Ebû İshak'ın da ondan rivâyet ettiğini belirtmiştir. Yahya bu râvîyi sika saymıştır. İmam Ahmed, hadis rivâyetinde iyi olduğunu, İbnü'l-Medinî de metruk olduğunu söylemiştir. Bkz. *Mizanü'l-İtidal fî Nakdi'r-Ricâl*, I,446.

lar. Bunun üzerine "Biz Ebû Süfyan'a aitiz " dediler. O zaman onları bıraktılar. Peygamber (s.a.) selâm verip, namazdan döndü ve şöyle dedi: "Size doğruyu söylediklerinde onlara vurdunuz, yalan söylediklerinde de bıraktınız. Doğru söylüyorlar. Onlar Kureyş'e aitler. Bana Kureyş hakkında bilgi verin" dedi. "Kureyş ordusu Yelil vadisinin Mekke'ye bakan kısmındaki şu kumluğun arkasındadır" dediler: Rasûlullah (s.a.) ne kadar olduklarını sorunca çok olduklarını söylediler. Sayılarının ne kadar olduğunu sorduğunda "bilmiyoruz" dediler. Peygamber (s.a.) "günde kaç deve kesiyorlar?" diye sorunca, bir gün dokuz, bir gün on deve kestiklerini bildirdiler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.); "sayıları dokuzyüzle bin kişi arasındadır," dedi. Sonra onlara, Mekke'nin ileri gelenlerinden kimin bulunduğunu sordu. Mekke'nin ileri gelenlerinden (orduyla beraber) bulunanların isimlerini şöyle sıraladılar: "Utbe bin Rabia, Şeybe bin Rabia, Ebû'l-Bahterî bin Hişâm, Hâkim bin Hizam, Nevfel bin Huveylid, El-Hars bin Âmir bin Nevfel, Tueyme bin Adi bin Nevfel, Nadr bin Haris, Zem'a bin Esved, Ebû Cehil bin Hişâm, Ümeyye bin Halef, Nebih bin Haccac, Münebbih bin Haccac, Süheyl bin Amr ve Amr bin Abduvedde. Peygamber (s.a.) oradaki insanlara dönerek şöyle dedi: "İşte Mekke, ciğerparelerini size göndermiştir." (249)

Rasûlullah (s.a.)'da Ebû Bekir (r.a.)'le beraber, fiilen Kureyş hakkında bilgi toplamıştır.

İbn İshak şöyle der: "Sonra Peygamber (s.a.) Zefi-

(249) İbn İshak, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 255-256.

ran'dan ayrıldı. El-Asafir tepelerini takip ederek, Ed-Da-be⁽²⁵⁰⁾ bölgesine vardı. Sonra el-Hanan⁽²⁵¹⁾ çölünü sağına alarak Bedir yakınlarına geldi. Peygamber (s.a.) Bedir'e vardikten sonra, Kureyş hakkında bilgi toplamak üzere yanına ashâbından bir kişi daha alarak yola çıktı. Yolda yaşlı bir Arap'la karşılaştılar. Peygamber (s.a.) ona Kureyş ve **Muhammed** hakkında ne bildiğini sordu. İhtiyar, 'hangi taraftan olduğunuzu söylemedikçe size hiç bir şey söylemem' dedi. Peygamber (s.a.) 'sen bize bilgi verirsen, biz de hangi taraftan olduğumuzu söyleriz' dedi. İhtiyar da, 'söyleyeceksiniz ya da bilgi istemeyeceksiniz' diye cevap verdi. 'Peygamber (s.a.) ve ashâbının falanca günü yola çıktığını işittim. Bana haber veren doğru söylediyse, şimdi falanca yerde -Peygamber (s.a.)'in bulunduğu yeri tarif ederek- olmaları gerek. Kureyş'in de falanca günü yola çıktığını işittim. Bana haber veren doğru söylediyse, şu anda falanca yerde olmaları gerek.' İhtiyar sözünü bitirince Peygamber (s.a.)'e dönerek, 'şimdi bana hangi taraftan olduğunuzu söyleyin' dedi. Peygamber (s.a.)'de, 'biz sudanız' deyip oradan ayrıldı. İhtiyar arkasından; 'hangi sudan, yoksa Irak suyundan mı?' diye sordu." (252)

Rasûlullah (s.a.) ayrıca **Ebû Süfyan** ve kervan

(250) Ed-Debe, Beni Râşid diyarındaki siyah bir dağdır. Medine'den Şam'a giden yolun 40 mil uzağına düşmektedir. Ayrıca Bedir'in güneyindedir. Bkz. *Mu'cemu Meâlimi's-Sîre*, II, 310; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, III, 206.

(251) El-Hanan, Bedir köyünün kuzeyine bakan büyük bir kumluktur. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 310; *Mu'cemu Meâlimu's-Sîre en-Nebeviyye*, 107. Bedir Savaşı'nın cereyan ettiği yerdir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 357; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, I, 190.

(252) İbn İshak, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 254-255. Bu hadiste Peygamber (s.a.) "biz sudanız" sözüyle insanların sudan yaratıldığına dikkat çekmiştir. Çünkü Allah (c.c.) "Biz her şeyi sudan yarattık" buyurmaktadır. (Enbiya, 30)

hakkında bilgi edinmeleri için ashâbından iki kişiyi görevlendirmiştir.

Enes (r.a.) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.) **Büseyse**'yi, **Ebû Süfyan** ve kervan hakkında haber toplaması için gönderdi." (253)

Bu konuda iki ayrı rivâyet bulunmaktadır. Biri **İbn İshak**'tan, diğeri de **İbn Sa'd**'dan rivâyet edilmiştir. Bu iki rivâyeti **Enes** (r.a.)'in hadisine ek olarak zikrediyoruz.

İbn İshak şöyle diyor: " **Besben bin Amr** ve **Adiyy bin Ebî Ze'ba** Bedir'e gitmişlerdi. Bedir suyunun yakınındaki bir tepenin üstüne çıktılar. Sonra kaplarına su doldurmaya başladılar. O esnada **Mecdî bin Amr** oradaydı. İki cariyenin münakaşa ettiğini duydular. Alacaklı olan, alacağını istiyordu. Borçlu olan alacaklısına, "Yarın kervan geldiğinde onlara hizmet eder, senin alacağını öderim" dedi. **Mecdî bin Amr**, "doğru söylüyor" deyip, aralarını buldu. Bu konuşulanları duyan **Besben** ve **Adiyy** develerine binerek, Peygamber (s.a.)'e gelip, duyduklarını anlattılar" (254)

İbn Sa'd hazretleri bu olayı rivâyet ederken ayrıca şunları söyler: "Peygamber (s.a.) Bedir Savaşı'nda **Adiyy bin Ze'ba** ve **Besben bin Amr**'ı öncü olarak göndermişti. Bedir'deki suya vârdıklarında **Ebû Süfyan**'ın yerini sorup öğrendiler. Peygamber (s.a.)'e gelerek şöyle dediler: "Ey Allah'ın Rasûlü! **Ebû Süfyan** falanca yerdeki suya vardı. Biz de falanca yerdeki suya şu günde varalım. **Ebû Süfyan** şu günde de falanca yerdeki suya varacak, biz de

(253) *Müslim*, III, 1510, h.nu. 1901; *Ebû Dâvûd*, III, 88, h.nu. 2618; *Müsned*, III, 136.

(254) *İbn Hişam*, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 256-257.

o günde falanca suya varalım ki, biz ve o suyun yanında karşı karşıya gelelim." (255)

VI. İki Ordunun Gücü

Peygamber (s.a.)'in ordusu yaklaşık 310 kişiden oluşmaktaydı. Bunu **Berâ** (r.a.)'ın rivâyet ettiği hadisten öğreniyoruz. **Berâ** (r.a.) şöyle diyor: "Biz konuşmalarımızda, Peygamber (s.a.)'e Bedir'de bulunan ashâbın sayısının, Talut'la beraber nehri geçenlerin sayısı kadar olduğunu söylüyorduk. Talut'la beraber 310 mü'min insan nehri geçmişti" (256)

İbn Abbas (r.a.)'dan rivâyet ediliyor: "Bedir Savaşı'na katılanların sayısı 313 kişiydi. Muhacirlerin sayısı ise 76 idi." (257)

Müslümanlar bu savaşta, 60 at, 70 deve ve 60 zırha sahipti. (258)

Müşriklerin ordusu bin kişiye yakındı. Bu sayıya, *Sahih-i Müslim*'de yer alan ve **Ömer** (r.a.)'den rivâyet edilen hadis delâlet etmektedir. **Ömer** (r.a.) şöyle demiş-

(255) *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 24.

(256) *Fethu'l-Bârî*, VII, 290. h.nu.3958; *Tirmizî*, VI,323. h.nu. 1598; *Müsned*, III,290.

(257) *Müsned* I,248; *Mecmaü'z-Zevâid*, VI,93. El-Heysemî, bu hadisi İmam Ahmed, Taberânî ve Bezzar'a isnad etmiştir. Senedinde Haccac bin Artae vardır. Bu râvî hakkında daha önce bilgi verilmiştir. Ayrıca bu hadisin senedinde Nasr bin Bab Ebû Süheyl el-Horasanî el-Mervesî bulunmaktadır. Bu râvî hakkında söylenenler için bkz. *Mizânü'l-İtidal fî Nakdi'r-Ricâl*, IV, 250. Bu eserde adı geçen raviler için söylenenden dolayı, bu hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

(258) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 260.

tir: "Peygamber (s.a.) Bedir savaşı'nda müşriklere baktı ve onlar bin kişiydi." (259)

Müşriklerin sahip oldukları araç gereç ise, 200 at ve 600 zırhtan ibaretti. (260)

Müşriklerin ordusu, müslümanların üç katı olmasına rağmen, Allah (c.c.) inananlara yardım ederek onların galip gelmesini sağlamıştır. Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: *"Hatırla ki, Allah, uykunda sana onları az gösterdi. Eğer onları sana çok gösterseydi, elbette çekinecek ve iş hakkında çekişecektiniz. Fakat Allah (sizi bundan) kurtardı. Çünkü O, kalplerin özünü bilir"* (261)

Allah (c.c.) müslümanları korumak ve kâfirleri cezalandırmak için, her iki tarafı diğerine, gözünü kestireceği bir konumda göstermiştir. Bu durum hakkında Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: *"(Bedir'de) karşı karşıya gelen şu iki gurubun halinde sizin için mühim bir ibret vardır. Bir grup Allah yolunda çarpışıyordu; diğeri ise kâfirdir. Bunların gözüne ötekiler iki misli görünüyordu. Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır"* (262)

Bu âyeti okuduktan sonra galip gelmesi için müslümanların kâfirlere çok gösterilmesinin daha iyi olacağı düşünülebilir. Bunu şöyle açıklayabiliriz:

a- Müslümanlar kâfirlere çok gösterilse, onlarla savaşmaya cesaret edemeyebilirler. Böylece iki taraf arasında savaş meydana gelmez. Çünkü savaş kâfirler için

(259) *Müslim*, III, 1384, h.nu. 1763; *Tirmizî*, VIII, 237, h.nu. 3081; *Müsned*, I, 30, 32.

(260) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 260.

(261) *Enfâl*, 43.

(262) *Âl-i İmrân*, 13.

helâk edici, müslümanlar için de zafer kaynağıdır. Bundan dolayı Allah (c.c.), yukarıda belirtilen hedefin gerçekleşmesi için, müslümanları kâfirlerin gözüne az göstermiştir.

b- Allah (c.c.)'ın müslümanları kâfirlere az göstermesi; kâfirlerin müslümanlardan korkup, iyi hazırlanmalarını engellememiştir. Kâfirler müslümanları azımsayarak savaşırlarsa, hazırlıksız olarak yakalanacaklar ve müslümanlar zafere erişecektir.

c- Allah (c.c.) müslümanları az göstererek, kâfirlerin gafil avlanmasını sağlamıştır. Bu durumda kâfirler için büyük bir ibret, hak için önemli bir yardım ve başarı vardır. (263)

VII. Peygamber (s.a.)'in Savaş Planı

Peygamber (s.a.)'in savaş planını aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz.

a- Peygamber (s.a.) için, yuvarlak ve kubbeli bir karargâh inşa edilmesi

Allah'ın Rasûlü (s.a.) karargâh olarak kullanabilmek için yüksek bir yerde, yuvarlak ve kubbeli bir çadır yapılmasını emretti. Bu karargâhı inşa ettirmekle, düşmanın tehlikesinden emin olmayı ve savaşı daha iyi idare etmeyi amaçlıyordu.

Bedir Savaşı'nda Peygamber (s.a.) için, yuvarlak kubbeli karargâh kurulmasına şu hadisler delâlet etmektedir:

(263) İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, III, 364.

a- **İbn Abbas** (r.a.)'dan rivâyet edilmiştir: "Peygamber (s.a.) kubbeli karargâhında Allah (c.c.)'a yönelerek şöyle dedi: 'Allahım bana vadettiğini (zaferi) isterim Bu günden sonra sana ibadet edilmesini istemiyorsan (şu topluluğa -Bedir mücahitlerine-) yardım etmeyebilirsin' **Ebû Bekir** (r.a.) yanına gelerek 'yeter ey Allah'ın Rasûlü! Rabbine çok ısrarda bulundun' dedi." (264)

b- **İbn İshak** (r.a.) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.v) yuvarlak ve kubbeli karargâhında bir an kendisinden geçti. Ayıldığında **Ebû Bekir** (r.a.)'e dönerek şöyle dedi: "Müjdeler olsun, Allah'ın yardımı geliyor. İşte şu Cebrâîl, atıyla dolu dizgin geliyor" (265)

b- Orduyu savaşa hazırlamak

Peygamber (s.a.) düşmanı tam bir hazırlık içinde karşılayabilmesi için, ordusunu maddî ve manevî olarak savaşa hazırlamıştır.

Abdurrahman bin Avf (r.a.) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.) bizi savaşa geceleyin hazırladı." (266)

Hz. Peygamber ordusunu maddî olarak da sık ve düz-

(264) *Fethu'l-Bârî*, VI, 99, h.nu. 2915; VII, 287, h.nu. 3953; VIII, 619, h.nu. 4875; VIII, 619, h.nu. 4877 ; *Nesai*, V, 127, h.nu. 6054.

(265) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 276; Elbanî, *Fıkhu's-Sîre* adlı eserin yorumunda şöyle demiştir: " İbn Hişâm kitabında (II,267) senedsiz olarak zikretmiştir. Ancak, El-Emevî İbn İshak'tan O da Zührî'den ve Abdullah bin Sa'lebe bin Sâir'den rivayet ederek muttasıl kılmıştır. Bu senedi hasen derecesindedir. İbn Kesîr bu senet hakkında sukût etmiştir." s. 243.

(266) *Tirmizî*, VI, 8, h.nu. 1677. Ebû İsa şöyle demiştir: "Bu hadis garîp bir hadistir ve onu ancak bu veçh ile bilmekteyiz." Muhammed bin İsmail'e bu hadis hakkında sorduğumda, bu hadisi bilmediğini ve Muhammed bin İshak'ın İkrime'den duyduğunu söyledi. İlk görüşümde Muhammed bin Humeyd er-Râzî hakkında iyi bir düşünceye sahipti. Daha sonra zayıf biri olduğunu ifade etmiştir.

gün saflar haline getirip, en güzel şekilde savaşa hazırlamıştır. (267)

Bu söylenenlere **Ebû Eyyûb el-Ensari** (r.a.)'in şu sözü delâlet etmektedir: "Bedir Savaşı'ndan önce saflar halinde dizildik. Bizden biri tam hizada durmuyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.), "benimle aynı hizaya gelin" diye uyardı." (268)

Ebû Talha (r.a.) şöyle demiştir: "Bedir Savaşı'nda saflar halinde (geceleyin) dururken bizi uyku bastı." (269)

Bu iki hadis, Peygamber (s.a.)'in Bedir Savaşı'nda ashâbını, namaz da saf olunduğu gibi dizdiğini ifade etmektedir. Çünkü bu yöntem, askerlerin birbirlerini desteklemeleri savaş anında sebat etmeleri, insan gücünü iyi kullanmaları bakımından çok yararlıdır.

Peygamber (s.a.) askerleri savaşa manevî olarak hazırlarken değişik yöntemler kullanmıştır. Bunlardan biri, askerlerini savaşılmaya teşvik ederek Allah yolunda şehit olanların kazanacağı mükafatı açıklamasıdır. **Enes bin Mâlik** (r.a.)'den şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (s.a.) ashâbıyla birlikte yola çıkıp, müşriklerden önce Bedir'e vardı. Müşrikler de Bedir'e geldiğinde Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Ben emir vermeden kimse bir şey yapmaya kalkışmasın. Müşrikler bize yaklaştığında da genişliği yerler ve gökler kadar olan cenneti kazanmak için kıyam edin" dedi. (270)

İbn Kesîr, **El-Emevî'nin "Magâzî"** adlı eserinde şöyle dediğini nakleder: "Peygamber (s.a.) ashâbını savaş-

(267) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 271.

(268) *Müsned*, V, 420; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 276.

(269) *Müsned*, IV, 39, h.nu. 2197, 2198. Senedi sahihtir.

(270) *Müslim*, III, 1011.

maya teşvik ederek, her askerin elde ettiği ganimeti kendisine vermiş ve şöyle demiştir: 'Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, bugün herhangi bir kişi sabreder, sevabını Allah'tan umar ve düşmana arkasını çevirmeden savaşarak öldürülürse, Allah (c.c.) onu cennetine koyar."

Peygamber (s.a.)'in ordusunu savaşa hazırlama yöntemlerinden biri de, askerlerinin maneviyatlarını yükseltmek için zaferi müjdelemesidir. Bu konuda **İbn Kesîr** (r.a.) **İbn İshak**'ın şöyle dediğini naklediyor: "Peygamber (s.a.) çadırında bir an kendisinden geçti. Ayıldığında **Ebû Bekir** (r.a.)'e dönerek şöyle dedi: "Müjdelere olsun ey **Ebû Bekir**! Allah'ın yardımını geliyor. İşte şu **Cebrâil**'dir. Atıyla dolu dizgin En-Nak'a doğru geliyor."

Müşriklerin ileri gelenlerinin bu savaşta öldürüleceğini askerlerine müjdeleyip, onlardan her birinin öldürüleceği yeri göstermesi de , orduyu savaşa hazırlama şekillerinden biridir. **Enes bin Mâlik** (r.a.)'den rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (s.a.) Bedir Savaşı'nda şurası falancanın öldürüleceği yerdir. (Elini yere vurarak) burası burası" diyordu. **Enes** (r.a.) hadisin sonunda şöyle demiştir: "Onlardan hiç biri, Rasûlullah (s.a.)'ın işaret ettiği yeri geçememiştir."

Enes (r.a.) başka bir rivayette şöyle demiştir: **Ömer** (r.a.)'le beraber Mekke'yle Medine arasında bir yerdeydik, bize Bedir ehli hakkında söz ederek şöyle dedi: "Rasûlullah (s.a.) Bedir Savaşı'nda müşriklerin başlarının öldürüleceği yerleri bir gün önceden gösterip 'Allah'ın izniyle burası yarın, falancanın ölüm yeri olacak diyordu."

Ömer (r.a.) sözüne devam ederek şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.)'i hak ile gönderen Allah'a yemin olsun

ki, o müşrikler, Peygamber (s.a.)'in işaret ettiği yerleri asla geçememişlerdir." (271)

Başka bir hadiste de öldürülecek müşriklerin adları açıklanmış ve Allah'ın Rasûlü'nün üç gün sonra gelip öldürüldükleri yerleri gördüğü ifade edilmiştir.

Enes bin Mâlik (r.a.)'den rivayet edilmiştir: "Peygamber (s.a.) Bedir Savaşı'nda müşriklerin ileri gelenlerinden öldürülenlerin yanına üç gün geçtikten sonra gelerek şöyle demiştir: 'Ey **Ebû Cehil**, ey **Utbe bin Rabîa**, ey **Ümeyye bin Halef** ve ey **Şeybe bin Rabîa**! Allah'ın size vadettiğini buldunuz mu? Ben Rabbimin bana vadetliğinin gerçek olduğunu gördüm.' " (272)

Bu hadislerde kâfirlerin ileri gelenlerinin Bedir Savaşı'nda öldürüleceği müslümanlara müjdelenmiştir. Ayrıca bu olayda Hz.**Muhamed** (s.a.)'in Peygamberlik mucizelerinden biri daha gerçekleşmiştir. Çünkü o zalimlerden hiçbiri Peygamber (s.a.)'in işaret ettiği yerden ileri geçememiş ve orada öldürülmüşlerdir. (273)

c-Karşılıklı dövüş

Kureyş'in ileri gelenlerinden **Şeybe bin Rabîa**, **Utbe bin Rabîa** ve oğlu **Velîd** meydana çıkarak karşılıklı dövüşmek istediler. Karşılarına Ensar'dan üç kişi çıktı. Ancak bu müşrikler Kureyş'ten müslüman ve kendilerinin dengi olan üç kişinin çıkmasını isteyince, Müslümanlar bu isteklerini yerine getirdiler.

İbn İshak (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: "...Sonra **Utbe bin Rabîa** ve oğlu **Velîd** bulundukları saftan ileri çı-

(271) Müslim, IV, 2203, h.nu. 2873.

(272) Müslim, IV, 2203, h.nu. 2874; *Müsned*, III, 104, 220-263.

(273) Müslim, *Nevevî Şerhi*, XII, 126.

karak müslümanları karşılıklı dövüşmeye çağırdılar. Karşılarına **Avf bin Hâris**, **Muavviz bin Hâris** ve **Abdullah bin Revâha** çıktı. Müşrikler 'Siz kimsiniz?' dediler. 'Biz Ensar'dan falancanız' dediler. Bunun üzerine, 'bizim sizinle alıp vereceğimiz yoktur. Ey **Muhammed!** Karşımıza bizim kavmimizden ve bize denk olanları çıkar' dediler. Peygamber (s.a.) bu isteklerinden dolayı, **Ubeyde bin Hâris**, **H. Hamza** ve **H. Ali**'ye, onlarla karşılıklı dövüşmelerini emretti. Ayağa kalkıp onlara yaklaştıklarında 'siz kimsiniz?' diye sordular. Kendilerini tanıttıklarında: 'tam bizim dengimizsiniz' dediler.

Onların en yaşlısı olan **Ubeyde bin Hâris Utbe bin Rabîa**'yla, **H. Hamza** (r.a.) **Şeybe bin Rabia**'yla ve **Ali** (r.a.) **Velîd bin Utbe**'yle dövüştü. **H. Hamza** ve **H. Ali** (r.a.) hasımlarını hemen öldürdüler. **H. Ubeyde** (r.a.) ile **Utbe** birbirlerini yaraladılar. Ancak **Hamza** ve **Ali** (r.a.) **Ubeyde bin Hâris** (r.a.) 'in yardımına gelerek, **Utbe**'yi öldürdüler. Sonra arkadaşlarını müslümanların yanına taşıdılar. (274)

İşte bu altı kişi hakkında, Allah (c.c.) şu âyetini indirmiştir: "*Şu iki grup, Rableri hakkında çekişen iki hasımdır. Şimdi, inkâr edenler için ateşten bir elbise biçilmiştir. Onların başlarının üstünden kaynar su dökülecektir.*" (275)

Buhârî, **Kays bin Ubad**'dan, o da **Ebû Zerr** (r.a.)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: "*Şu iki grup, Rableri hakkında çekişen iki hasımdır*" âyeti, **Kureys**'ten

(274) *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 65. İmam Ahmed, bu kıssayı sahîh bir senetle kısa bir şekilde rivayet etmiştir. Bkz. *Müsned* h.nu. 948. II, 19; *Fethu'l-Bârî*, VIII, 298.

(275) Hac, 19.

altı kişi hakkında gelmiştir. Bunlar **Hamza, Ubeyde bin Hâris, Ali (r.a.) Şeybe bin Rabîa, Utbe bin Rabîa ve Velid bin Utbe**'dir. "(276)

ç- Karşılıklı dövüşmenin hükmü

a- Müstehab olan karşılaşma, düşmanlardan birinin çıkıp karşılıklı dövüşmeyi istemesi halinde, kendine güvenen cesur kişinin karşılık vermesidir. Çünkü bu olayda müslümanları savunmak ve onların gücünü ortaya koymak söz konusudur.

b- Mübah olan karşılaşma kuvvetli ve cesur kişinin karşılıklı dövüşmeyi istemesidir. Karşılaşmanın bu şekli zorunlu olmadığı için mübahtır. Çünkü böyle bir karşılaşmada yenilgiden dolayı müslümanların kalplerinin kırılmasından emin olunamaz. Ancak cesur ve kendine güvenen bir kişi olduğu için karşılaşması mübah kılınmıştır. Çünkü karşılaşmadan galip olarak çıkması da mümkündür.

c- Mekruh olan karşılaşma; zayıf ve kendisine güveni olmayan kişinin başkasıyla karşılıklı dövüşmesi mekruhtur. Çünkü karşılaşmada öldürülmesi, müslümanların moralini bozar.

Teke tek karşılaşmayla üç şeyin gerçekleşmesi amaçlanır:

a- Müslüman askerlerin sahip oldukları ferdî kabiliyetleri, bedeni güçleri ve bildikleri savaşma tekniklerini ortaya koyarak düşmanların moralini bozmak ve müslü-

(276) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 443, h.nu., 3966; *Müslim*, IV, 2323, h.nu. 3033; *Nesai*, h.nu. II. 974; XI, 82, XIV, 107; h.nu. II. 974; IX, 182, XIV, 100; *İbn Mâce*, II, 947, h.nu. 2835; *Mukbil bin Hâdî el-Vadiî*, *Es-Sahîhu'l-Müsned min Esbabî'n-Nüzûl*, 100.

manlara moral vermek.

b- Karşılaşma sonucunda meydana gelen öldürme olayı, askerlerde intikam alma arzusunu körükler ve nefislerindeki savaşma duygularını ateşler. İştahı olmayan kimseye, iştah açıcı şeyler verilerek yemek yemesi sağlandığı gibi, karşılaşmalar da askerleri savaşmaya teşvik eder ve gönüllerindeki savaşma duygularını kuvvetlendirir.

c- Teke tek karşılaşma iki ordunun başındaki komutanlarının anlaşmasını mümkün kılacak yollardandır. Karşılaşma iki grup arasındaki anlaşmazlığın giderilmesini ve savaşın -karşılıklı dövüşü- kazananların lehine kan akıtılmadan bitmesini sağlayabilir. (277)

d- Savaş sahası

Peygamber (s.a.) Bedir Savaşı'nı iki merhaleye ayırmıştır.

1- Savunma savaşı: Bu merhalede Peygamber (s.a.) ashabına, düşmanın kendilerine yaklaştıkça kalkıştığı zaman mızraklarla ve oklarla onları vurmalarını emretmiştir. Bunu **Hamza bin Üseyd**'in babasından rivayet ettiği hadisten öğreniyoruz: "Bedir Savaşı'nda biz ve Kureyşliler karşı karşıya saflar halinde dizildiğimiz zaman Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: Size yaklaşmak istedikleri zaman, onları oklarınızla vurun." (278)

Başka bir hadiste de Peygamber (s.a.) şöyle demiştir: "Size yaklaştıkları zaman onları oklarınızla vurun ve oklarınızı boşa harcamaktan kaçının." (279)

(277) Abdurrauf Avn, *El-Fennü'l-Harbi fî Sadri'l-İslâm*, 53-54.

(278) *Fethu'l-Bârî*, VI, 91, h.nu. 2900.

(279) *Fethu'l-Bârî*, VII, 306, h.nu. 2984,2985; *Ebû Dâvûd*, III, 118, h.nu. 2663.

Bu iki hadiste Allah'ın Rasûlü (s.a.) ashâbına, düşman yaklaşmadığı sürece onlarla savaşmaya başlamayı ve ok atmayı yasaklamıştır. Çünkü uzaktan atılan oklar, hedefine ulaşmaz ve boşuna atılmış olurlar. Bu yöntemi uygulamanın faydalarından biri de düşmanın savaşma gücünü boşa harcatmaktır.

2- Hücüm savaşı: Peygamber (s.a.) bu merhalede düşmana hücüm etmeyi emretmiştir. Bu hususa **Hamza bin Üseyd es-Sâidî**'nin babasından rivayet ettiği hadis delâlet etmektedir: "Rasûlullah (s.a.) Bedir Savaşı esnasında şöyle demiştir: 'Size yaklaşmaya başladıkları zaman onları oklarınızla vurun ve iyice yaklaşmadıkları sürece kılıçlarınızı çekmeyin.' (280)

Bu hadisten de anlaşıldığı gibi, Peygamber (s.a.) düşman yaklaşınca oklarla vurulmasını emretmiştir." Size yaklaşmaya başladıkları zaman onlara ok atın" sözü buna delâlet etmektedir. Ayrıca, iki ordu saflarının birbirine iyice yaklaşmadıkça kılıçlarını çekmelerini yasaklamıştır. Çünkü saflar birbirine girinceye kadar düşmanın gücü kırılmış olacaktır. Bu durumda en uygun olan kılıçları çekip savaşmaktır. (281)

e- Müşriklerin ileri gelenlerinin cesetlerinin çukura atılışı

Peygamber (s.a.) Bedir Savaşı bittikten sonra, müşriklerin ileri gelenlerinden öldürülenlerin cesetlerinin oradaki bir çukura atılmasını istemiştir. Bunun delili, **Enes bin Mâlik** (r.a.)'in **Ebû Talha**'dan rivayet ettiği şu

(280) *Ebû Dâvûd*, III, 118, h.nu. 2664. Münzirî bu hadisi daha kısa olarak rivayet etmiş ve hükmü hakkında bir şey dememiştir. Bkz. *Ebû Dâvûd*, IV, 11.

(281) Dr. Muhammed Ebû Fâris, *Gazvetü Bedri'l-Kübrâ*, 64.

hadistir: "Peygamber (s.a.) müşriklerin ileri gelenlerinden öldürülen 24 kişinin cesedinin Bedir'deki bir çukura atılmasını emretti. Peygamber (s.a.) oradaki düz bir alanda üç gün kaldı. Üçüncü gün olunca bineğinin getirilmesini emretti. Bineğine binip yola koyulunca, Ashâb-ı kiram arkasından gelerek şöyle dediler: 'Herhalde bir ihtiyacı için gidiyor.' Müşriklerin atıldığı çukura gelip, oradakileri isimleriyle çağırmaya başladı: 'Ey falan oğlu falan ve ey falan oğlu falan! Allah'a ve Rasûlüne itaat etmemeniz sizi sevindiriyor mu? Ben Rabbimin bana vadettiği gerçeği buldum. Siz de Rabbinizin size vadettiğini buldunuz mu?' Bunun üzerine Ömer (r.a.), 'Ey Allah'ın Rasûlü ruhu olmayan cesetler konuşur mu?' dedi. Rasûlullah (s.a.) 'Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, benim söylediklerimi siz onlardan daha iyi duyar değilsiniz' dedi. **Katâde** (r.a.) şöyle diyor: 'Allah (c.c.) onları Peygamber (s.a.)'in söylediklerini işitmeleri için diriltmiştir. Bu da onları yermek, aşağılamak ve üzmelerini sağlamak için yapılmıştır." (282)

Bu kıssadan dolayı bu olayda Âişe (r.a.) ile İbn Ömer (r.a.) farklı görüş belirtmişlerdir. Âişe (r.a.) Kureyş'in ileri gelenlerinden öldürülüp çukura atılanların bu söylenenleri işittiklerini kabul etmemektedir. İbn Ömer (r.a.) ise, işittiklerini ileri sürmektedir. İbn Ömer (r.a.) bu görüşünü kendisinin rivayet ettiği şu hadise dayandırır: "Peygamber (s.a.) müşriklerin atıldığı çukurun başında durarak şöyle dedi: 'Rabbinizin size vadettiği gerçeği buldunuz mu?' Bu sözünden sonra 'Onlar şu anda

(282) *Fethu'l-Bârî*, VII, 300-301. h.nu. 3976; VI.181, h.nu. 3065; VII. 324, h.nu. 4026; *Müslim*, III, 2204; *Ebû Dâvûd*, III, 143, h.nu. 2695; *Tirmizî*, V, 271, h.nu. 1551; *Dârimî*, II, 222; *Müsned*, I, 26-27-131, III, 104-145-182-220 ; IV, 29.

söylediklerimi işitiyorlar' dedi. **İbn Ömer** (r.a.) bu hadisi Hz. **Âişe** (r.a.)'ye iletince, Hz. **Âişe** (r.a.) Peygamber (s.a.)'in 'Şimdi onlar, kendilerine söylediklerimin gerçek olduğunu anlamış bulunuyorlar' dediğini iddia etmiş ve 'Bil ki sen, ölümlere işittiremezsin' (283) âyetini okumuştur. (284)

İbn Hacer (r.a.)'in **İsmailî**'den naklettiği şu görüş Hz. **Âişe** (r.a.) ile **İbn Ömer** (r.a.) arasındaki çelişkiyi ortadan kaldırıyor: "**Âişe** (r.a.) kapalı ilmî konularda çok zeki ve hadis rivayetinde çok ileriye. Ancak **İbn Ömer** gibi sika bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka sika ravinin rivayet ettiği hadis neshine, tahsisine veya imkânsızlığına delâlet etmediği takdirde reddedilemez. Hz. **Âişe** (r.a.) ile **İbn Ömer** (r.a.)'in görüşleri arasındaki çelişkiyi yok etmek ve iki görüşün arasını bulmak mümkündür. Çünkü "*Bil ki, ölümlere işittiremezsin...*" âyet-i Peygamber (s.a.)'in "Onlar şu anda söylediklerimi işitiyorlar" sözüyle asla çelişmemektedir. Çünkü Peygamber (s.a.)'in sesini onlara ulaştıran ve işittiren Allah Teâlâ'dır. Hz. **Âişe**'nin rivayeti, **İbn Ömer** (r.a.)'in rivayetiyle çelişmeyip, aksine onu teyid etmektedir. (285)

VIII. Esirler Hakkında Yapılan İstişare

Müslümanlar galip geldiklerinde, Mekke halkından yetmiş esir almışlardı. Peygamber (s.a.) bu esirlere ne yapılması hususunda, ashâbından bir kaç kişiyle istişare et-

(283) Neml, 80.

(284) *Fethu'l-Bârî*, VII, 301, h.nu. 3980-3981; *Nesai*, IV, 110-111; *Müs-*

ned, II, 31, 38.

(285) *Fethu'l-Bârî*, VII, 304.

ti. İstişare edilenlerin başında **Ebû Bekir, Ömer bin Hattâb ve Abdullah bin Ravâha** (r.a.) geliyordu. **İbn Abbas** (r.a.)'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Müslümanlar 70 kişi öldürdü ve 70 kişi de esir aldılar. Peygamber (s.a.) **Ebû Bekir ve Ömer** (r.a.)'e esirler konusunda görüşlerini sordu. **Ebû Bekir** (r.a.) şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar amca oğullarımız ve yakınlarımızdır. Onlardan fidye almayı ve bununla kâfirlere karşı güçlenmeyi uygun görüyorum. Umulur ki, Allah onları hidayete erdirir.' Peygamber (s.a.), 'sen ne diyorsun ey **Ömer**' dedi. **Ömer** (r.a.) şöyle anlatıyor: Dedim ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin olsun ki, **Ebû Bekir** gibi düşünmüyorum. Onların kafalarını vurmamız için, izin vermeni istiyorum. **Ebû Bekir**'in görüşü benim görüşümden daha çok hoşuna gitti. Bir sonraki gün yanlarına geldiğimde, Peygamber (s.a.) ve **Ebû Bekir** (r.a.) ağlıyorlardı. Dedim ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Seni ve arkadaşını ağlatan şeyi bana haber ver. Eğer ağlamaya değer bir şeyse ben de ağlayayım. Yoksa ağlamaya çalışayım. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) şöyle dedi: 'Arkadaşlarının fidye önermelerine ağlıyorum. Bana, onlara azap etmenin şu ağaçtan daha kıymetsiz olduğu gösterilmiştir.' Bu olaydan sonra Allah (c.c.) şu âyeti indirmiştir: 'Yeryüzünde ağır basıp (küfrün belini kırıncaya) kadar, hiçbir Peygamber'e elinde esir bulundurmak yaraşmaz. Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yiyin.' (286) Böylece ganimet onlara helal kılınmıştır. (287)

Taberî eserinde **Ömer** (r.a.)'in esirler konusundaki görüşünü, kendi senediyle **İbn Zeyd**'den rivayet ettiğini

(286) Enfâl, 67-69.

(287) *Müslim*, III, 1383-1385, h. nu. 1763; *Tirmizî*, VIII, 236-237, h. nu. 3085; *Ebû Dâvûd*, III, 39, h. nu. 2690; *Müsned*, I, 32, 33.

zikretmiştir. **İbn Zeyd** şöyle der: "**Ömer bin Hattâb** (r.a.)'ın dışında bütün müslümanlar ganimet almayı arzulamışlardır. **Ömer** (r.a.) ise, karşılaştığı her esirin kafasını koparıyordu. Rasûlullah (s.a.)'a şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ganimetlerden bize ne. Biz sadece Allah'a ibadet edilinceye kadar, Allah'ın dini için savaşan bir toplumuz! Rasûlullah (s.a.) da "Ey **Ömer**! Bu olaydan dolayı azap edilecek olsa senden başkası kurtulamaz. Allah (c.c.) 'Bir şey helâl kılınmadan, onu helâl yapmayın' (288) buyuyor" dedi.

Abdullah bin Ravâha (r.a.) da şöyle konuştu: "Ey Allah'ın Rasûlü! Şu vadiye bakınız. Ne kadar çok odunu var. Onları buraya sokup, sonra ateşe verelim."

İbn Abbas (r.a.) şöyle devam ediyor: "Peygamber (s.a.) çadırına girdi ve hiçbir şey söylemedi. Oradakilerden bir kısmı, **Ebû Bekir** (r.a.)'in görüşünü, bazıları **Ömer** (r.a.)'in diğer bir kısmı da **Abdullah bin Ravâha**'nın görüşünü kabul edecek diye tahminde bulundular.

Sonra çadırından çıkarak şöyle dedi: "Allah (c.c.) bazı kimselerin kalbini öyle yumuşatır ki, süttten daha yumuşak olur. Bazı kimselerin kalplerini de öyle katılaştırır ki, taştan daha katı olurlar.

Ey **Ebû Bekir**! Senin benzerin **İbrahim** (a.s.)'dir. Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

"... Artık kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse (o da senin merhametine kalmıştır) şüphesiz sen çok bağışlayan, pek esirgeyensin." (289)

(288) Camiu'l-Beyân, XIV, 71.

(289) İbrahim, 36.

Ey Ebû Bekir! Senin benzerin **İsa** (a.s .)'dır. O şöyle demişti: *"Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kullarıdır (dilediğini yaparsın). Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin."*(290)

Ey Ömer! Senin benzerin **Nuh**'dur. O şöyle demiştir:

"Nuh, Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma, dedi." (291)

Ey Ömer! Senin benzerin **Musa** (a.s.)'dır. O şöyle demiştir:

"...Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalplerini de şiddetle sık ki, acıklı azabı görünceye kadar iman etsinler." (292) (293)

(290) Maide, 118.

(291) Nuh, 26.

(292) Yunus, 88.

(293) *Müsned*, I,383. Bu hadis, senedindeki kopukluk nedeniyle zayıftır. Çünkü Ebû Ubeyde (r.a.) babası Abdullah bin Mes'ûd'dan hadis işitmemiştir. Bkz. *Müsned*, V, 227, h.nu. 3632; *Tirmizî*, VI, 35, h.nu. 1714; VIII, 239-240, h.nu. 3085; *Müstedrek*, III, 21-22. Hâkim, bu hadisin senedinin sahih olduğunu, Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde rivayet etmediklerini söylemiştir. Zehebi de bu görüşe katılır.

I. Savaşın Nedenleri ve Tarihi

Kureyş kabilesi, Bedir Savaşı'nda öldürölenlerin intikamını alıp, yüreğindeki ateőı söndürmek istiyordu. Yenilgilerinden dolayı kayıplarının olduğuna ve bunun diğer Arap kabilelerinin katındaki saygınlıklarının azaltacağına inanıyorlardı. Saygınlıklarını tekrar kazanmak, Bedir'de öldürölenlerin intikamını almak ve Şam'a giden ticaret yolunu açık tutmak için savaşa karar verdiler.

İbn İshak (r.a.) şöyle anlatıyor: "Bedir Savaşı'nda Kureyş'lilerin bir kısmı öldüröldü ve geri kalanlar yenilgiye uğratılmış olarak Mekke'ye döndüler. **Ebû Süfyan** da kervanla birlikte Mekke'ye dönünce, Bedir Savaşı'nda babaları, evlatları ve kardeşleri öldürölenlerden **Abdullah bin Ebi Rabıa, İkrime bin Ebî Cehil, Safvan bin**

Ümeyye ve daha başkaları **Ebû Süfyan**'ın ve kervanda malı bulunanların yanına giderek şöyle dediler: "Ey Kureyş topluluğu! Muhammed iki kişinizden birini ve en hayırlılarınızı öldürdü. Onunla savaşmamız için bu mallarınızla yardım edin. Umulur ki, ölenlerimizin intikamını alarız." Kureyş'liler bu istenileni yerine getirmiştir. ⁽²⁹⁴⁾

Peygamberimizin hayatını yazanların, Kureyş'in kervandan sağladığı kârı, savaşa hazırlanmakta kullandığını ifade etmişlerdir. Bu konuda **El-Vâkidî** şöyle diyor: "Dediler ki, Ey **Ebû Süfyan**! Kervanı sat ve kârını savaşa hazırlanmak için ayır. Kervanda bin deve ve elli bin dinar bulunmaktaydı. Onlar ticaretlerinde dinara dinar kazandırıyorlardı." ⁽²⁹⁵⁾

Ne olursa olsun, Kureyş kabilesi intikam almak ve saygınlığını tekrar kazanmak için büyük miktarda mal ve para harcamıştır.

a-Kureyş'in savaş için toplanması

Kureyş kabilesi, Beni Kinâne ve Tihâme ⁽²⁹⁶⁾ halkından katılanlarla beraber, Peygamber (s.a.)'le savaşmak için bir araya geldiler. **İbn İshak** bu konuda şöyle diyor: "Kureyş kabilesi gençlerini, ihtiyarlarını, kölelerini, Benî Kinâne ve Tihâme halkından kendisine tabi olanları alarak hınçla yola çıktılar. Kaçmamayı şart koşmuşlardı. **Ebû Süfyan** beraberinde karısı **Utbe kızı Hind** olduğu

(294) İbn Hişâm, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 1; *Magâzî el-Vâkidî*, I, 200, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 10.

(295) *Magâzî el-Vâkidî*, I, 200.

(296) Tihâme, Ürdün'deki Akabe'den Yemen'deki el-Maha'ya kadar olan bölgenin doğudan Kızıldeniz'e bakan kesimidir. Burası geniş ve bir çok köyün bulunduğu bir yerdir. Aynı zamanda burası Yemen Tihaması diye adlandırılır. Hicaz'daki bölümüne de Hicaz Tihaması denir. Bkz. *Mu'cemu Meâlimi's Sîreti'n-Nebeviyye*, 66.

halde Kureyş'in başındaydı. Sebha dağı'nın ortasında bulunan Ayneyn ⁽²⁹⁷⁾ mevkiine vardılar. Burası o bölgedeki vadinin kenarında bulunan ve Medine'ye bakan bir yerdi. ⁽²⁹⁸⁾

Siyer uzmanları, Uhud Savaşı'nın Hicret'in ikinci yılının Şevval ayında meydana geldiği hususunda birleşmişlerdir. Ancak hangi günde savaşıldığı konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Doğruya en yakın olan, Şevval ayının ortasında meydana geldiğidir. Çünkü **İbn İshak** (r.a.) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.) Cuma günü namazını kıldıktan sonra yola çıktı ve Uhud yakınlarındaki Eş-Şiab'a vardı. Şevval ayının ortasına tesadüf eden Cumartesi günü de (ordular) karşı karşıya geldiler" ⁽²⁹⁹⁾

b-Peygamber (s.a.)in rüyası

Peygamber (s.a.) Uhud Savaşı'ndan bir gün önce rüya görmüş ve Uhud'a varmadan önce bu rüyayı ashâbına anlatmıştır. **Ebû Musa el-Eş'arî** (r.a.) 'den şu hadis rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (s.a.) şöyle dedi: 'Rüyamda kılıç sallıyordum. Kılıcı salladığımda ortasından kırılıp, Uhud Savaşı'nda müslümanlara isabet ettiğini gördüm. Kılıcı ikinci kez salladığımda, eskisinden daha güzel olarak yerine geldi. Bu Allah'ın zaferi ve müslümanların

(297) Ayneyn, Medine'nin karşısında bulunan Sebha Dağı'nı da bir yerdir. Burası Medine yönünden Uhud'a yakın bir bayırdır. Günümüzde burada oturulmuyor. İnsanlar bu bölgenin etrafındaki düzlüklere yerleşmişlerdir. Bu yer aynı zamanda "okçular dağı" diye de isimlendirilmektedir. Bkz. *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, VI, 203.

(298) İbn Hişam, III, 5-6.

(299) Bu hadisi Taberânî rivayet etmiştir ve râvîleri sika'dır. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid* VI, 124. Taberîde tefsirinde rivayet etmiştir. Bkz. *Camiül-Beyân* VII, 399; *Târihu Halife bin Hayyât*, I, 97.

birleşmesiydi. Rüyamda bir de sığır gördüm. Allah'a yemin olsun ki, bu bir hayırdır. Bunun Uhud'daki müslümanlar olduğunu gördüm." (300)

c-Düşman ordusu hakkında bilgi toplanması

Abbas bin Abdulmuttalib'in Peygamber (s.a.)'e göndermiş olduğu mektup, Kureyş ordusunun Medine'ye yöneldiğinin ilk habercisiydi. Daha sonra Peygamber (s.a.) **Habbab bin Münzir bin Cumuh'u** Kureyş ordusu hakkında bilgi toplamaya göndermiştir. **Habbab bin Münzir** geri döndüğünde, Peygamber (s.a.) ona ne gördüğünü sordu. **Habbab bin Münzir** de, "Ey Allah'ın Rasûlü! Onların çok kalabalık olduğunu gördüm ve sayılarını öğrenmek için saydım. 3000 kişi olmaları gerek. Ya biraz fazla ya da biraz azdırlar. 200 atlı ve 700 zırhlı gördüm" dedi. Peygamber (s.a.), "Onlarla beraber kadın da var mıydı?" diye sordu. "Evet, beraberlerinde davul ve def taşıyan kadınlar gördüm" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) şöyle dedi: "Askerleri cesaretlendirmek ve Bedir'de öldürülenleri hatırlatmak istiyorlar. Haberleri bana böylece ulaşmıştır. Ancak onlar hakkında bana bir harf bile hatırlatamaz. Allah bize yeter, O ne güzel vekildir. Allah'ım Senin yardımınla savaşır ve Senin inayetinle geri çekilirim." (301)

Ayrıca Peygamber (s.a.), Kureyş ordusu hakkında bilgi toplamaları için iki casus görevlendirmiştir. Bunlar **Fazale'nin** oğulları **Enes** ve **Mü'nis**'tir. Bu konuda **El-Vâkidî**, şöyle diyor: "Peygamber (s.a.) **Fazale'nin** oğulla-

(300) *Fethu'l-Bârî*, VII, 385, h.nu. 4081; *Fethu'l-Bârî*, VII, 307, h.nu. 3987; *Fethu'l-Bârî*, VII, 627, h.nu. 3622; XIII, 426, h.nu. 7041; XIII, 421, h.nu. 7035. *Müslim*, IV, 179, h.nu. 2272. *İbn Mâce*, II, 1292. h.nu. 3921; *Dârimî*, II, 129.

(301) *Magâzi el-Vakidî*, I, 207, 208.

rı Enes ve Mü'nis'i perşembe gecesı, Kureyş ordusu hakkında bilgi toplamaları için gönderdi. Bunlar El-Akık⁽³⁰²⁾ denilen yerde Kureyş'le karşılaştılar. Onlarla beraber El-Vita'ya⁽³⁰³⁾ kadar gittiler. Sonra Peygamber (s.a.)'e gelip, edindikleri bilgileri aktardılar."

ç- Düşmanın nasıl karşılanacağı konusunda yapılan istişare

Peygamber (s.a.) Kureyş ordusunun Medine'ye gelmekte olduğu konusunda emin olduktan sonra, ashâbıyla istişare edip, düşmanı nasıl karşılamalarının gerektiğini tartıştı. Daha önce görmüş olduğu rüyayı anlattıktan sonra şöyle dedi: "Medine'de kalalım, üzerimize gelirlerse onlarla şehir içinde savaşıyoruz." Ashâb-ı Kirâm da, "Ey Allah'ın Rasûlü! Cahiliye devrinde bizim şehrimize girilememiştir. Müslüman olduktan sonra nasıl girilir" dediler. Affan hadisinde şöyle der: "Peygamber (s.a.) Sizin görüşünüz nedir?" dedi. Ensar'dan olanlar Peygamber'in görüşünü kabul etmeyip şöyle dediler: "Ey Allah'ın Rasûlü! sen ne buyurursun?" Rasûlullah (s.a.) da; "Hiç bir Peygamber kuşanmış olduğu silahını savaşmadan çıkarmaz" dedi. "(304)

Rasûlullah (s.a.) Uhud'a gitmeden önce, kadınları düşmandan korumak için Medine'deki bir kaleye yerleş-

(302) El-Akık, Medine'nin en meşhur vadilerindendir. Medine'nin kuzeyine düşer. Zülhuleyfe toprakları bittikten sonra El-Akık başlar. *Mu'cemü'l-Buldân*, IV, 139; *Mu'cemu Meâlimi's-Sıretü'n-Nebeviyye*, 213.

(303) El-Vita, taşlık, kurak ve bitkisiz bir yerdir. İbn Hamadî Şamiyesinin güney tarafına düşer. Eskiden Er-Râcî diye bilinirdi. Üsfan'ın doğusuna ve Mekke'ye gidenlerin solunda kalır. Bkz. *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, VI,35; XI,144.

(304) *Müsned*, III, 51; *Dârimî*, II,129; *Nesai*, II, 295. h.nu. 2698; *Mecmau'z-Zevâid*, VII, 107. Heysemî, bu hadis İmam Ahmed'e isnat etmiş ve râvileri "sahîh hadis râvileridir" demiştir.

tirdi. **Abdulmuttalib**'in kızı **Safiyye** şöyle rivayet etmektedir: "Rasûlullah (s.a.) Uhud'a gitmeden önce kadınları "Fari" adlı bir kaleye koyup, **Hassan bin Sâbit**'i onlarla bıraktı.

Yahudilerden bir grup kaleye geldiler. Onlardan biri, bize sarkıntılık etmeye kalkıştı. **Hassan bin Sâbit**'e, 'git onu öldür' dedim. 'Ben bunu yapamam. Böyle bir şeyi başarabilecek olsaydım, Peygamber (s.a.)'le giderdim' dedi. **Safiyye** o yahudinin kafasını kılıçla kopartıp, **Hassan**'a, 'Ey **Hassan** o kafayı al ve diğerlerinin önüne at' dedi. **Hassan**: 'Ben bunu yapamam' diye cevap verdi. **Safiyye** sözüne devam ederek şöyle konuştu: 'O kafayı aldım ve diğer yahudilerin önüne attım. O yahudiler 'Şimdi anladık ki, **Muhammed** (s.a.) ehlini kimsesiz ve başıboş bırakmıyor' deyip, oradan ayrıldılar." (305)

d-İki ordunun gücü

Kureyş ordusu 3.000 kişiden oluşuyordu. Bunların 200'ü atlı ve 700'ü zırhlı askerlerdi. Peygamber (s.a.)'in ordusuysa, 700 kişi, iki at ve 100 zırhtan ibaretti.

Taberî şöyle diyor: **Abdullah bin Übeyd** Medine yakınlarındaki 'Şeyheyn' mevkiinde 300 kişiyle birlikte, Peygamber (s.a.)'den ayrılınca müslümanlar 700 kişi kaldılar. Müşriklerin sayısı 3.000 idi. 200 at ve 700 zırhları vardı. Müslümanlar ise 100 zırh ve sadece iki ata sahiptiler." (306)

(305) *Taberânî, Mucemu'l-Kebir ve'l-Evsat*'ta Garva binti Câfer bin Zübeyr ve babası tarafından rivayet etmiştir. Heysemî şöyle diyor: "Onu tanımadım. Diğer râvileri sika'dır" Bkz. *Mecmu'u'z-Zevâid*, VII, 115. Bu hadis belirtilen senediyle birlikte munkati hadistir. Çünkü Peygamber (s.a.)'le **Safiyye** arasındaki râvî bilinmemektedir.

(306) *Târihu't-Taberî*, II, 504-505; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 36.

e-Peygamber (s.a.)'in ordusuyla Uhud'a gelişi

Peygamber (s.a.), gece yarısından sonra ordusuyla birlikte Uhud'a doğru hareket etti. **Vâkidî** şöyle anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.) akşam olunca biraz uyudu. Gece yarısı kalkıp ordusuyla birlikte yola çıktı.⁽³⁰⁷⁾ Seher vaktinde ashâbına şöyle dedi: "Kim bizi yakın ve doğrudan düşmana ulaştırmayacak bir yoldan götüreceksin?" **Hârise bin Hâris**'in kardeşi **Ebû Hayseme**, "ben götüreceğim ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. **Ebû Hayseme** Rasûlullah ve ashâbını, Medine çıkışında bulunan Benî Hârise mahallesinden geçerek, **Murbi bin Kayzi** mülkünü takip ederek götürdü. Peygamber (s.a.) ordusuyla yola devam ederek, oradaki ovanın üst kısmından dağa doğru uzanan Eş-Şiab⁽³⁰⁸⁾ bölgesine vardı. ⁽³⁰⁹⁾

Rasûlullah (s.a.) ordusunu en güzel şekilde savaşa hazırladı. Müslümanların arkalarını korumaları için 50 okçu seçti. Okçuların başına komutan tayin ederek, kesinlikle yerlerinden ayrılmamalarını tembihledi. **Berâ bin Âzib** şöyle diyor: "Müşriklerle karşılaştığımız günde Allah'ın Rasûlü okçulardan bir bölük oluşturarak, **Abdullah**'ı başlarına geçirdi ve onlara şöyle konuştu: "Başardığımızı veya yenildiğimizi görseniz dahi yerlerinizden ayrılmayın. Bize yardım da etmeyin" ⁽³¹⁰⁾

(307) *Magâzî el-Vâkidî*, II, 217.

(308) Eş-Şiab, Uhud'da bir yerdir. Hamza (r.a.)'ın mezarından ve Ayneyn Dağı'ndan görülmektedir. Uhud Dağı'ndan Yemen kanalı'nın kenarına kadar uzanmaktadır. Ebû Süfyan'la müslümanlar arasında geçen münazara burada yapılmıştır. Güney batısında da Uhud ilkokulu bulunmaktadır. Bkz. *Mu'cemü Meâlimi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, 169.

(309) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n Nebeviyye*, III, 9.

(310) *Fethu'l-Bârî*, VII, 349, h.nu.3043; *Müsned*, IV, 209, h.nu. 2609.

f. Peygamber (s.a.)'in savaş planı

Rasûlullah (s.a.) üç önemli esas üzerine güzel bir savaş planı hazırlamıştı. Bu esasları şöyle sıralayabiliriz.

1- Uhud (311) dağını müslümanların kontrolü altında tutmak

Peygamber (s.a.) müslümanların arkalarından gelecek herhangi bir tehlikeyi önlemek için, 50 okçu seçerek Uhud Dağı'nın eteğine yerleştirdi. **Abdullah bin Zübeyr**'i de başlarına komutan tayin etti. Bu, müşriklerin müslümanları arkalarından kuşatmalarını engelleyecekti.

2- Askerlerin saflar halinde dizilmesi

Rasûlullah (s.a.) askerlerini namazda saf olunduğu gibi dizmiştir. **Vâkıdî** şöyle diyor: "Rasûlullah (s.a.) ashâbını saflar halinde dizdi. Çünkü bu yöntem düşmanlarla iyi savaşabilmek için en uygun yöntemdir. Ayrıca, askerlerinin bir kısmını ayırmış, yeni güçlere ihtiyaç duyduğunda, böyle bir gücün elinde hazır olmasını hedeflemiştir.

3- Emir almadan kimsenin savaşa başlamaması

Bu esas çok önemlidir. İdarenin ve sorumluluğun tek elde bulunması ancak bu şekilde sağlanabilir. Peygamber (s.a.) bu şartlar altında en uygununu çok iyi biliyordu. **Taberî** (r.a.) şöyle diyor: "Peygamber (s.a.) ordunun arka-

(311) Uhud Dağı Medine'nin kuzeyine düşmektedir. Medine'ye olan uzaklığı üç mildir. Bu dağ, söz konusu savaşın yapıldığı yerdir. Etrafında başka dağlar bulunmadığı için "tek" anlamına gelen "Uhud" ismi verilmiştir. Bkz. *Mu'cemu'l-Medîmi'l-Cuğrâfiyye fi's-Sireti'n-Nebeviyye*, 19.

sını Uhud Dağı'na yasladi ve şöyle dedi: 'Hücum emri vermeden kimse savaşa başlamasın.' (312)

II. Savaşın İlk Safhası

a- Savaşın başlaması

Bu savaş da, diğerlerinde olduğu gibi birebir karşılaşmayla başlamıştır. Müşriklerin sancakçısı **Talha bin Osman** saftan ileri çıkarak karşılıklı dövüşmek istedi. **Taberî** hazretleri bu konuda şöyle diyor: "Uhud'da Rasûlullah (s.a.) ordusuyla birlikte müşriklerin karşısına çıkınca, **Talha bin Osman** ileri çıkıp şöyle dedi: "İddia ediyorsunuz ki, Allah (c.c.) sizin kılıçlarınızla bizi cehenneme, bizim kılıçlarımızla da sizi cennete koyar. İçinizden benim kılıcımle cennete gidecek veya kılıcıyla beni cehenneme gönderecek var mı?" **Ali** (r.a.) ayağa kalkarak "Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, Allah benim kılıcımle seni cehenneme veya senin kılıcınla beni cennetine koyuncaya kadar seninle dövüşmeyi bırakmayacağım" diye konuştu. **Ali** (r.a.) kılıcıyla vurdu ve (hasmının) bacağına kopardı. Bu darbeden sonra yere düşen **Talha**'nın avret yeri açıldı. Bunun üzerine, "Allah aşkına, aramızdaki akrabalık aşkına beni öldürme" dedi. **Ali** (r.a.) onu bırakınca, Peygamber (s.a.) tekbir getirdi. Hz. **Ali** (r.a.)'nin arkadaşları onu niçin öldürmediğini sorduklarında şöyle cevap verdi: "Amcamın oğlu avret yeri açılınca, akrabalığımızın hakkı için kendisini bağışlamamı istedi. Ben de avret yeri açıldığı için ondan utandım ve

(312) *Târihü'l-Taberî*, II, 507, Muhammed Ferec, *El-Abkariyye'l-Askeriyye fi Gazavati'r-Râsûl*, 355-356.

onu bıraktım" (313)

b- Savaşın şiddetlenmesi

Peygamber (s.a.) Uhud'da ashâbını savaşımaya teşvik etmiştir. **Enes** (r.a.) anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.) Uhud Savaşı'nda eline bir kılıç alarak şöyle dedi: "Bunu benden kim alıp savaştacak? Oradaki insanların hepsi elini uzatıp 'ben ben' demeye başladılar. Rasûlullah (s.a.) 'bu kılıcı benden kim alıp hakkını verecek diye sorunca, sustular. **Ebû Dücâne Simak bin Haraşe**, 'ben alacağım ve hakkını vereceğim' dedi. **Ebû Dücâne** o kılıcı aldı ve müşriklerin başlarını biçmeye başladı." (314)

Ebû Dücâne'nin gösterdiği cesaretin İslâm ordusunun maneviyatının yükselmesinde büyük etkisi olmuştur. Artık savaş iyice şiddetlenmiş, hakkın kılıçları müşriklerin kafalarını biçmeye başlamıştır. Önce müşriklerin bayrağını taşıyan öldürüldü. (315) Müşrikler yenilgiye uğramıştı. Bu konuda **İbn Abdilberr** (r.a.) hazretleri şöyle diyor: "Savaş çok şiddetlenmişti. Kureyş ordusu yenilgiye uğramıştı." (316)

c-Okçuların, Peygamber (s.a.)'in emrine uymayı

Müslümanlar daha savaşın başında zafere ulaşmıştı. Müşrikler kaçmaya başlamıştı. Müşriklerin kaçtığını ve savaş meydanının ganimetlerle dolu olduğunu gören okçular görevlerinin bittiğini sanarak şöyle dediler: "Allah'ın düşmanları yenilmiştir. Bizim burada dikilmemizin

(313) Taberî, *Camî'ü'l-Beyan*, VII, 281.

(314) *Müslim*, IV, 1917, h.nu. 2470; *Müsned*, III, 123; *Müstedrek* III, 230.

(315) *Magazi el-Vâkıdî*, III, 20. 228.

(316) İbn Abdilberr, *Ed-Dürer fî İhtisari'l-Magâzî ve's-Siyer*, 148.

hiçbir anlamı kalmamıştır." Komutanları olan **Abdullah bin Zübeyr** (r.a.) Peygamber (s.a.)'in emrini hatırlattıysa da dinlemediler ve savaş meydanına inerek ganimet toplamaya başladılar. **İbn Abbas** (r.a.) okçuların o günkü halini şöyle anlatır: "Peygamber (s.a.) müşriklerin karşısında galip gelince, okçuların tamamı savaş meydanına inip ganimet toplamaya başladılar. Rasûlullah (s.a.)'ın ashâbı tamamen birbirlerine kenetlenmişlerdi. Okçular yerlerini terkettiklerinde aynı durumdaydılar. Sonra **Halid bin Velid** komutasındaki atlılar okçuların boş bıraktığı alandan savaş meydanına girdiler ve müslümanlardan çok sayıda kişi şehid oldu" (317)

Bu savaşta müslümanların büyük kayıplar vermesinin tek nedeni, okçuların Peygamber (s.a.)'den aldıkları emre uymamalarıdır. **Berâ bin Âzib** (r.a.) bu konuyu bizlere şöyle anlatıyor: "Müşrikler bizimle karşılaştıkları zaman yenilip kaçmaya başladılar. Beraberlerindeki kadınlar ayaklarındaki halhalleri görecek şekilde eteklerini toplamış dağa doğru kaçıyorlardı. Bu durumu gören okçular, 'ganimet ganimet' demeye başladılar. Komutanları olan **Abdullah bin Zübeyr**, 'Peygamber (s.a.) yerlerimizi terketmememizi emretti' dediyse de dinlemediler. Komutanlarını dinlemeyip yerlerinden ayrılmaları nedeniyle 70 müslüman şehid oldu." (318)

(317) *Müsned*, I, 287; IV, 20; *Hâkim, Kitâbu't-Tefsîr*, II, 296. Bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir. Zehebî de bu görüşüne muvafakat etmiştir. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid* de rivayet etmiştir. (V, 110-111). Bu hadisin senesinde Abdurrahman bin Ebi Zinad'ın bulunduğunu söylemiştir. Bu râvî hakkında söylenenler için Bkz. *El-Kâşif fi Ma'rifeti men lehü rivayeten fi'l-Kütübi's-Sitte*, II, 146.

(318) *Fethu'l-Bârî*, VII, 349.

III. Savaşın İkinci Safhası

a- Peygamber (s.a.)'in öldürüldüğü haberinin yayılması

Okçular yerlerini terkettikten sonra müşrikler müslümanların üzerine şiddetle yüklenmelerine rağmen, Peygamber (s.a.)'e ulaşmayı başaramadılar. Karşılaştıkları bütün müslümanları Peygamber (s.a.) sanarak öldürüyorlardı. Bu arada **İbn Kum'a**, **Mus'ab bin Umeyr**'i şehit etti. **Mus'ab bin Umeyr** Peygamber (s.a.)'e çok benziyordu. **İbn Kum'a**, **Mus'ab bin Umeyr**'i Peygamber sanarak "**Muhammed**'i öldürdüm" ⁽³¹⁹⁾ diye var gücüyle bağırdı.

Bu yaygara müslümanları çok kötü bir şekilde etkilemiş ve morallerini bozmuştu. Bu etkiyle düşman sanarak birbirlerini öldürmeye başlamışlardı. **Âişe** (r.a.) bu durumu şöyle anlatıyor: "Uhud Savaşı'nda müşrikler yenilince Şeytan -Allah'ın laneti üzerine olsun- 'Ey Allah'ın kulları arkanıza dikkat edin' diye bağırdı. Sonra birbirlerine karıştılar. **Huzeyfe bin Yeman** birdenbire babası **Yeman**'ı savaş meydanında gördü. 'Ey Allah'ın kulları! O benim babam, onu öldürmeyin' dediyse de, kargaşa da öldürdüler. Bunun üzerine **Huzeyfe** (r.a.), 'Allah sizleri bağışlasın o benim babamdı' dedi. **Urve** (r.a.) **Huzeyfe** hakkında şunları söylemiştir: '**Huzeyfe** (r.a.) vefat edinceye kadar hayır ehli olarak kalmıştır.'" ⁽³²⁰⁾

(319) İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, III, 18.

(320) *Fethu'l-Bârî*, VII, 132, h.nu. 3724; VII, 361, h.nu. 4065; II, 549, h.nu. 6667; XII, 211, H.Nu 6883; XII, 218, h.nu. 6890; *Musan-nef*, V, 367.

Bazı askerî yazarlar, Uhud Savaşı'nda müslümanların yenilmele-

b-Peygamber (s.a.)'in sebat edişi

Peygamber (s.a.) Uhud Savaşı'nda dağların sebat edişi gibi sebat etmiştir. Düşmanla cesurca savaşmış ve kılıcı kâfirlerin kanına doymuştur. Kendinden sonra gelecekler için fedakarlığın ve kahramanlığın en güzel örneğini sergilemiştir.

Bu savaşta hayatını sona erdirebilecek büyük tehlikelerle karşılaşmıştır. Ancak Allah'ın yardımını ve esirgemesi onu bu tehlikelerden korumuştur. **Abdurrezzak Ma'mar**'dan, o da **Zührî**'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Peygamber (s.a.)'in yüzüne 70 kılıç darbesi gelmiş ve Allah (c.c.) hepsinin şerrinden Peygamber'ini korumuş ve gözetmiştir." (321)

Enes (r.a.)'den rivayet edilmiştir: "Uhud Savaşı'nda Peygamber (s.a.)'in dişi kırılmış ve yüzü yaralanmıştı. Yüzünün kanını silip şöyle demiştir: 'Kendilerini Allah'a çağıran Peygamberlerinin yüzünü yaralayan ve dişini kıran bir toplum nasıl kurtuluşa erer?'. Bunun üzerine Allah Teâlâ: *"Allah'ın onların tevbelerini kabul veya onlara azab etmesiyle senin bir ilişiğin yoktur. Çünkü onlar zalimlerdir."* (322) âyetini indirdi.

Ayrıca bu hususu **Ebû Bekir (r.a.)** haber vererek şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.)'ın yanına vardığımızda yüzü yaralanmış ve dişi kırılmıştı. Miğfer halkalarından

rine iki sebep daha eklemişlerdir: 1- Yenilen müşrikleri takip etmemeleri, 2- Ganimetlerle meşgul olarak müşriklerin saldırmasına fırsat vermeleridir. Bkz. Mahmûd Şit Hattâb, *Er-Rasûlu'l-Kâid*, 188.

(321) *Musannef*, V, 367.

(322) *Müslim*, III, 1417, h.nu. 1791; *Tirmizî*, 184, h.nu. 3005; *İbn Mâce*, II, 1336, h.nu. 4027; *Müsned*, III, 99, 201, 206, 253, 288.

ikisi şakağına saplanmıştı." (323)

Rasûlullah (s.a.)'ın oradaki bir çukura düşmesi karşılaştığı tehlikelerden biri idi. **İbn Hişâm** (r.a.) şöyle diyor: " Fasık olan **Ebû Âmir**'in müslümanların düşmesi için kazmış olduğu çukurlardan birine Peygamber (s.a.) düşmüştü. **Ali** (r.a.) elinden tutarak kuyudan çıkardı, **Talha** (r.a.) da ayağa kalkmasına yardım etti." (324)

c-Ashâb-ı Kirâm'ın sebat edişi

Ashâb-ı Kirâm (r.a.) Uhud Savaşı'nda çok iyi sebat etmiş ve büyük bir imtihan vermiştir. Onlardan bazıları şehadet mertebesine ulaşmışlardır. Bu sahabilerden biri de, **Talha bin Ubeydullah**'tır. **Âişe** (r.a.)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "**Ebû Bekir** (r.a.)'e Uhud Savaşı hatırlatıldığında ağladı ve şöyle dedi: 'Rasûlullah (s.a.) arkadaşınıza (**Talha**'ya) yardım edin' buyurdu. Sonra yuvarlak ve büyük bir çukura düşmüş olan **Talha**'nın yanına geldik. 70'ten fazla yara almış ve parmağı kopmuştu. Onu oradan kurtardık."

Kays bin Hâzim (r.a.)'den rivayet ediliyor: "Uhud Savaşı'nda Peygamber (s.a.)'in **Talha**'nın felç olan eliyle korunduğunu gördüm." (325)

(323) Saâtî, *Minhatü'l-Ma'bûd fî Tertibi Müsnedi't-Tayalisi*, II,99, h.nu. 2346; İbn Mübarek, *Kitabu'l-Cihad*, 77,78; Hakim, *Müstedrek*, III, 266. Hâkim, "bu hadis Buhârî ve Müslim'in şartı üzere sahihtir" demiştir. Ebû Naim, *El-Hilye*, VIII,175. Ebû Naim *Mecmau'z-Zevâid* VI, 112. Buradaki senette İshak bir Yahya bin Talha bin Abdullah et-Temimî bulunmaktadır ve İmam Ahmed onun hakkında "metruk" demiştir. Bkz. Ahmed bin Hazrecî el-Ensârî, *Hulâsatü Tezhîbi Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 30.

(324) İbn Hişâm, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III,27.

(325) *Fethu'l-Bârî*, VII, 72. h.nu. 3724; VII 359, h.nu. 4063; *İbn Mâce* I,46, h.nu. 128; *Müsned*, I, 161.

Bu savaşta sebat edenlerin biri de, **Katâde bin Numan** (r.a.)'dır. Uhud'da başından geçenleri şöyle anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.)'a bir ok hediye edilmişti. O oku Uhud Savaşı'nda bana verdi. Rasûlullah (s.a.)'in yanında yayın esnekliği kayboluncaya kadar ok attım. Bulduğum yerde durup ok atmaya devam ettim. Rasûlullah (s.a.)'a herhangi bir ok yöneldiğinde kendimi siper ederek onu koruyordum. En sonunda elime bir ok isabet etti. Ok elime saplı olduğu halde Rasûlullah (s.a.)'ın yanına gittim. Oku elime saplı görünce gözleri yaşardı ve şöyle dedi: "Allah'ım **Katâde** kendi yüzünü senin Peygamberinin yüzüne siper etmiştir. Sen de onun gözlerini güzel ve kuvvetli kıl. Bu duadan sonra **Katâde**'nin gözleri çok güzel ve kuvvetli oldu." (326)

Bu savaşta Allah'ın şehadet ihsan ettiği sahabilerden biri de, **Mus'ab bin Umeyr** (r.a.)'dir. **Habbab bin Art** şöyle rivayet ediyor: "Allah'ın rızasını kazanmak için Peygamber (s.a.)'le hicret ettik. Sevabımız Allah'ın katındaydı. Bu sevabın karşılığını dünya hayatında görmeden gidenler olmuştur. Uhud Savaşı'nda şehid olan **Mus'ab bin Umeyr** (r.a.) de onlardan biridir." (327)

Uhud Savaşı'nda şehit olanlardan biri de, Peygamber (s.a.)'in amcası **Hamza bin Abdulmuttalib** (r.a.)'dir. **Cafer bin Ömer bin Umeyye ez-Zamrî**den şöyle dedi-

(326) Taberânî, "Heysemî bu hadisin senesinde bilmediğim râviler bulunmaktadır "demıştır. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid*. II, 113; *Müstedrek*, III, 295. Hâkim, bu hadis hakkında sukût ederken Zehebî de buna muvafakat etmiştir.

(327) *Fethu'l-Bârî*, VII, 354, h.nu. 4047; VII, 374, h.nu. 4078; III, 142, h.nu. 1276; VII, 226, h.nu. 3897; II, 273, h.nu. 6448; *Müslim*, II, 649, h.nu. 940; *Tirmizî*, IX, 377, h.nu. 3852; *Nesâî*, IV, 37; *Müsned*, V, 109, 112; VI, 395.

gi rivayet edilmiştir: "**Abdullah bin Adiyy bin El-Hi-**
yar'la birlikte yolculuğa çıktım. Humus'a vardığımızda
bana şöyle dedi **Hamza** (r.a.)'yı öldüren **Vahşi** hakkında
bir şey biliyor musun?' dedim. **Abdullah**, 'Hz. **Ham-**
za'nın nasıl öldürüldüğünü bize anlatır mısın?' dedi.
'Evet, anlatırım' dedim. **Vahşi** Humus'ta oturuyordu.
Kendisine **Hamza** (r.a.)'yı nasıl şehit ettiğini sorduğu-
muzda şöyle anlattı: **Hamza** (r.a.) **Bedir**'de **Tueyme bin**
Adiyy'i öldürdü. Efendim olan **Cabir bin Mut**'ım bana,
'**Hamza**'yı öldürürsen seni azat ederim' dedi. Savaş mey-
danındaki bir taşın arkasına saklanmış, **Hamza**'yı izli-
yordum Bana yaklaştığında mızrağımı göğsüne sapladım
ve mızrak sırtından çıktı. Sonra insanlarla birlikte geri
döndüm." (328)

Hanzale bin Abdullah Uhud Savaşı'nda büyük bir
imtihan vermiş ve şehadete ermişti. **İbn İshak** (r.a.) şö-
yle diyor: "**Yahya bin Abdullah** babasından, o da baba-
sından **Rasûlullah** (s.a.)'ın **Hanzale bin Abdullah**'ı öldü-
ren hakkında şöyle derken duyduğunu haber vermiştir.
Hanzalâ ve **Ebü Süfyan bin Hâris** karşılaştıklarında,
Şeddad bin Esved gelip **Hanzalâ**'yı öldürmüştü.
Hanzalâ'nin eşine bu durumu sorduklarında, 'O korku-
tucu sesi duyup evden çıktığında cünüp idi' demiştir.
Bundan dolayı **Peygamber** (s.a.) 'Arkadaşınızı melekler
yıkamaktadır' demiştir." (329)

Uhud Savaşı'nda şehit olanların sayısı 70 kişiydi. Bu
hususla **Kitap ve Sünnet** delâlet etmektedir.

(328) *Pethu'l-Bârî*, VII, 367, h.nu. 4072; *Müsned*, III, 501; *Saâti. a.g.e.*
III, 100, h.nu. 2348.

(329) *Beyhaki*, IV, 15; *Hâkim, Kitâbu Ma'rifeti's-Sahâbe*, III, 204, 205.
Hâkim, "Bu hadis *Buhârî* ve *Müslim*'in şartı üzere sahihtir" de-
miş, *Zehebi* ise, *sukût* etmiştir.

Kitaptan delili

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "(Bedir'de) iki katını (düşmanınızın) başına getirdiğiniz bir musibet, (Uhud'da) kendi başınıza gelince..." (330) **İbn Cerir et-Taberî** bu âyeti şöyle tefsir ediyor: "Ey inananlar! Uhud'da öldürülenlerden dolayı size büyük bir musibet gelmiştir. Çünkü müşrikler 70 müslümanı şehid etmişti. "(Bedir'de onların) başına gelen (Uhud'da) sizin başınıza gelince..." âyetinin anlamı: "Ey inananlar Bedir Savaşı'nda müşriklerden öldürdüğünüz kadar onlar da Uhud Savaşı'nda sizden öldürmüştür. Müslümanlar, Bedir Savaşı'nda 70 müşriki esir almış ve 70'ini de öldürmüşlerdir." (331)

Sünnetten delili

Berâ bin Âzib (r.a.) şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.) okçuların başına **Abdullah bin Zübeyr**'i koymuştu. Müşrikler o savaşta bizden 70 kişiyi şehit ettiler. Biz de Bedir Savaşı'nda onlardan 70 kişiyi öldürmüş ve 70 kişiyi de esir almıştık." (332)

ç-Allah (c.c.)'ın Uhud Savaşı'nda geri çekilen müslümanları yermesi

Halid bin Velid'in komutasındaki okçuların yardımıyla şiddetlenen müşrik baskını sonucunda, müslümanlardan çok az bir kısım geri çekilmiştir. Allah Teâlâ bu kimseleri Kur'ân-ı Kerîm'de yererek şöyle demiştir: "(Uhud'da) iki ordu karşılaştığı gün, sizi bırakıp gidenle-

(330) Âl-i İmrân, 165.

(331) Taberî, *Cami'ü'l-Beyân* VII, 371.

(332) *Fethu'l-Bârî*, VI, 162-163, h.nu. 3039; VII, 306, h.nu. 3986; VII, 349, h.nu. 4043; *Fethu'l-Bârî*, VIII, 227, h.nu. 4561.

ri şeytan, sırf işledikleri bazı şeyler yüzünden zelil etmek istemişti. Yine de Allah onları affetti. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir." (333)

Bu kimselerin geri çekilmelerinin nedeni, Peygamber (s.a.)'in öldürüldüğünü duymalarıyla birlikte, çekilmelerinin câiz olacağını sanmalarındır. Bu sözü **İbn Abbas** (r.a.) söylemiştir. (334)

Uhud Savaşı'ndan geri çekilenlerden biri de, **Osman bin Affan** (r.a.)'dı. **Osman bin Muhib**'den şöyle dediği nakledilmiştir: "Bir kişi gelip haccetti. Orada bir grup insanın oturmakta olduğunu görünce, 'oturanlar kim?' dedi. Onların Kureyş'li olduğu haber verildi. 'Şu ihtiyar kim?' diye sorunca, **İbn Ömer** olduğunu söylediler. **İbn Ömer** (r.a.)'ın yanına gelerek, 'sana bir şey sorsam söyler misin? Şu Kabe'nin hürmetine, **Osman bin Affan**'ın Uhud Savaşı'nda geri çekildiği gerçek midir?' dedi. **İbn Ömer** (r.a.), 'evet gerçektir' diye cevap verdi. Bunun üzerine soruyu soran kişi tekbir getirdi. **İbn Ömer** (r.a.) de, 'gel sana anlatayım, **Osman** (r.a.)'nın Uhud Savaşı'nda geri çekilişini Allah (c.c.) kesinlikle bağışlamıştır' dedi." (335)

Vâkîdî bu savaşta geri çekilenlerin adlarını vermiştir. "Uhud Savaşı'nda geri çekilenler; **Ömer** (336), **Osman**, **Hâris bin Hatıb**, **Sa'lebe bin Hatıb**, **Sevad bin**

(333) Âl-i İmrân, 155.

(334) İbn el-Cevzî, *Zâdû'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, VII, 483.

(335) *Fethu'l-Bârî*, VII, 54, h.nu. 3698; VII, 54, h.nu. 3698; VII, 363, h.nu. 4066; *Tirmizî*, X, 296, h.nu. 3709; *Müsned*, II, 101.

(336) **Vâkîdî**'nin, "Ömer (r.a.) kaçanlardandı" sözü şu sebeplerden dolayı gerçeğe aykırıdır: 1- Muhaddis ve siyercilerden hiçbiri böyle zikretmemiştir. 2- Ebû Süfyan'ın, "Muhammed aranızda mı?" sorusuna cevap veren **Ömer** (r.a.)'dı. 3- **İbn Abdilberr**, **Ömer** (r.a.)'ın Peygamber (s.a.v.)'in yardımına gidenlerden olduğunu ifade etmiştir. Bkz. *Ed-Dürer*, 150.

zeyye, Sa'd bin Osman, Ukbe bin Osman, Harice bin Amr, Evs bin Kayzî ve Benî Hârise kabilesinden bazı kişilerdir. Bunlar Eş-Şukar⁽³³⁷⁾ mevkiine vardıklarında Ümmü Eymen'le karşılaştılar. Ümmü Eymen yüzlerine toprak serperek, onların bazılarına şöyle dedi: Şu yün eğireceğini alın da yün eğirin." (338)

IV-Uhud Savaşı'nın Sonucu

Savaşların sonuçları, meydana gelen maddî kayıplara bakmaksızın hedeflere bakılarak belirlenir. Akli selim sahibi kimseler, Kureyş'in Medine'ye vardktan sonra uygulamak istediğı planı tartıştıktan sonra, bu savaşın sonucu belirleyebilirler. Kureyş kabilesinin planı şu üç önemli esasta toplanıyor:

1- Medine'yi ansızın basarak, müslümanları gafil avlamak: Kureyş'lilerin hedeflerinden biri, müslümanları gafil avlayarak yok etmektir. Ancak bu plan daha sonra başarısızlığa uğramıştır. Çünkü Peygamber (s.a.) onların Mekke'den hareket ettiklerini, gönderdiği muhbirler aracılığıyla öğrenmişti. Bunun için Ebû Süfyan şöyle demiştir: "Allah'a yemin ederim ki, gidip hareket edişimizi, sayımızı ve gücümüzü Muhammed'e haber vermişlerdir"⁽³³⁹⁾ Bu da gösteriyor ki, düşmanın hazırladığı planın bir kısmı suya düşmüştü.

2- Müslümanları bölmek: Bunu gerçekleştirmek Kureyş'in amaçlarından biri idi. Çünkü onlar, birliğin yega-

(337) Eş-Şukar, Sinam Dağı yakınlarındaki bir sudur. Bkz. Mecdüddin bin Yakub Fîruzâbâdî, *El-Megânimu'l-Metâbe fî Meâlimi Tâbe*.

(338) *Magâzi el-Vâkıdî*, I, 277.

(339) *Magâzi el-Vâkıdî*, I, 277.

ne güç kaynağı olduğunu biliyorlardı. Hangi toplum olursa olsun, ayrılığa düştüğü zaman, onları yenmek ve kontrol altına almak kolay olur. Ancak müslümanlar onların tuzaklarına düşmemişlerdir.

3- Peygamber (s.a.)'i ve sahabelerin ileri gelenlerini öldürmek: Kureyş bu hedefi gerçekleştirmede de başarılı olamamıştır. Çünkü Allah (c.c.) Peygamberini düşmanların şerrinden korumuştur. Ayrıca sahabenin ileri gelenlerini de öldürememişlerdir. **Ömer** (r.a.)'in **Ebû Süfyan**'a verdiği cevaptan, müşriklerin planlarının boşa gittiği anlaşılıyor.

Berâ bin Âzib (r.a.) şöyle anlatıyor: " O günde müşriklerle karşı karşıya gelmiştik. **Ebû Süfyan** ileri çıkarak, '**Muhammed** aranızda mı?' dedi. Peygamber (s.a.) cevap vermememizi söyledi. **Ebû Süfyan**, '**Ebû Kuhâfe** (**Ebû Bekir**) ve **Ömer** aranızda mı?' dedi. Peygamber (s.a.), 'cevap vermeyin' dedi. **Ebû Süfyan**, 'onlar öldürüldüler' deyince, **Ömer** (r.a.) kendine hâkim olamayarak şöyle konuştu: 'Yalan söyledin ey Allah'ın düşmanı! Sizi haklayacakları Allah sağ bırakmıştır.' **Züheyr** de şu sözü eklemiştir: "İsimlerini saydıklarının hepsi hayattadırlar." (340)

Kureyşliler müslümanlardan 70 kişiyi şehit etmişlerdi. Bu sayı, müslüman ordunun tamamına oranla büyük bir sayı değildir. Öldürülenler ordunun yüzde 10'unu teşkil ediyordu. Burada, müşriklerin her yönden müslümanların üzerine yüklenişlerini de göz önüne almalıyız. Müslümanların şaşkınlıktan birbirlerini öldürdüğüde bir gerçektir. (341)

(340) Buhârî rivayet etmiştir.

(341) Huzeyfe (r.a.)'ın babası Yeman'ı örnek gösterebiliriz. Müslümanlar onu müşriklerden sanarak öldürmüşlerdi.

Burada bilinmesi önemli olan hususlardan biri de, savaşı hangi tarafın sona erdirdiğidir. Şüphesiz ki Kureyş ordusu sayı ve silahta müslümanlardan daha güçlüydü. Savaşı Kureyş'in sona erdirdiği **Ebû Süfyan'ın Ma'bed el-Huzaî'nin**, "**Muhammed** ve Ashâbı eşini görmediğim bir kalabalıkla peşinizden gelmektedir. Sizin kökünüzü kazımayı öyle istiyorlar ki, Uhud Savaşı'nda ayrılanlar dahi onunla birleşmişlerdir" ⁽³⁴²⁾ sözünü işitip savaş meydanından ordusuyla birlikte ayrılmasından anlaşıyor.

Bu gerçeklerden ötürü, müslüman ordunun büyük bir bölümünün kayıp vermeden savaş meydanından ayrıldığı için yenildiğini söylemek mümkün değildir. Aynı zamanda Kureyş'i de galip sayamayız. Çünkü planlarının hiçbirini gerçekleştiremeden geri dönmüşlerdir.

(342) *Magâzi el-Vâkıdî*, IV, 49.

HENDEK SAVAŞI

I. Savaşın Nedenleri ve Tarihi

Peygamber (s.a.) Benî Nazir kabilesinden olan yahudileri Medine'den Hayber'e ⁽³⁴³⁾ sürdüğü için yahudilerin kalpleri Peygamber (s.a.)'e karşı büyük bir kinle dolmuştu. Aynı zamanda Bedir'de öldürülenlerin acısı ve Uhud Savaşı'nda kesin zafer kazanılamaması Kureyş'i çileden çıkartıyordu. Kureyş'in Peygamber (s.a.)'e olan bu düşmanlığına Medine etrafında ikamet eden bazı kabileler

(343) Hayber, suyu, hurmaları bol olan bir yerdir. Medine'ye kuzeyden 165 km. uzaklıktadır. Peygamber (s.a.)'in burayı Hicrî 7. veya 8. senede fethettiği söylenmektedir. Allah'ın Râsulü (s.a.) Hayber halkının yerlerinde kalmalarını, ürünlerin yarısını müslümanlara vermeleri şartıyla kabul etmiştir. Ömer (r.a.) halife seçildiğinde Hayber halkını Şam'a sürmüş ve mallarını müslümanlara taksim etmiştir. Bkz. *Mu'cemü'l-Buldân* II, 410; *Mu'cemü'l-Meâlimi'l-Cuğrafiyye fi's-Sireti'n-Nebeviyye*, 118.

de katılmıştır. (344) Hepsi Allah'a ve O'nun dinine karşı beslemiş oldukları düşmanlıktan dolayı, Peygamber (s.a.)'le savaşmak üzere anlaştılar.

İbn İshak (r.a.) Hendek (345) Savaşı'nı şöyle anlatıyor: "Yahudilerden **Sellam bin Ebi'l-Hakik en-Nazrî**, **Huyey bin Ahtab**, **Kinâne bin Rabî bin Ebi'l Hakîk en -Nazrî**, **Hevze bin Kays el-Vâilî**, **Ebû Amman el-Vâilî Benî Nazîr** ve **Benî Vâil**'den bazı, diğer Arap kabilelerini Rasûlullah (s.a.)'ın aleyhine kışkırtmışlardı. Mekke'ye gelip Kureyş kabilesini Peygamber (s.a.)'le savaşmaya davet ettiler. Kureyşliler'e şöyle dediler: "Biz müslümanları yok edinceye kadar sizinle beraber olacağız." Kureyş liler de şu cevabı verdiler: "Ey yahudi toplumu! Siz kitap ehlinin ilkisiniz. **Muhammed**'le anlaşamadığımız hususu çok iyi biliyorsunuz. Bizim dinimiz mi daha iyi yoksa onun dini mi? " Yahudiler de, "sizin dininiz daha hayırlıdır ve siz hakka ondan daha layıksınız" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) şu âyeti indirdi:

"Kendilerine Kitaptan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve batıl (tanrılar)'a iman ediyorlar, sonra da kâfirler için, ' bunlar, Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır' diyorlar. Bunlar Allah'ın lanetlediği kimse-lerdir; Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı (lanetli) kimseye gerçek bir yardımcı bulamazsın. Yoksa onların mülkten bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara çekirdek filizi (kadar birşey bile) vermezlerdi. Yoksa onlar, Allah'ın, lütfundan verdiği şeyler için insanlara haset mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik

(344) M. Ferec, *El-Abkariyye'l-Askeriyye fî Gazavâtî'r-Rasûl*, 437.

(345) Peygamber (s.a.) düşman ordularının Medine'ye girememeleri için hendek kazdırmıştır. Bu hendek Medine'nin kuzey batısıyla kuzey doğusuna kazılmıştır. Çünkü buralar müşriklerin yığınak yapmaları için en uygun olan yerlerdi.

ve onlara büyük bir hükümranlılık bahsettik. Onlardan bir kısmı İbrahim'e inandı, kimi de ondan yüz çevirdi. (Onlara) çılgın alevli cehennem yeter." (346)

Yahudilerin bu sözleri Kureyş'i çok sevindirdi. Peygamber (s.a.)'le savaşılmaya daha çok istek duydular. Sonra yahudiler Mekke'den ayrılarak Gatafan diyarına gelip, Kaysı Aylan kabilesini Peygamber'le savaşılmaya çağırdılar ve bu savaşta kendilerinin de onlarla beraber olacaklarını, Kureyş'le de bu hususta anlaştıklarını bildirdiler. (347)

Böylece Arap kabileleri Peygamber (s.a.)'le savaşmak üzere yola çıktılar. Bunlar üç gruptan oluşuyorlardı. Kureyş kabilesi, Gatafan halkı, yahudiler ve onlara tabi olanlar. **Ebû Süfyan**'ın liderliğinde Medine'ye yöneldiler. Orduları 10.000 asker, 300 atlı ve 1.500 deveden oluşuyordu. (348) **Ebû Süfyan** Peygamber (s.a.)'e mektup göndererek, büyük bir orduyla gelmekte olduğunu bildirdi. **Ebû Süfyan** mektubunda şöyle demiştir: "Sen kahramanlarımızı öldürdün, çocuklarımızı yetim ve kadınlarımızı dul bıraktın. Şimdi ise, bütün kabileler seninle savaşma ve seni yok etmek için bir araya gelmişlerdir. Senden Medine'deki hurmalıkların yarısını bize vermeni istiyoruz. Şayet vermezsen yurdunuzun harap ve sizin de yok edileceğinizi müjdeleriz. Arap kabileleri Kabe'deki Lat'ı korumayı kabullenmiştir. Kureyş'in aslanları şimşek gibi koşan atlar üstünde gelmektedir." (349)

(346) Nisâ, 51,52,53,54,55.

(347) İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, III,230.

(348) *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 66; Ebû Bekir el-Kastalânî, *El-Mevâhibü'lledüniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye*, I,111.

(349) Muhammed Ahmed Humeydullah bu mektubu Taberî'nin *siyer* kitabından nakletmiştir. Bkz. *Mecmuatü'l-Vesâik es-Siyasiyye li'l-Ahdi'n-Nebevi ve'l-Hilafe er-Râşide*, 72.

Siyer âlimlerinin bir çoğu, Hendek Savaşı'nın Hicret'in beşinci yılı Şevval ayında meydana geldiği görüşündedir. (350)

II. Düşmana Nasıl Karşı Konacağı Hususunda Yapılan İstişare

Kureyş kabilesi Mekke'den Medine'ye hareket ettikten sonra, Huza'a kabilesinden bir gurup peygamber (s.a.v.)'e gelerek durumu haber verdi. Bu haber üzerine Allah'ın Rasûlü ashabını toplayarak, güçlerinin çok üstünde olan düşman ordusunu nasıl karşılayacaklarını istişare etti. **Selman Fârisî** düşmanı geri püskürtmek için Medine'nin etrafına hendek kazılması fikrini ortaya attı. Bu fikri Rasûlullah (s.a.v.)'de çok beğendi.

Vâkidî şöyle anlatıyor: "Kureyş kabilesi Mekke'den hareket ettikten sonra Huzâa kabilesinden bir gurup peygamber (s.a.)'e gelip bu durumu haber verdiler. Peygamber (s.a.) ashabını toplayarak bu haberi onlara ilettiler. Durum hakkında istişare ederek şöyle dedi: "Ya Medine'yi boşaltalım veya Medine'de kalarak etrafımıza hendek kazalım. Ya da Medine yakınında kalıp, arkamızı şu dağa yaslayalım"

Ashab-ı kiram düşman ordusunu karşılama konusunda görüş ayrılığına düştüler. Onlardan bir kısmı, Buas'tan (351) Veda'nın (352) ucuna ve el-Curuf'ta mevzilenmeyi

(350) *Magâzî Rasûlullah*, 184. Ebû'l-Esved ed-Düelî'nin Urve bin Zübeyr bin Avvam'dan rivayetidir. *Magâzî el-Vâkidî*, II, 229; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 93.

(351) Buas, Medinenin kuzeydoğusunda bir yerdir. Günümüzde el-Ava-

önerdiler. Diğer bir kısmı da, "Medine'yi boşaltalım" dediler. **Selman Fârisî** (r.a.) de görüşünü şöyle ifade etti: "Ey Allah'ın Rasûlu! Biz İran'da düşman tehlikesiyle karşı karşıya kaldığımız zaman, etrafımıza hendek kazardık. Hendek kazmayı kabul eder misin?" **Selman** (r.a.)'nın görüşü müslümanların beğenisini kazandı ve Rasûlullah (s.a.) tarafından kabul edildi. (253)

III. Hendek Kazılması

İstişareden sonra hendek kazma görüşü karara bağlanınca, Peygamber (s.a.) ashabından bir kaç kişiyle birlikte hendeğin kazılacağı yerleri belirlemeye gitti.

Vakidî şöyle diyor: "Ebû Bekir bin Ebî Sibra, Ebû Bekir bin Abdullah bin Cehm'in kendisine şöyle dediğini bana anlatmıştır: 'Rasûlullah (s.a.) atına binerek, Ensar'dan ve Muhacirler'den birkaç kişiyle birlikte gidip uygun bir yer seçtiler. Burası Peygamber (s.a.)'in çok hoşuna gitti. Sil Dağı'nın hendeğin arkasında kalmasını istiyordu. Hendek kazılacak yerler birer çizgi ile belirlendi." (354)

Amr bin Avf el-Müznî'den şöyle rivayet edilmiş

- li hurmalığının kuzeybatısında bulunmaktadır. Burada Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen ve "Yevm-i Buas" olarak anılan savaş meydana gelmiştir. *Mu'cemu Mesta'cem*, I, 259; *Mu'cemu Meâlimi'l-Cuğrâfiyye fi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, 46-47
- (352) Curuf, İslâm Üniversitesi yönünden Medine'ye 3 mil uzaklıktadır. Günümüzde Medine'nin bir mahallesi haline gelmiştir. *Mu'cemu Meâlimi'l-Cuğrâfiyye fi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, 281.
- (353) *Megâzî el-Vâkıdî*, II, 444; İbn Sa'd, *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 66.
- (354) *Megâzî el-Vâkıdî*, II, 445.

tir: "Rasûlullah (s.a.) Hendek Savaşı'ndan önce, Sebha-
teyn⁽³⁵⁵⁾ 'den Medahic⁽³⁵⁶⁾ 'e kadar hendek kazılacak yer-
leri işaretledi. Her on kişiye (yaklaşık olarak) 30 metre
yer taksim etti." (357)

Allah'ın Rasûlü (s.a.) onları teşvik için ashabıyla
birlikte hendek kazmıştır. (358)

Müslümanlar düşman Medine'ye ulaşmadan hen-
deği bitirmek için çok çalıştılar ve işi altı günde bitirdiler.

Rasûlullah (s.a.) hendeğin kazılışı sırasında Pey-
gamberliğine delâlet edici bir çok mucize göstermiştir. Az
bir yemeğin çoğalması, balyozun tesir etmediği sert ve bü-
yük bir kayaya vurarak toz haline getirmesi bunlardan
birkaçıdır.

Abdolvahid bin Eymen babasından şöyle rivayet
ediyor: "Câbir (r.a.)'in yanına geldiğinde şöyle dedi:
'Hendek kazarken sert ve büyük bir kayaya rastladık.

(355) Es-Sebha , Medinede bir yerdir. Günümüzde yerleşim yeri olmuş
güzel bir mahaldir. *Mu'cemu Mesta'cem*, II, 717.

(356) Semhudî bu hadisi zikrederken şöyle demiştir: Medahic'in ismi
Medine çevresinde geçmemektedir. *Vefa'ül Vefâ*, II, 203. Meda-
hic'ten kasıt El-Mezad'dır. Burası hendeğin bir kenarıdır. Ayrıca
Sil Dağıyla hendek arasında bir vadi olduğu da söylenmiştir.
Mu'cemu Mesta'cem, V, 88; *Mu'cemu Meâlimü's-Sire.*, 285.

(357) Hâkim, *Kitâbul Menâkıb*, II, 598; Zehebî senedinin zayıf olduğu-
nu söylemiştir. Taberânî, *Mu'cemu'l Kebîr*. Bkz. *Mecmau'z-
Zevâid*, VI, 130. Heysemî bu hadisin senedinde Kesîr bin Abdul-
lah el- Münzî bulunmaktadır. Âlimler bu râvînin zayıf olduğu gö-
rüşündedir. İmam Şafîî de hadis uyduranlardan biri olduğu görü-
şündedir. Hâkim, bu râvînin babasından ve dedesinden rivayette
bulundugunu, ancak bu nüshada hadisi münker olanların bulun-
dugunu söylemiştir. İbn Abdilberr de 'bu râvînin zayıf olduğunda
ittifak edilmiştir' der. Bkz. *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 421-422.

(358) *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 231; *Megâzi el-Vâkidî*, *Es-Sîretün
Nebeviyye*, II, 445; İbn Sa'd, *Et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, II, 67;
Târihu't-Taberî, II, 556.

Peygamber (s.a.)'e gelip: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Hendeği kazarken büyük bir taşa rastladık' dediler. Rasûlullah (s.a.)'da, 'şimdi hendeğe ineceğim' dedi. Üç gün boyunca hiçbirşey yememiştik. Bunun için Rasûlullah (s.a.) karnına taş bağlamıştı. Eline bir balyoz alarak taşa vurdu ve taş toz haline geldi. Rasûlullah (s.a.)'e dedim ki: 'Bana izin ver eve gideyim.' Eve gidip aileme, Peygamber (s.a.)'de gördüğüm sabrı hiç bir şeyde görmediğimi söyledim ve 'yenecek bir şeyin var mı?' dedim. Biraz arpayla bir dişi oğlağımızın olduğunu belirtti. 'Oğlağı kesip, arpayı da öğütün. Sonra oğlağı kazana atıp pişirmek için ocağa koydum. Et pişmeye başladı. Hamur ekşidiği zaman Peygamber (s.a.)'in yanına geldim: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Azıcık bir yemek hazırladım. Yanına bir veya iki kişi daha al, gidip yiyelim' dedim. Bana ne kadar yemek yaptığımı sordu. Miktarını söyleyince 'çok güzel ve bol yemek yapmışsın' dedi. Kendisi gelinceye kadar eşimin yemeklere dokunmamasını tembihledi. Ensar ve muhacirlere de 'kalkın gidelim' dedi. Sonra ailemin yanına gittim ve Peygamber (s.a.)'in Ensar ve Muhacirlerle geldiğini söyledim. Eşim 'Peygamber (s.a.), ne yemeği yapıp yapmadığını sordu mu?' dedi. Ben de. 'evet sordu' dedim. Peygamber (s.a.)'in yanındakilere; 'içeri girin ve birbirinizi sıkıştırmayın' dedi. Sonra ekmeğin arasına et koyup ashabına uzatmaya başladı. Bu şekilde herkes doyuncaya kadar devam etti. Herkes doymuş ve yemek de artmıştı. Peygamber (s.a.) yemek bittikten sonra şöyle buyurdu: 'Geri kalanı yiyin ve başkalarına ikram edin. Çünkü insanlara kıtlık isabet etmiştir'. " (359)

Rasûlullah (s.a.) düşmanın hilelerinden endişe

(359) *Fethul-Bâri* VII, 395, h.nu 4101; *Müslim*, III, 1609. h.nu. 2038: *Dârimî*, I, 20.

duyduğu için kadınların, cariyelerin ve çocukların Medine'deki bir kaleye yerleştirilmesini emretti. **Rafi bin Hadfc** (r.a.) şöyle diyor: "Benî Harise kabilesinin kalesi kadar sağlam bir kale yoktu. Peygamber (s.a.) kadınları, cariyeleri ve çocukları buraya yerleştirip, **Hassan bin Sabit**'i yanlarına bıraktı." (360)

IV. Benî Kureyza Kabilesinin Gözetlenmesi

Peygamber (s.a.) Benî Kureyza kabilesinin müslümanlarla yaptıkları anlaşmayı bozmalarından endişeleniyordu. Çünkü yahudiler kesinlikle ahde vefa göstermeyen bir topluluktur. Bundan dolayı **Zübeyr bin Avvam** (r.a.)'ı onların tutumunu öğrenmekle görevlendirdi.

Câbir bin Abdullah (r.a.) Peygamber (s.a.)'in Hendek Savaşı'ndan önce şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Peygamber (s.a.) 'Benî Kureyza kabilesi hakkında kim bilgi edinecek?' **Zübeyr** (r.a.), 'Ben edineceğim' dedi. Peygamber (s.a.) bu sözünü üç kere tekrar etti ve **Zübeyr** (r.a.)'da aynı cevabı verdi." (361)

Zübeyr (r.a.) gidip Benî Kureyza kabilesini kontrol etti. Sonra Peygamber (s.a.)'e gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kaleleri ve yolları tamir ediyorlar. Sürülerini de bir araya toplamışlar." (362)

(360) Taberânî rivayet etmiştir. Râvileri sika'dır. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 133.

(361) *Fethu'l-Bârî*, VI, 52, h.nu 2846; VI, 53, h.nu 2747; VI, 137, h.nu. 2997; VII, 79, h.nu. 3719; VII, 406, h.nu. 4113; *Müslim*, IV, 1879, h.nu. 2415; *Müsned*, III, 365; *İbn Mâce*, I, 44, h.nu. 122.

(362) *Megâzi el-Vâkidi*, II, 457.

Rasûlullah (s.a.) bu haberin doğruluğundan emin olmak istiyordu. Onun için **Sa'd bin Muaz**, **Sa'd bin Ubâde**, **Havat bin Cübeyr** ve **Abdullah bin Ravâha**'yı görevlendirerek şöyle dedi: "Gidip bu haberin doğru olup olmadığını araştırın. Şayet doğruysa bana şifreli olarak bildirin. İnsanların diline yaymayın. Eğer aramızdaki anlaşmayı sürdürüyorlarsa, bunu insanlara açıklayabilirsiniz". Yola çıkıp Benî Kureyza'ya geldiklerinde, onları daha kötü bir şekilde buldular. Geri dönüp bu durumu Peygamber (s.a.)'e bildirdiler. İşte o an müslümanları korku sarmış ve büyük bir imtihanın onları beklemekte olduğunu anlamışlardı. (363)

Müşriklerin ordusu, Uhud Dağı yönünden Medine'ye vardıklarında Medine'nin etrafına hendek kazıldığını gördüler. Böyle durumu beklemedikleri için şaşkına döndüler. Bu arada, aynı zamanda Benî Kureyza kabilesinin anlaşmayı bozması yüzünden müslümanlar çok kötü anlar yaşadılar.

İbn Cerîr et-Taberî (r.a.) şöyle anlatıyor: "... Benî Kureyza anlaşmayı bozunca müslümanları korku sarmış ve çok zor duruma düşmüşlerdi. Düşman içerden ve dışardan kendilerini sarmıştı. Müslümanların bazıları her şeyin olabileceğini düşünmeye başlamışlardı. Münafıkların bazıları da nifaklarını yavaş yavaş açığa vuruyorlardı. Münafıklardan **Mutab bin Kuşeyr** şöyle demiştir: "**Muhammed** bize Kisra ve Rum kayserlerinin hazinelerini vaatediyordu. Şimdi ise, hiçbirimiz tuvalete bile gidemiyoruz." Yine münafıklardan olan **Evs bin Kayzi**, şu şekilde konuşmaya cesaret edebilmiştir: "Ey Allah'ın Rasûlü! Düşman evlerimizin helâline dokunmuştur. Bize izin ver,

(363) *Megâzi el-Vâkidî*, III, 231, 238.

Medine dışındaki evlerimize dönelim." (364) Bu sözü kendi kavminden bir gurup insanın yanında söylemiştir.

Arap kabilelerinden oluşan müşriklerin ordusu Medine'yi 20 gün kadar kuşatma altında tutmuştur. Kuşatma esnasında çatışma meydana gelmemiştir. **İbn İshak** (r.a.) şöyle anlatıyor: "Peygamber (s.a.) ve müslümanlar bir müddet düşmanın kuşatması altında kaldılar. Kuşatma sırasında çarpışma meydana gelmemiştir. Ancak müşriklerden **Benî Âmir bin Leî** (365)'nin kardeşi **Amr bin Abduvedde** ve beraberinde bir kişiyle hendeğin dar olduğu bir yerden geçerek Es-Sebha'ya geldiler. **Ali** (r.a.) karşılıklı dövüş sonucunda **Amr**'ı öldürdü. **Nevfel bin Abdullah bin Mugîre**'yi da **Zübeyr** (r.a.) öldürmüştür." (366)

V. Peygamber (s.a.)'in Gatafan Kabilesiyle Anlaşma Yapmaya Çalışması

Müslümanların durumları iyice kötüleşince Peygamber (s.a.) bir kaç kabileden oluşan müşrik ordusunun saflarına ayrılık sokmanın çarelerini aramaya başladı. Bunu başarmanın en iyi yolunun Gatafan kabilesinin komutanıyla anlaşma yapmak olacağını düşündü. Bu komutana askerlerini alarak yurduna dönmesi karşılığında Medine mahsullerinin üçte birini vermeyi teklif etti.

Ebû Hüreyre (r.a.)'den şöyle rivayet ediliyor: "**Haris el-Gatafanî** Rasûlullah (s.a.)'e gelerek, 'ey Muhammed! Medine mahsullerinin yarısını bize ver' dedi.

(364) *Târihu't-Taberî*, II, 572.

(365) **İbn Hişam**, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 240; **İbn Abdilberr**, a.g.e., 173.

(366) *Kastalanî*, a.g.e., I, 113.

Rasûlullah (s.a.)'de Sa'd'lara danışmadan hiçbir şey vermeyeceğini söyledi. **Sa'd bin Muaz, Sa'd bin Ubâde, Sa'd bin Rabî, Sa'd bin Hayseme ve Sa'd bin Mes'ûd'u** çağırarak şöyle dedi: 'Arapların sizi vurmak için oklarını birleştirdiğini biliyoruz. **Haris el-Gatafanî** çekilmeye karşılık Medine mahsullerinin yarısını istiyor. İsterseniz bu yıl ben başka bir şey emredinceye kadar ödeyin. Onlar da şöyle cevap verdiler: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer bu söylediklerin vahiy neticesiyse Allah'ın emrine teslim oluruz. Eğer senin görüşünün ve isteğinin neticesiyse, görüşüne ve isteğine tabi oluruz. Eğer bunu bizi korumak için yapıyorsan, satın almanın ve ikram etmemizin dışında bir hurma tanesi bile alamazlar'. Bunun üzerine Peygamber (s.a.), 'söylediklerini duyuyorsunuz' dedi.⁽³⁶⁷⁾

Peygamber (s.a.)'le **Haris el-Gatafanî** arasında anlaşma yapılmış ve anlaşma metni yazılmıştı. Ancak anlaşmaya şahit edinilmemiş, ilave yapmaya veya bazı şeylerin çıkartılmasına açık bırakılmıştır. **Sa'd bin Muaz** (r.a.) anlaşmayı alarak yazılı olanları sildi ve şöyle dedi: "Bizimle savaşmada ellerinden geleni yapsınlar."⁽³⁶⁸⁾

VI. Düşman Ordusunun Birbirine Düşürülmesi

Düşman ordusunun kuşatması iyice şiddetlenmiş

(367) Taberânî ve Bezzâr rivayet etmiştir. Râvîleri arasında Muhammed bin Amr vardır. Bu râvînin rivayeti hasendir. Diğerleriyse sikadır. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 133; *El-Heysemî. Keşfü'l-Estar an Zevâidü'l-Bezzâr*, II, 331-332; Ebû Bekir bin Ebi Şeybe, *El-Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ehadisi ve'l-Âsar*, IV, 420.

(368) *Târihü'l-Taberî*, II, 573.

ve müslümanlar çok zor duruma düşmüşlerdi. Bu sırada **Naim bin Mes'ûd el-Gatafânî** Peygamber (s.a.)'e gele-
rek, müslümanları kuşamadan kurtarmak için yardıma
hazır olduğunu bildirdi.

Naim (r.a.) şöyle anlatıyor: "Arap kabileleri Pey-
gamber (s.a.)'le savaşmak için yola çıktıklarında, kav-
mimle beraber yola çıktım. Henüz müslüman olmamış-
tım. Rasûlullah (s.a.) da müslüman olmadığını biliyordu.
Bu kabile kuşatmayı sürdürdükleri sürece orada kaldım.
Allah (c.c.) kalbime İslâm'ı damlatmıştı ve sevdirmişti.
Müslüman oldum ve müslümanlığımı kavmimden sakla-
dım. Akşamla yatsı arası Peygamber (s.a.)'in yanına gel-
dim. Namaz kılıyordu. Beni görünce oturdu ve 'Niçin gel-
din ey **Naim**' dedi. 'Seni tasdik etmeye ve Allah katından
getirdiğinin gerçek olduğuna şehadet etmek için geldim.
Bana emret, her istediğini yaparım. Kavmim müslüman
olduğumu bilmiyor,' dedim. Peygamber (s.a.) 'Gücünün
yettiği kadar düşmanı birbirine düşürmeye çalış' dedi.
Ben de 'ey Allah'ın Rasûlü, her şeyi söylememe izin ver-
yor musun?' diye sordum. O da: 'Onları birbirine düşür-
mek için aklına geleni söyle, bunu yapman senin için
helâldir' dedi. (369)

Naim (r.a.) oradan ayrılarak Benî Kureyzalılar'ın
yanına gitti. Cahiliye devrinden onların dostuydu. Benî
Kureyza'lılara şöyle dedi: "Size karşı olan sevgimi ve ara-
mızdaki dostluğu biliyorsunuz." "Doğru söylüyorsun, sen-
den asla şüphelenmeyiz" dediler. Bunun üzerine **Naim**
(r.a.) şöyle devam etti: "Kureyş ve Gatafan kabileleri sizin
durumunuzda değiller. Yer sizin yeriniz, mallarınız, ka-
dınlarınız ve evlatlarınız buradadır. Buradan başka bir

(369) *Magâzî el-Vâkıdî*, II, 481.

yere gitmeniz de mümkün değildir. Kureyş ve Gatafan kabilesi **Muhammed** ve ashabıyla savaşmak için gelmişlerdir. Siz de onlara yardım ediyorsunuz. Onların malları, kadınları ve çocukları burada değil. Şayet fırsatını yakalarlarsa hasımlarından elde edebileceklerini elde ederler. Aksi takdirde yurtlarına dönerler ve sizi **Muhammed**'e karşı yalnız bırakırlar. O zaman **Muhammed**'le savaşmaya gücünüz yetmeyecektir. Savaş sona erinceye kadar Kureyş'in ve Gatafan'ın ileri gelenlerinden bir kaç kişiyi elinizde rehin tutun. Onları, savaş sona erinceye kadar elinizde bir güvence olarak bulundurun" Oradakiler: "Doğru söylüyorsun, görüşün çok isabetli" dediler.

Sonra Kureyş kabilesinin yanına gidip **Ebû Süfyan** ve beraberindekilere şöyle dedi: "Size karşı olan sevgimi ve **Muhammed**'e karşı olan nefretimi biliyorsunuz. Sizi ilgilendiren bir durumu gördüm. Onu size bildirmeyi kendime görev sayıyorum. Onun için söyleyeceklerimi gizlemenizi istiyorum." "Olur gizleriz" dediler. Naim (r.a.) sözünü şöyle sürdürdü: "Yahudiler pişman olup, **Muhammed**'e elçi gönderdiler. "Biz yaptığımıza pişman olduk. Kureyş ve Gatafan kabilelerinin ileri gelenlerinden bir kaç kişiyi kafalarını kesmen için göndersek razı olur musun?" dediler. **Muhammed** de razı olacağını bildirdi. Eğer yahudiler sizden rehin isterlerse bir kişi dahi vermeyin."

Kureyş'lilerin yanından ayrılıp Gatafan kabilesi mensuplarının yanına geldi ve onlara şöyle dedi: "Ey Gatafanlılar! Siz benim aslım, aşiretim ve en çok sevdiğim insanlarsınız. Aranızda şüphe edilen bir kimse de değilim." "Doğru söylüyorsun. Sen şüphe edilecek bir kimse değilsin" dediler. **Naim** (r.a.); "söyleyeceklerimi gizleme-

nizi istiyorum" dedi. "Olur gizleriz" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Kureyş'e söylediklerinin aynısını Gatafan'lara da söyledi. (370)

Naim (r.a.)'in planı başarılı oldu. Kabileler birbirlerine güvenmemeye ve birbirlerinden kötülük beklemeye başladılar. Bu hal birliklerinin bozulmasına yol açtı, aralarındaki dostluk düşmanlığa dönüştü. (371)

VII. Allah (c.c.)'ın İnananlara Meleklerle ve Rüzgârla Yardım Etmesi

Allah (c.c.) inanan kullarına meleklerle ve rüzgarla yardım etmiştir. Allah Teâla bu nimetini müslümanlara hatırlatarak şöyle demiştir: *"Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; hani size ordular saldırmıştı da, biz onlara karşı bir rüzgar ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah da ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi."* (372)

Kurtubî (r.a.) şöyle diyor: "Hendek Savaşı'nda rüzgâr esmesi, Peygamber (s.a.)'in mucizelerindendir. Peygamber (s.a.) ve müslümanlar onun çok yakınındaydılar. Rüzgârla müslümanların arasında kazdıkları hendekten başka bir şey yoktu. Yakınlarında esen o şiddetli rüzgâr kendilerine hiçbir zarar vermemiştir. Allah (c.c.) müşriklerin üzerine meleklerini gönderdi. Şiddetle esen rüzgâr çadırlarının direklerini ve iplerini koparttı. Ateşle-

(370) İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, III, 247-248.

(371) *El-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 69; *Beyhakî*, III, 404-405; *Kastalânî*, a.g.e., I, 113.

(372) *Ahzâb*, 9.

rini söndürüp, tencerelerini ocaklarından savurdu ve atları birbirine girdi. Allah Teâla onları kalplerine şiddetli bir korku saldı. Melekler müşrik askerlerin her yanında yüksek sesle tekbir getirdiler. Bölük başkanları askerleriyle kaçıp kurtulmak istiyorlardı. Çünkü Allah (c.c.) kalplerine şiddetli bir korku salmıştı. (373)

Huzeyfe (r.a.) müslümanların o günkü kötü şartlarını etraflıca tasvir eder. **Huzeyfe** (r.a.)'ın kardeşinin oğlu **Abdulaziz** şöyle rivâyet ediyor: "**Huzeyfe** (r.a.) Rasûlullah (s.a.)'le beraber yaşadığı olayları anlatıyordu. Yanında bulunanlar; 'biz orada bulunsaydık şöyle ve şöyle yapardık' dediler. Bunun üzerine **Huzeyfe** (r.a.) şöyle dedi: "Asla bu şekilde istekte bulunmayın. Hendek Savaşı'nda geceleyin saflar halinde oturuyorduk. **Ebû Süfyan** bizi dışardan, Benî Kureyza'da içerden kuşatmıştı. Çoluk çocuğumuza bir şey olacak diye endişe ediyorduk. O gece gibi şiddetli ve korkutucu bir gece yaşamadım. Çok karanlık ve rüzgar çok şiddetliydi. Rüzgâr şimşek çakar gibi ses çıkartıyordu. Gecenin karanlığında insan parmağını dahi göremiyordu." (374)

VIII. Hendek Savaşı'na Katılan Grupların Dağılıp Dağılmadığının Öğrenilmesi

Peygamber (s.a.) Hendek Savaşı'na katılan grupların dağıldığı haberini alınca, **Huzeyfe bin Yeman**'ı bu haberin doğru olup olmadığını araştırmakla görevlendirdi.

(373) Kurtubî, *El-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, XIV, 144.

(374) Beyhakî, III, 451. Ayrıca İbn Kesîr (r.h.) ondan nakletmiştir. Bkz. *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 114-115.

İbrahim et-Teymî babasından şunları rivayet eder: "**Huzeyfe** (r.a.)'ın yanındaydık. Oradakilerden biri, "**Rasûlullah** (s.a.)'e yetişseydim onunla beraber savaşır ve sabrederdim" dedi. Bunun üzerine **Huzeyfe** (r.a.) söze girdi. "Sen bu söylediğini yapıyordun. Hendek Savaşı'nda **Rasûlullah** (s.a.)'le beraber bizi görecektiniz. Rüzgâr iyice şiddetlenmişti. O gece Peygamber (s.a.) şöyle dedi: "Gidip düşmanın durumunu öğrenip, kıyamet gününde benimle olmayı hak edecek var mı?" Hepimiz sustuk ve hiçbir kimse cevap vermedi. Tekrar "Gidip düşmanın durumunu öğrenip, kıyamet gününde benimle olmayı hak edecek var mı?" dedi. Hepimiz sustuk ve hiçbir kimse cevap vermedi. **Rasûlullah** (s.a.) üçüncü defa, 'gidip düşmanın durumunu öğrenip, kıyamet gününde benimle olmayı hak edecek kimse var mı?' dedi. Hepimiz yine sustuk ve hiç kimse cevap vermedi. Bunun üzerine, 'ey **Huzeyfe**! Kalk git, düşmanın durumunu öğren' dedi. İsmimi söylediği için gitmekten başka çarem yoktu. Ben kalkınca da şöyle dedi. 'Git düşmanın durumunu öğren. Kendini tanıتما' yanlarından ayrılıp yürümeye başladım. Rüzgârın şiddetli olmasına rağmen sanki sakın bir havada yürüyordum. Müşriklerin yanlarına geldim. ⁽³⁷⁵⁾ **Ebû Süfyan**, yanında kalan bir kaç kişiyle birlikte ateş yakmaya çalışıyordu. Diğer gruplar ondan ayrılmıştı. Yanlarına oturmak istediğimde, **Ebû Süfyan** yabancı birinin geldiğini hissetti ve, 'herkes arkadaşının elini tutsun' dedi. Ben de (kendimi hissettirmemek için) önce sağ tarafımdakinin, sonra sol tarafımdakinin elini tuttum. Onlarla birlikte az bir müddet kaldım. Sonra Peygamber (s.a.)'e geldim. Namaz kılıyordu. Bana yanına yaklaşmamı işaret etti. Yanına yaklaştığımda üşümemem için elbisesinin bir kısmıyla beni

(375) *Müslim*, III, 1414, h.nu. 1788; *Müsned*, V, 392.

örttü ve şöyle dedi: 'Ey Yeman'ın oğlu! Otur ve düşmanın ne durumda olduğunu haber ver'. Dedim ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanlar **Ebû Süfyan**'dan ayrılmışlar. **Ebû Süfyan**'ı yanında kalan birkaç kişiyle ateş yakarken buldum. Allah (c.c.) bize musallat ettiği soğuktan onlara da musallat etmiştir. Ancak biz Allah'tan onların ummadıklarını ummaktayız." (376)

IX. Hendek Savaşı'nın Sona Ermesi

Allah (c.c.) Hendek Savaşı'na katılan grupların üzerine rüzgârı ve melekleri gönderip, kalplere korkuyu salınca **Ebû Süfyan** şöyle dedi: " Ey Kureyş'liler! Siz artık durulabilecek bir yerde değilsiniz. Develeriniz ve hayvanlarınız helâk oldu. Benî Kureyza bizleri terketti. Onlardan nefret ediyorduk, sonunda haklı çıktık. Rüzgârın ne yaptığını ise görmektesiniz. Tencerelerimiz ve çadırlarımız yerinde duramıyor ve ateşimiz sönüyor. Ben burayı terk ediyorum. Siz de terkedin." Sonra kalkıp bağlı ve

(376) Bezzâr rivayet etmiştir. Heysemî, râvîlerin sika olduğunu söylemiştir. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 136; *Beyhakî*, III, 451; Hâkim, *Müstedrek*, III, 31. Hâkim isnadının sahîh, Buhârî ve Müslim'in rivayet etmediğini söylemiştir. Zehebî de sahîh olduğunu kaydetmiştir. İbn Hacer, Hendek Savaşı babında rivayet ederek, hasen derecesinde olduğunu söylemiştir. Bezzâr bu hadisi Yusuf tarîkinden rivayet ederek şöyle demiştir: "Bu hadis Bilâl'dan, o da Huzeyfe'den olmak üzere sadece bu senetle rivayet edilmiştir."

Buseyrî de şöyle demiştir: "İbn Ebi Şeybe ve Bezzâr rivayet etmiştir". Aslı *Buhârî* ve *Müslim*'de bulunmaktadır. Buradaki rivayette de açık bir fazlalık vardır. Bkz. İbn Hacer, *El-Metâlibü'l-Âliyye bi-Zevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniyye*, IV, 227. Muellif, "doğru olanın *Sahîh-i Müslim*'de geçtiğidir" demektedir.

çökmüş durumda olan devesine bindi. Devenin bağını çözer çözmez rüzgârın etkisiyle hemen ayağa kalktı.

Gatafanlılar, Kureyş kabilesinin geri çekildiğini öğrenince yurtlarına döndüler. Kuşatmayı sürdüren gruplar çekildikten sonra Peygamber (s.a.) Medine'ye döndü ve müslümanlar silahlarını bıraktılar.⁽³⁷⁷⁾

Allah (c.c.) bu durumu Kur'an-ı Kerîm'de beyan ederek şöyle demiştir: *"Allah o inkar edenleri hiçbir şey elde etmeden öfkeleriyle geri çevirdi. Allah(ın yardımı) savaşta mü'minlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir"*⁽³⁷⁸⁾

Bu savaşta müslümanlardan ölenlerin sayısı sekiz, müşriklerden ölenlerin sayısı dörttü.⁽³⁷⁹⁾

X. Kur'ân-ı Kerim'in Hendek Savaşı'nı Tasvir Edişi

Kur'ân-ı Kerim Hendek Savaşı'nda cereyan eden olayları çok güzel tasvir etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de savaşla ilgili şu konular yer alıyor:

1- Allah (c.c.)'ın müminlere nimetlerini hatırlatması: Hendek Savaşı'nda Medine'yi kuşatan grupların dağılmasına neden olan ilâhî yardım hiç kesilmemiştir. Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: *"Ey İman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani size ordular saldırmıştı da, biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz*

(377) İbn Abdilberr, a.g.e., 177.

(378) Ahzâb, 25.

(379) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 273; Muhammed Ahmed Başmîl, *Gazvetü'l Ahzâb*, 273.

*ordular göndermiştik. Allah da ne yaptığınızı çok iyi bil-
mekteydi."* (380)

2- Kâfirler, kabilelerinin ve gruplarının çeşitliliğine rağmen bir araya gelmişler ve Medine'ye hücum ederek, kuşatma altına almışlardır. Bunun sonucunda müslümanlar büyük sıkıntılar çekmiş, yürekleri ağızlarına gelmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğramışlardır. Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: *"Onlar hem yukarıınızdan hem aşağı tarafınızdan (vadinin üstünden ve alt yanından) üzerine yürüdükleri zaman, gözler yılmış, yürekler ağızlara gelmiş ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşünüyordunuz. İşte o iman sahipleri imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardı."* (381)

3- Münafıklar ve kalpleri manen hasta olan kimse-ler büyük bir korkuya kapılmışlar ve müslümanların içinde bulundukları kötü şartlardan kaynaklanan fırsatı değerlendirmeye çalışmışlardır. Dilleri iyice uzamış müslümanları cihaddan soğutmaya çalışmışlar, Allah'ın ve Peygamber (s.a.)'in vaat ettiklerinin boş şeyler olduğunu söylemeye başlamışlardır. Ayrıca münafıkların bazıları Medine halkını düşmana karşı savunmasız kalan evlerine dönmeye çağırmışlardır. Gerçekteyse cihaddan kaçmalarını ve musibetin bir an önce müslümanlara isabet etmesini istiyorlardı.

Kur'ân-ı Kerim, bu savaşta münafıkların ortaya koydukları ahde vefasızlık, cimrilik, dünya malı sevgisi, korkaklık ve düşmanla savaşmaktan kaçma gibi çirkin sıfatlarını açıklamıştır. Allah (c.c.) şöyle demektedir: *"Ve o zaman, münafıklar ile kalplerinde hastalık (iman zafiyet-*

(380) Ahzâb, 9.

(381) Ahzâb, 10-11.

(ii) bulunanlar; 'Allah ve Rasûlü, meğer bize sadece kuru vaatlerde bulunmuşlar' diyorlardı. Onlardan bir grup da demişti ki: 'Ey Yesripliler! (Medine'liler) Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün! İçlerinden bir kısmı ise; 'gerçekten evlerimiz emniyette değil' diyerek Peygamber'den izin istiyordu. Oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı. Eğer Medine'nin her yanından üzerlerine saldırılsaydı da, o zaman savaşmaları istenseydi şüphesiz hemen savaşa katılırlar ve evlerinde pek eğlenmezlerdi. Andolsun ki daha önce onlar sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz, mes'uliyeti gerektirir. (Rasûlüm) De ki: Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçırıyorsanız, kaçmanın size asla faydası olmaz. (Eceliniz gelmemiş ise,) o takdirde de, yaşatılacağınız süre çok değildir. De ki: Allah size bir kötülük dilerse, O'na karşı sizi kim korur, ya da size rahmet dilerse (size kim zarar verebilir)? Onlar kendilerine Allah'tan başka ne bir dost bulurlar ne de bir yardımcı. Allah içinizden (savaştan) alıkoyanları ve yararına 'bize katılın'" diyenleri gerçekten biliyor. Zaten bunların pek azı savaşa gelir. (Gelseler de) size karşı pek hasistirler. Hele korku gelip çattı mı, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku gidince ise, mala düşkünlük göstererek sizi sivri dilleri ile incitirler. Onlar (samimiyetle) iman etmiş değillerdir. bunun için Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bu Allah'a göre kolaydır. Bunlar düşman birliklerinin bozulup gitmedikleri evhamı içindedirler. Mütefrikler ordusu yine gelecek olsa, isterler ki, çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar. Zaten içinizde bulunsalar dahi savaşacak değillerdi. Andolsun ki, Rasûlullah'da, sizin için Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için mükemmel bir örnek var-

dır." (382)

4- Karşılaştıkları güçlülere rağmen ihlaslı kimse-
lerin imanları artmış ve kendilerini Allah'a daha yakın
hissetmişlerdir. Bütün olumsuzluklara karşı sabretmiş-
ler, musibeten sonra kurtuluşun geleceğine inanmışlar ve
Peygamber (s.a.)'e sevgileri asla eksilmemiştir. Aşağıdaki
âyetler inananların hak ettikleri sevapları ve mükafatları
açıklamaktadır: *"Mü'minler ise, düşman birliklerini gör-
düklerinde, 'İşte Allah ve Rasûlü'nün bize vadettiği! Al-
lah ve Rasûlü doğru söylemiştir' dediler. Bu (orduların
gelişi) ancak onların imanlarını ve Allah'a karşı olan
bağlılıklarını arttırmıştır. Müminler içinde Allah'a ver-
dikleri sözde duran nice erler vardır. İşte onlardan kimi,
sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir. Kimi de
(şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini)
değiştirmemişlerdir. Çünkü Allah, sadâkat gösterenleri
sadâkatları sebebiyle mükafatlandırarak, münafıklara-
dilerse-azâb edecek yahut da (tevbe ederlerse) tevbelerini
kabul edecektir. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan ve çok
esirgeyendir."* (383)

5- Kur'an-ı Kerim'in savaşın sona erişini açıklama-
sı: Kur'an-ı Kerim'de aşağıda zikredeceğim âyette müşrik-
lerin hedeflerinin hiçbirini gerçekleştiremeden geri dön-
dükleri açıklanmakta ve düşmanın müslümanları tuzak-
larına düşüremeden savaşın bittiğine işaret edilmektedir.
Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: *"Allah o inkar edenleri
hiçbir şey elde etmeden öfkeleriyle geri çevirdi. Allah (ın
yardımı) savaşta mü'minlere yetti. Allah güçlüdür. Mut-
lak galiptir."* (384)

(382) Ahzâb, 12-21.

(383) Ahzâb, 22-24.

(384) Ahzâb, 25.

I. Nedenleri ve Tarihi

Peygamber (s.a.) yanına kurban edeceği hayvanları da alarak, savaşmayı hedeflemeksizin sadece umre yapmak amacıyla yola çıkmıştı. ⁽³⁸⁵⁾ Yola çıkmadan önce rüyasında, tıraş olup, Mescid-i Haram'a girdiğini ve Kâbe'nin anahtarını teslim aldığını gördü. Allah (c.c.) Peygamberinin rüyasını gerçek kılmış ⁽³⁸⁶⁾ ve şöyle demiştir.: "*Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde başlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan*

(385) Dr. Muhammed Mustafa el-Azamî, *Magâzî Rasûlullah* (s.a.), 192; Abdusselâm Hârûn, *Tehzîbü Sîreti İbn Hişam*, 208.

(386) Ali bin Burhaniddin Halebî, *Es-Sîretü'l-Halebiyye*, II, 688; Mubarekfürî, *Er-Rahîku'l-Mahtûm*, 378.

önce size yakın bir fetih verdi." (387)

Şevkanî (r.a.) müfessirlerden şunları nakletmiştir: "Allah (c.c.) Peygamberine Hudeybiye yolculuğuna çıkmadan önce Medine'de kendisinin ve ashabının saçlarını tıraş ederek Mekke'ye girdiklerini rüyasında gösterdi. Bu durumu ashabına bildirince çok sevindiler ve aynı yıl Mekke'ye gireceklerini sandılar. Mekke'ye girmeden Hudeybiye'den döndüklerinde münafıklar 'ne saçlarımızı tıraş ettik, ne de Mekke'ye girdik' dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) biraz önce zikredilen âyet'i indirdi."

Peygamber (s.a.) umre niyetiyle Zilka'de ayında yola çıktı. Katâde (r.a.) şöyle demiştir: "**Enes** (r.a.)'e Peygamber (s.a.)'in kaç defa umre yaptığını sordum. Dört defa yaptığını söyledi. Birincisi Zilka'de ayında gittiği ve müşriklerin geri çevirdiğidir. İkincisi, bir yıl sonra Zilka'de ayında gittiği ve müşriklerle anlaştığıdır. Üçüncüsü El-Cuğrana umresidir. Kaç defa hac ettiğini sorduğumda, bir defa ettiğini söyledi" (388)

Başka bir rivâyette de şöyle denilmiştir: "Peygamber (s.a.) ilk umresinde geri çevrildi. Bir yıl sonra Hudeybiye Anlaşması'yla daha sonra Zilka'de ayında, dördüncü umresini hac'la beraber yapmıştır." (389)

İbn Ömer (r.a.)'in azatlısı **Nafi** şöyle der: "Hudeybiye Anlaşması Peygamber (s.a.)'in Medine'ye gelişinin altıncı yılı Zilkade ayında yapılmıştır." (390) Müslümanların

(387) Fetih, 27.

(388) *Fethu'l-Bâri*, III, 600, h.nu. 1778-1781; VII, 439, h.nu. 4148. *Müslim*, II, 916, h.nu. 1253; *Ebü Dâvûd*, II, 506, h.nu. 1994; *Tirmizi*, III, 163, h.nu. 815; *Dârimî*, II, 29.

(389) *Fethu'l-Bâri*, III, 600, h.nu. 1780.

(390) *Beyhakî*, IV, 91; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 164; İbn Hacer, *Et-Telhisü'l-Habir fî Tahriri Ehâdisi'r-Rafîi el-Kebîr*, IV, 9.

tamamı bu görüşü kabul etmiştir. **İbn Kesîr** (r.a.) der: "Hudeybiye Anlaşması Hicret'in altıncı yılı, Zilkade ayında yapılmıştır ve bu konuda ihtilaf edilmemiştir." şeklinde görüş bildirir.

II. Her İki Tarafın Amaçları ve Güçleri

Müslümanların amaçları umre yapmak ve Allah'ın evi olan Kâbe'yi ziyaret etmektir. Müşriklerin tek amacı, müslümanların Mekke'ye girmelerini engellemektir. Bunun en güzel delili, **Büdeyl bin Varka**'nın Peygamber (s.a.)'e söylediği şu sözdür: "**Ka'b bin Leî** ve **Amr bin Leî**'yi Hudeybiye'de kadınlar ve çocuklarıyla bıraktım. Senin savaştığın ve Mekke'ye girmene engel olacaktır." (391)

İbn İshak (r.h.) Peygamber (s.a.)'in çevresinde bulunan bedevi arapları kendisine katılmaya çağırdığını zikretmiştir. Kureyş'in savaş açmasından veya Mekke'ye girmelerine engel olmasından endişe ediyordu. Arapların çoğu Peygamber (s.a.)'e katılmamıştı, katılanların sayısı da çok azdı. (392)

Bu gazvede Peygamber (s.a.)'le yola çıkanlar 1.400 kişiydi. **Câbir bin Abdullah** (r.a.) şöyle anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.) Hudeybiye gününde bize şöyle dedi: 'Siz yeryüzünün en hayırlı kimselerisiniz'. Adedimiz 1.400 ki-

(391) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 356; İbn Sa'd, *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 95; *Târihü't-Taberî*, II, 622; İbn Abdülberr, a.g.e., 192; Makrizî, *İmtâü'l-Esmâ bi-Mâlik-Rasûli Mine'l-Enbiyâi ve'l-Emvâli ve'l-Hafedetü ve'l-Metâ*, I, 278.

(392) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 355-356.

şiydi. Gözlerim görüyor olsaydı orada ki ağacın yerini size gösterirdim" . (393)

III. Rasûlullah (s.a.)'in Mekke'ye Hareket Etmesi

Peygamber (s.a.) Mekke'ye gitmek üzere hareket ettiğinde, kurban edeceği hayvanları da yanına aldı. Bu hareketiyle Kureyş kabilesine Mekke'ye geliş sebebinin umre yapmak olduğunu savaşmak olmadığını bildirmek istiyordu. **Buharî** (r.h.) Peygamber (s.a.)'in Mekke'ye gelişini şöyle rivayet ediyor: "**El-Mesur bin Mahrama** ve **Mer-van** anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.) yola çıktı. Biraz ilerledikten sonra, **Halid bin Velid**'in Kureyş'e ait atlılarla öncü olarak El-Gamim'de ⁽³⁹⁴⁾ olduğunu, onun için sağa dönülmesini söyledi. Allah'a yemin olsun ki, **Halid bin Velid** hiçbir şey hissetmedi. Müslümanlar geçtikten sonra farkına vardı ve gidip Kureyş'i uyardı... Sonra Peygamber (s.a.) şöyle dedi: 'Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın emirlerinin gözetildiği bir plan takdim ederlerse kabul edeceğim.' Sonra devesini yererek ayağa kaldırdı. Oradan ayrılıp Hudeybiye'nin üst kısmındaki su kuyusuna geldiler. Kuyuda çok az su vardı. İnsanlar biriken suyun tamamını elleriyle içip bitirdiler. Suyun tükendiğini Peygamber (s.a.)'e şikayet ettikle-

(393) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 587, h.nu. 4841; *Müslim*, III, 1884, h.nu. 81; *Müsned*, III, 308; *Beyhakî*, IV, 97.

(394) El-Gamim, Usafan'dan sekiz mil ilerde bir vadidir. el-Küra Dağı buranın yakınındadır. Bu dağa izafetle Küraü'l-Gamim denmiştir. Günümüzde Berkaü'l-Gamim deniyor. Burası Zacnan mahallesinin kenarında bulunmaktadır. Usafan'dan 16 km. uzaklıktadır. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 443. *Mu'cemu Maalimi'l-Hicaz*, VI, 265; VII, 213.

rinde, ok çantasından bir ok çıkarıp, yanındakilere bunu suyun içine bırakmalarını emretti. Oradakilerin tamamı kanıncaya kadar oktan su aktı."

İmam Ahmed (r.a.) 'Müsned'inde Urve bin Zübeyr, Mesur bin Mahrama ve Mervan bin Hakem'den şöyle rivayet etmiştir. Rasûlullah (s.a.) yola çıkıp Usafan'a ⁽³⁹⁵⁾ geldiğinde Bişr bin Süfyan el-Ka'bi ile karşılaştı. Bişr şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kureyş kabilesi Mekke'ye gelmekte olduğunu öğrendi. Kadınları, çocukları yanlarına alıp, kaplan derileri giyerek senin Mekke'ye girmene engel olacaklarına yemin ettiler. Bunu üzerine Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: 'Kureyş'e yazık, savaş kendilerini yedi bitirdi. Yolumuzu açsalar ne zarara girerler. Bana savaş açarlarsa istedikleri karşılığı alırlar. Allah (c.c.) beni galip kıalarsa topluca İslâm'a girerler. Kureyş ne sanıyor. Tebliğ etmekle mükellef kıldığım dava uğrunda tek başıma kalsam dahi ölünceye kadar mücadele edeceğim'." ⁽³⁹⁶⁾

IV. Kureyş Kabilesinin Beldah'a Yönelmesi

Kureyş'liler Peygamber (s.a.)'in Mekke'ye gelmek

(395) Usafan, Mekke'den Medine yönüne giderken 80 km. uzaklıkta bir yerdir. Burası Mekke'ye, Medine'ye ve Cidde'ye giden yolların kesiştiği yerde bulunmaktadır. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 121-122; *Mu'cemu'l-Meâlimi'l-Cuğrâfiyye fi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, 208.

(396) *Müsned*, IV, 328. Ahmed bin Abdurrahman el-Bennâ, *El-Fethu'r-Rabbanî*, XXI, 95. Aynı zamanda bu hadisin aslı Buhârî'de bulunmaktadır. Bkz. *Fethu'l-Bârî*, V, 329-330, h.nu. 2831-2832; *Nesâî*, VIII, 3686; XIV, 414. Bu hadisin senedindeki râvilerin hepsi sikadîr. Buhârî *Sahîh*'inde bunlara yer vermiştir. Ahmed bin Abdurrahman el-Bennâ, a.g.e., XXI, 95.

üzere hareket ettiğini öğrendiklerinde, onu hedefine ulaştırmamaya karar verdiler. **Urve bin Zübeyr** (r.a.) şöyle diyor: "Kureyş kabilesi Peygamber (s.a.)'den önce Beldah'a ⁽³⁹⁷⁾ gelip, oradaki suyun kenarına yerleştiler." ⁽³⁹⁸⁾

Peygamber (s.a.) Usafan'a vardığında **Bişr bin Süfyan** gelerek Kureyş kabilesinin hazırlanıp yola çıktığını ve Mekke'ye girmelerini engellemeye kararlı olduklarını bildirdi. ⁽³⁹⁹⁾

Bunun üzerine Peygamber (s.a.) her zamanki gibi ashabıyla istişare etti. Mekkelilerin kadınlarını ve çocuklarını ele geçirme görüşünü belirterek şöyle dedi: "Bizi Mekke'ye girmekten alıkoymaya çalışanların kadınlarını, cariyelerini ve çocuklarını ele geçirmeye ne dersiniz? Şayet onları elde edersek, Allah (c.c.) müşriklerin bir gözünü kör etmiş olur. Aksi takdirde onları soyulmuş olarak bırakırız". **Ebû Bekir** (r.a.)'da şöyle konuştu: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bir kişi öldürmeyi ve hiç bir kişiyle dahi savaşmayı amaçlamadan, sadece Allah'ın şu evini ziyaret etmek için yola çıktın. Bizi bunu yapmaktan kim alıkoymaya çalışırsa onunla savaşırız." Peygamber (s.a.) de; "Öyleyse Allah'ın adıyla yürüyün" dedi.

V. İki Taraf Arasında Yapılan Görüşmeler

Peygamber (s.a.) Hudeybiye'de konakladıktan sonra,

(397) Beldah, Mekke'nin batısına düşen bir vadidir. Feth Vadisi olarak da isimlendirilmektedir. Günümüzde Mekke'yle birleşmiştir. *Mucemu'l-Buldân*, I, 480; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, I, 251.

(398) *Beyhakî*, IV, 112.

(399) *Fethu'l-Bârî*, VII, 453, h.nu. 4178-4179; *Müsned*, IV, 328.

müşriklere elçi gönderdi ve müslümanların Mekke'ye gelişlerindeki amacı açıklamaya çalıştı.

a- Kureyşliler'in Peygamber (s.a.)'e gönderdikleri elçiler

Kureyş kabilesi dört elçi gönderip Peygamber (s.a.)'in Mekke'ye gelmesindeki amacı öğrenmeye çalıştı. **Buharî** (r.a.) Kureyş kabilesinin o elçileri Peygamber (s.a.)'e gönderişini zikretmiştir. Gönderilen elçiler şunlardır:

1- **Büdeyl bin Varka:** Peygamber (s.a.)'e gelmiş ve Kureyş'in kendisiyle savaşmaya hazırlıklı olduğunu nasihat babından haber vermiştir.

2- **Urve bin Mes'ûd:** Elçi olarak Peygamber (s.a.)'e gelmiş ve geri dönüp, müslümanların Mekke'ye gelişlerindeki hedefi Kureyşliler'e haber vermiştir.

Buharî (r.h.) şöyle diyor: "...**Urve bin Mes'ûd** ayağa kalkarak şöyle dedi: 'Ey kavmim! Siz benim atalarım değil misiniz?' 'Evet atalarınız' dediler. 'Ben sizin evladınız değil miyim?' 'Evet evladımızsın' dediler. Beni herhangi bir şeyle itham ediyor musunuz?' 'Hayır, etmiyoruz' dediler. 'Benim Ukaz ehlini ⁽⁴⁰⁰⁾ bana katılmaya çağırdığımı, kabul etmediklerinde çoluk çocuğumu ve bana itaat edenleri alıp size geldiğimi biliyorsunuz değil mi?' 'Evet, biliyoruz' dediler. **Muhammed** (s.a.) size çok iyi bir teklif getiriyor. Onu kabul edin ve gidip kendisiyle konuşmama izin verin'. 'Olur git, konuş' dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.)'e gelerek onunla konuştu. Peygamber (s.a.) **Büdeyl**'e verdiği cevaba yakın bir cevap verdi. O zaman

(400) Ukaz, Arapların cahiliye döneminde kurdukları bir çarşıdır. Burada her yıl toplanır, şiir söyleyerek övünürlerdi. Taifin 35 km. kuzeyinde kurulurdu. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 142; *Mu'cemu Meâlimi'l-Cuğrâfiyye*, 215.

Urve şöyle dedi: "Ey **Muhammed** kavminin işini bitirmek ister misin? Araplardan kimsenin kendi ehlinin üzerine yürüdüğünü gördün mü? Savaşılacağını sayalım, çeşitli kabilelerden insanlar görmekteyim. Bunlar kaçıp seni yalnız bırakırlar." Bu sözlerden dolayı Hz. **Ebûbekir** (r.a.) **Urve**'yi aşağılayarak şöyle dedi: 'Biz mi kaçıp onu yalnız bırakacağız?' **Urve** arkadaşlarının yanına dönerek, onlara nasihat etti. Sonra beraberindekilerle birlikte Taife gitti. (401)

3- **El- Huleys bin Alkame: Buharî** (r.h.) şöyle demiştir: "Benî Kinane kabilesinden bir kişi 'Beni bırakın gidip **Muhammed**'le konuşayım' dedi. 'Git, konuş' dediler. Rasûlullah (s.a.) ve ashabına yaklaştığında, Rasûlullah (s.a.) şöyle dedi: 'Şu gelen, develere hürmet eden kavimden falancadır. Ona deve gönderin!' Ona deve gönderildi ve oradakiler kendisini telbiye getirerek karşıladılar. Bunun üzerine, 'Subhanallah! Böyle insanlar Mekke'ye girmekten alıkonur mu? dedi. Arkadaşlarının yanına dönünce; 'develeri kurban edilmeye hazırlanmış olarak gördüm. Mescid-i Haram'a girmelerini engellemenin doğru olmayacağını görmekteyim.' dedi.

4- **Mikraz bin Hafs: Buharî** (r.h.) şöyle diyor: "Müşriklerden **Mikraz bin Hafs** denilen bir şahıs şöyle dedi: "**Muhammed**'e gitmem için bana izin verin!" 'Olur, git' dediler. Peygamber (s.a.)'in yanına yaklaştığında Peygamber (s.a.) şöyle dedi: 'Şu gelen **Mikraz**'dır. O hain bir kimsedir.' **Mukriz**, Peygamber (s.a.)'le konuşmaya başladıktan sonra **Süheyl bin Amr** oraya geldi. **Ma'mar** şöyle demiştir: 'Eyyub, İkrime'den **Süheyl bin Amr** oraya geldikten sonra Peygamber (s.a.)'in 'Artık işiniz kolaylaştı' dediğini bana haber vermiştir."

(401) *Fethu'l-Bârî*, V, 342.

b. Peygamber (s.a.)'in Kureyş'e gönderdiği elçiler

Peygamber (s.a.) Kureyş kabilesine iki elçi göndermiştir. Bunlar **Harraş bin Ümeyye el-Huzai** ve **Osman bin Affan** (r.a.)'dır. Bu elçileri, müslümanların Mekke'ye gelişlerindeki asıl amacı Kureyş kabilesine anlatacaklardı. **El-Mesur bin Mahrama** ve **Mervan bin Hakem**'den şöyle rivayet edilmiştir: "... Peygamber (s.a.) **Harraş bin Ümeyye el-Huzai**'yi es-Sa'leb adlı deveye bindirip, Mekke'ye elçi gönderdi. Mekke'ye geldiğinde, müşrikler devesini çöktürerek **Harraş**'ı öldürmek istediler. Ancak Habeşli köleler buna engel oldular ve **Harraş** Peygamber (s.a.)'in yanına döndü. Rasûlullah (s.a.) **Osman** (r.a.)'ı çağırarak Kureyş'e elçi gönderdi. Müslümanların sadece Allah'ın evini ziyaret ve mukaddes yerleri ta'zim için geldiklerini Kureyş'lilere haber vermesini istedi. **Osman** (r.a.) **Ebû Süfyan** ve Kureyş'in ileri gelenlerinin yanına giderek niçin gönderildiğini onlara bildirdi."

VI. Bey'atü'r-Rıdvan ve Nedeni

Peygamber (s.a.), **Osman** (r.a.)'ı Mekke'ye elçi olarak göndermişti. Kureyşliler kötülüğe niyet ettikleri için **Osman** (r.a.)'ı hapsedtiler. Ancak Peygamber (s.a.)'e onun hapsedildiği değil, öldürüldüğü haberi ulaştı. O zaman Allah'ın Rasûlü (s.a.) Kureyşlilerle savaşıma karar verdi ve Ashab-ı Kiram'da kendisine biat etti. **İbn İshak** (r.a.) şöyle diyor: "**Abdullah bin Ebî Bekir, Osman** (r.a.)'ın öldürüldüğü haberi ulaşınca Peygamber (s.a.)'in şöyle dediğini bana haber vermiştir. 'Kureyşliler'le savaş-

madan yerimizden kesinlikle ayrılmayacağız'. Böylece Allah'ın Rasûlü (s.a.) ashabını biat etmeye çağırdı. Hudeybiye'deki bir ağacın ⁽⁴⁰²⁾ altında 'Bey'atü'r-Rıdvan gerçekleştirildi.' ⁽⁴⁰³⁾

Buharî (r.h.) bu biatın sebebini açıklayarak şöyle demiştir. "Bey'atü'r-Rıdvan, **Osman** (r.a.) Mekke'ye gittikten sonra gerçekleştirilmiştir. Onun öldürüldüğü haberi gelince, Peygamber (s.a.) sağ elini göstererek "Bu el **Osman**'ın elidir" deyip diğer eline vurdu." ⁽⁴⁰⁴⁾

Gerçekleştirilen bu biat hakkında Allah Teâlâ şu âyeti indirmiştir: "*Andolsun ki, o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, mü'minlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara güven indirmiş ve onları pek yakın bir fetihle mükafatlandırmıştır.*" ⁽⁴⁰⁵⁾

Kureyş kabilesi ashab-ı kiram'ın biat ettiğini öğrenince **Osman** (r.a.)'ı serbest bıraktı ve **Osman** (r.a.) Peygamber (s.a.)'in yanına döndü.

(402) Söz konusu ağaç Hudeybiye topraklarından Zu'l-huleyfe'de bulunan bir samur ağacıdır. Burası Medine'den altı mil uzaklıktaki bir yerdir. Peygamber (s.a.) Mekke'ye giderken burada ihrama girerdi. İnsanların bu ağacı sık sık ziyaret ettiği Ömer (r.a.)'a ulaşınca, Lat ve Uzza'ya tapıldığı gibi tapılmasından korkarak, ağacı kestirmiştir. *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 325.

(403) *İbn Hişam*, a.g.e., III, 364; *Beyhakî*, IV, 135; *Taberî*, *Camiü'l-Beyân*, XXVI, 28. *İbn Abdülberr*, a.g.e., 193; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 167.

(404) *Fethu'l-Bârî*, VII, 363, h.nu. 4066; VI, 235, h.nu. 3130; VII, 54, h.nu. 3697; VII, 184, h.nu. 4515; VII, 310, h.nu. 4650; XIII, 45, h.nu. 7095; *Tirmizî*, IX, 292, h.nu. 3703.

(405) *Fetih*, 18.

VII. İki Taraf Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklar

Kureyş kabilesi, Hudeybiye'deki müslümanları kıskırtarak savaşa sokmak istemiştir. Bunun için seksen silahlı kişiyi, müslümanların karargâhı etrafında dolanıp, kendilerine saldırtmak amacıyla göndermiştir. Aynı zamanda bu silahlı kişiler müslümanları ansızın vurmayı da amaçlamışlardır. Ancak bu kimseler Ten'im ⁽⁴⁰⁶⁾ dağında müslümanlar tarafından yakalanıp, esir alınmıştır. Peygamber (s.a.)'in yanına getirildiklerinde o, hepsinin hayatını bağışlamıştır. ⁽⁴⁰⁷⁾ Bu hadise üzerine Allah (c.c.) şu ayeti indirmiştir: *"O sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, Mekke'nin göbeğinde, onların ellerini sizden sizin ellerinizi de onlardan çekendir. Allah yaptıklarınızı görendir."* ⁽⁴⁰⁸⁾

VIII. Taraflar Arasında Yapılan Anlaşma Görüşmeleri

Kureyş'in göndermiş olduğu elçiler, ashab-ı kiram'ın

(406) Ten'im Dağı Mekke yakınlarındadır. Bu ismin veriliş nedeni Na'im ve Nâim denilen iki dağ arasında bulunmasıdır. Mekke'de bulunanlar buradan ihrama girerler. Günümüzde Mekke'nin binaları buraya kadar taşmış ve sanayi bölgesi olması planlanmıştır. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 49; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, II, 44.

(407) *Müslim*, III, 442, h.nu. 1808; *Ebü Davud*, III, 137, h.nu. 2688; *Müsned*, III, 122-125; *Tirmizî*, IX, 17, h.nu. 3260.

(408) *Fetih*, 24.

savaşmak üzere Peygamber (s.a.)'e hemen biat ettiklerini görünce korkmaya başladılar ve aralarında anlaşma yapmayı teklif ettiler. **Muhammed bin İshak** (r.h.) şöyle diyor: "**Zuhrî**, Kureyşlilerin **Süheyl bin Amr**'ı elçi göndererek, şöyle dediklerini bana haber verdi: "**Muhammed**'e git ve onunla anlaş. Yapacağın anlaşmada, bu yıl Mekke'ye girmeden geri dönmelerini sağla. Allah'a yemin olsun ki, arapların Mekke'ye zorla girildiğini duymasını asla istemeyiz." **Süheyl** Hudeybiye'ye gelince Peygamber (s.a.) şöyle dedi: "Bu kişiyi gönderen kavim anlaşma yapmak istiyor olmalıdır." **Süheyl**, Peygamber (s.a.)'in yanına geldi ve görüşmelere başlandı. Konuşmalar çok uzamıştı. Sonunda aralarında anlaşmayı gerçekleştirdiler..."

Yapılan anlaşmanın metnini **Buharî ve Müslim** (r.h.) rivayet etmişlerdir. **Buharî** hazretleri **Bera bin Azib** (r.a.)'dan şu sözleri nakleder: "Peygamber (s.a.)'le müşrikler arasında yapılan anlaşmanın metnini **Ali** (r.a.) yazdı. **Ali** (r.a.) anlaşmaya, 'Allah'ın elçisi **Muhammed**' ibaresini yazınca müşrikler, 'Allah'ın elçisi **Muhammed** diye yazma! Şayet **Muhammed**'in Allah'ın elçisi olduğunu kabul edecek olsaydık onunla savaşmazdık dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) **Ali** (r.a.)'ye o ibareyi silmesini söyledi. **Ali** (r.a.) de; 'Ben silemem' dedi. Peygamber (s.a.) o ibareyi kendi eliyle sildi ve bir sonraki yıl, silahlar kınında olması şartıyla Mekke'ye gelip, ashabıyla birlikte üç gün kalmak üzere müşriklerle anlaştı." (409)

İmam Müslim (r.h.) rivayetinde anlaşma metnine bir şart daha eklemiş ve şöyle demiştir: "Müşrikler müslümanlardan kendilerine sığınanların iade edilmemesi,

(409) *Fethu'l-Bârî*, V, 303, h.nu. 2698; *Müslim*, III 1409. h.nu. 1783; *Müsned*, IV, 291.

kendilerinden müslümanlara sığınanların iade edilmesini şart koştular. Oradakiler Peygamber (s.a.)'e; 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bunu da yazalım mı?' dediler. Peygamber (s.a.); 'Evet, yazın'. Bizden ayrılıp onlara sığınanları Allah (c.c.) uzaklaştırmıştır ve onlardan ayrılıp bize sığınanlara da bir kurtuluş yolu nasip edilecektir." (410)

IX. Peygamber (s.a.)'in Medine'ye Dönüşü ve Fetih Sûresinin İndirilişi

Peygamber (s.a.)'in anlaşmayı yazdırdıktan sonra ihramdan çıktı ve kurban kesti. Ashabına da bunları emredererek Medine'ye döndü.

Zeyd bin Eslem babasından rivayet etmiştir: "Peygamber (s.a.) bir gece yolculuğundayken Ömer (r.a.)'de beraberindeydi. **Ömer** (r.a.) Peygamber (s.a.)'e bir şey hakkında soru sordu. Rasûlullah (s.a.) cevap vermedi. **Ömer** (r.a.) soruyu ikinci kez sorup, Peygamber (s.a.)'den cevap alamayınca şöyle dedi: 'Ey **Ömer**! Anan ağlasın, sana cevap vermediği halde soruyu tekrar tekrar sordun ve onu rahatsız ettin! **Ömer** (r.a.) sözlerine şöyle devam etti: 'Devemi hareket ettirdim ve müslümanların önüne geçtim. Hakkımda âyet inmesinden korkuyordum. Ben daha bunları düşünürken biri çağırdı. Hakkımda âyet inmiş olmasından çok korktum. Rasûlullah (s.a.)'in yanına gelip selam verdiğimde şöyle dedi: 'Bana öyle bir sûre indirilmiştir ki, dünyadakilerin hepsinden daha kıymetli ve

(410) *Müslim*, III, 1411, h.nu. 1785; *Müsned*, III, 268.

daha sevimlidir'. Sonra ' *biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik*' (411) âyetini okudu." (412)

Biraz önce bahsedilen ve adı açıklanmayan yolculuğun hangisi olduğu *Sahîh-i Müslim*'de açıklanmıştır. **Katâde, Enes bin Mâlik**'ten şöyle rivayet etmiştir: "*Biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik..., İşte bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur*" (413) âyetleri indiğinde müslümanlar kurbanlarını kestikten sonra üzüntülü bir şekilde Hudeybiye'den dönüyorlardı. Peygamber (s.a.)'de bana öyle bir âyet indirilmiştir ki, dünyadakilerin hepsinden daha kıymetlidir" dedi. (414)

(411) Fetih, 1.

(412) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 452, h.nu. 4177; VIII, 582, h.nu. 4833; IX, 58, h.nu 5012; *Tirmizî*, IX, 15, h.nu. 3258; *Muvatta*, I,203-204, h.nu. 9; *Müsned*, I,31.

(413) Fetih, 1-5

(414) *Müslim*, III, 1413, h.nu. 1786; *Müsned*, III, 215,252.

MEKKE'NİN FETHİ

I. Nedenleri ve Tarihi

Kureyş kabilesinin Hudeybiye Anlaşması'nı bozması, Huza'a kabilesiyle yapılan savaşta Kureyş'in müttefiki olan Benî Bekr kabilesine yardım etmesi, Mekke'nin fethedilmesinin başlıca nedenlerindendir.

İbn Kesîr(r.h.) bu hususta şöyle diyor: "Hudeybiye Anlaşması'ndan sonra Mekke'nin fethine şundan dolayı karar verilmiştir; Hudeybiye Anlaşması'na göre, isteyen Kureyş'in veya Peygamber (s.a.)'in himayesine girebilecekti. Huza'a kabilesi aralarında birleşerek, 'Biz **Muhammed** (s.a.)'in himayesine gireceğiz' dediler. Benî Bekr kabilesi de aralarında birleşip 'biz de Kureyş'in himayesine gireceğiz' dediler. Bu durumda on yedi veya on sekiz ay

kaldılar. Sonra Benî Bekr kabilesi Mekke yakınlarındaki El-Vetir ⁽⁴¹⁵⁾ suyunun bulunduğu bölgede geceleyin Huza'a kabilesine saldırdı. Kureyşliler'de, 'bu karanlıkta **Muhammed** bizim ne yaptığımızı öğrenemez' diyerek Benî Bekr kabilesine binit ve silah yardımı yaptılar. Peygamber (s.a.)'e karşı olan kinlerinden dolayı onlarla savaşmışlardı. **Amr bin Salem** Huza'a kabilesiyle Benî Bekr arasında meydana gelen olayı gelip Peygamber (s.a.)'e haber verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) Mekke'nin fethi için hazırlanılmasını ve hazırlıkların gizli tutulmasını emretti. ⁽⁴¹⁶⁾

Mekke, Peygamber (s.a.)'in liderliğinde Hicretin sekizinci yılında, Ramazan ayında fethedilmiştir. İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet ediliyor. "Peygamber (s.a.) Ramazan ayında 10 000 kişiyle Medine'den ayrıldı. Medine'den ayrılışları hicretin sekizinci yılında ve Ramazan ayından 2 gün geçtikten sonraydı." ⁽⁴¹⁷⁾

Ebû Said el-Hudrî (r.a.)'dan da şöyle rivayet ediliyor: "Peygamber (s.a.) Mekke'nin fethi için yola çıkmamızı emrettiğinde Ramazan ayından iki gün geçmişti ve oruçluyduk. Allah'ın Rasûlü El-Küdeyd'e ⁽⁴¹⁸⁾ vardığımızda oruçlarımızı bozmayı emretti. Bunun üzerine yarımız

(415) El-Vetir, Mekke'nin güney batısına 16 km. uzaklıktaki Huzâ'a kabilesine ait bir sudur. *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 360-361; *Mu'cemu'l-Meâlimu'l-Cuğrâfiyye fi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, 331.

(416) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 278-279.

(417) *Fethul-Bârî*, VIII, 3, h.nu. 4276; *Müsned*, IV, 170. h.nu. 2500.

(418) El-Küdeyd, Hicaz bölgesinde Usafan'la Emc arasında bir yerdir. Aradaki mesafe 20 kilometredir. Burası günümüzde El-Humuz olarak bilinmektedir. Mekke'den Medine'ye giden kara yolunun 90. kilometresindedir. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 442; *Mu'cemu'l-Meâlimu'l-Cuğrâfiyye fi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, 263.

orucunu bozdu, yarımız da oruç tutmaya devam etti." (419)

Peygamber (s.a.) aynı ayın onüçünde Mekke'ye girmiştir. **Zühri**'den şöyle rivayet ediliyor: "Rasûlullah (s.a.) Ramazan ayından onüç gün geçtikten sonra Mekke'ye varmıştır." (420)

II. Kureyş'in Anlaşmayı Yenilemeye Çalışması

Kureyş kabilesi Huza'lılara karşı Benî Bekr kabilesine yardım gönderip anlaşmayı ihlal edince Peygamber (s.a.) onlarla savaşmak için hazırlıklara başladı. **Abdurrazzak İbn Abbas** (r.a.)'dan şöyle naklediliyor: "Hudeybiye'de Peygamber (s.a.)'le Kureyş arasında yapılan anlaşmanın süresi bitmemiştir. Kureyş'in himayesi altında olan Huza'a kabilesi arasında savaş meydana gelmiş, Kureyş kabilesi de himayesi altındaki kabileye yardım etmişti. Bu durum Peygamber (s.a.)'e ulaşınca 'nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, kendimi ve ailemi koruduğum şeylerden onları da koruyacağım' deyip savaşa hazırlanmaya başladı. Müslümanların savaşa hazırlandığı haberi Kureyş'e ulaşınca **Ebû Süfyan**'a, 'Üzerimize gönderilmek için ordular hazırlanmakta. Bu durum karşısında sen ne yapmaktasın? Git **Muhammed**'le aramızdaki anlaşmayı yenile" (421) dediler. Bunun üzerine **Ebû Süfyan** Hudeybiye Anlaşması'nı yenilemek amacıy-

(419) *Müsned*, III, 29,87, Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, II, 66. Tahavî.

"bu hadis sahihtir ve râvileri sika'dır." Taberî, *Tehzîbü'l-Âsâr*, I, 111; *Fethul-Bârî*, VIII,4.

(420) *Müslim*, II,784, h.nu.1113.

(421) *Musannef*, V, 374.

la Medine'ye gitti. (422)

Ebû Süfyan Medine'ye hareket edince Allah'ın Rasûlü (s.a.) ashabına şöyle dedi: "**Ebû Süfyan** anlaşmayı yenilemek ve süresini uzatmak için Medine'ye gelecek. Fakat eli boş olarak geri dönecektir". Peygamber (s.a.)'in söylediği doğru çıkmış, **Ebû Süfyan** anlaşmayı yenileyemeden ve süresini uzatamadan Mekke'ye dönmüştür." (423)

III. Peygamber (s.a.)'in Mekke'nin Fethine Hazırlanması

Kureyş'in Hudeybiye Anlaşması'nı bozduğu kesinleşince, Peygamber (s.a.) Mekke'nin fethi için hazırlanmaya karar verdi. Mekke'yi şirkten ve putperestlikten temizleyip, Allah'ın, "*Biz, Beyt'i (Kabe'yi) insanlara (sevap için) toplantı ve güven yeri kıldık...*" (424) sözüyle vafsettiği Mescid-i Haram'ın gölgesinde insanların huzur ve güven içinde yaşamalarını sağlamayı istiyordu.

Bu hedefi gerçekleştirmek amacıyla Hz. **Âişe** (r.a.)'ye yolculuk için hazırlık yapmasını ve yapacağı hazırlığı gizli tutmasını emretti.

Peygamber (s.a.)'in ailesi ve **Hâris'in** kızı **Meymûne**'den şöyle rivayet ediliyor: "Peygamber (s.a.) yanıma geldiği gece kalkıp abdest aldı. Abdest alırken (üç defa) 'lebbeyk' (üç defa da) 'yardım edildin' dediğini işit-

(422) *Fethul-Bârî*, VIII, 6.

(423) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 81-82.

(424) Bakara, 125.

tim. Abdest aldığı yerden çıkınca, 'Ey Allah'ın Rasûlü! (üç defa) 'lebbeyk' ve (üç defa da) 'yardım edildin' dedin. San-ki biriyle konuşuyorsun yanında biri mi var?' dedim. O da; 'Şu, **Benî Ka'b**'ın imdat dileyicisi, benden yardım istiyor ve Kureyş'in kendilerine karşı **Bekr bin Vail**'e yardım ettiğini iddia ediyor' dedi. Sonra çıkıp, **Âişe** (r.a.)'ye hazırlık yapmasını ve hazırlıkları gizli tutmasını emretti."(425)

Allah'ın Rasûlü (s.a.) ashabının ileri gelenlerinden **Ebû Bekir** ve **Ömer** (r.a.)'la konu hakkında istişare etmiştir. **Halebî** bu konuda şöyle diyor: "**Ebû Bekir** (r.a.) Mekke'nin fethine çıkmama görüşünü belirterek; 'Onlar senin kavmin' dedi. **Ömer** (r.a.) Mekke'nin fethine çıkmaya teşvik ederek şöyle dedi: 'Onlar küfrün başıdır. Senin yalancı ve sihirbaz olduğunu iddia ettiler. Allah'a yemin olsun ki, Mekke halkına boyun eğdirmeden diğer Araplara boyun eğdirmemiz mümkün değil'. Ayrıca Peygamber (s.a.)'e yaptıkları kötülükleri de anlattı. O zaman Allah'ın Rasûlü (s.a.) **Ebû Bekir**'in **İbrahim** (a.s.) gibi Allah uğrunda süten daha yumuşak, **Ömer**'in de **Nuh** (a.s.) gibi Allah uğrunda taştan daha sert olduğunu ve **Ömer** (r.a.)'in görüşünün doğruluğunu ifade etti.' Bu istişarenin sonucunda Mekke'nin fethine kararlı olduğunu belirtti."(426)

(425) Taberânî, *El-Mu'cemu's-Sagîr* de rivayet etmiştir. Bu hadisi Ca'fer'den sadece Muhammed bin Nazale rivayet etmiştir. Meymûne'den de sadece bu senetle rivayet edilir. II, 73-75.

(426) *El-Mu'cemu'l-Kebîr*, *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 164. Heysemî hadisin senedinde Yahya bin Süleyman bin Nazale'nin bulunduğunu ve bu râvînin zayıf olduğunu söylemiştir. Bu râvî hakkında geniş bilgi edinmek için bkz. *Lisânü'l-Mizân*, VI, 261. Senedinde zayıf râvî bulunduğu için bu hadisin zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır. Tek râvî tarafından rivayet edilmesini de zayıflığına delâlet edecek nedenlere ekleyebiliriz.

IV. İslâm Ordusunun Sayısı

Peygamber (s.a.)'in komutanlığında Mekke'nin fethine ne çıkan müslüman ordunun sayısı 10.000 kişiydi. Bunun delili *Buharî*'de rivayet edilen ve daha önce zikredilen hadistir. ⁽⁴²⁷⁾

İbn Cerîr et-Taberî (r.h.) Mekke'nin fethine katılan kabilelerin isimlerini ve kaç kişi olduklarını açıklayarak şöyle demiştir: "Müslümanlardan Mekke'nin fethine katılanların tamamı 10.000 kişiydi. Benî Gifar'dan 400, Eslem kabilesinden 400, Müzeyne'den 1003 kişi, Benî Selim'den 700, Cüheyne'den 1400 kişi, geri kalan kısım Muhacirler, Ensar ⁽⁴²⁸⁾ ve onların müttetikleriydi". ⁽⁴²⁹⁾

Bütün araştırmalarımaya rağmen, Mekkelilerin ordusunun sayısı hakkında hiçbir bilgi bulamadım. Yalnız aşağıda belirteceğim nedenlerden dolayı Peygamber (s.a.)'in karşısına çıkacak hazırlıklı bir ordunun olmadığı anlaşılıyor.

1- İslâm ordusunun Mekke'ye girişinden önce Peygamber (s.a.)'le **Ebû Süfyan** arasında yapılan anlaşmada Mekke halkına mal ve can güvenliği verilmiştir. ⁽⁴³⁰⁾ Bu hususa *Buharî* ve *Müslim*'de **Ebû Hureyre** (r.a.)'dan rivayet edilen hadis delâlet etmektedir. Peygamber (s.a.) şöyle demiştir: "**Ebû Süfyan**'ın evine sığınan, silahı bırakan, kapısını kapatana ⁽⁴³¹⁾ ve Mescid-i Haram'a sığınan

(427) *Es-Sîretü'l-Halebiyye*, III, 10.

(428) Vâkıdî, *Magâzî* adlı kitabında Ensar'ın sayısının 1.400. muhacirlerin sayısının da 700 olduğunu zikretmiştir. II, 800.

(429) *Târihü't-Taberî*, III, 64-65.

(430) M. A. Başmîl, *Fethu Mekke*, 214.

(431) *Müslim*, III, 1407-1408. h.nu. 86; *Nesâî*, h.nu. I, 3561, 134.

na dokunulmayacaktır." (432)

2- Peygamber (s.a.)'le **Ebû Süfyan** arasında varılan anlaşmadan dolayı Kureyşliler Mekke'ye girmekte olan İslâm ordusuna karşı koymaktan kaçınmışlardır. (433)

V. Mekke'nin Fethi İçin Yapılan Hazırlıkların ve Yolculuğun Gizli Tutulması

Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi fethetmeyi kararlaştırdığında yapılacak her türlü hazırlığın gizli tutulmasını emretti. Kureyşliler'in hazırlanmasına fırsat vermek istemiyordu. Böylece müslümanlar hedeflerine daha kolay ulaşacaklardı.

Allah'ın Rasûlü bu hazırlığı gizlemede birçok yöntem kullanmıştır. Bu yöntemleri şöyle sıralayabiliriz:

a- Fethih hazırlıklarını kendine en yakın kimselerden dahi gizlemiştir. **İbn İshak** (r.h.) şöyle anlatıyor: "**Ebû Bekir** (r.a.), **Âişe** (r.a.)'nin yanına girdiğinde buğday eli-yordu: 'Bu ne? Rasûlullah (s.a.) hazırlanmanızı mı emretti?' dedi. **Âişe** (r.a.) 'Evet, hazırlanmamızı emretti.' diye cevap verdi. **Ebû Bekir** (r.a.) nereye gitmek için hazırlanıldığını sorupça, **Âişe** (r.a.) 'nereye gidileceğini söylemedi. Sadece hazırlanmamızı emretti' dedi." (434)

(432) *Ebû Dâvûd*, III, 417-418, h.nu. 3022. Hadisin senedinde bilinmeyen bir râvî vardır. *Müslim*'de aynı manada başka bir hadis bulunduğu için hasen derecesine yükselmektedir.

(433) M. A. Başmil, a.g.e., 214-236.

(434) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 14; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 283.

b- Rasûlullah, **Ebû Katâde** komutasındaki 8 kişilik bir seriyye'yi asıl amacını gizlemek için, Mekke'ye hareket etmeden önce İzam ⁽⁴³⁵⁾ aşiretine gönderdi.

Bu konudan **İbn Sa'd** (r.h.) şöyle diyor: "Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi almayı kararlaştırdı, **Ebû Katâde** komutasında 8 kişiden oluşan bir seriyyeyi İzam aşiretine göndererek, oraya yöneleceğinn sanılmasını ve bu şekilde haberlerin yayılmasını amaçladı. Bu seriyyedekiler yollarına devam edip Zi Huşub ⁽⁴³⁶⁾ denilen yere geldiklerinde Peygamber (s.a.)'in Mekke'ye hareket ettiğini duydular. Oradan ayrılıp, Es-Sukya ⁽⁴³⁷⁾ denilen yerde Peygamber (s.a.)'le buluştular."

c- Düşmana bilgi sızmasını engellemek için görevliler tayin etmişti. **Vâkidî** şöyle diyor: "Rasûlullah (s.a.) haber sızmasını engellemek için görevliler tayin etti. **Ömer** (r.a.)'de bu görevlileri kontrol etmek için dolaşüyor ve şöyle diyordu: 'Güvenmediğiniz hiçbir kimseyi bırakmayın. Mekke'ye gidenlere dikkat edin' ." ⁽⁴³⁸⁾

ç- **Hâtıb**'ın Kureyş lehine casusluk yapmasına engel oldu. Rasûlullah (s.a.) hazırlıklarını tamamlayınca,

(435) İzam, Medine'de bir vadidir ve Kızıl Deniz'e uzanmaktadır. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 214; *Mu'cemu'l-Meâlimu'l-Cuğrafiyye fi's-Sireti'n-Nebeviyye*, 29.

(436) Zu Huşub, Medine'yle Şam arasında bir yerdir. Medine'den uzaklığı 35 km.dir. Halen eskiden kalma ahşap kalıntılar bulunmaktadır. Bkz. İbrahim bin İshak bin Bişir, *Kitabu'l-Menasik ve Emakini Turuki'l-Hacci ve Meâlimü'l-Cezire*, 651.

(437) Es-Sukya, Sukya Yezid ve Sukya'l-Cezil olarak bilinir. Sukya, Gifar'la karışmaması için bu şekilde isimlendirilmiştir. Kira vadisinde bulunmaktadır. Günümüzde Ümmü'l-Berek olarak isimlendirilmektedir ve Mesture'nin 82 km. kuzey doğusuna düşmektedir. Bkz. *Kitabu'l-Menasik*, 650; *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 288.

(438) *Mugâzi el-Vâhidî*, II, 796.

Hâtıb bin Ebî Belte'a Kureyş kabilesine mektup göndererek, müslümanların Mekke'yi almak için hareket etmek üzere olduklarını haber vermek istedi. Ancak Allah (c.c.) bu durumu Peygamber (s.a.)'e vahiy yoluyla bildirdi. Böylece **Hâtıb**'ın çabası engellendi.

Hz. **Ali** (r.a.)'den şöyle rivayet edilmiştir: "Peygamber (s.a.) beni, **Ebû Mersed**'i ve **Zübeyr**'i -hepimiz atlıydık- görevlendirerek şöyle dedi: 'Yola çıkın. Hah vadisin-de müşriklerden bir kadın bulacaksınız. Yanında **Hâtıb bin Ebî Belte'a**'nın müşriklere yazdığı mektup var. Oraya vardığımızda Peygamber (s.a.)'in açıkladığı gibi bir kadın devenin üzerinde gidiyordu: 'yanındaki mektubu ver' deyince, 'yanımda mektup falan yok' dedi. Üzerini aradık ve bir şey bulamadık. Allah'ın Rasûlü asla yalan söylemez. Ya mektubu çıkarırsın veya seni çırılçıplak soyarız' dedik. Ciddi olduğumuzu anlayınca, mektubu belinden çıkarttı. Mektubu alıp Peygamber (s.a.)'e geldik. **Ömer** (r.a.), 'Ey Allah'ın Rasûlü! O, Allah'a, Rasûlüne ve müslümanlara hiyanet etmiştir. İzin ver kafasını vurayım' dedi. Rasûlullah (s.a.), 'Ey **Hâtıb**! Bunu yapmanın sebebi nedir?' deyince, 'Allah'a ve Rasûlüne iman etmekten vazgeçmiş değilim. Mekke'de kalan ailemi ve malımı korumak için yaptım. Benim dışımda bütün ashabının ailelerini ve mallarını koruyacak yakınları var' diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.), 'doğru söylüyor. Onun hakkında iyi sözlerde bulunun' dedi. **Ömer** (r.a.)de 'o Allah'a, Rasûlüne ve müslümanlara ihanet etmiştir. İzin ver kafasını vurayım' diye söze girdi. Rasûlullah (s.a.) 'o Bedir

(439) *Fethu'l-Bârî*, VII. 304, h.nu. 3983; VI,143, h.nu. 3007; VI,190; h.nu. 3081; VIII,633, h.nu. 4890; II,46, h.nu. 6259; XI, 304, h.nu. 6939; *Müslim*, IV, 1941, h.nu. 2494; *Ebû Dâvûd*, III, 111, h.nu. 2852; *Tirmizî*, IX, 43-45, h.nu. 3302; *Müsned*, I,79-80.

ehlinden değil mi? Allah Bedir ehlini gözetmiş ve 'Onlara istediğinizi yapın. Cennetim size vacip olmuştur (veya sizi bağışlamışım) demiştir.' Bunun üzerine **Ömer** (r.a.)'in gözleri yaşardı. 'Allah ve Rasûlü daha iyi bilir' dedi." (439)

VII. İslâm Ordusunun Mekke'ye Hareket Etmesi

Rasûlullah (s.a.) hazırlıklarını tamamladıktan sonra, yerine bakacak birini Medine'de bırakıp yola çıktı. **İbn Abbas** (r.a.) şöyle diyor: "Peygamber (s.a.) **Ebû Rühm Külsüm bin Husayn bin Utbe bin Halef el-Gifârî**'yi vekil tayin ederek yola çıktı ve Mer ez-Zahran⁽⁴⁴⁰⁾ denilen yere vardı." (441)

Bu haber Kureyş'e ulaşınca "... **Ebû Süfyan, Hakim bin Hizam ve Büdeyl bin Varka** Peygamber (s.a.) hakkında haber edinmek üzere yola çıktılar ve Mer ez-Zahran denilen yere geldiler. Buraya geldiklerinde, Arafat'ta hacıların yaktığı ateşlere benzer ateş yandığını gördüler. **Ebû Süfyan**, 'Bunlar ancak Arafat'ta yanan ateşlerdir' dedi. **Büdeyl bin Varka**, 'Hayır bunlar Benî Amr'ın ateşleri' dedi. **Ebû Süfyan** da, 'Benî Amr'ın ateşleri bundan daha az olmalı' diye cevap verdi. Rasûlullah (s.a.)'ın ko-

(440) Mer ez - Zahran, Eslem, Hüzeyl ve Azira kabilelerine ait su kaynaklarının ve hurmalıkların bulunduğu bir vadidir. Mekke-Medine yolunun 24. km.sine düşmektedir. Günümüzde Mekke'nin bir mahallesi haline gelmiştir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 63; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, VII, 102.

(441) *Müşned*, IV, 125, h.nu. 2392. Heysemî, a.g.e., VI, 164. Heysemî râvîlerin İbn İshak'ın dışında sika olduğunu söylemiştir. Bu râvî hakkında bkz. Hazrecî, *Hulâsatü Tezhîbi Tehzîbi'l-Kemâl fi Esâmî'r-Ricâl*, 326-327.

ruyucuları onları yakalayıp karargâha getirdiler ve **Ebû Süfyan** Rasûlullah (s.a.)'ın huzurunda müslüman oldu. Rasûlullah (s.a.) amcası **Abbas** (r.a.)'a müslümanların azametini görmesi için **Ebû Süfyan**'ı oradaki bir tepenin üzerine çıkarmasını söyledi. **Abbas** (r.a.) **Ebû Süfyan**'ı alıp oraya gitti. Kabileler Peygamber (s.a.)'in önderliğinde oradan geçmeye başladılar. **Ebû Süfyan** önünden geçen grubun kim olduğunu sordu. **Abbas** (r.a.), 'bunlar Gifar kabilesidir' deyince, Gifar kabilesinden bana ne' dedi. Sonra Cüheyne, Sa'd bin Hüzeyl ve Benî Salim kabileleri geçti ve hepsi için aynı sözünü tekrarladı."⁽⁴⁴²⁾

Abbas (r.a.), **Ebû Süfyan** müslüman olunca onun Mekke'ye dönüp, Kureyş'e Peygamber (s.a.)'in, güçlerinin yetmeyeceği büyük bir orduyla gelmekte olduğunu haber vermesini söyledi. **Abbas** (r.a.) şöyle demiştir: "**Ebû Süfyan**'a dedim ki: 'Kavmine dön. Onların yanına gidip, var gücünle ' ey Kureyş! **Muhammed** asla gücünüzün yetmeyeceği bir orduyla gelmektedir' diye bağır."⁽⁴⁴³⁾

VII. İslâm Ordusunun Mekke Yakınlarına Varışı

Peygamber (s.a.) Zî Tuva ⁽⁴⁴⁴⁾ mevkiine varınca, ordusunu beş kısma ayırarak her kısmın başına bir komu-

⁽⁴⁴²⁾ *Fethu'l-Bârî*, VII, 5-6, h.nu. 4280; *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 165-167.

⁽⁴⁴³⁾ *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 167. Heysemî râvîlerin sahîh hadis râvîleri olduğunu söylemiştir.

⁽⁴⁴⁴⁾ Zî Tuva, Mekke'yle birleşmiş vadilerdendir. Uteybe, Cerul ve Tanzabavî mahalleleri burada kuruludur. Bu ismi, günümüzde sadece aynı yerde bulunan bir su kuyusu taşımaktadır. Bkz. *Mu'cemu'l-Meâlimi'l-Cuğrâfiyye fî's-Sîretü'n-Nebeviyye*, 188-189.

tan tayin etti. **Ebû Hureyre** (r.a.)'den rivayet edilmiştir: "Peygamber (s.a.) Mekke yakınlarına varınca, **Zübeyr** (r.a.)'i ordunun sağ kısmının, **Hâlid bin Velid** (r.a.)'i sol kısmının ve **Ebû Ubeyde**'yi de zırhsız askerlerin başına geçirdi. Kendisi de başka bir bölüğün başında olduğu halde ovayı tuttular. (445)

Buharî hazretleri **Urve bin Zübeyr**'den o da babasından **Ebû Süfyan**'ın müslüman oluşunu ve İslâm odusunun ona gösterilmesini anlatan kıssada şöyle dediğini rivayet etmiştir: "...Sonra bir bölük daha geldi. **Ebû Süfyan**, 'bunlar kim?' dedi. **Abbas** (r.a.)'da, 'onlar bayrağı taşıyan **Sa'd bin Ubâde**'nin komutasındaki **Ensar**' diye cevap verdi."

Peygamber (s.a.) her komutan için Mekke'ye gireceği yönü aşağıdaki şekilde belirlemiştir:

1- **Zübeyr bin Avvam** (r.a.) komutasındaki bölüğe,

(445) *Müslim*, III, 1406-1407, h.nu. 84-86; *Müsned*, III, 538.

(446) Küdey, Zî Tuva mevkiinde bir geçittir. Mescid-i Haram'dan çıkıp El-Cezül'e giden yol buradan geçmektedir. Güney batıdan Kuaykuan'la Ka'be Dağı'nı birbirinden ayırır. Eşraflar zamanında ticaret mallarının sergilendiği yer olduğu için, bu anlama gelen "Ri'û'r-Ressam" adı verilmiştir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 441; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, VII, 202.

(447) Keda, Mekke'nin üs kesimindeki bir yamaçtır. Günümüzde "Ri'û'l-Hacun" diye adlandırılmaktadır. El-Mi'lat mezarlığı arasından başlayıp, Uteybe ve Cirval mahallesine kadar uzanmaktadır. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, 4,440; *Mu'cemu Meâlimi'l-Cuğrâfiyye fi's-Siretü'n-Nebeviyye*, 261.

(448) El-Liyt, Zî Tuva vadisinin aşağısındadır. Cervil, Tanzabavî ve El-Hafair mahalleleri burada kuruludur. Bu düzlük Kuz el-Mekase denilen yerde İbrahim vadisiyle birleşmektedir. Bkz. *Ebû'l-Velid M. bin Abdullah bin Ahmed el-Ezrak, Ahbâru Mekke vemâ Câr fihî mine'l-Âsâr*, II, 296; *Mu'cemu Meâlimi'l-Cuğrâfiyye fi's-Siretü'n-Nebeviyye*, 274; *Mu'cemu Meâlimü'l-Hicaz*, VII, 272.

Küdey⁽⁴⁴⁶⁾ yönünden Mekke'ye girmelerini emretti.

2- Sa'd bin Ubâde (r.a.) komutasındaki bölüğe Keda⁽⁴⁴⁷⁾ yönünden girmelerini emretti.

3- Hâlid bin Velîd (r.a.) komutasındaki bölüğe el-Lit⁽⁴⁴⁸⁾ yönünden Mekke'ye girmelerini emretti.

4- Ebû Ubeyde (r.a.) komutasındaki bölüğe Mekke'nin kuzey batısından girmelerini söyledi.

5- Beşinci bölüğe Peygamber (s.a.) kumanda ediyordu. Bu bölük de Mekke'ye kuzey batıdan girmiştir. ⁽⁴⁴⁹⁾

Peygamber (s.a.) o gün tevazunun en yüce örneğini sergilemiştir. Allah'a, ikram ettiği zaferden dolayı şükretmek için başını binitinin sırtına degecek şekilde eğerek

(449) Beyhakî, *Es-Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 117; *Es-Siratü'n-Nebeviyye*, IV, 25,26; M. A. Başmîl, a.g.e., 244-245.

(450) Ebû Ya'lâ rivayet etmiştir. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 169. Heysemî hadisin senedinde Abdullah bin Ebi Bekr el-Makdimî'nin bulunduğunu ve zayıf bir râvî olduğunu söylemiştir. İbn Hacer hal tercümesinde şöyle demiştir: "Ca'fer bin Süleyman ve Hammâd'dan rivayette bulunmaktadır. İbn Adiyy zayıf olduğunu söylemiştir. Ebû Ya'lâ bu râvinin zikrinin geçtiği her yerde zayıf olduğunu belirtmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. *Lisânü'l-Mizan*, III, 263.

Hâkim, *Müstedrek*'te mevsul olarak rivayet etmiş (III, 47), Buhârî ve Müslim'in şartı üzere sahîh olduğunu söylemiştir. Zehebî, Hâkim'in bu görüşüne katılmamıştır.

Elbanî, Hâkim'in yapmış olduğu tahrîci yorumlayarak şöyle demiştir: "Bu görüş Hâkim'in düşmüş olduğu evhamlardan biridir. Çünkü bu hadisin senedinde zayıf râvî olan Abdullah bin Ebi Bekr el-Makdimî bulunmaktadır. Buradaki Abdullah bin Ebi Bekir el-Makdimî İbn İshak'ın hocası olan El-Makdimî'den başkasıdır. Bu, İmam Ahmed'in çağdaşı, diğeriye tabiiilerdendir ve Enes bin Mâlik'ten rivayette bulunan sika bir râvidir. Bkz. Hazrecî, *Hulâsatü Tezhîbü Tehzîbi'l-Kemal fî Esmâi'r-Rical*, 192; *Ta'liku'l-Elbanî ala Fıkhı's-Sîre*, 412.

Mekke'ye girmiştir. **Enes bin Mâlik** (r.a.)'den şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (s.a.) Mekke'ye girdiğinde, insanlar kendisini karşıladılar. O ise başını huşu belirtisi olarak devesinin sırtına degecek şekilde eğiyordu." (450)

Rasûlullah (s.a.) Zî Tuva'ya vardığında sancağın El-Hacun denilen yere dikilmesini emretti. **Hişam bin Urve** babasından rivayet ediyor: "Rasûlullah (s.a.) sancağın el-Cuhun'a dikilmesini emretti." **Urve** sözüne şöyle devam ediyor: **Nafi bin Cübeyr bin Mut'im, Abbas** (r.a.)'ı **Zübeyr bin Avvam'a** şöyle söylerken işittiğini bana haber verdi: 'Ey **Abdullah!** Rasûlullah (s.a.) sancağı tam buraya dikmemi emretmişti'."

VIII. Peygamber (s.a.)'in Mescid-i Haram'a Girişi

İbn İshak (r.h.) **Şeybe kızı Safiyye'nin** şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi fethedip insanlar güven ortamına kavuşunca⁽⁴⁵¹⁾ yıkandı ve miğferini giydi. Sonra Kasva isimli devesinin getirilmesini istedi. Deve getirildiğinde insanlar da yollara dizilmişlerdi.⁽⁴⁵²⁾ Kâbe'ye gelip selam verdi ve tavaf etti. Tavafı bitirince Safa⁽⁴⁵³⁾ tepesine çıkıp, Kâbe'ye baktı. Ellerini kaldırıp Allah'a şükretti."

(451) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 18, Senedi hasendir.

(452) *Magâzi el-Vâkidi*, II, 831.

(453) Safa, Ebû Kays Dağı'nda küçük ve taşlık bir tepedir. Bu tepeyle Mescid-i Haram'ın arasındaki mesafe sadece aralarındaki küçük dereydi. Burada duran kimse Haceru'l-Esved'in hizasına geliyordu. Güneyden say'a başlanılan yer burasıdır. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 411; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, V, 142.

İbn Abbas (r.a.) rivayet ediyor: "Rasûlullah (s.a.) Mekke'ye gelince, putlar çıkartılmadan Kâbe'ye girmedi. Putların çıkartılmasını emretti. Putların arasından **İbrahim** ve **İsmail** (a.s.)'in ellerinde ok bulunan resimleri çıkardı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: 'Allah (bunu yapanları) helâk etsin. **İbrahim** ve **İsmail** (a.s.)'in oklarla asla şans çekmediklerini çok iyi bilmekteydiler.' Sonra Kâbe'ye girip etrafında tekbir getirdi ve namaz kılmadan oradan ayrıldı". (454)

IX. Mekke Dışındaki Putların Yok Edilişi

Peygamber (s.a.) yalnız Mescid-i Haram'ın etrafındaki putları yok etmedi. Mekke dışında kalan putları yıktırmak için ashabından bazılarını görevlendirdi ve tevhid inancını zedeleyen bu hastalığı ortadan kaldırdı.

a- Hâlid bin Velîd'in Uzza'yı yıkmak için gönderilişi

Ebü't-Tufeyl'den rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi fethettikten sonra, **Hâlid bin Velîd**'i Uzza'nın (455) bulunduğu Nahle'ye (456) gönderdi. **Hâlid bin**

(454) *Fethu'l-Bârî*, XIII, 16, h.nu. 3288; VI, 387, h.nu. 3352.

(455) Nahle, Kuzeydoğudan Mekke'ye 43 km. uzaklıkta bulunan ve Hüzeyl kabilesine ait olan iki vadidir. Burası daha sonra Mer ve Sebuha ovalarıyla birleşmektedir. Bu vadi El-Kumeyr'den başlar ve Mer ez-Zahran'ın kollarından biridir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân* V, 277; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, IX, 41-42.

(456) Uzza Kureyş kabilesinin taptığı bir puttur. Lat ve Menat'tan daha sonra Zalim bin Es'ad isimli kişi tarafından yapılmıştır. Kureyş kabilesi bu putu ziyaret edip kurbanlar kesiyorlardı. Kur'ân'da adı geçmektedir. Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: "Gördünüz mü o Lat ve Uzza'yı? Ve üçüncüleri olan öteki Menat'ı.

Velîd oraya varınca üç ağacı kesti ve üzerindeki binayı yıktı. Sonra gelip Peygamber (s.a.)'e yaptıklarını anlattı. Peygamber (s.a.) ise 'Ey **Hâlid**! Geri dön, sen hiç bir şey yapmadın' dedi. **Hâlid bin Velîd** (r.a.) geri döndü. Kendisini gören kayyimlar dağa doğru kaçmaya başladılar". **Ebû't-Tufeyl** sözünü şöyle sürdürdü: '**Hâlid bin Velîd** oraya gelince, çırılçıplak olmuş, saçlarını yaymış ve yüzüne gözüne toprak saçan bir kadın putun bulunduğu yerden çıktı. O kadını kılıcıyla öldürdü ve bu durumu gelip Peygamber (s.a.)'e haber verdi. Peygamber (s.a.) da 'İşte o, Uzza'ydı' dedi. ⁽⁴⁵⁷⁾

b- Suva'nın yıkılışı

İbn Sa'd anlatıyor: "Hicrî sekizinci yılın Ramazan ayında **Amr bin Âs**'ın komuta ettiği bir seriyyenin

Demek erkek size, dişi Allah'a mı? O halde bu insafsızca bir taksim! Bunlar (putlar) sizin ve atalarınızın taktığı isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiç bir delil indirmemiştir..." (Necm, 19-23) bkz. İbnü'l-Kelbî, *Kitâbu'l-Asnam*, 17-18.

(457) Taberânî rivayet etmiştir ve senedinde zayıflıkla vasfedilmiş olan Yahya bin Münzir vardır. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 76. Zehabî bu râvînin hal tercemesinde şöyle demiştir: "Yahya bin Münzir el-Kindî İsrail'den rivayet etmiştir. Darekutnî ve başkaları taz'if etmişlerdir." Bkz. *Mizanü'l-İtidal fî Nakdir-Rical*, IV, 411.

Nesâî, IV, 235, h.nu. 5054. *Nesâî*'nin senedinde geçen Ali, İbn Münzir bin Zeyd el-Evdi'dir. El-Esdi ve Et-Tariki de denilmektedir. Rivayette bulunduğu kimselerin bazıları İbn Uyeyne, İbn Fazil, İbn Nemir, Vekî', El-Velid bin Müslim ve İshak bin Mansur'dur. Kendisinden rivayette bulunanlarsa Tirmizî, *Nesâî*, İbn Mâce, Metîyn, İbn Mende ve daha başkalarıdır. İbn Ebî Hatim "babamın ona sika dediğini işittim" diyor. *Nesâî* de Şii olduğunu söylemektedir. İbn Hibban da sikalar arasında yer vermiştir. Metîyn, İbn Nemir'i onun hakkında "sika" ve "sadûk" derken işittiğini söylemektedir. Darekutnî de "zararı yok" demiştir. Rabiülahir ayı 256 II. yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hacer, *Tezhîbu't-Tehzîb*, VII, 386. Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, V, 77.

Suva'yı⁽⁴⁵⁸⁾ yıkmak için gönderilmesini şöyle anlatıyor: 'Allah'ın Rasûlü (s.a.) Meke'nin fethinden sonra Hüzeyl kabilesinin ilah edindiği Suva'yı yıkmak için **Amr bin Âs** (r.a.)'ı gönderdi. **Amr** (r.a.) şöyle diyor: 'Oraya vardığımda Suva'nın kayyımı oradaydı. Bana ne istediğimi sordu. Ben de Rasûlullah (s.a.) şu putu yıkmamı emretti' dedim. 'Onu yıkmaya gücün yetmez' dedi. Neden yetmeyeceğini sorunca 'Sana engel olunur' diye cevap verdi. Hala batıl üzere sin. Sana yazıklar olsun! O görüp işitiyor mu?' dedim. Ona yaklaştım ve yerle bir ettim. Arkadaşlarıma, Suva'ya ait hazine odasını yıkmalarını emrettim. O odayı yıktılar ve hiçbir şey bulamadılar. Sonra Kayyıma, 'Şimdi ne diyorsun?' dedim. O da, 'müslüman oldum' dedi".⁽⁴⁵⁹⁾

c- Menat'ın yıkılışı

İbn Sa'd (r.h.) şöyle anlatıyor: "Hicrî sekizinci yılın Ramazan ayında **Zeyd el-Eşhelî** komutasındaki bir seriyye Menat'ı⁽⁴⁶⁰⁾ yıkmak için gönderildi. Bu konu kaynaklarda geçiyor. Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi fethettikten sonra **Zeyd el-Eşhelî**'yi Menat'ı yıkmaya gönderdi. Me-

(458) Hüzeyl bin Medrake'ye ait bir puttur. Kayyimleri Beni Lihyân'dandır. Yenbu'da bulunmaktaydı. Kur'ân'ın haber verdiği gibi Nuh kavminin taptığı putlardan biridir. Bkz. *Mu'cemu'l Buldân*, III, 276; İbnü'l-Kelbî, *Kitâbu'l-Asnam*, 9-10; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, IV, 250.

(459) *Et-Tabakâtü'l-Kubra*, II, 146, *Târihü't-Taberî*, II, 66; İbnü'l Kelbî, 9-10.

(460) Menat, Araplar'ın tamamının ta'zim ettiği ve adına kurban kestiği bir puttur. Bu hususta en ileri gidenlerin başında Evs ve Hazrec kabileleri gelmekteydi. Bu puta gösterdikleri büyük saygıdan dolayı çocuklarına "Menat'ın kulu" veya "Menat'ın Zeydi" gibi isimler koyuyorlardı. Bu putun adı Kur'ân'da geçmektedir. Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: "Gördünüz mü o, Lat ve Uzza'yı ve üçüncüleri olan öteki Menat'ı?" Bkz. İbnü'l Kelbî, *Kitâbu'l-Asnam*, 13-15.

nat, Evs ve Hazrec kabilelerinin taptığı El-Müşel-
lel⁽⁴⁶¹⁾'de bulunan puttu. Gassan kabilesi de bu puta tap-
maktaydı. **Zeyd el-Eşhelî** yirmi atıyla yola çıkıp Me-
nat'ın bulunduğu yere geldi. Menat'ın kayyimi **Zeyd**'e ne
istediğini sordu. **Zeyd el-Eşhelî**; 'o putu yıkmak istiyο-
rum' dedi. Kayyim, 'işte orda, istediğini yap' dedi. **Zeyd**
el-Eşhelî puta doğru yürümeye başlayınca, çırılçıplak,
saçı başı karışık, lanet okuyup göğsüne vuran bir kadın
putun olduğu yerden çıktı. O kadını kılıcıyla öldürdü.
Sonra arkadaşlarıyla birlikte putu kırdılar. Puta ait hazi-
ne odasında hiçbir şey bulamadılar ve Peygamber (s.a.)'in
yanına döndüler. Bu olay Ramazan ayının çıkmasına altı
gün kala gerçekleşmiştir.⁽⁴⁶²⁾

Böylece Rasûlullah (s.a.), Mekke'nin içinde ve dışın-
da bulunan şirk odaklarını yok etmiş oldu.

X. Mekke'nin Fethi Hakkında İnen Kur'ân Âyetleri

İbn Abbas (r.a.) şöyle diyor: "**Ömer** (r.a.), Bedir
kahramanlarının meclisine beni de alıyordu. Onların ba-
zıları; 'Ey **Ömer**! Bu çocuğu niçin meclisimize alıyorsun?
Bizim de onun gibi çocuklarımız var' dediler. **Ömer** (r.a.);
'Onun kimden olduğunu sandınız' dedi ve başka bir gün

(461) El-Müşellel, deniz yönünden Kadid'e doğru inen bir dağdır.
Günümüz de El-Kadidiyye olarak bilinmektedir. Mekke-Medine
yolu üzerinde bulunmaktadır. Bu istikamette doğudan batıya
doğru meyilli olarak uzanmaktadır. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, V,
136; İbnü'l Kelbî, a.g.e., 15; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, VIII, 173.
(462) *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 146; Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, I, 125.

onlarla birlikte beni de çağırıldı. Benim sahip olduğum özelliği onlara göstermek istiyordu. Sonra Nasr Sûresi'ni sonuna kadar okudu ve 'bu sûre hakkında ne söylüyorsunuz?' dedi. Onların bazıları 'yardımla zafere ulaşınca Allah'a şükretmemiz ve onlardan mağfiret dilememiz isteniyor' dediler. Bazıları da, 'bilmiyoruz' dediler veya hiçbir şey söylemediler. **Ömer** (r.a.) bana, 'ey **İbn Abbas** ! Sen de aynı görüşte misin?' dedi. Ben de şöyle dedim: 'Hayır aynı görüşte değilim. O sûreden kasıt Rasûlullah (s.a.)'ın ecelidir. Allah (c.c.) O'na ecelini bildirmiştir. '*Allah'ın yardımı ve zaferi geldiğinde...*' âyetinden kasıt ise, Mekke'nin fethidir. Yani, 'ey Rasûlüm! Mekke'nin fethi senin ecelinin belirtisidir. Onun için Allah'a hamdederek O'nu tesbih et ve O'ndan bağışlamasını dile. Çünkü O tevbeleri kabul edendir'. **Ömer** (r.a.)de 'bu sûre hakkında ancak senin bildiğini bilmekteyim' dedi." (463)

XI . Her iki tarafın kayıpları

Rasûlullah (s.a.), ordusunu bölüklere ayırdığı zaman, bölüklerin komutanlarına, sadece silah çekenlerle savaşmalarını emretti. Müşriklerden bir grup **Hâlid bin Velîd** komutasındaki bölüğün karşısına çıktı ve bu karşılaşmanın sonucunda iki taraftan ölenler oldu. Müslümanlardan üç kişi şehid düşmüş, müşriklerden ise on üç kişi öldürülmüştü. (464)

(463) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 20, h.nu. 4294; VIII, 734, h.nu. 4970; *Müsned*, I, 337.

(464) *Târihu't-Taberî*, III, 58; İbn Seyyidin-Nâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 173.

İbn İshak (r.h.) şöyle anlatıyor: "**Safvan bin Ümeyye**, **İkrime bin Ebî Cehil** ve **Süheyl bin Amr** bazı kimseleri **El-Handame** ⁽⁴⁶⁵⁾ denilen yerde topladılar. **Hâlid bin Velîd** komutasındaki müslümanlarla karşılaştıklarında hafif sürtüşmeler oldu. Bu sürtüşmelerin sonucunda **Benî Muharib bin Fihri**'den **Kürz bin Câbir** ve **Haris bin Hâlid bin Rabi'a bin Asram** öldürüldüler. Bu kişiler **Hâlid bin Velîd**'den ayrılıp, başka bir yol takip etmişlerdi. **Hâlid bin Velîd** (r.a.)'in beraberindekilerden **Cüheyne'li Selemi bin Meyla**'da öldürülmüştür. Müşriklerden ise, oniki veya onüç kişi öldürülmüş ve yenilgiye uğramışlardır." ⁽⁴⁶⁶⁾

(465) Burası Mekke'nin doğusuna düşen dağlardır. Günümüzde Mekke'nin birçok mahallesi burada kurulmuştur. Mescid-i Haram'dan çıkıp Aziziye'ye ulaşan tüneller bu dağların altından geçmektedir. Bkz. *El-Ezrakî a.g.e.*, II, 269; *Mu'cemu Meâlimi's-Sîretü'n-Nebeviyye*, 115.

(466) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 27, *El-Bidâye ve'n-Nihâye* IV, 296.

HUNEYN SAVAŞI

I. Nedenleri ve Tarihi

Araplar cahiliye döneminde Kureyş kabilesine sahip olduğu dinî, siyasî ve askerî konumdan dolayı saygı duymakta ve onlardan korkmaktaydılar. Çünkü Kureyşliler Kâbe'nin hizmetini görüyor, hacılara su sağlayıp, onları misafir ediyorlardı. Ayrıca başıboş, güçsüz diğer Arap kabilelerinin aksine, kuvvetli bir askerî ve siyasi birliğe sahiptiler.

Kureyşliler'in sahip oldukları bu konumdan dolayı, onlara yapılacak bir düşmanlık, daha güçsüz durumda olan diğer Arap kabileleri için tehlikeli olacaktı. Peygamber (s.a.)'in Mekke'yi putlardan temizlemesi ve Kureyşliler'in büyük bir bölümünün İslâm'a girmesi sonucunda

Hevâzin kabilesinin liderleri, kendilerinin de böyle bir saldırıya maruz kalmalarının çok yakın olduğunu düşünmeye başladılar. Hevâzin kabilesinin toprakları Mekke'ye çok yakındı. Bu kabilenin lideri **Mâlik bin Avf en-Nasrî**, bu durum karşısında en iyi yöntemin Peygamber (s.a.)'in kendilerine saldırmasını beklemeden, O'nunla Mekke'de savaşmak olacağını düşündü. İşte bu düşüncenin sonucunda Hevâzin kabilesi ve ona tabi olanlar Peygamber (s.a.)'le savaşmak üzere bir araya geldiler. (467)

Allah (c.c.) Mekke'nin fethini ihsan ettikten sonra Peygamber (s.a.) Huneyn'e yöneldi. Peygamber (s.a.) Hicret'in sekizinci yılında, Şevval ayının altısında yola çıkmış ve aynı ayın onunda Huneyn'e varmıştır. (468)

II. Tarafların Güçleri

Peygamber (s.a.) Hevâzin kabilesinin lideri **Mâlik bin Avf**'ın Mekke'ye saldırmayı düşündüğü yönünde bilgi edinince, Hevâzin ve Sakîf kabilelerini ortadan kaldırmak için Huneyn'e yürümeyi kararlaştırdı. Çünkü bu kabileler Arap yarımadasında İslâm devletini tehdit ediyor ve müslümanlara tuzak kuruyorlardı. Peygamber (s.a.) bu savaş için 10.000 kişiden oluşan bir ordu meydana getirdi. Ordunun 1.000 askeri Mekke'nin fethinden sonra müslüman olanlar, 9.000'i ise, Medine'den gelenlerdi. Savaşa çıkanların tamamı 12.000 kişiydi. **Enes bin Mâlik** (r.a.) şöyle

(467) M. A. Başmîl, *Gazvetu Huneyn*, 54,55.

(468) İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 64-65; *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II,150; *Târihü't-Taberî*, III, 70; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 322; *Fethu'l-Bârî*, VII, 48.

diyor: "Hevâzin ve Gatafan kabileleri Huneyn Savaşı'na kadınları, çocukları ve mallarıyla çıktılar. Peygamber (s.a.)'le beraber 10.000 asker ve 2.000 de esir alınıp (469) köle edinilmeden serbest bırakılanlar bulunmaktaydı. (470)

Allah'ın Rasûlü (s.a.) bu savaşın gereçlerini iki kişiden temin etmiştir. Bunlar amcası oğlu **Nevfel bin Harris bin Abdulmuttalib** ve **Safvan bin Ümeyye**'dir. Bu kişiler müslüman olmamışlardı. Peygamber (s.a.) amcası oğlundan 3.000 mızrağı emanet aldı ve şöyle dedi: "Sanki mızraklarının müşriklerin arkalarına saplandığını görüyorum." (471) **Safvan bin Ümeyye** de 30 zırhı emanet olarak vermiştir. **Safvan bin Ya'la bin Ümeyye** babasından, o da Peygamber (s.a.)'den şöyle dediğini rivâyet ediyor: 'Elçim sana geldiğinde ona 30 zırh ve 30 deve veya daha az bir şey ver'. O da Peygamber (s.a.)'e; 'ödünç alınan şey geri ödenmelidir ey Allah'ın Rasûlü!' dedi. Peygamber (s.a.) de, 'evet, ödünç alınan şey geri verilmelidir' buyurdu." (472)

Safvan bin Ümeyye'den rivâyet ediliyor: "Rasûlullah (s.a.) kendisinden (**Safvan**'dan) Huneyn Savaşı'nda kullanmak üzere zırh emanet aldığı; 'gasb mı ediyorsun ey **Muhammed**!' dedi. Peygamber (s.a.)'de,

(469) IV, 68; *Târihu Halife bin Hayyat*, 88; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 324;

(470) *Müslim*, II, 735, h.nu. 135; *Fethu'l-Bârî*, VIII, 53, h.nu. 4337;

(471) İbn Abdülberr, *El-İstiâb*, II, 720; IV, 1512; Ali bin Burhaniddin el-Halebi, *Es-Siretü'l-Halebiyye*, III, 123.

(472) *Musned*, IV, 222; El-Bennâ, *El-Fethu'r-Rabbanî*, XV, 129; *Nesâî*, IX, 116; XIV, 375, h.nu. 1841; *Ebü Dâvûd*, III, 826, h.nu. 3566. Hakîm, bu hadisi teyit eden başka bir hadisi İbn Abbas (r.a)'dan rivayet etmiş, Buhârî ve Müslim'in rivayet etmediğini ve Müslim'in şartı üzere sahîh olduğunu söylemiştir. Bkz. *Mustedrek*, II, 48.

'hayır, geri ödemek üzere ödünç alıyorum' buyurdu. O zırhların bazıları kaybolmuştu. Rasûlullah (s.a.) onları bağışlamasını isteyince, 'ey Allah'ın Rasûlü! Bugün sadece İslâm'ı kabul etmeyi arzuluyorum' dedi."

Ebû Davud (r.h.) şöyle anlatır: "Zırhları müslüman olmadan önce vermiş, sonra müslüman olmuştur." (473)

Hevâzin kabilesinin lideri **Mâlik bin Avf**, Hevâzin Sakîf, Nasr, Ceşm, Sa'd bin Bekr kabilelerinin tamamını ve Benî Hilal'in az bir kısmını savaş için topladı. Bu konuda **İbn İshak** (r.h.) şöyle diyor: "Hevâzin kabilesi Rasûlullah (s.a.)'ın Mekke'yi aldığını duyunca, bu kabilenin lideri **Mâlik bin Avf** kabilesini savaş için topladı. Hevâzin kabilesiyle beraber Sakîf, Nasr, Ceşm, Sa'd bin Bekr ve Benî Hilal kabileleri savaşmak üzere bir araya geldiler. Hevâzin kabilesinden Ka'b ve Kilab aşiretleri katılmadı." (474)

Bu savaşa katılan müşriklerin tamamı onbin kişiydi. (475) Ayrıca askerlerin gerisine kadınları ve çocukları yerleştirmişlerdi.

III. Peygamber (s.a.)'in Huneyn'e Hareket Edişi

Peygamber (s.a.) savaş için gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra Huneyn'e hareket etti ve **Abdullah bin Ebî Hudut el-Eslemî**'yi müşrikler hakkında bilgi

(473) *Müsned*, III, 401, VI, 465; Ali bin Burhaniddin el-Halebî. a.g.e., I, 129; *Ebû Dâvûd*, IV, 239, h.nu. 4945; *Beyhakî*, VI, 88.

(474) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 65; *Târihü't-Taberî*, III, 70.

(475) *Magâzi el-Vâkıdî*, III, 893.

toplamaşı için görevlendirdi. **Abdullah bin Ebî Hudut** gidip müşriklerin arasına girdi. Peygamber (s.a.)'le savaşmak için toplandıklarını, Mâlik ve Hevâzin kabilelerinin durumlarını öğrendi. (476)

Sehl bin Harzale şöyle rivâyet ediyor: "Rasûlullah (s.a.)'la Huneyn'e doğru güçlkle yok alırken akşam namazı oldu. Bu arada atlı bir kişı gelerek şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Sizin yanınızdan ayrılıp, falanca tepeye çıktım. Hevâzin kabilesinin yediden yetmişe kadınları, çocukları develeri ve koyunlarıyla Huneyn'de toplandıklarını gördüm! Rasûlullah (s.a.) tebessüm ederek; 'Allah'ın izniyle yarın müslümanların ganimeti olacaklar. Bizi bu gece kim koruyacak?' dedi. **Enes bin Ebî Mersed el-Ganevî**, 'ey Allah'ın Rasûlü! Ben koruyacağım' dedi. **Ebî Mersed** atına binip Rasûlullah (s.a.)'ın yanına gelince, Rasûlullah (s.a.), 'şu topluluktan yüksek bir yere çık ve onlara dön, bu gece senin yüzünden tuzağa düşmeyelim' dedi."

Sabah olunca Peygamber (s.a.) namazgâha gidip iki rekat namaz kıldı ve şöyle dedi: 'Gönderdiğimiz atlı geldi mi?' Oradakiler, 'ey Allah'ın Rasûlü! Geldiğini hissetmedik' dediler. Namazına devam etti. Aynı zamanda sağa sola bakıyordu. Namazını bitirince, 'müjde, gönderdiğimiz atlı geldi' dedi. Ağaçların arkasına bakmaya başladık. Birden bire Rasûlullah (s.a.)'ın önünde dikildi ve şöyle dedi: 'Emrettiğin gibi şu topluluktan daha yüksek bir yere çıktım. Sabah olunca etrafıma baktım ve kimseyi göremedim." Rasûlullah (s.a.), 'gece kimse gelip gitti mi?' diye sordu. O da, 'hayır, namaz kılanların ve ihtiyaçlarını gi-

(476) İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 68; *Târihü't-Taberî*, III, 73.

dermek isteyenlerin dışında kimseyi görmedim' dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.), 'cennet sana vacip olmuştur. Bu günden sonra çalışmana gerek yok' dedi." (477)

IV. Mâlik bir Avf'ın Ordusunu Savaşa Hazırlaması

Mâlik bin Avf ordusunu aşağıda görüleceği şekilde savaşa hazırlamıştır;

a- Askerlerinin maneviyatını yükseltmeye çalışmıştır: **Mâlik bin Avf** askerlerine bir konuşma yapıp onları sebata ve kahramanlığa davet etti. Bu konuşmasında; "**Muhammed** bundan önce savaş yapmamıştır. Sadece savaşmasını bilmeyenlerle karşılaşmış ve onları yenmiştir" sözlerini sarfetmiştir. (478)

b- Askerlerin çocuklarını, kadınlarını ve mallarını ordunun gerisine yerleştirmiştir. Hevâzin kabilesinin önderi böylece askerlerin düşman karşısında sebat etmesini ve kahramanlık göstermesini amaçlıyordu. Çünkü askerler kendileri için en kıymetli olan şeylerin arkalarında olduğunu bildiklerinde, sahip olduklarını bırakıp kaçmaları kolay değildir. **Enes bin Mâlik** (r.a.)'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Mekke'yi fethedip Huneyn'e saldırdık. Müşrikler çok güzel dizilmişlerdi. Önce atlılar, onların gerisine askerler, askerlerin arkasına da, kadınları ve çocukları dizmişlerdi. Kadınların gerisine koyunları, koyun-

(477) *Ebû Dâvûd*, III, 20-21, h.nu. 2501; I, 563, h.nu. 916; *Nesâî*, IV, 95; XIV, 414, h.nu. 4650.

(478) *Magâzi el-Vâkidi*, III, 983.

ların arkasına da develeri koymuşlardı." (479)

Ancak **Düreyd bin Same** yapılan işin yanlış olduğunu **Mâlik'e** açıklamıştır. **Düreyd**, **Mâlik'e** şöyle dedi: "Develerin böğürmesini eşeklerin anırmasını, çocukların ağlamasını ve koyunların melemesini duymaktayım! Bu nedir?". **Mâlik**, 'askerlerle beraber çocuklarını, kadınlarını ve mallarını da getirdim' dedi. **Düreyd** bunu niçin yaptığını sorunca, 'her askerin arkasına ailesini ve mallarını koydum ki, onları korumak için var gücüyle savaşsın' dedi. Bunun üzerine **Düreyd** ellerini birbirine vurup şöyle konuştu; 'Allah'a yemin olsun ki, keçi çobanısın. Hiçbir şey yenileni kaçırmaktan alıkoyabilir mi? Eğer senin için başarmak varsa, askerler ve kılıçlardan başkası işine yaramaz. Eğer yenileceksen ailelerinizle ve mallarınızla maskara olursunuz.' (480)

c- Kılıçları çektirdi ve kınlarını kırdırdı: Savaştan önce kılıçların çekilip, kınlarının kırılması Arapların geleneklerindendi. Bu gelenek askerlerin galip gelinceye veya ölünceye kadar savaş meydanında sebat etmeye kararlı olduklarının alâmetiydi.

Mâlik bu geleneği askerlerine gösterilen hedefe ulaşmaları için emretmiş ve konuşmuştur: "Düşmanınızla karşılaştığınız zaman kılıçlarınızın kınlarını kırın ve tek bir vücut halinde üzerlerine saldırın." (481)

ç- Bazı bölüklerini gizleyerek, müslümanları tuzağa düşürmeyi hedeflemiştir: **Mâlik bir Avf**, savaşın yapıla-

(479) *Müslim*, II, 736-737, h.nu. 36; *Müsned*, III, 257; *Nesâî*, I-236, h.nu. 897.

(480) *İbn Hişam*, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 66; *El-Bidâye ve'n Nihâye*, IV, 323.

(481) *Târihu't-Taberî*, III, 72.

cağı yer hakkında geniş bilgiye sahipti. Bu yerin coğrafi özelliklerini ordusunun lehine kullanmayı uygun görmüştür. **Düreyd bin Same**'yle istişare ettikten sonra, müslümanların farkına varamayacakları tuzaklar kurdurtmuştur. Allah'ın yardımı ve esirgemesi olmasaydı, müşriklerin planı başarılı olacak ve müslümanlara büyük kayıplar verdirecekti.

d- İlk önce saldırmak: Hevâzin'li komutanın planının bir parçası da, saldırıyı ilk önce başlatmaktır. Çünkü galibiyet genellikle ilk önce saldıranın olmaktadır. Savunmada kalan tarafsa, güçsüzlüğü nedeniyle bu konuma düşüyordu. Bu plan kısa da olsa meyvesini vermiştir. Ancak Allah'ın yardımı ve Peygamber (s.a.)'in sebatıyla, savaş müslümanların lehine dönmüştür.

e- Müslümanlara karşı psikolojik taktik uygulamıştır: Hevâzin kabilesinin komutanının planında yer verdiği unsurlardan biri de, insan nefsinde büyük etkiler yaratan manevî bir silah kullanmaktır. Müslümanların kalbine korku salmak amacıyla, psikolojik bir savaş tekniği uygulamak istiyordu. Beraberinde getirdiği onbinlerce deveye kadınları bindirip, ordunun arka kısmına yerleştirdi. Meydana gelen manzara gerçekten çok korkutucuydu. Bu orduyu uzaktan gören, yüz bin kişi sanmaktaydı.⁽⁴⁸²⁾

Bu korkutucu manzarayı **Enes bin Mâlik** (r.a.) şöyle anlatıyor: "Girintileri, çıkıntıları ve çokça boğaçları bulunan Huneyn vadisine vardığımızda, Hevâzin kabilesinin oluşturduğu kalabalığın benzerini o zamana kadar kesinlikle görmemiştim. Kadınlarını, çocuklarını, kölelerini ve mallarını beraberlerinde getirmişlerdi. Kadınları de-

(482) M. A. Başmîl, a.g.e. ,128-131.

velere bindirerek ordunun arkasına dizmişlerdi. O kala-
balığı gördüğümüzde hepsinin erkek olduğunu san-
dık..." (483)

V. Savaşın Başlaması

a- Savaşın ilk safhası

Rasûlullah (s.a.) sabah namazını kıldıktan sonra ala-
ca karanlıkta **Mâlik bin Avf**'ın ordusuyla karargâh kur-
duğu Huneyn'e hareket etti. Şimdi sözü, o korkunç olayla-
rı yaşayanlara bırakalım ki, müslümanların nasıl bir du-
rumla karşı karşıya kaldıklarını bize anlatsınlar.

Câbir bin Abdullah (r.a.) rivâyet ediyor: "Huneyn'e
yöneldiğimizde Tihâme topraklarına ait dik bir dereden
aşağı, sabahın alaca karanlığında inmeye başladık. Düş-
man toplanmış ve hazırlanmıştı. Her derede ve her tepe-
de bir tuzak kurmuşlar ve gizlenmişlerdi. Biz aşağı doğru
inerken tek vücut halinde üzerimize yüklendiler. Müslü-
manların bir kısmı geri çekilmeye başladı ve hiç kimse di-
ğerini beklemiyordu". (484)

İyaz bin Seleme anlatıyor: "Babam bana şöyle dedi:
Rasûlullah (s.a.)'la birlikte Huneyn'e saldırdık. Düşman-
la karşılaştığımızda, oradaki bir tepeye çıkmak için ilerle-
dim. Karşıma bir düşman askeri çıktı. Ona ok attım ve
gözümden kayboldu. Onun ne olduğunu anlayamadım.

(483) *Mağâzî el-Vâhidî*, III, 897.

(484) *Müsned*, III, 376. El-Bennâ, a.g.e., XXI, 172. Üstad el-Bennâ bu
hadisin sahîh olduğunu ve râvîlerinin sika olduğunu söylemiştir.
İbn Hibban, *Mevâridü'z-Zam'an*, 417, h.nu.1704.

Kafamı kaldırdığımda düşmanın gizlendiği başka bir tepeden çıktığını gördüm. Onlar ve Ashâb-ı Kirâm birbirlerine girdiler. Geri çekilmeye başladım. Üzerimde iki cübbe vardı. Birini üzerime giymiş, diğerini de omuza atmıştım. Elbisem dağılmıştı. Elbisemi topladım ve geri çekilirken Rasûlullah (s.a.)'in yanından geçtim. Şehba isimli katırın üzerinde idi. Şöyle dedi: 'İbnü'l-Ekva (yani İyaz'ın babası Seleme) korkuyu tattı.'" (485)

Müslümanların büyük bir bölümünün geri çekilmesi ne rağmen, küçük bir grup Peygamber (s.a.)'in yanında savaşa devam ettiler. Bu hususu **Abdullah bin Mes'ûd** (r.a.) şöyle anlatıyor: "Huneyn Savaşı'nda, Peygamber (s.a.)'le beraberdim... Müslümanların çoğu bozguna uğradı. Muhacirlerden ve Ensar'dan 80 kişi sebat etti. 80'e yakın kişi de ayaklarımızın altında kaldı. Biz asla kaçmadık. Allah'ın kalblerine sükûneti indirdiği kimseler de bunlardı." (486)

Peygamber (s.a.) korkunun kol gezdiği o anda, amcası **Abbas'a** müslümanları tekrar savaşa çağırmasını emretti. Bu çağrı üzerine ikinci kez savaş meydanına indiler. O andan itibaren savaşın gidişi müslümanların lehine döndü.

(485) *Sahîh-i Müslim*, III, 1402, h.nu. 1777.

(486) *Müsned*, I, 453; *El-Bennâ*, a.g.e., XXI, 170. *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 170. Heysemi bu hadisi Bezzar'ın, Taberânî'nin ve İmam Ahmed'in rivayet ettiğini, İmam Ahmed'in senedindeki râvilerin tamamının sahîh hadis râvisi olduğunu, El-Haris bin Hasira'nın da sika olduğunu söylemiştir.

Keşfu'l-Estar an Zevâidi'l-Bezzar, II, 348, h.nu. 1829; *El-Haris bin Hasira'nın hal tercümesi için bkz. Hazrecî, Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 67; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 140; Hazrecî, *Hülâsatü Tezhîbi Tehzîbi'l-Kemal fî Esmâi'r-Rical*, 67; *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 140.

Kesîr bin Abbas bin Abdulmuttalib, Abbas (r.a.)'dan şöyle nakletmiştir: "Peygamber (s.a.)'le beraber Huneyn Savaşı'na katıldım. **Ebû Süfyan bin Hâris** ve ben Peygamber (s.a.)'in yanından hiç ayrılmadık. O katırını düşmana doğru sürmeye başladı. Katırın dizgininden tutarak, koşmasını engellemeye çalışıyordum. **Ebû Süfyan bin Haris** de eşyalarını tutuyordu. Allah'ın Rasûlü o sırada 'Ey Abbas! Semure⁽⁴⁸⁷⁾ ehlini çağır' dedi. Ben de 'Semure ehli nerededir?' diye var gücümle bağırdım. Allah'a yemin olsun ki, sığırların yavrularına şefkat duyduğu gibi, duyguları kabarıp, lebbeyk, lebbeyk, geliyoruz, geliyoruz, deyip kâfirlerle savaşmaya başladılar. Sonra Ensar ve daha sonra **Benî Haris bin Hazrec** kabilesine nida edildi. Rasûlullah (s.a.) devesinin üzerinden savaş meydanına doğru uzanıp şöyle dedi: 'Bu durum tamamen fırının kızdığı anki gibidir'. "⁽⁴⁸⁸⁾

b- Savaşın son anları

Savaş meydanından kaçan müslümanlar Peygamber (s.a.)'in çağrısı üzerine tekrar meydana dönünce savaş yeniden şiddetlendi. Allah'a yemin olsun ki, kaçanların geri dönmesiyle yenik durumda olan müslümanlar galip duruma geçtiler ve esirleri Rasûlullah (s.a.)'in önüne dizilmiş buldular. ⁽⁴⁸⁹⁾

Düşman korkunç şekilde hezimete uğradı. Allah (c.c.) onların bir kısmını helâk etti. Diğerleri de kadınları,

(487) Semure ehlinin kasıt, Hudeybiye'de semur ağaçlarından birinin altında Bey'atü'r-Rıdvan'a katılan kimselerdir. Bu bîata katılanlara verdikleri söz hatırlatılmak istenmektedir. Peygamber (s.a.) ile beraber savaşmaya ve kaçmamaya söz vermişlerdir.

(488) *Müslim*, III, 1398, h.nu. 1775; *Müsned* I, 376; *Nesâî*, IV, 269; XIV, 411, h.nu. 5134.

(489) *Müsned*, *Delâilü'n- Nübüvve*, III, 376.

çocukları ve mallarıyla Peygamber (s.a.)'in ve müslüman-
ların ganimeti oldular. (490)

VI. Huneyn'de Hz. Peygamber (s.a.)'e Allah Katından Yardım Mahiyetinde Verilen Mucizeler

Savaşın ikinci safhası şiddetli bir şekilde başlayınca Allah (c.c.) yardımıyla Peygamberine ve inanan kullarına, yüce katından açık bir zafer ihsan etmiştir. Allah (c.c.) zafer kazanılırken inanan kullarını maddî ve manevî mucizelerle mükafatlandırmıştır. (491)

1- Gökten meleklerin indirilmesi: Allah (c.c.) inanan insanlarla beraber savaşmaları için göklerin muzaffer askerleri olan meleklerini göndermiştir. **Cübeyr bin Mut'im** (r.a.)'den nakledilmiştir: "Huneyn Savaşı'nda elbiseye benzeyen siyah bir şey gördüm. Yere indiğinde her tarafı kapladı ve müşrikler yenilgiye uğradı."

Mus'ab bin Şeybe'den, o da babasından rivâyet ediyor: "Rasûlullah (s.a.)'la beraber Huneyn Savaşı'na katıldım. Savaşa katılmamın nedeni ne müslüman olmam, ne de İslam'la ilgili bildiğim bir şeydi. Sadece Hevâzin kabilisinin Kureyş'i yenmesine tahammül edemezdim. Rasûlullah (s.a.)'ın yanında dururken dedim ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Siyah ve beyaz atlılar görmekteyim'. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) 'Ey Şeybe! Onları sadece kâfir olanlar görebilir' dedi." (492)

(490) Beyhakî, *Delâilü'n- Nübüvve*, IV, 129.

(491) *Ibn Kayyim el-Cevziyye*, a.g.e., III, 376.

(492) Taberânî rivayet etmiştir. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 183. Heysemî şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberânî *El-Evsât*'ta iki senetle rivayet etmiştir. Birinde Abbad bin Adem bulunmaktadır ve

2- Korku silahı: Allah'ın inanan kullarına yardım etmek için verdiği silahlardan biri de, müşriklerin kalblerine korku salmadır. Müşriklerle birlikte Huneyn Savaşı'na katılıp, sonra müslüman olan **Yezid bin Âmir eş-Şevai**'den şöyle naklediliyor: "Huneyn Savaşı'nda Allah'ın müşriklerin kalplerine korku salışı sorulduğunda, biraz taş alıp, bir tasın içine koydu ve şöyle dedi: 'İçimizde bu taşlar gibi şeyler hissediyorduk.' (493)

3- Düşmanın üzerine serpilen toprağın yarattığı etki: Allah'ın ikram ettiği maddi silahlardan biri de, Peygamber (s.a.)'in Huneyn Savaşı'nda müşriklerin üzerine saçtığı toprağın bırakmış olduğu etkidir. Çünkü o toprak tanelerinin girmedığı müşrik gözü kalmamıştır. Toprak serpilmesi yenilmelerine yol açmıştır.

Kesir bin Abbas bin Abdulmuttalib, Abbas (r.a.)'dan rivâyet ediyor: "Rasûlullah (s.a.) küçücük taşlar alıp kâfirlerin yüzlerine saçtı ve şöyle dedi: **Muhammed**'in Rabbinin mucizesiyle yenilgiye uğrayın.' Gidip baktığımda savaşın aynı durumda devam ettiğini gördüm. Rasûlullah (s.a.) taşları yüzlerine saçınca güçlerinin zayıfladığını ve kaçmaya başladıklarını gördüm."

Selem bin Ekva (r.a.) şöyle diyor: "Rasûlullah (s.a.)'in etrafını sardıklarında, katırından indi ve yerden bir avuç toprak aldı. O toprağı yüzlerine serpererek şöyle

ve bu râvîyi hiçbir kimse sika saymamış ve hadisini rivayet etmemişlerdir." Zehebî de hal tercemesinde Şu'be'den rivayette bulundu. Kendisinden de durumu bilinmeyen oğlu rivayette bulunmuştur. Bkz. *Mizânü'l-İtidal*, II, 365; *El-Kâşif fi Ma'rifeti men lehu Rivayetün fi'l-Kütübi's-Sitte*, II, 53.

(493) Taberânî rivayet etmiştir ve râvîleri sikadır. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 183; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 144; İbn Hacer, *El-Metâlibü'l-Âliyye*, IV, 251, h.nu. 4371.

dedi: 'Yüzler çirkin, gözler görmez oldu. Rasûlullah (s.a.)'ın saçtığı topraktan gözüne girmeyen kalmadı. Kaçmaya başladılar. Allah'ın gazabına uğramışlardı."

İbn Kayyim (r.h.) bu olayı Peygamber (s.a.)'in mucizelerinden addederek şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.)'in mucizelerinden biri, eliyle saçtığı toprağın yüce Mevlâ'nın izniyle düşmanların gözlerine aralarındaki uzak mesafeye rağmen ulaşması ve herbirinin gözüne girecek kadar çoğalmasındır." (494)

VII. Huneyn Savaşı Hakkında İnen Kur'ân Âyetleri

Allah (c.c.) Huneyn'de bazı müslüman grupların daha savaşın başında bozguna uğramasından sonra ikram edilen zafer hakkında kıyamete kadar okunacak, çokluğa güvenip Allah'a yönelmeyi ve ondan yardım dilemeyi unutanlara ibret olacak âyetler indirmiştir.

Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "*Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn (savaşı) gününde size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmişti, fakat sizden (size gelen hezimet ve savaş sıkıntılarından) hiçbir şeyi gidermemişti. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri kaçtınız. Sonra Allah, Rasûlü ile mü'minler üzerine sükûneti indirdi, sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi de (onlarla), kâfirlere azab etti. İşte bu, o*

(494) İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., III, 483.

kâfirlerin cezasıdır. Sonra Allah, bunun ardından yine dilediğinin tevbesini kabul eder. Zira Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir." (495)

İbn Kayyim (r.h.) müslümanların savaşın başında bozulmasındaki ilahî hikmeti açıklayarak şöyle diyor: "Allah (c.c.)'ın yüce hikmeti, silahlarının üstünlüğü ve sayılarının çokluğuna rağmen müslümanlara savaşın başında yenilgiyi tattırmıştır. Mekke'nin fethiyle burunları büyü-yüp Peygamber (s.a.)'in başını eğerek Mekke'ye girişinin tersine bôbürlenerek Huneyn'e gelenlerin boyunlarını eğ-mek için, onlara daha savaşın başında yenilgiyi tattırmış-tır. Çünkü yüce Allah, *'Bu gün, bu azınlığın karşısında asla yenilmeyiz'* (496) diyenlere, zaferin sadece kendi ka-tandan olduğunu, galip ettiğini kimsenin mağlup edeme-yeyeceğini, zelil ettiğine de kimsenin yardım edemeyeceğini anlatmak istemiştir. Peygamberine ve dinine sizin çoklu-ğunuz değil, sadece O yardım etmiştir. Gücünüzün size hiçbir faydası olmadı ve arkanızı dönüp kaçtınız. Ne za-man kalpleri tevazuya kavuştu ve kibirden uzaklaştı, Al-lah (c.c.) sükûneti, gönderdiği yardımla birlikte (düzelen o kalplere) indirdi. Allah'ın ilahi hikmeti, zaferin ve güzel sonuçlarının tevazu ehline verildiğini anlatmıştır." (497)

Seyyid Kutub (r.h.) bu âyetleri şöyle yorumluyor: "Köle alınmayıp serbest bırakılan 2.000 kişinin de içinde bulunduğu İslâm ordusu önce yenilgiye uğradı. Sonra Al-lah'ın yardımı onlara ulaştı. O gün müslümanların kalp-

(495) Tevbe, 25- 27.

(496) Bu hadis Bezzâr'ın rivayet ettiği hadisın bir kısmıdır. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 178. Heysemî senedinde Âsım bin Suheyb'in bulunduğunu ve zayıf râvî olduğu söylemiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Hazrecî, *Hulâsatü Tezhîbü Tehzîbi'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, 275.

(497) İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., III, 477-478.

leri sayılarının ve güçlerinin üstünlüğüne aldanarak bir an gaflete düşmüştür. Müslümanlar bilmelidir ki, kendilerini zafere götürecek ve zillete düşürmeyecek olan sayılarının çokluğu ve silahlarının üstünlüğü değil, Allah (c.c.)'la kuracakları yakınlık bağıdır". (498)

VIII. Bozguna Uğrayıp Tâif'e ve Evtas'a Kaçanların Takip Edilmesi

Huneyn Savaşı'nda yenilen müşriklerin bir kısmı Tâif'e, diğer bir kısmı da Evtas'a kaçtılar. Peygamber (s.a.) tekrar toparlanıp müslümanlara saldırmalarına fırsat vermemek için onları takip etmiştir.

a- Tâif'e ⁽⁴⁹⁹⁾ sığınanların kuşatılması

Huneyn Savaşı müşriklerin yenilgisiyle sona erince, bazıları Tâif kalesine sığındılar. Peygamber (s.a.) kaleyi kırk gün kuşatmıştır. Enes bin Mâlik (r.a.) müşriklerin Huneyn Savaşı'nda yenilgisini anlattıktan sonra şöyle demiştir: "Sonra Tâif'e yönelip 40 gün kuşatma altında tuttuk. Sonra Mekke'ye yöneldik."

Kuşatma esnasında iki taraf arasında şiddetli çarpışmalar oldu. Sahâbenin bazıları ağaçtan yapılan tanklar altında kale duvarlarını yıkmaya ve ateşe vermeye çalıştılar. Ancak üzerlerine kızgın demirler fırlatıldı ve tank-

(498) Seyyid Kutub, a.g.e., III, 1616.

(499) Tâif, Hicaz bölgesinin doğusunda bir şehirdir. Mekke'nin doğusunda 99 km uzaklıktadır. Denizden yüksekliği 1630 kademdir. Yaz tatili için çok uygun bir yerdir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 8-10; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, V, 222.

ların altından çıktıklarında Sakîf kabilesi mensupları tarafından oklarla vuruldular, bazıları şehit düştüler. O zaman Peygamber (s.a.) Sakîf kabilesine ait üzüm kütüklerinin kesilmesini emretti. **Urve bin Zübeyr** (r.a.)'den şöyle rivâyet ediliyor: "Rasûlullah (s.a.) Tâif kalesinin yakınındaki taşlık ve yüksek bir tepenin üzerine karargâh kurup, müşrikleri kuşattı. Kaleye sığınan Sakîfliler oklar ve taşlarla karşılık verdiler. Müslümanlardan ve Sakîflilerden yaralananlar ve ölenler oldu. Müslümanlar Sakîflileri kızdırmak için, onların üzüm ağaçlarını kestiler". (500)

Kuşatmanın üzerinden 15 gün geçmişti. Peygamber (s.a.) **Nevfel bin Muaviye ed-Deylî** ile istişare etti ve şöyle dedi: "Ey **Nevfel**! Kuşatmayı sürdürme hususunda ne diyorsun?". O da, 'ey Allah'ın Rasûlü! Delikteki tilkiyi çıkartmak için çabalarsan çıkarırsın. Onu deliğinde bırakınca da hiçbir zararı dokunmaz' dedi." (501)

İbn İshak (r.h.) anlatıyor: "Peygamber (s.a.) **Ebû Bekir**'e şöyle dedi: 'Ey **Ebû Bekir**! Bana bir kap dolusu yağ verildi. Bir horozun gelip gagasıyla kabı deldiğini ve içindekinin aktığını gördüm. **Ebû Bekir** (r.a.), 'bu gün düşmanından istediğini elde edebileceğini sanmıyorum' diye cevap verince, Allah'ın Rasûlü, "ben de bunu gerçekleştiremeyeceğimi görmekteyim" buyurdu." (502)

(500) *Beyhakî*, IX, 84; Dr. Muhammed Mustafa el-Azamî, *Magâzi Rasûlullah* (s.a.) 216. Hadisin senedinde İbn Lehi'a bulunmaktadır. Zehebî hal tercemesini verip, alimlerin cerh ve ta'dil yönünden görüşlerini zikretmiştir. Geniş bilgi için bkz. *Mizânü'l-İtidal fî Nakdi'r-Ricâl*, II, 475, 483.

(501) *Beyhakî*, *Delâilü'n-Nübüvve*, V, 169. Ayrıca İbn İshak da rivayet etmiştir. Bkz. İbn İshak, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 129.

(502) İbn İshak, IV, 129; *Târihu't-Taberî*, III, 84; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 350.

Düşmanın sığındığı kaleye bir yıllık ihtiyaçlarını depolamaları nedeniyle⁽⁵⁰³⁾, Peygamber (s.a.) istediğine ulaşamayacağını anladı ve ashabına geri döneceğini haber verdi. Düşmanın daha sonra İslâm'ı kabul ederek kendisine gelmesini arzuluyordu.

Abdullah bin Ömer (r.a.)'den rivâyet ediliyor: "Rasûlullah (s.a.) Tâifi kuşattı ve istediğini elde edemeyince şöyle dedi: 'Allah'ın izniyle buradan ayrılıyorruz', Ashâb-ı Kirâm, 'burayı fethetmeden geri mi döneceğiz?' dediler. Bunun üzerine Allah'ın Rasûlü (s.a.) savaşa devam etmelerini söyledi. Savaşa devam ettiler. Yaralılar artınca Peygamber (s.a.), 'Allah'ın izniyle buradan ayrılıyorruz' buyurdu. Bu söz ashabın hoşuna gitti ve Rasûlullah (s.a.) (bu hallerine) güldü." (504)

Hız. Peygamber (s.a.)'in ashabına karşı olan şefkati, kuşatmayı kaldırıp, Tâiften ayrılmasına neden oldu. Diğer bir neden de, surların sağlam ve içerdeki düşmanın çok güçlü olmasıydı. Ayrıca buranın daha sonra meşakkatsiz bir şekilde alınacağı Peygamber (s.a.)'e vahyedilmişti. Ashab'ın cihada rağbetini görünce, savaşmaya karar verdi ve sabırla savaştı. Yaralılar çoğalınca onlara acıyıp kuşatmayı kaldırdı. Ashab ise kendilerine gösterilen şefkatten dolayı çok sevindiler. Rasûlullah (s.a.)'in görüşünün daha isabetli olduğunu düşünmüş olmalı ki, geri dönmeyi kabul ettiler. Rasûlullah (s.a.) da çok çabuk karar değiştirmelerine gülmüştü. (505)

Ashâb-ı Kirâm, Sakîf kabilesinden çektikleri eziyetten dolayı, Peygamber (s.a.)'den onlara beddua etmesini

(503) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 45.

(504) *Müslim*, III, 1402, 1403, h.nu. 1778; *Fethu'l-Bârî*, VI, 44, h.nu. 4325; X, 503, h.nu. 6087; X, III, 445, h.nu. 7480; *Müsned*, II, 11.

(505) *Nevevî Şerhi*, XII, 124.

istediler. Ancak rahmet Peygamberi yüce Allah'ın onlara hidâyete erdirmesini ve İslâm'a girmeyi nasip etmesini istedi.

Zübeyr (r.a.)'den rivâyet ediliyor: "Rasûlullah (s.a.) Táîfi kuşatınca, Ashâb-ı Kirâm, 'Ey Allah'ın Rasûlü! Sakîfin okları canımızı yaktı. Onlara beddua et' dediler. Rasûlullah (s.a.)'da; 'Allah'ım! Sakîfe hidâyet ver' diye dua etti." (506)

b- Evtas'a kaçanların takip edilmesi

Huneyn'de yenilen müşriklerin bazısı da Evtas'a kaçtı. Rasûlullah (s.a.) onları takip ettirmek için **Ebû Âmir el-Eş'arî**'nin komutasında bir seriyye gönderdi. Müşriklerle yapılan küçük çaplı bir çatışmada **Ebû Âmir** şehid oldu. Kardeşinin oğlu **Ebû Musa el-Eş'arî** sancağı devraldı ve müşriklerle savaşa devam etti.

Ebû Bürde babasından rivâyet ediyor: "Peygamber (s.a.) Huneyn Savaşı'ndan sonra **Ebû Âmir**'i küçük bir ordunun başında Evtas'a gönderdi. **Ebû Âmir, Düreyd bin Same** ile karşılaştı ve onu öldürdü. **Düreyd** öldürülünce arkadaşları yenildiler. Bu arada **Ebû Âmir**'e bir ok isabet etti." **Ebû Musa** şöyle anlatıyor: 'Rasûlullah (s.a.) beni de beraberinde göndermişti. **Ebû Âmir**'in yanına geldim ve 'seni kim vurdu ey amcacığım?' dedim. Kendisini vuranı göstererek, 'işte şu beni vurdu' dedi. Ona yöneldim. Yanına vardığımda beni gördü ve kaçmaya başladı. Peşinden giderken, 'utanmıyor musun, sen Arap değil misin ve karşı koymaz mısın?' deyince, durdu. Karşı karşıya gelince birbirimize birer hamle yaptık ve onu öldürdüm.

(506) *Müsned*, III, 343; *Tirmizî*, IX, 423, h.nu. 3927. *Tirmizî*, "bu hadis hasen, sahîh ve gariptir" demiştir.

Sonra **Ebû Âmir**'in yanına dönüp 'Allah (c.c.) seni vurana helak etti' dedim. Oku çıkartmamı istedi. Oku çıkarınca kan boşalmaya başladı ve bana şöyle dedi: 'Ey kardeşimin oğlu! Peygamber (s.a.)'in yanına git ve selamımı ilet. **Ebû Âmir**'i Allah'ın bağışlaması için dua etsin ve seni benim yerime tayin ettiğimi söyle.' Bu durumda biraz kaldı ve vefat etti. Rasûlullah (s.a.)'in yanına geldim, üzerinde sadece bir hasır bulunan bir yatak üzerinde oturuyordu. Hasır'ın sertliği arkasında ve yanlarında iz bırakmıştı. **Ebû Âmir**'in haberini ilettim ve şöyle dedim: '**Ebû Âmir** senden kendisi için dua etmeni istedi.' Peygamber (s.a.) su istedi ve abdest aldı. Sonra ellerini kaldırıp şöyle dua eti: 'Allah'ım **Ubeyd bin Âmir**'i bağışla. Onu kıyamet gününde bir çok kulundan üstün kıl.' Ellerini öyle kaldırdı ki, koltuklarının altını gördüm. Dedim ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bana da dua et.' Allah'ım **Abdullah bin Kays**'ın günahlarını bağışla ve ona kıyamet gününde mübarek bir makam ikram et' diye dua etti. '**Ebû Bürde** şöyle demiştir: " Rasûlullah (s.a.)'in ettiği duanın biri **Ebû Âmir** için, diğeri de **Ebû Musa** içindi." (507)

IX. Hevâzin Kabilesinin Kadınlarının Geri Verilmesi

Rasûlullah (s.a.) Cu'rânâ denilen yere dönünce, Hevâzin kabilesinden bir heyet gelip kadınlarının ve mallarının geri verilmesini istediler. Bu konuda Rasûlullah

(507) *Muslim*, IV, 1943, h.nu. 2498; *Fethu'l-Bâri*, VI, 90, h.nu. 2884; VIII, 41, h.nu. 4323; II, 187, h.nu. 6383; *Nesâî*, VI, 439; XIV, 109, h.nu. 9046.

(s.a.)'ın kalbini yumuşatmaya çalıştılar. Peygamber (s.a.) de onlardan iki şeyden birini, kadınları veya malları tercih etmelerini istedi. Onlar da kadınlarını tercih ettiler. **Mervan bin Hakem ve Mesur bin Mahrame, Urve bin Zübeyr'e** şunları söylediler: "Hevâzin kabilesinden elçiler gelip mallarını ve kadınlarını geri isteyince, Rasûlullah (s.a.) şöyle dedi: 'Yanımdakileri görüyorsunuz. En çok sevdiğim söz doğru olanıdır. İki şeyden birini -kadınlarınızı veya mallarınızı- tercih edin. Size gerektiği kadar zaman tanıdım' Rasûlullah (s.a.) Tâiften döndükten sonra on günden fazla tercih yapmalarını bekledi. Peygamber (s.a.)'ın kadınları ve malları birlikte vermeme konusunda ciddi olduğunu anladıklarında, kadınları geri almayı tercih ettiklerini bildirdiler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) ayağa kalkıp Allah'a hamd ü sena ettikten sonra şöyle dedi: 'Kardeşleriniz gelip tevbe ettiklerini söylediler. Kadınlarını geri vermeyi istiyorum. Sizden kim gönlünden koparak hakkından vazgeçmek istiyorsa, bunu yap-sın. Kim de hakkından vazgeçmiyorsa, aldıklarınızın ganimet olduğunu Allah (c.c.) bildirene kadar beklesin.' Oradaki insanlar, 'ey Allah'ın Rasûlü! Gönül hoşnutluğuyla hakkımızdan vazgeçiyor ve kadınlarını geri veriyoruz' dediler. Rasûlullah (s.a.), 'gerçekten kimin izin verdiğini ve kimin vermediğini bilemeyiz. Aranızdaki görevliler tutumlarınızı bildirinceye kadar yerlerinize dönün' dedi. Yerlerine döndüler ve görevli kimseler gelip, onlarla bu konuyu konuştular. Sonra Peygamber (s.a.)'e gelip, herkesin gönül hoşnutluğuyla hakkını verdiğini ve o kadınların gönderilmesine müsaade ettiklerini bildirdiler." (508)

(508) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 32, h.nu. 4318-4319; IV, 483, h.nu. 2307, 2308; V, 169, h.nu. 2539-2540; V, 209, h.nu. 2583-2584; *Ebü Dâvûd*, III, 141, 2693; V, 226, h.nu. 2607, 2608.

X. Huneyn'de Alınan Ganimetlerin Taksim Edilmesi

Müşrikler Huneyn Savaşı'nda yenilgiye uğratılınca müslümanlar onların kadınlarını, çocuklarını ve mallarını ganimet olarak aldılar. Peygamber (s.a.) bu ganimetlerin Cu'rânâ denilen yerde toplanmasını emretti ve onları korumak için birini görevlendirdi. Ganimet alınan kadınların ve çocukların sayısı 6.000'di. Ayrıca 14.000 deve, 40.000 koyun ve 40 okka para alınmıştı.⁽⁵⁰⁹⁾

İbn Kayyim (r.h.) müslümanların bu kadar çok ganimet elde etmelerindeki hikmeti şöyle açıklıyor: "Allah (c.c.) Mekke'nin fethinde müslümanların ganimet almasını âdeta engellemişti ve bu yüzden hiçbir şey elde edememişlerdi". **Ebû Davud, Vehb bin Münebbih**'ten rivâyet ediyor: " **Câbir** (r.a.)'e Mekke'nin fethinde ganimet alıp almadıklarını sorduğumda, ganimet olarak hiçbir şey almadıklarını söyledi." ⁽⁵¹⁰⁾

10.000 kişilik ordu at koşturarak Mekke'yi fethetmişlerdi. Kendilerini güçlendirecek şeylere ihtiyaçları çok fazlaydı. Allah (c.c.) müşriklerin kalplerini müslümanlara saldırmak yönünde harekete geçirmiş, müslümanlara ziyafet ve ikram olması için mallarını ve kadınlarını beraberlerinde savaş meydanına getirmelerini ilham etmiştir. Allah Teâlâ müşriklere zafer kazanacakları inancını vermiş sonra müslümanların hedeflerine ulaşmasını sağlamıştır. Allah'ın yardımı Peygamberine ve inanan kullarına eriştiğinde ganimetler sahiplerini buldu ve onlara, 'si-

(509) İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., III, 473.

(510) *Ebû Dâvud*, III, 416, h.nu. 3021. Bu hadis, mürsel ve hasen hadistir.

zin kanlarınıza, mallarınıza, kadınlarınıza ve cariyelerinize ihtiyacımız yok' denildi. Allah (c.c.), onların kalplerine tevbeyle ilham etti ve Peygamber'in yanına müslüman olarak döndüler. O zaman kendilerine, "müslüman olarak bize gelişinize teşekkür nişanesi olarak, mallarınızı, kadınlarınızı, cariyelerinizi ve çocuklarınızı geri veriyoruz" denildi. Çünkü Allah (c.c.) *"Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: Eğer Allah sizin kalbinizde (iyi niyet ve imandan) hayırlı davranış olduğunu bilirse, sizden alı- nandan daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar. Çünkü Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir."* (511) buyurmuştur." (512)

Rasûlullah (s.a.) Tâif'ten döndükten sonra ganimetleri taksim etti ve Müellefe-i Kulûb denilen -kalplerinin İslâm'a ısındırılması hedeflenen- kimselerden başladı. **Abdullah bin Ömer** (r.a.)'den rivâyet ediliyor: "Peygamber (s.a.) Huneyn'de alınan ganimetleri taksim ederken bazı kimseleri özellikle gözettiler. **Akra' bin Habis'e** ve **Uyeyne'ye** yüzer deve verdi. Aynı şekilde Araplar'ın liderlerinden olan bazı kimseleri de gözettiler. Bir kişi 'Allah'a yemin olsun ki, bu taksim adaletli bir taksim değildir ve Allah'ın rızası gözetilmemiştir' dedi. Dedim ki: 'Allah'a yemin olsun ki, bu sözünü Peygamber (s.a.)'e haber vereceğim.' Peygamber (s.a.)'in yanına geldim ve o sözü haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) şöyle dedi: 'Allah ve Rasûlü adaletli değilse, kim adaletli olabilir? Allah **Musa'ya** rahmet etsin, bundan daha çok eziyet edildi ve sabretti.'" (513)

(511) Enfal, 70.

(512) İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., III, 478.

(513) *Fethu'l-Bârî*, VI, 251, 252, h.nu. 3151; VI, 436, h.nu. 3405; VII, 55, h.nu. 4335, 4336; IX, 475, h.nu. 6059; X, 511, h.nu. 6100; XI, 83, h.nu. 6291; II, 136, h.nu. 6336; *Müslim*, II, 739, h.nu. 1062; *Tirmizî*, III, 27, 28, h.nu. 666.

Rafi bin Hadic (r.a.) anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.) **Ebû Süfyan bin Harb'a**, **Uyeyne bin Husayn** ve **Akra' bin Habis'e** yüzer deve verdi. **Abbas bin Mirdas'a** yüzden az verince şöyle dedi:

*Ubeyd'in ve benim elde ettiğimi
Akra' ile mi pay ediyorsun?*

*Ne Bedir, ne de Habis ganimet
Elde etmede beni geçiyorlardı.*

*Onlardan aşağı biri de değilim
Bugün az verilene bir daha çok verilmez.*

Peygamber (s.a.) bu sözleri üzerine onun payını da 100'e tamamladı.⁽⁵¹⁴⁾

İbn Sa'd rivayet ediyor: "Rasûlullah (s.a.) önce Mekke'yi aldı. Sonra yanındaki müslümanlarla beraber Huneyn'de savaştı ve yüce Allah dinine ve müslümanlara zafer ihsan eyledi. Peygamber (s.a.) Huneyn'de alınan ganimetlerden **Safvan bin Ümeyye'ye** 100 deve verdi. Sonra iki kat daha artırdı."

Safvan bin Ümeyye Peygamber (s.a.)'in kendisine yaptığı ikramın kalbinde bıraktığı etkiyi şöyle anlatıyor. Bu haberi **İbn Şihab**, **Said bin Müseyyeb'den**, O da **Safvan'dan** rivayet etmiştir: "Allah'a yemin olsun ki, Rasûlullah (s.a.) bana fazlasıyla ikram etmesine rağmen en çok nefret ettiğim kimseydi. Ganimetlerden vermeye devam ettikçe, en sevdiğim insan oldu."⁽⁵¹⁵⁾

(514) *Müslim*, III, 737, h.nu. 1060.

(515) *Müslim*, IV, 1806, h.nu. 2313.

Rasûlullah (s.a.) **Mâlik bin Avfa**, müslüman olup yanına gelmesi şartıyla malını, ailesini geri verip, ikramların en iyisini yapacağını vadetti ve verdiği sözü yerine getirdi.

Muhammed bin İshak'tan rivayet ediliyor: "Rasûlullah (s.a.) Hevâzin kabilesinden gelen elçilere, **Mâlik bin Avf**'ın durumunu sordu. Tâifte olduğunu söylediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) şöyle dedi: **Mâlik'e** söyleyin; müslüman olup bana gelirse, malını ve ailesini geri verdikten sonra, yüz deve vereceğim.' Elçiler Peygamber (s.a.)'in teklifini **Mâlik'e** iletiler. **Mâlik**, Sakif halkının yapılan teklifi duyup, kendisini hapsetmesinden korkuyordu. Bu yüzden bir binit hazırlanmasını istedi. Geceleyin atına binip, Tâiften ayrıldı. Rasûlullah (s.a.)'a Cu'rânâ denilen yerde -bir rivayete göre- Mekke'de yetişti. Peygamber (s.a.), malını ve ailesini geri verip yüz de deve ikram etti." (516)

XI. Ensar'ın Ganimetlerin Taksim Edilişine İtirazları

Peygamber (s.a.) ganimetlerin taksiminde İslâm'ın umumi menfaatlerini gözetmişti. Kureyş'in ileri gelenlerini İslâm'a çekmek ve şerlerini müslümanlardan uzaklaştırmak için, onlara ganimetlerden pay verdi. Bunun yanında kendisi ile düşmana karşı mücadele eden Ensar'a

(516) Taberânî rivayet etmiştir ve râvîleri sika'dır. bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, VII, 189. *Beyhâkî*, V, 198. İbn İshak senetsiz olarak rivayet etmiştir. Bkz. İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 137; *El-Bidâye ve'n Nihâye*, III, 361.

ganimetlerden pay vermedi. Bu yüzden Ensar (r.a.) -beşer olmaları nedeniyle- Peygamber (s.a.) hakkında bazı zanlara kapıldılar. "**Muhammed** ganimetleri kavmine dağıtıp, bizleri mahrum bıraktı" sözü ortalıkta dolaşmaya başladı.

Rasûlullah (s.a.) Ensar'ı bir araya toplayarak, yaptığı ikramlardaki kasdını ve ayrıca Ensar'ın sahip olduğu kıymeti açıkladı. Ensar bu toplantıdan sonra ikna olmuş pişmanlık duygusuyla ağlanıktan sakalları ıslanmıştı.⁽⁵¹⁷⁾

Abdullah bin Zeyd (r.a.)'den rivayet ediyor: "Peygamber (s.a.) Huneyn Savaşı'nı kazandı ve alınan ganimetleri taksim etti. Müellefe-i Kulûb denilen kimselere de ganimetlerden verdi. Ensar'ın da diğer insanlar gibi ganimetlerden pay almak istediği Peygamber (s.a.)'e ulaşınca, ayağa kalktı ve Allah'a hamd ü sena ettikten sonra şöyle dedi: 'Ey Ensar! Dalalet ehliyken Allah sizleri benimle hidayete erdirmemi mi? Fakirken benimle zenginliğe ulaştırmadı mı? Parça parça iken, Allah benimle sizleri bir araya getirmedimi mi?' Peygamber (s.a.)'in sözlerine karşılık, 'Allah ve Rasûlü minnet sahibidir' dediler. Peygamber (s.a.), 'Cevap vermeyecek misiniz?' deyince, tekrar 'minnet sahibi Allah ve Rasûlüdür' dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) şöyle konuştu: 'Diğer insanların develer ve koyunlarla, sizin de benimle evlerinize dönmenize razı olmuyor musunuz? Sizler bir cesedin eti, diğer insanlar da elbisesi mesabesindedir. Hicret olmasaydı Ensar'dan bir kişi olurdu. İnsanlar bir ovaya girseler, Ensar da başka bir ovaya girse, Ensar'ın ovasında, Ensar'la birlikte yol katederdim. Sabredin; benden sonra

(517) *Magâzî el-Vâkıdî*, III, 957- 958.

bolluk göreceksiniz ve (ahiretteki) havzımın başında benimle olacaksınız." (518)

Burada şu hususa dikkat çekmek istiyoruz: Ensar'ın tamamı Rasûlullah (s.a.) hakkında konuşmamıştır. Söz, küçük yaştakilerden çıkmıştır. Bu hususa Buharî ve Müslim'de **Enes bin Mâlik**'ten rivayet edilen hadis delâlet etmektedir: "Huneyn Savaşı'nda Allah (c.c.) Hevâzin kabilesinin mallarını ganimet olarak Peygamber (s.a.)'e lutfettiğinde O, Kureyş'ten bazılarına yüzer deve verdi. Bunun üzerine Ensar (r.a.), 'Allah Peygamber (s.a.)'i bağışlasın. Ganimetleri Kureyş'lilere veriyor, kılıçlarımızdaki kanın henüz kurumadığı bizleri bırakıyor' dediler." **Enes bin Mâlik** (r.a.) sözüne şöyle devam ediyor: "Bu söz Peygamber (s.a.)'e haber verilince, onları çağırttı. Deriden yapılmış bir çadırdaki toplandılar. Rasûlullah (s.a.) yanlarına gelip şöyle dedi: 'Bana ulaşan söz nedir?' Ensar'dan aklı selim sahipleri, 'Ey Allah'ın Rasûlü! Aklı selim sahipleri hiçbir şey söylemediler, yaşı küçük olanlar, 'Allah Peygamber (s.a.)'i bağışlasın. Ganimetleri Kureyşliler'e veriyor, kılıçlarımızdaki kanın henüz kurumadığı bizleri bırakıyor' dediler. Peygamber (s.a.), 'Ben, küfrü yeni terketmiş olanların kalplerini kazanmak için veriyorum' dedi." (519)

İbn Kayyim (r.h.) bu olaydan, müslümanların yöneticisi konumundaki kimsenin düşmanın kalbini kazanmasının ve şerlerini onlardan uzaklaştırmasının gerekli olduğu hükmünü çıkartıyor ve şöyle diyor: "Müslümanla-

(518) Müslim, II, 738, 739, h.nu. 1061; *Fethu'l-Bârî*, VIII, 47, h.nu. 4330; XIII, 225, h.nu. 7244-7245; *İbn Mâce*, I, 58, h.nu. 164; *Müsted*, III, 246;

(519) Müslim, II, 733, h.nu. 1059; *Fethu'l-Bârî*, VI, 151, h.nu. 3147; X, 313, h.nu. 5860.

rın lideri onların vekilidir. Dini ayakta tutmak ve müslümanları korumak için gerektiği gibi hareket etme yetkisine sahiptir. Kafirlerin kalblerini kazanarak müslümanların güvenliğini sağlamak ve İslâm'ı savunmak söz konusuysa, yöneticinin onların kalblerini kazanması gereklidir. Müslümanların bazılarını ganimetlerden mahrum bırakmanın kötü sonuçları varsa da, düşmanın ileri gelenlerini ve küfrü yeni terkedenleri görmemezlikten gelmenin sonuçları daha da kötüdür. Şeriat'ın temeli, iki zarardan en büyüğüne yok etmek ve menfaatin küçüğünü gözden çıkararak daha büyüğüne sağlamak üzerine kurulmuştur. Özellikle din ve dünya işleri bu iki esas üzerinedir. (520)

Buradaki İslâm'a ısındırma olayından, Müellefe-i Kulûb olan kimselerin imanlarına ücret ödendiği anlaşılmamalıdır. İman karşılığı ödenen, dünyalıklar sınıfından değildir. Kısaca bu olay, bazı insanların nefislerine dünya menfaatlerinin daha çok etki ettiği göz önünde tutularak imanın kalplerine girmesini, onun tadına varmasını sağlamaktır.

Muhammed el-Gazâlî bu durumu şu güzel örnekle açıklıyor: "Dünyada bir çok toplum vardır ki, doğruya akılları yoluyla değil mideleri yoluyla yöneltilebilirler. Nasıl bir hayvan sürüsünün önünden biraz ot götürülüp, ahırlarına girmeleri sağlanıyorsa, bu durumdaki insanların imana alışmaları için çeşitli cezbetme yollarının denenmesi gerekmektedir." (521)

(520) İbn Kayyım el-Cevziyye, a.g.e., III, 486.

(521) Muhammed el-Gazâlî, *Fıkhü's-Sîre*, 428.

I. Nedenleri ve Tarihi

Tebük ⁽⁵²²⁾ Savaşı'nın nedenlerini iki önemli noktada toplayabiliriz:

1- Rumlarla, müslüman oluncaya veya cizyeyi ödeyinceye kadar savaşmak: **İbn Abbas, Mücahid, İkrime, Said bin Cübeyr, Katâde** ve **Dahhak**'tan nakledildiğine göre, Allah (c.c.) müşriklerin Mescid-i Haram'a yaklaşmalarını yasakladığında Kureyşliler, "hac günlerinde

(522) Tebük, Hicaz bölgesinin kuzeyindeki önemli şehirlerden biridir. Medine'den Şam'a giden yol üzerinde, 778 km. uzaklıktadır. Kara ulaşımında önemli yeri vardır. Ürdün'e giden demiryolu ve Şam'dan Medine'ye giden kara yolu buradan geçmektedir. Denizden yüksekliği 5243 kademdir. Tebük Savaşı burada yapılmıştır. Bkz. *Mu'camî'l-Buldân*, II, 14; *Mu'cemu Meâlimi's-Cuğrâfiyye fi's-Sîreti'n-Nebeviyye* 61-62.

gelen ticaret malları gelmez olacak ve o mallardan elde ettiğimiz gelirlerden mahrum kalacağız" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) onların zararlarını tazmin etmek için kitap ehliyle (yahudiler ve hıristiyanlar) müslüman oluncaya veya cizyeyi ödeyinceye kadar savaşılmasını meşru kıldı.

İbn Kesîr(r.h.) şöyle diyor: "Peygamber (s.a.) Rumlar'la, müslümanlara en yakın ve davet edilmeye en layık kimseler oldukları için savaşmıştı." (523)

Allah (c.c.)'da şöyle buyuruyor: "*Ey İman edenler! Kâfirlerden size yakın olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar, (onlara karşı şiddetli ve çetin olun, sakın gevşeklik ve korkaklık göstermeyiniz). Biliniz ki Allah (korkaklıktan) sakınanlarla beraberdir.*" (524)

2- Rumlardan gelebilecek tecavüzleri önlemek: Rasûlullah (s.a.)'a Rumların Kralı **Hirakl**'in büyük bir güçle El-Belka ⁽⁵²⁵⁾ denilen yere geldiği haberi ulaşınca, İslâm devletinin güvenliğini tehdit eden bu tehlikeyi yok etmek için müslümanlara emir verdi. Peygamber (s.a.), bulundukları yerde Rumlarla savaşmak üzere hazırlıklara başladı. ⁽⁵²⁶⁾

Peygamber (s.a.) Tebük Seferi'ne Hicret'in dokuzuncu senesi 5 Temmuz tarihinde çıkmıştır. Bu konuda **İbn**

(523) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, V, 2; İbn Kesîr, *Tefsîru Kur'âni'l-Azim*, IV, 346-347.

(524) *Tevbe*, 123.

(525) El-Belka, Şam'la Kura Vadisi arasında bir yerdir. Amman'a bağlıdır. Birçok köyü ve çiftlikleri bulunmaktadır. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 489.

(526) *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, III, 165; Makrîzî, *İmtaü'l-Esma'*, I, 445; Kastalânî, *Mevâhibü'l-Ledüniyye*, I, 445.

Sa'd (r.h.) şöyle diyor: "Rasûlullah (s.a.) Tebük Savaşı'na hicretin dokuzuncu yılı, Recep ayında ve perşembe günü çıkmıştır." (527)

II. Peygamber (s.a.)'in Rumlar'la Savaşmak İçin Yaptığı Hazırlıklar

Peygamber (s.a.) Rumların büyük bir orduyla Şam topraklarında El-Belka'ya geldiklerini öğrenince, İslâm devletini tehdit eden bu tehlikeyi bertaraf etmek için hazırlıklara başladı.

Şüphesiz ki ordular, iki önemli faktör üzerine kurulur. Bunlar insan ve silahtır. (528) Rasûlullah (s.a.) bu faktörlere önem vererek Muhacirler'i ve Ensar'ı savaşa davet etti. Ayrıca Arap kabilelerini 12 elçiyle savaşa çağırdı. (529) İmanlarında sadık kimseler, Peygamber (s.a.)'in davetine icap ettiler. 30.000 asker (530), 10.000 at ve 12.000 deve toplandı. (531)

Bu kadar büyük bir ordunun düşmanla gerektiği gibi savaşabilmesi için sayısı oranında silaha ihtiyacı vardı. Bunun için Peygamber (s.a.) zengin müslümanları Allah yolunda infak etmeye ve bağışta bulunmaya çağırdı. Müs-

(527) *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 165; Yahya bin Ebi Bekir el Amiri, *Behcetü'l-Mehâfil ve Bukyetü'l-Emâsil*, II, 30.

(528) Muhammed Ferec, *El-Abkariyye'-Askeriyye fî Gazavâti'r-Rasûl*, 637-641.

(529) *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, III, 165; Ali bin Burhaneddin el-Halebî, a.g.e., III, 99; M. A. Başmîl, *Gazvetü Tebük*, 58.

(530) *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 166; Kastalânî, a.g.e., I, 174; Ali bin Burhaniddin el-Halebî, a.g.e., III, 102;

(531) *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 166.

lumanlar, Peygamber (s.a.)'in bu çağrısına da olumlu cevap verdiler. **Ebû Bekir** (r.a.) malının tamamını, **Ömer** (r.a.) de yarısını bağışladı.

Zeyd bin Eslem'den, o da babasından şöyle rivayet ediyor: "**Ömer** (r.a.)'i şöyle derken işittim: 'Rasûlullah (s.a.) bağışta bulunmamızı emretti ve malımın bulunduğu bir zamana tesadûf etti. Dedim ki, 'Bugün **Ebû Bekir**'i geçeceğim.' Malımın yarısını getirip bağışladım. Rasûlullah (s.a.); 'âilene ne bıraktın' deyince, bağışladığım kadarını bıraktım' dedim. **Ebû Bekir** (r.a.) malının tamamını bağışlamıştı. Rasûlullah (s.a.), 'Ey **Ebû Bekir**! Âilene ne bıraktın?' deyince, 'onlara Allah'ı ve Rasûlünü bıraktım' dedi. O zaman Allah'a yemin olsun ki, hiçbir şeyde onu geçemeyeceğim' dedim." (532)

İbn Abdilberr, Osman (r.a.)'ın büyük bir mal bağışında bulunduğunu ve fakir bir grubun gereçlerini temin ettiğini söylemiştir. (533)

Buharî'de, **Osman** (r.a.)'ın evi Mısırlılar tarafından sarıldığında dışarı çıkıp şöyle dediği zikrediliyor: "Allah aşkına, **Muhammed**'in ashabı aşkına, Peygamber (s.a.)'in, 'Rume' (534) kuyusunu açıp (müslümanlara bağışlayan) cennetliktir' dediğini bilmiyor musunuz? O kuyuyu ben açtım. Yine Peygamber (s.a.)'in 'Tebûk'e giden orduyu

(532) *Tirmizî*, IX, 227, h.nu. 3676. *Tirmizî*, hadisin hasen ve olduğunu söylemiştir. *Ebû Dâvûd*, II, 313, 314, Bkz. *Münzirî*, *Muhtasaru Süneni Ebi Dâvûd*, II, 255.

(533) *İbn Abdilberr*, a.g.e., 238.

(534) Rume kuyusu Medine'dedir. Günümüze kadar gelmiştir. Medine'nin batı yakasının sonunda, El-Esyal konutlarının yakınında bulunmaktadır. *Osman* (r.a.) 35.000 dirheme satın alıp müslümanlara vakfetmiştir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 299. *Mu'cemu Meâlimi'l-Cuğrâfiyye fî Sîreti'n-Nebeviyye*, 281.

donatanın cennetlik olduğunu' söylediğini bilmiyor musunuz? Onlar da söylediklerini tasdik ettiler...." (535)

Osman (r.a.) Tebük'e gidecek orduyu kendi malından donatınca, Peygamber (s.a.) O'nu övdü ve kadrini yüceltti. **Abdurrahman bin Semure** (r.a.)'den rivayet ediyor: "Rasûlullah (s.a.) Tebük'e gidecek orduyu hazırlarken, **Osman** (r.a.) eteğinde 1.000 dinar getirip, Peygamber (s.a.)'in önüne döktü. Peygamber (s.a.) o dinarları eliyle karıştırıp, '**Osman**'ın bu günden sonra yapacakları, kendisine asla zarar vermez' dedi ve bu sözünü birkaç kez tekrarladı." (536)

III. Tebük Savaşı'na Katılmayanlar

Peygamber (s.a.) hazırlıklarını tamamlayıp, Tebük'e doğru yola çıkınca bazı kimseler kendisine katılmadılar. **İbn Kesîr**(r.a.) bu kimselerin dört sınıf olduğunu kaydediyor:

1- Görevli olanlar: Bunlar **Ali bin Ebî Talib**, **Muhammed bin Mesleme** ve **İbn Ümmü Mektûm**'dur.

2- Özürlüler: Bunlar hastalar ve güçsüzlerdir.

3- Asi olanlar: Bunlar **Ebû Lubâbe** ve iki arkadaşı-

(535) *Fethu'l-Bârî*, V, 407, h.nu. 2778; VII, 52; *Nesâî*, VI, 133, 135; *Tirmizî*, II, 290, h.nu. 2700; *Müsned*, I, 70,74; *Beyhakî*, *Delâilü'n-Nübüvve*, VI,167

(536) *Müsned*, V,53; *Mecmau'z-Zevâid*, IX, 85. Heysemî, bu hadisi Taberanî'nin *El-Evsat*'ta rivayet ettiğini söylemiştir. *Müstedrek*, III, 102. Hâkim, hadisin senedinin sahîh olduğunu, Buhârî ve Müslim'in sahîhlerinde rivayet etmediklerini söylemiştir. Zehebî de sahîh olduğunu zikretmiştir. *Tirmizî*, IX, 291, h.nu. 3702. *Tirmizî*, bu hadisin hasen ve garîb olduğunu söylemiştir.

dır.

4- Kınanan ve yerilenler: Bunlardan kasıt münafıklardır. ⁽⁵³⁷⁾

Şimdi bu dört sınıf insan hakkında ayrı ayrı söz edelim.

a- Görevlendirilerek geride bırakılanlar

1- Muhammed bin Mesleme (r.a.), Peygamber (s.a.) savaştan dönünceye kadar Medine'ye emir tayin edilmiştir. Bu yüzden savaşa katılamamıştır. ⁽⁵³⁸⁾

2- İbn Ümmü Mektûm.

3- Ali bin Ebî Talib: Sa'd bin Ebî Vakkas (r.a.)'dan şöyle rivayet ediliyor: "Rasûlullah (s.a.) Ali (r.a.)'ın Tebük Savaşı'na katılmamasını isteyince, 'ey Allah'ın Rasûlü! Beni çocuklar ve kadınlarla mı bırakıyorsunuz?' dedi. Rasûlullah (s.a.)'da 'Benden sonra Peygamber olmamasına rağmen, benimle konumunun Musa'yla Harun gibi olmasını istemiyor musun?' buyurdu. ⁽⁵³⁹⁾

b- Özürlüler

Bunlar, savaşa katılmalarını engelleyen özürleri bulunan kimselerdir. Allah (c.c.) özürlerini Kur'ân'da açıklayarak şöyle buyurmuştur: "*Allah ve Rasûlü için (insanlara) öğüt verdikleri takdirde, zayıflara, hastalara ve (sa-*

(537) *El-Bidâye ve'n Nihâye*, V, 27.

(538) Meşhur olan bu görüştür. Ancak İbn Abdülberr, Ali (r.a.)'ın Medine'ye emir tayin edildiği görüşündedir. Daha geniş bilgi için bkz. İbn Abdülberr, a.g.e., 239.

(539) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 112, h.nu. 4416; VII, 71, h.nu. 3706; *Müslim*, IV, 187, h.nu. 31; *Tirmizî*, IX, 310, h.nu. 3731; *Beyhakkî*, 9, 40; *Mevâridü'z-Zamân* 543, h.nu. 2201; *İbn Mâce*, I, 45, h.nu. 121; *Müsned*, I, 170, 177, 182, 184, 185; III, 32, VI, 369, 438.

vaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara (savaşa katılmamalarından ötürü) bir günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine (kınanmasına) bir neden yoktur. Çünkü Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir. Kendilerini bindirip sevk etmen için sana geldiklerinde; 'sizi bindirecek bir binek bulamıyorum' deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözyaşı dökerek dönen kimselere de (sorumluluk yoktur)." (540)

Bu âyetler, güçsüz kimseden sorumluluğun kalkmasının esasını oluşturmaktadır. Gerçekten özürlü olanlar ve durumlarını doğru olarak belirtenler için herhangi bir günahın olmadığı açıklanmıştır. Rasûlullah (s.a.)'da bu kimselerin büyük sevap kazandığını ifade etmiştir. (541)

Enes bin Mâlik (r.a.)'den rivâyet olunuyor: "Rasûlullah (s.a.) Tebuk'ten dönerken Medine'ye yaklaşıncaya şöyle dedi: 'Medine'de öyle kimseler var ki, yürüdüğünüz her adımda ve katettiğiniz her vadide sizinle beraberdirler.' 'Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar Medine'de değiller mi?' diye sorduklarında, 'Medine'deler, Özürleri onları savaştan alıkoymuştur' buyurdu." (542)

c- Asi olanlar (Özürsüz olarak katılmayanlar)

Bunlar **Ka'b bin Mâlik**, **Hilal bin Ümeyye** ve **Merara** bir **Rabî**'dir. Bu kişiler hakkında şu âyet inmiştir: "Ve (savaştan) geri bırakılan üç kişinin de tevbelerini kabul etti. Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş,

(540) Tевbe, 91-92.

(541) İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 982; Kurtubî, *El-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, VIII, 226.

(542) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 126, h.nu. 4423; *Müslim*, III, 1518, h.nu. 1911; *Ebû Dâvûd*, II, 923, h.nu. 2764; *İbn Mâce*, II, 923, h.nu.2764

vicdanları kendilerini sıktıkça sıkılmıştı. Nihayet Allah'tan yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbesini kabul etti. Çünkü Allah tevbeyi çok kabul eden, pek esirgeyendir." (543)

Kur'ân-ı Kerîm bu kişilerin durumunu tasvir etmiş, Rasûlullah (s.a.)'la birlikte Tebük Savaşı'na katılmamaları yüzünden düştükleri vahim durumu açıklamıştır. Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanlarını dolduran korku ve kederden dolayı âdetâ sığınacak yer bulamaz olmuşlardır. Kalbleri öyle daralmıştır ki, ne sevgi ne de ferahlık girer olmuştu. (544)

Bu kimselerden **Ka'b bin Mâlik**'in oğlu **Abdurrahman bin Abdullah** şöyle anlatıyor: "Tebük Savaşı'na katılmayıp günahkâr olan, sonra tevbesi kabul edilen babam **Ka'b bin Mâlik**'in şöyle dediğini duydum: 'Tebük ve Bedir'in dışında Peygamber (s.a.)'in yapmış olduğu savaşların tümüne katıldım. Rasûlullah (s.a.)'a doğruyu söyledim. Yolculuklarından genellikle kuşluk vakti dönüyor ve camie giderek iki rekat namaz kılıyordu. Benimle ve diğer iki arkadaşım ile konuşmayı yasakladı. Bizim dışımızda, savaşa katılmayanlardan kimseyle konuşmayı yasaklamadı. Hiç kimse bizimle konuşmuyordu. Bu şekilde epey kaldım ve gücüme gitmeye başladı. En çok korktuğum, bu hal üzere ölüp Peygamber (s.a.)'in namazımı kılması veya Peygamber (s.a.) vefat ederek insanlar yanında aynı muameleye uğramamdı. Allah (c.c.) gece yarısından sonra bizleri bağışladığını Peygamber (s.a.)'e bildirdi. Peygamber (s.a.) bize iyi davranan ve bizimle ilgilenen Ümmü

(543) Tевbe, 118.

(544) *Keşşaf*, II, 218.

Seleme'nin yanındaydı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.); 'Ey Ümme Seleme! Ka'b bağışlandı' dedi. Ümmü Seleme de, 'birini gönderip O'nu müjdeleyeyim mi?' diye sorunca; 'o zaman insanlar toplanıp gürültü çıkartırlar ve sizi rahatsız ederler' buyurdu. Sabah namazını kıldıktan sonra bağışlandığımızı açıkladı. Sevindiği zaman yüzü beyazlayıp, ay parçası gibi oluyordu. Tebük Savaşı'na özürsüz olarak katılmayan bizlerin bağışlandığını Allah (c.c.) bildirmişti. Savaşa özürsüz olarak katılmayanlar ve yalan söyleyenler çok kötü şekilde anıldılar. Allah (c.c.) onlar hakkında şöyle buyurmuştur: *"(Seferden) onlara döndüğünüz zaman size özür beyan edecekler. De ki; (boşuna) özür dilemeyin, size asla inanmayız, çünkü Allah sizin haberlerinizden (aleyhimizde çevirdiğiniz dolaplardan çoğunu) bize bildirmiştir. (Bundan sonraki) amelinizi Allah da görecektir, Rasûlü de. Sonra görüleni ve görülmeyeni bilen'e döndürüleceksiniz de yapmakta olduklarınızı size haber verecektir. (545)" (546)*

ç-Hatalı ve günahkâr olanlar

Bunlar imanları ve iradeleri zayıf olanlardır. Bu insanlar savaşın şartlarına dayanacak gücü kendilerinde bulamamışlardır. Bunlara ek olarak, kalplerinde taşıdıkları korku kendilerini Peygamber (s.a.)'le beraber savaşa

(545) Tevbe, 94.

(546) *Fethu'l-Bârî*, VII, 219, h.nu. 3889; VIII, 342, h.nu. 4677; V, 386, h.nu. 2757; VI, 112, h.nu. 2847; VI, 113, h.nu. 2950; VI, 193, h.nu. 3088; VI, 536, h.nu. 3556; VII, 284, h.nu. 3951; VIII, 113, h.nu. 4418; VIII, 340, h.nu. 4673; VIII, 341, h.nu. 4676; VIII, 343, h.nu. 3678; II, 40, h.nu. 6255; II, 572, h.nu. 6690; XII, 216, h.nu. 7225; *Müslim*, IV, 2120, 2129, h.nu. 2769; *Ebü Dâvûd*, V, 7, h.nu. 4600; *Tirmizî*, VIII, 254, 260, h.nu. 3101; *Nesâî*, VI, 152; VIII, 323, h.nu. 11159; *Müsned*, III, 456, 459; VI, 387.

katılmaktan alıkoymuştur. ⁽⁵⁴⁷⁾ Bu insanlar kendi aralarında sınıflara ayrılıyor:

Bazıları çeşitli bahaneler ve savaşa katılmamak için özür beyan etmişlerdir. Allah (c.c.) bu kimseleri yermiş ve şöyle demiştir: *"Allah'a ve Rasûlüne muhalefet etmek için (savaştan) geri kalanlar (münafıklar sefere çıkmayıp) oturmaları ile sevindiler, mallarıyla , canlarıyla Allah yolunda cihad etmeyi çirkin gördüler ve (savaşa çıkmak isteyenlere de); 'Bu sıcakta sefere çıkmayın' dediler. De ki: Cehennem ateşi daha sıcaktır (ona nasıl dayanacaksınız?) keşke anlasalardı!"* ⁽⁵⁴⁸⁾

Taberî (r.h.) şöyle diyor: "Rasûlullah (s.a.) Tebük Savaşı'na çağırdığı sırada sıcaklar şiddetliydi. Münafıkların bazıları, 'bu sıcakta savaşa çıkmayın' diye diğerlerinin akıllarını çeliyorlardı. Allah (c.c.) da Peygamberine şöyle buyurdu: *"Ey Muhammed onlara de ki: Emrime uymayıp, elçime karşı gelenler için hazırlanan 'Cehennem ateşinin şiddeti' savaşa çıkmamak için bahane ettiğimiz 'sıcaktan daha şiddetlidir."*

Bazıları da, kadınların fitnesinden korktuğu için savaşa katılmadıklarını ileri sürmüşlerdir. **El-Ced bin Kays** onlardan biridir. Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "Onlardan öylesi de vardır ki, "bana izin ver beni fitneye düşürme" der. Bilesiniz ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdir. Çünkü cehennem kâfirleri mutlaka kuşatacaktır. (Bundan daha büyük fitne mi olur)." ⁽⁵⁴⁹⁾

(547) Muhammed Ferec, *El-Abkariyye'l-Askeriyye fî Gazevati-Rasûl*. 643.

(548) Tevbe, 81.

(549) Tevbe, 49.

Taberî (r.h.) de bu âyetin **El-Ced bin Kays** hakkın-
da indiğini söylemiştir. (550)

IV. İslâm Ordusunun Tebük'e Hareket Edişi

Müslümanlar el-Veda' denilen yerde toplandı ve Peygamber (s.a.) bayrak ve sancakları dağıttı. Sonra Peygamber (s.a.) komutasında Tebük'e doğru hareket edildi. Askerler yolculuk sırasında çok büyük güçlüklerle karşılaştılar. Zorluklarla dolu bu yolculukta neredeyse ordu yok olacaktı. Ancak yüce Allah onları esirgedi.

İbn Abbas (r.a.) rivayet ediyor: "**Ömer** (r.a.)'den Tebük yolculuğunu anlatması istenildiğinde şöyle dedi: 'Tebük'e çok sıcak bir ortamda hareket ettik. Bir yerde konakladığımızda müthiş susamıştık. Sanki gırtlaklarımız parçalanıyordu. Bazılarımız develerini kesip iç organlarını sıkıyor ve çıkan suyu içiyorlar, artanı da karınlarının üzerine serinlemek amacıyla koyuyorlardı. Bunun üzerine **Ebû Bekir** (r.a.), 'ey Allah'ın Rasûlü! Hayır dualarına bizi alıştırdın. Allah'a dua et' dedi. Rasûlullah (s.a.); 'bunu yapmamı istiyor musun' deyince, 'evet istiyorum' dedi. Rasûlullah (s.a.) ellerini kaldırıp dua etti. Daha duasını bitirmeden hava karardı ve yağmur yağmaya başladı. Askerler yanlarında bulunan kaplarını doldurdular. Sonra yola devam ettik ve bulutların kaybolduğunu gördük.' (551)

(550) Taberî, *Câmiü'l-Beyân* XIV, 286, 299.

(551) İbn Hibban, *Mevâridü'z-Zam'ân*, 418, h.nu. 1707; Bezzâr ve Taberânî *El-Evsat*'ta rivayet etmiştir. Heysemî onlara isnad ettikten sonra Bezzâr'ın râvîlerin sika olduğunu söylediğini söylemiştir. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 194-195. *Beyhakî*,

Müslümanlar bu savaşta gerekli binek hayvanlarına sahip değillerdi. **İmam Ahmed**, "*Andolsun ki Allah, müslümanlardan bir grubun kalpleri eğrilmeye yüz tutuktan sonra Peygamberi ve güçlü zamanında ona uyan Muhacirleri ve Ensar'ı affetti...*" (552) âyetinin tefsirinde şöyle demiştir: "Tebük Savaşı'na gidilirken iki veya üç kişi bir deveye biniyordu. (553)

Sayıları az olan binek hayvanları aynı zamanda çok güçsüzdü. **Şüreyh bin Ubeyd**, **Fazale bin Ubeyd**'den sözlerini aktarıyor: "Rasûlullah (s.a.)'le Tebük Savaşı'na çıktığımızda binitlerimiz çok zorlanmıştı. Bu durum Peygamber (s.a.)'e haber verildi ve o esnada dar bir geçide geldik. Peygamber (s.a.) geçite girdi ve 'Allah'ın adıyla geçin' dedi. İnsanlar binitleriyle buradan geçerken Peygamber (s.a.) binitleri üfürüyor ve şöyle dua ediyordu: 'Allah'ım, senin yolunda yük taşıyanları güçlendir. Çünkü sen, denizde ve karadaki güçlüyü, zayıfı, yaşı ve kuruyu güçlendirensin.' (554)

Peygamber (s.a.) yolculuk esnasında ashabına Rumların ve İranlılar'ın (Perslerin) mallarının ganimet alınacağını müjdeledi ve o kimselerin (daha sonra) İslâm için bir güç kaynağı olacağını haber verdi. **Ebî Humâm eş-**

Delâilü'n-Nübüvve, V, 231; *Ed-Dürrü'l-Mensûr*, III, 286; Suyûtî, İbn Cerîr, İbn Huzeyme, İbn Merdeveyh ve Ebû Naim'e isnad ederek sahîh olduğunu kaydetmiştir.

(552) *Tevbe*, 117.

(553) *Beyhakî*, *Delâilü'n-Nübüvve*, V, 227.

(554) *Müsned*, VI, 193; E. Bennâ, a.g.e., XXI, 194. İbn Hibbân, *Mevâridü'z-Zam'ân*. 418 (1706); *Mecmau'z-Zevâid* VI 193. Heysemî, bu hadisi Taberânî'nin ve Bezzâr'ın rivayet ettiğini, senesinde Yahya bin Abdullah el-Babiltî'nin bulunduğunu söylemiştir. Geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, *Takribü't-Tehzib*, II, 351.

Şa'banî Has'am'lı bir kişinin kendisine şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Peygamber (s.a.)'le **Tebük Savaşı**'ndayken bir gece ayağa kalktı, ashabı etrafında toplanınca şöyle dedi: 'Allah (c.c.) bana iki hazine vermiştir. Bunlar **Rum-lar'ın** ve **Farisiler'in** hazineleridir. **Himmer Krallarını** da bana destek kılmıştır. **Mülkün** sahibi sadece Allah'tır. **Ga-lipler** Allah'ın malından alıp, Allah yolunda savaşacaklardır...' Bu sözünü üç defa tekrarladı . " (555)

V. İslâm Ordusunun **Tebük'e** Varışı

Peygamber (s.a.) **Tebük'e** vardığında, askerler şiddetli susuzluktan dert yaşıyorlardı. Allah (c.c.) Peygamberine başka bir mucize daha vermiş, oradaki su kaynağı kaynamaya başlamış ve askerler suya kanmışlardır. Ayrıca o bölgenin gelecekte yemyeşil bağlarla ve zengin bahçelerle dolacağını müjdelemiştir.

Ebü'z-Zübeyr el-Mekki, Amr bin Vasilî'den, O da **Muaz bin Cebel'den** şöyle naklediyor: "**Tebük Savaşı** için **Rasûlullah (s.a.)'la** birlikte yola çıkmıştık. Öğleyle ikindi, akşamla yatsı namazlarını birleştirerek kılıyordu. Yine bir gün öğle namazını geciktirip ikindiyle birlikte kıldı. Akşam namazını da geciktirip yatsıyla beraber kıldı ve şöyle dedi: 'Allah'ın izniyle yarın öğleden önce **Tebük'teki** su kaynağına geleceksiniz. Oraya kim varırsa, ben gelinceye kadar o suya dokunmasın.' Oraya geldiğimizde iki

(555) *Müsned*, V, 272; *El-Bennâ*, a.g.e., XXI, 194, *El-Bennâ (r.h.)* hadisin bu senetle zayıf olduğunu söylemiş ve zayıf oluşunun nedenini şöyle açıklamıştır: "Bu senetteki râvilerin tamamı bilinmeyen kimselerdir." Daha geniş bilgi için bkz. *İbn Hacer, Ta'cilu'l-Menfaa bi-Zevâidi Ricalil'Erbaa*, 525.

kişinin bizden önce vardığını gördük. Su ise çok az akıyordu. Rasûlullah (s.a.) o iki kişiye suya dokunup dokunmadıklarını sorduğunda, 'evet dokunduk' dediler. Bunun üzerine onları yerdi ve Allah'ın izin verdiği ölçüde sözler söyledi. Sonra oradakiler elleriyle suyu bir yere biriktirdiler. Rasûlullah (s.a.) o suyla ellerini ve yüzünü yıkayıp tekrar kaynağa döndü. Kaynak su fişkırtmaya başladı ve insanlar suya kandılar. Daha sonra Rasûlullah (s.a.), 'Ey **Muaz!** Ömrün uzun olursa, buranın bağlarla ve bahçelerle dolduğunu görürsün' dedi."⁽⁵⁵⁶⁾

Bu savaşta müslümanların karşılaştığı en büyük güçlüklerden biri de yiyecek sıkıntısıydı. **Ebû Hüreyre** veya **Ebû Said**'den rivayet edilmiştir: "Tebük Savaşı'nda kıtlık olmuştu. Savaşa katılanlar, 'ey Allah'ın Rasûlü! Develerimizi kesip, yememize izin verir misin?' dediklerinde, Rasûlullah (s.a.), "olur develerinizi kesebilirsiniz" dedi. Bunun üzerine **Ömer** (r.a.) Peygamber (s.a.)'e gelip 'Ey Allah'ın Rasûlü! Develeri kestirirsen binitlerimiz azalır, askerlerin azıklarından kalanı getirtilir ve onları bereketlendirmesi için Allah'a dua et. Umulur ki Allah, onları bereketlendirir' dedi. Rasûlullah (s.a.) deriden bir örtü getirttirip yere açtırdı ve azıkların geri kalanının getirilmesini buyurdu. Herkes yanında bulunanı getirdi ve örtünün üzerinde az bir şey toplandı. Rasûlullah (s.a.) bereketlenmeleri için dua etti ve 'kaplarınızı doldurun' dedi. Askerler kaplarını doldurmaya başladılar. Yanlarında doldurulmadık hiçbir kap kalmadı. O yemekleri yediler ve iyice doydular. Yemeğin bir kısmı da arttı. Rasûlullah (s.a.), 'Allah'ın birliğine ve benim O'nun elçisi olduğuna

(556) *Müslim*, IV, 1784, h.nu. 706; I, 490, h.nu. 51-53; *Ebû Dâvûd*, II, 10, h.nu. 1206; *Nesâî*, I, 285; *İbn Mâce*, I, 340 (1070); *Tirmizî*, II, 292, h.nu. 553; *Tahavî*, *Şerhu Maani'l-Âsâr*, I, 160.

şehadet ederim ki, (bu mucizeyi görenler) imanlarında şüpheye düşmeden Allah'a kavuşurlar ve cennet'e girerler' buyurdu." (557)

Peygamber (s.a.) Semud kavminin diyarından geçen askerlerine, onların sularından içmelerini yasakladı. **İbn Ömer** (r.a.)'den rivayet ediliyor: "Rasûlullah (s.a.) el-Hicr'e (558) varınca (Semud) kavminin sularından içilmesin yasakladı. Ashâb-ı Kiram da, 'o sulardan hamur yaptık ve kaplarımızı doldurduk' dediler. Rasûlullah (s.a.) yaptıkları hamurları atmalarını ve doldurdukları suları dökmelerini emretti." (559)

Peygamber (s.a.) ordusunun gafil avlanıp tuzağa düşmemesi için nöbetçiler görevlendirmişti. Bu konuda **İbn Sa'd** (r.h.) şöyle diyor: " Rasûlullah (s.a.) **Tebük'te** **Abbad bin Bişr'i** nöbetçilerin başına geçirmişti. Arkadaşlarıyla beraber askerlerin etrafında dolaşıyordu." (560)

Rasûlullah (s.a.) **Tebük'te**, **Veda Hutbesi** benzeri uzunca bir hutbe irat etti. **Beyhakî** kendi senediyle **Âmir el-Cüheni**'den rivayet ediyor: "Rasûlullah (s.a.)'la **Tebük Savaşı**'na çıktık. Bir gece uyudu ve güneş bir mızrak boyu yükselinceye kadar uyanamadı. Uyanınca, 'ey **Bilâl!** Bizi sabah namazına kaldır demedim mi?' buyurdu. **Bilâl** (r.a.)de, 'ey Allah'ın Rasûlü! Senin uyanamadığın gibi ben de uyanamadım' dedi. Sonra Rasûlullah (s.a.) konakladığı yerden biraz uzaklaştı. Namazını kılıp yoluna devam etti

(557) Müslim, I, 56-57, h.nu. 45; *Müsned*, III, 11, 418.

(558) El-Hicr, Semud kavminin diyarının adıdır. Medine'yle Şam arasındaki El-Kura vadisindedir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 221.

(559) *Fethu'l-Bârî*, VI, 378, h.nu. 3378;

(560) *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 166; Makrîzî, a.g.e., I, 470.

ve Tebük'e vardı. Allah'a hamd ü sena ettikten sonra şöyle dedi: 'Sözlerin en doğrusu Allah'ın kitabıdır. Bağların en kuvvetlisi takva bağıdır. Dinlerin en hayırlısı, İbrahim (a.s.)'in dinidir. Yolların en hayırlısı Muhammed (s.a.)'in yoludur. Sözlerin en şereflişi Allah'ı zikretmek, kıssaların en iyisi şu Kur'ân'dır. İşlerin en hayırlısı azimle yapılan; en kötüsü de, sonradan uydurulan, aslı olmayandır. Yolların en hayırlısı Peygamberlerin yoludur. Ölümünün en şereflişi şehidlerin ölümüdür. Kötülüğün en çirkini doğruya erdikten sonra sapıklığa düşmektir. İşlerin en hayırlısı faydalı olan, yolların en hayırlısı da, kendisine tabi olunandır. Körlüğün en kötüsü kalp körlüğüdür. Veren el, alan elden daha üstündür. Azın hayırlısı, çoğun zararlısından daha iyidir. Mazeretlerin en kötüsü, ölüm anında (Allah'a) karşı gösterilen mazerettir. Üzüntülerin en şiddetlisi, kıyamet gününde duyulan üzüntüdür. İnsanların bazıları Cuma'ya geç gelir, bazıları da gafletlerinden dolayı Allah'ı zikretmezler. Hataların en büyüğü yalan söylemeye alışmış dildir. Zenginliğin en hayırlısı gönül zenginliğidir. Azıkların en güzeli takvadır. Allah korkusu hikmetin başıdır. Kalplere yerleşmişlerin en güzeli imandır. Şüpheyse küfürdendir. Ölülerin üzerine bağırarak ağlamak cahiliye işlerindendir. Ganimetlerden haksız olarak alınan cehennem toprağıdır. Şiirler şeytandır. İçkiyse günahların anasıdır. Kadınlar şeytanın silahıdır. Gençlik delilikten bir parçadır. Kazançların en kötüsü faizdir. Yenilenlerin en şerlisi de yetimin hakkını yemektir. Mutlu kişi başkasına nasihat eden, asi ise anesinin karnında asi olandır. Sizden herbiriniz iki metre uzunluğundaki yere (kabire) gireceksiniz. Amellerin sonu ahirettedir ve en hayırlı amel de, sonu iyi olandır. Rüyaların en kötüsü yalancı olandır. Gelecek çok yakındır.

Müslümana sövmek fasıklık, onunla savaşmak küfür ve gıybetini ederek etini yemek Allaha isyandır. Müslümanın malı (diğer müslümanlar tarafından gayri meşru yollarla yenmesi) öldürülmesinin haram olduğu gibidir. Allah'tan başkasının bilemeyeceği konularda konuşanı Allah yalanlar, kendisinden bağışlanmasını isteyen bağışlar. Kim başkasını affederse Allah da onu affeder. Musibetlere sabredenin karşılığını Allah verir. Şöhreti isteye-ne şöhet verir. Sabredenlerin ecrini kat kat verir. Kim Allah'a isyan ederse azap eder. Allah'ım beni ve ümmetimi bağışla! Allah'ım ben ve ümmetimi bağışla!' sonra 'Kendim ve sizin için Allah'ın mağfiretini isterim' dedi. (561)

Rumlar Tebük'e yönelen müslüman ordunun sayısını öğrenince korktular ve Şam sınırına kaçtılar. Bu durum karşısında Peygamber (s.a.) ashabıyla Şam'a girilip girilmemesi hususunu istişare etti. İstişare sonucunda Şam'a girmenin Allah'ın izin vereceği başka bir zamana bırakılması kararlaştırıldı. (562)

Vâkidî şöyle diyor: "Rasûlullah (s.a.) Şam'a doğru ilerleme konusunda istişare etti. Ömer (r.a.), 'eğer ilerlemeyi istiyorsan ilerle' dedi. Rasûlullah (s.a.)'da, 'İlerlemeyi ister olsaydım sizinle istişare etmezdim' buyurdu.

(561) *El-Bidâye ve'n Nihâye*, V, 13. İbn Kesîr (r.h), "bu hadis garîb ve münker hadistir, senesinde zayıflık vardır." *Beyhâkî, Delâilü'n Nübüvve*, V, 241-242; *El- Câmîü's-Sağîr*'de, Suyûtî (r.h.) şöyle demiştir: "Beyhakî *Delâil* adlı eserinde, İbn Asakir'de El-İbane'de rivayet etmiştir ve hadis hasen derecesindedir." Menavî de, bu hadisi serhedenlerin bazıları hasen ve garip olduğunu söylediklerini ifade etmiştir." Bkz. *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi's-Sağîr*.

(562) Muhammed Ferec, *El-Abkariyye'l-Askeriyye fî Gazevâtî'r-Rasûl*, 859-860.

Ömer (r.a.), 'ey Allah'ın Rasûlü! Rumlar çok kalabalıktır. Oralarda müslüman olan kimse de yok. Sınırlarına yaklaştın ve bu hareketin onları korkuttu. Allah (c.c.) bu konuda sana birşey bildirinceye ya da sen başka bir karar verinceye kadar geri dönelim' dedi " (563)

VII. Peygamber (s.a.)'in Tebük Ahalisiyle Anlaşma Yapması

Peygamber (s.a.) Tebük'e varınca oradaki halkla anlaşma yapmıştır.

a- Eyle kralıyla yapılan anlaşma

Peygamber (s.a.) önce Eyle kralıyla anlaşma yaptı. Bu anlaşmanın gereği olarak Eyle ⁽⁵⁶⁴⁾ halkı müslümanların mandası altına girecek ve üçyüz dinar cizye ödeyecekler, müslümanlar da buna karşılık onların mal ve can güvenliğini sağlayacaklardı. ⁽⁵⁶⁵⁾ Anlaşmanın metni şöyledir: "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bu Allah'ın ve Peygamberinin **Yahne bin Ru'be'**ye, Eyle halkına, denizdeki ve karadaki kervanlarına güvencidir. Eylelilerle birlikte Şamlılar'a, Yemenliler'e ve onların denizdeki gemilerine Allah'ın ve Rasûlünün koruması vardır. Onlardan kim suç işlerse malı ve canı pahasınadır. Böyle kim senin malını almak serbesttir. Denizdeki ve karadaki su

(563) *Magâzî el-Vakîdî*, III, 1019.

(564) Eyle, Kızıldeniz sahilinde Hicaz'la Şam sınırındadır. A'raf Suresi'nin 163. âyetinde geçen şehrin burası olduğu söylenmiştir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 292; Muhammed Abdülmünim, *Er-Ravdu'l-Mi'tar fî Haberi'l-Aktâr*, 70.

(565) İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 180; *Makrizî*, I, 468.

kaynaklarından faydalanmalarına ve istedikleri yolu kullanmalarına engel olunmaz." (566)

Eyle kralıyla yapılan bu anlaşma Şam, Yemen ve onlardan denizde bulunanları da kapsamaktaydı. Bu genelleme, onlar, aynı dine mensup oldukları içindir.⁽⁵⁶⁷⁾ Eyle kralı Peygamber (s.a.)'e bir katır ve cübbe hediye etmiştir. **Ebû Hamin es-Saidi** şöyle rivayet ediyor: "Peygamber (s.a.)'le birlikte Tebük seferine çıktık. Eyle kralı Peygamber (s.a.)'e bir katır ve elbise hediye etti..." (568)

b-Cerba ve Ezrüc halkıyla yapılan anlaşma

İbn Sa'd (r.h.) şöyle diyor: "Peygamber (s.a.) Cerba ve Ezrüc⁽⁵⁶⁹⁾ halkına yazı göndererek şöyle dedi: 'Bu, **Muhammed**'in Cerba ve Ezrüc halkına mektubudur. Onlara Allah'ın ve Rasûlü'nün güveni vardır. Bunun karşılığında, her yıl Recep ayında gönül hoşnutluğuyla yüz dinar vermeleri gerekmektedir. Allah (c.c.) onların kefilidir."⁽⁵⁷⁰⁾

İbn İshak (r.h.)'da şöyle rivayet ediyor: "Allah (c.c.) onların iyiliğine kefilidir ve O (c.c.) müslümanlara ve müslümanlara sığınanlara ihsan eder."⁽⁵⁷¹⁾

(566) İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 180; *El-Bidâye ve'n Nihâye*, V, 16; Kastalânî, *El-Mevâhibü'l-Ledüniyye*, I, 174.

(567) Ebû Zehra, *Hâtemü'n-Nebiyyîn*, II, 1084.

(568) *Fethu'l-Bârî*, III, 343, h.nu. 1481; V, 230; VI, 266, h.nu. 3161. Müslim, IV, 1785. h.nu. 1392; *Müsned*, V, 425.

(569) Cerba, Şam topraklarından Amman'a bağlı bir yerdir ve Hicaz bölgesinde bulunan Serat Dağı yakınlarındadır. Ezrüc'le arasındaki mesafe bir mildir. Amr bin As'la Ebû Musa arasındaki mahkeme burada yapılmıştır. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 118. Ezrüc, Şam topraklarından Şerat'a bağlı bir yerdir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 129.

(570) *El-Tabakâtü'l-Kubrâ*, I, 290.

(571) *El-Bidâye ve'n Nihâye*, V, 18.

c- Dümetü'l-Cendel kralı Ükeyder'le yapılan anlaşma

Rasûlullah (s.a.) **Ükeyder**'le 2.000 deve, 800 koyun, 400 zırh ve mızrak karşılığında anlaştı.⁽⁵⁷²⁾ **İbn İshak** (r.h.) bu konuda şöyle diyor: "Sonra Peygamber (s.a.) **Halid bin Velid**'i çağırıp **Ükeyder bin Abdulmelik**'e gönderdi. **Ükeyder**, Kinde kabilesinin kralıydı ve hıristiyandı. Rasûlullah (s.a.) **Halid bin Velid**'e, 'sen onu inek güderken bulacaksın' dedi. **Halid bin Velid** oradan ayrılp, **Ükeyder**'in bulunduğu kalenin yanına geldi. Güzel bir yaz gecesi idi. **Ükeyder** karısıyla beraber kalenin üzerindeydi. Sığırlar kalenin kapısını boynuzlarıyla kakmaya başladılar. **Ükeyder** karısına, 'hiç böyle bir şey gördün mü?' deyince, "Allah'a yemin olsun ki, böyle bir şeyi hiç görmedim" diye cevap verdi. 'Bu sığırları kim salıyor?' diye sordu, karısı, 'hiç kimse' dedi. Kaleden inip atının hazırlanmasını emretti. Sonra atına bindi ve kardeşi **Hassan**'ın da içinde bulunduğu bir kaç kişiyle kaleden çıktı. Peygamber (s.a.)'in gönderdiği atlılarla karşılaştılar ve kardeşi **Hassan** öldürüldü. Başında altın yaldızlı güzel bir taç vardı. **Halid bin Velid** o taçı aldı ve Peygamber (s.a.)'e gönderdi." (573)

Müslümanlar taçı çok beğendiler. Allah'ın Rasûlü (s.a.) müslümanların dikkatini çekti ve gayretlerini bâki olan ahiret nimetlerini kazanmaya sarfetmelerini söyledi.

Enes bin Mâlik şöyle diyor: "Peygamber (s.a.)'e ipekten bir cübbe hediye edildi. İpek elbise giymeyi ya-

(572) *Magâzî el-Vakidî*, III, 1027; *İbn Seyyidî, Uyûnu'l-Eser fi Funûni'l-Magâzî*, II, 221.

(573) *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 181; *El-Bidâye ve'n Nihâye*, V, 18; *İbnü'l-Esir, El-Kâmil*, II, 281.

saklamıştı. İnsanlar fazlaca beğenmişlerdi. Bunun üzerine, 'nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, Sa'd bin Muaz'ın cennetteki mendilleri bundan daha güzeldir' dedi." (574)

VII. Müslümanların Tebük'ten Dönüşü

Müslümanlar Tebük'te yirmi gün kaldılar. Câbir bin Abdullah (r.a.) şöyle rivayet ediyor: "Peygamber (s.a.) Tebük'te 20 gün kaldı ve namazlarını seferi olarak kıldı." (575)

Müslümanlar bu süre boyunca Rumlar'ın gelmesini beklediler. Rumlar gelmeyince Arap yarımadasının kuzey sınırlarını yapılan anlaşmalarla güvenceye alıp, Medine'ye döndüler. Dönüşleri esnasında sahabelerden Abdullah Zü'l-Bücadin vefat etti ve Rasûlullah (s.a.) o'nu kendi eliyle defnetti. İbn İshak (r.h.) şöyle anlatıyor: "İbrahim bin Haris et-Teymî Abdullah bin Mes'ûd'un kendisine şöyle dediğini bana haber verdi: 'Rasûlullah (s.a.)'la Tebük Savaşı'ndayken bir gece kalktım. Ordunun bir yanında ateş yandığını gördüm ve ateşe doğru gittim. Abdullah Zü'l-Bücadin vefat etmiş, Pey-

(574) *Fethu'l-Bârî*, VII, 122, h.nu. 3802; VII, 230, h.nu. 2615; VI, 319, h.nu. 2348; II, 291, h.nu. 5836; II, 525, h.nu. 6640; *Müslim*, IV, 1916, h.nu. 2469; *İbn Mâce*, I, 55, h.nu. 157; *Müsned*, III, 111-122, 207, 209, 238, 251, 277. İmam Ahmed başka bir senetle Bera (r.a.)'dan rivayet etmiştir, bkz. *Müsned*, IV, 379, 301-302.

(575) *Müsned*, III, 295; El-Bennâ, a.g.e., V, III, El-Bennâ bu hadisi Nevevî'nin ve İbn Hazm'ın tashih ettiğini söylemiştir. *Ebü Dâvûd*, III, 27, h.nu. 1235; İbn Hibban, *Mevaridu'z-Zam'an*, 145, h.nu. 546.

gamber (s.a.) **Ebû Bekir** ve **Ömer** (r.a.) mezarını kazmışlardı. Rasûlullah (s.a.) mezarın içinde, **Ebû Bekir** ve **Ömer**'e, 'onu bana uzatın diyordu. Onu Peygamber (s.a.)'e uzattılar. **Abdullah**'ı kabre koyduktan sonra, 'Allah'ım ben ondan razı oldum, sen de razı ol' diye dua etti. Bunun üzerine **İbn Mes ûd** (r.a.), 'keşke bu kabrin sahibi ben olseydım' dedi." (576)

Müslümanlarla savaşa çıkan bazı münafıklar, Medine'ye dönerken, Peygamber (s.a.)'i yüksek bir yerden yuvarlamaya çalışmışlardır. **Ebû't-Tufeyl** (r.a.) şöyle anlatıyor: "Peygamber (s.a.) Tebuk Savaşı'ndan dönerken tellala, 'dar ve sarp bir geçitten geçeceğim, benimle beraber oraya kimse girmesin' diye bağırmasını emretti. **Huzeyfe** (r.a.) devesini sürüyor, **Ammar** (r.a.) da dizginini tutuyordu. O esnada yüzleri maskeli bir atlı grup geldi ve **Ammar**'ı çevirdi. **Ammar** (r.a.) onların yüzlerine vurmaya başladı. Rasûlullah (s.a.) **Huzeyfe**'ye 'yeter yeter' deyip devesinden indi. **Ammar** (r.a.) geri gelince Rasûlullah (s.a.), 'ey **Ammar**! Onları tanıdın mı?' dedi. O da, 'yüzleri kâpalı olmasına rağmen çoğunu tanıdım' dedi. Rasûlullah (s.a.), 'ne yapmak istediklerini biliyor musun?' diye sorunca, 'Allah ve Rasûlu daha iyi bilir' diye cevap verdi. Peygamber (s.a.), 'devemi ürkütüp, beni bu sarptan aşağı yuvarlamak istediler' buyurdu. **Ammar** (r.a.) ashaptan birine gizlice, 'Allah aşkına Rasûlullah (s.a.)'ı geçitten yuvarlamak isteyenler kaç kişiydi?' diye sordu; ondört kişi olduklarını söyledi. Bunun üzerine **Ammar** (r.a.), 'şâyet sen de onlarla birlikte idiyse onbeş kişiydiler' dedi. Rasûlullah (s.a.), 'tellalı duymadık, ne yapmak istediklerini bilmiyorduk' diye özür beyan eden üç kişinin özrünü

(576) *El-Bidâye ve'n Nihâye*, V, 18; Suyûtî, *El-Hasâisü'l-Kübrâ*, II, 11.

kabul etti. Onların 12'sinin Allah'a ve Rasûlüne savaş ilan ettiğine -şahidlerin dinlendiği günde- şahadet ederim...." (577)

Peygamber (s.a.) Tebük Savaşı'na hazırlanmaya başlayınca, münafıklar müslümanları bölmek için bir mescit yaptılar ve Peygamber (s.a.)'den orada namaz kılmasını istediler. Rasûlullah (s.a.)'da Tebük Savaşı'ndan döndüğünde isteklerini yerine getireceğini vaat etti.⁽⁵⁷⁸⁾ Tebük'ten Medine'ye dönerken vahiy geldi ve Hak Teâlâ Peygamber (s.a.)'in o mescitte namaz kılmasını yasakladı.⁽⁵⁷⁹⁾ Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: "*Onun içinde asla namaz kılma; ilk günden takva üzerine kurulan mescit (Kuba Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven erkekler vardır. Allah da temizlenenleri sever.*" (580)

Taberî (r.h.) "*Zarar vermek, inkâr etmek, mü'minlerin arasını ayırmak, Allah ve Peygamberine karşı savaşanlara daha önceden gözcülük yapmak üzere bir mescit kurup....*" âyetinin tefsirinde **İbn Abbas (r.a.)**'ın sözlerini naklediyor: "Onlar Ensar'dan bazı kimselerdi. Mescidi tamamlayınca **Ebû Âmir** onlara şöyle dedi: 'Mescidinizi yapın ve elinizden geldiği kadar silahlanın. Ben Rum Kayseri'ne gidip Rum askerlerini getireceğim, **Muhammed**'i ve ashabını Medine'den çıkaracağım.' Mescidi ta-

(577) *Müsned*, V, 391, 453; *El-Bennâ*, a.g.e., XXI, 441; *Beyhakî*, *Delâilü'n-Nübüvve*, IX, 32; *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 195. Heysemî, "İmam Ahmed rivayet etmiştir ve râvileri sahîh hadis râvileridir" demıştır. *İbn Kesîr*, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 373; *Müslim*, IV, 144, h.nu. 11.

(578) *İbn Kesîr*, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 288, *El-Bidâye ve'n Nihâye*, II, 21, 22.

(579) *Suyûtî*, *Lübâbü'n-Nukûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*, 124-125.

(580) *Tevbe*, 108.

mamlayınca Peygamber (s.a.) gelip "mescidimizi tamamladık. Gelip namaz kılmanı ve bize dua etmeni istiyoruz" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.); *'Onun içinde asla namaz kılma; ilk günden takva üzerine kurulan mescit (Kuba Mescidi) içinde namaz kılman elbete daha doğrudur..'* âyetini indirdi." (581)

Müslümanlar Tebük'ten dönünce çocuklar onları coşkuyla karşıladılar. **Buhârî** kendi senediyle **Sahib**'den rivayet ediyor: "Tebük'ten dönen Peygamber (s.a.)'i El-Vade'de çocuklarla beraber karşıladığımı hatırlıyorum." (582)

VIII. Tebük Seferi'nin Sonuçları

Tebük Savaşı'nın sonuçlarını şöyle sıralayabiliriz:

1- Rumlar korkutularak, İslâm devletini hedef alacak herhangi bir askerî faaliyete girişmeleri engellenmiştir.

2- Arap yarımadasının kuzeyindeki İslâm karşıtı askerî güçler tasfiye edilmiştir. Peygamber (s.a.) bölge halklarının, İslâm'ı kabul etmelerini, devletini tanıyıp cizye ödemelerini ve müslümanların mandası altına girmelerini sağlamadan Medine'ye dönmemiştir. Daha önce Peygamber (s.a.)'in Eyle kralı **Ezrûc**, Cerba ve Devmetül-Cendel halklarıyla anlaşma yaptığını görmüştük. (583) Ya-

(581) Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, II, 24; Fahrüddin er-Râzî, *Et-Tefsîrül-Kebîr*, XVI, 193, 194.

(582) *Fethu'l-Bârî*, VI, 191, h.nu. 3248; VII, 126, h.nu. 4427; *Tirmizî*, VII, 214-215, h.nu. 1718; *Ebü Dâvûd*, III, 219, h.nu. 2779.

(583) Muhammed Ahmed Başmîl, *Gazvetü Tebük*, 259.

pılan bu anlaşmalar Hulefâ-i Râşidîn zamanında fetihleri kolaylaştırmıştı. İslâm orduları buralardan hareketle Şam topraklarını fethettiler.

3- Rumlar'a ve Arap yarımadasının kuzeyindeki hıristiyan Araplara karşı müslümanların maneviyatı yükselmiştir. Bu seferden sonra müslümanlar Rum ordularını kendi topraklarında dahi yenebileceklerine inanmaya başladılar.⁽⁵⁸⁴⁾ **Muhammed** (s.a.)'in Peygamberliğinden önce Araplar, Rumlar'ın girişecekleri herhangi bir saldırıya karşı koyabileceklerine inanmıyorlardı.

4- Tebük Seferi İslâm'ın yayılması için büyük bir fırsat olmuştur. Bu seferle birlikte İslâm'ın esasları halkın gündemini oluşturmaya başlamış, Araplar geleceğin İslâm'ın olduğunu anlamışlar ve Rumlar'a yardım etmeyi bırakmışlardır. Bu durum Yermük Savaşı'nda da açıkça görülmüştür. Rumlar'ın müslümanlarla yaptığı bu savaşta yanlarında Araplar'dan hiç kimse yoktu.

5- Peygamber (s.a.) Şam topraklarına yakın ikamet eden Araplar'a gururu ve cesareti aşılayarak, Rumlar'la birlik olup müslümanlara karşı savaşmalarını engelledi. Aynı zamanda Rumlar'ı hafife alarak, Rum nüfuzundan sıyrılmalarını sağladı.⁽⁵⁸⁵⁾

(584) Mahmud Şit Hattâb, *Er-Rasûlu'l-Kâid*, 418.

(585) Muhammed Ebû Zehra, *Hâtemü'n-Nebiyîn*, II, 1082.

PEYGAMBER (S.A.)'İN EN ÖNEMLİ KOMUTANLIK ÖZELLİKLERİ

I. Nefse Hâkim Olma ve Sebat Etme

Nefse hâkim olmak ve sebat etmek, Peygamber (s.a.)'in en önemli özellikleridir. O, Uhud ve Huneyn savaşlarında kendisine hâkim olmuş ve düşmana direnmiştir.

Peygamber (s.a.)'in zafer anında nefesine hâkim olması insanların örnek alması gereken güzel bir haslettir. Çünkü şiddetli sevinç anında insanın nefesine hakim olması çok güçtür. Peygamber (s.a.) Mekke'nin fethinde Allah'ın ganimetine gerektiği gibi karşılık verip mütevazî bir şekilde Mekke'ye girmiştir. Orada gösterdiği tevazû. İsrailoğulları'nın Kudüs'e girerken Allah'a secde etmekle emrolundukları zamanki tutumlarının tam tersidir.

Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet ediliyor: "*İsrailoğullarına... 'kapısından eğilerek girin. (Girerken) Hitta! (Ya Rabbi bizi affet.,'* (586) *demeleri emredildi. Kapıdan arkaları dönük, kışları üstüne sürünerek girdiler ve Hitta (günahlarımızı bağışla) yerine, Hinta (ortasından siyah kıl geçirilmiş buğday tanesi) dediler'.*" (587)

Nimete isyan eden İsrailoğulları, zafer nimetine karşı Allah'a tevazuyla karşılık veren ve tevâzusu kendisini insanlık aleminde izzet sahibi kılan **Muhammed** (s.a.)'in yanında ne olabilirler. (588)

Peygamber (s.a.)'in çeşitli durumlarda nefsine hâkim oluşunu, diğer komutanlarla kıyasladığımız zaman, O'nun bu ölçülü davranışlarının tarih sayfalarında bir nûr gibi parladığını görmekteyiz. Çünkü zafer ve yenilgi karşısında herkesin ölçüyü muhafaza etmesi mümkün olmamaktadır. Zafer anında insan nefsini gurur ve taşkınlık sarmakta, ihtiyat ve güzel ahlâk yok olmaktadır. Zira taşkınlık insanlara ve çevreye zarar verilmesine yol açmaktadır.

Yenilgi anında, insan ruhen çökmekte, nefsi zayıflamakta, bu durum ise yenilen komutanın emrinde savaşanlara etki ederek, kötü sonuçlar doğurmaktadır. (589)

(586) Bakara, 58.

(587) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 164, h.nu. 4479; *Müslim*, IV, 2312, h.nu. 3015; *Tirmizî*, VIII, 154-155, h.nu. 2959.

(588) Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., II, 1005.

(589) Mahmûd Sîr Hattâb, *Er-Rasûlü'l-Kâid*, 356,438,439; Muhammed Ahmed Başmîl, *Fethu Mekke*, 274-275; *Vemadât min Nûri'l-Mustafa*, 70; Mahmûd Şîr Hattâb, *İktibasü'n-Nizam el Askerî*, 130; Muhammed Ferec, *El-Abkariyye'l-Askeriyye fî Gazavati'r-Rasûl*, 574; M.C.A. Mahfûz, a.g.e., 197, 275; Muhammed el-Gazali, *Fıkhu's-Sire*, 294; Ramazan el-Bûtî; Behaüddin Muhammed Es'ad-Cemal Yûsuf, *El-Askeriyye'l-İslamiyye ve Kadetühâ el-İzam*, 100.

II. İleriye Görmek

Peygamber (s.a.)'in komutanlık vasıflarından biri de, ileri görüşlülüktür. İleri görüşlülük komutanın en yakın ve en uzak ihtimalleri hesap ederek, en kötü ihtimale karşı hazırlıklı olabilmesidir. En kötü ihtimal için gerekli planı yapması ve ihtiyaç anında tereddüt etmeden o planı uygulamasıdır. Peygamber (s.a.)'in bu özelliğe sahip olduğunu ortaya koymak için sadece bir örnek sunacağım.

Efendimiz (s.a.) Hudeybiye Anlaşması'nda öngörülen şartları kabul etme hususunda ısrar etmiştir. Çünkü O, şartların müslümanlar için bir zafer olduğunu görmüştü. O şartlar, müslüman ordunun çoğalmasını sağlayacak ortamı doğuracaktı. Bu durum daha sonra gerçekleşmiş, İslâm ordusuna anlaşmadan sonra katılanların sayısı 8.600 kişiyi bulmuştur. Bu sayının daha önceki sayıyla karşılaştırıldığı zaman çok büyük bir sayı olduğu görülmektedir. ⁽⁵⁹⁰⁾

Bu konu hakkında Zührî şöyle diyor: "Bundan önce böyle büyük bir fetih yapılmamıştır. Savaş insanların karşı karşıya gelmesiyle olur. Silahlar bırakılınca insanlar güvenliğe kavuşurlar. Hudeybiye Anlaşması'ndan sonra kendisine İslâm'dan bir şeyler anlatılanlar müslüman oldular. Anlaşmadan sonraki iki yılda İslâm'a girenler, daha önce girenler kadar veya daha çoktu."

(590) Mahmüd Şit Hattâb, *Er-Rasûlû'l-Kâid*, 282, 287, 440.

III. İrade Gücü

Peygamber (s.a.) doğuşundan, yüce Allah'a kavuşuncaya kadar birçok olayla karşılaşmıştır. Bu olayların tamamında güçlü bir iradeye sahip olduğu görülüyor. Konuyla ilgili iki örnek vereceğim.

a- Kendisini dünya malıyla kandırmak istediklerinde Kureyş'e karşı tutumu

Kureyş kabilesi, Peygamber (s.a.)'in kendilerini bırakması ve İslâm'ı terketmesi için çok şeyler vaat etmiştir. Ancak güçlü iradesiyle Kureyş kabilesinin tekliflerini kendisine ileten **Utbe bin Rabi'a**'nın çabalarını boşa çıkartmıştır. **Utbe** şöyle anlatır: "Ey kardeşimin oğlu! Sen bizdensin. Kavmin arasındaki hasebini ve yerini biliyorsun. Sen büyük bir şeyle geldin. Kavminin birliğini bozdun. Hayallerini suya düşürdün. Dinlerini ve ilâhlarını ayıpladın. Gelmiş geçmiş atalarını kâfir ettin. Beni dinle! Sana bazı şeyler teklif edeceğim. Umulur ki bazılarını kabul edersin." Rasûlullah (s.a.), 'söyle Ey **Eba'l-Velid**! Seni dinliyorum' dedi. **Utbe** sözüne şöyle devam etti: 'Ey kardeşimin oğlu! Getirdiğin bu dinle mal edinmek istiyorsan, sana mallarımızdan verelim ve en zenginimiz yapalım. Onunla şeref sahibi olmak istiyorsan, seni efendimiz yapar, sensiz hiçbir şeye karar vermeyiz. Eğer kral olmak istiyorsan, seni başımıza kral tayin edelim. Eğer sana gelen cin ise ve ondan kurtulamıyorsan, senin için tıbbı başvurur ve iyileşinceye kadar uğrunda mallarımızı feda ederiz. Bazen insana cin musallat olur ve ondan kurtuluncaya kadar tedavi olması gerekir.' Rasûlullah (s.a.), 'ey

Eba'l-Velid! Sözü'nü bitirdin mi?' deyince, 'evet, bitirdim' diye karşılık verdi.

O zaman güçlü bir iradeye sahip olan Allah Rasûlü (s.a.)'nden kesin cevap şöyle geldi: 'Söylediklerinin hiçbirini bende yoktur. Ne mallarınızı, ne efendiniz olmayı, ne de kralınız olmayı istiyorum. Allah (c.c.) beni sizlere Peygamber olarak göndermiştir. Bana Kur'ân'ı indirmiş, cennetle müjdeleyici ve cehennemle korkutucu kılmıştır. Size Allah'ın emirlerini ilettim ve nasihat ettim. Kabul ederseniz bu sizin dünyada ve ahiretteki nasibinizdir. Kabul etmezseniz, Allah (c.c.) aramızda hükmünü verinceye kadar sabredeceğim" dedi ve Fussilet Sûresi'nin baş âyetlerini okudu: "*Hâ, Mîm. (Kur'ân) Rahman ve Rahîm olan Allah katından peyderpey indirilmiştir. (Bu) âyetleri, bilen bir kavim için Arapça bir okunuşla açıklanmış bir kitaptır. (Onu getiren elçi) müjdeleyici ve uyarıcıdır. Lâkin insanların çoğu yüz çevirdi. Zira, onlar hakkı işitmezler. Ve dediler ki, bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz anlamaya mani örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık var. Bizimle senin aranda bir perde var. Onun için sen istediğini yap, biz de yapıyoruz.*" (591)

Utbe, Kureyşliler'in yanına döndü ve, 'bana itaat edin ve onu yapmak istediğiyle birlikte serbest bırakın' dedi. "(592)

b- Ölümle tehdit edilmesi

Kureyş kabilesinin İslâm'a ve Peygamberine tahammülü kalmamıştı. Bir araya gelerek İslâm'dan ve Peygamber (s.a.)'den kurtulmanın yolunu aradılar. Onlardan

(591) Fussilet 1-5.

(592) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 313-314, 316.

biri, "demir bir kafese koyun ve kapısına bekçi dakin. Ondan önceki bazı şairlerin kafeste öldüğü gibi ölünceye kadar kafeste kalsın" dedi.

Necidli bir ihtiyar, "bu isabetli bir görüş değil" dedi. Bir başkası, "topraklarımızdan çıkartıp, sürgüne göndereyim. Nereye gittiği bizi ilgilendirmez. Bizden uzaklaşınca, ondan kurtulur ve yeniden birliğimizi sağlarız" dedi.

Necidli ihtiyar, "Allah'a yemin olsun ki, bu da isabetli bir görüş değil. Güzel sözlülüğünü, kuvvetli mantığını ve insanların kalplerini kazanışını görmüyor musunuz?" dedi.

Bunun üzerine **Ebû Cehil bin Hişam** şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki, çok güzel bir görüşüm var. Ona hiçbiriniz temas etmediniz." "Görüşün nedir?" dediklerinde şöyle cevap verdi: "Her kabileden neseb sahibi gençler seçelim. Hepsine birer kılıç verelim, tek adam darbesi gibi vurup, O'nu öldürsünler. Böylece kanı kabileler arasında dağılır. Benî Abdi Menaf'ın intikam almaya gücü yetmez ve fidyeye razı olurlar."

Necidli ihtiyar, "bu görüşten başkasını doğru bulmuyorum" dedi. Gece olunca Peygamber (s.a.)'in kapısının önünde toplanıp, uyumasını beklemeye başladılar. Aralarında **Ebû Cehil bin Hişam** da vardı. Peygamber (s.a.)'in müslüman oldukları takdirde dünyanın efendileri olacaklarını ve ahiret nimetlerini kazanacaklarını vaat ettiğini, inanmazlarsa kendilerini büyük bir azabın beklediğini söylediğini hatırlattı. Rasûlullah (s.a.) bu durumu öğrendiğinde, Hz. **Ali** (r.a.)'ye yatağında uyumasını söyledi ve dışarı çıktı. Yerden bir avuç toprak alıp yüzlerine saçtı ve şöyle dedi: "Evet ben öyle söylüyorum ve siz inanmayan-

lardansınız." (593)

Rasûlullah (s.a.)'ın bu iki olay karşısındaki tutumu, bu güzel özelliğe sahip olduğunu ispatlamaktadır. Yapılan dünyalık vaatler kendisini İslâm'ı insanlara tebliğ etmekten alıkoymamış ve beklenenin aksine bu hedefe ulaşmak için daha da gayretlenmiştir. Ölümle tehdit edilmesi azmini kırmamış ve insanların gücü Allah'ın verdiği güçlü iradeye etki edememiştir.

IV. Cesaret

Peygamber (s.a.)'ın sahip olduğu komutanlık özelliklerinden biri de korku tanımayan cesarettir. O'nun korkusuzluğu askerî ve diğer işlerinde çok açık görülmektedir. Bu hususa hadisler ve ashabın sözleri delalet ediyor.

Enes bin Mâlik (r.a.) anlatıyor: "Peygamber (s.a.) insanların en iyisi ve en cesuruydu. Bir gece Medine halkı duydukları şiddetli bir sesle korkuya kapıldılar ve sesin geldiği yere yöneldiler. Peygamber (s.a.) herkesten önce gidip olayın gerçeğini öğrendi. Geri dönüşünde, **Ebû Talha**'ya ait çıplak bir at üzerinde, kılıcı omuzunda asılı olduğu halde Medineliler'le karşılaştı. Onlara, 'bir şey olmadı, bir şey olmadı' dedi." **Enes bin Mâlik**, "yavaş yürüyüşüyle tanınan at yıldırım gibi koşuyordu" diye nakletti. (594)

(593) İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, II, 93, 95; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 63-64.

(594) *Fethu'l-Bârî*, VI, 95, h.nu 2908; VI, 35, h.nu. 2820; VI, 70, h.nu. 2867. VI, 163, h.nu. 3040; *Müslim*, IV, 1802, h.nu. 2308; *Tirmizî*, VI, 14, h.nu. 1685; *İbn Mâce*, II, 926, h.nu. 2772; *Nesâî*, I, 109, 110, XIV, 110, h.nu. 289; *Müsned*, III, 147, 185, 271.

Peygamber (s.a.)'in herkesten önce olay yerine gidip sesin kaynağını öğrenmesi ve geri dönerken onları karşılaması, sahip olduğu sonsuz cesareti ortaya koymaktadır.

Abdullah bin Ömer (r.a.) şöyle diyor: "Peygamber (s.a.) kadar güzel, nûrlu ve cesur bir kimse görmedim."⁽⁵⁹⁵⁾

Rasûlullah (s.a.)'in sahip olduğu bu özellik, aşağıda bahsedeceğim olaylarda çok açık görülecektir:

a- Müşriklerin güçleri müslümanlarınkinden üç kat fazla olmasına rağmen Peygamber (s.a.) Bedir'de onların karşısına çıkmıştır. Müslümanların bu savaşta alacakları yenilgi, yeni yeşermekte olan İslâm filizlerini kurutabilir ve kurulmakta olan İslâm devletini yok olmaya mahkûm edebilirdi. Ancak Allah Rasûlü (s.a.)'nün cesareti, güçlüklerin tamamını ortadan kaldırmıştır.

b- Hendek Savaşı'nda yahudilerin anlaşmayı bozmalarına rağmen, Medine'yi kuşatan Arap kabilelerine karşı azimle direnmiştir. Yahudiler içerden, birleşmiş olan Arap kabileleri de dışardan müslümanları tehdit etmekteydiler.

c- Müslümanlar Uhud Savaşı'nda bozguna uğradıklarında, düşmana karşı direnmesi ve Mekke'ye dönmekte olan müşrikleri takip etmesi cesaretinin en güzel örneklerindendir.

ç- Müslümanlar Huneyn Savaşı'nda bozguna uğramasına rağmen, beraberindeki bir grup ashabıyla düşmana karşı direnmiş ve göstermiş olduğu bu üstün cesaretin sonucunda, yenik durumdaki müslümanlara tartışma kabul etmez bir zafer kazandırmıştır. Bununla yetinmeyip,

⁽⁵⁹⁵⁾ Dârimî, I, 30.

Evtas'a ve Tâife kaçan düşman güçlerini takip etmiştir.⁽⁵⁹⁶⁾

V. Temiz ve Şerefli Bir Geçmişi Olması

Rasûlullah (s.a.) temiz ve şerefli bir geçmişe sahipti. Bunun delillerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Kur'ân'ın şehadeti: Allah (c.c.) Peygamberine hitap ederek şöyle buyuruyor: "*Sen elbette yüce bir ahlâka sahibisin.*" ⁽⁵⁹⁷⁾ Kur'ân-ı Kerîm Peygamber (s.a.)'in yüce ahlâk sahibi olduğunu bildirmiş ve bu yüce ahlâkın insan aklının idrak edemeyeceği güzellikte olduğunu ima etmiştir. Ayrıca Peygamber (s.a.)'in ahlâkının yüce anlamına gelen "*azîm*" kelimesiyle vasfedilmesi Peygamber (s.a.)'in güzel ahlâкта zirveye çıktığını ifade etmek içindir.

2- Peygamber (s.a.)'in babası tarafından Benî Haşim'e, annesi tarafından da Benî Zehra'ya mensup olduğu tarihin kabul ettiği bir gerçektir. Bu iki kol Araplar'ın nese yönünden en şereflielerindendir.

Kadı İyaz bu konuda şöyle diyor: "Nesebinin, yetiştiği bölgenin ve geçmişinin şerefliliği hususuna delil aramaya gerek yoktur. Bu hususlarda ne bir sorun, ne de gizli bir şey vardır. O (s.a.) Benî Haşim'in en seçkini, Kureyş kabilesinin özü, annesi ve babası yönünden Arap-

(596) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 32; Muhammed Şit Hattâb, *Er-Rasûl el-Kâid* 436-437; Mahmûd Şit Hattâb, *Vemadât min Nûri'l-Mustafa*, 21, 42, 69, 70; Muhammed Ferec, *El-Abkariyye'l-Askeriyye fî Gazavâti'r-Rasûl*, 601, 696, 697; Muhammed Ferec, *El-Medrese'l-Askeriyye'l-İslâmiyye*, 319, 320; Bahauddin M. Es'ad-Yusuf, *El-Askeriyye'l-İslâmiyye ve Kâdetüha el-İzâm*, 78-99; *El-İslâm ve'n-Nasr*, 149-161; *El-Medhâl ile'l-Akide*, 281, 282.

(597) Kalem, 4.

lar'ın en şerefliisidir. Allah'ın en mübarek beldelerinden olan Mekke halkındandır." (598)

Bu hususu teyit eden birçok delil vardır. Bunlardan biri, **Ebû Süfyan**'ın, Peygamber (s.a.)'in nesebi hakkında **Hirakl**'a verdiği cevaptır. Zührî (r.a.)'dan rivayet edilmiştir: "**Ebû Süfyan** ticarî bir yolculuk nedeniyle Şam'dayken **Hirakl** kendisini çağırttı. Hudeybiye Anlaşması o zaman yürürlükteydi. Eyle'de ⁽⁵⁹⁹⁾ bulunan **Hirakl**'ın yanına geldiler. İçeri girmelerini emretti. **Hirakl**'ın etrafında Rumlar'ın ileri gelenleri de bulunmaktaydı. **Hirakl** tercümanı aracılığıyla, Peygamber olduğunu iddia edene en yakın olanın kim olduğunu sorunca, **Ebû Süfyan**, 'O'na en yakın olanın kendisi olduğunu söyledi.' **Ebû Süfyan**'ın yaklaşmasını, diğer arkadaşlarının da arkasına dizilmesini emretti. Sonra tercümanına, 'ben bu kişiye bazı şeyler soracağım, eğer yalan söylerse haber verin' demesini emretti. **Ebû Süfyan**, 'bana yalancı denilmesinden çekinmeseydim, O'nın hakkında yalan söyleyecektim' demiştir. **Ebû Süfyan**, 'bana ilk olarak Peygamber (s.a.)'in aramızdaki nesep durumunu sordu. Ben de; 'O asil bir soya sahiptir' dedim. **Hirakl** tercümanına, 'peygamber olduğunu iddia edenin aranızda soylu kimse olduğunu söyledin. Peygamberler kavimlerinin en asillerinden ve en şereflielerinden gönderilir' demesini belirtti." ⁽⁶⁰⁰⁾

(598) Kadı İyad, *Eş-Şifa bi-Ta'rîfi Hukukî'l-Mustafa*, I, 47.

(599) Eyle, Kudüs şehrine verilen diğer isimlerdendir. "Allah'ın evi" anlamına geldiği söylenir, Mescid-i Aksa'nın batısına düşen, etrafı dağlarla çevrili eski bir şehirdir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 293; Himyerî, *Er-Ravdu'l-Mi'târ fi Haberi'l-Aktâr*, 68.

(600) *Fethu'l-Bârî*, I, 31, h.nu. 7; I, 125, h.nu. 51; V, 289, h.nu. 2681; VI, 20, h.nu. 2804; VI, 109, h.nu. 2941; VI, 128, h.nu. 2941; VI, 276, h.nu. 3173; I, 214, h.nu. 4553; X, 413, h.nu. 5980; II, 47, h.nu. 6260; XIII, 185, h.nu. 7196; XIII, 186; XIII, 516, h.nu. 7541; *Müslim*, III, 1393, h.nu. 1773; *Müsned*, I, 262-263.

Vasile bin Aska' (r.a.) Peygamber (s.a.)'den şunu işittiğini naklediyor: "Allah (c.c.) İsmail (a.s.)'in oğullarından Kinâne'yi seçti. Kinâne'den Kureyş'i, Kureyş'ten Benî Hâşim'i, Benî Hâşim'den de beni seçti." (601)

Abbas bin Abdulmuttalib (r.a.) şöyle rivayet ediyor: " Dedim ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Kureyşliler oturup neseplerini konuştular. Senin misalini neredeyse evden süpürülen toprak parçaları gibi yaptılar. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) şöyle dedi: 'Allah (c.c.) mahlûkatı yaratıp, beni en hayırlıları, insanların ve cinlerin en hayırlısı yaptı. Sonra kabileler seçildi ve beni en hayırlı kabileden kıldı. Sonra aileler seçildi ve beni en hayırlı aileden kıldı. Ben onların en asili, ailem de en iyi ailedir." (602)

Peygamber (s.a.)'in annesi, Benî Zehra bin Kilab'dan **Vehb bin Abdumena**f'ın kızı **Âmine**'dir. **Âmine** nesep ve fazilet bakımından Kureyş'in en hayırlı kadınıydı.

Atâ, İbn Abbas (r.a.)'dan şunları rivayet ediyor: "**Abdulmuttalib**, oğlu **Abdullah**'ı evlendirmek istediğinde Tebale'li yahudi bir kâhine uğradı. O kâhin kutsal kitap'ı okumuş olan, **Fâtıma binti Mer el-Haş'amiyye** adında biriydi ve **Abdullah**'ın alnındaki nübüvvet nûrunu görmüştü. **Abdulmuttalib** oğluyla oradan ayrılp, Benî Zehra kabilesinin büyüklerinden olan **Vehb bin Abdumena**f bin **Zehra**'nın yanına geldi. Kureyş'in nesep yönünden en şerefli olan kızı **Âmine**'yi **Abdullah**'la evlendirdi." (603)

(601) *Müslim*, IV, 1782, h.nu. 2276; *Tirmizî*, IX, 235-236. h.nu. 3609,3612.

(602) *Tirmizî*, IX, 235-236, h.nu. 2610-2611, Tirmizî hadisin hasen olduğunu söylemiştir.

(603) *Kastalâni*, a.g.e., I,19

VI. Üstün Zekâ ve Başarılı Siyaset

Bu iki haslet Peygamber (s.a.)'in sahip olduğu ve zirveye ulaştığı özelliklerindendir. **Kadı İyaz** (r.h.) şöyle diyor: "Üstün zekasına ve sür'atli muhakemesine gelince, insanların en akıllısı, en zekisiydi. İnsanları yönetişine, öğrenim görmeden, kitap okumadan insanlara verdiği bilgilere ve koymuş olduğu kurallara baktığımızda, akıllılığında ve üstün zekasında hiçbir şüphe duyamayız. Bu hususu isbat etmek için hiçbir delile ihtiyaç yoktur." (604)

Başarılı siyaset sahibi oluşuna gelince, Arapların inatçı, uzlaşma bilmez tabiatlarından kaynaklanan güçlüklerle katlanmış, sahip olduğu siyasi özellik ve uzak görüşlülük sayesinde onları en güzel şekilde idare etmiştir. Bunun sonucunda kendi istekleriyle İslâm'a girerek Peygamber (s.a.)'in etrafında kenetlenmiş, Allah yolunda kendi milletleriyle savaşmış, Allah'ın rızasını kazanmak için vatanlarını ve sevdiklerini terketmişlerdir. (605)

VII. Savaş Kurallarını İyi Anlayıp, Uygulama Yeteneği

Peygamber (s.a.) bu özellikte de zirveye çıkmıştır. Savaş kurallarını, çok iyi biliyor ve uyguluyordu. Bu konuyu aşağıda vereceğim başlıklar çerçevesinde inceleyebiliriz:

(604) Kadı İyaz, a.g.e., I, 42.

(605) M.C.A. Mahfûz, a.g.e., 280.

a- Hedef belirleme

Hedef belirlemek, girişilecek her türlü silahlı hareket için zorunludur. Silahlı hareketlerdeki en önemli hedef hiç şüphesiz düşmanın savaşma gücünü yok etmektir. Peygamber (s.a.) bu esası Hudeybiye Anlaşması'nda uygulamış, savaşmaksızın Kureyşliler'in morallerini sıfıra indirmeyi amaçlamıştır. Hudeybiye Anlaşması'nın yapılması ve savaşılmadan Medine'ye dönülmesi konusunda çok ısrar etmiştir.

b- Hücum

Bu unsurun askerî açıdan büyük önemi vardır. Hücum özellikle komutana savaş meydanına hâkim olma, serbest hareket etme, yüksek moral ve üstün savaşma gücüyle düşmanı yenme fırsatı verir. Hücum etmekteki kasıt düşmanın gücünü kırmak, karşı koyma imkânlarını azaltmak ve morallerini yok etmektir. Peygamber (s.a.) bu esası Uhud ve Hendek dışındaki savaşlarının tamamında uygulamıştır. Uhud ve Hendek savaşlarında düşman daha önce yığınak yaparak Medine'ye saldırmıştır.

Hücum unsuru üç önemli faktör üzerine bina edilir:

a- Moral: Askerlerde bulunması gereken savaşma azmi ve yeteneğidir.

b- Maddî güç: İmkânlar dahilinde gerekli her türlü güç ve silahı kullanmaktır.

c- Akıl gücü: Savaşı iyi yönetecek ve sonuca gidecek akıllı bir kişinin orduyu idare etmesidir. (606)

(606) Mahmûd Şit Hattâb, *Er-Rasûlu'l-Kâid*, 450; Muhammed Ferec, *El Medresetu'l-Askeriyye el-İslâmiyye*, 614-615; Bahauddin M. Es'ad-C.Yusuf, *Askeriyye'l İslâmiyye ve Kâdetüha'l-İzâm*, 96.

c- Gafil avlama

Düşmanın karşısına beklemediği zamanda, ummadığı şekilde ve bilmedikleri bir yöntemle çıkmaktır. Bu, savaşta en büyük etkiyi sağlayan faktörlerdendir. Çünkü gösterdiği manevi etki çok büyüktür.⁽⁶⁰⁷⁾ Bu yöntem düşman ordusu başındaki komutanın düşüncelerini felce uğratarak kendisini gösterir. Düşman komutanın planı bozulur, askerde paniğe yol açarak yenilmelerine sebep olur.⁽⁶⁰⁸⁾

Gafil avlamanın üç ayrı şekli vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a- Başka yere saldırılacağı görüntüsü vermek: Peygamber (s.a.) bu yöntemi genel olarak bütün savaşlarında uygulamıştır. **Buhârî** muttasıl bir senetle **Zührî**'den şöyle rivayet ediyor: " **Abdurrahman bin Abdullah bin Ka'b bin Mâlik, Ka'b bin Mâlik**'i şöyle derken işittiğini haber vermiştir: 'Peygamber (s.a.) yapacağı savaşların çoğunda başka yere saldıracağı görüntüsünü vermiştir.

Bunun en açık örneği Peygamber (s.a.)'in Benî Lihyan kabilesini şaşırtması ve korkudan dağlara sığınmalarıdır. **Beyhakî** muttasıl bir senetle rivayet ediyor: "**Hudeyb** ve arkadaşları öldürülünce, Peygamber (s.a.) Benî Lihyan'a aniden saldırarak intikamlarını almak istedi. Önce Benî Lihyan'a saldırısının anlaşılmaması için Şam'a yöneldi. Bununla beraber onları dağlara sığınmış buldu."⁽⁶⁰⁹⁾

(607) Muhammed Ferec, a.g.e., 611.

(608) Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 451.

(609) Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 364; *El-Bidâye ve'n Nihâye*, IV, 81.

b- Zamanla aldatma: Düşmana beklemediği bir zamanda saldırmaktır. Peygamber (s.a.) bu yöntemi Hendek Savaşı'ndan sonra Benî Kureyza'ya karşı uygulamıştır.

Âişe (r.a.)'den rivayet ediliyor: "Rasûlullah (s.a.) Hendek Savaşı sona erince silahını bıraktı ve yıkandı. Bunun üzerine **Cebrâil** (a.s.) kafası tozlu olduğu halde geldi ve şöyle dedi: 'Silahı bıraktın mı? Allah'a yemin olsun ki, silahını bırakmayacaksın.' Rasûlullah (s.a.), 'nereye?' deyince, 'şuraya' deyip, başıyla Benî Kureyza'nın bulunduğu yeri gösterdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) Benî Kureyza'ya ummadıkları bir zamanda saldırdı." (610)

c- Bilinmeyen bir yöntemi kullanarak şaşırtma: Orduyu idare eden komutanın düşmana bilmediği bir yöntemle saldırmasıdır. Bunun en güzel örneği Peygamber (s.a.)'in Tâifi kuşatırken mancınık kullanmasıdır. Araplar bu kuşatmadan önce mancınığı hiç görmemişlerdi.

ç- Gerekli yığınağı yapmak

Düşmana karşı koymak için gerekli insan ve silah yığınağı yaparak, bu güçleri uygun yer ve zamanda kullanmaktır. Peygamber (s.a.) bu esası bütün savaşlarında, özellikle de Tebük Savaşı'nda uygulamıştır. Rumlar'la savaşmak için, o güne kadar görülmemiş bir insan gücü oluşturmuştur.

d- Eldeki güçleri dengeli kullanmak ve güvenliği sağlamak

Ordunun güvenliğini sağlamak ve tuzağa düşmesini engellemek için istihbarat esaslarının uygulanması.

(610) *Fethu'l-Bârl*, VI, 30, h.nu. 2813; VII, 407, h.nu. 4117; *Müslim*, III, 1389, h.nu. 1769; *Müstedrek*, II, 34.

Peygamber (s.a.) bu unsuru Uhud Savaşı'nda çok iyi uygulamıştır. Kureyşliler'in büyük bir orduyla Medine'ye geldiklerini öğrendiğinde, bu haberin gizlenmesini, hazırlıklar süresince Medine'nin sıkı koruma altına alınmasını emretmiştir. Ayrıca düşman hakkında bilgi edinilmesi için devriye çıkarmıştır. (611)

Ordu güçlerini dengeli kullanmaktan kasıt, güvenlik için daha az güç ayırmak, düşmanın dikkatini başka yere çekerek onun gücünü kırmak ve sonucu elde etmektir. Bu hareket düşmana karşı gerekli kuvveti uygun zamanda, uygun bir yere yığarak, güçleri dengeli kullanma yeteneği sağlar. Rasûlullah (s.a.) bu yöntemi Uhud Savaşı'nda uygulamış, müslümanların arka kısımlarını korumaları için Uhud Dağı'nın eteğine okçular yerleştirmiştir. Böyle davranışının ordu için iki ayrı faydası vardır:

a- İşini alabildiğince kolaylaştırmaktır. Az kuvvetle büyük iş başarmasını sağlamaktır.

b- Düşman ordusunun bir kısmını meşgul ederek gücünü zayıflatmaktır. (612)

e- Çabuk karar vermek ve süratli hareket etmek

Bu özellik azimli ve çabuk karar verebilen komutan için söz konusudur. Komutan bu özelliğiyle kuvvetlerinin hareketini, daha sonraki gelişmelerin gerektirdiği şekilde değiştirebilecektir. Peygamber (s.a.)'in bu yöntemi bazı savaşlarında uyguladığını görüyoruz. Benî Mustalik Savaşı'nda münafıkların başı Abdullah bin Übeyy bin

(611) El-Belazurî, *Ensabü'l-Eşrâf*, I, 314; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 455; Muhammed Ferec, a.g.e., 618- 619.

(612) Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 454; Muhammed Ferec, a.g.e., 98.

Selûl'un yaktığı fitne ateşinin meydana getirebileceği kötü sonuçları güzel bir yöntemle yok etmiştir. **Abdullah bin Übeyy bin Selûl, Cahcah bin Mes'ûd el-Gifârî ile Sinan bin Veber el-Cühenî** arasında su yüzünden çıkan çatışmayı iyi kullanmış ve oraya gelen münafıkları Peygamber (s.a.)'in aleyhine şu sözüyle kışkırtmıştır: "Topraklarımızda bizi rahatsız ediyorlar. Kureys'ten müslüman olanların bize karşı durumu geçmişlerin, 'besle kargayı, oysun gözünü' sözü gibidir. Medine'ye dönünce azîzi zelîl olarak oradan çıkaracağız."

Peygamber (s.a.) sahip olduğu süratli muhakeme özelliği sayesinde, doğmakta olan fitneyi yok etmiştir. **Abdullah bin Übeyy ben Selûl**'un sözünü işitir işitmez orduya yola çıkma emri vermiş, 30 saate yakın yol gidilmiş, böylece fitne çıkartacak konu hakkında konuşulmasına engel olmuştu." (613)

f- Yardımlaşma

Belirtilen hedeflere ulaşmak için, silahların ve tüm askerî imkânların birleştirilmesidir. Gerçekleştirilmek istenen hedefse, düşmanın gücünü savaş meydanında yok etmek ve zafere ulaşmaktır. Peygamber (s.a.) bu önemli unsuru bütün savaşlarında kullanmıştır. Bunun en güzel örneği Bedir Savaşı'nda okçuların, kılıçlarıyla ve mızraklarıyla savaşanlara verdiği destektir. Okçular müşrikleri ok yağmuruna tutup büyük kayıplar verdirirken, kılıç ve mızrakla savaşanların işi kolaylaşmıştır. Savaş meydana nında fiilî yardımlaşma önemli olduğu kadar, görüş bil-dirme ve fikir verme de o kadar önemlidir. Bundan dolayı Peygamber (s.a.) ashabının fikirlerini almaya özen göster-

(613) *Tarihu't-Taberî*, II, 605; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 157-158; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 456.

riyor, onlar da görüşlerini bildirmekten kaçınmıyorlardı.⁽⁶¹⁴⁾

g- Morali yükseltmek ve korumak

Askerî uzmanlar askerlerin sahip olması gereken morali "eğitimli ve düzenli orduyu, düzensiz ve başıboş bir ordudan ayırdeden güzel özellikler" diye tanımlamışlardır. İşte bu özellikler sevgi ve vefaya dayalı itaati, cesareti, sabrı ve askerleri kahraman kılan öğeleri meydana getirmektedir. Askerlerin maneviyatını koruyan iki unsur vardır:

a- Özel olarak askerlerin, genel olarak halkın inandığı ve gerçekleştirmek istediği ulvî gayelerinin bulunması. Müslümanların cihad etmelerindeki asıl gaye, Allah'ın dini olan İslâm'ı yüceltmektir.

b- Komutanın başarılı özelliklere haîz olması: Peygamber (s.a.) bu önemli hususu yerine getirmiş ve askerlerin maneviyatını yükseltmiştir. Ayrıca komutanların sahip olması gereken özellikleri şahsında toplamış ve askerlerine güven aşılamıştır.⁽⁶¹⁵⁾

h- Sağlıklı organizasyon yapılması

İyi bir organizasyon ordu için gerekli olan yiyecek, içecek, ulaşım araçları ve silah temin etmeyi kapsar. Bunların temini için düzenli ve sağlıklı organizasyon yapılmalıdır. Şüphesiz ki savaşların kazanılması, gerekli araç ve gereçlerin bulunmasına bağlıdır.

İdare işlerinin savaşlarda büyük önemi vardır. Pey-

⁽⁶¹⁴⁾ Muhammed Ferec, *El-Medrese'l-Askeriyye el-İslâmiyye*, 620-621; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 457.

⁽⁶¹⁵⁾ Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 458.

gamber (s.a.) savaş için yapılacak idari organizasyonlara çok önem veriyordu. Bu söylediğimize misal olarak Mekke'nin fethini gösterebiliriz. Yiyecek, içecek, binek hayvanları ve silah gereğinden fazlaydı. Hiç kimse yokluktan şikayet etmemiştir. Ordudaki silah fazlalığının deliliyse, Peygamber (s.a.)'in içinde bulunduğu bölüğün vassfedildiği "silahların çokluğundan askerlerin seçilmediği ve demir- den bir bahçe gibi görüldüğü" rivayetidir.⁽⁶¹⁶⁾

VIII. Doğru ve Çabuk Karar Verme Gücüne Sahip Olma

Doğru ve çabuk karar verme yeteneği, komutanın sahip olması gereken en önemli özelliklerdendir. Bu konuya "*En-Nizâmâtü's-Seferiyye*" adlı eserde yer verilmiş ve gerekliliği iki nedene dayandırılmıştır:

a- Karamsar bir komutanın zararı yenilmekle kalmaz, idaresi altındakilerin tereddüt etmelerine ve kendilerine olan güvenlerini yitirmelerine neden olur.

b- Düşman, kendisini yok etmek isteyenlerin ayağını gözlemektedir. Karamsar komutana karar vermesi için asla zaman tanımayacaktır.

Peygamber (s.a.) bahsedilen özellikte zirveye çıkmıştır. Bu üstünlüğü nedeniyle düşmanlarının planlarını suya düşürmüş ve imkânlarını boşa harcatmıştır. O'nun bu özelliğini, tarihin altın harflerle yazdığı, savaşlarındaki unutulmaz kahramanlıkları en güzel şekilde ifade etmektedir.

(616) *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 23; Mahmûd Şit Hattab, a.g.e., 459.

Doğru ve çabuk karar verme iki önemli etkene bağlıdır:

a- Komutan, hedefine ulaşabilmesi için doğru ve çabuk karar verme yeteneğine sahip olmalıdır.

b- Gerekli bilgileri toplayıp, onları dikkatli şekilde tahlil edebilmelidir.

Peygamber (s.a.) bu iki özelliğe gerektiğinden fazla sahipti. Cennetle müjdelemiş, Cehennem'le korkutmuş, çok zeki insanlarla tartışmış ve parça parça olmuş bir ümmeti tek vücut haline getirmiştir. Bütün bunlar, sağlam mantık ve üstün zeka sahibi bir insanın yapabileceği işlerdir.

Bilgi edinme ve o bilgileri tahlil etme konusundaki yeteneği çok üstündü. Bunun en güzel örneği, Bedir Savaşında Mekke ordusu hakkında ayrıntılı bilgileri elde edişidir. (617)

Alınacak kararın doğruluğu ve çabukluğu birbirini tamamlayan özelliklerdir. Bunlardan biri olmadığı zaman alınacak karar önemini yitirir. O takdirde askerler işe yaramaz birer silah haline gelir. Şayet alınan karar yanlışsa, çabuk alınmış olsa dahi düşmanın önünde yenilmeye neden olur. Eğer doğru alınmış, fakat geç kalınmışsa hiç bir kıymeti olmaz; askerler ve komutan için kötü sonuçlar doğurur. (618)

(617) Mahmûd Şit Hattâb a.g.e., 433,435,436; Muhammed Ahmed Baqmîl, *Gazvetü Bedir*, 145,147; M.C.A. Muhfûz, a.g.e., 303,305; Bahauddin M. Es'ad-C.Yûsuf, *El-Askeriyye'l-İslâmiyye ve Kâdetüha'l-İzâm*, 99.

(618) Mahmûd Şit Hattab, *Kâdetü Fethi'l-Irak ve'l-Cezire*.

IX. Komutanla Askerler Arasında Karşılıklı Sevgi Bağı Bulunması

Karşılıklı sevgi bağı bulunması askerler ve komutan için eşit oranda gerekli olan özelliklerdendir. Peygamber (s.a.) bu özelliğe yeterince sahipti. Konuyla ilgili bazı örnekler takdim edeceğim.

a- Peygamber (s.a.)'in ashabına karşı olan sevgisi

Rasûlullah (s.a.)'ın bu özelliğe sahip oluşunun örneklerinden biri, amcası **Hamza** (r.a.)'nın göğsü yarılıp ciğeri çıkartıldığındaki duyduğu üzüntüdür. **Ebû Hureyre** (r.a.)'den rivayet edilmiştir: "Peygamber (s.a.) **Hamza** (r.a.) şehid edilince gelip yanında durdu. İnsan kalbine acı verecek bundan daha kötü bir manzara görmemişti. Ona baktı ve göğsünün yarılmış olduğunu gördü. Bunun üzerine şöyle dedi: 'Allah sana rahmet etsin. Sen akrabalarınla ilişkiyi kesmeyen ve iyilik yapan biriydin. Üzülmeyeceğimi bilsem, seni burada bırakırım ve Allah (c.c.) seni yiyen vahşi hayvanların karnından çıkarır ve mahşere getirir. Sana karşılık onlardan yetmiş kişiyi aynı şekilde cezalandıracağım.' Peygamber (s.a.)'in bu sözü üzerine **Cebrail** (a.s.) Nahl Sûresi'ni getirdi ve şu âyetleri okudu: '*Eğer ceza verecekseniz, size yapılan işkencenin misliyle ceza verin...*'⁽⁶¹⁹⁾ Rasûlullah (s.a.) da yemininin keffâretini ödedi." ⁽⁶²⁰⁾

(619) Nahl, 126.

(620) Bezzâr ve Taberanî rivayet etmiştir. Bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, VI. 119. Heysemî, hadisin senedinde Salih bin Bişr el-Mürri'nin bulunduğunu ve zayıf olduğunu söylemiştir. *Keşfü'l-Estar*, II, 326-327. Bezzâr şöyle demiştir: "Ebû

b. Ashabın Peygamber (s.a.)'e karşı olan sevgileri

Ashâb-ı Kiram Peygamber (s.a.)'i kendilerini, çocuklarını ve aşiretlerini sevdiklerinden daha çok seviyorlardı. Çünkü O'nun sevgisi dinin bir gereği idi.

Enes (r.a.) Peygamber (s.a.)'den şöyle rivayet ediyor: "Sizden biriniz, beni babasından, çocuğundan ve insanların tamamından daha fazla sevmedikçe iman etmiş olmaz." (621) Burada askerî sahayı ilgilendiren bazı ör-

Hureyre'den rivayetini sadece bu tarikten bilmekteyiz. Bu hadisi Süleyman'dan sadece Salih rivayet etmiştir. Daha önce zayıf râvî olduğunu ifade etmiştir. Peygamber (s.a.v.)'den de sadece Ebû Hureyre rivayet etmiştir.

İbn Hacer hal tercemesini yapmış ve âlimlerin cerh ve ta'dil yönünden belirttikleri görüşlerini şöyle nakletmiştir: "Adı Salih bin Bîşr bin Vadi' bin Ebi'l-Ak'as el-Basri el-Mürrî'dir. Hasan Basrî, İbn Sîrîn, Katâde, Hişam bin Hassan, Said bin Cerîrî ve daha başkalarından rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Seyyâr bin Hatim, Ebû İbrahim et-Tercümanî, Ebi'n-Nadr, Yunus bin Muhammed ve daha başkaları rivayette bulunmuştur. İbn Ma'in İbn el-Medini, Amr bin Ali, Nesâî ve Darekutnî'nin içinde bulunduğu bir grup muhaddis adı geçen râvînin zayıf olduğunu söylemişlerdir.

İbn Hibban ve Nesâî adı geçen râvînin yanlışlığı için hadislerinin terk edilmesinin gerektiğini söylemiştir. Sabit ve Hasen'den duyduğunu Enes'ten rivayet ettiğini ifade etmişlerdir. Buhârî de rivayetinin münker olduğunu söylemiştir. Buhârî bu râvînin 176 h. yılında Halife bin Hayyat'da 172 yılında vefat ettiği görüşündedir. bkz. İbn Hacer, *Tezhibü't-Tehzib*, IV, 382-383; *Müstedrek*, III, 197; *Beyhakî*, III, 288; Suyûtî, bu hadisi İbn Münzir ve İbn Merdeveyh'e isnat etmiştir. Bkz. *Ed-Dürrü'l-Mensur fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, IV, 135; Suyûtî, *Müessesetü'r-Risale*.

Boylece, senedinde zayıf bir râvî bulunduğu için hadisin zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır. Allah (c.c.) daha iyi bilir.

(621) *Pethu'l-Bârî*, I, 58, h.nu. 15; *Müslim*, I, 67, h.nu. 70; *Dârimî*, II, 308.

nekler vererek, Ashaba Peygamberleri için canlarını dahi feda etmeyi göze aldırان sevgiyi anlatmaya çalışacağım.

Talha bin Ubeyd (r.a.) elini Peygamber (s.a.)'e siper ettiğı için eli felç olmuş ve sakat kalmıştır.

Peygamber (s.a.)'e sadece erkekler sevgi göstermişlerdir. Kadınlar da çevresinde sevgi hâlesi oluşturmuşlardır. **Ümmü İmâra**'nın Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'i kahramanca savunduğı bilinmektedir.

İbn Hişam (r.h.) bu konuda şunları söylüyor: "Sa'd bin Rabi' kızı **Ümmü Sa'd** anlatıyor: 'Ümmü İmâra'nın yanına girdim ve 'ey halacığım! Bana o olayı anlat' dedim. O da anlatmaya başladı: 'Sabahleyin yanıma su alarak insanların ne yaptığını görmek için çıktım. Rasûlullah (s.a.)'ın yanına vardığımda iyi durumdaydılar. Müslümanlar bozguna uğrayınca savaşımaya başladım. Rasûlullah (s.a.)'ı kılıçla koruyor ve ok atıyordum.' Konuşma esnasında omuzunda kabuk bağlamış bir yara gördüm ve 'seni kim yaraladı?' diye sordum. **İbn Kum'a** yaraladı. Allah da onu yaralasın' dedi. İnsanlar bozguna uğrayıp Rasûlullah (s.a.)'ın yanından ayrılınca, 'bana **Muhammed**'i gösterin. Eğer kurtulmuşsa ben kendimi kurtulmuş saymam' diyerek üzerine saldırdı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.)'in yanından ayrılmayan **Mus'ab bin Umeyr**, ben ve daha başka kişiler ona karşı koyduk. Beni de omuzumdan yaraladı.' " (622)

Komutan Peygamber (s.a.) ve mübarek askerleri arasındaki karşılıklı sevgi cihad bayrağını zirveye taşımış, İslâm devletini kurmuş ve orduları zaferden zafere koşturmuştur.

(622) İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, III, 29-30.

Kadınların savaşa katılmalarının hükmü

İslâm dininin getirdiği kolaylıklardan biri de, kişilerin güçlerinin yetmediği işlerden sorumlu tutulmayışlarıdır. Bundan dolayı kadınlar savaşmakla mükellef kılınmamışlardır. Çünkü onların bünyeleri savaşın şartlarına dayanamaz. Ayrıca, düşman eline geçerlerse fitneye sebep olabilirler.

Kadınların savaşa katılmalarıyla ilgili hüküm şartlara göre değişmektedir. Fıkıhçılar konuyla ilgili iki ayrı hüküm belirtmişlerdir:

1- Câizdir: Kadınların savaşa katılmalarının câiz oluşunun iki şekli vardır:

a- Komutanın ailesini, ona duyacağı ihtiyaçtan dolayı beraberinde götürmesi: Komutandan başkasının ailesini yanına alması câiz değildir. Çünkü fitne çıkması ve düşmanın onları ele geçirerek ırzlarına geçmesi söz konusudur. ⁽⁶²³⁾ Bu hükmün delili Hz. Âişe (r.a.)'den rivayet edilen şu sözdür: "Peygamber (s.a.) yolculuğa çıkmak istediği zaman aileleri arasında kura çekiyordu. Yine bir savaşa çıktığı sıra kur'a çekti ve bana çıktı. O'nunla beraber gittim. Örtü âyeti henüz inmemişti." ⁽⁶²⁴⁾

b- Yaşlı kadınların su taşımak, yemek pişirmek, yaralıları tedavi etmek gibi hizmetleri görmeleri için orduya katılmaları câizdir. ⁽⁶²⁵⁾ Bu hükmün delili **Muavviz**'in

⁽⁶²³⁾ Mustafa Suyûti, *Metâlibu Uli'n-Nühâ*, II, 532.

⁽⁶²⁴⁾ *Fethu'l-Bârî*, V, 269, 270, h.nu. 2661; V, 77, h.nu. 2879; VII, 431, h.nu. 1441; VII, 452, h.nu. 4750; *Dârimî*, II, 211.

⁽⁶²⁵⁾ Serahsî, *Şerhu's-Siyer'il-Kebîr*, I, 185. Zeynülâbidin bin Necim, *El-Bahru'r-Raik*, V, 77; Fahrüddin Dümam bin Ali el-Zîlî, *Tebyinü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*, III, 244; Meydanî, *El-Lubâb fi Şerhi'l-Kitâb*, IV, 118; Buhûti, *Şerhu Fethu'l-Kadîr*, IV, 289; Muğni, X, 215; Mustafa Suyûti, a.g.e., II, 532; Buhûti,

kızı **Rubeyyi**'nin şu sözüdür: "Peygamber (s.a.)'le beraber savaşa katılıp su taşıyor, yaralıları tedavi ediyor ve ölüleri Medine'ye götürüyorduk." (626)

Bu hadis, Peygamber (s.a.)'in yaşlı kadınlara orduya hizmet amacıyla katılmalarına izin verdiğini ifade ediyor.

2- Mekruhtur: Fıkıhçıların bazıları kadınların savaşa katılmasının mekruh olduğu görüşündedirler. Çünkü kadınlar, yaratılışları itibariyle savaşacak güce sahip değildirler. Ayrıca, düşmanın galip gelip kadınları ele geçirmeleri halinde, Allah'ın koymuş olduğu bir yasağın çiğnenmesi kaçınılmazdır. (627)

Kadınların su taşıma ve yaralıları tedavi etme gibi hizmetlerde bulunmaları için orduya katılmalarının câiz olduğunda ittifak edilmiştir. (628) Bu hükmün delili daha önce zikrettiğimiz **Rubeyyi** hadisidir. Ancak fiillen savaşmaları câiz değildir. Bu konuya Hz. **Âişe** (r.a.)'den rivayet edilen hadis delalet ediyor: Hz. **Âişe** (r.a.) şöyle diyor: "Ey Allah'ın Rasûlü! Cihad'ın amellerin en faziletlisi olduğunu biliyoruz. Biz de cihad edelim mi?" Rasûlullah (s.a.) da 'Hayır, sizin cihadınız, makbul bir hac yapmaktır' buyurdu." (629)

Şerhu Münteha'l-İradat; II, 103; İbn Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd*. III, 211.

(626) *Fethu'l-Bâri*, V, 8, h.nu. 2882; X, 136, h.nu. 5679; *Nesâî*, II, 302, XIV, 110, h.nu 15834;

(627) *Serahsî*, *Şerhu's-Siyerî'l-Kebir*, I, 184; *Zeynulâbidin bin Necm*, a.g.e., V, 77; *Fahrüddin Osman bin Ali el-Zîl'i*, a.g.e., III, 244.

(628) *Nevevî Şerhi*, XII, 188.

(629) *Fethu'l-Bâri*, VI, 6, 4, h.nu. 2784; , III, 381, h.nu. 1520; IV, 72, h.nu. 1861; *Buhârî*, VI, 75- 76 h.nu. 2875-2876; *Nesâî*. V. 114; *Ibn Mace*, II, 968, h.nu. 2901.

Bu hadis, cihadın kadınlara farz olmadığına delalet etmektedir. Çünkü cihadda kadının örtünememesi ve erkeklerle yüz yüze gelmesi söz konusudur. Bu İslâm'da kabullenilecek bir durum değildir. ⁽⁶³⁰⁾

Kadınlar zorunlu hallerde savaşılabirler. İki durumda savaşıma zorunluluğu vardır:

a- Saldırıya uğradığı zaman kendini savunması vaciptir. Bu hükmün delili **Enes bin Mâlik**'ten rivayet edilen hadistir: "**Ümmü Süleym** Huneyn Savaşı'na giderken yanına bir hançer almıştı. **Ebû Talha** hançeri görünce, 'ey Allah'ın Rasûlü! **Ümmü Süleym**'in yanında hançer var' dedi. Rasûlullah (s.a.) **Ümmü Süleym**'e, 'bu ne ?' diye sorunca, 'müşriklerden herhangi biri yanıma yaklaştığı zaman karnını deşmek için aldım' diye cevap vererek, Rasûlullah (s.a.)'ı güldürdü. **Ümmü Süleym**, 'ey Allah'ın Rasûlü! Mekke'nin fethinden sonra köle alınmayıp serbest bırakılmışlardan seninle savaşa katılıp sonra kaçanları öldüreyim mi?' diye sordu. Rasûlullah (s.a.)'da 'ey **Ümmü Süleym**! Allah onlara yetti ve yapılacakların en iyisini yaptı' ⁽⁶³¹⁾ dedi.

Peygamber (s.a.)'in **Ümmü Süleym**'e ses çıkarmaması, kadınların zaruri haller için silah taşımalarının ve savaşmalarının câiz olduğuna delalet ediyor.

b- Müslümanların, ülkelerine saldıran düşmanlara karşı koyması farz-ı ayndır. Kadınlar da bu hükmeye dahildir. **Abdullah el-Mevsîlî** şöyle diyor: "Düşman, müslümanların diyarına saldırdığı zaman, karşı koymak herkesin üzerine vacip olur. Kadınlar kocalarının izni olmadan

⁽⁶³⁰⁾ *Pethu'l-Bârî*, VI, 76.

⁽⁶³¹⁾ *Müslim*, III, 1442, h.nu. 1809.

savunma hareketine katılabilirler. Çünkü düşmana karşı savaşmaları bu durumda farz-ı ayn'dır. Kocanın hakkıysa, namazda ve oruçta olduğu gibi farz-ı ayn'ın üzerine çıkmamaktadır." (632)

X. Askerlerin Psikolojik Yönlerini ve Ferdi Kabiliyetlerini Bilmek

Askerlerin ferdi kabiliyetlerini ve psikolojilerini bilmek, komutanın sahip olması gereken en önemli özelliklerden biridir. Hedeflere ulaşılabilmesi, komutanın askerlerinin durumlarını bilmesi ve onları başarılı olduğu alanlarda görevlendirmesi gerekir.

Peygamber (s.a.), ashabının şahsi özelliklerini çok iyi biliyor, onlara aklî ve bedenî kabiliyetlerine göre görev veriyordu. Görevlerin başarılmasının sırrı buradadır.

Peygamber (s.a.), cesur ashabına kahramanlık gerektiren görevleri veriyordu. Kendisine hediye edilen kılıcı Uhud Savaşı'nda **Ebû Dücâne**'ye verişî bunun en güzel örneğidir.

Ashabı arasında komutanlığa elverişli olanları çok iyi tanıyor ve onları gerektiğinde orduların başına geçiriyordu. Bunlar arasında **Hamza bin Abdülmuttalib**, **Cafer bin Ebî Talib** ve **Halid bin Velid** ordunun idaresini başarıyla yürütmüşlerdir. Peygamber savaşa dayanamayacak kişileri de çok iyi tanıyordu. Savaşa dayanamayacağını bildiği **Hassan bin Sâbit** (r.a.)'i Uhud ve Hendek

(632) Mevsili, *El-Ihtiyar li- Ta'lili'l-Muhtar*, IV, 185; *El-Lübab fi Şerhi'l-Kitâb*, IV, 115

savaşlarında kadınlarla birlikte Medine'de bırakmıştır. Yalnız onun şiir yeteneğinden Allah ve Rasûlü'nü savunma yolunda istifade etmiştir.

Hız. Âişe (r.a.)'den Rasûlullah (s.a.)'ın şu sözleri rivayet ediyor: " 'Kureyş'i hicvediniz. Onların hicvedilmeleri, oklarla vurulmalarından daha ağırdır.' Hız. Peygamber (s.a.) **İbn Ravâha**'ya elçi gönderdi ve Kureyşliler'i hicvetmesini istedi. **İbn Ravâha** onları hicvetti. Ancak Hız. Peygamber onun hicvedişini yeterli bulmadı. Sonra **Ka'b bin Mâlik**'e ardından **Hassan bin Sâbit**'e elçi gönderdi. **Hassan**, elçi yanına gelince şöyle dedi: 'Diliyle pençe vuran aslana gelmenizin zamanı geldi mi?' Sonra dilini çıkarıp hareket ettirmeye başladı ve sözüne şöyle devam etti: 'Seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, onları dilimle -aslanın deri parçalaması gibi- parçalayacağım. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.), 'acele etme, **Ebû Bekir** Kureyş boylarını çok iyi biliyor. Benim soyumu açıklayana 'kadar bekle' dedi. **Hassan bin Sâbit** Peygamber (s.a.)'ın yanına gelerek, 'ey Allah'ın Rasûlü! **Ebû Bekir** senin soyunu bana açıkladı Allah'a yemin olsun ki, onları hicvederken senin soyunu yağdan kıl çeker gibi ayıracağım' dedi." Hız. Âişe (r.a.) sözüne şöyle devam ediyor: "Rasûlullah (s.a.)'ı **Hassan**'a şöyle derken işittim: 'Allah'ı ve O'nun elçisini savunduğun sürece **Cebrâil** (a.s.) seni destekleyecektir.' **Hassan** onları hicvedip, müslümanların öcünü aldı." (633)

Ashabı arasında **Habbab bin Münzir** gibi görüş sahibi kimselerin olduğunu biliyor ve onların fikirlerinden faydalanıyordu.

(633) Müslim, IV, 1935, 1936, h.nu. 2490.

Buraya kadar anlattıklarımızdan anlaşılıyor ki, Peygamber (s.a.) ashabının maddî ve manevî güçlerinden faydalanmış, onların hiçbirine yeteneğinin dışında görev vermemiştir.⁽⁶³⁴⁾

Kureyş'ten bazı kimselerin kalplerini İslâm'a ısındırmak için Huneyn Savaşı'nda ele geçirilen ganimetlerden onlara pay vermiştir. Çünkü onların kalplerinin imandan uzak oluşunun ve mal sevgisinin gönüllerindeki etkisini çok iyi biliyordu. Ensar'a ise bu ganimetlerden pay vermemiştir. Çünkü onların da imanlarının güçlü olduğunu biliyordu.

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, askerlerin yeteneklerinin bilinmesi komutan için çok gereklidir.

XI. Güçlü Şahsiyet

Hz. Peygamber çok güçlü bir şahsiyete sahipti. Urve bin Mes'ûd, Peygamber (s.a.)'in özelliklerini Kureyş'e açıklarken şahsiyetinin güçlü olduğunu dile getirmiştir. Buhârî (r.h.) Urve'nin sözlerini naklediyor: "... Sonra Peygamber (s.a.) ashabını gözleriyle süzerek şöyle dedi: 'Allah'a yemin olsun ki, Peygamber (s.a.) tükürse ve o tükürük herhangi birinin avucuna düşse, onu yüzüne ve vücuduna sürer. Herhangi bir emir verse, hemen yerine getirirler. Abdest alsa, abdest suyu için âdeta birbirleriyle savaşırlar. Konuştuğu zaman seslerini alçaltırlar. O'nu ta'zim için gözlerini üzerine dikmezler." Urve arkadaşla-

(634) Mahmûd Şit Hattâb, *Er-Rasûlu'l-Kâid*, 441-442; Muhammed Ferec, *El-Abkariyye'l-Askeriyye fi Gazâvati'r-Rasûl*, 400-699.

yemin olsun ki, Rum Kayserinin, Kisra'nın ve Necâşi'nin yanında bulundum. Ashabının **Muhammed**'i ta'zim ettiği gibi hiçbir krala ta'zim edildiğini görmedim. Allah'a yemin olsun ki, yere tükürse, o tükürük onlardan birinin avucuna düşse, onu yüzüne ve vücuduna sürer. Herhangi bir emir verse, hemen yerine getirirler. Abdest alsa, abdest suyu için âdeta birbirleriyle savaşırlar. Konuştuğu zaman seslerini alçaltırlar. O'nu ta'zim etmek için gözlerini üzerine dikmezler."

Bu özellikleri iyice incelediğimiz zaman Peygamber (s.a.)'in güçlü şahsiyetinin ortaya çıktığını görürüz. Şüphesiz ki insan sevgisi, onları İslâm'ın yüce adaletine kavuşturma isteği, ayrıca güzel ahlâk, güçlü şahsiyetinin tezahürleridir.

Böylece Hz. Peygamber'in nezdinde komutanın güçlü bir şahsiyete sahip olması gerektiği ortaya çıkıyor. Aksi takdirde askerlerine söz dinletemez.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**RASÛLULLAH (S.A.)'IN YÖNETTİĞİ
SAVAŞLARDAN ALINACAK DERSLER**

ORDU IDARESİNE DAİR GENEL BİLGİLER

I. Düşman Hakkında Tam Bilgiye Sahip Olmak İçin Çeşitli Yolları Kullanma Gerekliliği

a- Bedir Savaşı'ndan örnekler

Uygun bir savaş taktiği uygulamada düşmanın saldırılarına karşı koymada; karşıdaki ordunun gücünü, hedefini ve yönünü bilmenin büyük önemi vardır.

Bu nedenle Bedir Savaşı'nda Allah'ın Rasûlü (s.a.) Kureyş hakkında bilgi edinme görevini bazan bizatihi üstlenmiş, bazan da sahabîleri görevlendirmiştir. Bu savaşta Peygamberimiz (s.a.)'in düşman hakkında gerçek bilgilere ulaşmak için başvurduğu metotları şöyle sıralayabiliriz:

a- **Ebû Süfyan** komutasındaki ticarî kabile hakkında bilgi toplamak için Rasûlullah (s.a.) **Sîse bin Amr** ve

Adî bin Ebî ez-Zâğbâ (r.a)'yı göndermiş, iki sahabî görevlerini yaparak kafilenin ne zaman Medine yakınlarında olacağını ona haber vermiştir. Bu iki sahabî, bu haberi iki cariye'nin birbiriyle konuşmalarını dinleyerek öğrenmişlerdir. Haberin doğruluğu, **Mecdî bin Amr**'ın tasdiğiyle daha da kuvvetlenmiştir.

b- Rasûlullah (s.a.) **Ebû Bekir es-Sıddık** (r.a.) ile beraber müşriklerin bulunduğu yeri belirlemek için hareket etmiş ve önlerine çıkan yaşlı bir bedevîden Kureyş'in tam yerini öğrenmişlerdir.

c- Sahabenin esir aldığı iki kişinin konuşturulmasıyla, Allah'ın Rasûlu (s.a.), çok önemli şu üç konuyu öğrenmiştir:

1- Ordudaki asker sayısı: Komutanın en önemli görevlerinden biri, savaşın safhaları hakkında kesin bilgiye sahip olması ve düşmanın gücünü çok iyi bilmesidir. Aksi takdirde beklemediği bir güç ya da taktikle karşılaşır ve bu bilgisizlik savaşı kaybetmesine neden olur.

2- Kureyş'in yerini tesbit: İki esirin ifadeleriyle düşmanın yerini öğrenen Allah'ın Rasûlü (s.a.) Bedir kuyularının bulunduğu bölgeyi tespit etti ve İslâm ordusunu, Kureyş'in bu kuyulardan yararlanmasına mani olacak şekilde yerleştirdi. Böylece düşmanın suya ulaşmasını engelledi.

3- Orduyu kimin yönettiğinin ve Mekke'nin idarecilerinden kimlerin bulunduğu'nun öğrenilmesi: Bir orduyu yönetmek ve gereken askerî tedbirleri almak için karşı tarafın komutasını tanımak tüm askerî hareketler için en mühim iştir.

Rasûlullah (s.a.) Kureyş ordusunun komutasının bir elde olmadığını esirlerin sözlerinden anlamıştı. Mekke müşriklerinin liderlerinin isimlerini öğrenmişlerdi.⁽⁶³⁵⁾ Bu konuya en güzel örnek, tüm müslümanların Mekke'de kendilerine ağır işkence yapan **Ebû Cehil**'i öldürmeyi arzulamasıdır.

Abdurrahman bin Avf'ın babasından, onun da dedesinden rivayetle şöyle dediği nakledilir: "Bedir Savaş'ında safta yerimi almış dururken, sağ ve soluma baktığımda, gençlik çağına girmiş iki delikanlı gördüm, o anda gençlerden savaş için en hazırlıklı olanıyla beraber olmayı arzu ettim. Bu iki gençten biri bana gözüyle işaret ederek, 'ey amca, **Ebû Cehil**'i tanır mısın?' diye sordu. 'Evet tanırım, onunla ne işin var ey kardeşimin oğlu?' dedim. 'Onun Rasûlullah'a sövdüğünü işittim, nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, eğer onunla karşılaşsam, ikimizden eceli yakın olan ölümü tadacaktır' dedi.

Gencin bu kararlı sözleri beni hayrete düşürdü. Az sonra öteki genç de gözüyle bana işaret ederek, diğer gencin söylediği gibi söyledi. Tam o sırada **Ebû Cehil**'i telaşlı bir vaziyette gördüm, gençlere, 'bana sorduğunuz adam işte odur' dedim. Hemen kılıçlarına sarıldılar, **Ebû Cehil**'i öldürünceye kadar kılıçlarıyla vurdular. Sonra Rasûlullah (s.a.)'a giderek olanları anlattılar. Peygamberimiz (s.a.), 'onu hanginiz öldürdü?' diye sordu. İkisi de, 'ben öldürdüm' dedi. Rasûlullah (s.a.), 'kılıçlarınızı sildiniz mi?' diye sordu. Onlar, 'hayır silmedik' dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) ne kadar kan bulaştığını ve ne kadar derin battığını anlamak için gençlerin kılıçlarını inceledi ve 'onu her ikiniz öldürmüştünüz' dedi. Fakat **Ebû**

(635) Muhammed Ferec, a.g.e., 257-259; aynı yazar, *El-Medresetü'l-Askeriyye el-İslâmiyye*, 476.

Cehil'in ele geçen eşyasını **Muaz bin Amr bin Cemûh'a** verdi. ⁽⁶³⁶⁾ Çünkü onu en çok yaralayan ve karnını deşen o idi. Diğer gencin ismi ise **Muaz bin Afra** idi." ⁽⁶³⁷⁾

Ebû Cehil'in başına gelen, **Ümeyye bin Halef'in** de başına geldi. **Bilâl İbn Rebah** (r.a.) Mekke'de kendisine yapılan işkencenin öcünü almak için fırsat kolluyordu. Savaş meydanında **İbn Rebah'ı** gören **Bilâl** (r.a.) hemen üzerine yürüdü ve onu öldürdü. **Buhârî, Abdurrahman bin Avf** (r.a.)'dan şöyle rivayet eder: "**Ümeyye bin Halef**le mektuplaşıyorduk. Bir mektupta ona, Mekke'deki yakınlarımı korumasını, buna karşılık onun Medine'deki yakınlarını koruyacağımı yazdım. Mektupta geçen "**Rahman**" ismine itiraz ederek, 'Ben 'Rahman'ı tanımıyorum, bana İslâm'dan önceki ismini yaz' dedi. Bunun üzerine ben de '**Abdü Amr**' yazdım. Bedir Savaşı'nda herkes uykuda iken onu korumak için, yüksek bir yere çıktım. O anda **Bilâl** (r.a.) **Ümeyye**'yi gördü, hemen Ensar'dan bir topluluğun yanına giderek, **Ümeyye** yaşadığı müddetçe bana rahat yok' dedi. Beraberindeki müslümanlarla bizi izlemeye başladılar, kavuşmalarından korkarak, **Ümeyye**'nin oğlunu onları oyalasın diye geride bıraktım. Fakat onu yakalayıp öldürdüler. Israrla bizi takibe başladılar. **Ümeyye** şişman olduğundan kaçamıyordu. Bize kavuştuklarında, 'yere çök' dedim ve çöktü. Korumak için üzerine kapandımsa da altımda kılıç darbeleriyle onu öldürdüler, hatta darbelerin biri ayağıma isabet etti." ⁽⁶³⁸⁾

(636) Fıkıh âlimleri savaşta öldüren kişinin, ölünün üzerindeki eşyayı alamayacağı, yine malın 1/5 inin alınıp alınmayacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu konuyu ileride inceleyeceğiz.

(637) *Fethu'l-Bârî*, VI, 246, h.nu. 3141; VII, 294, h.nu. 3964, VII, 294. *Müslim*, 1752, II, 1372, *Müsned*, I, 193.

(638) *Fethu'l-Bârî*, IV, 480, h.nu. 5301; VII, 298, h.nu. 3971.

Rasûlullah, iki esirden Bedir Savaşı'nda istemeyerek katılan kişileri de öğrendi. **Benî Haşim** ve **El-Buhterî** bunlardandı.

Peygamberimiz (s.a.) bu kişilerin öldürülmesini yasaklamıştı. **Ali bin Ebî Talib**'in rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah (s.a.) şöyle buyuruyor: "**Abdulmuttalib** oğullarından kimi esir alabilerseniz alınız, çünkü onlar istemeyerek bu savaşa çıktılar." (639)

Öldürülmesini yasakladığı diğer bir kişi de, amcası **Abbas İbn Abdulmuttalib** idi, o da savaşa istemeyerek çıkmıştı. Bunu Peygamberimize söylediği şu sözlerden anlıyoruz: "Ben Bedir Savaşı'na çıkmazdan önce müslümandım, zorlamaları sonucu bu savaşa katıldım." (640)

b- Savaşta öldüren kişinin, ölünün üzerindeki eşyaları alıp almama hakkı üzerindeki görüşler

Fıkıh alimleri bu konuda iki görüş belirtmişlerdir.

1- Çoğunluğun görüşüne göre; savaşta öldüren kişi, komutanın bu konuda izni olsa da olmasa da ölünün üzerindeki malı alma hakkına sahiptir. (641)

2- Diğer görüş ise, ancak komutanın izni olduğu zaman alabileceği şeklindedir. Hanefîler, (642) Mâlikîler,

(639) *Müsned*, I, 89; II, 77, h.nu 676. Ahmed Şakir hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmektedir.

(640) *Müsned*, I, 353, h.nu 3310; V, 105. Ahmed Şakir, "İkrime'den haber veren râvinin cehaletinden dolayı bu hadis zayıftır" diyor.

(641) *Fethu'l-Bârî*, VI, 247; XII, 58-59; *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, II, 397; Şehabeddin es-Sinhacî el-Karâfî, *El-Furûk*, III; *Muğnî*, IX, 379; I, 495.

(642) Hanefî'lerin bu konudaki görüşleri için bkz. Meydânî, *El-Lübab fi Şerhi'l Kitâb*, IV, 130, Mevsilî, *El-ihitiyar li-Ta'lîl'l-Muhtâr*: IV, 209; Kâsânî, *Bedâi es-Senâi fi Tertîbi's-Şerâi* II, 146; Cassâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 53. Malikî'lerin görüşleri için,

İmam Ahmed, İmam Evzâi bu görüştedirler.

Bu konuyla ilgili deliller:

a- Birinci görüşe sahip olan çoğunluk, aşağıdaki hadisi delil göstermişlerdir. **Ebû Katâde** (r.a.)'den rivayet ediliyor:

"Huneyn Savaşı'na Peygamberimiz (s.a.) ile çıktık. Müşriklerle karşılaştığımızda, önce müslümanlar yenilgiye uğradılar. O sırada müşriklerden birinin, bir müslümana üstün geldiğini gördüm ve arkasından dolanarak müşriğin omuzuna bir kılıç darbesi indirip zırhını kestim. O da üzerime çullanarak beni öyle sıktı ki, şiddetinden ölür gibi oldum. Sonra düşüp öldü de ben de elinden kurtuldum." Sonra **Ömer İbn el-Hattab**'a yetişerek, 'ne olacak bizim halimiz?' dedim. **Ömer** (r.a.), 'Allah'ın takdiri ne ise o olur?' dedi. Daha sonra müslümanlar Peygamberimizin etrafında toplandılar ve kesin zafer elde edildi. Rasûlullah (s.a.), 'kim bir kimseyi öldürür ve buna dair şahidi bulunursa, ölünün selbi (üstündeki eşyası) onundur' dedi. Bunun üzerine ayağa kalkarak, 'kim bana şahitlik eder?' dedim ve oturdum.

Rasûlullah (s.a.) bir daha aynı sözü söyledi. Ayağa kalkıp, 'kim bana şahitlik eder?' dedim ve oturdum. Peygamberimiz (s.a.) bir daha sözünü tekrarladı ve ben yine kalkıp, 'kim bana şahitlik eder?' dedim. Bu sefer Peygam-

bkz. İmâm Mâlik, *El-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, I-31; *Kitâb el-Kaşı* I, 476; *Mukaddimetü İbn Rüşd*, I, 270; İbn Arabî, *Ahkâmî'l-Kur'ân*, II, 827; *Kurtubi*, a.g.e., I, 428; *Neylû'l-Evtâr*, VII, 299. Bu konuda İmam Ahmed'in görüşleri için bkz. (Öldürülen kişinin malının ancak imamın izni ile alınması daha uygundur). *Mugnî*, IX, 238.

İmam Evzâi'nin görüşleri için bkz. Aynî, *Umdetu'l-Kâri*: XV, 65.

berimiz bana 'senin davan nedir ey **Eba Katâde**?' diye sordu. Olanları O'na anlattım, o anda adamın biri, 'ey Allah'ın Rasûlü! **Ebû Katâde** doğru söylüyor. Öldürdüğü adamın eşyasını ben aldım. Benim yerime ona birşeyler ver, onu sen razı et' dedi. **Ebû Bekir**, 'eğer dediğin gibi yaparsa o zaman, Allah ve Rasûlü için savaşan bir Allah'ın arslanının hakkını ondan alıp sana vermiş olmaz mı?' dedi. Peygamberimiz (s.a.), **Ebû Bekir**'in dediği doğrudur. Öldürdüğü adamın eşyasını ona ver' dedi. Bunun üzerine getirip bana verdi. Ben de o mal ile Benî Seleme mahallesinde bir hurma bahçesi satın aldım, İslâmiyet'te ilk edindiğim mülk o bahçeydi ." (643)

Hadisten çıkartılan hüküm: Birinci görüşe sahip olan alimler Peygamberimiz (s.a.)'ın şu sözünü delil göstermişlerdir: "Savaşta kim, bir kişiyi öldürür ve onu öldürdüğüne dair şahidi bulunursa, o kimsenin selbi (üzerindeki eşyası) onundur." Rasûlullah (s.a.)'ın bu sözü, şer'i bir hüküm ve fetva sayılır, selbin alınması komutanın iznine bağlı değildir, çünkü bu eşyalar ganimet hükmündedir. (644)

b- İkinci görüşe sahip alimlerin delilleri: Bu görüşün sahipleri **Abdurrahman bin Avf** (r.a.)'ın rivayet ettiği, Ensar'dan iki gencin, Bedir Savaş'ında, **Ebû Cehil**'i öldürme olayını delil göstermişlerdir. Onlar da hemen hareket ederek kılıçlarına sarıldılar, **Ebû Cehil**'i öldürünceye kadar kılıçlarıyla hançerlediler, sonra Rasûlullah (s.a.)'a giderek olanları anlattılar. Peygamberimiz (s.a.),

(643) *Fethu'l-Bârî*, VI, 247, h.nu. 2142; IV, 322, h.nu. 2100; *Fethu'l-Bârî*, VII, 34-35, h.nu. 4321; XIII, 158, h.nu. 7170; III, 1370, h.nu. 41; *Ebû Dâvûd*, f III, 159, h.nu. 2717; *İmam Mâlik* II, 454, h.nu. 18; *Müsned* I, 306.

(644) *Fethu'l-Bârî*, V, 247; *Müslim*, XII, 59; *Muğnî* IX, 237.

'onu hanginiz öldürdü?' diye sordu. İkisi de; 'ben öldürdüm' dedi. Rasûlullah (s.a.); 'kılıçlarınızı sildiniz mi?' diye sordu. Onlar; 'hayır silmedik' dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) ne kadar kan bulaştığını ve ne kadar derin battığını anlamak için gençlerin kılıçlarını inceledi ve, 'onu her ikiniz öldürmüştünüz' dedi. **Ebû Cehil**'in ele geçen eşyasını **Muaz bin Amr bin Cemûh**'a verdi. Çünkü onu en çok yaralayan ve karnını deşen o idi. Diğer gencin ismi ise, **Muaz bin Afra** idi.

Hadisten çıkartılan hüküm: Rasûlullah (s.a.)'ın **Ebû Cehil**'i ikisinin öldürdüğünü belirttikten sonra, **Ebû Cehil**'in eşyalarını sadece birine vermesinden açık bir şekilde anlıyoruz ki, ölünün eşyalarının alınması ancak komutanın izni ile olur. Öldürülen kişinin selbini alma hakkı sadece öldürülmesiyle olsaydı, Rasûlullah (s.a.) eşyaları iki sahabî arasında bölerdi. **Muaz bin Amr bin Cemûh**'a verip, **Muaz bin Afra** (r.a.)'ya vermemezlik etmezdi. (645)

Bu konuda en kuvvetli görüş, aşağıdaki sebeplerden dolayı öldüren kişinin, öldürülenin eşyasını ancak komutanın izniyle alabileceği şeklindedir.

a- Bu görüşü kuvvetlendiren sahih hadislerin bulunması. Daha önce zikrettiğimiz **Ebû Katâde** ve **Abdurrahman bin Avf**'ın hadisleri gibi.

b- Bu konuda en uygun kararı verecek kişi, ordunun komutanıdır. Bazı askerlere düşmandan alınan eşyaların verilmesi, bazılarına da verilmemesi yararlıdır.

c- Askerin düşmanını öldürerek aldığı eşyaları sa-

(645) *Fethu'l-Bâri*, VI, 248; *Neylü'l-Evtâr*, VII, 306.

vaş meydanında nasıl kullanılacağını en iyi ordunun komutanı bilir.

Doğruyu en iyi bilen Allah Teâlâ'dır.

c-Öldürülen kişinin üzerindeki eşyaların 1/5'inin alınıp alınamayacağı üzerine görüşler

Bu konuda fakihler (Allah hepsine rahmet eylesin) üç ayrı görüş belirtmişlerdir.

1- Çoğunluğun görüşüne göre, öldürülen kişinin üzerindeki malın 1/5'i hazineye ayrılmadan hepsi öldüren kişiye verilir. (646)

2- İmam Mâlik, Evzaî, İbn Abbas ve Mekhûl'un görüşüne göre, selbin 1/5'i hazineye ayrılır. (647)

3- Ömer İbn el-Hattab (r.a.) ve İshak bin Rahvîh'e göre; eğer öldürülen kişinin üzerindeki malı çok ise, 1/5'i hazineye ayrılır. (648)

Bu konuyla ilgili deliller:

(646) Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'an*, IV, 55; Kurtubî, *El-Cami li-Ahkâm el-Kur'an*, IV, 8; Fîrûzâbâdî, *El-Muhezzeb*, 2,239; *Fethu'l-Bârî*, VI, 247; İmam Mâlik, *El-Mudevvenetü'l-Kübrâ*, II, 30; İbn Rüşd, *Mukaddimât*, I, 270; *Muğnî* IX, 237; İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdul-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, III, 494; *El-Mahallâ*, VI-II, 549; *Neylül-Evtâr*, VIII, 299; *Advâu'l-Beyân fî idâhi'l-Kur'an'î bil-Kur'an*, III, 394.

(647) İbn Kudâme, *Muğnî*, IX, 237; *Umdetu'l-Kârî*, XV, 65; İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, III, 493; Şevkânî, a.g.e., VII, 299; *Fıkhu'l-İmam el-Evzaî*, II, 450; Dr. Revas Kalâ'î, *Mevsûatu Fıkhi Ömer bin el-Hattâb*, 175; Şenkitî, *Advâu'l-Beyân fî İdâh el-Kur'an bi'l-Kur'an*, II, 394.

(648) İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 247; Nevevî, *Şerhu Sahih-i Müslim*, XII, 59; *el-Mecmuu Şerhu'l-Muhezzeb*, XVIII, 114; İbn Kudâme, *Muğnî*, IX, 237; İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, III, 492; *Umdetu'l-Kârî*, XV, 65; Şenkitî, *Advâu'l-Beyân*, II, 394.

a- Birinci görüşe sahip olan çoğunluk, görüşlerine şu hadisi delil göstermişlerdir: Peygamberimiz (s.a.) buyurdu ki: "... savaşıta kim, bir kişiyi öldürür ve onu öldürdüğüne dair şahidi bulunursa, o kimsenin üzerindeki eşyası onundur...."

Hadis'ten çıkartılan hüküm: Bu hadis genel bir hükmü belirtmiştir. Âyet-i Kerime'deki, "*Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a dır...*" (649) şeklindeki hüküm umum ifade ediyor. Hadis ise, selbin 1/5'inin alınmadan hepsinin öldüren kişiye verileceğini belirliyor. (650)

b- İkinci görüşü savunan âlimler delil olarak yukarıda söz edilen ayetin umumi hükmünü göstermişlerdir. (651) Âyet-i Kerime'den açık bir şekilde anlıyoruz ki, savaşta ele geçen düşman mallarının 1/5'inin beytülmalaya ayrılması Allah'ın emridir. Bu emir selbi de kapsamaktadır. (652)

c- Öldürülen kişinin üzerindeki mal çok olduğu zaman, 1/5'inin hazineye alınabileceğini savunanlarsa, delil olarak **El-Berrâ bin Mâlik**'in Ze'rah (653) kabilesinden biriyle yaptığı vuruşmayı göstermişlerdir.

İbn Sîrin'in rivayet ettiğine göre, **Enes**'in kardeşi **El-Berrâ bin Mâlik** Ze'rah kabilesinin temsilcisiyle vuruştı ve onu öldürdü. **El-Berrâ** ölünün üzerindeki çok

(649) Enfâl, 41.

(650) Şevkânî, *Neylu'l- Evtâr*, VII, 299.

(651) Enfâl, 41.

(652) *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, III, 358; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâm el-Kur'ân*, VIII, 1; Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III, 53.

(653) Ze'rah, Bahreyn'de büyük bir köyün ismi. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 126.

kıymetli eşyaları aldı, yaklaşık 30.000 civarındaydı. Bu haber **Ömer İbn el-Hattab**'a ulaştığı zaman, **Ebû Talha**'ya şöyle dedi: "Biz savaşlarda, öldürülen kişinin üzerindeki eşyadan hazineye 1/5'ini almıyorduk, ancak **Berrâ'nın** aldığı servet çok olduğundan onu ilk gördüğümde 1/5'ini beytûlmala alacağım. (654)

Bu konuda en kuvvetli görüş, savaşta 1/5'i hazineye alınmayarak öldürülen kişinin üzerindeki eşyanın hepsinin, öldürene verilmesidir. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır. Şu iki sebepten dolayı bu karara varılıyor:

1- Rasûlullah (s.a.) **Ebû Bekir** ve **Ömer** (r.a.)'in hilafetinin ilk yıllarında selbin hepsi, öldürene veriliyordu. Bu sünnete uymak en doğru olandır.

El-Cevzecânî şöyle diyor: "Herhangi bir meselede Rasûlullah (s.a.) bir hüküm koyduysa, tüm müslümanlara düşen buna uymaktır. Rasûlullah (s.a.)'ın hadisinin bulunduğu bir konuda ona muhalif sözlerin hepsi geçersizdir. (655)

2- Savaşta öldüren kişiye, öldürülenin üzerindeki eşyaların hepsinin verilmesi, onu düşmanla savaşa teşvik edeceği ve cesaretlendireceğinden dolayı en uygundur. Bu konuda Kur'ân ve Sünnet görüşümüzü desteklemektedir. **Ömer İbn Hattab** (r.a.)'ın, **El-Berra'nın** aldığı eşyalar-
dan 1/5'ini hazineye ayırması ise uygun gördüğü özel bir ictihattır.

Ç-Rasûlullah (s.a.)'ın düşman hakkında bilgi toplamak için Uhud Savaşı'nda yaptığı çalışmalar

(654) Musannef, V, 233.

(655) Muğni, IX, 237.

Kureyş, Mekke'de savaş hazırlığı yaparken, Rasûlullah (s.a.) düşman hakkında bilgi toplamak için amcası **Abbas İbn Abdulmuttalib**'i görevlendirmişti. Bu konuda **İbn Abdilberr** şöyle diyor: "Medine'deki müslümanlar, **Abbas** (r.a.)'ın düşman hakkında gönderdiği bilgilerle moral kazanıyorlardı. **Abbas** (r.a.) Peygamberimize mektup yazarak, yanına gelmeyi arzuladığını belirtmişti. Rasûlullah (s.a.) da senin Mekke'de kalarak, bize düşman hakkında bilgi vermen daha hayırlıdır" diye yazmıştı."⁽⁶⁵⁶⁾

Kureyş, savaş kararı alıp, ordusunu hazırladığı ve Medine'ye doğru hareket ettiği sırada, **Abbas** (r.a.) Rasûlullah'a mektup yazarak, şu haberleri göndermişti: "Kureyş size doğru hareket halindedir, onlara karşı koymak için yapabileceğiniz tüm hazırlıkları yapınız. Beraberlerinde 200 atlı, 3000 deve, 700'ü zırhlı olmak üzere, 3000 kişi, alabildikleri tüm silahlarıyla ⁽⁶⁵⁷⁾ üzerinize gelmektedir."⁽⁶⁵⁸⁾

Bu mektup çok önemli iki konuya değinmektedir:

1- Kureyş ordusunun, Mekke'den hareketinin öğrenilmesi. Bu haber Rasûlullah (s.a.)'a düşman gelmeden hazırlanma fırsatını verdi.

2- Düşman kuvvetinin sayısının bilinmesi. Bu da müslümanların üzerine gelmekte olan güçlü bir orduya, karşı ordu hazırlanmasını sağladı.

Rasûlullah (s.a.) düşmandan aldığı bu haberlerle

(656) *El-İstiâb*, II, 812.

(657) "Ev abu" kelimesinin manası için bkz. İbn Esîr, *En-Nihâyetü fi Garibi'l-Hadis*, V, 206; *Lisânu'l-Arab*, III, 950.

(658) *Megâzi el-Vâkidi*, I, 204.

yetinmedi, devamlı yeni haberler almak için gayret etti, çünkü düşman hakkındaki bilgi ne kadar yeni ve tafsilatlı olursa, faydası da o kadar büyüktür. Bu davranışıyla, Rasûlullah (s.a.) kendisinden sonra gelecek, İslâm komutanlarına yol göstermektedir.

Rasûlullah (s.a.)'ın Uhud Savaşı'nda düşman hakkında yeni bilgiler almak için yaptığı çalışmalara şu örnekleri verebiliriz:

Müşriklerin ordusu El-Ird denilen yere ulaştıklarında, Rasûlullah (s.a.) **Habbab İbn Münzir** (r.a.)'i düşman hakkında yeni bilgiler getirmesi için gönderdi. **Habbab** (r.a.) düşmanın içine girdi, sayılarını ve silah durumlarını tesbit edip Rasûlullah'a ulaştırdı.

Kureyş ordusu Zu'l-Huleyfe'ye ulaştıklarında, Rasûlullah (s.a.) iki casus gönderdi, bunlar **Fadile**'nin oğullarıydı. Çukur bir derede onlara karışarak epeyce gittiler ve ilerde bir vadide Kureyş ordusundan ayrılarak, Medine'ye döndüler. Düşman hakkında edindikleri tüm bilgileri, Rasûlullah'a aktardılar. (659)

İbn Abbas (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre; **Ebû Süfyan** ve müşrikler Uhud'dan ayrılıp, Ravha'ya (660) ulaştıklarında **Ebû Süfyan** Kureyşliler'e şöyle dedi:

"Ne **Muhammed**'i öldürdünüz ne de arkanıza cariye aldınız, ne kadar kötü iş yaptınız." **Ebû Süfyan**'ın bu sözleri de Rasûlullah(s.a.)'a ulaşmıştı. (661)

(659) *Megâzi el-Vâkıdî*, I, 206-208.

(660) Er-Ravha, Mekke yolu üstünde, Medine'ye 73 km. uzaklıkta küçük bir köydür. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 76; *Mu'cemu Mealin i'l-Hicaz*: IV, 84.

(661) Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 121, Heysemî bu hadis için; "Muhammed bin Mansur el-Cevvâz hariç diğer râviler sikadır" der.

Musa bin Ukbe'nin rivayeti de şöyle: Mekke ehlin-den bir adam Rasûlullah (s.a.)'ın huzuruna gelmişti. Rasûlullah (s.a.) ona **Ebû Süfyan** ve Kureyş'in durumunu sordu. Adam şu bilgileri verdi:

"Mekke'ye indiğim zaman insanların birbirlerine şöyle dediğini işittim: 'Uhud'da müslümanlara birşey yapamadınız, onların en güçlülerıyla karşılaştınız, ama onları öldüremeden geri döndünüz. Müslümanlar Peygamberleri etrafında tekrar toplanmaktalar'." (662)

Bu iki rivayetten anlıyoruz ki, düşmana karşı her an hazır olmak için Rasûlullah (s.a.) savaş sonrasında da hi onları takip etmiştir.

d-Hendek savaşında Rasûlullah (s.a.)'ın, düşman hakkında bilgi toplamak için başvurduğu metodlar

Rasûlullah (s.a.) düşmandan her an bir hücum gelecekmiş gibi hazır bulunurdu. Bu sebeple onlardan haberler alır, hareketlerini takip ederdi. Huza'a kabilesinden bir topluluk Peygamberimize geldiler, yahudi, müşrik ve münafıkların anlaşarak büyük bir orduyla, Medine'ye hareket ettiklerini haber verdiler. Rasûlullah (s.a.) bu haberden yararlanarak, onlar ulaşmadan hazırlığa başladı. Gelmekte olan orduya nasıl karşı konulacağını sahabeyle istişare etti ve bir plan hazırladı.

Peygamberimiz (s.a.) bu haberle yetinmeyip düşman hakkında daha kesin ve geniş bilgi edinmek için öncü güç göndermişti. **Abdulaziz bin Ebî Bekir'in Mâlik bin Vehb el-Huzaî'den**, onun babasından, onun da dedesinden rivayet ettiğine göre; Rasûlullah (s.a.) Hendek Sa-

(662) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 48.

vaş'ında öncü güç olarak, **Süleytan ve Süfyan İbn Avf el-Esiemî**'yi gönderdi. Medine'den ikisi bir çıktılar, **Beyd**⁽⁶⁶³⁾ denilen yere varınca, **Ebû Süfyan** taraftarı atlı savaşçılarla karşılaştılar, ölünceye kadar onlarla savaştılar, cesetleri Medine'ye getirildiğinde, Rasûlullah (s.a.) onları bir kabre defn etti. Onlar bir kabre konulan iki şehid idiler. ⁽⁶⁶⁴⁾

Rasûlullah (s.a.)'a ulaşan başka bir haber de şöyle idi: **Ömer İbn el-Hattab** Peygamberimize gelerek, Benî Kureyza yahudilerinin, müslümanlarla aralarındaki anlaşmayı bozup, müttefik güçlerle birleştiğini haber verdi. Bu haber ona çok zor gelmişti. Rasûlullah (s.a.), "onlar hakkında bize bilgi getirmek için kimi gönderelim?" dedi. **Ömer İbn el-Hattab** (r.a.), **Zübeyr bin Avvam** (r.a.)'ı teklif etti. Rasûlullah (s.a.) hemen **Zübeyr**'i Benî Kureyza'ya gönderdi. Onların ahdi bozduklarını gören **Zübeyr** (r.a.) geri dönerek bu bilgiyi Rasûlullah (s.a.)'a ulaştırdı.

Rasûlullah (s.a.) kendisine ulaşan bu haberlerin doğruluğunu teyit etmek için daha sonra bir heyet gönderdi. Benî Kureyza'ya giden heyet, yahudilerin anlaşmayı bozduklarını gördüler ve gelip, Rasûlullah'a haber verdiler.

Benî Kureyza'dan haber getirmesi için, Rasûlullah (s.a.)'ın gönderdiği diğer bir sahabî, **Havvat bin Cübeyr** (r.a.) şöyle anlatıyor: "Müslümanlar Hendek Savaşı'nda

⁽⁶⁶³⁾ Mekke ve Medine arasında bir yerin adı. Bkz. *M'ucemu'l-Buldân*, I, 523; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, I, 265.

⁽⁶⁶⁴⁾ Heysemi, *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 35; *Heysemi*, II, 233. Senette bilinmeyen kişilerin bulunmasından dolayı hadis zayıftır.

kuşatma altındayken, Rasûlullah (s.a.) beni çağırarak, 'derhal Benî Kureyza'ya git ve onların yakın olduğu sınırda herhangi bir yarılma, boşluk var mı, bana haber getir' diye buyurdu. Rasûlullah'ın yanından çıktığımda güneş batmak üzereydi. Benî Kureyza'ya iyice yaklaştığımda gizlenerek bir saate yakın, kalelerini gözetledim. **Havvat bin Zübeyr** olanları anlatırken (uyumakta olan bir yahudiye taşıyarak öldürdüğünü zikrettikten sonra) 'biz, sahâbîlerle oturup konuşurken, Rasûlullah (s.a.) geliverdi, beni görünce, 'yüzün kurtuluşa erdi' dedi. Ben de 'senin yüzün kurtuluşa erdi ey Allah'ın Rasûlü' dedim. 'Benî Kureyza'dan ne haber getirdin?' diye sordu, ben de olanları anlattım." (665)

Müttefik kuvvetlerin dağılarak geri döndüğünü duyan Rasûlullah (s.a.) **Huzeyfe bin Yeman**'ı aynı gece göndererek gerçeği öğrenmek istedi. Hemen harekete geçen **Huzeyfe** (r.a.) vardığında, insanların **Ebû Süfyan**'dan ayrılıp dağıldığını, geriye kalan ufak topluluğun, ateş yakarak etrafında kümелendiklerini gördü ve gelip Rasûlullah'a haber verdi.

e-Rasûlullah (s.a.)'ın düşmandan bilgi almak için Hudeybiye Anlaşması'nda yaptığı çalışmalar

Rasûlullah (s.a.) Zu'l-Huleyfe'ye ulaşınca Huza'a kabilesinde **Bişr bin Süfyan**'ı casus olarak Kureyş'e gönderdi. Görevi, gelmekte olan müslümanlar hakkında Kureyşliler'in ne düşündüklerini öğrenmekti. Zira Rasûlullah (s.a.) buna göre tavrını belirleyecekti.

(665) *Megâzî el-Vâkıdî*, II, 460-461.

Rasûlullah (s.a.) Usfan denilen yere gelince, **Bişr** (r.a.) geri dönerek Kureyş'in müslümanları Mekke'ye sokmamada kararlı olduklarını haber verdi. ⁽⁶⁶⁶⁾ Bu hadiseyi delil gösteren **İbn Kayyim el-Cevziyye**, ordu komutanının, düşman tarafına casus göndermesinin şart olduğunu belirtmiştir. ⁽⁶⁶⁷⁾

Burada şu noktayı açıklamakta fayda vardır: Rasûlullah (s.a.)'ın **Bişr**'i casus olarak göndermesi, konusunda iki rivayet bulunmaktadır:

1- Rasûlullah'ın casus olarak gönderdiği kişi, **Bişr bin Süfyan** idi. Rasûlullah (s.a.) Usfan denilen yere ulaşınca ona kavuşarak haber verdiler.

2- **Buhârî, Misver bin Mahreme'nin ve Mervan bin Hakem'in** şöyle dediğini rivayet ediyor: Hudeybiye Anlaşması'nın yapıldığı sene, Rasûlullah (s.a.) Medine'den çıktılar, Zu'l -Huleyfe'ye vardığında keseceği kurbanları işaretleyerek belirlediler. Burada umre niyetiyle ihrama girdiler ve Huza'a kabilesinden bir casus gönderdiler. Rasûlullah (s.a.) yoluna devam etti. Kadir el-Eştat'a ulaşınca, gönderdiği casus dönüp haber verdi. ⁽⁶⁶⁸⁾

Bu rivayetlerde ilk bakışta şu iki ihtimal göze çarpıyor:

a- Rasûlullah (s.a.)'ın gönderdiği kişi **Bişr bin Süfyan** idi, onunla Usfan ve Kadir el-Eştat olmak üzere iki yerde buluştular.

⁽⁶⁶⁶⁾ İbn Hişâm, *es-Sîre en-Nebeviyye*, III, 356; Hüseyin ed-Diyarbekrî, *Târihu'l-Hamîs*, II, 16; M. Şit Hattâb, *er-Rasûl el-Kâid*, 273.

⁽⁶⁶⁷⁾ İbn Kayyim, *Zâdu'l-Meâd*, III, 301.

⁽⁶⁶⁸⁾ Kadir el-Eştât, Hudeybiye yakınlarında bir yer. *Mu'cemu Mes-*

b- Rasûlullah (s.a.) Huza'a kabilesinden iki casus gönderdi. Bunlardan biri **Bişr bin Süfyan**, diğeri başka biri idi.

Doğru olan görüşe göre; Kureyş'e casusluk için gönderilen kişi, **Bişr** (r.a.)'dir. Buluşulan yer konusunu şu şekilde açıklayabiliriz: Kadir el-Eştat diyenler Rasûlullah (s.a.)'ın indiği yeri, Usfan diyenler ise yönü kastetmişlerdir. Rasûlullah'ın indiği yer çok tanınmış olduğundan zikretmemişlerdir. (669)

Bu görüşü, **İbn Şihab ez-Zührî**'nin, mürselinde, **Urve bin Zübeyr** (r.a.)'den aldığı şu rivayet kuvvetlendirmektedir: "Rasûlullah (s.a.) yoluna devam etti. Ta ki, Kadir'e varıp, Usfan'a ininceye kadar. O bölgeye Kadir el-Eştat denir. Orada, gönderdiği casusla buluştu." (670)

f- Mekke'nin fethinde Rasûlullah (s.a.)'ın düşman hakkında bilgi alma çalışmaları

Mekke'nin Fethi'nden önce Rasûlullah (s.a.) Kureyş hakkında tüm bilgileri toplamıştı. **Amr bin Sâlim** ve Huza'a (671) kabilesinden gelen bir cemaatten, Kureyş'in, müslümanlarla aralarındaki anlaşmayı bozarak, kendi himayelerindeki Benî Bekr kabilesini desteklediklerini ve müslümanların himayesindeki Huza'a kabilesine karşı savaştıklarını öğrenmişti.

Kureyş'in bu ihaneti tam ortaya çıkınca, Rasûlullah (s.a.) Kureyş'in sonu olacak askerî bir plan yaptı. Savaşta askerî bilgilerin önemini çok iyi bilen Rasûlullah (s.a.),

ta'cem, I, 153; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, I, 98.

(669) Hafız bin Muhammed Hikemî, *Merviiyyatu Gazveti Hudeybiye*, 80.

(670) *Târihu Ibn ebî Şeybe*, 60.

(671) *Megâzî el-Vakûdî*, II, 791-792, *Târihu't-Taberî*, III, 45.

düşmanına haber sızması için büyük gayret sarfetti. Kureyşliler, İslâm ordusu hakkında bilgiyi ancak müslümanlar Mekke yakınına gelince alabildiler.

Rasûlullah (s.a.)'ın düşman hakkında tüm bilgileri toplayıp kendileri hakkında bilgi almasını önlenmesi onların gelecekte müslüman liderlerine, düşmanlarıyla münasebetlerinin nasıl olacağını göstermek içindir. Çünkü Ümmet-i Muhammed'in hedefine ulaşması ve düşmanından emin olması ancak bu metoda uymasıyla mümkündür.

Yukarıda söylediklerimizi özetlersek şöyle diyebiliriz:

Savaşta bilgi toplamak iki taraflı silah gibidir, Rasûlullah bu silahtan fazlasıyla yararlanmıştı. Ön bilgilerle düşmana karşı tam hazırlık yapmış ve kendisinden de düşmana bilgi sızmasını önlemiştir.

g- Rasûlullah (s.a.)'ın Huneyn Savaşı'nda düşmandan haber almak için yaptığı çalışmalar

Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi fethettikten sonra, Hevâzin kabilesinin müslümanlarla savaşa hazırlandığı duydu. Bunun üzerine **Abdullah bin Ebî Hadret el-Eslemî** (r.a.)'yi, bu kabileden haber getirmesi için gönderdi. **Abdullah el-Eslemî** hemen hareket ederek Hevâzin'e gitti. Bir veya iki gün kaldıktan sonra gelip Rasûlullah (s.a.)'a haber verdi.

Abdullah (r.a.), Rasûlullah (s.a.)'ın emrettiği yere gitti ve süratle dönerek haber getirdi, ancak, bu görevi yaparken ihmal ettiği hususlar oldu. Hevâzin kabilesinin arasına girerek, müslümanlar hakkında ne planladıklarını öğrenememişti. Yine, müşriklerin gizlendiği yerleri tes-

bit ederek Rasûlullah (s.a.)'a haber vermeyi de ihmal etti.

Bu savaşta beklemedikleri bir güçle karşılaşan müslümanlar, düşmanın vadinin yüksek yerlerine yerleştirdikleri okçuların attığı oklarla, başlangıçta yenilgiye uğramışlardı. Müslümanların bu yenilgiye uğramasında en büyük etken okçuların gizlenişinin bilinmeyişi idi. Bu hatadan dolayı meydana gelen savaşın başlangıcındaki yenilgiden Rasûlullah (s.a.)'ın ismet sıfatı mesul tutulamaz; çünkü bu Allah'tan gelen vahiyle değil, Rasûlullah'ın ictihadiyle yapılan dünyevî bir işti. Allah'ın Rasûlü (s.a.) üzerine düşen her hazırlığı yapmış, düşman hakkında en gizli bilgileri toplamış uygun askerî planlar yapmak için büyük gayret sarfetmişti.

Savaş tekniğinde istihbaratın tam sonuç vermesi için haberde şu üç unsurun bulunması şarttır:

- 1- Haberde sürat
- 2- Haberin kapsamlı olması,
- 3- Haberin doğru olması.

Abdullah (r.a.)'ın getirdiği haberde, bu unsurlardan sadece biri vardı; o da süratti. Haber diğer iki unsuru kapsamıyordu. Huneyn Savaşı'nda müslümanların başına gelen bu hadiseden bizlere çok önemli bir ders çıkmaktadır. İslâm düşmanları hakkında, yukarıdaki unsurları kapsayacak şekilde bilgi sahibi olmak zorunludur. Bu üç unsurdan biri eksikse, elde edilen bilgilerin faydası çok az olacaktır. (672)

(672) Mahmûd Şit Hattâb, *Er-Rasûlu'l-Kâid*, 383; *El-Fennu'l-Harbi fi Sadri'l-İslâm*, 214; M.A. Bâşmîl, *Gazvetü Huneyn*, II, 136-362; Muhammed Gazalî, *Fıkhu's-Sire*, 431; Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *Mecelletü'l-Cündi'l-Müslim*.

II. İstişare

Tecrübeli askerlerle istişarenin gerekliliği ve faydalı görüşlerinin kabulü:

a- Bedir Savaşı'ndan örnekler

Şûra, İslâm dininin, İslâm toplumunda gerçekleştirmek istediği temel esaslarından biridir. Allah Teâlâ mümin kullarına, şûra ile hükmetmelerini emrederek şöyle buyurur: *"O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Şayet sen katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; umûma ait işlerde onlara danış. Artık kararını verdiğin zaman da Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine sığınanları sever."*⁽⁶⁷³⁾ Bu nedenle, Rasûlullah (s.a.) gerektiği zaman ashabıyla istişare ediyordu. ⁽⁶⁷⁴⁾

Hız. Ali (r.a.)'ye âyette geçen "azm" kelimesinin, manası sorulduğunda, "âlimlerle istişare edip, sonra o görüşe tabi olmaktadır" dedi.

Rasûlullah (s.a.) insanların akılca en üstünü ve en doğru görüşe sahip olanı iken, özellikle dünyevî işlerde şûra ile emrolunması, Rasûlullah (s.a.)'ın aklından geçmeyen bir hususun, diğer bir müslümanın aklından geçebileceği ve bundan müslümanların, yararlanması gerektiğini belirtmek içindir. Bu konuda Rasûlullah (s.a.) buyurdular ki: *"Sizler dünya işlerinizle ilgili konuları daha iyi bilirsiniz."*⁽⁶⁷⁵⁾ Dünya işleriyle ilgili konularda istişare

⁽⁶⁷³⁾ Âl-i İmrân 159.

⁽⁶⁷⁴⁾ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm* I, 420.

⁽⁶⁷⁵⁾ *Muslim*, IV, 1836, h.nu 2363; *Ibn Mace*, IV, 825, 2470-2471.

böyle önemli olursa, diğer konularda daha gereklidir. (676)

Bu noktada şunun bilinmesinde yarar vardır: Rasûlullah (s.a.)'ın bu sözü Allah'tan gelen bir vahiy değildi. Kendisi bu işle hiç uğraşmamıştı. Yaşadığı Mekke'de hurma ağacı çok yetişmezdi. Medine'de ise daha başka metodla yetiştirilirdi. Böylece şu sonuca varıyoruz: Fikir belirtmekte tüm insanlar eşittir, ancak neticede ilim ve tecrübe sahibinin sözü geçerli olmaktadır. (677)

Seyyid Kutub, şûranın önemini şöyle anlatıyor: "Şayet ümmetin idaresini elinde tutan, doğru görüşlü bir kumandanın varlığı, istişarenin yerine geçseydi, ilahi kaynaktan vahiy alan Hz. **Muhammed** (s.a.)'in bulunuşu istişareye gerek duyurmazdı. Fakat Rasûlullah (s.a.)'ın varlığı, ilahi kaynaktan gelen vahiy, bu hakkın ilga edilmesine sebep olmamıştır. Çünkü Allah Teâlâ, ne kadar kayıp olursa olsun saflar ne kadar bölünürse bölünsün netice ne olursa olsun, istişarenin gerekli olduğunu biliyor. O yüzden ilahi emr bizzat bu vakitte geliyor . " (678)

Rasûlullah (s.a.) Bedir'de sahabenin ileri gelenleri

Müsned III, 152. Bu hadisin söylenmesine neden olan hadise şudur: Rasûlullah (s.a.) Medine'de bir kavme uğradıklarında, onları hurma ağaçlarını aşılarken gördü ve bu yaptıklarının fayda vereceğini zannetmediğini söyledi. Bunun üzerine aşı yapmaktan vazgeçtiler ve o sene ağaçların meyvesi bozuk oldu. Rasûlullah (s.a.) nedenini sorduğunda, kendi sözleri üzerine aşı yapmadıklarını bunun neticesinde hurmaların kötü ürün verdiğini söylediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.), "Sizler dünya işlerini daha iyi bilirsiniz, benim söylediğim bir zandı. eğer aşı yararlı ise yapınız" dedi. Bkz. İbn Hamza el-Huseyni. *El-Beyân ve't-Tarif fi Esbâbi Vurûd el-Hadis*, II, 172.

(676) Fahrüddin Râzî, *Tefsiru'l Kebîr*, IX, 66.

(677) Ahmed bin Muhammed bin Selâm el-Ezdî, *Müşkilü'l-Âsâr*.

(678) Seyyid Kutub, *Fî Zilâl'il Kur'an*, I, 502.

ve tecrübeli kişilerle dört kez istişare ederek Allah'ın emrini yerine getirdi.

1- **Ebû Süfyan** komutasındaki ticari kervanın gelmekte olduğunu duyunca önlerinin kesilmesi hususunda.

2- Kureys'in ticarî kafilesini korumak için hareket ettiğini duyduğunda.

3- Bedir'de uygun yer için.

4- Düşmandan alınan esirler hakkında.

b-Uhud Savaşı'ndan örnekler

Mekke ordusu Medine yakınlarına ulaşp, şehrin sakinlerinin emniyetini tehdit etmeye başlayınca Rasûlullah (s.a.) sahabileri toplayarak düşmana nasıl karşı koyacaklarını istişare etti .

Rasûlullah, Medine'de kalıp, müdafaa savaşı yapmak görüşündeydi. **İbn İshak**'ın rivayet ettiğine göre şöyle dediler: "Eğer desteklerseniz, benim görüşüm Medine'de kalıp, onların geleceği yerlerden savunmaya geçmektir. Şayet Medine'ye gelmezler ve dışarda beklerlerse bu onlar için kötü bir bekleyiş olacaktır. Medine'ye girer, bize saldırırlarsa o zaman gizlendiğimiz yerlerden onlarla savaşıyoruz." (679)

Bu hadis'le ilgili olarak **Abdurrazzak**'ın rivayeti şöyledir: "Dükkânlarınızda, bahçelerinizde, iş yerlerinizde oturunuz, binaların arkasından da onlarla savaşınız." Çünkü Medine'deki evlerin yapısı birbirine bitişik kaleler gibiydi. (680)

(679) İbn Hişam, Es-Siretü'n-Nebeviyye, III, 7.
(680) Musannef, V, 363.

Sahabe ise Medine dışında düşmanla meydan savaşı yapmak görüşündeydi.

İbn Kesir rivayetinde şöyle der: "İnsanların çoğu Rasûlullah(s.a.)'ın fikrindeki hikmeti görmeyerek, düşmanla meydan savaşı yapmakta ısrar ettiler. Keşke onun görüşüne uysalardı. Fakat Allah'ın takdiri ve kaderi üstün geldi. Meydan savaşı yapmakta ısrar edenlerin çoğu Bedir Savaşı'na katılmayanlardan oluşmaktaydı. Böylece Bedir ehlinin üstünlüğü bir daha ortaya çıkmış oluyordu." (681)

Sahabenin çoğunluğunun meydan savaşı istediğini gören Rasûlullah (s.a.) savaşa karar verdi ve şu sözleri ile kararını ilan etti: "...Zırhını kuşanan bir peygamber düşmanla savaşmadan önce zırhını çıkarmaz."

İbn Kayyim bu hadise dayanarak, düşmanla savaşmak için hazırlanan ve silahını kuşanan kişinin, düşmanıyla savaşmadan dönemeyeceği hükmünü çıkartmıştır. (682)

Rasûlullah (s.a.) ashabıyla savaşın şeklini istişare ederken gayesi şu idi: Onları nefislerinin razı olmadığı, isteksiz oldukları bir konuya zorlamamak istiyor ve kendisinden sonra gelecek İslâm önderlerine örnek oluyordu. Askerlerin savaşın herhangi bir bölümü hakkındaki görüşleri çok önemlidir, çünkü savaş meydanına istekli ve kararlı çıkan askerlerde bulunan cesâret, zorla ve isteksiz çıkan askerde bulunmaz.

Rasûlullah (s.a.) müşaverede doğru olmak şartıyla çoğunluğun görüşüne uyarlardı, Efendimiz (s.a.) bunu bü-

(681) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 12.

(682) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 12.

tün hayatında uygulamıştır.

a- **Abdurrahman bin Ganem** (r.a.)'in rivayet ettiği şu hadis, sözüyle ikrarına açık bir delildir: "Rasûlullah (s.a.) **Ebû Bekir** ve **Ömer** (r.a.)'e şöyle dediler: "İkinizin katılmasıyla yapılan istişarenin kararına muhalefet etmem."⁽⁶⁸³⁾

b- Uhud Savaşı'nda sahabenin çoğunluğunun görüşüne uyarak, Medine dışında savaşa çıkması, fiilî ikrarına bir örnektir.

Uhud Savaşı'nda, Medine içinde müdafaa savaşı ve şehir dışında meydan savaşını savunan bu iki görüşün kendisine göre faydalı gördüğü yönleri vardı.

Bu görüşleri zikretmek istiyoruz:

Medine'de kalarak müdafaa savaşı vermek için şu plan yapılmıştı:

1- Mekke ordusu çeşitli kavim ve farklı görüşlere mensup kimselerden oluşmaktaydı. Böyle bir ordunun uzun müddet bir arada kalması çok zordu, er veya geç mutlaka aralarında anlaşmazlık çıkacaktı.

2- Kendisini müdafaa savaşına hazırlamış bir şehre hücum etmek zordur. Özellikle Uhud'da olduğu gibi iki tarafın silahları aynıysa bu daha da zordur.

3- Müdafaa edenler aileleriyle beraber olursa, çocuklarının, mallarının ve namuslarının korunması onları daha kararlı kılacaktır.

⁽⁶⁸³⁾ *Musned*, IV, 277, Heysemî bu hadis için, "İbn Ganem hariç diğer râvîler sikadır, hadisi Peygamberimiz (s.a.)'den dinlememiştir" der. *Mecmau'z-Zevâid*, IX, 53.

4- Savunma savaşında orduya kadınlar, çocuklar gibi yeni bir güç ilave olacaktır. Meydan savaşında ise bu gücün bulunması mümkün değildir.

5- Müdafaa savaşında taş vs. gibi silahları kullanma imkânı olacak, meydan savaşında ise bu silahlardan yararlanılamayacak, düşman genelde açıkta olup, müslümanlar binalarında olacağından bu silahların düşman üzerinde büyük tesiri olacaktır.

6- Savaş cephelerinin çokluğu düşmanın maneviyatını zayıflatacaktır.

İkinci görüşü savunan sahabe şu esasları ileri sürüyordu:

1- Ensar'ın çoğu Akabe Biatı'nda Rasûlullah (s.a.)'ı destekleyip onu koruyacaklarına söz vermişlerdi. Bu yüzden Medine içinde beklemeyi, bu ahde vefasızlık, sözden dönme olarak anladılar.

2- Medine'ye hicret eden müslümanlardan azınlık bir grup Mekke ordusuna karşı, Medine'nin ve Ensar'ın bahçelerinin savunmasının Ensar'dan çok kendilerinin hakkı olduğunu ileri sürüyorlardı.

3- Bedir Savaşı'na katılmayan müslümanlar düşmanla çarpışarak şehit düşmek için sabırsızlanıyorlardı.

4- Kureyş'in Medine'yi kuşatması onlar için zafer sayılacaktı. Eğer kuşatma uzun sürecek olursa, silah ve yiyecekleri tükeneceğinden büyük bir tehditle karşılaşabilirlerdi. (684)

(684) Ahmed İzzeddin Abdullah Halefullah, *Gazvetü Uhud*, 51.

c- Hendek Savaşı'ndan örnekler

Müttefik güçlerin Medine'ye hareketiyle Rasûlullah (s.a.) Müslümanlar için büyük bir tehlikenin gelmekte olduğunu gördü. Kendilerinden sayı ve silah olarak üstün bir orduyla karşılaşacaklardı. Eğer bu ordu Müslümanlar hazırlanmadan Medine'ye ulaşırsa karşı koymaları mümkün değildi. Bu nedenle İslâm toplumunu ilgilendiren bu sorunun nasıl halledileceğini sahabeyle toplanarak istişare etti.

Selman-ı Fârisî (r.a.)'nin hendek kazma fikrini yerinde bulan Rasûlullah (s.a.) kendi eliyle hendeğin yerini tesbit ederek hemen kazmaya başladılar . Bu hendek Selg Dağı'nın batısından başlayarak, Medine'yi batısından kuşatan Vebira ⁽⁶⁸⁵⁾ taşlığına, oradan da, Vebira taşlığının doğusuna doğru yarım daire şeklinde uzanmakta idi. Sonra Medine'yi doğudan kuşatan taşlık bölgeye doğruya yakın bir şekilde yönelmekte, Hendek, Uhud ve Mecmau'l-Esyal'in ⁽⁶⁸⁶⁾ kuzeyinde bulunan, müttefik kuvvetlerle Seğ Dağı önünde, Medine'ye kuzeyden iki taşlık bölge arasındaki girişin yakınına karargâh kılmış müslümanların arasını tam ikiye ayırmaktaydı.

Şûranın konularından biri de, hendeklerin bölüm bölüm birbirine bağlı şekilde kazılmasıydı. Selg Dağı'nın

(685) Hurratu'l Vebera, Medine'ye üç mil uzaklıkta bir taşlığın adı, bugün "Hurratu'l-Cebur" diye bilinmektedir. Kuba ile Akik arasındadır. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 250; *Mu'cemu Meâlimu'l-Hicaz*, II, 288.

(686) Mecmau'l-Esyal, Kibleteyn yakınında Medine'nin aşağı bölgesinde, sel sularının toplandığı bir yerdir. Bugün Medine'nin batı yakasını oluşturan mahallelerden biridir. Bkz. *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, VIII, 29; *Mu'cemu Meâlimi's-Sireti'n-Nebeviyye*, 280.

batısındaki ana hendekten başlayarak, Bathan ⁽⁶⁸⁷⁾ vadi-
sinin yanından güneye doğru yönelecek ve bu hendekler
birbirine irtibatlı halde, peygamberimiz (s.a.)'in mescidi-
nin arkasından batı cephesini kuşatacaktı.

Müslümanlar müttefik güçler arasında tam bir en-
gel oluşturan, bu planın uygulanması, Rasûlullah (s.a.)'in
ileri görüşlülüğünü ve tecrübesini gösterir.

Ensârî bir makalesinde şöyle diyor: "Ordu zayıf,
düşman güçlü olduğu zaman (bu savaşta olduğu gibi)
mümkün olduğu kadar hileye yönelmek gerekir. Bu du-
rumda savaşın başlangıcında, iki gücün karşılaşmasına
fırsat vermemeli, çünkü böyle bir durumda onlarla karşı-
laşmak, yuvasında uyumakta olan yılanı uyandırmak gi-
bidir."

Bu şartlarda ordu komutanı düşmanını beklemek-
ten bıkmamalıdır. Çünkü bekleme esnasında zafer için,
umulmayan bir fırsat çıkabilir. Komutan hile yapabildiği
müddetçe, düşmanla karşılaşmayı istememelidir. Zira
düşman önüne çıkma, ordunun yok olmasına veya zayıf
vermesine sebep olabilir. Hileye başvurmak ise zararı en
aza indirir. ⁽⁶⁸⁸⁾

Ensar'ın bu görüşleri Rasûlullah (s.a.)'in Hendek
Savaşı'ndaki taktiğinden çıkartılan bir derstir. Çünkü
Rasûlullah (s.a.)'in beraberinde 1.000 ⁽⁶⁸⁹⁾ kişi vardı.

(687) Vadi - Bathan, Medine'nin tanınmış vadilerinden biridir. Şehrin
doğusundaki taşlık bölgeden gelerek, Rasûlullah (s.a.)'in
mescidinin yanından geçer. Bkz. *Mu'cemi'l-Buldân*, I, 446;
Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz, I, 233.

(688) Ömer bin İbrahim el-Evsi el-Ensarî, *Tefricu'l-Kurûb fî Tedbiri'l-
Hurûb*, 49-50.

(689) Siyer ve Rasûlullah (s.a.)'in savaşlarını araştıran âlimler, bu
savaşta müminlerin sayısının 3.000 olduğunu belirtirler.

İmkânları sınırlı idi. Buna karşılık, müttefik güçler 10.000 kişi idi ve maddî güçleri fazlaydı. Bu zayıf gücün, kuvvetli düşmanla çarpışmasının İslâm davetine ne zararlar getireceğini, Allah'tan başka kimse bilmiyordu. O zaman müslümanların emniyetini sağlayacak bir hile düşünülmeliydi. Bu da Rasûlullah (s.a.)'ın emriyle hendek kazılmasıyla gerçekleşmiş oldu.

ç-Hudeybiye Anlaşması'nda Rasûlullah (s.a.)'ın sahabeye istişaresi

Rasûlullah (s.a.) bu anlaşmada dört konuda şûra topladı:

1- Düşmana karşı tavırlarını belirlemek için ashabıyla yaptığı istişare:

Rasûlullah (s.a.) Kureyş'in kendini Mekke'ye sokmamak için hazırlandığını duyunca, ashabıyla düşmana karşı en uygun tavrı belirlemek için istişare etti. Bu toplantıda Rasûlullah (s.a.) sahabeye, kararlılık, sebat ve azim gerektiren iki görüşü arz etti:

a- Müslümanları Mescid-i Haram'a sokmamak için, Kureyş'le beraber olan Habeşli ailelere ve yaşlılara yaklaşıarak bu konuda onlardan yardım istemek.

b- Beytullah'a yönelip, hedefe ulaşıncaya kadar önünde duran herkesle savaşmak.

Rasûlullah (s.a.) sahabeye bu iki teklifi arzettiği zaman, **Ebû Bekir** (r.a.) kuvvetli delillerle desteklenen yeni bir görüş ortaya attı. Müslümanlar müşrikler saldırmadı-

Yaygın olan görüş budur. Ancak, sahîh bir hadisle sabittir ki bu savaşta müminlerin sayısı 1.000'dir. *Fethu'l-Bârî*, VII, 396-399.

ğı müddetçe onlarla savaşmayacak, herkes umreye niyet edecekti. Bu görüşü Rasûlullah (s.a.) beğendi. Sahabilere bu yönde gitmelerini emretti .⁽⁶⁹⁰⁾

2- **Ömer İbn Hattab** (r.a.)'ın Kureyş'e Hz. **Osman**'ın gönderilmesi hususundaki meşverenin kabulü:

Rasûlullah (s.a.) Kureyş'e geliş gayelerini bildirmek için bir kişiyi göndermek istediği zaman, Hz. **Ömer**'i çağırarak kendisinin gitmesini istedi. Ancak özür beyan eden Hz. **Ömer** yerine Hz. **Osman**'ın gitmesinin daha uygun olacağını söyledi.

Mervan İbn Hakem ve **Mesver bin Mehrame** şöyle rivayet ederler: "Rasûlullah (s.a.) **Ömer** (r.a.)'i çağırdı. Kendisini Mekke'ye göndermek istediğinde **Ömer** şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Rasûlü, Kureyş benim kendilerine olan düşmanlığımı ve şiddetimi çok iyi bilmekte, Benu Adî kabilesinden onların şerrinden beni koruyacak kimse yok. Onun için beni öldürmelerinden korkuyorum. Ama, benden daha üstün, bu iş için müsait olan **Osman** (r.a.)'i gönderseniz."

Rasûlullah (s.a.) bu görüşü kabul ederek **Osman** (r.a.)'ı Kureyş'e müslümanların geliş gayesinin savaş değil, Kâbe'yi ziyaret olduğunu söylemek için gönderdi. **Osman** (r.a.) Rasûlullah'ın yanından çıktı. **Ebû Süfyan** ve Kureyş'in ileri gelenleriyle buluştular, **Osman** (r.a.) onlara Rasûlullah (s.a.)'ın mesajını ilettili."

H. **Ömer** (r.a.) bu görevi üstlenmesinin doğru olmayacağını belirtirken kuvvetli bir delil ileri sürmekteydi. O da; düşmanın içine girecek bu kişinin mutlaka koru-

(690) *Fethu'l-Bârî*, VI, 334; *Fethu'r-Rabbânî*, XXI, 95; Adnân en-Nahvî, *Meâlimu's-Şurâ fî Da'veti'l-İslâmiyye*, 160.

nabilecek biri olmasının gerektiği idi. Hz. **Ömer** (r.a.)'in durumu buna mani idi. O'nun gösterdiği Hz. **Osman** (r.a.)'in ise Mekke'de kendini korumasına ve Rasûlullah (s.a.)'in mesajını iletmesine yardımcı olacak kabilesi bulunmaktaydı. ⁽⁶⁹¹⁾

Hz. **Ömer** (r.a.)'in bu görüşü, şûra heyetine arz edilmişti. Rasûlullah (s.a.) bu görüşü kabul etmeyebilirdi. Fakat Hz. **Ömer** (r.a.) bu görüşü ileri sürerken arkadaşını tehlikeye atıp kendisini emniyete almayı düşünmüyordu. Hayatını Allah yolunda kullanmaktaki korkusundan değil, Allah'ın tüm müminlerden istediği, İslâm daveti için yararlı gördüğü için böyle teklif etti. ⁽⁶⁹²⁾

3- Hz. **Ömer** (r.a.)'in düşmana karşı silah ve malzeme olarak hazırlanma teklifinin kabulü:

Rasûlullah (s.a.) Hudeybiye'ye ulaştığı zaman, **Ömer** (r.a.) Kureyş'ten gelecek herhangi bir saldırı ihtimaline karşı hazır bir durumda olmanın gerektiğini belirtmişti. Hz. **Ömer**'in bu görüşünü kabul eden Rasûlullah (s.a.) Medine'de ne kadar silah ve binek hayvanı varsa derhal getirilmesi için emir verdi.

Rasûlullah (s.a.)'ın Hz. **Ömer** ile yaptığı bu istişare başarılı bir istişare idi. Düşmandan her an gelecek bir hücum, hileye karşı müslümanların temkinli, hazırlıklı olması gerekirdi, bu meşvere de bunu sağlamıştır.

4- Kurban ve saç kesme konusunda **Ümmü Seleme**'nin görüşünün kabulü:

Rasûlullah (s.a.) Hudeybiye Anlaşması'nı **Süheyl bin Amr**'la yazmayı bitirdikten sonra, ashabına kurban-

⁽⁶⁹¹⁾

⁽⁶⁹²⁾

Megâzi el-Vâkıdî , II, 600.

Adnân en-Nahvî, a.g.e., 161.

larını ve saçlarını kesmelerini emretti. Bu hadiseyi **Mer-
van bin Hakem** ve **Mesver bin Mehrame** (r.a.) -ikisi de
birbirinin rivayetlerinin doğruluğunu tasdik etmektele-
şöyle anlatırlar: "Anlaşmanın yazılması bittiği zaman,
Rasûlullah (s.a.) ashabına şöyle dedi: 'Kalkınız önce kur-
banlarınızı, sonra saçlarınızı kesiniz'."

Râvi diyor ki: 'Vallahi Allah Rasûlü bu sözü üç defa
tekrar etti, yine de kimse kalkmadı. Kimsenin kalkmadı-
ğını gören Rasûlullah (s.a.) **Ümmü Seleme**'nin yanına gi-
derek olanları anlattı.

Ümmü Seleme (r.a.) şöyle dedi: "Ey Allah'ın Pey-
gamberi! Sana birşey söyleyeyim, onu yaparmısın? Dışarı
çık ve kurbanını kesip, saçını kestirinceye kadar kimseyle
bir kelime dahi konuşma."

Rasûlullah (s.a.) **Ümmü Seleme**'nin yanından çıktı
ve kimseyle konuşmayarak kurbanını kesti. Berberini ça-
ğırarak saçını kestirdiler. Bunu gören sahabiler kalkarak
kurbanlarını kestiler ve yaptıklarına pişman olarak toplu
halde birbirlerinin saçlarını kesmeye başladılar.

Bu hadis-i şerifte, anlaşmanın şartlarından dolayı
sahabenin içinde bulunduğu sıkıntılı, üzüntülü hali gören
Ümmü Seleme (r.a.)'nin hikmetli fikrini Rasûlullah
(s.a.)'a arz etmesini görüyoruz.

Ümmü Seleme (r.a.) Rasûlullah (s.a.)'ın, sahabenin
ihramdan çıkma emrinin kendileri için bir ruhsat, Pey-
gamberin ihramda kalmasının da azimet olarak anlaşıldı-
ğını fark ederek, Rasûlullah'tan bu ihtimalin ortadan
kalkması için önce kendisinin ihramdan çıkmasını işaret
etti. Bu görüşün doğruluğunu gören Rasûlullah (s.a.),
kendisi ihramdan çıktı, bunu gören sahabiler de peygam-

berin emrini yerine getirmek için âdeta yarış ettiler. Üm-mü Seleme'nin bu görüşü doğru ve mübârek bir görüştü.

Bu hadiste bilgili, faziletli kadınla istişarenin doğ-ruluğuna delil vardır.⁽⁶⁹³⁾ Çünkü doğru düşünme ve doğ-ru görüş sadece erkeklere mahsus değildir. Kadın da ona iştirak edebilmektedir. Bu, İslâm'ın kadına verdiği değeri gösterir. Şer'i ölçüler içinde kadını düşünmeye teşvik eder. Bu durum kadının görüşünü açıklama hakkına sa-hip olduğuna da açık bir delildir.

d-Mekke'nin fethi sırasında Rasûlullah (s.a.)'ın ashabıyla istişaresi

Kureyş, Rasûlullah (s.a.) ile arasındaki anlaşmayı bozunca, Rasûlullah sözlerinde durmayan bu insanlara gereken dersi vermek istedi. Ancak tam karar vermeden, sahabenin büyüklerinden iki kişi ile Mekke'ye girip giril-memesi hususunu istişare etti. Bu iki sahabe Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'di.

İstişare sonunda iki ayrı görüş ortaya çıktı:

a- İslâm'a meyletmeleri için onlara yumuşak dav-ranmalı, savaştan ve Mekke'ye girmekten uzak durmalı.

b- Küfrün kökünün kazınması için, evlerine hapse-dene kadar müşriklerle savaşmak gerekir. Çünkü Arapla-rın İslâm davetini kabul etmeleri için, Mekke'de bulunan puta tapıcılar yok edilmelidir.

Hz. Ömer'in bu sözlerini işiten Rasûlullah (s.a.), "Doğru olan görüş Ömer'in görüşüdür" dedi. Bu fikrin ger-çekleşmesi için hemen hazırlıklara başladı.⁽⁶⁹⁴⁾

⁽⁶⁹³⁾ *Fethu'l-Bârî*, V, 347; Adnan en-Nakvi, a.g.e., 161.

⁽⁶⁹⁴⁾ *Es-Sire el-Halebiyye*, II, 866, Muhammed Ahmed Başmîl, *Fethu Mekke*, 114, Sahabenin ileri gelenleriyle istişare için bkz. 221.

e- Huneyn Savaşı'nda istişare

Bu savaşta Rasûlullah (s.a.) iki önemli konuyu as-habıyla istişare etti.

1- Tâif'in kuşatılmasında, kuşatmanın sürdürülüp sürdürülmemesi konusu:

Tâif'in kuşatılmasından sonra onbeş gün geçmesine rağmen, müşrikler teslim olmamışlardı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) konuyu, askerlerinden biri olan **Nevfel bin Muaviye ed-Diyla** ile istişare etti. Neticede, kuşatmanın kaldırılmasının Benî Sakîf kabilesinin, kendi isteğiyle İslâm'a girmesini sağlayacağı düşüncesiyle kuşatma kaldırıldı. ⁽⁶⁹⁵⁾

Bu hadisi delil gösteren **İbn Kayyım el-Cevziye**, müslümanların komutanı herhangi bir kaleyi kuşatır ve kaleyi fethedemez ise kuşatmanın bozulup müslümanların geri dönmesinde yarar varsa, kuşatmadan vazgeçmesi gerektiğini belirtmiştir.

2- **Habbab bin Münzir** (r.a.)'in müslümanlar için daha emniyetli bir yere gitme teklifinin kabulü:

Rasûlullah (s.a.) Taif'in kuşatılmasında orduyu, düşman kalesine yakın ve hücumu açık bir yere yerleştirmişti. Düşmanın fırlattığı oklar birçok askeri yaraladı. Askerî açıdan bu yeri uygun görmeyen **Habbab bin Münzir** (r.a.) daha emniyetli bir yere taşınmayı Rasûlullah (s.a.)'a teklif etti.

Bu teklifi kabul eden Rasûlullah (s.a.) askerî tecrü-

(695) *Târihu't Taberî*, III, 84; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 350, İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 267; Muhammed Ahmet Başmîl, a.g.e., 228; Mahmûd Şîl Hattâb, a.g.e., 643.

beye sahip **Habbab bin Münzir'i**, orduya uygun yer bulması için görevlendirdi.

Hemen hareket eden **Habbab** (r.a.) uygun yeri tesbit ederek Rasûlullah (s.a.)'a haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah ordunun yeni bölgeye taşınması emrini verdi. Bu hadiseyi fiilî olarak yaşayan **Amr bin Ümeyye ed-Damrî** (r.a.) şöyle anlatıyor: "Bir saat boyunca onların oklarının hücumuna uğradık ki, o anı hakkıyla Allah bilir. Sanki çekirge sürüsü saldırmıştı. Üzerimize devamlı ok yağdırıyorlardı. Kalkanlarımızla korunmaya çalıştıksa da, müslümanlardan çoğu yaralanmıştı."

Rasûlullah (s.a.) **Habbab**'ı çağırarak, "düşmanın bulunduğu yerden daha yüksek ve oklardan emin olacağımız bir yer ara" dedi. Hemen hareket eden **Habbab** (r.a.) köyün dışında Tâif Mescidi'nin⁽⁶⁹⁶⁾ bulunduğu yeri uygun gördü ve Rasûlullah (s.a.)'a gelerek haber verdi. Rasûlullah da orduya yerini değiştirmesini emretti.⁽⁶⁹⁷⁾ **Habbab** (r.a.)'ın görüşü, yerinde bir görüştü. Bu fikir sayesinde İslâm ordusu emniyete kavuşmuştu. Müslümanlar eğer önceki yerlerinde kalsalardı, düşmanın oklarıyla zayıf vereceklerdi.

f. Tebük Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'ın ashabıyla istişaresi

Rasûlullah (s.a.) Tebük Savaşı'na çıktığında bazı

(696) Kuşatma esnasında Rasûlullah (s.a.)'ın bulunduğu yer bu gün İbn Abbas Mescidi" olarak tanınmaktadır. Çünkü bu sahabe buraya defnedilmiştir. Bkz. *Mu'cemu'l-Hicaz*, VIII, 148; *Târihu't-Taberî*, III, 83; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 347; *Uyûn el-Eser fî Funûn el-Meğâzi ve's-Siyer*, II, 201.

(697) *Megâzi el-Vâkıdî*, I, 416; İbn Hişam, *Es-Siretu'n-Nebeviyye*, IV, 127.

hadiseler istişareyi gerektirdi. Âdeti olduğu üzere, doğruyu bulmak ve umuma fayda sağlamak için üç konuyu as-habıyla istişare etti:

1- Ordu şiddetli susuzlukla karşılaştığında, **Ebû Bekir** (r.a.)'in dua edilmesi görüşünün kabulü:

Tebük Savaşında ordu susuz kalmış, askerler ölümle burun buruna gelmişti. Bu esnada Rasûlullah (s.a.) **Ebû Bekir**'in, yağmur için dua edilmesi teklifini kabul etti.

İslâm ordusunun komutanı olan Rasûlullah (s.a.)'in **Ebû Bekir**'in bu görüşünü kabul etmesi, umumi faydanın gerçekteşmesini sağlamıştı. Bu fayda; askerlerin ve o vakitte tek nakil vasıtası olan hayvanların su ihtiyacının yağmurla giderilmesiydi.

2- Ordu açlıkla karşılaştığında, Hz. **Ömer** (r.a.)'in deve kesimine karşı gelen görüşünün kabulü:

Tebük Seferi'nde İslâm ordusu aç kalmıştı. Sahabe Rasûlullah (s.a.)'a gelip develerini kesmek için izin istedikler. Rasûlullah (s.a.) da izin verince, Hz. **Ömer** Rasûlullah'a geldi; uzun yolda deveye ihtiyacın daha fazla olacağını belirtti ve askerlerin beraberlerindeki azıkların toplanarak bereketlenmesi için dua edilmesini teklif etti. **Ömer** (r.a.)'in bu görüşünü kabul eden Rasûlullah (s.a.) dua etti ve onun bir mucizesi olarak bereketlenen yemekle askerler karınlarını doyurdıkları gibi yanlarına da aldılar.

3- **Ömer** (r.a.)'in şam hududunun geçilmeden Medine'ye dönülmesi görüşünün kabulü:

Rasûlullah (s.a.) Tebük mıntıkasına vardığında, müslümanlardan korkan Rum askerlerinin kaçtığını gördü ve ashabıyla sınırı geçerek Rum bölgesine girilip girilmemesi konusunu istişare etti. Hz. **Ömer** (r.a.); Rum ordusunun sayıca çok fazla olduğunu ve bu bölgede müslümanlara destek verecek hiç kimsenin bulunmadığını, İslâm ordusunun Medine'ye geri dönmesinin daha uygun olacağı görüşünde olduğunu söyledi. Bu görüş doğru idi. Çünkü tabiat şartları bilinmeyen bir bölgede çarpışmak, müslümanlar için çok zor olacaktı. Çöl savaşındaki taktikle şehir savaşındaki taktik aynı değildi. Şehir içine gizlenmiş 250.000 kişilik bir orduyla bu şartlarda savaşmak, müslümanları tehlikeye atmak demektir.⁽⁶⁹⁸⁾

III. Savaşta Sır Saklama

a-Bedir Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'ın gizlilik politikası

Sırların gizlenmesi dinimizin emrettiği güzel ahlâklardan biridir. Bu prensibin uygulanmasında fert, cemaat ve devlet için sayısız faydalar vardır.

Sır saklamanın meşruiyetine dair yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm ve Peygamberimizin güzel sünnetinde deliller vardır. Örnek olarak Kur'ân-ı Kerîm'den şu âyeti zikredebiliriz: *"Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelince hemen onu yayarlar. Halbuki onu, Rasûle veya aralarında yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların*

⁽⁶⁹⁸⁾ Muhammed Ferec, *El-Abkariyye el-Askeriyye fî Gazevâti'r-Rasûl*, 659-660; Muhammed Ahmed Başmîl, *Gazvetü Tebük*, 176-177.

arasından işin iç yüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi. Allah'ın size lütuf ve rahmeti olmasaydı, pek azınız müstesna şeytana uyup giderdiniz."⁽⁶⁹⁹⁾

Âyet-i Kerîme, askerin moralini bozacak bir haberin duyulduğu an hemen komutana haber verilmesini emretmektedir.⁽⁷⁰⁰⁾ Çünkü komutan bu haber üzerine tedbirler alacaktır.

Askerlerin savaş siyasetine karışmaları görevlerini ihmale yol açar. Ordunun gizli bilgilerini yaymaları orduya büyük zarar verir ve casuslar sırları rahatça düşmana ulaştırır.

Toplumu ilgilendiren konularda, geliş güzel konuşan halk, bu konuları hayatta iken doğrudan doğruya Rasûlullah (s.a.)'a yahut ondan sonra gelen mü'min emirlere -onlar ümmetin idaresinde kendilerine güvendiği, sorunlarını hal için müracaat ettiği kişilerdir- arz etselerdi, hangi haberin yayılıp hangisinin yayılmayacağını onlara gösterirlerdi.

Bu tür konularda hüküm koyma, ancak bazı mümin idarecilerin, yapabileceği bir iş olursa, bu tür konuları konuşup, toplumda yayması câiz midir?⁽⁷⁰¹⁾

Rasûlullah (s.a.)'ın sünnetinden örnek:

Muaz bin Cebel (r.a.) Rasûlullah'tan şöyle rivayet ediyor: "İşlerinizde başarıya ulaşmak için, sırlarınızı gizleyerek yardımcı olunuz. Zira her nimet sahibine haset

(699) Nisa, 83.

(700) Mahmûd Şit Hattâb, *Durûsun fî'l-Kitmân mine'r-Rasûl el-Kâid*, 7.

(701) Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menar*.

eden biri vardır." (702)

Bu hadis-i şerif sır saklamanın güzelliğine işaret etmektedir. Sır saklamak, kişi ve topluma fayda sağlayan, onu zararlardan koruyan güzel bir huydur. Hadis, ümmeti ilgilendiren özel konularda, özellikle askerî sahada dost ve düşmana karşı bu prensibin uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Sır gizlemenin faydaları, ifşa etmenin zararları hakkında, sahabeden, alimlerden ve hikmet sahibi insanlardan güzel sözler nakledilmiştir.

H. Ali (r.a.) şöyle diyor: "Gizlemiş olduğun sır esirindir, onu söylediğin an sen onun esiri olursun."

Mâverdî: "Biliniz ki, sırların gizlenmesi, başarının elde edilmesi ve huzurun devamında en önemli sebeplerdendir."

Ebû Şirvan: "Kim sırrını gizlerse bunun karşılığı olarak, iki kazanca sahip olur: Sırrını yerinde kullanarak zafere ulaşır, düşman saldırısından emin olur." (703)

Rasûlullah (s.a.) yaptığı tüm savaşlarda, sırrı gizle-

(702) Taberânî üç hadis kitabında da bu hadisi rivayet etmiştir. Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 195; senetteki râvîler hakkında Heysemî şöyle diyor: "Said bin Selam el-Attar hariç diğerleri sikadır." Halid bin Madan ise Muaz'dan dinlememiştir. İbn Numeyr, Said bin Selam'ın kezzap (yalancı) olduğunu iddia ederken, İmam Buhârî, uydurma hadisleri rivayet ettiğini belirtir. Diğer hadisçiler ise, zayıf olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bkz. Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, II, 141. Hadis bu senediyle zayıftır, senetteki râvîlerin birinde cerh ve Halid bin Madan ile Muaz bin Cebel arasında kesiklik olduğundan zayıftır.

(703) Mâverdî, *Edebu'd-Din ve'd-Dünya*, 295.

me ahlâkına sahipti. **Ka'b bin Mâlik** (r.a.) der ki: Rasûlullah (s.a.) çoğu savaşlarında düşmana hücum edeceği zaman, onu aldatmak için öncü güç gönderir ve gerçek gücünü gizlerdi."

Hadis-i şeriften anlamaktayız ki, Rasûlullah (s.a.)'ın savaşlarda kullandığı metotlardan biri de, sır gizleme anlamında, düşmanı yanıltıp, şaşırtarak, asıl hedefini belli etmemektir. (704)

Bedir Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'ın tatbik ettiği gizlilik metodunu şöyle inceleyebiliriz:

1- Bedir mevkiinde karşılaştığı, yaşlı ihtiyara, önce **Muhammed** ve ordusunu sorarak şaşırtıp arkasından Kureyş ordusunun durumunu sorması:

Rasûlullah (s.a.)'ın kendi ve ashabı hakkında sorması, ihtiyarı bu kişinin müslümanların ordusundan haberi yok vehmine düşürmüştü, ondan düşman ordusu hakkında kolayca bilgi alınabilmişti.

2- İhtiyarın "siz kimlerdensiniz?" sorusuna, "bizim aslımız sudur" diye cevap vermesi, tam yerinde bir cevaptır. Rasûlullah (s.a.) bu cevabıyla İslâm ordusu hakkındaki bilgileri gizlemeyi hedeflemiştir.

İhtiyarın sorusuna cevap verdikten sonra hemen yanından ayrılması, Rasûlullah (s.a.)'ın hikmetine ve sır sakladığına delalet etmektedir. Eğer ihtiyarın yanında bekleyseydi, "bizim aslımız sudur" cevabından ne kastedildiği kendisine sorulacaktı.

3- Bedir günü develerin boynundaki zillerin kesilmesini emretmesi:

(704) *Fethu'l-Bârî*, VI, 113.

H^z. **Ayşe** (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre; Bedir günü Rasûlullah (s.a.) develerin boynundaki zillerin kesilmesini emretti.⁽⁷⁰⁵⁾ Rasûlullah (s.a.)'ın bu emri, ordunun hareketinin gizlenmesi ve düşmanın, müslümanların hareketinden haberdar olmaması içindi.

Hac ve Umre yaparken hacıların kudum tavafında sağ omuzlarını açması ve say ederken belirli mesafelerde koşmaları gibi, savaşta gizlilik, sır saklama, peygamberimiz (s.a.)'in emriyle başlayıp günümüze dek süregelmiştir.⁽⁷⁰⁶⁾

Devenin nakil aracı olarak kullanılması çok gerilerde kalsa da Rasûlullah (s.a.)'ın Bedir Savaşı'nda, develerin zillerini kestirerek, izlediği gizlilik siyaseti kıyamete kadar devam edecektir.

Müslümanlar için Peygamberimizin yaşadığı o günlerde gizlilik ve sır saklama vacip olursa, askerî ve diğer konularda geniş bilgi alabilen istihbarat cihazlarının yaygın olduğu günümüzde, müslümanların dikkatli olması daha elzemdir.

4- Rasûlullah (s.a.)'ın Bedir'e hareket etmek istediği zaman, yönünü gizlemesi:

Rasûlullah (s.a.) hareket edeceği vakit ashabına şöyle derdi: "Biz bir yere kadar gidiyoruz, kimin biniti hâzırsa bizimle gelsin." İmam **Nevevî** bu hadisi, savaşta karşı tarafı yanıltmak için caydırıcı güç kullanmaya ve komutanın gittiği yönü gizlemesine delil göstermiştir.

(705) *Müsned*, VI, 150, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 261, İbn Kesîr, "Bu hadis Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygundur" der.

b- Uhud Savaşı'nda uygulanan gizlilik siyaseti

1- Kureyş'in harekete geçiş haberinin gizlenmesi

Abbas (r.a.)'ın Mekke'den gönderdiği mektubu **Übeyy bin Ka'b (r.a.)** Rasûlullah (s.a.)'a okudu. Mektupta; 'Kureyş size doğru harekete geçti' deniliyordu. Rasûlullah(s.a.)'ın bu haberi özellikle gizlediğini şu hadiselerden anlıyoruz:

a- **Übeyy bin Ka'b** mektubu okuyunca, Rasûlullah (s.a.) okuduğunu gizlemesini istedi. Bu konuda **Vâkidî** şöyle der: "Mektubu Rasûlullah'a **Übeyy bin Ka'b** okudu ve Rasûlullah (s.a.) **Ka'b**'tan okuduklarını gizlemesini istedi."

b- Rasûlullah (s.a.) **Sa'd bin Rebi (r.a.)**'nin evine girdiği zaman, "evde kimse var mı?" diye sordu. **Sa'd**, "Hayır, ihtiyacın ne ise konuşabiliriz" dedi. Bunun üzerine, onu **Abbas bin Abdulmuttalib**'in mektubundan haberler etti ve ondan ayrılırken duyduğu haberleri gizlemesini istedi.

c- Rasûlullah (s.a.) evden çıktığı an **Sa'd**'ın ailesi geldi ve **Sa'd**'a, "Rasûlullah sana ne söyledi?" diye sordu. **Sa'd**, "seni ilgilendirmeyen bir konu" dedi.

Kadın, "benden gizlediğin haberi biliyorum" dedi ve duyduklarını anlattı. **Sa'd**, hanımına söylediklerini tekrar ettirdi. Haberin doğruluğunu anlayınca, hanımının elinden tutarak koşa koşa, Rasûlullah'ın peşinden gittiler **Cisr** denilen yerde ona kavuştular. ⁽⁷⁰⁷⁾ **Sa'd**'ın ailesi yor-

(706) Ahmed Muhammed el-Uleymî, *Merviiyyâtu Gazveti Bedr*.

(707) El-Cisr, Benî Kaynuka kabilesinin pazar kurduğu. Medine'de bir bölgenin adı. Bkz. *Vefâ el-Vefâ*, II, 281.

gunluktan konuşamaz haldeydi.⁽⁷⁰⁸⁾ Sa'd şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sen çıktıktan sonra ailem bana ne haber getirdiğini sordu, ben de gizledim, bir şey söylemedim. Ancak bana söylediğin tüm haberleri ondan işittim. Bura-ya geliş nedenim ise, ailemin bu sözlerini benim haber verdiğimi ve sırrını saklamadığımı zannedebileceğindir. Ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Bunun üzerine peygamberimiz Sa'd'a, "onu serbest bırak" buyurdu.⁽⁷⁰⁹⁾

Bu hadisten çıkartılacak derslerden biri, genel olarak tüm askerlerin ve özellikle komutanların, ümmeti ilgilendiren askerî bilgileri, en yakınları olan ailelerinden, arkadaşlarından dahi gizlemelerinin gereğidir. Mutlaka haber vermeleri gerekirse, sır saklayabilen kimselere haber vermelidirler. Böylece ümmet meydana gelecek zarardan kurtulmuş olur.

Rasûlullah (s.a.)'ın Kureyş'in harekete geçiş haberini işin başında gizlemesindeki hikmet -en doğruyu Allah bilir- savaşa hazırlıklı olmayan, müslümanların, morallerinin bozulması endişesiydi.

2- Uygun vakit ve yolun seçimi

Rasûlullah (s.a.) Uhud'a hareket edeceği vakit, en uygun zamanı ve yolu seçmişti. Havanın sakin, hareketin az ve genellikle düşmanın uykuda olduğu gece vaktinde hareket etti. Yolculuğun zorluğu ve yorgunluk büyük güç kaybına yol açacağından, o saatlerde Kureyş'in gece uykusunda olması ihtimali büyüktü. Bu halde olan bir insanın uykusunun derin olacağı herkesçe bilinir. Bu halde

(708) El-Belah kelimesinin anlamı için Bkz. *En-Nihâye fî Garib el-Hadis ve'l-Eser*, I, 151; *Lisânü'l-Arab*, I, 253.

(709) *Megâzi el-Vâkidi*, I, 204-205.

olan insanlar ancak etraflarındaki büyük değişiklikleri farkedebilirler. Bu vakitte ordunun hareket etmesinin başka bir yararı da, gecenin uzunluğundan faydalanarak ordunun dinlenebilmesidir.⁽⁷¹⁰⁾

Vâkidî şöyle rivayet eder: "Rasûlullah (s.a.) gecenin sonunda uyudu. Seher vakti gelince, 'yol göstericiler nerede?' dedi."⁽⁷¹¹⁾

Rasûlullah (s.a.) hareket için uygun vakit seçtiği gibi, kendilerini savaş meydanına gizlice ulaştıracak bir yol da buldular. Düşmanın, müslümanları göremeyeceği gizli bir yolu vasfederek, ashabına şöyle dediler: "İçinizden kim bizi düşman görmeden Bedir'e ulaştırabilir?"

Ebû Hayseme (r.a.) "Ben, ey Allah'ın Rasûlü!" diyerek bu göreve hazır olduğunu bildirdi ve Benî Hârise'nin bahçeleri arasından geçerek, İslâm ordusunu gizlice Bedir'e ulaştırdı.⁽⁷¹²⁾

Şüphesiz, Rasûlullah (s.a.)'ın bahçeler arasından geçmesi yolculuk esnasında gizlilik prensibine ne derece dikkat ettiğini göstermektedir. Müslümanların umûmî yoldan gitmesi, sayıları ve güçleri hakkında düşmana bilgi almak imkânı sağlayacağından, çok sakıncalı idi. Bu durumda Rasûlullah (s.a.) gizlilik içinde hareket etti ve kendisinden sonra gelecek İslâm önderlerine, düşmanlarına karşı bu yolu izlemelerini fiilî olarak gösterdi. Aksi takdirde düşmanları güçlerini öğrenip, ona göre plan yapacak, müslümanların hazırlığı bir yarar sağlamıyacaktı.

(710) Ömer bin İbrahim el-Evsî el-Ensârî, a.g.e., 67.

(711) *Megâzi el-Vâkidî*, I, 216.

(712) Ibn Hişâm, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3-9; *Târihu't-Taberî*, II, 504-505; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 14.

3- Savaş meydanında yüksek sesle konuşmama

Düşman savaş meydanında hasmının gücünü öğrenmek ister. Bu nedenle savaşta yüksek sesle konuşmama ve isimleriyle yahut yerlerini göstererek çağırmama-
lıdır. Bu konuya delil olarak şu hadisi gösterebiliriz:

Ka'b bin Mâlik (r.a.) rivayet ediyor: "Uhud Savaşı'nda, iki dağ arasında mağaraya vardığımızda, peygamberimizi ilk tanıyan ben oldum. 'Bu Rasûlullah'tır' dediğimde, eliyle bana işaret ederek susmamı emretti."⁽⁷¹³⁾

Kendisi Allah tarafından korunan biri olduğu halde, Rasûlullah(s.a.)'ın Ka'b (r.a.)'a susmasını emretmesindeki hikmet -Allah en doğruyu bilendir- kendinden sonra gelecek müminleri, savaşta sessiz olmaları ve önderlerinin yerlerini gizlemeleri hususunda uyarmaktı. Çünkü düşmanın ulaşmak istediği hedeflerden biri, komutanın yerini belirleyip öldürmektir. Bunun gerçekleştirecek olurlarsa, asker dağılacak ve sonuç onların yararına olacaktır.

Sahabe, Rasûlullah (s.a.)'ı örnek alarak, savaşlarda yüksek sesle konuşmazdı. **Gays bin Ubad** (r.a.) bir rivayetinde şöyle der: "Rasûlullah (s.a.)'ın ashabı, savaş meydanında sesleri yükseltmeyi mekruh sayarlardı."⁽⁷¹⁴⁾

c- Hendek Savaşı'nda uygulanan gizlilik siyâseti

Beni Kureyza yahudilerinin, müslümanlar ile olan anlaşmasını bozduğu haberi, Rasûlullah'a ulaşınca, Beni

(713) Taberânî, *el-Evsât ve'l-Kebîr*, bkz. *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 112.

(714) *Ebü Dâvûd*, III, 113; *Muhtasar Süneni Ebî Dâvûd*, IV, 7.
Münziri "bu hadis hasendir" der.

Kureyza'ya heyet gönderdi ve heyete giderken şu emri verdi: "Eğer bana ulaşan haberler doğru ise dönünce benimle şifreli konuşun. Cevabınız sadece benim anlayacağım şekilde olsun." Heyet Benî Kureyza'ya gitti. Dönünce Rasûlullah (s.a.)'a; "Adl ve'l-Garrah" dediler. Peygamberimiz (s.a.) bu sözlerden ne kastettiklerini anlamıştı. ⁽⁷¹⁵⁾

ç- Mekke'nin fethinde Rasûlullah (s.a.)'ın gizlilik siyaseti

Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi fethetme karar verdiği zaman, stratejisinde gizliliğe büyük bir önem vermişti. Asker toplama, plan ve hazırlıktan ibaret olan birinci merhalenin esasını gizlilik teşkil ediyordu. Bu en tehlikeli

(715) Bu şifreden maksat: Benî Kureyza Yahudileri anlaşmaları gereği müslümanlarla savaşmayacak ve müslümanların savaştığı bir kabileyede yardım etmeyecekti. Fakat anlaşmalarını bozdular. Adl ve Garrah'tan maksat ise, Benu Kureyza'nın hiyaneti, Recî* bölgesinden Adl ve Garrah kabilesinin müslümanlara yaptığı hiyaneti gibidir. Bkz. *Târihu't-Taberî*, II, 572. Muhammed bin İshak Katâde'nin şöyle dediğini rivayet eder: "Uhud Savaşı'ndan sonra Rasûlullah (s.a.)'a Adl ve Garrah kabilesinden, bir topluluk gelerek şöyle dediler: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim kabilemizde müslümanlar var. Bize, İslâm'ı anlatacak, Kur'ân okumayı öğretecek bir kişi gönder.' Rasûlullah, Mürşid Ebî Mürşid el-Ganevî önderliğinde altı kişi gönderdi. Recî denilen mıntıkaya gelince hiyanet ederek kılıçlarıyla saldırdılar. Bkz. İbn Hişam, III, 160-161; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 62; *Siretü'l Halebiyye*, II, 165-166; Heyetin Benî Kureyza'ya gidiş hadisesi için bkz. İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, 177.

* Recî: Mekke ve Asefan arasında, Huzeyl'e bağlı, Ebû Lehyân kabilesine ait sudur. Günümüzde "el-Vatiyye" diye bilinmektedir. Bkz. Himyerî, *Ravzu'l-Mi'târ fî Haberî'l-Aktâr*, 267; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicâz*, IV, 35.

** Buhârî'de peygamberimiz (s.a.v.)'in kavmin başına Âsım bin Sabit'i emir olarak tayin ettiğine dair rivayet daha doğrudur. Bkz. *Fethu'l-Bârî*, VII, 278-380.

merhalelerden biriydi. Eğer düşman bu safha hakkında tafsilatlı bilgilere sahip olursa, müslümanların gücünü gizlemesi zorlaşacak ve Kureyş bu bilgilere göre kendisini hazırlayacak, ordusunu tanzim edecek, böylece beklediği bir güçle karşılaşmaktan emin olacaktı. (716)

Rasûlullah (s.a.) gizlilik siyasetini, kendisine en yakın insan olan **Ebû Bekir** (r.a.) ve nefsine en yakın kişi, hanımları içinde en fazla sevdiği, Hz. **Âişe**'ye de uyguladı. Hiç kimse Rasûlullah (s.a.)'ın hazırlığındaki gerçek hedefi, hareket yönünü ve kimle savaşılacağını bilmiyordu. Buna en büyük delil, **Ebû Bekir** (r.a.) kızı Hz. **Âişe**'ye, Rasûlullah (s.a.)'ın hedefini sorduğunda; 'bize bir şey söylemedi', deyip bazan da bu soruyu cevapsız bırakmasıdır. **Âişe** (r.a.)'nin bu davranışı Rasûlullah (s.a.)'ın hedefi hakkında bir şey bilmediğini göstermektedir. (717)

Peygamberimiz (s.a.)'in hikmet dolu bu davranışından çıkartılacak hüküm; askerî liderlerin savaşla ilgili plan ve hedeflerini ailelerinden dahi saklamalarıdır. Zira kadınlar sırların yayılmasına daha müsaittirler. İyi niyetinden dolayı ailesi arkadaşlarına, onlar da başkalarına naklederek büyük zararların meydana gelmesine sebep olabilirler.

Rasûlullah (s.a.) bu gizliliğin devamı için, gücü dahilinde olan herşeyi yaptı, düşmanı yanıltmak, gerçek hedefini örtmek için Batnı İdam'a askerî bir güç gönderdi. Kureyş'e herhangi bir haber ulaşmaması için Medine içine ajanlar ve gözetleyiciler yerleştirdi. Yine Medine sını-

(716) Muhammed Ferec, a.g.e., 560.

(717) *İsti'dati'n-Nebi li'l-Feth*, 220-221; Muhammed Ferec, a.g.e., 578; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 333-334; *En-Nazarîyyetü'l-İslâmiyye fi'l-Harb en-Nefsiyye*, 70.

rına askerî devriyeler koyarak, Kureyş'in bilgi almasını engellediği gibi, Kureyş'i içerden destekleyen münafıkların haber sızdırmasına da mani oldu.

Peygamberimiz (s.a.) bu işin öneminden dolayı kendisine verilen görevi tam yapması ve şiddetiyle tanınan **Ömer İbn Hattab**'ı bu işin idaresi için görevlendirdi.⁽⁷¹⁸⁾

Rasûlullah (s.a.) bir insan olarak üzerine düşeni yaptıktan sonra, Allah'a tevazu ile yönelerek şöyle dua etti: "Ey Rabbim, müşriklerin gözlerini, bizi ummadıkları bir yerde görünceye; kulaklarını, bizim sesimizi beklemedikleri bir anda işitinceye kadar, onlardan al. Bizi işitemesinler, göremesinler."⁽⁷¹⁹⁾

Rasûlullah (s.a.) bu siyaseti sayesinde, Kureyş'i hiç beklemedikleri bir anda kuşatarak tarihte benzeri olmayan bir başarı elde etti.

Bu konuda Albay **Muhammed Ferec** şöyle diyor: "Rasûlullah (s.a.)'ın gizlilik siyasetini başarıyla yürütmesi, Kureyş'e haber sızdırmadan aniden onları kuşatması, beraberindeki süvari ve yaya 10.000 kişilik bir orduyu düşmana hissettirmeden komuta etmesi tarihte ender rastlanan bir başarıdır."⁽⁷²⁰⁾

Zafer, ancak Allah'ın dilemesiyle kazanılır. Ancak, sebeplere tevessül etme, doğru bir plan, askerî sırları saklama zafer için en önemli etkenlerdendir. Yukarıda zik-

(718) Muhammed Ferec, a.g.e., 560-561-578; *El-Medrese el-Askeriyye el-İslâmiyye*, 483; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 334; M.Ş. Hattâb, *Durûsün fi'l-Kitman Mine'r-Rasûli'l-Kâid*, S. 32.

(719) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 282.

(720) Muhammed Ferec, *El-Abkariyye el-Askeriyye fi Gazetâtir-Rasûl*, 589.

rettiğimiz dört savaşta, Rasûlullah (s.a.)'ın düşmanı yenmesinde, takip ettiği gizlilik siyasetinin büyük rolü olmuştur.

Gizlilik siyasetinin zaruretine en büyük delil, 1967 Arap-İsrail Savaşı'dır. Araplar bu savaşta sır saklamaya gereken önemi vermemişlerdir. İsrail ise askerî sırlarını saklamayı bildiği gibi, Arap ordusu hakkında en gizli bilgileri elde ederek bu savaşta üstün gelmiştir.

Bu savaşa fiili olarak katılan günümüz askerlerinden Albay **Muhammed Şit** şunları söylüyor: "İsrail'in 1967 Haziran savaşında, Arapları yenmesinin ana sebeplerinden biri, İsrail'in Arap ordusuna ait askerî bilgileri elde etmesi, bu bilgilerden yararlanarak planlı ve hesaplı savaşmasıdır. İsrail yetkilileri yaptıkları açıklamalarda, başarılarını, istihbarat servislerinin Araplar'dan aldıkları gizli askerî bilgilerle sağladıklarını belirtmişlerdir.

Araplar, tarihî mesuliyetini hissedip Rasûlullah (s.a.)'ın gizlilik siyasetine uysalardı, zalim ve saldırgan İsrail güçleri ve onu destekleyenler, bu önemli sırları almazlardı. (721)

IV. Zafere Ulaşmak İçin Komutanın Düşmandan Korunması

a- Bedir Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'ın korunması

Komutanın korunması, savaşın seyri açısından bü-

(721) Muhammed Şit Hattâb, a.g.e., 13-14.

yük önem taşımaktadır. Genel olarak savaşlarda her iki taraf komutana ulaşarak öldürmeyi planlar. Çünkü, komutanın öldürülmesiyle zafere en kısa sürede ve en az kayıpla ulaşılır.

Yine komutanın öldürülmesiyle, askerlerin, Allah'tan sonra güvendikleri, etrafında toplandıkları temelin biri yok edilir. Bundan sonra yenilgi, kaçınılmaz olacaktır.

Bu nedenle İslâm dini, Rasûlullah (s.a.) ile, müşrikler arasında ilk karşılaşma olan Bedir Savaşı'nda bu konuya gereken önemi vermiştir. Bedir Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.), düşmandan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı korunmak ve kendisinden sonra gelecek İslâm ordularına komutanlarını korumalarına örnek teşkil etmek için çadırı karargâh yapmıştır.⁽⁷²²⁾

İbn Kesir şöyle diyor: "**İbn İshak**'ın rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a.) ashabını savaşa teşvik etmek için konuşma yapacağı zaman **Ebû Bekir**'le beraber, kalmakta olduğu gölgeliğin üstüne çıktılar. **Sa'd bin Muaz** ve Ensar'dan oluşan bir grup da, kılıçlarıyla, Kureys'den Rasûlullah(s.a.)'a gelebilecek herhangi bir saldırı ihtimaline karşı, kapıda koruma görevi yaptılar."⁽⁷²³⁾

İbn Hacer Rasûlullah (s.a.)'ın "keşke ashabımdan salih bir kişi beni bu gece beklese." sözlerini şerh ederken şöyle der: "Rasûlullah (s.a.) kendisini Allah'ın koruyacağını bildiği halde, sahabeden birinin nöbet tutmasını istemesi kendinden sonra gelecek ümmetine yol göstermek

(722) Muhammed Şit Hattâb, a.g.e., 115; Muhammed Ferec, a.g.e., 263; Muhammed Abdülkadir Ebû Fâris, *Gazvetü Bedir el-Kübrâ*, 66; Uleymi, a.g.e., 184.

(723) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 284.

içindir."(724)

Rasûlullah (s.a.)'ın Bedir'de düşmandan korunmak için çadırda ikâmet ettiği hadislerle sabittir. Tüm bu hadisler İslâm önderlerinin korunmasının önemine işaret etmektedir.

b. Hendek Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'ın korunması

Ordulara komuta etme, en büyük sorumluluklar dandır. Çünkü, komutan orduda bedeni idare eden ve düşünen bir baş gibidir. Bundan dolayı komutanın kendi korunması için asker görevlendirmesi tabii hakkıdır. Çünkü hayatı sadece kendisine değil, zaferi ve yükselmesi için uğrunda cihat ettiği İslâm ümmetini ilgilendirmektedir.

Hendek Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.) düşmandan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı korunmak için sahabeden bazısını görevlendirmişti. **Abbad bin Bişr** (r.a.) ve Ensar'dan birkaç kişi gece boyu nöbet tutuyorlardı.⁽⁷²⁵⁾ **İbn Hacer** bu konuda şöyle diyor: "Rasûlullah bazı savaşlarında kendisinin korunması için sahabileri görevlendirirdi. Hendek Savaşı da bunlardan biridir."⁽⁷²⁶⁾

Buhârî, Müslim ve diğer hadis kitaplarında Rasûlullah (s.a.)'ın korunması için asker görevlendirdiği sabittir. Hz. **Âişe** (r.a.) bir rivayetinde şöyle diyor: "Rasûlullah (s.a.) Medine'ye geldiği zaman bir gece, uykusu tutmadı ve şöyle dedi: 'Keşke ashabımdan salih bir kişi beni bu gece beklese.'" Hz. **Âişe** (r.a.) sözüne şöyle de-

(724) *Fethu'l-Bârî*, V, 82.

(725) *Et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, II, 67.

(726) *Fethu'l-Bârî*, XIII, 219.

vam etti: "Biz bu hal üzere iken, birden silahların birbirine çarpmasından çıkan bir ses işittik. Rasûlullah (s.a.) bunun üzerine, 'kimdir o?' dedi. **Sa'd bin Ebî Vakkas**, 'ben, ey Allah'ın Rasûlü!' dedi. Rasûlullah (s.a.); 'bu vakitte seni buraya getiren sebep nedir?' diye sordu. **Sa'd**, 'ey Allah'ın Rasûlü! Sana bir kötülük ulaşır diye düşündüm ve seni korumak için geldim' dedi. Rasûlullah (s.a.) **Sa'd**'ı yanına çağırды ve uyumaya devam etti."⁽⁷²⁷⁾

Yine Hz. **Âişe** (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre, Rasûlullah (s.a.), "*Allah seni insanlardan koruyacaktır*"⁽⁷²⁸⁾ âyeti nâzil olana kadar korunuyordu. Âyet indiğinde kalmakta olduğu kubbe şeklindeki çadırdan başını dışarı çıkartarak, kendini koruyanlara, 'ey insanlar! Rab-bim beni koruyacağını haber verdi. Sizler evlerinize gidiniz" ⁽⁷²⁹⁾ dedi.

Rasûlullah (s.a.)'ın bu savaşta özel koruyucu edinmesini, Hz. **Âişe** (r.a.)'nin rivayet ettiği hadiste de nehyetmesini şu şekilde açıklayabiliriz: Âyet-i Kerîme'de özel koruyucu edinmeyi yasaklayan bir emir yoktur. Yine Allah'ın, dinini destekleyeceğini peygamberine bildirmesi, düşmanla savaşa ve hazırlığa mani değildir. Bu âyetteki, Allah'ın korumasından maksat, fitneden, dalaletten ve ruhun bedenden ayrılmasından ibarettir.⁽⁷³⁰⁾

Rasûlullah (s.a.)'ın Allah tarafından korunduğu halde halde özel koruyucu edinmesi, kendisinden sonra gelen İslâm ordularına yol göstermek içindir.

(727) *Müslim*, IV, 1875, h.nu. 2410; *Fethu'l-Bârî*, VI, 81, h.nu. 2885; XIII, 219; *Tirmizî*, XI, 322, h.nu. 3757.

(728) *Maide*, 67.

(729) *Tirmizî*, VIII, 214, h.nu. 3049. Bu hadisi sadece *Tirmizî* rivayet ettikten sonra, "bu hadis garîbdir" der.

V. Yeni Savaş Taktiklerinin Uygulanması

a-Bedir Savaşı'nda yeni taktik

Rasûlullah (s.a.) Bedir Savaşı'nda saf halinde savaşıarak, önceden bilenmeyen bir taktiği uyguladı. Bu yeni taktik şu şekildeydi: Savaşçılar namazdaki gibi saf halinde duruyor, karşı tarafın sayısına göre azalıp yahut çoğalıyorlardı. Birinci safta, atlı savaşçıların hücumunu durdurmak için mızraklı askerler, onların arkasındaki safta ise yaya askerlerin hücumunu püskürtmek için okçular bulunmaktaydı.

Bu yeni taktik şu özellikleri taşımaktaydı:

a- Müslümanların saf halinde savaşması, düşmana korku saldığı gibi ordunun nizam ve tertibini göstermekteydi. Allah Teâlâ bu yeni savaş şeklini methederek Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: *"Allah kendi yolunda kenetlenmiş bir duvar gibi saf bağlayarak savaşanları sever."* (731)

b- Bu taktiğin uygulanması, komutanın elinde ihtiyatî bir gücün bulunmasını sağlayacak, komutan bu güçle, ani hücumlara karşı koyacak ve düşmanın atlı ve yaya gücüyle zorladığı bölgeleri koruyabilecektir.

c- Bu taktikle komutan, tüm askerlerini kontrol altına alıp, onların askerî güçlerini umûmî faydanın gerektirdiği şekilde kullanabilecektir.

Bedir'de müslümanların zafere ulaşmasında -Allah'ın yardımından sonra- en büyük sebep, saf şeklinde

(730) Fethu'l-Bârî, VI, 82.
(731) Sâf, 4.

savaşmaları olmuştur. Bu savaşta, müslümanların ilk defa bu taktiği uygulamaları, 14 asır önce diğer ümmetleri askerî sahada geçerek elde ettikleri bir başarı sayılmaktadır. (732)

b- Hendek Savaşı'nda yeni taktik

Araplar, savaşlarda hendek kazılmasını bilmezlerdi. Medine önlerine gelen müttefik güçler, hendekle karşılaşıncı, hayrete düşmüşlerdi. Böylece Rasûlullah (s.a.) İslâm tarihinde bu taktiği ilk kullanan önder oluyordu.

Bu yeni taktik, Medine'yi istilayı planlayan, müttefik güçlere karşı korunmada büyük yarar sağladı. Düşman Medine önlerine gelince, ummadıkları bir durumla karşılaşarak, Medine'yi istila edemedi geri döndüler. Çünkü, hendek onlarla müslümanlar arasında aşılabilir bir engeldi.

Askerî uzmanlar savaşta karşı tarafı, sürpriz bir güçle aldatmanın çeşitli yolları olduğunu belirtirler. Bu yolların başında tecrübeli komutanın düşmanı eli kolu bağlı çaresiz duruma sokması gelir.

Bu şaşırtmaca iki esasa dayanır. Planın gizlenmesi ve süratle uygulanması. Rasûlullah (s.a.)'ın **Selmân-ı Fârisî**'nin teklifini kabul ederek derhal hendek kazmaya başlaması ve bu plan hakkında, hiçbir haber sızdırmaması, bu işi başarıyla yaptığına delalet etmektedir.

(732) Muhammed Ferec, *El-Medrese el-Askeriyye*, 444; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 111, 116, 117, 122, 123, 462; Muhammed Ferec, *El-Abkariyye el-Askeriyye*, 306; Abdurraûf Avn, *El-Fennü'l-Harbî fî Sadri'l-İslâm*, 238; Muhammed Abdulkadir Ebû Fâris, a.g.e., 61; *El-Buṣrâ bi'l-Cihâd ve Gazvetu Bedr el-Kubrâ*, 125; Tersemî, *Muhtasar fî Siyaseti'l-Hurûb*, 34; Makrizî, *Intau'l-Esmâ*, I, 79.

Medine etrafında kazılan hendek, Kureyş'in tüm plan ve hazırlığını boşa çıkarmış, hayallerinden dahi geçirmeyecekleri bu yeni taktik onları çaresiz bırakmıştı. Bununla birlikte yenilginin temelinde, hendek önünde eli kolu bağlı, çaresiz durumda olan askerlerin manevî çöküntüsü yatıyordu.

Bu yeni buluşun yararlı bir yönü de, tüm müşrik ordusunun katılamayacağı özel bir savaşı gerektirmesi idi. Hendek tüm ordunun karşıya geçmesini engellediği için, hendeği geçebilen askerler savaşılabilecekti. Böylece Rasûlullah (s.a.), müttefik kuvvetlerin tüm gücünü kullanmasına mani oldu. Bunun neticesi olarak, karargâhlarında hareketsiz bekleyen orduda, tembellik, bunalma, savaşa isteksizlik kaçınılmazdı.

Hendeğin üzerinden küçük bir birlik geçebilirdi. Bu birlik de müslümanlar için açık bir hedef teşkil eder, oklarla, mızraklarla kolayca vurulurdu. Bu da hendeğin başka bir faydasıydı.⁽⁷³³⁾

Bu yeni taktiği daha önce Araplar'ın bilmediklerini, müttefik kuvvetlerden bazı savaşçıların hendek etrafında gidip gelerek kin ve buğuzla söyledikleri şu sözlerden anlıyoruz: "Bu Araplar'ın bilmediği yeni bir savaş hilesidir."⁽⁷³⁴⁾

Netice olarak şunu söyleyebiliriz; Hendek Savaşı'nda, mü'minlerin zaferi kazanıp, müttefik kuvvetlerin yenilmesinde, en büyük sebep, hendek kazılmasıydı. Allah'ın yardımı ise şüphesiz herşeyden önceydi. Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi, "Allah'ın yardımı savaşta

⁽⁷³³⁾ Muhammed Ferec, a.g.e., 448-449.

⁽⁷³⁴⁾ İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, III, 240.

mü'minlere yetti. Allah güçlüdür. Mutlak galiptir."(735)

c- Tâif Kuşatması'nda yeni taktik

Rasûlullah (s.a.) Tâif Kuşatması'nda önceki savaşlarında hiç kullanmadığı silahlar kullandı.

1- Mancınık: Rasûlullah (s.a.)'ın Beni Sakif kabilesinin kalelerini kuşatması esnasında mancınık kullandığı sabittir. **Mekhul** (r.a.) bir rivayetinde şöyle diyor: "Rasûlullah (s.a.) Tâifliler üzerine mancınık kullandı."(736)

Araplar arasında bu silahı ilk kullanan Rasûlullah (s.a.)'dır. Bu konuda **İbn Hişam** şöyle diyor: "Güvendiğim biri bana şu rivayette bulundu: Rasûlullah (s.a.) Tâifliler üzerine mancınıkla taş atarak, bu silahı İslâm tarihinde ilk kullanan kişi oldu."(737)

Mancınık genelde kuşatmalarda kullanılan ağır silahlardandır. Attığı taş ve toprakla kaleleri, gözetleme kulelerini ve askerî kampları yıkıp tahrip eder.(738)

2- Tanklar: Rasûlullah (s.a.)'ın Tâif Kuşatması'nda ilk defa kullandığı, ağır kuşatma silahlarından biri de, tanklardı. Bunu, "*İlk Mucit ve Kaşiflerin Derlenişi*" kitabının yazarı teyid ederek İslâm tarihinde ilk tank, Rasûlullah(s.a.)'ın Tâif'i kuşatmasında yapıldı, der.

(735) Ahzâb, 25.

(736) *Ebü Dâvûd*, h.nu. 31, 183, h.nu. 31

(737) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 128; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 348; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 391, 462; Ekrem Ziyâ el-Umrî, *El-Müçtema el-Medenî fî Ahdi'n-Nübüvve*, 211.

(738) Kattanî, *Et-Terâtibu'l-Idâriyye*, I, 374; Abdurraûf Avn, a.g.e., 156; M. Ferrec, 344- 345; *El-Medresetu'l-Askeriyye el-İslâmiyye*, 407.

İlk tank, küçük ev şeklinde, ağaçtandı. Düşman kallesini aşmak için onun içinde yürüyen askerleri düşman oklarından korurdu. (739)

3- Üçgen şeklinde yapılan dikenli tuzakların kullanımı: Tâif kuşatmasında Rasûlullah (s.a.)'ın ilk kullandığı silahlardan biri de, dikenli tuzaklardı. Bu, kalıcı müdafaa silahlarından olup birbirine çivilenmiş iki tahtadan oluşurdu. Dört köşeliydi. Yere atıldığı zaman köşelerden biri dışarda kalarak, atların veya yayaların ayağına takılır böylece düşmanın savaş meydanında süratli hareketine mani olurdu. (740)

Rasûlullah'ın hayatını ve savaşlarını araştıran İslâm âlimleri, Rasûlullah'ın Tâif Kuşatması'nda kullandığı dikenli tuzakları Benî Sakif kalelerinin etrafına yerleştirilmesini emrettiğini kaydederler. (741)

Rasûlullah(s.a.)'ın bu yeni silahları kullanmasından, tüm İslâm ümmetine, özellikle de önderlere şu önemli ders çıkmaktadır: İslâm dini kendine tabi olan mü'minlerden faydalanacakları, ümmetin ihtiyaç duyduğu her türlü silaha sahip olmalarını emretmiştir. Müslümanın en önemli görevlerinden biri, Allah'ın kendisine verdiği hür düşüncüyü hayatının her döneminde kullanması, içinde yaşadığı dünyadaki bütün gelişmeleri yakından takip etmesi, kendisine yararlı olacak her yeni icadı almasıdır. (742)

(739) Ali bin Burhanuddin, Halebî, *Siretü'l-Halebiyye*, III, 134; Abdurraûf Avn, a.g.e., 168; Mahmud Şit Hattâb, a.g.e., 391-462-
M. Ferec, *El istiraticiyye el-Askeriyye el-İslâmiyye Beyne'n-Nazariyye ve't-Tatbîk*, 245; M. Ferec, *El-Medrese el-Askeriyye el-İslâmiyye*, 408.

(740) Abdurraûf Avn, a.g.e., 195.

(741) *Et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, II, 214; Makrizî, *Imta'el-Esma'*, I, 418.

(742) Bûtî, *Fıkhu's-Sire*, 320.

Ebû Hureyre (r.a.)'nin rivayetine göre Rasûlullah (s.a.) buyurdular ki: "Hayrın her çeşidi mü'minin kaybolmuş malı gibidir, nerede bulursa, onu almaya o daha layıktır."(743)

Savaşta, yeni taktik ve metodların kullanımı da, Rasûlullah (s.a.)'ın kastettiği hikmetlerden biridir. Müslümanlar ancak, bu hikmeti anladıkları zaman zafere ulaşırlar.

VI. Orduda Komuta Birliğinin Sağlanması

a- Bedir Savaşı'nda ordudaki komuta birliği

Merkezî idarenin bir komutanın emrinde olması savaşın seyrinde en büyük etkindir.

Bedir Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'ın kendisi fiilî olarak savaşı idare etti. Bu konuda Albay **Muhammed Şit** diyor ki: "Bedir Savaşı'nda müslümanların komutanı, Rasûlullah (s.a.)'dı. Onun komutasında müslümanlar tek vücut gibi hareket ediyorlardı. O uygun gördüğü zaman ve mekânda en doğru kararları alarak orduya yön veriyorlardı."(744)

(743) *Tirmizî*, H. 2688, VII, 329, h.nu. 2688. Ebû İsa bu hadis için: "bu hadis gariptir, sadece bu yönden gelen bir hadistir. İbrahim bin Fadl'ın hadisleri hıfzından dolayı zayıftır" der. Zehebî de "İbrahim bin Fadl'ın tercümesinde, "zayıftır" der. İbn Muayn ise. "zayıftır, hadisi yazılmaz" der. Nesâî de "metruk" der. Bkz. *Mizânu'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I, 52; *İbn Mâce*, II, 1395, h.nu. 4169. Muhammed Abdurrahman es Sehavî, *El-Mekâsîd el-Hase-ne fî Beyânı Kesir mine'l-Hadis el-Müştehra ala'l-Elsine*, 190-192.

(744) M. Ş. Hattâb, a.g.e., 114.

Müşriklerde ise durum, bunun tam tersi idi. Ordu idaresi bir kişide olmayıp, kibirlerinden dolayı Kureyş'in ileri gelenlerinden herbiri kendisini komutan gibi görüyordu. Bunların içinde, iyilik ve kardeşlikten ziyade kötülüğe, düşmanlığa daha yakın iki kişinin önderliği göze çarpıyordu. Bunlar **Utbe bin Rabia** ve **Ebû Cehil**'di. (745)

Bunun delili, birbirlerine kin duyan iki kişinin şu konuşmasıdır: **İbn Abbas** (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre, müslümanlar müşriklerle karşı karşıya geldikleri zaman, Rasûlullah (s.a.), kırmızı bir at üstündeki, **Utbe bin Rabia**'ya bakarak şöyle dedi: "Eğer bunlar içinde hayırlı biri olsaydı, o kırmızı devenin sahibi olurdu, onun sözüne uyarlarsa doğru karar vermiş olurlar."

Utbe de kavmine şöyle sesleniyordu: "Ey kavmim! eğer sizler babalarınızın ve kardeşlerinizin katilleriyle yüzyüze gelmek istemiyorsanız, benim ve kavminizin hatırı için sözümü dinleyiniz ve geri dönünüz."

Bu sözler üzerine **Ebû Cehil**, şöyle dedi: "Seni korkak! **Muhammed** ve arkadaşlarını görünce korktun, göreceksiniz, onları yenmek, pişmiş et yemekten daha kolay olacaktır." (746)

Cevap olarak **Utbe**, "Kavmini ifsat eden ve korkanın kim olduğunu göreceğiz. Vallahi ben, önümde sizi parparça edecek bir ordu görüyorum. Onların arslanlar gibi başı dik duruşlarını, kılıç gibi keskin bakışlarını görmüyor musunuz?" dedi.

(745) M. Ş. Hattâb, a.g.e., 115.

(746) Araplar bu kelimeyi korkaklar için kullanmaktadır. *En-Nihâye fî Garib el-Hadis ve'l-Eser*, II, 346; *Lisânü'l-Arab*, II, 107.

Daha sonra **Utbe**, oğlu ve kardeşini yanına çağırır ve ikisinin ortasında savaş meydanına yürüyerek vuruşmak ister. ⁽⁷⁴⁷⁾

Müslümanlarla savaş hususunda, ikisi arasında ayrılık çıktığını, **Ebû Cehil**'in ısrarından, **Utbe**'nin de isteksizliğinden, açık bir şekilde anlamaktayız.

Sahîh-i Buhârî'de, **Sa'd bin Mu'az** ile **Ümeyye bin Halef**'in kıssası zikredilirken, **Ebû Cehil**'in insanları savaşa zorladığı, **Ümeyye bin Halef**'e savaş için baskı yaptığı rivayet olunmaktadır. Tüm bunlar **Ümeyye bin Halef**'in savaşa isteksiz çıktığını göstermektedir. ⁽⁷⁴⁸⁾

Ahnes bin Şerik ve **Benû Zehra**, Kureyş ordusuyla beraber savaşmayıp ayrılarak geri dönmüşlerdi. Yine **Tâlib bin Ebî Tâlib** bu savaşa isteksiz çıkmış, sonra ricat edenlerle birlikte Mekke'ye dönmüştü. ⁽⁷⁴⁹⁾

İhtilafın ve nefsi arzuların hükmettiği bu idare, savaşın seyrine ve sonucuna tesir etmiş ve hezimet Kureyş ordusunun kaderi olmuştu.

Bu değişmez gerçeği Allah Teâlâ ne güzel açıklamaktadır: "*Allah ve Rasûlüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin. Sonra korkuya kapılırsınız da devletiniz, gücünüz gider. Bir de sabredin, çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.*" ⁽⁷⁵⁰⁾

(747) *Mecmau'z-Zevâid*, IV, 76. Heysemî, Bezzâr'a hücum ettikten sonra, "râvîlerin hepsi sikadır" der. Heysemî, bu hadisi *Keşfu'l-Estâr an Zevâid el-Bezzâr ala'l-Kutub es-Sitte* isimli eserinde zikreder, II, 313.

(748) *Fethu'l Bârî*, VII, 282

(749) İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, II, 258; *Târihu't Taberî*, II, 438-439.

(750) *Enfâl*, 46.

Allah Teâlâ, neticesi huzursuzluk ve yenilgi olan bu ihtilaftan tüm mü'minleri nehyetmektedir. Müslümanların gücünün, devletin gitmesi, ancak idari mekanizmasında ihtilaf bölünme zuhur ettiği zaman olur. **El-İz bin Abdusselâm** bu konuda şöyle der: "Devlet idaresinde iki başkanın bulunması, yönetimi ifsat edeceğinden câiz değildir. İslâm Ümmeti herhangi bir zaman başsız kalır ve bu makama lâîk iki aday ortaya çıkarsa ikisinin birlikte ümmetin başkanlığını üstlenmesi uygun olmaz. Çünkü hayrın gerçekleşmesi, şerrin uzaklaştırılması hususundaki görüş ayrılıkları, İslâm ümmetine zarar verecektir."⁽⁷⁵¹⁾

El-İz bin Abdusselâm'ın bu fikirleri askerî idare için de geçerlidir. Zor durumlarda, süratli ve uygun karar almak gerektiğinden, askerî idarede komutanın birliği, sivil idareden daha zarurîdir.

b-Hendek Savaşı'nda komuta birliği

Her savaşta, komutanın idaresi, zafer ve hezimet için en büyük etkenlerdendir. Hendek Savaşı'nda her yönden farklı iki ayrı ordu karşı karşıya gelmişti. Bunlardan ilki, bir komutan etrafında toplanmıştı. Diğer ordu ise birkaç komutana sahipti. İlkinin komutanı Rasûlullah (s.a.)'dır.

Rasûlullah (s.a.)'ın bu savaşta, komut veren tek idareci olduğunu şu hadiseler göstermektedir:

a- Ashabıyla istişareden sonra, Medine'nin düşmana açık olan kuzey sınırına hendek kazma emrini Rasûlullah (s.a.) verdi.

⁽⁷⁵¹⁾ Seyyid Kutub, a.g.e., II 1528-1529.

b- Hendek kazma işini sahabe arasında taksim ederek, her on kişiye kırk adım mesafe vermiş ve her bölüğe bir kişi tayin etmişti.

c- Hendek kazma işinde kontrol tamamen onun elindeydi; izni olmadan kimse vazifesinden ayrılamıyordu.

ç- Hendek boyunca mevziler, tespit ederek, gece gündüz buralarda nöbet tutacak askerleri Rasûlullah (s.a.) belirledi. Askerleri kontrol altında tutma, onları savaşa teşvik etme görevini de kendisi üstlendi.

d- Müttefik kuvvetler Medine önüne gelip, bölgeyi tehdit ettiği zaman, bu dar boğazdan mü'minleri Rasûlullah (s.a.) çıkartmıştı.

İkinci ordu ise, her kabilenin kendi komutanı, bazan bir kabilenin birkaç liderinin bulunduğu müttefik kuvvetlerin ordusuydu.⁽⁷⁵²⁾

Birlik sağlayamayan bu liderler, müslümanlara planlı bir hücum düzenleyemediler; çünkü, onlarda câhiliye adetleri geçerli idi. Bir hedefe yönelemeyen böyle bir ordunun zafere ulaşması mümkün değildi.⁽⁷⁵³⁾

Özet olarak şunu söyleyebiliriz: Hendek Savaşı'nda mü'minlerin zaferi kazanmasında en büyük etkenlerden biri, ordu komutasının bir elde bulunması müttefik kuvvetlerin yenilgisinde de orduyu birden çok kişinin yönetmesiydi.

Bedir ve Hendek Savaşlarında güdülen siyasetlerden çıkartılacak ders; ordu idaresinin bir komutada top-

(752) İbn Hişam, *Siretü'n-Nebeviyye*, III, 230.

(753) Mahmûd Şîr Hattâb, a.g.e., 236-237.

lanması zorunluluğudur. Bu sayede ordu Allah'ın izniyle zafere ulaşır.

Ordu idaresindeki çok başlılık askerlerin bölünmesine, gücün zayıflamasına ve sonuçta yenilgiye sebep olur.

VII. Gerektiğinde Düşmanla Anlaşma

a- Hendek Savaşı'nda düşmanla yapılan anlaşma

Müslümanlar için belâ, sıkıntı artıp yahudi, münafık ve müşrik güçler mü'minlere karşı işbirliği yapınca, Rasûlullah (s.a.) bu düşman ittifakını bozmak için vesileler aradı.

Müttefik kuvvetlerden bazı kabilelerle anlaşmaya karar veren, Rasûlullah (s.a.), bunda başarılı olunca, geride kalan kuvvetleri de dağıtmak için başka bir hile düşündü.⁽⁷⁵⁴⁾

Gatafan kabilesiyle belirli bir mal karşılığında anlaşarak, müslümanlarla savaşmadan, yurtlarına dönmelerini sağlayan Rasûlullah (s.a.)'ın siyasetinin ne kadar doğru olduğunu, görüyoruz.

Rasûlullah (s.a.)'ın özellikle Gatafan kabilesini seçmesinden, müttefik kuvvetler içindeki grupların hedeflerini çok iyi bildiği ortaya çıkmaktadır. Bu hedefler; maddî, siyasî ve itikadî olmak üzere üç grupta toplanıyor.

Kureyş'in Rasûlullah (s.a.) ile savaşmak için, Medi-

⁽⁷⁵⁴⁾ Muhammed Revas Kala'cı, *Tefsîr es-Siyasi Li's-Sîre en-Nebeviyye*, 27.

ne önlerine kadar gelmesindeki gaye siyasî, yahudilerin bu savaşa katılmasındaki gaye ise itikadî idi. Bu iki hedefe yönelik gruplarla anlaşma yapmak pek kolay olmayacaktı. Çünkü, onların hedefi İslâm'ın varlığını tamamen ortadan kaldırmak ve yerine kendi inançlarını yerleştirmekti.

Gatafan kabilesinin bunlarla beraber olup, müslümanlara karşı savaşması ise, maddî bir hedef içindi. Bu kabile çölde yaşıyordu. İktisadi durumu zayıftı. Bu sebeple, savaşmayı mal için istiyorlardı.⁽⁷⁵⁵⁾ Bunun en bariz örneği, kabile reisinin Rasûlullah'a yönelik şu sözleridir: "Bize Medine hurmalarının yarısını ver, yoksa üzerine, askerlerimi ve atlı savaşçılarımla salarım."⁽⁷⁵⁶⁾

Rasûlullah (s.a.) Gatafan kabilesinin başkanıyla anlaşarak Medine hurmasının üçte biri karşılığı, Gatafanlılar'ın yurtlarına dönmesini kabul etti. **Vâkidi** bu konuda şu rivayette bulunur: "Rasûlullah (s.a.) Gatafan kabilesinin başkanına şöyle dedi: 'Medine hurmasının üçte birini sizlere versem, Araplardan ayrılarak yurtlarınıza döner misiniz?.' Kabile reisi, 'Medine hurmasının yarısını verirsen döneriz, dedi. Rasûlullah (s.a.) üçte birinden fazla vermeyi reddetti ve buna razı oldular. Daha sonra Gatafanlılar 10 kişi ile geldiler."⁽⁷⁵⁷⁾

Rasûlullah (s.a.) 'ın Gatafan kabilesinin başkanlarına yaptığı teklifleri kabul etmeleri, Gatafanlılar'ın savaştan neyi hedeflediklerini açık bir şekilde göstermektedir. Onları savaş meydanına getiren sebep mal idi.

(755) *Gazvetü'l-Ahzâb*, 200-201.

(756) *Mecmau'z-Zevâid*, VII, I, 132, Haysemî; *Keşfu'l-Estâr an Zevâid el-Bezzâr*, II, 131. İbn Hacer, senette bulunan, Muhammed bin Amr'ın haricindeki râvîlerin sika olduğunu belirtmektedir.

(757) *Megâzi el-Vâkıdî*, II, 477.

Rasûlullah (s.a.)'ın Gatafanlılar'la yapmak istediği anlaşmanın sahabeden gizli tutulması mü'minlerin mâneviyatını etkileyebilirdi. Bunun için, Rasûlullah (s.a.) anlaşmaya kesin kararını vermeden, bu konuyu ashabıyla istişare etti. Sahabenin görüşü Gatafanlılar'a hiçbir şey verilmemesi yönünde idi. Tek başına karar vermek istemediğinden konuyu ashabıyla görüşmüştü.

Rasûlullah (s.a.) 'ın askerî yönetiminde, şûra temel esaslardan biri idi. Toplumu ilgilendiren askerî konularda mutlaka istişarede bulunurdu. Bu konuda ashabıyla görüştü. İctihad gerektiren bir konuda, tek başına karar verme hakkı, Peygamber dahi olsa kimseye verilmemiştir.⁽⁷⁵⁸⁾

Rasûlullah (s.a.) 'ın ashabıyla yaptığı bu istişareden iki önemli hüküm çıkmaktadır:

1- Rasûlullah (s.a.) 'ın sahabenin fikrini kabulü:

Rasûlullah (s.a.)'ın, bu anlaşmayı reddeden sahabenin görüşlerini kabul etmesi, başarılı bir komutanla, askerleri arasında olması gereken kuvvetli bağa, düşünceye saygı göstermeye ve yardımlaşmaya işarettir.

Rasûlullah (s.a.)'ın Gatafan kabilesinin başkanlarıyla barış görüşmesi yapması, şartların gerektirdiği şer'i bir siyasetti. Bunu sahabeye yönelik şu sözlerinden anlıyoruz: "Eğer hurmayı bu sene vermeyi kabul etseydiniz, size sonraki sene vermenizi emrederdim." Bu hüküm geçerli olsaydı, Rasûlullah (s.a.), bizzat ödenecek seneyi belirlemezdi.⁽⁷⁵⁹⁾

(758) M. Ferec, a.g.e., 461-462.
(759) M. Ferec, a.g.e., 462.

Âlimler, müslümanlara fayda sağlayacak ve düşmanın şerrinden müminleri emin kılacaksa, düşmana mal bırakılabileceğine cevaz vermişlerdir.

Ebû Ubeyd bin Sellâm der ki: "**Muaviye** (r.a.) idaresi döneminde buna benzer bir uygulama daha yapıldı. **Said bin Abdulaziz**'in rivayetine göre; Rumlar, **Muaviye** (r.a.) ile mal karşılığında barış anlaşması yaptılar. **Muaviye** anlaşmaya teminat olmak üzere onlardan rehine aldı ve Baalbek'e yerleştirdi.

Daha sonra Rumlar anlaşmayı bozdular. **Muaviye** (r.a.) ve müslümanlar ellerindeki rehineleri öldürmeyi reddederek serbest bıraktılar ve şöyle dediler: "Ahde vefasızlığa, vefasızlıkla cevap vermekten, ahde vefa göstermek daha hayırlıdır."⁽⁷⁶⁰⁾

Şüphesiz Rasûlullah (s.a.)'ın Gatafan kabilesiyle anlaşmak istemesinin özrü vardı. Bu konuda fakihler şu kuralı koymuşlardır: "Özürle câiz olan bir şey, özrün zevâliyle ortadan kalkar."⁽⁷⁶¹⁾ Bu fıkhi kuraldan çıkan bir kaide de şudur: Zaruret halinde câiz olan bir hüküm zaruretin gitmesiyle ortadan kalkar.⁽⁷⁶²⁾

Hendek Savaşı'nda, düşmanın kuvvetli olup, müslümanların maddî olarak zayıf ve zor durumda bulunmaları sebebiyle kuvvetli olan düşmana belli bir miktarın verilmesi câizdi. Ancak bu özür ortadan kalkar, müslümanlar güçlenirlerse, o zaman bu hüküm geçersizdir. Müslümanların malından hiç bir şey kâfirlere verilemez. Verilirse düşmana yardım anlamına gelir. Bu da İslâm ümmeti için zilletir.

(760) Ebû Abdulkasım bin Sellâm, *El-Enwâl*, 162.

(761) Suyûtî, *El-Eşbâh ve'n-Nezâir*, 84; İbn Necm, *El-Eşbâh ve'n-Nezâir*, 861.

(762) Muhammed Borno, *El-Veciz fi'l-Kavâid el-Fıkhıyye*, 149.

2- Anlaşmada sahabenin tavrı

Bu anlaşmaya sahabenin gösterdiği tavırdan üç anlam çıkmaktadır:

a- Cemaati ilgilendiren her konuda, zaruret olduğu zaman, sahabenin çekinmeden fikrini belirtmesi, onların cesaretine delalet etmektedir.

b- Sahabenin böyle davranması, onların Allah'a, Rasûlüne ve İslâm'a ne kadar içten bağlı olduklarını göstermektedir.

c- Düşmanın, münafık, müşrik ve yahudisiyle ittifak halinde, güçlü bir orduyla geldikleri bu savaşta, mü'minlerin sabırla, taviz vermeden direnmeleri, onların zor şartlarda mâneviyatlarının ne derece güçlü olduğunu göstermektedir. (763)

b- Hudeybiye Anlaşması'nda düşmanla yapılan sulh

Tum İslâm mezheplerinin imamlarının ittifak ettiği görüş: Mü'minlerin emirinin yahut onun temsilcisinin, zaruret halinde, yani mü'minlerin helâkı, yahut esir düşmesi durumunda, mal karşılığı ile olsa da, düşmanla savaşı durdurup barış görüşmesi yapmasının câiz olduğudur. Bu konuda Allah Teâlâ buyuruyor ki: *"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de ona yanaş."* (764)

Belli bir mal karşılığında düşmanla anlaşmaya cezası olursa, mal karşılığı olmadan anlaşma evladır. Fakihler yapılacak bu anlaşmalarda, İslâm ümmetine yarar sağlama ve zararı uzaklaştırma şartını koşmuşlardır. Bu

Muhammed Ferec, a.g.e., 462.
Kafal, 61.

yararlar İslâm dinine girmelerini ummak, cizye vermeyi kabul etmeleri, müslümanlara yardım sağlamaları, müslümanların yurtlarından çok uzakta bulunmaları veya düşmanın, müslümanları yenmek üzere olduğu, savaşın devamında helâk tehlikesi ile karşılaşıldığı zaman düşmanla dört aydan az olmamak şartıyla savaşa ara vermek câizdir. Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi: "*Ey müşrikler yeryüzünde dört ay daha dolaşın.*"⁽⁷⁶⁵⁾ Anlaşma müddetini on yıldan fazla uzatmamak gerekir, çünkü, Rasûlullah (s.a.) Kureyş'le anlaşırken savaş olmama müddetini on yıl olarak belirlemişti.

Eğer anlaşma şartları mü'minlere yarar sağlamıyor, zarar uzaklaştırmıyorsa şu âyetteki emirden dolayı, böyle bir sulhü kabullenmek câiz değildir: "*Sakın gevşemeyin. Üstün olduğunuz halde barışa davet etmeyin. Allah sizinle beraberdir. O amellerinizi asla eksiltmez.*"⁽⁷⁶⁶⁾

Yine anlaşma şartlarında, müddet belirlenmemiş ise, bunu kabullenmek cihad emrini terk olacağından, bu anlaşmayı imzalamak câiz değildir.⁽⁷⁶⁷⁾

(765) Tevbe 2.

(766) Muhammed, 35.

(767) *Mebûsât*, X, 86; Zeynülabidin bin Necîm, *El-Bahr er-Râik Şerhu Kenz ed-Dekâik*, V, 79; Muhammed, Ebi Suud el Mısri, *Haşiyetu Ebi's Suûd*, II, 424; Ahmed İbn Muhammed es-Savi, *Belğatü's-Sâlik li Akrab el-Mesalik*, I, 370; Halil İbn İshak el-Maliki, *Muhtasarı Halil*, 119; *El-Ümm*, VIII, 279; Muhammed Berekât, *Feyzu'l-İlâh el-Mâlik*, II, 312; II, 312; Abdullah İbn Hicaz, *Fethu'l-Kadîr el-Habîr li-Şerhi Teysîr et-Tahrîr*, 357; *Mugni*, IX, 279; Şehabuddin es-Sanhâcî el-Karâfî, *El-Furûk*, VI, 253; Makdisî, *El-Kafl*, IV, 238-341; Ahmed bin Yahya el-Murteza, *El-Bahr ez-Zahhâr el-Câmi li Mezahib Ulema el-Emsâr*, V, 446-448; Zeynuddin el-Cebi el-Âmili, *Er-Ravdatu'l-Behiyyeti Şerhu'l-Lemah ed-Dimeşkiyye*, II, 200; Cafer bin Hasen el Hullî, *Kavâidu'l-Ahkâm fi Marifeti'l-Helâl ve'l-Haram*, I, 337-339; aynı yazar, *Şerhu'l-İslâm fi'l-fıkhı'l-İslâmi el-Caferî*, I, 156.

VIII. Düşmanla Psikolojik Savaş

a- Uhud Savaşı'ndaki uygulamalar

Her insan tabîî olarak, duyduğu ve gördüğü şeylerden etkilenir. Savaşlarda her iki tarafın da, hile ve çeşitli yollarla birbirini etkilemek, askerlerin mâneviyatını zayıflatmak için psikolojik savaş açtıkları bilinen bir gerçektir.

Rasûlullah (s.a.) savaşçının, düşmanla karşılaşma anında, manevî durumunun önemini çok iyi biliyordu. Çünkü savaşta galibiyet askerlerin mâneviyatıyla yakından ilgilidir. Yine Rasûlullah (s.a.) savaşçının imanının, maddî silahtan üstün olduğunu, zafere ulaşmanın bu imana bağlı olduğunu biliyordu.⁽⁷⁶⁸⁾

Bu nedenle Rasûlullah (s.a.) bazı savaşlarında, umûma yarar sağlayacak, zararı uzaklaştıracak bu silahı kullandı. **Câbir** (r.a.)'in rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Savaş hiledir."⁽⁷⁶⁹⁾ Hadis-i şerif savaşta, cesarettten daha önemli olan, fikrin kullanılmasına işaret etmektedir. İmam **Nevevî** bu hadisin şerhinde şöyle der: "İslâm uleması ittifak etmiştir ki, anlaşma ve yemin bozma haricinde her ne şekilde olursa olsun, düşmana hile yapmak câizdir."⁽⁷⁷⁰⁾

Akl da, hilenin cevazına delâlet etmektedir. Bu konuda **Ensârî** şöyle der: "Akl-i selime göre iyi bir hile ve oyun neticesinde, can ve malın emin olduğu, askerlerin yorulmadan, terlemeden kazandığı zafer, başarının en

⁽⁷⁶⁸⁾ M. Ferec, *El-Abkariyye el-Askeriyye fi Gazavâtir-Rasûl*, 564.
⁽⁷⁶⁹⁾ *Fethu'l-Bârî*, VI, 158, h. nu. 3030.
⁽⁷⁷⁰⁾ *Fethu'l Bârî*, VI, 158, *Şerhî Nevevî*, XII, 45.

güzelidir. Zira düşmanla karşılıklı savaş, zafere ulaşırsa da, beraberinde zâiyat ve acıları getirir."⁽⁷⁷¹⁾

Bu konuya, Rasûlullah (s.a.)'ın sünnetinden şu örneği verebiliriz: Rasûlullah (s.a.) Uhud Savaşı'ndan sonra, Kureyş'in mâneviyatını zayıflatmak, kalplerine korku salmak için, müslümanlarla Hamrâ el-Esed bölgesine kadar, onları takip etti ve üç gün orada kalarak, müslümanlara değişik yerlerde ateş yakmalarını buyurdu. Bu ateşlerin etrafa yaydığı ışıktan müslümanların adedinin çok fazla olduğu kanaatine varan Kureyşliler korkuyla geri döndüler.⁽⁷⁷²⁾

İbn Sa'd bir rivayetinde şöyle der: "Rasûlullah (s.a.) onları Hamrâ el-Esed'e varıncaya kadar takip etti. Burada karargah kurdular ve kaldıkları her gece 500'e yakın ateş yaktilar. Bu ateşler çok uzaklardan görünüyor, kamptaki askerlerin sesleri dört taraftan işitiliyordu. Allah, ateşi görüp seslerini duyan Kureyşliler'in kalbine korku salarak zelil etti."⁽⁷⁷³⁾

b- Mekke'nin fethindeki uygulamalar

Mekke'nin fethi için Rasûlullah (s.a.) mü'minlerle yoluna devam ederken şehrin yakınlarına geldiklerinde ordusuna ateş yakmalarını emretti. Bir gecede 10.000 dolayında ateş yaktilar. Ateşten ufuk aydınlanıyordu. Müslümanların karargâhı, korkulacak bir görünüşteydi. Bu

(771) Evsî, *Tefrici'l-Kurûb fî Tedbiri'l-Hurûb*, 27.

(772) *Târihu't-Taberî*, II,535; İbn Seyyid en-Nâs, *Uyûnu'l-Eser fî Funûn i'l-Megâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, II, 37; Ali Burhanuddin el-Halebî, *Es-Sîreti'l-Halebiyye*, II,257; Muhammed Ferec, a.g.e., 379; Muhammed Abdulkadir Ebû Fâris, *Gazvetu Uhud*, 51

(773) *Et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, 49; *Megâzi el-Vâkidi*, 1, 338; İbn Seyyid En-Nâs, a.g.e., II, 38

görünüş karşısında, Kureyş, korkudan ne yapacağını bilemedi.⁽⁷⁷⁴⁾

Rasûlullah (s.a.) bu emriyle Kureyş'in moralini bozmayı, onlara düşünme fırsatı dahi vermeden teslim olmalarını sağlamayı böylece kan akıtmadan hedefine ulaşmayı istiyordu.

Rasûlullah (s.a.) bu metotla sonuç aldı. Askerî sahada bu silahı ilk kullanan önder oldu. Kendisinden sonra gelen askerî otoriteler de aynı metodla başarı gösterdiler.⁽⁷⁷⁵⁾

IX. Savaşa Katılamayan Askerlerin Durumu

a- Bedir Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'ın askerlerin durumunu gözetmesi

Allah Teâlâ'nın, kulları üzerindeki rahmetinden biri de, onları, güçleri üzerinde, yapamayacakları şeylerle sorumlu tutmayışıdır. Âyet-i Kerime'de şöyle buyrulur: "Allah herkese ancak gücünün yettiği kadar sorumluluk yükler."⁽⁷⁷⁶⁾

Fıkıh alimleri de bu konuda şu kuralları koymuşlardır:

Zorluk, kolaylığı celb eder.⁽⁷⁷⁷⁾

Sorumluluk için, kuvvetin bulunması şarttır.⁽⁷⁷⁸⁾

⁽⁷⁷⁴⁾ *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 135; II, 135, Muhammed Ahmed Başmil, *Fethu Mekke*, 185.

⁽⁷⁷⁵⁾ Muhammed Ferec, a.g.e., 565

⁽⁷⁷⁶⁾ Bakara, 286

⁽⁷⁷⁷⁾ Bu kural için bkz. İbn Necm, *El-Eşbâh ve'n-Nezâir*, 74.

⁽⁷⁷⁸⁾ Muhammed el-Ğazâlî, *El-Müstasfâ min İlmi'l-Usûl*, I, 86;

Rasûlullah (s.a.) savaşta ve barışta, ashabını taşıyamayacakları şeylerden sorumlu tutmazdı. Bedir Savaşı'nda, ailevî sebeplerden dolayı, bazı sahabileri, savaştan muaf tutmuştu. Bu savaşta **Osman bin Affan** (r.a.)'ın âilesi **Rukeyye** hasta olduğu için kendisine bakacak birine ihtiyacı vardı. Hz. **Osman** (r.a.)'ın bu durumunu gözeten, Rasûlullah (s.a.) Bedir Savaşı'na izin vermedi.

Sahih-i Buhârî'de bu konuyla ilgili olarak **Abdullah bin Ömer** (r.a.) şu rivayette bulunuyor. "Bedir Savaşı'na **Osman** (r.a.)'ın katılmayışı ise âilesi olan, Rasûlullah (s.a.)'ın kızı, **Rukeyye**'nin hasta olmasındandı. Rasûlullah (s.a.) kendisine şöyle dedi: 'Ailenin hizmetinde bulunmada senin için, Bedir Savaşı'na katılan ve ok atan kişinin sevabı vardır.'⁽⁷⁷⁹⁾

Yine izin verdiği başka bir sahabe de, hasta olan annesinin yanında kalmasını emrettiği **Ebû Umâme**'dir. **Ebû Umame bin Sa'lebe** (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre; Rasûlullah (s.a.) Bedir Savaşı'na çıkış haberini verdiği zaman, **Ebû Umâme** de çıkmaya hazırlandı. O zaman dayısı **Ebû Burde bin Neyyar** kendisine, "ey yeğenim! Sen annenin yanında kalsan daha iyi olur" dedi. **Ebû Umâme** ise dayısına, "senin, kardeşinin yanında kalman daha uygundur" dedi. Aralarında geçen bu konuşma Rasûlullah (s.a.)'a ulaşınca, **Ebû Umame**'ye annesinin yanında kalmasını emretti. Bedir Savaşı'na **Ebû Burde** katıldı. Rasûlullah (s.a.) Bedir'den döndüğünde **Ebû Umâme**'nin annesi vefat etmişti. Rasûlullah cenaze namazını kıldılar.⁽⁷⁸⁰⁾

Muhammed İbn Ahmed el-Futûhi İbn Neccar, *Şerhu Kevkebi'l-Munîr*.

(779) *Fethu'l-Bârî*, VI, 54, h. nu. 3698.

(780) *Mecmau'z-Zevâid*, III, 31, Taberânî, "ravilerin hepsi sikadır" der.

b. Tebük Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'ın askerlerinin durumunu gözetmesi

Rasûlullah (s.a.) Tebük Savaşı'na çıktığı zaman, âilevi durumundan dolayı Ali bin Ebû Talib'i orduya kalmaktan muaf tuttu. Allah Teâlâ kişinin savaşa çıkmasına mani teşkil eden bazı özürleri Kur'ân-ı Kerim'de belirtiyor: *"Allah ve Rasûlü için (insanlara) öğüt verdikleri takdirde, zayıflara, hastalara ve (savaşa) harcayacak bir şey bulamayanlara (savaşa katılmamalarından ötürü) bir günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine (kınanmasına) bir yol yoktur. Çünkü Allah çok bağışlayan çok esirgeyendir. Kendilerini bildirip sevk etmen için sana geldiklerinde, 'sizi bindirecek bir binek bulamıyorum' deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimselere de sorumluluk yoktur."*(781)

Komutanın, askerlerin durumunu gözeterek, onları cihaddan muaf tutacağı, durumları şöyle özetleyebiliriz:

a- Aileden birinin kendisine ihtiyaç duyduğu mutlaka başında bulunmasını gerektiren bir hal olduğunda.

b- Bünyede, cihad emrini yerine getirmeğe mani olan bir özrün bulunması; cismin zayıflığı, gözlerin görmemesi, topallık gibi.

c- Savaşa katılmasına mani olan ani bir hastalık veya hazırlanma imkanı bulamayacak kadar fakirleşmesi halinde.

Bu durumlardan herhangi bir özrü olan askerin, savaşa katılması, orduya yük teşkil edecektir. Çünkü, bu

(781) Tevbe 91-92.

şartlarda asker, tüm gücüyle değil, gücünün bir kısmıyla savaşmak zorunda kalacaktır. Oysa savaşta morali yüksek eksiği olmayan asker zafere ulaşır. Özürlü asker için savaşa katılmaması daha faydalıdır.⁽⁷⁸²⁾

Cihad'a çıkmaktan muaf tutulan bu askerler fiili olarak savaşa iştirak etmeseler de, mücahid kardeşleriyle aynı sevabı almaktadırlar. Bu konuda Rasûlullah (s.a.) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyuruyor: " Herhangi bir özrün cihad'a çıkma fırsatı vermediği kişi, cihad eden mücahidlerin sevabına iştirak eder."

X. Savaşta Uygun Yer Seçmenin Önemi

a- Uhud Savaşı'nda yer seçimi

Savaşta uygun bir yer seçimi, sonucu belirleyecek önemli etkenlerdendir. Savaşta tecrübeli kişiler, komutanın en önemli görevlerinden birinin, askerlerini, arkadan gelabilecek bir düşman saldırısına karşı koruyacağı uygun bir yer seçmesi olduğunu belirtmişlerdir.

Bu konuda İmam Mâverdî şöyle der: "Komutanın askerlerini korumak için, üzerine düşen önemli vazifelerinden biri, düşmanla savaşacakları uygun bir yer seçmesidir. Buranın, askerlerin süratle hareket edebileceği, suyu ve yeşilliği olan, ordunun gizlenmesine müsait bir yer olmasına dikkat etmelidir. Çünkü, bu şartlara haiz savaş meydanı, ordunun düşmana hücumuna ve askerlerin irtibatlaşmasına yardımcı olacaktır."⁽⁷⁸³⁾

(782) Muhammed Ferec, a.g.e., 645.

(783) Mâverdî, *El-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 43.

Ensari de aynı konuda; "Komutanın önemli vazifelerinden biri, ordunun arkasını dağa, tepeye yahut nehre vermesidir. Böylece askerler düşmandan gelecek ani hücumlara karşı direnecek ve gizlenme fırsatı bulacaklardır. Çünkü düşman, ordunun ön cephesinden gelecek olursa, askerler tüm güçleriyle düşmana karşı koyacaklardır. Ama düşman, ordunun arka cephesinden beklenmedik bir anda saldırırsa kolayca savunmaya geçilemez ⁽⁷⁸⁴⁾ ve böylece mağlup olunur.

Rasûlullah (s.a.) ordunun karargâh kuracağı yerin seçimine özel ihtimam gösterirdi. Uhud Savaşı'nda, Uhud Dağı'nın önemini çok iyi bilen Rasûlullah (s.a.) dağı arkalarına almış, arkadan gelebilecek bir düşman saldırısını önlemişti. Bu mevkiin önemine en büyük delil şudur: Müslümanlar dağa hâkim oldukları zaman, üstünlük kurmuşlar, okçuların yerlerini terk etmeleri yüzünden ise, hakimiyeti ellerinden kaçırmışlardı. Peygamberimiz (s.a.)'in okçulara yönelik şu sözleri de bu konuyu doğrulamaktadır: "Bizim onlara üstün geldiğimizi görürseniz yerlerinizi bırakmayınız, yahut, onların bize üstün geldiğini görürseniz yine, bize yardım için yerlerinizden ayrılmayınız."

b-Hendek Savaşı'nda yer seçimi

Hendek Savaşı'nda, Rasûlullah (s.a.) ordunun korunabileceği müsait bir yer seçti. **Vâkidî** bu savaştaki yer seçimiyle ilgili olarak şunları rivayet ediyor: "Rasûlullah (s.a.) kendisine ait bir ata binerek, beraberlerinde Ensar ve Muhacirlerden bir grupla, karargâh kuracakları uygun alanı araştırdılar. Kendisi en uygun yer olarak, Sel'a Da-

(784) Evsî, a.g.e., 59-60.

ğı'nı seçti. Dağı ordunun arkasına alarak, Meza'd'tan Zübab tepesine⁽⁷⁸⁵⁾ ve Râtic kalesine kadar uzanan bölgeye hendek kazmayı düşünüyorlardı.⁽⁷⁸⁶⁾ Rasûlullah (s.a.) Sel'a Dağı'nı arkasına alarak arkadan gelebilecek bir düşman saldırısı ihtimalini ortadan kaldırdı.⁽⁷⁸⁷⁾

Ordunun karargâhı ve hendek kazımı için bu bölgenin seçimi çok uygundu. Çünkü, Medine-i Münevvere'nin düşmana sadece kuzey cephesi açıktı. Diğer taraflar ise dağlık olup düşmana geçit vermiyordu. Medine'nin güney cephesinde dağlar, birbirine bağlı yüksek surlar gibiydi. Doğusunda Vâkım⁽⁷⁸⁸⁾ batısında Vebira taşlığı tabii birer kale gibi Medine'yi korumaktaydı. Güney doğusunda Beni Kureyza yahudilerinin kaleleri yer alıyordu. Yahudiler müslümanlara arkadan gelecek bir saldırıya karşı koyma-hususunda teminat vermişlerdi. Çünkü Rasûlullah (s.a.) bu kabile ile müslümanlara düşman bir kavme yardım etmemeleri hususunda anlaşma imzalamıştır.⁽⁷⁸⁹⁾

(785) Lüha, Medine'de ufak bir tepenin adıdır. Seniyyetü'l-Veda yolu, Sel'a Dağı, ile bu tepeyi ikiye ayırmaktadır. Batı cephesinde tam Sel'a Dağının karşısına düşmektedir. Tepe üzerinde Bayrak Camii bulunmakta idi. Günümüzde evler bu tepeyi kaplamış durumdadır. Bu konu için bkz. Ali bin Abdullah es-Semhudî, *Vefa el-Vefa bi-Ahbâri Dâru Mustafa*, II, 308; *Mu'cemu Mealimi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, 131.

(786) Râtic Medine yahudilerinde bazı kimselere ait, kalelerin ismidir. Bkz. Himyerî, *Er-Ravdu'l-Mi'târ fi Haberi'l-Aktâr*, 266; *Muce-mu Meâlimi'l-Hicaz*, IV, 9; *Er-Rasûlû'l-Kâid*, 229.

(787) Megâzî el-Vâkîdî, 2, 445; *Târihu't-Taberî*, II, 570; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 102. Sel'a Dağı Medinenin en meşhur dağlarındandır. Küçük olmasına rağmen, Uhud Dağı'ndan daha meşhurdur. Bugün binalarla kaplanmış vaziyettedir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 236; *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, IV, 223.

(788) Vakım Taşlığı, Medine'nin doğusunda bulunmakta, günümüzde de bu isimle bilinmektedir. Bkz. *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, 283, 285.

(789) Muhammed Ferec, a.g.e., 442.

Rasûlullah (s.a.)'ın Uhud ve Hendek savaşlarında, ordu karargahı için uygun bir alan arayışı bu konunun önemini göstermektedir. Çünkü askerlerin emin bir bölgeye yerleştirilmesi savaşın seyrine etki etmektedir.

XI. Askerlerin Morali İle İlgili Konular

Orduya moral verme, mâneviyatlarını zayıflatacak her türlü sebebin ortadan kaldırılması, komutanın en önemli görevlerindendir. Bu görev ihmal edilecek olursa, askerlerin mâneviyatı zayıflayacak, cesaretleri azalacak ve düşmana karşı güçsüz kalacaklardır.

Bu sebeplerden dolayı Rasûlullah (s.a.) askerlerin mâneviyatını yükseltmeye ve buna mani olacak sebepleri ortadan kaldırmaya özel gayret gösterirdi. Burada sizlere Rasûlullah (s.a.)'ın askerlerin mâneviyatını yükseltmek için kullandığı bir yöntemden bahsedeceğim. Bu yöntem teke tek vuruşmadır. Bedir Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.) sahabeden üç kişiye, Kureyş'ten olan rakipleriyle mübâreze etmeleri (teke tek vuruşmaları) için izin verdi. Mübârezeyi sahabelerin kazanması, müslümanları sevindirdi ve mânevi güç verdi.

Savaşın başında üç süvarilerini kaybetmelerinden dolayı ise müşriklerin ordusunun mâneviyatı çökmüş, yıldırım çarpmış gibi perişan olmuşlardı.⁽⁷⁹⁰⁾

Askerin moralini olumsuz yönde etkileyecek sebeplerin yok edilmesi

Uhud Savaşı'nda müslümanlar, mutlaka halledil-

⁽⁷⁹⁰⁾ Muhammed Abdulkadir Ebû Fâris, *Ğazvetü Bedri'l-Kübrâ*, 62.

mesi gereken iki önemli durumla karşılaştılar. Bu iki sorun orduyu mânevi olarak zayıflatacağından hemen halledilmesi gerekiyordu. Rasûlullah (s.a.), kendisine verilen hikmet ve geniş ufkuyla bu iki soruna uygun çözümler buldular.

a- Büluğ çağına ulaşmamış gençlerin savaşa alınmayışı:

Rasûlullah (s.a.), "Şeyhayn" denilen yere varınca ordusuna sıra halinde dizilmelerini emretti ve baştan sona kontrol ederek, savaşabileceklere orduya katılma izni verdi, yaşı ve durumu müsait olmayanları ise geri çevirdi.

Taberî şöyle der: " Rasûlullah (s.a.) Şeyhayn denilen yere varınca, akşam namazını müteakiben orduyu gözden geçirdi ve askerlerinin bazılarına izin verdi, bazılarını da geri çevirdi."⁽⁷⁹¹⁾ Geri çevirdiği askerlerin sayısı 14 idi.⁽⁷⁹²⁾ Rasûlullah (s.a.) bu teftişinde 15 yaşında yahut daha yaşlı olanlara savaşa katılma izni verdi, yaşı daha az olanlara ise izin vermedi. **İbn Ömer** (r.a.)'in rivayet ettiğine göre, Uhud Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.) kendisini gördüğünde yaşı 14 idi, bu sebepten savaşa katılma izni verilmedi. Hendek Savaşı'nda ise yaşı 15 olduğu için savaşa katılma izni verildi.⁽⁷⁹³⁾

Bu hadisi delil gösteren **İbn Hacer**, komutanın askerlerini kontrol ederek savaşa ehil olanları almasının, ehil olmayanları ise geri çevirmesinin şart olduğunu belirtmiştir.⁽⁷⁹⁴⁾ Hiç şüphesiz komutanın, askerlerini kont-

(791) *Târihu't-Taberî*, II, 505

(792) *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 108; *İbn Seyyid en-Nâs*, a.g.e., II, 7.

(793) *Fethu'l-Bârî*, VI, 492, h.nu. 4098; *Fethu'l-Bârî*, V, 276; *Müslim*, III, 1490, h. nu 1490; *İbn Mâce*, II, 848, h. nu. 2543; *Ebü Dâvûd*, IV, 561, h. nu. 4406

(794) *Fethu'l-Bârî*, V, 279.

rol etmesi gerekiyor. Zira küçük yaştakiler ancak böyle tespit edilebilir. Gençlerin savaşın zorluklarına karşı, direnç gösterememe veya kolayca öldürülebilecekleri ihtimali diğer askerlerin mâneviyatını olumsuz yönde etkileyeceğinden, komutan bu konuyu önemsemelidir.⁽⁷⁹⁵⁾

b- Rasûlullah'ın Uhud Savaşı'na katılanlarla Hamrâ el-Esed'e kadar gitmesi:

Rasûlullah (s.a.) Uhud Savaşı'ndan döndüğünde, Kureyş'in Medine'ye hücum edeceğine dair bir haber duydu ve derhal savaşa katılan mü'minlerle beraber, Hamra el-Esed bölgesine kadar gittiler.

Bu konuda **İbn Hacer** şu rivayette bulunur: '**İbn İshak** der ki: 'Uhud Savaşı Şevval ayının tam ortasında cumartesi günü idi. Bir gün sonra, yani Şevval'in onaltısı pazar günü Rasûlullah (s.a.)'ın habercisi insanlara seslenerek, Kureyş'i takip edeceklerini söyledi. **Câbir İbn Abdullah**, katılamıyacağını belirterek Rasûlullah (s.a.)'dan izin istedi ve o da izin verdi. Rasûlullah (s.a.)'ın bu çıkışı düşmanı korkutmak ve müslümanların kaybının kendilerini korkutmadığını Kureyş'e göstermek içindi. Rasûlullah (s.a.) Hamrâ el-Esed'e vardığında, Huzâa kabilesinden **Said bin Ebi Mabed** ile karşılaştı. **Said**, Rasûlullah (s.a.)'a **Ebû Süfyan** ve beraberindekilerle Ravha denilen yerde karşılaştıklarını ve şöyle dediklerini nakletti: 'Uhud'ta müslümanların ileri gelenleri ile karşılaştık ve onlara öldürücü darbeyi vurmadan geri döndük, müşrikler geri dönerek müslümanlara tekrar saldırmayı düşündüler. **Said bin Mabed** (r.a.) müşriklere şunları söyledi: Rasûlullah (s.a.) bu zamana kadar Medine'nin şahit olmadığı kalabalık bir orduyla peşinizdedir. Bu haber

⁽⁷⁹⁵⁾ Muhammed Abdulkadir Ebû Fâris, *Gazvetü Uhud*, 40.

üzerine fikirlerini değiştirdiler ve Mekke'ye geri döndüler."⁽⁷⁹⁶⁾

Rasûlullah (s.a.) Hamra el-Esed'e kadar müşrikleri takip ederek şunu hedefliyordu: Yenilgiden sonra bile olsa, düşmandan korkmadıklarını göstermek ve sahabenin mâneviyatını yükseltmek. Rasûlullah (s.a.)'ın bu hedefini aşağıda zikredeceğimiz hususları gerçekleştirmek isteyişinden anlamaktayız:

1- Uhud Savaşı'na çıkan müslümanlardan yenilgi duygusunu silmek.

2- Bu günde müminlerin başına gelenlerin ibtila, imtihan ve Allah'ın takdiri olduğunun bilinmesi. Zahirde müşrikler galip gözüксе de hakikatte onların zayıf müminlerin güçlü olduğunun bilinmesi.

3- Müminlerin Allah ve Rasûlüne itaat ettikleri hazırlıklarını tam yaptıkları zaman zaferin kendilerine döneceğinin bilinmesi.

4- Sahabenin düşmanla savaşmaktan korkmayışı ve savaşa istekli olmaları.⁽⁷⁹⁷⁾

XII. Komutanın Adaleti ve Alçak Gönüllülüğü, Askerlerin Kendisini Sevmesine Vesiledir

Askerlere adil davranma

Adalet doğru ve güzel idarenin temel esasıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de yüce Allah şöyle buyuruyor:

(796) *Fethu'l-Bârî*, VII, 373; *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 49; En-Nümerî, *Ed-Dürrer fî ihtisari'l-Megâzi ves-Siyer*, 158

(797) Seyyid Kutub, a.g.e., II, 519

"Gerçekten Allah size, emanetleri ehil olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitici, her şeyi görücüdür."⁽⁷⁹⁸⁾

Rasûlullah (s.a.) insanların en adil olanı idi. **Ebû Said el-Hudrî** (r.a.) şöyle rivayet ediyor: "Rasûlullah bir gün mal taksim ediyordu. Zü'l-Huveysira (r.a.) Peygamberimize, 'âdil davran ey Allah'ın Rasûlü!' dedi. Peygamberimiz de, 'sana ne oluyor, ben âdil davranmayacağım da, kim adil davranacak?' buyurdu.⁽⁷⁹⁹⁾ Rasûlullah (s.a.) hayatında adaletin en güzel örneklerini verdi. Bedir Savaş'ında safları düzeltirken, sahabeden birinin öne çıktığını gördü ve eliyle hafif iterek düzeltti. Sahabî Rasûlullah (s.a.)'tan kısas istemesi üzerine, kısası kabul ettiler.

Habban bin Vasî (r.a.)'nin kavminin şeyhlerinden rivayet ettiğine göre, Rasûlullah (s.a.) elinde boş su kabıyla safları düzeltti, o esnada Beni Adî kabilesinden **Sevad bin Uzeyye**'yi saftan çıkmış olarak gördü⁽⁸⁰⁰⁾ ve elindeki su kabıyla karnını iterek, 'safta düzgün dur ey **Sevad**' dedi. **Sevad** (r.a.) Peygamberimize, 'ey Allah'ın Rasûlü! Allah seni, hakkı ve adaleti gerçekleştirmen için gönderdi, karnımı itmenle beni incittin, hakkımı isterim' dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) karnını açarak, 'hakkını al ey **Sevad**!' buyurdu. **Sevad** (r.a.) Peygamberimizi kucaklayarak karnından öptü. Rasûlullah (s.a.) sordular: 'Böyle davranmana sebep nedir?' **Sevad** (r.a.), 'ey Allah'ın

⁽⁷⁹⁸⁾ Nisa, 58.

⁽⁷⁹⁹⁾ *Fethu'l-Bârî*, X, 552 h. nu 6163; VI, 617, h. nu. 6310; XII, 290 h. nu. 6933; *Müslim*, II, 740, h. nu 1063, 129; II, 744; *İbn Mace*, 161 h. nu 172. *Nesâî*, 4421, III, 493;

⁽⁸⁰⁰⁾ Müstentil kelimesinin manası için bkz. *Lisânü'l-Arab*, III, 576; *En-Nihâye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, V, 13, 66.

Rasûlü! Görüyorsun düşmanla karşılaşma vakti yaklaştı, belki ölebilirim, istedim ki son olarak bedenim mübarek bedeninize dokunsun.' Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) **Sevad** için hayır dualarda bulundular.⁽⁸⁰¹⁾ Bu güzel hadis adil komutanın, askerlerin kalbindeki değerli yerini çok güzel açıklamaktadır. Sahabinin, komutanının karnını öpmesi ona karşı olan sevgisinin büyüklüğünü göstermektedir.

Askerlere Karşı Alçakgönüllü Olma

Tevazu, Rasûlullah (s.a.)'ın savaşta, barışta tüm hayatı boyunca hiç ayrılmadığı bir davranış idi. **Kadı İyâd** (r.a.) şöyle der: " Rasûlullah (s.a.) yüce makamı ve rütbesine rağmen insanların en alçakgönüllüsü idi. Kendisinde kibrin, gururun eseri yoktu. Tevazuuna en büyük delil, kendisine krallık ve peygamberlik yahut kulluk ve Peygamberlik, ikisinden birini seçme yetkisi verildiği zaman, kul ve Peygamber olmayı tercih etmesidir."⁽⁸⁰²⁾ **İbn Ezrak** Rasûlullah (s.a.)'ın tevazusuyla ilgili olarak der ki: "Rasûlullah (s.a.)'ın alçakgönüllü olması tabiidir. Çünkü, bu konuda Allah kendisine böyle buyurmuştur."⁽⁸⁰³⁾

İyad bin Himar (r.a.)'ın rivayetine göre Rasûlullah (s.a.) bir gün ashabına hitap ederek şöyle dedi: "Allah Teâlâ bana vahyederek birbirinize karşı alçakgönüllü olmanızı bildirdi; ta ki hiç kimse kimseye üstünlük taslamasın ve kimse kimsenin hakkına tecavüz etmesin."⁽⁸⁰⁴⁾

(801) *El-Bidâye ve en-Nihâye*, III, 271, Hadis bu senediyle zayıftır, çünkü Habban bin Vâsi'nin rivâyet ettiği şeyhler bilinmemektedir.

(802) Kadı İyad, *Eş-Şifâ bi-Ta'rif Hukûki'l Mustafa* (s.a.), I, 76

(803) Ezrak, *Bedai's-Sülûk fî Tabai'l-Mülûk* I, 512; Müslim, III, 2199. h. nu, 64;

(804) *Nesâî*, 8, 251, H:11014

Her davranışın ifrat ve tefriti olduğu gibi, tevazuun da ifrat ve tefriti vardır. Tevazuda ifrat kibir, tefrit ise zillettir. Dinimizin emrettiği tevazu ise, her işte olduğu gibi vasat olanıdır. ⁽⁸⁰⁵⁾

Rasûlullah (s.a.)'ın bu sıfatını Hendek Savaşı sırasında bariz bir şekilde görmekteyiz. Bu savaşta **Câbir** (r.a.) Rasûlullah (s.a.)'a yemek hazırladığı zaman, o, hendek kazan tüm müminleri çağırarak şöyle dedi: "... İçeri giriniz, izdiham ederek birbirinizi incitmeyiniz." Rasûlullah (s.a.) ekmekleri taksim ediyor, üzerine et koyduktan sonra tandıra veriyor, pişince yine kendisi alıp ashabına dağıtıyordu. Rasûlullah (s.a.), onların doyduğunu anlayınca kadar bu işe devam etti." Rasûlullah (s.a.) ekmeği kendisi pişirip yine kendisi dağıtmakla, tevazunun en güzel örneğini verdi. Askerlerine karşı âdil ve mütevazi davranan Rasûlullah (s.a.) kendisinden sonra gelecek İslâm önderlerine şunu öğretti: Komutanın askerlerine karşı âdil ve alçakgönüllü olması, onların kendisini sevmesi ve emirlerine uymaları için en büyük vesiledir.

Komutanlar askerlerine karşı büyüklük taslayıp zulmederlerse kendilerine karşı askerlerinde nefret birikecek ve sözlerini dinletmeleri mümkün olmayacaktır. ⁽⁸⁰⁶⁾

XIII. Esirlerin Öldürülmesi

a- Bedir Savaşı'nda bazı esirlerin öldürülmesi

Rasûlullah (s.a.) Bedir Savaşı'ndan sonra, Medi-

⁽⁸⁰⁵⁾ Gazâli, *Ihyâi Ulâmi'd-Dîn*, III, 368.

⁽⁸⁰⁶⁾ Muhammed Abdulkadir Ebû Fâris, *Gazvetü'l-Ahzâb*, 120.

ne'ye zaferle döndüğü zaman beraberinde, Allah ve Rasûlüne düşmanlıklarıyla tanınan iki esir vardı. Müslümanlara karşı her zaman savaş çıkırtkanlığı yapan, her fırsatta zulmeden, küfrün önderi bu suçlulara kısas uygulamak gerekirdi. İslâm'ın yayılma döneminde bu iki suçlunun serbest bırakılması, İslâm için büyük tehlike oluşturunca. Çünkü yaşadıkları müddetçe İslâmiyetin yayılmasını engellemek isteyeceklerdi. Bu sebeplerden dolayı, henüz gelişme döneminde olan İslâm davetinin geleceği için bu iki suçlunun öldürülmesi zorunlu idi.⁽⁸⁰⁷⁾ Yine bu iki kişinin öldürülmesi, Hicret'ten önce işkence ettikleri müminler için büyük bir rahatlamaya vesile olacaktı.

a- Bu mücrimlerin ilki, Rasûlullah (s.a.)'ın halasının oğlu olan **Nadr bin Haris** idi. **Nadr**, Rasûlullah (s.a.)'a çok eza vermiş, Bedir Savaşı'nda müşriklerin sancaktarlığını yapmıştı. Peygamberimiz (s.a.) Safra⁽⁸⁰⁸⁾ denilen yere geldiğinde öldürülmesini emretti ve Hz. Ali (r.a.) onu öldürdü.

b- İkinci kişi ise Rasûlullah (s.a.)'a karşı aşırı düşmanlığıyla tanınan, **Ukbe bin Ebû Muayt** idi. Yaptığı zulümlerin karşılığı olarak, Rasûlullah (s.a.)'ın emriyle Hz. Ali tarafından öldürüldü.⁽⁸⁰⁹⁾

Rasûlullah (s.a.)'a verdiği ezalara bazı örnekler:

1- Sahih bir hadis'te rivayet olunduğuna göre, **Ukbe bin Ebû Muayt**, Rasûlullah (s.a.) Mescid-i Haram'da secde'de iken deve işkembesi ve derisini üzerine koymuş-

(807) Muhammed Ahmed Başmîl, *Gazvetü Bedri'l-Kubrâ*, 162.

(808) Safra; Hurma ağaçlarının ve yeşilliğin çok bulunduğu, Medine'ye 1 Keyl uzaklıkta, bugün El-Vasita ismiyle bilinen bir vadi'dir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 412, *Mu'cemu Meâlimi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, 176.

(809) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 305-306.

tu. **Abdullah bin Mes'ud** (r.a.) bu hadiseyi şöyle nakle-
der: " **Rasûlullah** (s.a.) Mescid-i Haram'de secde halinde
iken, etrafında müşriklerden bir grup bulunmakta idi. O
esnada **Ukbe bin Ebî Muayt** beraberinde kesilmiş deve
derisi ve işkembesi ile geliverdi. Peygamberimize yönele-
rek sırtına attı. **Rasûlullah** (s.a.), kızı **Fâtıma** gelinceye
kadar bu halde bekledi. Hz. **Fâtıma** bu çirkin işi yapanla-
ra beddua etti." (810)

2- **Hammad bin Seleme'nin Atâ bin es-Sâib**,
onun da **Şa'bî**'den rivayet ettiğine göre: **Rasûlullah** (s.a.)
Ukbe'nin öldürülmesini emrettiği zaman **Ukbe** dedi ki:
"Ey Muhammed! Beni Kureyşliler'in yanında mı öldüre-
ceksin?" **Rasûlullah** (s.a.), "evet, bunun bana neler yaptı-
ğını biliyor musunuz? Ben Makam-ı İbrahim'in arkasında
secdede olduğum zaman gelerek, ayaklarıyla boynuma öy-
le bastı ki, iki gözüm de çıkacak zannettim" dedi. (811)

Öldürülmesinin delili

Ebû Davud'un kendi senediyle rivayet ettiğine gö-
re, **Dahhak bin Kays**, **Mesruk**'a görev vermek istediği
zaman, kendisine şöyle dedi: "Sözüne güvendiğimiz **Ab-
dullah bin Mes'ud** dedi ki: 'Rasûlullah (s.a.) babanı öl-
dürtmek istediği zaman, baban, 'çocuklarım ne olacak?'
dedi. **Rasûlullah** (s.a.), 'Ateş' (812), diye cevap verdi." **Mes-
ruk** bu rivayetten sonra şöyle dedi: " **Rasûlullah** (s.a.)'ın

(810) *Fethu'l-Bârî*, VI, 282, h. nu. 282; VI,106; VI,165, h. nu. 3854; *F*
VII, 165, 292, h. nu.3960; *Müslim* III, 1418, h. nu 1794; *Nesâî*,
VII, 118, XIV,107, h. nu 9484.

(811) *El Bidâye ve'n-Nihâye*, III,306, Bu kıssanın senedi mürseldir.

(812) **Rasûlullah**'ın ateş sözünden murat, istihzadır. Çocuklarının
hayırsız olmalarına işaret etmektedir. Bu kelime iki anlama
gelmektedir. 1-Kendisinin ve çocuklarının yok olacağı, 2- "Sen
çocuklarının durumunu bırak, onları Allah bilir. Senin yerin ise
ateştir." *Ebû Dâvud*, III,136.

senin için razı olduğu hükme ben de razıyım."(813)

İmam Hattâbî, Ukbe bin Ebî Muayt'in Rasûlullah (s.a.)'ın emriyle öldürölmesini delil göstere-
rek, ordu komutanının, umuma fayda olacağı zaman bazı
esirleri öldürebileceğini belirtmiştir.(814)

Bu iki esirin öldürölmesinde, büyük yararlar oldu-
đu şüphesizdir. Bu yararları şöyle açıklayabiliriz:

1- İslâm davetinin zor bir merhaleden geçtiği o dö-
nemde, zalimlere ve İslâm düşmanlarına büyük bir darbe
vurulmuştur.

2- Allah ve Rasûlüne karşı savaşılanların mutlaka
bir gün cezasını çeceklerine dair, müslümanların kalbi-
nin mutmain olması, maneviyatın yükselmesi. Zalimlerin
bu âkıbetini görmek, düşmandan gelecek ezaya karşı, mü-
minlerin sabır ve tahammöl gücünü artıracaktır.

b-Uhud Savaşı'nda bazı esirlerin öldürölmesi

Müslümanlar bu savaşta, kendilerine düşmanlıkla-
rıyla tanınan iki müşriki esir aldılar. Bunlardan ilki, ka-
bileleri müslümanlara karşı savaşı teşvik eden bir şair,
diğeri de, Kureyş hesabına casusluk yaparken yakalanan
biri idi. Savaş suçlusı olan bu iki kişiye, benzerlerinin
İslâm'a ve müslümanlara tuzak hazırlamaması ve âkıbet-
lerinin ne olacağını bilmeleri için, uygun cezalar vermek
gerekliyordu.

Esirlerden **Ebû Azze el-Cumahî**'yi, Rasûlullah
(s.a.) Bedir Savaşı'nda esir almıştı. **Ebû Azze**, geride yar-
dima muhtaç aile ve çocuklarının olduğunu belirterek,

(813) *Ebû Dâvûd*, III,135, h. nu. 2686. Hasen bir hadistir.

(814) Hattâbî, *Meâlimi's-Sünne*, II, 289.

Rasûlullah (s.a.)'tan kendisini serbest bırakmasını istedi. Rasûlullah (s.a.) da bunun üzerine onu serbest bıraktı. Fakat **Ebû Azze** tekrar müslümanlara karşı savaş çığırtkanlığı yaptı ve Uhud Savaşı'nda esir düştü. Kendisi Rasûlullah (s.a.)'a getirildiğı zaman, bir daha düşmanlık yapmayacağını belirterek serbest bırakılmasını istediysede, Rasûlullah (s.a.) bu teklifi reddederek boynunun vurulmasını emretti. **İbn Kesir** bu hadiseyi şöyle nakleder: "**Ebû Azze Amr bin Abdullah el-Cumahî** Bedir Savaşı'nda esir düşenler arasında idi. Geride, bakıma muhtaç çocukları olan **Ebû Azze**'ye Rasûlullah (s.a.) iyi davrandı. **Safvan bin Ümeyye** kendisine şöyle dedi: 'Ey **Ebû Azze**! Sen şair bir adamsın, şiirlerinle bize destek ver, bizimle ol.' **Ebû Azze** kendisine, 'Muhammed bana Bedir'de büyük iyilik yaptı, bu iyiliğine karşı kendisine muhalefet etmek istemiyorum' dedi. **Safvan bin Ümeyye** kendisine ısrarla 'bize fiilî olarak destek verirsen, sana mal verir, zengin ederim, eğer sözlerinle desteklersen, çocuklarına kendi çocuklarım gibi bakarım' dedi. Bunun üzerine **Ebû Azze**, Tihâme bölgesine çıkarak, Kinâne kabilesini şöyle çağırđı:

"Ey Abdu Menat'ın yiğit evlatları! Sizin babanız **Nuh**'un oğlu **Ham**'dır ve sizler vatanınızın bekçilerisiniz. Bana bir sene sonra müslümanlara galip gelmeyi vaat etmeyin, beni onlara teslim etmeyin, zira İslâm'a girmek bana helâl olmaz." (815)

Uhud Savaşı'nda müslümanlar kendini esir alınca, **Ebû Azze**, 'Ey Allah'ın Rasûlü! Beni serbest bırak' dedi. Rasûlullah (s.a.), "hayır, vallahi seni serbest bıraktığımda

(815) Razzam kelimesinin manası için bkz. *Lisânü'l-Arab* III,62; *El Bidâye ve'n-Nihâye*, IV,10; *Megâzî el-Vâkidi*, I,201.

Mekke'ye gidip, **Muhammed**'i iki defa aldattım diyeceksin, Ey **Zübeyr**! Bunun boynunu vur" dedi. Bu emir üzerine **Zübeyr** (r.a.) boynunu vurdu. Rasûlullah (s.a.) o zaman halk arasında yayılarak mesel olan ve önceden işitilmeyen şu hikmetli sözü söyledi: "Mümin, bir delikten iki defa geçirilemez, iki defa aldatılamaz." (816)

Yeryüzünde fitne çıkaran ve ifsat eden bir kişiye karşı Rasûlullah (s.a.)'ın böyle davranması şer'i siyasettir. Çünkü bu kişiye tekrar iyilikte bulunmak, müslümanlara savaş açmasına imkân sağlamak olacaktır.

Rasûlullah (s.a.)'ın öldürttüğü ikinci şahıs ise, Kureyş'e casusluk yaparken yakalanan, **Muaviye bin el-Muğîre bin Ebî el-Âs** idi. Çünkü kendisini Uhud Savaşı'nda müşrikler geri döndüğü zaman, gayesine ulaşmak için Medine'ye gitmiş, Hz. **Osman**'ın kapısını çalarak içeri girmek istemişti. **Osman** (r.a.) kapıyı açmak için geldiğinde yüzüne karşı şöyle demişti: " Kendini de beni de mahvettin." **Muğîre** de, 'ey amcamın oğlu! Bana karşı senden daha şefkatli kimse olmadığı için sana geldim, beni koruman altına al' dedi. Bunun üzerine **Osman** (r.a.) onu içeri alarak bir köşeye gizledi. Daha sonra **Osman** (r.a.) kendisine eman almak için, Rasûlullah (s.a.)'a gittiğinde, onun şöyle dediğini işitti: "**Muaviye** Medine'dedir. Onu derhal yakalayınız." Bu emir üzerine, Sahabeler **Osman** (r.a.)'ın evine girdiler. **Ümmü Külsüm**'ün gizlendiği yeri göstermesi üzerine, **Muaviye bin Muğîre**'yi gizlendiği yerden çıkartarak, Rasûlullah (s.a.)'ın huzuruna getirdiler. Rasûlullah (s.a.)'ın, öldürülmesini emretmesi üzerine, Hz. **Osman**, "seni hak olarak gönderen Allah'a

(816) *Fethu'l-Bârî* X, 529, h. nu. 6133; *Fethu'l-Bârî*, X, 530; *Müslim*, IV, 2296, h. nu. 2988; *Ebû Dâvûd*, V, 185, h. nu. 4862; *İbn Mâce*, II, 1318 h. nu 3982; *Müsned*, II, 15, 379.

yemin olsun ki, benim buraya gelmem ona eman almak içindi, benim hatırım için onu serbest bırak" dedi. Rasûlullah (s.a.) da bunu kabul etti. Ancak tekrar casusluk yaparken yakalanırsa öldürteceğini yeminle belirtti. Rasûlullah (s.a.) Hamra el-Esed'e gittiğinde, **Muaviye** üç gün kalarak, Kureyş'e ulaştırmak için Rasûlullah (s.a.)'ın askeri hareketleri hakkında bilgiler topladı. Dördüncü günü, Peygamberimiz (s.a.) Medine'ye döndüğünde, **Muaviye** şehirden çıkarak kaçmaya başladı. Peşine düşen **Zeyd bin Hârise** ve **Ammar bin Yâsir** (r.a.) ona yetişerek oklarıyla vurdular. Rasûlullah (s.a.) bu iki sahabeyi **Muaviye** için göndereceği zaman kendilerine, "siz onu şu bölgede, şu yerde bulacaksınız" diyerek. Medine'ye sekiz mil uzaklıkta bir yeri tarif etmişti. Takipçiler Hz. Peygamber'in işaret buyurduğu yerde, onu bularak öldürdüler.⁽⁸¹⁷⁾

Şüphesiz **Muaviye**'nin casusluk yaparak, müslümanlara ait bilgileri düşmana ulaştırması, İslâm devleti için büyük tehlike oluşturunuyordu.

Rasûlullah (s.a.)'ın **Muaviye** için idam kararı vermesi, her zaman ve her yerde insanların yararını gözeten şer'i siyasetin uygulanmasından başka bir şey değildi.

XIV. Savaşın Zorluklarına Karşı Sebat Etme

Savaş meydanındaki sürat, hareketlilik, çoğu askerlerin bedenî ve nefsî zorluklarla karşılaşmasına sebep olur. Savaşa girecek her kişide bulunması gereken sıfat-

⁽⁸¹⁷⁾ Ali Burhanuddin el-Halebî, a.g.e., II, 260.

lardan biri, kılıç darbelerine, ok ve mızrak hücumlarına karşı sebat göstermektir.

a- Uhud savaşı'nda Rasûlullah(s.a.)'ın sebatı

Komutanın savaş meydanında sebat etmesi askerlerinin üzerinde derin izler bırakır. Rasûlullah (s.a.) Uhud Savaşı'nda düşmana karşı sebat göstererek, askerlerine örnek olmuştur. Yine bu tavrı sayesinde dokuz, on parçaya bölünmüş ordusunu mutlak helakten kurtarmıştır. **Kadı İyâd**, Rasûlullah (s.a.)'ın sıfatlarından birinin, savaş meydanında sebat etmesi olduğunu belirterek şöyle der: "Zorluklarla dolu o an geldiği zaman, zırhlı askerler ve yiğitlikleriyle tanınan herkes dağılmış, Rasûlullah (s.a.) ise düşmana hücum ederek, savaş meydanında sebat etmişti. Cesur askerlerin dağıldığı bu anda o tek başına mücadelesini sürdürdü."⁽⁸¹⁸⁾

Hadis ve siyer alimleri Uhud Günü'nde onun sebat ve kahramanlığını anlatan pek çok rivayetlerde bulunmuşlardır. Bunlardan üçünü zikretmekte yarar görüyorum:

a- Ali bin Ebî Tâlîb bir rivayetinde şöyle der: "Uhud Savaşı'nda insanlar Rasûlullah (s.a.)'ı yalnız bıraktığı ve herkesin dağıldığı vakit, ölümlere baktım ve onu öldürülenler arasında görmedim. Kendi kendime şöyle dedim: 'Vallahî o ölümler arasında olmadığına ve savaştan da kaçmayacağına göre, yaptığımız hatadan dolayı Allah bize kızdı ve Rasûlünü semaya kaldırdı. O zaman ne duruyorum, savaşarak ölmem daha hayırlıdır' dedim. Kılıcım la savaşa devam ettim, ta ki kını kırılıncaya kadar. Sonra diğer bir topluluğa yöneldiğimde Rasûlullah (s.a.)'ı arala-

(818) Kadı İyad, *Eş-Şifa bi-Ta'rifî Hukûki'l Mustafa (s.a.)*, I, 66.

rında buldum." (819)

b. **Enes** (r.a.)'in, rivayet ettiğine göre, Rasûlullah (s.a.) Uhud Savaşı'nda, yanında Ensar'dan yedi kişi, Kureyş'ten de iki kişi olmak üzere yalnız bırakıldı. Müşrikler kendisini kuşattığı zaman etrafındakilere şöyle dedi: "Bunları bize kim yaklaştırmazsa ona cennet vardır, cennet de benim yanımdadır." Ensar'dan biri ilerleyerek müşriklerle ölünceye dek savaştı. Sonra müşrikler tekrar hücum ettiler. Rasûlullah (s.a.), "kim bunları bize yaklaştırmazsa ona cennet vardır, yahut benimle beraberdir" dedi. Ensar'dan biri daha ilerleyerek savaştı, o da şehit düştü. Bu durum Ensar'dan yedi kişi şehit düşene kadar devam etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) geri kalan iki ashabına: "savaştan kaçan arkadaşlarımız bizi terk etmeleriyle, adil davranmadılar" dedi. (820)

c. **Câbir İbn Abdullah** (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre, Uhud Savaşı'nda insanlar Rasûlullah (s.a.)'ı yalnız bıraktığı vakit, o, **Talha bin Ubeydullah** (r.a.)'ın da bulunduğu Ensar'dan oniki kişi ile bir kenarda idi. Müşrikler Rasûlullah (s.a.)'ı kuşatınca, sağa sola baktı ve "içinizden kim bunlarla savaşacak?" dedi. **Talha**, "ben ey Allah'ın Rasûlü" dedi. Rasûlullah (s.a.), "senden başka kim var?" diye sorunca, Ensar'dan biri, "ben savaşırım ey Allah'ın Rasûlü!" dedi ve ölünceye kadar savaştı. Rasûlullah (s.a.) nereye yönelse müşriklerin hücumuyla karşılaşıyordu. Tekrar, "içinizden kim bunlarla savaşır?" diye sordu. **Talha** (r.a.) yine, "ben savaşırım ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Rasûlullah (s.a.), "senden başka kim var?"

(819) *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 112, Hadisin sıhhati için bkz. Zehebî, *Mizânu'l-İtidal fî Nakd'ir-Ricâl*, VI,

(820) *Müslim*, II, 1415, h. nu. 1789; *Müsned* I, 463; *Nesâî*, I, 122, h. nu. 337; I, 290, h. nu. 1097.

diye yine sordu. Ensar'dan biri, "ben savaşırım ey Allah'ın Rasûlü!" dedi ve müşriklerle ölünceye dek savaştı. Bu durum birkaç defa tekrar etti. Her müdafaada bir kişi şehit düşüyordu. Sonunda Rasûlullah (s.a.) **Talha bin Ubeydullah** ile tek başlarına kaldılar ve Rasûlullah (s.a.) yine, "kim bunlara karşı savaşacak?" diye sordu. **Talha** tekrar, "ben ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. **Talha** (r.a.) o gün, Rasûlullah (s.a.)'ı korumak için tek başına 11 kişiyle savaştı ve neticede ellerini ve parmaklarını kaybetti. Bu esnada acıdan dolayı inlemişti.⁽⁸²¹⁾ Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.); "Ey **Talha**! bunun yerine sabredip Allah'ı zikretseydin, insanların gözü önünde, melekler seni yükseltirdi" dedi. Daha sonra Allah müşrikleri geri çevirdi.⁽⁸²²⁾

Yukarıda zikrettiğimiz bu hadislerin tümü Rasûlullah (s.a.)'ın Uhud Savaşı'ndaki karar ve sebatına işaret etmektedir.

b- Huneyn Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'ın sebatı

Müslümanlar, sabah karanlığında Huneyn vadisine indikleri zaman, düşman vadinin yüksek kısımlarına gizlenmişti. Müslümanlar düşmanın bu planından habersizce başlarına oklar yağmur gibi inmeye başlayınca kadar yürümeye devam ettiler. Bu anda saflar bozuldu ve denizin dalgalanması gibi ordu birbirine girdi. Rasûlullah (s.a.) ve az bir topluluk haricinde herkes çareyi kaçmakta bulmuştu. Herkesin kaçtığı o anda Rasûlullah (s.a.) sebat ederek yüksek sesiyle etrafına şöyle nida ediyordu: "Ey

(821) Hassi; bu kelimenin anlamı için bkz. *En-Nihâye fî Garibi'l Hadis ve'l-Eser*, I,385, *Lisânü'l-Arab*, I,634.

(822) *Nesât*, VI,29,30; *Fethu'l-Bârî*, VII,360.

insanlar! Nereye kaçıyorsunuz? Ben **Abdullah**'ın oğlu **Muhammed**'im. Sesimi işiten bu tarafa gelsin, ben buradayım. ⁽⁸²³⁾ Korkudan kaçışan insanlar bu nidayı işitmediler. Bunun üzerine, Rasûlullah (s.a.) sesi daha gür olan amcası **Abbas bin Abdulmuttalib**'e insanlara seslenmesini emretti. Sesi duyan müslümanlar, sesin geldiği yöne dönerek Peygamberleri etrafında tekrar toplandılar. Böylece savaş meydanında denge müslümanların lehine değişti. Bu değişimde en büyük etken, Rasûlullah (s.a.)'ın düşman önünde korkmadan sebat etmesi ve bunun neticesi olarak müminlerin maneviyatının yükselmesi idi. Bu savaşta Rasûlullah (s.a.)'ın cesur tavrının, savaşın neticesini belirlemede büyük rolü olmuştur. Bu sebatları sayesinde kendilerinden sayı ve silah olarak kat kat fazla düşmana üstün gelinmiştir. Rasûlullah (s.a.)'ın bu tavrından, savaş meydanında komutanın sebat etmesinin, askerlerin üzerinde ne derece büyük etki bıraktığını anlamaktayız.

Komutan savaş meydanında zor durumlarda, cesaretle sebat gösterirse bu durum kendine tabi olan askerlere de intikal edecektir. Zira komutan, askerler için kendi nefislerini gördükleri ayna gibidir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Huneyn Savaşı'nın ikinci bölümünde çoğu müminlerin meydanı terk ettiği bu savaşta, müminlerin zafere ulaşmasında en büyük etken Rasûlullah (s.a.)'ın sebat etmesidir. ⁽⁸²⁴⁾

Uhud ve Huneyn savaşlarından aldığımız bu örneklerden bizlere önemli dersler çıkmaktadır: Komutanın sa-

(823) Bu Hadis hakkında bilgi daha önceden verilmişti.

(824) Muhammed Ferec, a.g.e., 601; M. Ş. Hattâb, *Er-Rasûlu'l-Kâid* 380; M. Ferec, *El-Medrese el-Askeriyye*, 614; *Fethu'l-Bârî*, 8,32. Muhammed Ahmed Başmil, *Gazvetü Huneyn*, 129, 150, 371, 372.

vaş meydanında sebat etmesi savaşın sonucunu belirlemede mühim bir rol oynamaktadır. Zor durumlarda kararlılık ve sebat gösteren komutan, sözden önce hareketleriyle sebat etmeyi askerlerine öğretmelidir.

Şüphesiz askerleriyle birlikte savaşan ve tüm zorluklara karşı onlarla birlikte mücadele eden bir komutanın askerler üzerindeki etkisi savaş meydanından uzakta, dünyevî işlerle meşgul bir komutanın askerleri üzerinde bırakacağı etkiden çok daha fazladır.

XV. Savaşta Propaganda Yöntemlerini Kullanma

a- Hudeybiye Anlaşması'ndan örnekler

Düşmanı psikolojik açıdan etkileme soğuk harbin en önemli esaslarından biridir. Bu silahı yerinde ve zamanında kullanmak fiilî savaşta daha etkilidir. Rasûlullah (s.a.) Hudeybiye Anlaşması'nda atlı ve deve üstündeki askerlerin müşrikleri temsilen gelen **Hâlis bin Alkame**'nin önünden Allah'ı tekbir ve tehlil ederek geçmelerini emrederek, müminlerin gücünü göstermelerini sağlamıştır. Rasûlullah (s.a.)'ın bundan muradı; Kureyş elçisi vasıtasıyla, düşmanlara mümin askerlerin düzenini ve gücünü göstermek idi. (825)

İmam Ahmed, Kureyş'in kendilerini temsilen **Hâlis bin Alkame**'yi göndermelerini şöyle rivayet eder: "Kureyş anlaşma yapmak için kendilerini temsilen **Hâlis bin Alkame**'yi Rasûlullah (s.a.)'a gönderdi. **Alkame** o va-

(825) Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 274,287.

kit Habeşliler'in başkanı durumunda idi. Rasûlullah (s.a.) kendisini gördüğü vakit ashabına şöyle dedi: 'Bu gelen adam kavminin çok saygı duyduğu, sözünü dinlediği biridir. Atlı ve deve üstündeki askerleri onun önünden geçmek üzere harekete geçirin.' **Hâlis bin Alkame**, İslâm ordusunun vadi boyunca bu geçişini görünce dehşete düştü ve Rasûlullah (s.a.)'a gelmeden Kureyş'e şu mesajı verdi: 'Ey Kureyşliler! Ben karşımda yenilmeyecek bir ordu gördüm!' Onlar da şöyle karşılık verdiler; 'sen otur. Bu oyunları bilmeyen bir bedevîsin.'

b- Mekke'nin fethinde bu yöntemin kullanılması

Rasûlullah (s.a.) psikolojik savaş metodunu, Mekke'nin Fethi'nde de uygulamıştır. **Ebû Süfyan**'ı, İslâm ordusunun bulunduğu dağın yüksek kısmına, bölgeye hakim bir yerde bekletmesini amcası **Abbas**'a emretmişti. Rasûlullah (s.a.)'ın bu davranışından kast, geçit halinde olan İslâm ordusunun gücünü **Ebû Süfyan**'a göstermek idi. Rasûlullah (s.a.) amcasına şöyle demişti: "**Ebû Süfyan**'ı dağın girişindeki boğazda beklet, İslâm ordusunun gücünü, kuvvetini yakından görsün." (826)

Rasûlullah (s.a.) bu davranışıyla, Kureyş'in lideri durumunda olan **Ebû Süfyan**'ın mukavemetini, maneviyatını çökertmeyi hedefliyordu. Onun vasıtasıyla da tüm Kureyşliler'in maneviyatını çökertecekti. Çünkü **Ebû Süfyan**'ın Kureyş üzerinde her konuda ağırlığı vardı. Onun, yenilgiyi kabullenmesi demek, Kureyş'i yenmek

(826) Rasûlullah'ın, İslâm ordusunu boğazdan geçirerek, Ebû Süfyan'a yukardan izletmesindeki hikmet; Ebû Süfyan'ın İslâm ordusunun azamet ve gücünü görmesidir. Zira bu geçiş bir sahrada olsa idi bu derece tesirli olması düşünülemezdi.

demekti.

Böylece Rasûlullah (s.a.) **Ebû Süfyan'a** İslâm ordusunun düzen ve teçhizatını göstererek Mekke'yi savaşızsız bir şekilde teslim almak istiyordu. Rasûlullah (s.a.) bu yöntem sayesinde hedefine ulaşmıştı. **Ebû Süfyan**, izlediği ordunun gücünden etkilenerek kavmine görüşlerini şöyle aktarmıştı: "Ey kureyşliler! **Muhammed** karşı koyamayacağınız bir orduyla kapınıza gelmiştir."⁽⁸²⁷⁾ Rasûlullah (s.a.) böylece Kureyş'in mukavemetini savaşızsız bir şekilde yok ediyordu.

Bu yöntemin başarısına en büyük delil, Rasûlullah (s.a.)'ın Mekke'ye girdiği vakit, kayda değer bir mukavemetle karşılaşmadan, Kureyş'in kendi isteğiyle fetih ordusuna teslim olmasıdır.⁽⁸²⁸⁾

XVI. Savaş Meydanını Seçerken Ordunun Çıkarını Gözetme

a- Huneyn Savaşı'nda yer seçimi

Bir savaş için en uygun bölgenin seçilmesi, savaşın seyrini ve sonucunu belirleyen önemli etkenlerdendir. Bundan dolayı Rasûlullah (s.a.) bu konuya tüm savaşlarında önem verirdi. Huneyn Savaşı'nda Hevâzin kabilesinin Mekke'ye doğru yürüdüğünü duyunca, Rasûlullah

(827) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 290.

(828) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 8; İbn Hişam, *Es-Sîretu'n-Nebeviyye*, IV, 23; *Zâdu'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, II, 191; M. Ş. Hattâb, a.g.e., 327, 349; Muhammed Ferec, a.g.e., 569; Muhammed Ferec, *El-Medresetü'l-Askeriyyeti'l-İslâmiyye*, 60; Ramazan el-Bâtî, *Fikhu's-Sîre*, 407.

(s.a.) derhal harekete geçti. Onlar Mekke'ye ulaşmadan Huneyn'de karşı karşıya geldiler. Bu plan Allah Teâlâ'nın Rasûlü'ne gösterdiği hikmet dolu bir lütuftu. Rasûlullah (s.a.) Hevâzinliler'i Huneyn'de durdurmayıp Mekke'ye ulaştırdı, iki tehlikeli durum meydana gelecekti.

1- Mekke'yi fethetmekle müslümanların kazandığı zaferin kaybedilmesi ve putlardan temizlenen bu güzel şehrin tekrar ehl-i şirkin eline geçmesi.

2- Hevâzin kabilesi Mekke'ye girseydi, bunu fırsat bilen Kureyşliler, içerden bir cephe açarak, müslümanları arkadan vuracaklardı. Hevâzin kabilesinin 20.000 silahlı askerinin bulunduğu bu savaşta eğer Huneyn mıntıkasında durdurulmasalardı, İslâm'ın geleceği için büyük tehlike oluşturacaklardı.

Şüphesiz bu kadar kalabalık düşman ordusu, müslümanlara bir cepheden saldırıya geçseydi, İslâm ordusu helâkla karşı karşıya kalacaktı. Fakat Allah'ın yardım ve lütfu neticesinde Rasûlullah (s.a.) bu siyaseti uygulayarak müminleri mutlak bir yok olmadan kurtardı.

Rasûlullah (s.a.)'ın bu askerî planı üzerinde düşündüğümüz zaman, onun tecrübesinin yanında, basiretini ve olabilecek her ihtimali değerlendirdiğini görmekteyiz.

b-Tebük Savaşı'nda yer seçimi

Rasûlullah (s.a.), Rumların müslümanlara karşı savaşa hazırlandıklarını duyduğu vakit, önündeki iki yoldan birini seçmek mecburiyetiyle karşı karşıya idi:

1- Rumlara mukavemet göstermeden ilerlemelerine müsaade edip, onların seçeceği bir yerde ve zamanda onlarla savaşmak.

2- Rasûlullah (s.a.)'ın, ordusuyla derhal hareket ederek, vatanlarını korumak için sınıra kadar gidip orada düşmanla karşılaşmaları. Nitekim Rasûlullah (s.a.) buna karar kılarak, ordusuyla Tebük'e, Şam sınırına kadar gitti.

Rasûlullah (s.a.) çözüm olarak bu yolu seçmişti. Burada üç askeri hususiyeti özetle zikredeceğim.

1- Düşmanın üzerine hücum etmek, komutana ve askerlerine moral verir.

2- Düşmanla Şam sınırında buluşma, müslümanlara stratejik olarak büyük destek sağlayacaktır. Düşmanın kendilerine üstün geldiğini düşünse bile, müslümanların geri çekilerek, orduyu tekrar tanzim ve takviye ederek yeni bir hücumla geçme imkânı olacaktır.

3- İslâm ordusunun Medine'den 778 km. uzaklıktaki Tebük yöresine gitmesi, askerler için bir tatbikat niteliğinde idi.⁽⁸²⁹⁾

(829) Muhammed Ferec, a.g.e., 638-639.

RASÛLULLAH (S.A.)'IN KATILDIĞI SAVAŞLARDAN ALINACAK İDARÎ DERSLER

I. Bedir Savaşı'ndan Alınacak Dersler

a-Savaş anında doğal şartlardan yararlanma

Rasûlullah (s.a.) her savaşta yer ve zamanı gözete-
rek doğal şartlardan yararlanırdı. Buna en güzel örnek,
Bedir Savaşı başlamadan önce ordunun konumunu değiş-
tirmesidir. Bu konuyla ilgili olarak **Makrizî** şöyle der:
"Rasûlullah (s.a.), müşrikler Bedir'e inmeden evvel kalktı
ve güneş doğunca ordusunu batıya yönlendirerek, güneş
arkalarına gelecek şekilde saf tutturdu. Müşrikler ise gü-
neş ışınlarıyla karşı karşıya idi." (830)

Rasûlullah (s.a.)'ın böyle davranması, onun savaşta

(830) Makrizî, a.g.e., I, 79.

ne derece tedbirli olduğunu ve ordusunun yararı için tabiat şartlarından ne derece istifade ettiğini göstermektedir. Rasûlullah (s.a.) güneşi arkalarına alarak askerin güneş ışınlarıyla karşı karşıya gelerek görme gücünün zayıflaması⁽⁸³¹⁾ ve düşmana mukavemetinin azalması⁽⁸³²⁾ tehlikesini ortadan kaldırmıştır.

Bu manada **Ensârî** der ki: 'Ordu komutanının dikkat edeceği hususlardan biri, savaş anında, güneş ve rüzgârın askerlerin arkasında olacağı vakti seçmesidir. Çünkü, güneşin askerin karşısında bulunması, kimi askerlerin görüş sahasını daraltacak, kiminin de görmesine engel olacaktır.'⁽⁸³³⁾ Rüzgârın arkaya alınması ise, göze gelecek toz ve kumlara mani olmak içindir. Zira göze gelen toz, toprak gözlerin kapanmasına sebep olabilir.⁽⁸³⁴⁾

Bedir'de Rasûlullah (s.a.)'ın böyle davranması, güneş, rüzgâr ve coğrafi konum gibi unsurların savaş dengesindeki önemine işaret etmektedir.

Allah Teâlâ melekleri vasıtasıyla, bu unsurlardan yararlanmadan Rasûlünü muzaffer kılmaya kadiridi. Fakat Rasûlullah (s.a.) bu unsurlardan yararlanarak kendinden sonra gelecek askerî önderlere bu yolu izlemeleri gerektiğini belirtmiştir. Tüm bu yöntemler İslâm ordusunu zafere ulaştıracak, her önderin kudreti dahili olan vasıtalarıdır.

(831) Aşâ, kelimesinin manası için bkz. *Lisânü'l-Arab*, IV, 787.

(832) Mübarekfürî, *Tuhfetü'l-Ahvezi Şerhu Camii't-Tirmizi*, VII, 175.

(833) El-Havez'in manası için bkz. *El-İfsâh fî Fıkhi'l-Luga*, I, 615.

(834) Evsî, *Tefric el-Kurûb fî Tedbîr el-Hurûb*, 70; *Muhtasar fî Siyâseti'l-Hurûb*, 33; Sadebî, *Et-Temsil ve'l-Muhadara*, 153; Abdurrahman A'zam, *Batalu'l-Ebtâl*, 84.

b-Yönetimin, zaman ve mekanı gözeterек kararlar alması

Askerî yönetimde en başarılı idare, değişik zaman ve mekanlarda umûmun faydasını gözönünde tutarak uygun kararlar alan idaredir. Rasûlullah (s.a.) askerî sahada yerine göre ikna, yerine göre de yönlendirmeyi yöntem olarak kullanmıştır.

Rasûlullah (s.a.) Bedir Savaşı'nda ashabıyla dört yerde istişarede bulunarak ikna metodunu kullandılar. O askerlerini teorik kurallar ile değil güven ve sevgiden kaynaklanan bir idare ile komuta ediyordu. Rasûlullah (s.a.) kendi görüşerini değil, şûra neticesinde doğruluğuna inandığı görüşleri uygulardı.⁽⁸³⁵⁾

İslâm dini, komutan ile asker arasındaki münasebetin esasının sevgi, tevazu ve rıfk olmasını emretmektedir. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de buyurur ki: " *O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; umuma ait işlerde onlara danış.*"⁽⁸³⁶⁾

Bu âyetin tefsirinde şehid **Seyyid Kutub** şöyle der: "Eğer kaba ve katı yürekli olsaydı onun etrafında gönüller birleşmezdi. İnsanlar merhametli kalbe, müsamahakâr tebessüme, onları kuşatan şefkate, ve hilme muhtaçtırlar. Onlara veren, fakat kendilerinden birşey beklemeyen, onların üzüntülerine katlanıp kendileri-

(835) Rasûlullah'ın ashabıyla istişare ettiği dört yer: 1-Gelmekte olan ticarî kervan hakkında, 2-Kureyş'in kervanı, korumak için hareket ettiğinde, 3-Habbab bin Münzir'in görüşünü kabul etmesi, 4-

Esirlerin durumu hakkında.
(836) Âl-i İmrân, 159.

ni üzmeyen, yanında daima ihtimam, riayet, sevgi, şefkat, müsamaha ve rıza buldukları bir kalbe muhtaçtırlar. İşte Rasûlullah (s.a.) böyle bir kalbe sahipti."⁽⁸³⁷⁾

Rasûlullah (s.a.)'ın Bedir Savaşı'nda kullandığı yönlendirme metodunda şu özellikleri görmekteyiz:

1- Düşman yaklaştığı vakit, sahabenin ok atmasını emretmeleri. Bu durumda hedefi vurmak daha kolay olacaktır.

2- Rasûlullah (s.a.)'ın, saflar karışınca kadar kılıçları kınından çıkarmayı yasaklaması.

3- Rasûlullah (s.a.)'ın ok atmada iktisatlı olmayı emretmesi.⁽⁸³⁸⁾

Bu üç durumda Rasûlullah (s.a.)'ın yönlendirmeyi bir yöntem olarak kullanması zorunlu idi. Çünkü O'nun makamı, süratli, âcil ve kesin kararlar vermeyi gerektiriyordu.

c-Komutanın, askerlerini savaşa teşvik etmesi

Rasûlullah (s.a.) Rabbinin emrine uyarak her savaşta ashabını Allah yolunda savaşa çağırırdı. Allah Teâlâ müslümanları bizzat kendisi savaşa çağırarak şöyle buyurur: "*Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi (kişi) bulunursa, (onlar) 200 kâfire galip gelirler. Eğer sizden 100 (kişi) olursa, kâfir olanlardan 1000'e galip gelirler. Çünkü onlar, kavraması olmayan bir millettir.*"⁽⁸³⁹⁾

(837) Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l Kur'ân*, I, 500- 501.

(838) Muhammed Abdulkadir Ebû Fâris, *Gazvetü Bedri'l-Kübrâ*, 63.

64.

(839) *Enfâl*, 65,

Rasûlullah (s.a.)'ın ashabını savaşa çağırması çeşitli şekilde oluyordu. Bazan Allah yolunda öldürülen kişinin cennetteki derecesini açıklayarak; bazan onları zaferle müjdeleyerek; bazan da düşmandan birini öldürenin, üzerindeki eşyalara sahip olabileceğini vaad ederek müslümanları teşvik ediyordu.

Bedir Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.) **Ebû Cehil**'in üzerindeki eşyaların, **Muaz bin Amr bin Cemuh**'a verilmesini emretmişti. Bu sebepten bazı fakihler, öldürülen kişinin üzerindeki eşyaların, eğer umumî yarar olursa, öldürene verilebileceğini savunmuşlardır.⁽⁸⁴⁰⁾ Fakihlerin bazıları selbin öldürene verilebilmesi için bazı şartlar öne sürmüşlerdir. Bunlar özet olarak şöyledir:

1- Öldüren kişinin ganimet almaya hak kazananlardan olması: Savaşa müslümanlara yardım için gelip de, yardım etmeyenler, savaştan kaçanlar, kâfirler, ganimet olarak hiçbir şey alamıyacaklarından, selbden de bir şey alamazlar.

2- Savaşın devam ettiği bir anda rakibiyle vuruşması, yahut kâfirlerin safına girerek öldürmesi: Karşı tarafa ok atarak birisini öldürürse öldürülenin eşyasını alamaz.

3- Öldürülen kişinin kendisini savunacak durumda olması: Yaralı birini yahut esir alınan kişiyi öldürürse selbi alamaz.

4- Öldürülen kâfir müslümanlara zarar verebilecek nitelikte biri olmalıdır. Yani düşman kötürüm olmamalı-

(840) *Kitâbu'l-Kâfi*, I, 477; Zeynülabidin en-Necim, *El-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*, V, 91-92; Mevsilî, *El-İhtiyâr li-Ta'li'l-Muhtar* IV, 209; Meydânî, *El-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*, IV, 130; Mugnî, IX, 229,

dır. Kötürümle savaşılmayacağı gibi, selbi de alınmaz.

5- Öldürülen kişinin, Rasûlullah (s.a.)'ın öldürülmesini yasakladığı gruptan olmaması; Rasûlullah (s.a.) yaşta, çocuk, kadın ve ihtiyarların öldürülmesini yasaklamıştı.⁽⁸⁴¹⁾

ç-Savaş esirleriyle ilgili uygulamalar

Bedir Savaşı neticesinde müminler, karşı taraftan 70 kişiyi esir almışlardı. Bu esirlerin durumu hakkında Allah Teâlâ'dan bir hüküm gelmediği için, Rasûlullah (s.a.) bu konuyu hemen ashabının büyüklerinden olan Hz.Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e götürerek istişare ettiler.

Ebû Bekir (r.a.) esirleri fidye karşılığı serbest bırakmak fikrindeydi. Alınan bu fidyelerle müslümanların güçleneceğini umuyordu. Hz. **Ömer** (r.a.) ise, esirlere uygulanacak en uygun hükmün, boyunlarının vurulması olduğunu savunuyordu. Rasûlullah (s.a.) **Ebû Bekir** (r.a.)'in görüşünü benimsedi ve bu uygulamadan dolayı Rabbinden şu hitabı aldı: *"Yeryüzünde ağır basıp (küfrün belini kırıncaya) kadar, hiçbir Peygambere, esirleri bulunması yaraşmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, halbuki Allah (sizin için ebedî olan) ahireti istiyor. Çünkü Allah Azîz'dir (dostlarını düşmanlarına galip kılar), Hakîm'dir (dünyanın mı ahiretin mi daha hayırlı olduğunu pek iyi bilir. Yanılma ile verilen hükümlerden ötürü azap etmemek hususunda, Allah'tan bir emir gelmemiş olsaydı, aldığınız fideden ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu."*⁽⁸⁴²⁾

(841) Bkz. *Mugnî*, IX, 235-236; Muhammed Necib Mustafa, *El-Mecmû Şerhi'l-Mühezzibi's-Şirâzi*, XVIII, 113-114.

(842) *Enfâl*, 67-68.

Allah Teâlâ'nın, habibine bu karardan dolayı hitap etmesi iki sebeptendi:

a- Bedir Savaşı'nda müslümanlar sayısı olarak az, müşrikler ise çoğunlukta idi. Esirlerin öldürülmesi halinde, onların gururları kırılıp kendilerine olan güvenleri sarsılacak ve tekrar müslümanlarla karşılaşmaya cesaret edemeyeceklerdi. Şüphesiz bu, esirler karşılığında alınan dünyalık mal ile kıyaslanamayacak şekilde yararlı olacaktı.

b- Müminlerin, buğuz ve düşmanlığının müşriklere karşı ortaya konması: Bu sebep, Hz. **Ömer** (r.a.)'in görüşünde açık bir şekilde gözükmektedir. Kendisi görüşünü Rasûlullah (s.a.)'a şöyle belirtmişti: "Esirler hakkındaki görüşüm, -yanındaki adamı işaret ederek- bana bu kişinin kafasını vurmamı izin vermendir. Hz. **Ali**'ye **Ukayl**'ın, **Hamza**'ya da onun kardeşinin kafasını vurmasına müsaade etmendir. Böyle yaparak küfrün ileri gelenlerine karşı herhangi bir meylimizin bulunmadığını Allah'a karşı göstermeliyiz." (843)

Hz. **Ömer**'in bu görüşünde onun kararlılığını ve ince anlayışını görmekteyiz. O şartlarda umumun yararını gö-rerek fikrini belirtmiş ve bu görüşü Kur'ân ve Sünnet'le aynı doğrultuda olmuştur.

İbn Kudâme harp esirleri hakkında hüküm verirken, umûmî yararı göz önünde tutmanın gerekliliği hakkında güzel bir taksim yapmıştır.

Komutan savaşta aldığı esirler hakkında karar vermekte serbesttir. Öldürülmelerinde yarar görürse öldürtür, iyi davranmada fayda görürse karşılıksız güzel mua-

(843) *Müsneid*, I, 32.

melede bulunur. Fidyede maslahat olursa, fidye alır, köle olarak da alabilir. Bu saydıklarımızdan hangisinde müminlere yarar varsa, komutan onu yapmakta serbesttir. Alınan esirlerin durumu değişik olacağından, onlara karşı takınılacak tavır ve hüküm de değişik olacaktır. Esirler arasında sağ kalmasında müslümanlara zarar gelecek kuvvet sahibi biri için ölüm en uygun karardır. Aralarında zayıf, zengin ihtiyarlar olabilir. Bunlar için de fidye en uygun olanıdır. Yine esirler arasında müslümanlara sempati ile bakanlar olabilir. Bunlara karşı güzel davranarak, serbest bırakmak, İslâm'a girmelerine vesile olacağından, böyle bir uygulama en doğru karar olur. Kadın ve çocuklar gibi hizmetinden yararlanılacak esirlerin köle olarak alınması müslümanların yararına bir karardır. Tüm bu durumları göz önünde tutarak en uygun kararı verecek olan kişi komutan olduğundan, bu kararın ona bırakılması en doğrusudur.⁽⁸⁴⁴⁾

İbn Kudâme sözünün devamında şöyle der: "Bu durumlardan herhangi biri sabit olursa, verilecek karar kişisel istekler doğrultusunda değil, umûmun yararına olmalıdır ve bu içtihad taviz verilmeden uygulanmalıdır. Şüpheyeye düşülür ve hüküm kesinlik kazanmazsa esirin öldürülmesi daha evlâdır."

Rasûlullah (s.a.), yukarıda zikrettiğimiz dört değişik kararı yerine göre kullanmıştır:

(844) *Mugnî*, IX, 221-222; Muhammed Necib Mustafa, a.g.e., XIX, 313; *Zîl'ı, Tebyînu'l-Hakâik Şerhi Kenzi'd-Dekâik*, III, 349; *Mebûsât*, X, 24; *Kâsânî*, *Bedâi's-Sanâi fî Tertîb eş-Şerâi*, IX, 4324; *El-Umm*, IV, 176; *Tuhfetu'l Muhtac bi Şerhi'l Minhâc*, IV, 2047; *Eş-Şâfi' es-Sagîr*, *Nihâyetu'l-Muhtac ila Şerhi'l-Mihâc*, VIII, 68; İmam Malik, *El Müdevvenetu'l-Kübrâ*, II; *Haşiyetü'l Adevî*, II, 172; *El-Furû*, 212- 213.

1- Bedir Savaşı'ndan sonra esir alınan **Ukbe bin Ebî Muayt** ve **Nadr bin Hâris**'in öldürülmesini emrettiler.

Uhud Savaşı'nda ise **Ebû Azze el-Cumahî** ve **Muaviye bin el-Muğîre**'nin öldürülmelerini buyurdular. Rasûlullah (s.a.)'ın diğer üç hükme yönelmeden dört kişiyi öldürtmesi, müslümanlara yararın bu hükümle sağlanabileceğinden dolaydır.

2- Rasûlullah (s.a.) esirlere iyi davranmıştır:

a- Rasûlullah (s.a.)'ın **Sümâme bin Esal**'e iyi davranması: **Ebû Hüreyre** (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre; Rasûlullah (s.a.) Necid mıntikasına doğru süvari göndermişti. İslâm askerleri Benî Hanife kabilesinden **Sümâme bin Esal**'i yakalayarak esir aldılar. Medine'ye getirerek Mescid'in direklerinden birine bağladılar. Rasûlullah (s.a.) Sümâme'nin yanına geldi ve "benim ne yapmamı bekliyorsun ey **Ebû Sümâme!**" dedi. **Ebû Sümâme**, "sen insanlara zulmetmeyen, bilakis affeden birisin, bu sebepten bana iyi davranacağını umuyorum. Eğer beni öldürtürsen, geride intikamını alacak erleri olan birini öldürmüş olursun. Bana iyi davranırsan en doğruyu yaparsın. Beni serbest bırakmak için ne kadar mal istersen iste" dedi. Rasûlullah (s.a.) bir gün sonra tekrar gelerek, "benim ne yapmamı bekliyorsun ey **Ebû Sümâme?**" dedi. **Sümâme**, hayır umduğunu belirtti. Üçüncü gün, Rasûlullah (s.a.) yine uğradı ve aynı soruyu sordu. **Ebû Sümâme**'de öncekilere benzer bir cevap verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.), **Ebû Sümâme**'yi serbest bıraktı. **Ebû Sümâme** mescidin yanındaki hurmalığa giderek yıkandı. Geri döndüğünde Rasûlullah (s.a.)'ın huzuruna gelerek: "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Mu-

hammeden abduhu ve Rasûlühü" dedi.⁽⁸⁴⁵⁾

Bu hadis-i şerif, hiçbir karşılık olmaksızın iyi davranmayı gösterir.

b- Rasûlullah (s.a.) Hudeybiye Savaşı'nda, Ten'im dağından yuvarlanarak düşenlere de iyi davranmıştı.

3- Rasûlullah (s.a.) bedel karşılığı bazı esirleri serbest bırakmıştır:

İslâm ve müslümanların yararına olacağı zaman, Rasûlullah (s.a.) bazı esirleri bedel'le serbest bırakırdı.

a- Rasûlullah (s.a.) Bedir'de alınan bazı esirleri bedel'le serbest bırakmışlardır. Hz. **Ali** (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre, Rasûlullah (s.a.) şöyle dediler: "**Cebrâil** (a.s.) bana gelerek Bedir esirleri hakkında şu iki hükümden birini seçmenizi bildirdi: Esirlerin öldürülmeleri yahut fidye verdikten sonra, müslümanlardan öldürülen her kişi için birinin öldürülmesi. Müşrikler bunu işittikleri vakit, "hem fidye verip hem de öldürülecek miyiz?" dediler.⁽⁸⁴⁶⁾

Bu hadis-i şerif, Rasûlullah (s.a.)'ın Bedir esirlerinden alınan bedelleri kabul etmesine delâlet etmektedir.

b- **Umran bin Husayn** fidye ile serbest bırakılması: Benî Sakîf kabilesinin Benî Ukayl ile anlaşma yaptıkları için birbirlerine destek veriyorlardı. Benî Sakîf kabilesi Rasûlullah (s.a.)'ın ashabından iki kişiyi esir aldı. Müslümanlar da Benî Ukayl'den bir esir aldılar. Beraberinde Rasûlullah (s.a.) 'ın Hicret'te bindiği Adbâ⁽⁸⁴⁷⁾ isim-

(845) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 87, h. nu. 4372; *Müslim*, III, 1386-1387, h. nu. 1764; *Ebû Dâvûd*, III, 129, h. nu. 2679; *Müsned*, II, 246-252-483.

(846) *Tirmizî*, V, 292-294, h. nu. 1567.

(847) *El-Adbâ*, Rasûlullah'ın üzerinde hicret ettiği devenin adıdır.

li deve de vardı. Rasûlullah (s.a.) esir bağılı olduğu halde yanına geldiğinde, adam, "Ey **Muhammed!**" diye çağırdı, Rasûlullah (s.a.) da yaklaşarak, "Ne istiyorsun?" dedi. Adam, "beni ve Adbâ isimli ⁽⁸⁴⁸⁾ deveyi niçin aldın?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.), "seni dostunuz Benî Sâkîf, kabilesine misilleme olarak, Abdâ'yı da kıymetinden dolayı aldım" dedi ve yanından ayrıldı. Adam tekrar Rasûlullah (s.a.)'ı çağırdı. Rasûlullah (s.a.) rahmet ve şefkatinden dolayı tekrar yanına geldi ve "benden ne istiyorsun?" buyurdu. Adam, "ben müslümanım" deyince, Rasûlullah (s.a.) adama, "eğer kendi iradenle söylüyorsan, gerçek kurtuluşu erdin" dedi ve yanından ayrıldı. Adam tekrar, "Ey **Muhammed!** diye nida etti. Rasûlullah (s.a.) üçüncü kez yanına gelerek, "ne istiyorsun?" diye sordu. Adam, "ben aç ve susuzum. Bana yiyecek ve su ver" dedi. Rasûlullah (s.a.) adamın bu ihtiyacını temin etti ve iki kişi karşılığında serbest bıraktı.

4- Bazı, esirlerin köle olarak alınması:

Rasûlullah (s.a.) müslümanların yararına gördüğü için bazı esirleri köle olarak almıştır. **Ebû Said el-Hudrî** (r.a.)'nin **Buhârî** ve **Müslim**'den rivayet ettiğine göre, Benî Kureyza yahudileri **Sa'd bin Muaz** (r.a.)'ın hükmüne razı oldukları vakit, Rasûlullah (s.a.) **Sa'd'a** yakın bir yerdeydi. Kendisine iyice yaklaştığında dediler ki "İçiniz-

Gasvâ, Ceda diye de adlandırılır. Bu deveyle beraber Ebû Bekir'den de deve satın almıştı. Bkz. *Et-Tabakâtü'l-Kubrâ*, I,492. Muhammed bin İshak bin İsmail, *Tereketu'n Nebi* (s.a.) 100; Sâbikatü'l-Hâc: Rasûlullah'ın devesinin adı. Bkz. *Fethu'l-Bârî*, VII, 73, h.nu. 2872; II, 340; *Nesâî*, VI,827; *Müsned*, III, 103-253.

(848) *Müslim*, IV, 1262, h. nu. 1641; *Ebû Dâvûd*, III, 609, 612, h. nu. 3316; *Nesâî*, VIII, 203; XIV, 107 h.nu. 10888; *Tirmizî*, V,294, h. nu. 1568; *İbn Mâce*, I,687, h. nu. 2124.

de en hayırlınız olan **Sa'd**'ın hatırına ayağa kalkınız." **Sa'd** Rasûlullah (s.a.)'ın yanına oturdu ve dedi ki: 'Beni Kureyza yahudileri senin hükmünü kabul ettiler. Ben onlara; savaşılanların öldürüleceğini, kadın ve çocukların esir alınacağını söyledim'. Rasûlullah (s.a.), "Sen onlara Allah'ın hükmü ile hükmettin" dedi. ⁽⁸⁴⁹⁾

Bu hadis, müşriklerin kadın ve çocuklarının esir ve köle olarak alınabileceğine delildir.

Rasûlullah (s.a.) Benî Mustalık Savaşı'nda **Cuveyriyye binti Hâris**'i câriye olarak aldılar, bu konuyla ilgili iki delil zikredeceğim.

a- Sahih bir hadiste belirtildiğine göre hücum ederek, savaşılanları öldürtmüş, kadın ve çocukların yanında **Cuveyriyye binti Haris**'i esir olarak almıştı.

b- Hz. **Âişe** (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre; Benî Mustalık'tan alınan esirler taksim edilince, **Cuveyriyye binti Hâris**, sahabeden **Sâbit bin Kays**'a düştü. Kendisi güzel bir kadın olup, onu gören herkes güzelliğine hayran kalırdı. Köle olan kişi belirli mal karşılığında hürriyetine kavuşabilirdi. **Sâbit bin Kays**'a verecek yeterli malı olmadığı için Rasûlullah (s.a.)'a gelerek yardım istediler. **Âişe** (r.a.) der ki: "Vallahi onu evimin önünde gördüğüm zaman, kendisine kızmıştım. Rasûlullah (s.a.)'ı kıskandığımndan dolayı görüşmelerini istemiyordum."

Cuveyriyye, Rasûlullah (s.a.)'ın huzuruna girerek dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben kavminin ileri gelenlerinden biri olan **Cuveyriyye**. Başıma gelenlerden bilgin

(849) *Fethu'l-Bâri*, VI, 165. h. nu. 3803-3044; VII, 407. h. nu. 6262, II, 49; *Müslim*, III, 388, 1389, h. nu. 1768, 1769; *Dârimî*, II, 238; *Ebû Dâvud*, V, 390; *Nesâî*, II, 327, h. nu. 3960

vardır, esir oldum ve paylaşımında **Sâbit bin Kays**'a düştüm. Kendisine fidye vererek hürriyetime kavuşmayı istedim. Ancak, gerekli fidyeyi sağlayamadım. Bu konuda bana yardımcı ol." Rasûlullah (s.a.), "Sana ondan daha hayırlısını vereyim mi?" dedi. **Cuveyriyye**, "nedir o Allah'ın Rasûlü?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.), "fidyeni ödesem benimle evlenir misin?" dedi ve **Cuveyriyye** kendi isteğiyle 'evet' diyerek kabul etti. Fidyesi ödenerek hürriyetine kavuştu ve Rasûlullah (s.a.) onun kavminden yüzlerce kişiyi serbest bıraktı. Hz. **Âişe** (r.a.) der ki: "Kavmine bu kadar hayrı dokunan bir kadın görmedim."⁽⁸⁵⁰⁾

II. Uhud Savaşı'ndan Alınacak Dersler

a-Komutanın emirlerine uymamanın tehlikesi

Savaşın kazanılmasında komutanın emirlerine uymanın büyük rolü vardır. Askerlerin bunun için komutanlarına tam itaat etmeleri gerekir.

Çünkü askerî harekete yön vermek bu emirlerin nasıl uygulanacağını kontrol etmek konusunda tek yetkili komutandır.⁽⁸⁵¹⁾

Müminlerle müşriklerin ikinci karşılaşması olan, Uhud'da Rasûlullah (s.a.), kendisinden sonra gelecek, mümin asker ve komutanlara yol göstermesi açısından bu konuya büyük önem vermiştir. Askerlerin kendilerine verilen emirlere uymaları savaşın seyrini ve sonucunu belir-

⁽⁸⁵⁰⁾ İbn Hişam, *Es-Siretu'n-Nebeviyye*, III, 339-340

⁽⁸⁵¹⁾ Muhammed Feroc, *El-Abkariyye el-Askeriyye fi Gazevâti'r-Rasûl* 413,

lemedeki en önemli etkidir. Rasûlullah (s.a.) bu savaşta müminleri arkadan gelebilecek bir hücumu karşı korumaları için dağa okçular yerleştirmiş ve her durumda yerlerini terketmemelerini önemle tenbih etmişti. Fakat okçular bu emre uymamışlar ve bu yüzden müminler nice acılara, kayıplara katlanmışlardı.⁽⁸⁵²⁾

Komutanın emirlerine uymama neticesinde meydana gelecek felaketlere en güzel örnek, Uhud'da okçuların, kendilerine verilen göreve muhalefet etmeleri yüzünden, yalnız kendilerinin değil tüm müminlerin yenilgisine sebep olmalarıdır.⁽⁸⁵³⁾

O günde müminlerin halini yüce Allah Kur'ân'da şöyle vafediyor: *"Nihayet, öyle bir an geldi ki, Allah arzuladığı galibiyeti size gösterdikten sonra zaafa düştünüz; (Peygamberin verdiği) emir konusunda tartışmaya kalkıştınız ve âsi oldunuz. Dünyayı isteyeniniz de vardır, ahireti isteyeniniz de vardır. Sonra Allah, sizi denemek için onlara karşı yardımını üzerinizden çekti. Yine de sizi bağışladı. Zaten Allah, müminlere karşı çok lütufkârdır."*⁽⁸⁵⁴⁾ Bu âyet, emre muhalefet eden okçuların durumunu açıklamaktadır. Onlardan bir kısmı ganimet sevdasına kapılmış, aralarında tartışma başlamıştı. Komutanları olan, Rasûlullah (s.a.)'ın emirlerine mutlak şekilde itaat edenlerle, ganimet peşindekiler arasında geçen bu ihtilaf isyana kadar vardı. Arzu ettikleri zaferi gözleriyle gördükten sonra ikiye bölündüler. Bir kısmı dünya ganimetini istiyordu, bir kısmı da âhiret sevabını. Bu sebepten Allah Teâlâ onları zor bir imtihana tabi tuttu.⁽⁸⁵⁵⁾

(852) Okçuların muhalefetini daha önce anlatmıştık.

(853) *Fethu'l-Bârî*, VII, 353.

(854) Âl-i İmrân, 152.

(855) Seyyid Kutub, a.g.e., I, 6494.

Okçuların Peygamber'e muhalefet etmelerinin başka bir sonucu da, dünya nimetlerine yönelmeleri ve maneviyatlarının zayıflaması yüzünden, Allah'ın melekleri vasıtasıyla yardımını göndermeyiştir. Bu konuda **Muhammed Reşid Rıza**, şu âyetin tefsirinde der ki: "O, zaman sen, müminlere şöyle diyordun: İndirilen üç bin melek Rabbimizin seni takviye etmesi, sizin için yeterli değildir?" Evet, siz sabır gösterir ve Allah'tan sakınırsanız, ve eğer onlar (düşmanlarınız) şu anda üzerinize gelirlerse, Rabbiniz, alametli beşbin melek sizi takviye eder."⁽⁸⁵⁶⁾

Bedir Savaşı'nda müminler az ve zayıftılar. Onlar tüm güçleriyle savaştılar. Allah'a tevekkül ettiler. Allah Teâlâ'da onlara, az olmalarına rağmen sebat etmelerini, Allah'ı çok anmalarını emreliyordu. "*Ey iman edenler, (savaşmak için) herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki zafere erişesiniz.*"⁽⁸⁵⁷⁾ Bedir Savaşı'nda, Allah'ın bu emrine uyan müminler, sebat göstererek, onun yoluna tüm güçlerini kullandılar, nefisleri onun dinini yüceltmekten başka hiçbirşeye yönelmedi. Rasûlullah (s.a.)'ın emirlerine titizlikle uyuyorlardı. Allah ve Rasûlüne olan saf imanları ruhlarını öyle kuşatmıştı ki, küfür ordusuna karşı meleklerle yardımlaşma, onlarla karşılaşma olgunluğuna ermişti.

Uhud Savaşı'nda ise, daha işin başlangıcında, bazı müslümanlar münafıkların tesirinde kalarak, neredeyse bütün müminlerin helakına sebep olacaktı. Daha sonra, imanlarında sebat gösterdiler ve savaşa katılarak kendilerinden kat kat fazla olan müşriklere üstün geldiler. Savaşın ikinci bölümünde ise bir grup mümin kendilerine

⁽⁸⁵⁶⁾ Âl-i İmrân, 124-125.
⁽⁸⁵⁷⁾ Enfal, 45.

verilen görevi terkederek ganimet toplamaya koştular, böylece komutanlarına ve Peygamberlerine muhalefet ettiler.

Emre muhalefet eden bu insanların ruhları, Allah'tan gelecek bir yardımı kabule hazır değildi. İmanları da, bu yardımı yapacak meleklerle bağlantı kurma kemale ermemişti. Allah'ın hazır ordusu olan meleklerden hiçbir yardım alamadılar. Çünkü, O'ndan gelen yardımlar, müminlerin manevî hazırlığına göre inmektedir.⁽⁸⁵⁸⁾ Uhud Savaşı'nda başlangıcında zafer müminlerindi. Savaşın devamında ise bazı askerlerin komutanlarının emirlerine muhalefet etmeleri yüzünden sonuçta yenilgiye uğradılar. O günde sahabenin başına gelen acılar, bize, emre itaatın önemini belirtmektedir. Komutanın emirlerine tam olarak uyma, çoğu kez fiilî olarak savaşmaktan iyi sonuçlar verir.⁽⁸⁵⁹⁾

b- Askere moral vermenin gerekliliği

Ordunun asker ve silah gibi maddî hazırlığının yanında manevî hazırlığa da ihtiyacı vardır. Orduya moral vermenin gerekliliği hususunda, savaşta tecrübe sahibi kişiler şöyle der: "Savaşta askerler, beden gibidirler. Askerlere moral verme ise, bedendeki ruh gibidir. Ne zaman bedene ruh verilirse bedenler o vakit hayat bulacaklardır."⁽⁸⁶⁰⁾ Rasûlullah (s.a.) tüm savaşlarında askerlerinden sebat etmelerini, düşmana karşı güçlü olmalarını isterdi. Her savaştan önce askerlerini Allah için savaşa teşvik eder ve sabırlı olmalarını buyururdu. Uhud Savaşı'nda da ashabını cesaretlendirmişti. **Vâkıdî** bu konuda şöyle riva-

(858) Reşid Rıza, *Tefsîru Menâr*, 114-115.

(859) Serahsî, *Şerhu's-Siyerü'l-Kebîr*, I, 60.

(860) Sadık bin Hasen, *El-İbretü minıma Câe fil Gazvi ve-Şehadeh ve'l-Hicre*, 13.

yet eder: "Uhud günü Rasûlullah (s.a.) ayağa kalkarak ashabına hitap etti: "Ey insanlar, Rabbimin bana Kur'ân'da buyurduğu gibi ben de size, O'nun emirlerine itaat etmenizi, yasaklarından kaçınmanızı emrediyorum. Bu gün siz, büyük bir ecir ve sevap fırsatıyla karşı karşıyasınız. Kim Allah için sabreder, sebat gösterir ve savaşırsa o kazançlıdır. Allah yolunda cihad etmenin zorlukları vardır. Allah'ın güç verdikleri müstesna, bu zorluklara sabredenler azınlıktadırlar. Allah emirlerine itaat edenlerle beraberdir. Şeytansa Allah'a âsî olanlarla beraberdir. Cihadınıza sabırla başlayınız ve sonuçta onun vadini bekleyiniz. Emirlerime tam olarak dikkatle uyunuz. Ben sizin yararınıza olan şeyleri isterim. İhtilafa düşme, kavgalaşma, görevi ihmal etme Allah'ın sevmediği huylardandır. Bu huy-lara sahip bir orduya Allah yardımını indirmez, onları muzaffer kılmaz."⁽⁸⁶¹⁾

Rasûlullah (s.a.)'ın bu hutbesi üç önemli konuyu iş-lemektedir:

- 1- Savaş meydanında ciddi ve uyanık olma.
- 2- Düşmanla karşılaşma anında sabırlı olma.
- 3- İhtilaf ve ayrılığa düşmenin kötülüğü.

Rasûlullah (s.a.)'ın askerlerine hitap ederek onlara moral vermesinden şu sonucu çıkarıyoruz: Askerler maddî yönden, yani sayı ve silah yönünden ne kadar kuvvetli olursa olsun, dünyadan ziyade âhirete meyilli olmadıkları müddetçe bu gücün hiçbir yararı olmaz. Bu şuuru askere verecek olan ise komutanın kendisidir. Ne vakit onlar da bir zaaf, tereddüt ve şüphe sezerse derhal kalple-

⁽⁸⁶¹⁾ *Megâzî el-Vâkıdî*, I, 221, 222.

rine Allah yolunda cihad sevgisini aşılmalıdır.

c-Askerleri hayır konusunda teşvik etme

Komutanlığın sorumluluklarından biri de, askerlerin sıkıntılarını gidermek ve düşmanla savaşa hazırlamak için onlara kalıcı heyecan vermektir.

Rasûlullah (s.a.) Uhud Savaşı'na başlamadan önce, ashabının kalbindeki sıkıntıları gidermek ve onlara heyecan vermek için elindeki kılıcı kaldırarak, "bu kılıcı kim alacak?" diye sordu. Bu soru karşısında tüm sahabenin dikkati bir noktaya yönelmiş, heyecanları zirveye ulaşmıştı. Herkes kılıcın kendine verilmesini arzuluyordu. Rasûlullah (s.a.) orduyu düşmana karşı savaşa yönlendirecek, bu silahın hakkını verecek güçlü ve yetenekli birini arıyordu.⁽⁸⁶²⁾

Enes (r.a.)'in rivayet ettiğine göre, Rasûlullah (s.a.) Uhud'da eline kılıcı alarak şöyle dedi: "Bu kılıcı benden kim alacak?" Tüm sahabe elini uzatarak, "ben, ben ey Allah'ın Rasûlü!" dediler. Daha sonra, "kim bu kılıcın hakkını verecek?" deyince, geri çekildiler. **Ebû Dücâne** (r.a.), "ben o kılıcın hakkını vermek şartıyla alırım ey Allah'ın Rasûlü!" dedi ve o kılıçla müşriklerin başlarını vurdu.

Zübeyr bin Avvam da şu rivayette bulunur: "Rasûlullah (s.a.) Uhud günü kılıcını ashabına göstererek, "bu kılıcı hakkı ile hanginiz alacak?" dedi. **Ebû Dücâne** (r.a.) yerinden kalkarak, "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben onun hakkını vermek şartıyla alıyorum. Onun hakkı nedir?" dedi. Zübeyr (r.a.) der ki: " Rasûlullah (s.a.) kılıcı ona verdi ve **Ebû Dücâne** savaş meydanına çıktı. Ben de onu ta-

(862) Muhammed Abdulkadir Ebû Fâris, *Gazvetü Uhud*, 66.

kip ettim, önüne gelen müşrikleri biçiyordu." (863)

Günümüzde İslâm önderleri, Rasûlullah (s.a.)'ın bu söz ve fiillerine uyarak konuya önem vermelidirler. Zira, askerlerin savaşa istekle girmeleri, heyecan ve iman güçlerine bağlıdır. Komutanın, askerlerini bu üslûp ile hayra çağırması, gönüllerde derin izler bırakacak ve onların cesaretle savaşmalarına vesile olacaktır.

ç-Psikolojik savaşta savunma

Psikolojik savaşla ilgilenen uzmanlar, bu yöntemin insan üzerinde olumsuz tesir bıraktığı konusunda ittifak halindedirler. Bundan dolayı her iki taraf da bu silahı kullanmak için fırsat kollar. Bu savaş, doğru haberlerin bilinmemesiyle daha kolay amacına ulaşır. Çünkü yalan haber ve dedikoduları yok edecek tek silah, gerçeğin askerler tarafından bilinmesidir.

Bu konuya şu örneği verebiliriz: Uhud Savaşı'nda müslümanlar yenilgiye uğrayınca, müşrikler bunu fırsat bilerek, müminleri psikolojik olarak çökertmek için, Rasûlullah (s.a.)'ın öldüğü haberini yaydılar. Bu yanlış ve kasıtlı haber, müslümanlar üzerinde çok kötü tesir yaptı ve savaş sonunda yenilmelerine sebep oldu.

Zübeyr bin Avvâm (r.a.) bu haberin, İslâm ordusunun saflarında yaptığı tesiri şöyle anlatıyor: "O kargaşa anında kalabalıktan, şeytan kılığında biri yüksek sesle; **Muhammed öldürüldü**" diye bağırdı. Bu yalan haber müminleri perişan etti ve herkes bir kenara dağıldı. O anda sahabe üç kısımdı: Bir kısmı ölü, bir kısmı yaralı, diğeri bir kısmı da hezimete uğramıştı." (864)

(863) Mecma'z-Zevâid, V, 109.

(864) Bu hadisi Ibn Hacer, *El Metâlibü'l-Âliyye ve Zevaidu'l-*

Bu yalan habere, Rasûlullah (s.a.) sesini yükselterek şöyle cevap verdi: "Ey falan! Ben Allah'ın Rasûlü Muhammed'im, yanıma gelin, bana gelin."⁽⁸⁶⁵⁾

Müslümanların içinde bulunduğu o zor anda, bu hakikatın ortaya çıkmasının iki büyük yararı olmuştur:

a- Yalan haber yayarak, müslümanların mâneviyatını kırıp, hezimete uğratmak isteyen müşriklerin oyununun bozulması.

b- Dağınık haldeki, müslümanların tekrar toplanarak, yeniden kendilerine güvenmeleri.

d-Savaş meydanında Allah'a tevekkül etme

Allah Teâlâ, koyduğu değişmez kurallarla insandan kaynaklanan her işi, sebeplerle alakalı kılmıştır. Sebeplere tevessül edilmeden yapılan hiçbir iş hedefine ulaşmaz.

Gerçek tevekkül, hayra, güzele ulaşmak, zararı uzaklaştırmak için, insanın üzerine düşen tüm sorumlulukları yerine getirdikten sonra neticeyi Allah'a bırakmasıdır. Üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmeden insanın Allah'a tevekkül etmesi ise âcizliktir. Mümin o kişidir ki; ne tevekkülünde sebeplere tevessül etmeyerek acizlik gösterir, ne de, sebeplere tevessül ettim diyerek herşeyi yaptığını sanır. Müminin tevekkülü, üzerine düşeni yaptıktan sonra neticeyi Allah'a bırakmaktır.

Mesânidi's-Semâniye'de zikretmiştir, IV, 217; *Fethu'l-Bârî*, VII, 349, h. nu 4043.

(865) Makrızî, a.g.e., I, 130; *Ali bin Burhaneddin Halebî*, a.g.e., II, 505; M.C.A. Mahfûz, *El-Medhalu ile'l-Akîdeti ve'l-Istirâciyyeti'l-Askeriyyeti'l-İslâmiyye*, 137; M.C.A. Mahfûz, *En-Nazariyye el-İslâmiyye fi'l-Harbi'n-Nefsiyye*, 64-65; *İktibâsü'n-Nizâm el-Askeri fi Ahdi'n-Nebî*, 155.

Bu sebeple, Allah'a tevekkül edenlerin en büyüğü olan Rasûlullah (s.a.) kendinden sonra gelecek müminlere tevekkülün mahiyetini öğretmek için, sayısız güzel örnekler verdiler. Uhud Savaşı'nda, Kureyş'in Medine'ye doğru geldiğini duyunca, ashabına silahlanmalarını emretti ve sabahlara kadar nöbet tuttular. **Habbab bin Münzir** (r.a.) müşriklerin sayısını haber verdiğinde, Rasûlullah (s.a.) kendilerine şöyle demişti: "Onların gücü hakkında kimseye bir kelime dahi söyleme, Allah bize yardımcı olarak yeter, O, ne güzel vekîldir."⁽⁸⁶⁶⁾

Rasûlullah (s.a.) ashabıyla Hamrâ el-Esed'e gittiği vakit, yolda Abdulkays kabilesinden bir grupla karşılaşmıştı. Onlar **Ebû Süfyan**'ın müslümanları yok etmeyi, öldürücü bir darbe vurmaya planladığını söyleyince Rasûlullah (s.a.), "Allah bize yeter, O, ne güzel vekîldir" dedi.⁽⁸⁶⁷⁾

İbn Abbas (r.a.) bir rivayetinde der ki: "**İbrahim** (a.s.) ateşe atıldığı zaman '*Allah bize yeter, O, ne güzel vekîldir*' demişti. Rasûlullah (s.a.) da, 'müşrikler sizi yok etmek için toplandılar, onlardan korkun' dedikleri vakit aynı duayı okumuştur. Bir kısım insanlar müminlere, 'düşmanlarınız sizin için toplandılar; aman sakının onlardan' dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha artırmış ve, 'Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir' demişlerdir."⁽⁸⁶⁸⁾

Gerçekten Allah'a tevekkül edenlerin âkıbetini Mevlâ Teâlâ âyetin devamında şöyle açıklamaktadır: "Bu-

(866) *Megâzî el-Vâkıdî*, I, 208.

(867) *Târihu't-Taberî*, 2, 536

(868) Âl-i İmrân, 173; *Fethu'l-Bârî*, VIII, 229 h. nu. 4563-4564; *Beyhakî*, 317.

nun üzerine, kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan, Allah'ın nimet ve keremiyle geri geldiler. Böylece Allah'ın rızasına uymuş oldular. Allah büyük kerem sahibidir."⁽⁸⁶⁹⁾

e-Komutanın düşmanı yakından izlemesi

Komuta merkezinin, her fırsatta hücumla geçeceğini göz önünde tutarak, karşı güçlerin hareketini yakından takip etmesi gerekir. Askerî yetkililer, düşman güçlerine karşı uygulanacak en güçlü hilenin, ordunun karşı tarafın hareketine karşı çok uyanık ve temkinli davranması gerektiğini söylerler.⁽⁸⁷⁰⁾ Rasûlullah (s.a.) Uhud Savaşı'nın sonunda, Kureyş'in hareketine karşı ordusunu hazır tutmuş, gelebilecek her türlü saldırıyı hesaba katarak onları uzaktan takip etmişti.

İbn İshak rivayetinde der ki: " Rasûlullah (s.a.) **Ali** (r.a.)'yi çağırarak kendisine şöyle dedi: 'Kureyş'in izini takip et, ne yapıyorlar, hedef ve muratları nedir, bak ve bana haber getir. Eğer onlar develere binip atları yanlarına almışlarsa, anla ki Mekke'ye yönelmişler; atlara binip develeri önlerine almışlarsa, onların hedefi Medine'dir. Canımı kudret elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, eğer Medine'ye gelecek olurlarsa, onlarla başa baş savaş dışarı atacağız.' **Ali** (r.a.) diyor ki: "Onları takip etmek üzere çıktım ve develerine binmiş Mekke'ye gider vaziyette buldum."⁽⁸⁷¹⁾

Rasûlullah (s.a.)'ın, Kureyş'in hareketini, savaştan sonra dahi takip etmesi, kendinden sonra gelecek İslâm

(869) Âl-i İmrân, 174.

(870) Hersemî, *Muhtasar fî Siyâseti'l-Hurûb*, 19.

(871) İbn-i Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III,45-46; İbn Seyyid en-Nas, a.g.e., 2,79.

önderlerini irşat içindir. Allah Teâlâ dileseydi, Rasûlüne vahiy yoluyla, Kureyş'in niyet ve hedefini bildirebilirdi. Bu işi, Rasûlüne bırakması, İslâm önderlerine yol göstermesi ve örnek olması içindi.

Bu kıssadan öğrendiğimiz diğer bir husus Arapların âdetleri gereği savaş zamanı atlara, savaştan sonra develere binerek, atlarını dinlendirmeleridir. Rasûlullah (s.a.) bu bilgileri Hz. Ali (r.a.)'ye vererek Kureyş hakkında bilgi edinmesine yardımcı oldu. Bundan şu dersi çıkartıyoruz: Düşmanın hedef ve harekâtının mahiyetini öğrenmek için, onların örf ve ananelerini, nakil aracı olarak kullandıkları araçların özelliklerini bilmek zorunludur.

III. Hendek Savaşı'ndan Alınacak Dersler

a-Kadın ve çocukların korunması

Rasûlullah (s.a.) müttefik güçlerin üzerlerine doğru geldiğini duyunca, müminlerle hendek kazmaya karar verdiler ve hendek kazmaya başlamadan önce kadın ve çocukların Beni Hârise kabilesinin kalesine gizlenmelerini emrettiler. (872)

Cephede savaşan askerlerin aile ve çocuklarının emniyette olmasının, askerlerin moral kazanmasında önemli yeri vardır. Askerin kalbi, geride bıraktığı eşi ve çocukları için mutmain olursa, gözü arkada kalmaz ve tüm gücüyle savaşır. Aksi durumda, maneviyatı zayıflar, içinde bir huzursuzluk meydana gelir ve tüm ordu bundan zarar görür.

(872) Mahmûd Şîr Hattâb, *Er-Rasûlû'l-Kâid*, 229.

Rasûlullah (s.a.)'ın Hendek Savaşı'nda böyle davranmasında, İslâm orduları için güzel bir örnek vardır. Askerlerin aile efradının emniyette olması zafere ulaşmayı kolaylaştırır.

b-Düşman saflarında kasıtlı haberler yayarak morallerini bozma

Savaşlar aldatma üzerine kâimdir. Bu aldatma, düşmana hile yapma, düşman safında kasıtlı haberler yayma yahut hedef saptırma şeklinde olabilir. Hendek Savaşı'nda müslümanlar, yahudi, müşrik, münafık, çeşitli düşman hücumuyla karşı karşıya idiler.

Rasûlullah (s.a.) kendilerinden, sayı ve silah olarak kat kat fazla olan ve İslâm'ı yok etmek için gelen bu güçlere karşı durmanın zor olacağını biliyordu. Bu sebeple düşmanın birliğini bozmak için yeni bir yöntem uygulamak gerekiyordu. Bu da, gizli bir yolla grupları parçalamak, birbirine düşürmekti.

Rasûlullah (s.a.)'ın bu siyasetini, yeni müslüman olan ve müslümanlığını gizleyen, Araplar'ın kendine güven duyduğu **Naîm el-Gatafânî** uyguladı. Tüm grupları gezerek birbirleriyle yardımlaşmalarına mani olan bu sahabe sayesinde müttefik kuvvetlerin hile ve planları geri tepti; gayelerine ulaşmadan döndüler. (873)

Naîm el- Gatafânî'nin başarısında en önemli sebep, aşağıdaki esaslar üzerine hareket etmesiydi:

a- **Naîm el-Gatafânî** müslümanlığını taraflardan gizleyerek onlara takdim ettiği fikirlerin kabul görmesini sağladı.

(873) Muhammed Abdulkadir Ebû Fâris, *Gazvetü'l-Ahzâb*, 248.

b- Benî Kureyza yahudilerine, Benî Kaynuka ve Benî Nadr yahudilerinin kötü akıbetini hatırlatarak, eğer Rasûlullah (s.a.)'a düşmanlıkta devam ederlerse sonlarının aynı olacağını belirtti. Bunun üzerine fikirlerini değiştiren Benî Kureyza yahudileri düşmanca planlarından vazgeçtiler.

c- **Naîm el-Gatafânî** görüştüğü tarafları, söylediklerini diğer tarafa söylememe hususunda ikna etmiş bu gizlilik sayesinde görevinde başarılı olmuştu. Eğer taraflardan biri, karşı tarafa haber sızdırsa idi, **Naîm el-Gatafânî**'nin bu başarıyı kazanması mümkün olmayacaktı.

Naîm el-Gatafânî'nin gerçekleştirdiği bu oyun Benî Kureyza yahudilerinin, müşriklere olan yardımını kesti. Bu olay İslâm ordusuna iki önemli yarar sağladı:

1- Benî Kureyza yahudilerinin, müttefik kuvvetlerden ayrılmasıyla müminler, Medine'de kalan bu insanların şerrinden emin oldular. Çünkü cephede düşmanla savaşırken, Benî Kureyza yahudileri arkada büyük bir tehlikeye oluşturunuyordu.

2- Müslümanlar cephede savaşırken ihtiyaç duyacakları yardımı Benî Kureyzalılar'dan alabileceklerine dair güven duyular.

c- Askerleri hayra teşvik etme

Savaşta askeri hayra teşvik etme ve ona cesaret verme konusu bir yöntem dahilinde halledilmelidir. Askerlere uygun bir üslûpla davranma, kendinden istenilen görevleri tam olarak yerine getirmesinde önemli rol oynar:

Rasûlullah (s.a.) hayatı boyunca söz ve fiiliyle, asha-

bını hayra teşvik ederek, en doğru yöntemin bu olduğunu ümmetine gösterdi. Eğer herhangi bir konuda bu yöntemi uygulamaya imkân yoksa, o vakit kesin tavrını belirlerdi.

Rasûlullah (s.a.) bu yöntemi, Hendek Savaşı'nda, **Huzeyfe bin Yeman**'ı gece ⁽⁸⁷⁴⁾ ne yaptıklarına dair düşmandan haber getirmesi için görevlendirdiğinde uyguladı. **Huzeyfe** (r.a.)'yi görevlendirmeden önce buyurdular ki: "Kim bize düşman hakkında haber getirirse, Allah, kıyamet günü onu benimle eylesin."

Bu dua tüm sahabenin hoşuna gidiyordu, çünkü onların savaşa çıkış gayeleri, Allah ve Rasûlünün rızasını kazanarak cennete girmekti. Rasûlullah (s.a.) bu sözü üç defa tekrarladıktan sonra, istediği cevabı alamayınca başka bir ifadeyle kesin emrini vererek, sahabeden **Huzeyfe**'ye şöyle dedi: "Ey **Huzeyfe**! Kalk ve bize düşman hakkında haber getir." Rasûlullah (s.a.) kendisi görevli kişiyi belirlediği için, artık reddetmesi mümkün değildi.

ç- Komutanın, askerlerini umumun yararı için düşünmeye ve planlar hazırlamağa teşvik etmesi

Rasûlullah (s.a.) ashabını, faydası tüm müslümanlara olacak yapıcı düşüncelere teşvik eder, bu uğurda başarı gösteren, fikir yürüten herkesi saygı ve takdirle karşılardı. Onun böyle davranması diğer ashabını da teşvik içindi.

Selmân-ı Fârisî hendek kazma fikrini ortaya atınca bu fikir Rasûlullah (s.a.)'ın çok hoşuna gitmişti. **Selmân**'ın isabetli düşüncesi ve müminlerin bu fikirle büyük zararlardan kurtulması sebebiyle ona olan takdir.

(874) Muhammed Abdulkadir Ebû Fâris, a.g.e., 192.

saygı ve sevgisini edebi bir şekilde dile getirdi.

Amr bin Avf el-Müznî'nin rivayet ettiğine göre; Muhacir ve Ensar topluluğu, büyük bir şahsiyete sahip olan Selman'a sahip çıkıyor, her iki taraf da kendilerinden olduğunu söylüyorlardı. Rasûlullah (s.a.) ise, "**Selman** bizim ehli beytimizdendir" buyurdu.

Rasûlullah (s.a.)'ın bu sözü, **Selman**'ın kıymetinden başka iki anlam taşımaktadır:

1- Rasûlullah (s.a.) bu davranışıyla, insanların kavim ve nesepleriyle övünmesinin doğru olmadığını, kişinin kıymetinin, İslâm ve müslümanlara vereceği yararlarla olacağını belirtti.⁽⁸⁷⁵⁾

2- Rasûlullah (s.a.) bu duası ile, kendinden sonra gelecek İslâm önderlerine yol göstererek, kontrolleri altındaki askerlerini umuma yarar sağlayacak konularda, düşünmeye ve yeni metodlar geliştirmeye davet etmelerini teşvik etmektedir.

Bu dua ile Rasûlullah (s.a.) nefislerdeki gizli güçleri harekete geçirerek, İslâm'ın yararı için kullanmayı hedeflemiştir.

d-Komutanın, askerlerin zor işlerinde yardımcı olması

Sahabe, hendek kazma anında zor şartlarla karşı karşıya kalmıştı. Bu zorluklardan daha önemlisi de, hendek kazma işi devam ederken düşmanın hücum etme ihtimali idi. Bu nedenle hendeğin en kısa zamanda bitirilmesi gerekiyordu.

Rasûlullah (s.a.) müminlere hendek kazma işinde

⁽⁸⁷⁵⁾ Muhammed Abdulkadir Ebû Faris, a.g.e., 99.

yardımcı olarak, mübarek elleri ile fiilen çalıştılar. İbn İshak, Berrâ'dan şunları işittiğini nakleder: "Ahzab Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.), kazılan hendekten bizimle toprak taşıyordu. Onun mübarek göğsüne baktığım zaman, toprak ve tozlarla örtüldüğünü gördüm. Aynı zamanda göğsü çok kılı idi.⁽⁸⁷⁶⁾

Rasûlullah (s.a.), hendek kazarken, ashabıyla birlikte yorulma nedir bilmeden, devamlı çalışıyordu.⁽⁸⁷⁷⁾ O ashabına örnek oldu ve zor işi hep birlikte kısa zamanda tamamladılar.

Rasûlullah (s.a.)'ın o zor şartlarda hendek kazarak ashabına iştirak etmesi, samimi, içten bir davranıştı. İşin başında birkaç darbe vurarak geri çekilmedi. Teşvik etmek için sadece kuru sözden ibaret emirler de vermedi. Günümüz liderlerinden çoğunun yaptığı gibi bu davranışların hiçbirine yönelmedi. Bir er gibi çalıştılar, hatta mübarek karın ve göğüsleri toprakla kaplanmıştı.⁽⁸⁷⁸⁾

Rasûlullah (s.a.)'ın bu fiilî iştirakinden önemli dersler çıkmaktadır. Komutanın askerleriyle beraber çalışması onların maneviyatını yükselteceği gibi mesul oldukları işi azami güçlerini sarfederek en kısa zamanda bitirmelerini sağlar. Komutan bunun tersini yapacak olursa, askerler görevlerini sadece komutanlarına karşı mesuliyetten kurtulmak için yapacaklardır.

e- Komutanının askerlerin duygularını paylaşması

Rasûlullah (s.a.) ashabının kederlerine iştirak ettiği

(876) *Fethu'l-Bârî*, VII, 400, h. nu 4106; *Müslim*, III, 1430, h. nu. 1803

(877) İbn-i Hişam, *Es-Sireti'n-Nebeviyye*, III, 231; *Megâzi el-Vâkidi*, II, 445; *Et-Tabakâtu'l-Kübrâ* II, 66.

(878) Muhammed Abdulkadir Ebû Fâris, a.g.e., 102, 103.

gibi, onların geleceğe yönelik emellerini de paylaşırdı. Çoğu zaman ağır işlere fiilî olarak katılırdı. Hendek Savaşı'nda, ashabı gibi O da açlık çekmişti. Hatta açlık onu öyle bir hale getirmişti ki, mübarek karınlarına taş bağlamışlardı.⁽⁸⁷⁹⁾

Bu şiddetli açlıktan sonra, **Câbir** (r.a.)'in iki üç kişiye yetecek yemeğine çağırılan Rasûlullah (s.a.), tek başına bu davete gitmeyi uygun görmeyerek tüm ashabıyla beraber gitmişti.

Câbir (r.a.) ise sadece birkaç kişiye yetecek kadar olan evindeki yemeğe Rasûlullah (s.a.) ve bazı ashabını çağırmayı uygun görmüştü. Çünkü davasına yapabileceği yardım ancak bu kadardı.

Rasûlullah (s.a.)'ın bu özel daveti kabul etmemesi ise şu nedenlerden dolayı idi:

1- Herhangi bir nimet ve lütuf ile hiçbir zaman ashabından üstün olmayı istemez, kendisine ayrıcalık yapılmasından memnun olmazdı.

2- Allah Teâlâ sebepler halkedendir. O dilerse azı çok eyler. Az yemeğe bereket vererek çok kişiyi doyurabilir.

Bu örnek ile bariz bir şekilde anlaşılmaktadır ki, Rasûlullah (s.a.) ve ashabı zorluk ve kolaylıkta, birbirine destek veren, acılarını ve sevinçlerini paylaşan bir cemaat idiler.⁽⁸⁸⁰⁾

Günümüz liderleri böyle bir davete çağırılsalar emirleri altındaki kişilerin haberi dahi olmayacaktır, çün-

⁽⁸⁷⁹⁾ Muhammed Abdulkadir Ebû Fâris, a.g.e., 116, 117.

⁽⁸⁸⁰⁾ Ramazan el-Bûlî, *Fıkhu's-Sîre*, 323.

kü, bencillik ve kendini beğenme günümüz liderlerinin en bariz özelliği olmuştur.⁽⁸⁸¹⁾ Rasûlullah (s.a.)'ın diğer arkadaşları gibi açlığa sabretmesinde ve kendisine yapılan özel davete bütün ashabını çağırmasında, peşinden gelen liderler için nice dersler vardır.

Komutanın, askerlerinin üzüntü ve sevinçlerini paylaşması, onları birarada tutan kuvvetli bir sevginin bulunduğu işaretlerdir. Liderin böyle davranmasının, askerlerin verilen emirlere uymalarında, İslâm'ın ve müslümanların mukaddesatının korunması uğruna fedakârlık yapmalarında önemli bir rolü vardır.

f-Komutanın, askerlerin kalbini ferahlatması

Hendek kazılması esnasında müslümanlar çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardı. Soğuk hava, şiddetli rüzgar, yiyecek sıkıntısı ve bunlara ilave olarak her an gelebilecek düşman korkusu hüküm sürmekte idi. Tüm bu ağır şartlarda, sahabe hendeği elleriyle kazıyor, çıkan toprağı sırtlarında taşıyorlardı. Şüphesiz bu şartlar azim ve cidiyeti gerektiriyordu.

Rasûlullah (s.a.) çok ağır şartlara katlanan askerlerinin birer insan olduğunun bilincindeydi. Onların da diğer insanlar gibi dinlenmeye ihtiyaçları vardı. Bu nedenle onların kalbine sürur sokarak, işin zorluklarını atmak gerekiyordu. Rasûlullah (s.a.) da bunu dikkate alarak Ahzâb Savaşı'nda ağır havayı güzel sözleriyle değiştirmişti.

Ebû İshak (r.a.) rivayetinde der ki: "Berrâ'nın şöyle dediğini işittim: "Ahzab Savaşı'nda, Rasûlullah (s.a.)'ın hendekten çıkan toprakları taşıdığını gördüm,

(881) Muhammed Abdulkadir Ebû Fâris, a.g.e., 119.

hem toprak taşıyor hem de, **Abdullah bin Ravâha**'nın şu mısralarını söylüyordu:

'Ey Allah'ım, eğer sen bize hidayet etmeseydin, ne namaz kılanlardan olurduk ne de zekat verenlerden.

Düşmanla karşılaşırsak, üzerimize rahmetini indir ve bizi yolunda sabit kıl.

Tüm İslâm düşmanları bize karşı harekete geçtiler, eğer bize saldırırlarsa onları geldikleri yere süreceğiz.'

Râvî der ki, Rasûlullah (s.a.) bu mısraların sonuna gelince sesini yükselterek, kafiyeyle şekilde söylüyordu. Enes (r.a.)'in rivayet ettiğine göre, hendek kazma günü, sahabenin dilinde şu mısralar dolaşmaktaydı.

"Muhammed (s.a.)'e biat eden bizler, yaşadığımız müddetçe İslâm için cihad edeceğimize söz verdik."

Rasûlullah (s.a.) ise bu beyitlere şöyle karşılık veriyordu:

"Ey Allah'ım, gerçek hayır, ahiretin hayır ve güzelliğidir.

Sen Muhacirler'i ve Ensar'ı affeyle, onlara bu güzelliği bağışla." (882)

Sahabiler birbirlerini cihada teşvik etmek için karşılaştıkları hadiselerle ilgili şiirler söylerlerdi. Aralarında Cuayl isminde yüzü pek gülmeyen biri vardı. Rasûlullah (s.a.) bu sahabinin ismini **Amr** olarak değiştirmişti. Bunun üzerine sahabe şu mısraı tekrarlamıştı:

"Rasûlullah (s.a.) Cuayl'in ismini değiştirerek ona

(882) Muslim, III, 1432, h.nu. 129.

Amr ismini koydu. O, zorluk vakti meydana çıkan biridir."

Sahabe hep birlikte bunu tekrarlıyor, kafiye-
nin sonuna gelince, Rasûlullah (s.a.) da onlara iştirak ediyor-
du.⁽⁸⁸³⁾

Uzun ve yorucu çöl yolculuğunun zorluklarını yen-
mek için develer bile ayaklarıyla çıkardıkları nağmelerle
teselli bulurken, insanın zor anlarda şiirin verdiği haz ile
yorgunluğunu atması, ruhunun derinliklerindeki güzel
duyguları harekete geçirmesi kadar normal birşey yoktur.
Allahu a'lem, Rasûlullah (s.a.) bu nedenle ashabının sa-
vaş vakti şiir söylemesine itiraz etmiyordu.⁽⁸⁸⁴⁾
Rasûlullah(s.a.)'ın ashabının arasında bulunduğu, kaz-
mayla hendek kazdığı⁽⁸⁸⁵⁾, kovalarla toprak taşıdığı ve
onların söylediği şiirlerin kafiyesine iştirak ettiği bu or-
tamda, sahabe, Allah'ın dinine bağlılık sergiliyor ve
fedakârlıklar gösteriyordu.⁽⁸⁸⁶⁾ Bu manevî havada, o zor
şartlarda dahi birbirleriyle şakalaşüyor ve çeşitli nükteler
yapıyorlardı. **Zeyd bin Sâbit** bu savaş sırasında yaşı kü-
çük olduğu için toprak taşıyordu. Çukura indiğinde yor-
gunluktan uyku bastı ve orada uyuya kaldı. Bunu gören,
Ammar bin Hazm, şaka yapmak için **Zeyd**'in silahını
alarak oradan uzaklaştı. **Zeyd** uyandığında silahını bula-
mayınca telaşlandı, onun bu halini gören Rasûlullah (s.a.)
kendisine şöyle dedi:

"Ey **Ebâ Rukâd**, öyle uyudun ki silahını bile aldı-

(883) İbn Hişam, *Es-Siretu'n-Nebeviyye*, II, 332.

(884) Muhammed Abdulkadir Ebû Fâris, a.g.e., 104, 105.

(885) El-Fe's: Demirden yapılır. Toprak kazmaya ve ağaç kırmaya
yarayan bir âlet. Bkz. *En-Nihâye fî Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, III,
405; *Lisânü'l-Arab*, II, 1042.

(886) *Mishâtün*: demirden yapılmış kova. Bkz. *Lisânü'l-Arab*, II, 112.

lar. "(887) Rasûlullah (s.a.)'ın bu sözündeki nükte "ey Ebâ Rukâd" kelimesinde görülmektedir.

Rasûlullah (s.a.)'ın bu hoşgörüsü ve nüktesi ashabının yükünü hafifletiyor, onları teşvik ediyordu.

g- Komutanın, askerlerin ihtiyaçlarını gözete- rek izin vermesi

Hendeği çok zor zamanda kazmaya başlamışlardı. Bu nedenle bu işi yapan müslümanların ihtiyacı olduğu vakit, işini izinsiz bırakmaması gerekiyordu.

İbn İshak, İbn Münzir ve Beyhakî'nin rivayet ettiğine göre, Rasûlullah (s.a.) müttefik kuvvetlerin Medine'ye yöneldiklerini duyunca, şehir etrafına hendek kazdırdı ve kendisi de fiilî olarak ashabıyla beraber çalıştı. Müminlerden birinin zarurî ihtiyacı olsa, Rasûlullah (s.a.)'a gelip izin istiyordu. O da durumuna göre izin veriyordu. Sahabeler ihtiyaçlarını bitirdikten sonra görevlerine dönerek daha azimle çalışıyorlardı. Allah Teâlâ bu müminler hakkında şöyle buyurdu: *'Müminler, sadece Allah'a ve Rasûlüne gönülden inanmış kimselerdir. Onlar, O Peygamber ile birlikte içtimai bir işle meşgul iken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler. (Rasûlüm), şu senden izin isteyenler, hakikaten Allah'a ve Rasûlüne iman etmiş kimselerdir. Öyle ise bazı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver, onlar için Allah'tan bağış dile; çünkü Allah mağfiret edicidir, merhametlidir.'* (888)

Bu âyet-i Kerime'nin anlamı şudur: Ey Muhammed (s.a.)! Senden izinsiz ayrılmayan müminlerden diledi-

(887) Makrızî, a.g.e., I, 222

(888) Nur, 62.

diğine zarurî ihtiyaçları için izin ver, onlar için dua et.⁽⁸⁸⁹⁾

Rasûlullah (s.a.), izin isteyenin özrünü ve cemaatın menfaatını gözönünde tutarak, duruma göre izin verme yahut vermeme hakkına sahipti.⁽⁸⁹⁰⁾ Âyet-i Kerîme, şartları zorlayarak, ordudan ayrılmamanın daha doğru olacağına işaret etmektedir. İzinli ya da izinsiz ayrılma kusurlu bir davranıştır. Bundan dolayı, Peygamberin veya emîrin affını ve duasını gerektirmektedir.⁽⁸⁹¹⁾ Çünkü, izin alarak savaş meydanından ayrılma ne kadar kuvvetli bir özür sebebiyle olursa olsun, dünyalık bir iş dinî bir işin önüne geçirilmektedir.⁽⁸⁹²⁾

Yine bu âyet-i Kerîme'de, izin alan kişinin ferdî menfaatını umûmun menfaatından öne çıkardığı için günahkâr olduğuna ve bu durumun tevbe gerektirdiğine işaret vardır.⁽⁸⁹³⁾

Günümüz İslâm önderleri bu önemli derslerden istifade etmeli ve ordunun umûmî yararını göz önünde tutarak, zarurî durumlarda askerlere ihtiyaçlarını giderecek kadar izin vermelidirler. Eğer bazı askerlerin izine çıkmamasında yarar varsa, onu da men etme hakkına sahiptirler. Komutanlar şartları değerlendirerek, bu iki duruma dikkat etmeli ve umûmun yararı doğrultusunda karar vermelidirler.

(889) Muhammed Ali Sabunî, *Safvetü't-Tefâsir*, X, 32.

(890) İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III, 1410.

(891) Seyyid Kutub, a.g.e., IV, 2535.

(892) Ebû Suud bin Muhammed el-Amadî, *İrşadü'l-Akli's-Selim ila Mezaya'l-Kur'âni'l-Kerim*, IV, 151.

(893) Mevdudi, *Nur Süresinin Tefsiri*, 230.

IV. Hudeybiye Savaşı'nın İdaresinden Alınacak Dersler

a- Düşmana karşı uyanık ve dikkatli olmanın gerekliliği

Rasûlullah (s.a.) ve ashabı Medine'den hareket etmeden hedeflerinin barış olduğunu dikişli elbiselerini çıkartıp ihramlarını giymekle göstermişti. Buna rağmen Rasûlullah (s.a.) düşmana karşı çok temkinli davranıyordu. İzlediği bu siyaseti şu davranışlarında açık bir şekilde görmekteyiz:

1- Kendisi hareket etmeden önce Mekke'ye askerî bir bölük göndermesi

Rasûlullah (s.a.) Mekke'ye hareket etmeden önce, 20 kişilik askerî bir güç göndererek düşman hakkında bilgi aldı. Bu konuda **Vâkidî** şöyle der: 'Rasûlullah (s.â.) **Abbad bin Beşir**'i çağırarak öncü güç hazırlamasını ondan istedi. O da, Ensar ve Muhacirler'den oluşan yirmi atlıyı hazırlayarak, Rasûlullah (s.a.)'a takdim etti.'⁽⁸⁹⁴⁾

Rasûlullah (s.a.) bu davranışıyla, düşman hakkında haber almayı ve düşmandan gelebilecek beklenmedik bir tavra karşı, hazır olmayı planlıyordu.⁽⁸⁹⁵⁾

2- Silah ve maddî güç toplama

Rasûlullah (s.a.) Zülhuleyfe'ye ulaştığında, ashabının bazılarını görevlendirerek, Medine'den silah ve binek hayvan olarak ne bulurlarsa acilen getirmelerini emretti.

(894) *Megâzi el-Vâkidî*, II, 9, 74.

(895) Muhammed Ahmed Başmîl, *Sulhu Hudeybiye*, 309.

Taberî rivayetinde der ki: "Rasûlullah (s.a.) beraberinde hedy ile Zülhuleyfe'ye varınca, **Ömer** (r.a.) kendisine şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Seninle savaş halinde olan bir kavmin üstüne silahsız ve bineksiz mi gidiyorsun?.' Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) Medine'ye adam gönderecek, binek ve silah ne varsa yanına taşıttı."⁽⁸⁹⁶⁾

3- Düşmanla karşılaşmaktan kaçınma

Rasûlullah (s.a.) düşmanla karşılaşmamak için çok temkinli davrandı. Onların geçmeyeceği bir yolu takip ederek Hudeybiye'nin üst kısmına indi. Bu hareketi delil gösteren âlimler, meydana gelebilecek zararı önlemek için, düşman güçlerinden gizlenmenin câiz olduğunu belirtmişlerdir. Yine, müslümanlara yararlı olacaksa, kolay yolu bırakarak meşakkatli yolun tercih edilebileceğine delil göstermişlerdir.

Allah Teâlâ, Rasûlünü bu sebeplere tevessül etmeden, düşmanına karşı muzaffer kılmaya kadir iken, onun bu meşakkatli yolu seçmesindeki neden, kendisinden sonra gelecek İslâm önderlerine örnek olmak istemesidir.

Hersemî, savaşta düşmandan gelecek hücumlara karşı temkinli olmanın yararlarını zikrederken şöyle der: 'Hiç bir sebep düşmana karşı temkinli olmayı geçersiz kılmamalıdır. Her ne sebeple olursa olsun temkini elden bırakmak büyük bir hata ve âcizliktir. Düşmana karşı en büyük oyun, her türlü eksiği tamamlamak, gözcüler yerleştirmek ve her zaman temkinli olmaktır. Sen temkinli olmayı en önemli oyun olarak bil, onunla çoğu eksiklikler örtülür ve nice zanlar boşa çıkar. Sen daima düşmanını

(896) *Târihu't-Taberî*, II,622.

kendi gücünden üstün tanı ve en kötü ihtimali değerlendir, daima tedbirli ol."(897)

b-Komutanın, belirlediği hedefe ısrarla yürümesi

Belirlenen hedefe, komutanın ısrarla ilerlemesi tüm savaşlarda temel esası teşkil eder. Rasûlullah (s.a.) Hudeybiye Anlaşması'nda bu esası tatbik etmişti. Hem savaşta tam hazırlık yapmış, hem de savaşı önlemek için büyük bir çaba sarfetmişti.

Gayesini gerçekleştirmek için nasıl çalıştığını aşağıda belirteceğimiz davranışlarından anlıyoruz:

1- Rasûlullah (s.a.) ihramlı ve beraberinde hedy olduğu halde umre için çıkmıştı. Böylece Kureyş'e iyi niyetini göstermiş oldu.

2- Rasûlullah (s.a.) kendisi bizzat Kureyş'in temsilcilerini karşılayarak, onların önündeki her türlü zorluğu giderdi. Bununla müminlerin Mekke'ye geliş gayesini açıklamak istiyordu. Yine Mekke'ye iki elçi göndererek maksatlarının ne olduğunu açıklamıştı.

3- Düşman kışlasından, müminlere saldırmak için gelen gençlerin yakalanmasını emretmiş ve sonra onlara bir eza vermeden yakınlarına teslim etmiştir.

4- Asıl hedefini gerçekleştirmek için üzerine düşen her şeyi yapacağını şu sözleriyle belirttiler: Rasûlullah (s.a.) buyurdular ki: "Allah'ın âyetlerini yüceltmek için, benim belirlediğim ölçünün dışına çıkmayınız, sadece size gösterdiğim programa uyunuz."

(897) *Hersemî*, a.g.e., 19.

c- Zorunluluk halinde ve müslümanların çıkarı için, silahlı mücadele veren bir grubu geçici olarak desteklememe ⁽⁸⁹⁸⁾

Hudeybiye Anlaşması'nı onaylayan Rasûlullah (s.a.), **Süheyl bin Amr**'ın öne sürdüğü şu şartı da kabul etmişti: "Kureyş'ten müminlere iltihak eden her kişi, müslüman da olsa kavmine geri iade edilecektir." ⁽⁸⁹⁹⁾

Bu şart zahiri olarak müşriklerin lehine gözüküyordu, çünkü bu şartla müminlerin sayısını sınırlamak istiyorlardı. Fakat hikmet sahibi, heva ve hevesiyle değil, hak ile konuşan Rasûlullah (s.a.) bu şartın müslümanlar için zafer vesilesi olacağını, **Ebû Cendel** ve beraberindekilere kurtuluş yolunu açacağını belirtti.

Bu işin ters neticeleneceği Kureyşliler'in ve onların temsilcisinin akıllarının kenarından dahi geçmiyordu. **Süheyl bin Amr** ise, bu şartın ileride kendilerine sorun oluşturacağını, ticaretlerini etkileyeceğini belirtiyordu ve sonunda Rasûlullah (s.a.)'a gelerek bu şartın ilga edilmesini, İslâm savaşçılarının evlerine döndürülmesini talep etti. ⁽⁹⁰⁰⁾

Ebû Süfyan Rasûlullah (s.a.)'a gönderdiği mektupta bu konuyu dile getirerek şöyle diyordu: "Bizler Hudeybiye'de yaptığımız anlaşmanın şartlarından olan bu şartı ilga ettik. Bizim kavmimizden sana gelen olursa onu yanına alabilirsin, çünkü bu zümre, bize, kabûl etmemiz mümkün olmayan bir kapı açtı." ⁽⁹⁰¹⁾ Çünkü, **Ebû Busayr** ve onun etrafında toplanan Mekke'li gençler, müşriklerin

(898) Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 284.

(899) *Fethu'l-Bâri*, 4181, VII, 453, h. nu. 4180-4181.

(900) Muhammed Ferec, a.g.e., 537.

(901) Ali bin Burhanuddin el-Halebî, *Es-Sireti'l-Halebiyye*, II, 151.

ticaretine mani olmak için askerî bir cemaat oluşturmuşlardı.

Mesver bin Mahreme ve Mervan bin Hakem'in, birbirlerinin hadislerini doğrulayarak yaptıkları rivayete göre, dediler ki: "... sonra Rasûlullah (s.a.) Medine'ye döndüler ve Mekke'li müslüman olan **Ebû Busayr** Rasûlullah (s.a.)'ın yanına geldi. Kureyş'ten iki kişi gelecek Rasûlullah (s.a.)'a anlaşmayı hatırlattılar ve **Ebû Busayr**'ın kendilerine verilmesini istediler. Rasûlullah (s.a.)'da, **Ebû Busayr**'ı onlara teslim etti. Zülhuleyfe'ye kadar beraber gittiler. Buraya ulaşınca, dinlenmek için oturdular, bir taraftan da hurma yemeğe başladılar. **Ebû Busayr** iki adamdan birine, 'senin kılıcını çok güzel buldum' dedi. Bunun üzerine diğer kişi kılıcı alarak inceledi ve 'gerçekten güzelmiş dedi.' Bunun üzerine **Ebû Busayr** 'Müsaade et ben de bakayım' dedi, sonra kılıcı alarak onu öldürdü. Diğerisi ise Medine'ye yönelerek, koşa koşa Rasûlullah (s.a.)'ın yanına çıktı. Rasûlullah (s.a.) onu görünce, 'bu adam korkulacak birşey görmüş' dedi. Adam Rasûlullah (s.a.)'a yaklaşarak, 'vallahi arkadaşımı öldürdü, beni de öldürecek, beni, koruyun' dedi.

Ebû Busayr da hemen ardından Rasûlullah (s.a.)'ın huzuruna girerek ona, 'sen anlaşmanın gereğini yerine getirip beni onlara teslim ettin. Fakat Cenab-ı Allah beni onlardan kurtardı. Artık sende bir sorumluluk kalmamıştır' dedi. Peygamberimiz ona, 'anan ağlasın.'⁽⁹⁰²⁾ Eğer seni tutan bir kimsen olsaydı savaş ateşini güzelce alevlendirirdin' deyince, Rasûlullah (s.a.)'ın kendisini tekrar onlara teslim edeceğini anladı ve hemen çıkıp hiç durmadan deniz kıyısına doğru gitti. Râvî der ki: **Ebû Cen-**

(902) *Ebû Dâvûd*, III, 115.

del bin Süheyl, Ebû Busayr'ı buldu ve onunla birlikte hareket etti. Mekke'de müslüman olan her yeni kişi Ebû Busayr'a katılarak bir cemaat oluşturdular ve Kureyş'in Şam'a giden tüm kervanlarına saldırarak mallarını almaya başladılar. Bunun için huzursuz olan Mekkeliler Peygamberimize haber gönderip onları yanına çekmesi için talepte bulundular. Rasûlullah (s.a.) da, Medine'ye gelmeleri için onlara haber gönderdi ve bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyetlerini indirdi:

" O sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, Mekke'nin göbeğinde, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendir. Allah yaptıklarınızı görendir.

Onlar, inkâr eden ve sizin Mescid-i Haram'ı ziyaretinizi ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasını men edenlerdir. Eğer (Mekke'de) kendilerini henüz tanımadığınız mümin erkeklerle mümin kadınları bilmeyerek etmek suretiyle bir vebalin altında kalmanız ihtimali olmasaydı, Allah savaşı önlemezdi. Dilediklerine rahmet için Allâh böyle yapmıştır. Eğer onlar birbirinden ayrılmış olsalardı elbette onlardan inkâr edenleri, elemli bir azaba çarptırırdık.

O zaman inkâr edenler, kalplerine taassubu, cahiliyyet taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah da elçisine ve mü'minlere sükûnet ve güvenini indirdi. Onları takva sözü üzerinde durdurdu. Zaten onlar buna pek lâayık ve ehil kimselerdi. Allah her şeyi bilendir. (903)

ç-Komutanın, askerlerden birinin iyi niyetli muarazasına müsamaha göstermesi

Rasûlullah (s.a.) söz ve hareketiyle, askerlerinin fi-

(903) Fetih, 24-26.

kirlerine de saygılı olduğu göstermiştir. Meselâ, Hudeybiye Anlaşması yazılırken, müşriklerin ısrarı üzerine müslümanlardan, müşriklere giden birinin tekrar müslümanlara iade edilmeyeceği şartını kabul etmişti.

Bu şart müslümanların aleyhine, müşriklerin de lehine idi. Bu şartı işiten **Ömer** (r.a.) şiddetle karşı koymuştu, Rasûlullah (s.a.) ise onun iyi niyetinden dolayı görüşüne saygı gösterdi.

Bu yöntemin doğru olduğunu defalarca anlatarak onu ikna etmeğe çalıştıysa da **Ömer** (r.a.) her defasında şiddetle bu şarta karşı geliyordu. ⁽⁹⁰⁴⁾ Bu konuda Ömer (r.a.) şöyle der: 'Bu şartı işittiğim zaman Peygamberimize gelerek, 'sen, Allah'ın bize hak olarak gönderdiği Peygamber değil misin?' diye sordum.

O da, 'evet. Ben Allah'ın hak olarak gönderdiği elçisiyim' diye cevap verdi.

'Biz Hak, düşmanlarımız da batıl üzere değiller mi?' diye yine sordu.

O da, 'evet, biz hak, onlar da dalâlet üzeredir' dedi.

'O zaman, neden dinimizce değersiz olan şeyler için bu tavizi veriyoruz?' dedim. ⁽⁹⁰⁵⁾

Rasûlullah (s.a.), 'muhakkak ki ben Allah'ın Peygamberiyim, ben ona âsî olacak değilim, o benim yardımcımdır' dedi.

'Bize, Kâbe'ye gelip tavaf edeceğimizi söylemedin mi?' diye sordum.

(904) Muhammed Ahmed Başmîl, *Sulhu Hudeybiye*, 315-316;

(905) Deniyye kelimesinin anlamı için bkz. *En-Nihâye fî Garîbi'l Hadis ve'l-Eser*, II, 137, *Lisânü'l-Arab*, I, 1022.

O da, 'evet, bu sene onu ziyaret edeceğimizi söylemedim mi?' dedi.

'Hayır' dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) buyurdular ki: 'Yakında sen, tekrar ziyarete gelip Kâbe'yi tavaf edeceksin.'

Bu şartın hikmetini Rasûlullah (s.a.) şöyle açıkladılar: 'Bizden onlara geçenleri Allah bizden uzaklaştıracaktır, onlardan bize gelenlere ise Allah bir yol gösterecektir...'

Çünkü, müşriklere kendi arzusuyla katılan kişi mürted olacağından, müminlerle bir irtibatı kalmayacaktır, irtidad üzere tekrar müminlerin arasına gelseler dahi, kimse onlara değer vermeyecektir. Bu nedenle Rasûlullah (s.a.), müslümanların yararına olacağı için onlardan uzak durmayı uygun görüyordu.

Mekkeli müslümanların müşriklere geri teslim edilmesinin açıklaması ise şu nedenle olabilir: 'Allah'a yakînen iman etmiş bir müslüman, geçici olarak müşrikler arasında kalsa bile onlardan etkilenmeyecek, bilakis, imanı daha kuvvetlenecek ve derinleşecektir. Nitekim **Ebû Cendel** (r.a.) de böyle olmuştur.⁽⁹⁰⁶⁾ Hadiseler Rasûlullah (s.a.)'ın haber verdiği şekilde gelişmiş, Allah, zulüm gören bu müminler için kurtuluş yolunu göstermişti. Bu da onun nübüvvetine delâlet eden hadiselerden biri sayılabilir.⁽⁹⁰⁷⁾

Böylece Rasûlullah (s.a.), karşı görüşü savunanın fikrinin iyi niyetli olduğu müddetçe kabul edilebileceğini, söz ve fiili ile bize göstermiş oldu. O Allahu a'lem, kendi-

(906) Muhammed Ferec, a.g.e., 528-529.

(907) Muhammed Ebû Zehra, *Hâtemü'n-Nebiyin*, II, 864.

sinden sonra gelecek İslâm önderlerine örnek olmak ve orduyu umûma yarar sağlayacak konularda fikir üretmeye teşvik etmek için böyle davranmıştı.

V. Mekkenin Fethinden Çıkarılacak Dersler

a- Sözünde durmanın gerekliliği

Ahde vefa gösterme, İslâm'da güzel ahlâkın temellerinden biridir. Tüm müslümanların her türlü işinde örnek alması gerektiği Rasûlullah (s.a.), karşısındaki müslüman olsun, kâfir olsun verdiği söze tam uyardı.

O'nun bu ahlâkı Mekke'nin fethinde bariz bir şekilde ortaya çıkmıştı. Kureyş'in muhafazasında olan, Benî Bekir, müslümanların muhafazasında olan Benî Huzaa kabilesine karşı ahdini bozunca, Rasûlullah (s.a.) azimle Beni Huzâa'yı desteklemişti.

Rasûlullah (s.a.) ahdine vefa göstermişti çünkü, Benî Huzâa ile anlaşmaları bunu gerektiriyordu. Yapılan anlaşma bir bütündür, parçalanamaz. Kim onun bir şartını tanımazsa tümünü tanımamıştır. İmamın etrafındaki yahut ahdi imzalayanlar ihanet ederlerse, ahdi bozmuşlardır.

İmama düşen vazife, sözünde durarak muhalefet eden bu taifeyle savaşmaktır.

Yapılan bu anlaşmalara uymak her iki tarafa da sorumluluklar getirmektedir. Sözleşmenin uygulanması için kendi tarafından, ahde vefasızlık gösterenlerle mücadele etmek, gerekirse bu uğurda savaşmak gerekmektedir.

Kureyş savaşı kışkırtıcılığına devam edince, Rasûlullah (s.a.)'ın yaptığı bu idi. **İbn Hacer** (r.a.) der ki: "**Muhammed bin Abbad bin Ca'fer** şöyle dedi: 'Rasûlullah (s.a.) Kureyş'e haber göndererek, Benî Bekir ile yapılan anlaşmaya uymalarını, Huzâa kabilesine karşı onları desteklememelerini, aksi halde, savaş ilan edeceğini bildirdi.

Bu haber kendilerine ulaştığı zaman, **Kurza bin Abdi Amr bin Nevfel bin Abdi Menaf** dedi ki: 'Beni Bekr kabilesi Şamlı'dır. Ne vakit savaşa fırsat çıksa, savaşıyorlar ve deve ⁽⁹⁰⁸⁾ koyun neyimiz varsa kaybediyoruz, fakat savaş için onlara izin vermekten başka çaremiz yok. ⁽⁹⁰⁹⁾

b- Düşmanı yanıltmak ve caydırmak için ordu önünden seriyye göndermenin meşruiyeti

Tüm savaşlar karşı tarafı aldatıp yenmek için yapılır. Bu nedenle Rasûlullah (s.a.) savaşta aldatmayı, söz ve fiiliyle bize göstermiştir.

O'nun bu konudaki şu sözü çok meşhurdur: "Savaş hileden ibarettir." Mekke'nin fethi için tüm askerî hazırlıkları yaptıktan sonra, **Ebû Katâde** komutasında Necid mıntikasına bir seriyye göndererek Medine'nin ⁽⁹¹⁰⁾ doğusuna yönelmesini emretti. Rasûlullah (s.a.) bununla ger-

(908) Sebd, Lebd kelimelerinin anlamı için bkz. *Lisânü'l-Arab*, II, 84, III, 334.

(909) *Fethu'l-Bâri*, h. nu. 4361. İbn Hacer, "senedi mürseldir" der. Bkz. *El-Metalibu'l-Aliyye bi-Zevâid el-Mesânidi's-Semâniyye*, IV, 243-244.

(910) Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 334; Muhammed Ferec, a.g.e., 559; Muhammed Şit Hattâb, *Dürûsün fi'l-Kitman mine'r-Rasûli'l-Kâid*, 32; Muhammed Ferec, *El-Medrestü'l-Askeriyyeti'l-İslâmiyye*, 608; Muhammed Ahmed Başmil, *Fethu Mekke*, 15.

çek hedefini gizlemek ve bu haberin Kureyş'e ulaşarak, müslümanların Necid mintikasına yöneldiklerini zannetmelerini istiyordu. (911)

Rasûlullah (s.a.) bu davranışıyla kendinden sonra gelecek İslâm önderlerini uyarmaktadır. Düşmanın hilesinden kurtulmak, İslâm ordusunun gerçek hedefini gizlemek için bu yöntemi kullanmak vacibtir.

c- Geçmişte güzel ahlâka sahip kişilerin hatalarının affedilmesi

Rasûlullah (s.a.) görevlendirdiği emirlerine, iyi ahlâk sahibi kişilerin hatalarının affedilmesi yahut cezalarının hafifletilmesini emretmişlerdir. Çünkü hatadan hiçbir ferdin beri olması mümkün değildir. Hz. Âişe (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre Peygamberimiz (s.a.) buyurdular ki: "İyi niyetli, güzel ahlâklı kişilerin had cezası hariç, diğer hatalarını affediniz." (912)

Rasûlullah (s.a.) bu hadislerinde, güzel geçmişe, iyi huya sahip kişilerin ufak tefek hatalarının cezalandırılmamasını emretmişlerdir. Burada emir tüm ümmete yöneliktir. Çünkü had icabeden cezaların dışındaki suçlara zaman ve kişinin durumunu gözönünde tutarak uygun ceza verilmesi kendilerine bırakılmıştır. Hadisteki 'ika'le'den murat; suçu işleyenin cezasını hafifletmek, yahut ceza vermemek için muvafakat etmektir.

Fakat, kişi had icap ettiren bir ceza işlerse yahut if-

(911) *Et-Tabakâtü'l Kübrâ*, II, 133; *Megazî el-Vâkıdî*, II, 797.

(912) *Zevî'l-heyat* kelimesi için bkz. *En-Nihâye fî Garîb el Hadîs vel-Eser*, V, 385; Sam'ânî, *Sübülü's-Selâm*, IV, 38; Bu hadis için bkz. *Ebû Dâvûd*, IV, 540, h. nu. 4375; *Nesâî*, XII, 413, h. nu. 17912; *Müsned*, VI, 181.

tira ederse, hadisin manası affi kapsamaz. Bilakis şeran belli olan cezaları uygulamak tüm ümmet üzerine vaciptir. İsyânların ve günahların önüne ancak had'ler uygulandığı zaman geçilebilir.⁽⁹¹³⁾

Rasûlullah (s.a.) kendisinden sonra geleceklere, ashabının bazı hatalarını affederek örnek olmuştur. Bu konuya en güzel örnek; Mekke'yi fethetmek için hazırlanırken daha önce zikrettiğimiz **Hâtıb bin Ebî Beltea**'nın kıssasında olduğu gibi ashabından birinin askerî bir hata işlemesini affetmesidir.

Rasûlullah (s.a.) **Hâtıb** ile bu konuyu konuşup onun iyi niyetini anlayınca onu affetmiştir. **Ömer** (r.a.) **Hâtıb**'ı öldürmek için izin istediği vakit kendisine şu cevabı verir: "Onun Bedir ehlinden olduğunu bilmiyor musun? Allah Bedir savaşına katılmış müslümanların günahlarını affeder, siz ne yaparsanız yapın, Allah onları cennetine koyacak, onları mağfiret edecektir."⁽⁹¹⁴⁾

Bu hadiste, Rasûlullah (s.a.)'ın kendisine yardımcı olan, İslâm'la küfür arasındaki nice savaşlara katılan ashabına karşı vefasını görüyoruz. **Hâtıb** (r.a.) da Bedir ve diğer birçok savaşa katılmış biriydi.

Nefsî zaafı, Kureyş'e mektup yazarak Rasûlullah (s.a.) ve ümmete karşı bu suçu işletmişse de, Peygamberimiz (s.a.) güzel geçmişini bu hatasını affetmeye sebep göstermiştir.

Bu sahabinin geçmişte Bedir'e katılması, Allah'ın

(913) Ezdî, *Müşkili'l-Asar*, II, 132; Sam'anî, a.g.e., 4, 38.

(914) **Hâtıb**'ın bu muhalefeti büyük bir suç idi. Eğer mektup yerine ulaşırsa idi büyük çatışmalar olacak ve çok kan akacaktı. Oysa Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi kânsız teslim almak istiyordu. Bkz. Muhammed Ahmed Başmîl, a.g.e., 82.

rıza ve sevgisini kazanmaya vesile olmuştu. Sonradan bir hata işlemesi ise Allah'ın buğzunu gerektiren kötü bir ameldi. Geçmişteki hayırlı ameli daha ağır bastığından, sonraki hatasını silmiştir. (915)

Ensârî, komutanın askerlerine karşı takip edeceği siyaseti açıklarken der ki: 'Komutanın askerlerine yönelik siyasetinden biri de, bazı hataları affedici olmasıdır. Çünkü bu, zafere ulaşmalarında askerler arasında en büyük etken olan sevgi ve kaynaşmanın hasıl olmasına sebeptir.' (916)

ç- Ordu birliklerini en yararlı şekilde düzenleme

Ordunun düzenlenmesi ve askerlerin seçimi, savaşta önemli bir husustur. Rasûlullah (s.a.) bu konuya ihtimam göstererek ümmetine güzel örnek olmuştur. Mekke'nin fethinde orduyu bölüklere ayırdı. Ordusunu bu şekilde düzenlemekle iki önemli işi gerçekleştirmek istiyordu.

1- İslâm ordusuyla ilgili kısım

Bu ordunun zaferi, herhangi bir Arap kabilesinin değil, tüm müslümanların zaferi olacaktı. Ruhun derinliklerindeki cihad aşkını harekete geçireceğinden bu düşünce çok önemlidir. Çünkü bu ordu yalnız Araplar'ı değil tüm müminleri temsil etmekteydi.

2- Müşrik ordusuyla ilgili kısım

İslâm ordusunun bu şekilde tanzim edilmesi, mukavemet gösterme hususunda, müşrikleri tereddüde dü-

(915) İbn Kayyım el-Cevziyye, III, 424.

(916) *Tefricu'l-Kurûb fi Tedbiri'l-Hurûb*, 44.

şürdü. Orduda, müşrik kabilelerinden çok sayıda askerler vardı. Bu ordunun zaferinden kendilerine pay çıkarıyorlardı.

İslâm ordusunun bu şekilde tanzim edilmesi, düşman kabilelerin çoğunun mukavemet göstermemesine neden olmuştu. Yine ordunun bu şekilde düzenlenmesiyle düşman kavimler, müslümanlar aleyhine, Kureyş'e karşı casusluk yapmaktan da çekindiler. Bu bilgilerin Kureyş'e ulaşması, İslâm ordusunun tümüne zarar getirecek ve tüm Arap kabileleri de bundan nasibini alacaklardı. Onlarsa itikatları ayrı da olsa kavimlerinin zarar görmesini istemiyorlardı. Rasûlullah (s.a.) bu hikmetli davranışıyla Arap kabileleri sistemli bir şekilde dağıtarak bölük bölük Mekke'ye girmelerini emretmiştir.

Komutanlar ordularını düzenlerken şûra kararlarını da gözönünde tutmalıdırlar.⁽⁹¹⁷⁾

d- Ordunun bölük bölük ayırımı

Genel olarak savaşlarda, ordu birliklerinin bir topluluk halinde hücumla geçmesi yaygındır. Ancak bazı durumlarda birliklerin birkaç noktadan harekete geçmesi daha yararlı olabilir.

Mekke'nin fethinde şartları değerlendiren Rasûlullah (s.a.) uygun hareketin, ordunun değişik yerlerden şehre girmesi olduğuna karar vererek ordusunu beşe taksim etti.⁽⁹¹⁸⁾

(917) Mahmûd Şit Hattâb, *Er-Rasûlû'l-Kâid*, 35; Muhammed Ferec, a.g.e., 580. M.C.A. Mahfûz, *En Nazariyye el-İslâmiyye fi'l Hurûb en-Nefsiyye*, 73.

(918) Ertal: Ritl kelimesinin çoğulu olup, her şeyin güzeli için kullanılır. *Lisânü'l-Arab*, I, 120. Istılahta, atlı, yürüyen yahut araba, zırlı araç tüm bu sınıfların cemaat halinde yürütmesine

Onun bu davranışında geniş ufkunu, ileri görüş-
lülüğünü görüyoruz. Rasûlullah (s.a.) her ihtimali gözö-
nünde tutarak bu planı uyguladı ve ordusunu çeşitli kol-
lara ayırarak, Mekke'nin dört yönünden gelen yolları
kontrol altına aldı. Her bölük müstakil bir güç halinde
olup, herbirinin hedefi vardı. Rasûlullah (s.a.) ordusunu
bu düzene koymakla iki şeyi gerçekleştirmek istiyordu:

1- Değişik yönlerden gelebilecek herhangi bir muka-
vemeti yok etmek.

2- Beş bölüğe ayrılmış İslâm ordusuna mukavemeti
yok etmek için, Kureyş ordusunun parçalanması. Böylece
düşman gücü dağıtılmış olacak ve bu halleriyle İslâm or-
dusuna karşı koyamayacaklardır.

Rasûlullah (s.a.) bu davranışıyla İslâm önderlerini,
eğer umûmun yararı ordunun taksiminde olursa, orduyu
bölük bölük ayırmaları hususunda irşad etmektedir.

**e- Gerektiğinde bazı bölük komutanlarının gö-
revden alınmasının meşruiyeti**

Ordu idaresi, umûma yarar sağlayacak işler yapma-
yı icap ettiren bir görevdir. Komutanın, tayin ve görevden
alma konularında da umûmun yararını gözetmesi şarttır.
Rasûlullah (s.a.) umûm için yarar gördüğü zaman komu-
tanlarını görevden alır ve yenisini atardı. Mekke'nin fet-
hinde, Ensar'dan oluşan bir bölüğün komutanı olan Sa'd
bin Ubâde (r.a.)'nin Kureyş'i hicveden sözleri, Ebû Süf-
yan ve Muhacirlere ulaştığı vakit çok kızmışlardı. Bu ha-
dise üzerine Rasûlullah (s.a.) Sa'd'ı görevden alarak yeri-

verilen isimdir. Bkz. Mahmûd Şit Hattab, *El-Mustalihâtu'l-
Asherîyye fi'l Kur'ânı Kerim*, 1,278.

ne oğlu **Kays** (r.a.)'ı atamıştı.

Hafız İbn Asâkir, Câbir bin Abdullah (r.a.)'dan şöyle rivayet eder: "Mekke'nin fethi günü, Rasûlullah (s.a.) sancağı **Sa'd bin Ubâde**'ye verdi. O da Kureyş'i hicvederek dedi ki: *"Bu gün katl günüdür. Bu gün her şeyin helâl olduğu gündür."* Bu mısralar Kureyş'in çok zoruna gitmişti. Kureyşli bir kadın Rasûlullah (s.a.)'ın önüne çıkarak, Sa'd'ın sözlerine şiirle cevap verdi.

Rasûlullah (s.a.) şiiri dinlediği zaman, pak kalbi onlara karşı rahmet ve sevgiyle doldu ve sancağın **Sa'd bin Ubâde** (r.a.)'den alınarak oğlu **Kays bin Sa'd**(r.a.)a verilmesini emretti.

Rasûlullah (s.a.) kendinden yardım isteyen kadının ümitsizliğe düşmemesini sağlamış, sancağı **Sa'd**'dan alıp oğluna vererek onun kızmasını önlemiştir.⁽⁹¹⁹⁾

VI. Tebük Savaşı'nın İdaresinden Alınacak Dersler

a- Komutanın, emrine karşı gelen askerleri uygun şekilde te'dip etmesinin meşruiyeti

Geçmişte ve günümüzde toplumlar, savaştan kaçanlara karşı verilecek cezalar hakkında ihtilaflara düşmüşlerdir. Çünkü bu toplumların kanunlarını belirleyen kaynaklar değişiktir.

İkinci Dünya Savaşı'nda, çoğu ailelere mecburi

(919) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 295; İbn Hişam, *Es-Sireti'n-Nebeviyye* IV, 26.

oturma emri verilmişti. Bundan kasıt ise, savaştan kaçan askerlerin sayısını asgarîye indirmekti. Fakat savaş başladığı zaman, tüm önlem ve katı cezalara rağmen kaçan askerlerin sayısı artmıştı. Bu da beşerî kanunların insan kalbinde ve vicdanında tesiri olmadığını bariz bir şekilde göstermektedir. Çünkü bu kanunlar, insan vicdanını ikna edecek, sevap ve günah gibi vesilelerden çok uzaktır.

İslâmî kanunlar sadece suçu işleyenin cezalandırılmasını öngörür. İslâm hukukunda ceza yalnız suçu işleyene uygulanır. Bu gerçeği Allah Teâlâ Kur'ân'da şöyle açıklamaktadır: "*Gerçekten hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenemez.*" (920)

Tebük Savaşı'nda, sahabeden üç kişi, özürsüz oldukları halde cihad'dan kaçmışlardı. İyi niyetleri Allah ve Rasûlüne karşı sıdk ile bağlılıkları ortaya çıkınca, Rasûlullah (s.a.), hatalarını temizlemek için bu sahabele-ri cezalandırdı. Bu sahabeler: **Ka'b bin Mâlik**, **Hilâl bin Ümeyye** ve **Merâra bin Rebi** idi. Bu psikolojik cezanın nefislerinde bıraktığı ızdırabı **Ka'b** şöyle anlatıyor:

"... Rasûlullah (s.a.), müslümanların, seferden geri kalan üçümüzle konuşmalarını yasakladı. Halk da bizimle konuşmaktan sakınıp bize yüz çevirdiler. O kadar ki, bana yeryüzü yabancılaştı ve bu toprak benim bildiğim toprak değilmiş gibi oldu. Bu şekilde 50 gün yaşadık. İki arkadaşım halk arasından çekildiler ve evlerinde oturup ağlamakla vakit geçirdiler. Fakat ben, onların daha genci ve daha dayanıklısı idim. Bunun için ben evimden çıkar ve mescide gider, müslümanlarla namaz kılardım. Ama müslümanlardan kimse benimle konuşmazdı. Namazdan sonra Rasûlullah (s.a.)'ın yanına uğrar ve selâm verirdim.

(920) Fâtır, 18.

İçimden, acaba selâmıma karşılık vererek dudaklarını oynattı mı, oynatmadı mı diye onu izlerdim. Namazı Peygamberimizin yanında kılar ve onu gizlice gözetlerdim. Namaza yöneldiğim zaman o bana doğru dönerdi. Fakat ben onun tarafına bakınca yüzünü çevirirdi. İstirap çektiğim bu hal uzayınca bir gün **Ebû Katâde**'nin bahçesi-nin duvarından atlayıp içeri girdim. **Ebû Katâde** amcamın oğlu idi ve beni çok sevenlerdendi. Ona selâm verdim, vallahi selâmımı almadı. Ben, 'ey **Ebû Katâde**! Allah'a yemin ederek sana sorarım, benim Allah'ı ve Rasûlünü sevdiğimi bilmez misin?' dedim. Cevap vermedi. Tekrar yemin ederek sordum. Yine cevap vermedi. Üçüncü defa yemin ederek sordum, bu kez, 'Allah ve Rasûlü daha iyi bilir' dedi. Bunun üzerine gözlerimden yaş boşandı...Bundan sonra on gün daha durdum ve Peygamber Efendimizin ashabı bizimle görüşmekten men ettiği günden itibaren 50 günümüz doldu. 50'nci günün sabah namazını kıldım. Evimizin damının üzerinde bulunuyordum. Öyle bir haldeydim ki, hayat bana güçleşmişti, yeryüzü bütün genişliğine rağmen bana dar geliyordu. İşte bu sırada Sel Dağı'nın üzerinde birisi en yüksek sesiyle, 'ey **Ka'b bin Mâlik**! Müjde! diye bağırdı. Hemen secdeye kapandım. Anladım ki, bizim için kurtuluş yolu açıldı. Rasûlullah (s.a.) sabah namazını kıldığı zaman Allah'ın, bizi affettiğini halka duyurmuş, onlar da bize müjde vermeye koşmuştu. Arkadaşlarıma da müjdeciler gitmişlerdi. Bana da bir kişi müjdelemek üzere atını sürmüştü. Eslem kabilesinden bir müjdeci de Sel Dağı'nın üstüne çıkmıştı ki, onun sesi attan süratli geldi. Sevimli sesini işittim ve müjdecim bana gelince üzerimdeki iki takım elbisemi hemen çıkarıp ona hediye ettim. Vallahi o gün ondan başka elbisem yoktu. **Ebû Katâde**'den kiralık olarak iki takım elbise aldım ve hemen giyerek

Rasûlullah (s.a.)'a koştum. Ashab beni grup grup karşıladılar. Tevbemin kabulünü kutluyorlar ve 'Allah'ın tevbeni kabul etmesi sana kutlu olsun' diyorlardı. Rasûlullah (s.a.)'ın mescidine girdiğimde onu ashabıyla beraber oturuyor buldum. İçeri girdiğim vakit, **Talha bin Ubeydullah** kalktı ve koşarak bana geldi, elimi sıktı, tebrik etti. Vallahi muhacir kardeşlerden ondan başka kalkan olmadı. Onun bu iyiliğini unutamam.

Rasûlullah (s.a.)'a selâm verdiğimde, mübarek yüzü sevinçten şimşek çakar gibi aydınlanmış bir halde bana, 'Bir günün hayır ve mutluluğu ile müjde sana ey **Ka'b**. Annen seni doğurduğu günden beri yaşadığın günlerin en hayırlısı bu gündür' buyurdu. 'Ey Allah'ın Rasûlü bu müjde sizin tarafınızdan mı, yoksa Allah tarafından mı?' dedim. 'Hayır benim tarafımdan değil, doğrudan Allah tarafından' dedi. Rasûlullah (s.a.)'a Allah tarafından, sevindirici bir haber verildiği zaman mübarek yüzü bir ay parçası gibi parlardı. Biz de gelen haberin mahiyetini yüzünden anlardık..."

Zikretmemiz gereken diğer bir hususta, bu üç sahabinin Ensar'dan oluşudur. Bundan dolayı Rasûlullah (s.a.) üç sahabîyi toplum içindeki yerlerine göre cezalandırmıştır.

Bu konuda **Süheylî** şöyle der: "Rasûlullah (s.a.) savaşa katılmayan üç sahabeye kızmış ve Allah'tan onlara şiddetli ikazlar, cezalar gelmiş, tevbeleri kabul oluncaya kadar sahabiler, tavırlarını değiştirerek onları protesto etmişlerdi. O vakitte savaşın farz-ı kifâye olduğunu düşünsek dahi bu emir Ensar için farz-ı ayn'dır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.)'e bîat ederek söz vermişlerdi. Hendek Savaşı'nda şöyle diyorlardı: '**Muhammed**'e bîat eden biz-

ler, sağ kaldığımız müddetçe onunla beraber Allah için cihad edeceğiz."

Ensar'dan Bedir Savaşı'na katılmayan bazı kişiler, Kureyş'e ait kervan'ın önünü kesmek için Medine'den ayrılmışlardı. Düşmanla karşılaşılacağını zannetmiyorlardı. Buna rağmen yaptıkları büyük bir günahtı.⁽⁹²¹⁾

Buna en büyük delil, Rasûlullah (s.a.)'ın Huneyn günü **Abbas bin Abdulmuttalib**'e müslümanlara nida etmesini emrettiği zaman, onlar birinci ve ikinci seslenişte cevap vermeyince, ona Ensar'ı çağırmasını buyurmasıdır.

Yukarıda zikrettiğimiz hadise iki önemli hususa işaret etmektedir:

1- Psikolojik cezanın iyi insanlar üzerinde bıraktığı iz, diğer fiilî cezaların kötü insanlar üzerinde bıraktığı iz gibidir.⁽⁹²²⁾

2- Günah işleyen, dinine bağlı birinin cezası, zayıf kişiye verilen cezadan daha ağırdır.⁽⁹²³⁾

Bu hadiseden alınacak diğer bir ders de, askerlerin te'dib edileceği zaman, cezanın eksiksiz verilmesidir. Zikretmekte yarar gördüğüm diğer bir konu da şudur: Emre muhalefet eden kişiye verilecek ceza, deva gibidir. Eğer az verecek olursan, şifa hasıl olmayacaktır, çok verirken de sahibini helâk edecektir.⁽⁹²⁴⁾

(921) *Er-Ravdu'l Unuf*, VI,369.

(922) Muhammed Ebu Zehrâ, a.g.e., III,1097.

(923) *Fethu'l-Bârî*, VII, 123; İbn Kayyım el-Cevziyye, a.g.e., III, 578.

(924) Muhammed Feret, *El-Abkariyyetü'l-Askeriyye el-İslâmiyye*. 659-660; Muhammed Ahmed Başmîl, *Gazvetü Tebük*, 176-177.

b- Komutanın, tatbikine karar verdiği planı gerektiğinde değiştirmesi

Rasûlullah (s.a.) savaş planlarını genellikle gizli tutardı. Ne zaman açıklamakta yarar görürse, ashabıyla görürdü.⁽⁹²⁵⁾

Meselâ Tebük Savaşı'nda şartlar, ordunun hareket yönünün açıklanmasını gerektiriyordu. Zührî der ki: "Abdurrahman bin Abdullah bin Ka'b bin Mâlik bana haber etti, onun şöyle dediğini işittim: Rasûlullah (s.a.) tüm savaşlarında hedef ve planını gizlerdi. O'nun, planını açıkladığı savaşlar çok nadirdir. Tebük Savaşı'nda, düşmanın çokluğu, uzak bir yere gitmeleri ve savaşın çok sıcak bir mevsimde olması nedeniyle ordunun bu zorluklara hazırlıklı olması düşüncesiyle planını sahabeye açıklamıştı."

Bazı âlimler bu hadisi delil göstererek, zararı olmadığı takdirde, ordunun gideceği yönü açıklamanın câiz olduğunu belirtirler.⁽⁹²⁶⁾ Bu âlimler, plan ve hedefi gizlemekte topluma zarar gelecek olursa, bunda ısrar etmemenin gerekliliğini de belirtmişlerdir.⁽⁹²⁷⁾

Rasûlullah (s.a.)'ın Tebük Savaşı'nda, âdeti olmadığı üzere ashabına ordunun yönünü belirtmesi şu dört sebeple idi:

1- Mesafenin uzaklığı: Rasûlullah (s.a.) Rum bölgesine yapılacak bu seferin zorluklarla dolu olduğunu biliyordu. Hareket sahra boyunca devam edecekti. Su ve bitki çok az olduğu için, ordu hareket etmeden evvel tüm ha-

(925) *Fethu'l-Bârî*, VII, 132.

(926) *Fethu'l-Bârî*, VII, 132.

(927) *Ibn Kayyim el-Cevziyye*, a.g.e., II, 13.

zırlıkların yapılması gerekiyordu. Bu şartlarda yapılacak savaşa eksik çıkma, orduyu zafere ulaştırmayacağından, Rasûlullah (s.a.) planını sahabeye açıkladı.

2- Rum ordusunun sayıca çok fazla olması: Diğer bir husus da, Rumların, müslümanların bu zamana kadar karşılaştıkları düşmanlarından değişik konumda olmalarıydı. Bu durum müslümanların özel olarak hazırlanmalarını gerektiriyordu. Rumlar değişik silahlara sahip, savaş tecrübesi ve kabiliyeti olan bir topluluktur. (928)

3- Savaşın zor bir zamana gelmesi: Her neferin, uzun sürecek bu savaşta geride bırakacağı ailesi için nafaka temin etmesi gerekiyordu. (929)

4- Müslümanların hâkim olduğu ve karşı koyacak bir gücün bulunmadığı Arap yarımadasında bu haberi gizlemeye gerek yoktu. Müslümanlar için tehlike oluşturan güç Tebük mıntıkasında, Dumetü'l-Cendel ve Akabe'de bulunan Rum ve hristiyan Araplardı. (930)

Rasûlullah (s.a.)'ın, Tebük Savaşı'nda ordunun gideceği yönü askerlerine bildirmesinden iki yararlı netice çıkmaktadır:

a- Savaş planı yapılacağı zaman yumuşak bir siyaset gütmek.

b- Gizlilik ve açıklık siyaseti arasında bir tercih yapılacağı zaman umûmun yararını gözetme.

(928) Muhammed Ferec, a.g.e., 641-642, Mahmûd Şit Hâttab, *Er-Rasûlû'l Kâid*, 398.

(929) *El-Bidâye ve en-Nihâye*, V,3; *Târihu't Taberî*, III,101, Ali bin Burhaneddin Halebî, *Es-Sire elHalebiyye*, III,99.

(930) Muhammed Ahmed Başmîl, *Gazvetü Tebük*, 57 Akabe, kıyasında bulunduğu körfeze adını vermiş büyük bir şehirdir. Ürdün devleti kurulana kadar Hicaz'a aitti. Eskiden "Eyle" ismiyle anılırdı. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 292.

c- Diri veya ölü olsunlar, komutanın askerlerinin haklarını gözetmesi

Komutanın, askerlerinin hakkına sahip çıkması onları koruması, askerî idarenin temelini oluşturur. Tebük Savaşı'nda, Rasûlullah (s.a.)'ın sahabesinden olan **Abdullah el-Muznî** vefat ettiği zaman, yanında iki dostu **Ebû Bekir** ve **Ömer** olmasına rağmen kendisi, **Abdullah**'ın techiz ve defnini üstlendi.

Peygamberimiz bu davranışıyla, kendinden sonra gelecek İslâm önderlerine, kendilerine tabi olanlara, ölü yahut diri olsunlar, ikramda bulunmaları ve sahip çıkmaları gerektiğini göstermiştir.

Rasûlullah (s.a.)'ın askerlerine böyle davranması gayet yerinde idi, çünkü onlar, geride en kıymetli varlıklarını bırakarak Allah için cihada çıkmışlardı. Rasûlullah (s.a.)'ın, cesedin bozulmasına meydan vermeden techizini ve defnini üstlenmesi, sahabe için dünyada ikram, diğer askerler içinse cihada teşvik vesilesi idi.

Kayda değer başka bir konu da, askerlerin diri yahut ölü olarak hakkının gözetilmesi, onlara sahip çıkılması hususunda müslümanların diğer toplumları çok önceden geçmiş olmalarıdır. (931)

ç- Savaşın zorluklarına karşı koyabilmek için askerlerin eğitilmesi

Günümüz askerî yetkilileri, savaşta meydana gelebilecek her türlü zorluğa tahammül etmeleri için askerleri özel bir eğitime tabi tutmaktadırlar. Rasûlullah (s.a.)

(931) M.C.A. Mahfûz, *El-Medhal ila'l-Akide ve'l-İstiraticiyeti'l-Askeriyyeti'l-İslâmiyye*, 229; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e., 11,1088.

bundan 14. asır önce ashabını, en yüce gaye ve en şerefli iş olan, Allah yolunda cihad için eğitime tabi tutarak bu konuda öncü komutan olmuştur.

Rasûlullah (s.a.) ashabıyla Tebük seferinde bu zor görevi gerçekleştirmişti. Şiddetli sıcak altında, uzun mesafeler katetmişler, açlık ve susuzluğun hayatlarını tehdit ettiği bu yolculukta sahabe zor bir imtihana tabi tutulmuştu. Şüphesiz böylesi bir imtihana ancak güçlü insanlar tahammül edebilirlerdi.

Bu denemenin faydası, Rasûlullah (s.a.)'ın vefatından sonra gerçekleştirilen, Fâris ve Rum bölgelerinin fet-hinde görülmüştü. Albay **Muhammed Ferec** bu konuda der ki: 'İslâm ordusunun Tebük seferine gidiş ve gelişleri büyük engelleri geçmeyi, uzun mesafe yürümeyi, az su ve yemeğe tahammülü kapsayan bir alıştırmaya idi. Rasûlullah (s.a.)'ın ordusu tüm bu zorluklara sabırla karşı koymuş, gelecekteki bu tür zorlukları yenmek için cîsr ü ve nefsî olarak eğitimden geçmişlerdi."

Ebû Bekir (r.a.) zamanında Rum ordusuyla savaşmak için, Şam mıntıkasına gitmeleri istendiği zaman bu tecrübeleri onlara büyük yarar sağlamıştı. Yine Farslar'la yapılan savaşlarda da Tebük seferinin tecrübesinden istifade etmişlerdi.

Günümüz askerî idaresinde bu alıştırmaya "zor alıştırmaya" denilmektedir. Çünkü bu alıştırmaya, her türlü zorlukları aşma, açlık ve susuzluğa tahammül, çeşitli iklim şartlarında savaşmayı kapsamaktadır.⁽⁹³²⁾

(932) Muhammed Ferec, a.g.e., 661, 662; Mahmûd Şit Hattâb, *Er-Rasûl'ul Kâid*, 415.

d- Savaştan sonra gerektiğinde, düşmanı ko- valama

Savaştan sonra düşman kaçmaya başlarsa, peşine düşerek onu kovalamak suretiyle savaşı bitirmek çok önemlidir. Savaşı böyle bitirmenin düşman üzerinde üç önemli tesiri olacaktır:

1- Düşmanın kendine olan güvenini tamamen yok edecek ve düşman ordusu, geri dönse ölüm veya esaretle karşılaşacak, kaçsa netice yine aynı olacak, dolayısıyla düşman şaşkınlığa düşecektir.

2- Asker, elinde taşıdığı silahına güvenini yitirecektir. Zira onu kullanmadığı için, kendini koruyamayacak ve bu silahın bulunması kendisi için bir işkence olacak, sonunda elinden atacaktır.

3- Askerin komutanına olan güvenini yok edecektir. Çünkü ikisi de düşmana mukavemeti düşünmeksizin, kaçış halinde olacak, herkes kendi canını kurtarmayı hedefleyecektir. Komutanın askerlerine karşı güvenini yitirdiği bir savaşta askerî başarı sağlayamayacağı kesindir.

Bu konunun öneminden dolayı, Rasûlullah (s.a.) düşmana karşı bazan bu metodu uygulardı. Onun asırlar önce bu metodu kullanması diğer toplumları geride bıraktığı askerî bir başarıdır. ⁽⁹³³⁾

Rasûlullah (s.a.)'ın bu esası uygulayışına örnek:

Huneyn Savaşı'nda müşrikler geri çekildiği vakit, hezimete uğramış olsalar da, onların takip edilmesini em-

(933) Muhammed Ferec, a.g.e., 293, 623, 624, 562; Mahmûd Şîr Hattâb, a.g.e., 381; Muhammed Ahmed Başmîl, *Gazvetü Huneyn*, 186.

rettiler.

Beraberinde bazı askerleriyle Benî Sakîf kabilesini kovalamışlar, Tâif kalelerine sığınınca peşlerini bırakmışlardı.

Ebû Âmir el-Eşârî komutasında askerî bir birlik göndererek, hezimete uğramış düşmanların kovalanmasını emretmiştir, Evtas ve Nahle vadisinde şiddetli çarpışmalar olmuş, neticede karşı koyan güçler yok edilmişti. Bu sayede, Rasûlullah (s.a.), savaşı, İslâm ve müslümanların yararına sonuçlandırmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SERİYYE SAVAŞLARINA ÖRNEKLER VE BU SAVAŞLARDAN ÇIKARILACAK DERSLER

I. **Alkame bin Mücezzez (r.a.)'in Seriiyesi**

Rasûlullah (s.a.)'ın gönderdiği bu seriiyenin gönderildiği tarih ve gönderiliş sebepleri hakkında, tarih ve siyer âlimleri değişik görüşlere sahiptirler. Bu konuda **İbn Sa'd** şöyle der: "Rasûlullah (s.a.)'a Habeşlilerden oluşan bir topluluğun, Cidde ⁽⁹³⁴⁾ halkını rahatsız ettiği haberi gelince, **Alkame bin Mücezzez**'le birlikte 300 kişilik bir askerî birlik gönderdi. Deniz ortasında bulunan bir adaya yaklaşınca, hepsi de adaya kaçtılar. **Alkame** (r.a.) de peşlerinden girdi. Geri döndüğü zaman bazı askerler ailelerine gitmek için izin istediler, o da izin verdi ve **Abdulah**

(934) Cidde: Kızıldeniz kenarında eski bir yerleşim bölgesidir. Günümüzde, kara, hava ve deniz limanları bulunan modern yapılara sahip güzel bir şehir konumundadır. Mekke'ye uzaklığı 73 km'dir. Bkz. *Mu'cemu Meâlimi'l-Hicaz*, II, 130-131.

bin Huzâfe'yi onlara emir tayin etti." (935)

Hadis âlimlerinin rivayet ettiğine göre **Alkame** ile bu kavim arasında garip hadiseler oldu. **Ebû Said** der ki: 'Rasûlullah (s.a.) benim de içinde bulunduğum bir cemaattı, **Alkame bin Mücezzez** komutasında göndermiş. Tam hedefimize ulaşınca, emirimiz ordudan bir bölüğe izin verdi, başlarına da **Abdullah bin Huzâfe es-Sehmî'yi** emir tayin etti. **Abdullah bin Huzâfe** Bedir'e iştirak edenlerden olup, mizah ve şakayı seven biri idi.⁽⁹³⁶⁾ Epey bir yol alınca askerlerine odun toplamalarını ve ateş yakmalarını emretti. Onlar da, emrini yerine getirdiler. Sonra, askerlere, 'Rasulullah (s.a.) beni dinleyip itaat etmenizi emretmedi mi?' dedi. Onlar da 'evet' dediler. Bunun üzerine **Abdullah bin Huzâfe**, 'o zaman hepiniz ateşe girin bakalım' dedi. Ravi der ki: 'Sahabe bu emir üzerine birbirine bakarak şöyle dediler: 'Biz ateşten kurtulmak için Rasûlullah (s.a.)'a koştuk ve onun sayesinde ateşten kurtulduk.' Daha sonra ,**Abdullah**'ın gazabı gitti ve ateş de söndü. Medine'ye dönünce Rasûlullah (s.a.)'a bu hadiseyi haber verdikleri vakit, dediler ki: 'Eğer girselerdi, ondan ebedi çıkamıyacaklardı' ⁽⁹³⁷⁾ çünkü itaat ancak iyi ve

(935) *Et-Tabakâtü'l-Kubrâ*, II,163; *Megâzî el-Vâkıdî*, III,983; Hüseyin bin Muhammed bin el-Hassan ed-Dinar Bekrî, *Târihu'l-Hamis fi Ahvâl Enfesü'n-Nefs*, II,120.

(936) Ed-Duabe: Mizah ve şaka. Bkz. *Lisânu'l-Arab*, I,980; *Müsned*, III,67.

(937) Rasûlullah (s.a.)'ın "eğer ateşe girselerdi, çıkamazlardı" sözü diğer bir rivayette şöyledir: "Ebedî olarak ondan çıkamazlardı." Üçüncü bir rivayette de "kıyamete kadar ateşte kahlırlardı." şeklindedir. Bu üç rivayetten murat, o yakmış oldukları ateşe girmek günahıdır, isyandır. İsyân ise ateşi gerektirir. Bu tabirde bir nevi bedii sanatı vardır. Bkz. *Fethu'l-Bârî*, VIII. Rasûlullah (s.a.) bu ibaredeki iki zamiri değişik anlamlarda kullandı. Buradaki zamir yaktıkları ateşe işaret etmektedir. Buradaki ise ahiretteki ateşi işaret etmektedir. Çünkü onlar kendilerini öldürerek, yasaklanan bir günahı işlemiş olurlardı.

güzel şeyleredir.⁽⁹³⁸⁾

Bu seriyye, Hicret'in dokuzuncu senesinde, rebiul-ahir ayındaydı.⁽⁹³⁹⁾

II. Zâtu Selâsil Seriiyesi

a- Gönderiliş nedeni ve tarihi

Rasûlullah (s.a.) bazı yol kesicilerin Medine etrafına hücum edeceğini işitince, **Amr bin Âs** komutasında bir ordu donatarak üzerlerine gönderdi. **İbn Sa'd** bu konuda der ki: 'Bazı yol kesicilerin Medine etrafına hücum etmek için toplandıkları haberi Rasûlullah (s.a.)'a ulaşınca, **Amr bin Âs**'ı çağırarak, Ensar ve Muhacirlerden oluşan 300 kişilik bir ordu hazırladı ve kendilerine beyaz bir sancak⁽⁹⁴⁰⁾ ve siyah bir bayrak verdi.⁽⁹⁴¹⁾ Seferde karşılaşılabilecekleri her türlü zorluk ve belalara karşı sabırlı olmalarını onlara emretti.⁽⁹⁴²⁾ **İbn Asâkir Tarih**'inde der ki: **İbn İshak** haricinde tüm siyer âlimleri bu seriyye'nin Hic-

(938) Hadis için bkz. *Müslim* III,1469, h. nu. 1840; *Fethu'l-Bârî*, VIII, 58, h.nu. 4340; XIII,121-145; *Müstedrek*, III, 630; *Ebû Dâvûd*, III,92, h. nu. 2625; *Nesâî*, VII, 159, h.nu. 1552; *İbn Mâce*, II,955, h.nu. 2863; *Müsned*, III,67-124

(939) *Megâzi el Vâkıdî*, III, 983; *Et-Tabakâtu'l Kubrâ*, II,163; Hüseyin bin Muhammed bin el-Hasan ed-Diyar Bekrî, a.g.e., II, 120.

(940) Liva: Savaş için hazırlanmış orduya verilen sancaktır. Askerler orduya tabi olsun diye verilir. Bkz. *En-Nihâye fî Garîb el-Hadîs ve'l-Eser*, IV, 279; Kücratî, *Mecmau Bihari'l Envâr fî Garîbi't-Tenzîl ve Letâifi'l-Ahbâr*, IV, 516.

(941) Er-Raye: Ordu komutanının yahut öndeki kişinin taşıdığı bayrağa verilen isimdir. Bkz. Muhammed bin Ebû Bekr bin Abdulkadir er-Râzî, *Muhtaru's-Sühah*, 286,

(942) *Et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, I,131; Urve İbn Zubeyr, *Megâzi Rasûlullah*, 207.

ret'in sekizinci senesinde cemadilahir ayında vuku bulduğunda ittifak halindedir." (943)

b- Ordunun Zâtu Selâsil'e hareket etmesi

Rasûlullah (s.a.) ordu sancağını **Amr bin As**'a verdiği vakit, Zâtu Selâsil'e gitmesini ona emretmişti. O da aldığı komut üzerine harekete geçti. Gece yol alıyor gündüz de gizleniyordu. **Amr**, düşmanın toplandığı yere varınca çok kalabalık olduklarını gördü ve korktu. Hemen askerlerinden, **Rafi bin Mukeyyes**'i Rasûlullah (s.a.)'a göndererek yardım istedi. Rasûlullah (s.a.) da **Ebû Ubeyde bin Cerrâh** (r.a.) komutasında 200 kişilik takviye güç gönderdi. Bu birlik **Amr**'ın ordusuyla birleşerek Rumlarla savaşmak için büyük bir güç oluşturdular.⁽⁹⁴⁴⁾

Âmir (r.a.) der ki: 'Rasûlullah (s.a.) Zât-u Selâsil ordusunu göndererek Muhacirlerin başına **Ebû Ubeyde**'yi verdi. **Amr bin Âs**'ı da Araplar'ın idaresi için görevlendirdi ve her ikisine de 'Allah'a itaat ediniz, cihad'ın zorlukları için fedakârlıkta bulununuz" dedi.

Râvi der ki: "Onlar Bekr kabilesi üzerine gitmekle emrolunmuşlardı. Bekr kabilesi **Amr bin Âs**'ın akrabası olduğu için yol kesen bedeviler üzerine yöneldi. Bunun üzerine **Muğîre bin Şube** (r.a.) **Ebû Ubeyde**'ye gelerek şöyle dedi: ' Rasûlullah (s.a.) seni bizim üzerimize görevlendirdi. Fakat filan kişinin oğlu, kendisinin emîr olmasını umuyor.' **Ebû Ubeyde** bu sözlerle karşılık şu cevabı verdi: ' Peygamberimiz bize, Allah'a itaat edip, bu yolda

(943) *Tabakâtu'l-Kübrâ*, II, 131; İbn Seyyid en-Nas, a.g.e., II, 157.

(944) Urve İbn Zubeyr, *Megâzi Rasûlullah*, 207; *Târihu't-Taberî*, III, 32; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 232; *El Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 273, 274; Hüseyin bin Muhammed bin el-Hasan ed-Diyarbakrî, a.g.e., II, 75.

yardımlaşmamızı, fedakârlık yapmamızı emretti. **Amr** bu emre muhalefet etse de ben Rasûlullah (s.a.)'ın emrine itaat ederim. ⁽⁹⁴⁵⁾

Ordudan bir kısım askerler ısınmak için ateş yakmak istemişlerdi. **Amr bin Âs** ise, ateş yakmayı yasaklamıştı. Yine, düşman hezimete uğradığında, onları takip etmek isteyen orduya mani olmuştu. Bu davranışlarından dolayı Rasûlullah (s.a.) **Amr**'ı takdir etti.

Amr bin Âs'ın rivayet ettiğine göre; Peygamberimiz kendisini Zâtu Selâsil'e gönderdi. Arkadaşlarından bazıları ateş yakmak istediği vakit onlara mani oldu. **Ebû Bekir** (r.a.)'e giderek şikayet ettiler. O da **Amr**'a şöyle dedi: "Sizden kim ateş yakarsa onu içine atarım." Savaş başladı ve müslümanlar, düşmanlarını hezimete uğrattılar. İslâm ordusu düşmanı takip etmek istediye de **Amr bin As** (r.a.) buna mani oldu. Ordu Medine'ye döndüğü zaman olanları Rasûlullah (s.a.)'a anlatarak **Amr**'ı şikayet ettiler. **Amr İbn As** (r.a.) Peygamberimize şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ateş yakmalarını yasaklamamdaki sebep düşmanın sayımızın azlığını görmesi idi. Peşlerinden gitmelerini de istemedim, kendilerine yardımcı kuvvet geleerek geri dönebilirler ihtimaliyle, buna da mani oldum." Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) **Amr**'ın yaptıklarını tasdik ederek onu tebrik etti. ⁽⁹⁴⁶⁾

(945) *Müsned*, I, 196; *Mecmau'z-Zevâid*, VI,206; Sonra der ki: Hadisi Ahmed rivayet etmiştir, raviler sahihtir. Amir'in bulunması nedeniyle isnadı zayıftır. Çünkü Amir, Amr İbn As'ı görmemiştir.

(946) İbn Hibbân, *Mevaridu'z-Zaman*, 400, h.nu. 1665; *Müstedrek*, III,43. Hakîm der ki: "Hadisin isnadı sahîh olup, Zehebî de kabul etmiştir."

c- Düşmanın, müslümanlar tarafından takip edilmesi

İslâm ordusunun komutanı, **Amr İbn Âs** (r.a.) Zâtı Selâsil'e varınca Rumlar'a destek veren kabileleri takibe başladı. Her kabileye yaklaştığında onlar yerlerini terk ediyorlardı. Bu kovalama neticesinde müslümanlar toplu bir kabile ile karşılaştılsa da onlar da değişik bölgelere kaçtılar. **Amr İbn Âs** (r.a.) bu usulüyle düşman kabilelerini dağıtarak İslâm devletinin heybetini gösterdi.⁽⁹⁴⁷⁾

III. Mûte Seriyesi

a- Gönderiliş nedeni ve tarihi

Rasûlullah (s.a.), **Ka'b bin Umeyr** komutasında, Arap yarımadasının kıyılarını kontrol için bir seriyye gönderdi. Rumlar bu seriyyeyi pusuya düşürerek komutan hariç tüm askerleri öldürdüler, **Ka'b** ise yaralı olarak kurtuldu.⁽⁹⁴⁸⁾

Daha sonra, Rasûlullah (s.a.) **Hâris bin Umeyr**'i Busra kralı⁽⁹⁴⁹⁾ **Şurahbil bin Amru'l-Gasasine**'ye göndererek İslâm'a çağırmasını emretmişti. **Şurahbil**, Peygamberimizin bu elçisini hunharca öldürünce, **Hâris** (r.a.)'in intikamını almak için ordu hazırlamaya koyuldu.

(947) *Et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, II,131; *El Bidâye ve'n-Nihâye*, IV,274; Hüseyin bin Muhammed bin el-Hasan ed-Diyar Bekrî, a.g.e.,

(948) Urve İbn Zübeyr, *Megâzi Rasûlullah*, 204; *Et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, II,128; *Fethu'l-Bârî*, VI, 511; İbn Kayyım el-Cevziyye, a.g.e., III, 381.

(949) Busra: Şam mıntıkasında, Dimeşk'in iç kısmında bir beldenin adıdır. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, I,441.

İbn Sa'd rivayetinde der ki: "'Rasûlullah (s.a.) **Hâris bin Umeyr el-Ezdî** (r.a.)'yi beraberinde bir mektupla, Busra kralına gönderdi. **Hâris** (r.a.) Mûte'ye vardı-
ğı zaman, **Şurahbil** onu karşılayarak öldürdü. Bu elçi
Rasûlullah (s.a.)'ın öldürülen ilk elçisi idi. Bu nedenle
Peygamberimize ve sahabeye bunu kabullenmek çok zor
geldi. Müminler derhal askerî hazırlığa başladılar.⁽⁹⁵⁰⁾
Ordunun Medine'den çıkışı Hicret'in sekizinci senesi, Ce-
madiyelula ayındaydı. Bu konuda **Urve bin Zubeyr** der
ki: ' Rasûlullah (s.a.)'ın Mûte Savaşı için ordu göndermesi
sekizinci senenin cemadiyelula ayında idi.⁽⁹⁵¹⁾ Rasûlullah
(s.a.) bu ordu için üç kumandan tayin ederek, biri öldü-
ğünde diğerinin başa geçmesini emretmişti. **Abdullah**
bin Amr (r.a.) rivayetinde der ki: "Mûte Savaşı'na komu-
tan olarak, Rasûlullah (s.a.) **Zeyd bin Hârise**'yi tayin
ederek şöyle dedi: '**Zeyd** şehid olursa, yerine **Ca'fer bin**
Ebî Talib geçsin, **Ca'fer** şehit olursa, yerine **Abdullah**
bin Ravâha geçsin..."⁽⁹⁵²⁾

b- Ordunun Mûte'ye hareketi ve Rumlar'la sa- vaşı

Rasûlullah (s.a.)'ın hayat ve savaşlarını araştıran
âlimler İslâm ordusunun, Medine'den ayrılışı ve Rumlar-
la karşılaşması hakkında çeşitli rivayetlerde bulunmuş-
lardır. **Halid bin Sumeyr** der ki: "Biz otururken **Abdul-
lah bin Ravâha** geliverdi ve onu görenler etrafında
toplandılar. Onlara şöyle dedi: 'Rasûlullah (s.a.)'ın haber-
cisi **Ebû Katade** bize şu rivayette bulundu: Rasûlullah

(950) *Et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, II, 128

(951) *Fethu'l-Bârî*, VII, 511; **Urve bin Zübeyr**, *Megâzi Rasûlullah*, 204.

(952) Buhârî bu hadisi lafzıyla beraber, *Kitâbu'l-Megâzi*'de zikretmiş-
tir. *Fethu'l-Bârî*, VII, 510, h. nu. 4260, 6261.

(s.a.) üç emirden oluşan ordusunu gönderince... **Ca'fer** (r.a.) ayağa kalkarak, Rasûlullah (s.a.)'a, 'anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü! **Zeyd**'i bu orduya emir olarak tayin etmekten korkmuyor musun?' dedi. Rasûlullah (s.a.), 'hangi işin senin için hayırlı olacağını bilemezsin, emrolunduğunuz üzere yürüyünüz' dedi. Daha sonra ordu Medine'den ayrıldı ve birkaç gün sonra Rasûlullah (s.a.) minbere çıkarak 'namaz toplayıcıdır' diye insanların mescide çağırılmasını emretti. Rasûlullah (s.a.) toplanan ashabına, 'savaşa çıkan ordunuz hakkında size bilgi vereyim mi?' dedi. 'Or'lar düşmanla karşılaştıklarında, **Zeyd bin Hârise** sancağı eline aldı ve şehid oldu. Onun için Allah'tan af dileyiniz.' Sahabe de **Zeyd** (r.a.) için dua etti."

"Sonra sancağı **Ca'fer** aldı. O da şehit oldu. Onun için de Allah'tan af dileyiniz." Sahabe onun için de dua ettiler.

"Sonra sancağı **Abdullah bin Ravâha** aldı. O da şehit oldu. Bu kardeşiniz için de Allah'tan af dileyiniz."

"Sonra sancağı, emîrlerden biri olmayan, ordunun idaresini kendisi üstlenen, **Halid bin Velid** aldı. Rasûlullah (s.a.) daha sonra ashabına şöyle dedi: 'Hepiniz kardeşlerinizin yardımına koşunuz.' Bunun üzerine sahabe, kimi yürüyerek kimi binitiyile sıcakta yola koyuldu." (953)

c- Ordunun Medine'ye dönüşü

Halid bin Velid (r.a.) bu savaşta müminlerin karşı

(953) *Müsned*, V, 299, III, 113; *Nesâî*, IV, 26; *Mizzî*, *Tuhfetu'l Eşrâf bi-Ma'rifeti'l-Etrâf*, h.nu. 12094; IX, 247; XIV, 101, 156; *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 156; *Fethu'l-Bârî*, III, 116, h. nu. 246.

karşıya bulundukları kritik durumu değerlendirerek, düşman tarafının çekilmesini tedbir olarak düşündü. Bu planı düşmanı aldatmak için bir oyun olarak gören **Halid bin Velid**, hedefe ulaşmak için bunu zarurî sayıyordu. Onun bu planı üzerinde, siyer alimleri çeşitli görüşler beyan etmişlerdir. Günümüz komutanları da onun askerî tecrübe ve dehasını gösteren bu askerî hareket hakkında şöyle yorum yapmışlardır.

Albay **Muhammed Şit** der ki: "İslâm ordusunun son kumandanı Mûte Savaşı'nda ilk gün şiddetli savaşıyordu. Akşam olunca ordusunun nizamını değiştirdi. Gerideki askerî birlikleri öne, öndekileri de geriye; sağ taraftakileri sola, sol taraftakileri de sağa almıştı. Bu geri çekilme, yer değiştirme esnasında, savaş meydanında süvari ve piyade birlik bırakarak kılıç ve kalkan vuruşlarıyla ses yükseltmelerini, atları koşturarak toz çıkarmalarını emretti. Tüm bunlardan amaçladığı düşmanın değişikliği farketmemesi idi. Sabah olup iki taraf karşılaştıkça düşman karşılarında yeni simalar görmüş, müslümanlara takviye güç geldiğini zannederek gerisin geriye kaçmışlardı. Bu planı sayesinde **Halid bin Velid** (r.a.) İslâm ordusunu zafere ulaştırdı."⁽⁹⁵⁴⁾

İslâm ordusu Medine'ye geldiği zaman, askerlerin yakınları üzüntüyle karşıladı. **Abdullah bin Ömer** (r.a.) der ki: "Rasûlullah (s.a.)'ın gönderdiği seriyyelerin birinde idim. Savaşın zorluklarından dolayı insanlar kaçmaya meyletmişti. Ben de onlardan biriydim."⁽⁹⁵⁵⁾ Kendi kendi-

(954) Halid bin Velid el-Mahzûmî, 71-72; Mahmûd Şit Hattâb, *Kâdetü Fethü Irak ve'l-Cezîre*, 79, 81.

(955) Hâsa, İnsanların kaçmaya meyil etmesi bkz. *En Nihâye fî Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, 1,468; Kücrâtî, *Mecmau Bihâri'l Envâr fî Garâib Tenzil ve Latâifi'l-Ahbâr*, 1,614.

mize, 'ne yapacağız, bizler savaştan geri durmakla Allah ve Rasûl'ünün gazabını üstümüze aldık. Daha sonra, Me-dine'ye girelim ve halimizi Rasûlullah (s.a.)'a arz edelim. Eğer tevbe mümkünse tevbe ederiz, yoksa savaşa döne-riz" dedik. Öğle namazından önce Mescid-i Nebevî'ye gir-dik. Rasûlullah (s.a.) bizi görünce, 'siz kimsiniz?' diye sor-du. Biz de, 'bizler savaş kaçınlarıyız' diye cevap verdik. Rasûlullah (s.a.), 'sizler Allah yolunda savaşmaktan ka-çanlar değil, dönüp dönüp savaşanlarsınız' ⁽⁹⁵⁶⁾ Ben sizin taifenizden, müslümanların taifesindenim' buyurdu." Râvî der ki: "Daha sonra Rasûlullah (s.a.)'a yaklaşarak onun el ve ayaklarını öptük." ⁽⁹⁵⁷⁾

(956) El Akkârun, Savaşmak için ısrarlı olan. Bkz. *Lisânü'l-Arab*, II,851; *En Nihâye fî Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, III, 283.

(957) *Müsned*, II,80; *Ebü Dâvûd*, 5,393. h. nu. 5223; *Tirmizî*, 6,37. Tirmizî der ki: "Hadisun hasenun garibun." *İbn Mâce*, II,1221, h. nu. 3704; *Fethu'l-Bârî*, Bâbu Tekbîl'l-Yed. Hadisin isnadı sahîhdir. Yezid İbn Ebi Ziyad sikadır. Bkz. *Müsned*, VI, 237. Bkz. *Tercemetü Yezid*, XI, 328

Hadis'te geçen "akkârun" kelimesi Arapça'da bir işi tekrar tekrar yapmaya denir. Nasıl olur da bu kelime savaştan kaçanlar için kullanılır? Âyet-i kerîme savaştan kaçmanın haram olduğunu beyan etmişti. Bu lafız ise, âyetin getirdiği anlama ters düşmektedir. Âyet-i kerîmede buyuruluyor ki: "Ey Mü'minler! Toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkınızı dönmeyin. Korkup kaçmayın. Tekrar tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabı ile döner, onun yeri de cehennemdir. O ne kötü varılacak yerdir"(*). Bu çelişki şöyle izah edilebilir. Topluluğun geri çekilmesi, o vakitte mü'minlerin emîri olan Rasûlullah'a düşmana karşı savaşmak için ondan emir almak, uygun olanı yapmak gayesini taşımakta idi. Bu nedenle kendilerine "akkârin" lafzı kullanıldı. Bunun haricinde cepheden kaçma ise kıyamete kadar haram edilmiştir. (**)

(*) Enfâl Suresi, 15- 16.

(**) Tahavî, *Müşkilü'l - Âsâr*, I,387.

ç- Mûte Savaşı'nın sonuçları

Mûte'ye giden İslâm ordusu büyük yararlar sağlayarak geri döndü. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

1- Bu savaş Rum kuvvetlerinin özelliklerini, savaş metotlarını, düzen ve silahlarını, müslümanlara öğrenme fırsatı veren bir keşif savaşıydı.

2- İslâm ordusunun, Medine'den 700 km. uzaklıkta, çölleri aşarak Mûte'ye ulaşması, gelecekteki cihadları için büyük bir tecrübe idi.

3- Bu seriyye Şam mıntıkasının bir bölümünde İslâm'ın yayılmasına yol açmıştı. Savaştan sonra bu dinin hakikatları üzerinde düşünen çoğu insan İslâm'a girdi.

4- 3.000 kişilik İslâm ordusunun, 200.000 kişiden oluşan düşman ordusunu yenmesi, zaferin, maddî güç ve sayı ile değil iman ve manevî güçle kazanılacağını göstermiş oldu. Her asırda teknolojik üstünlüğün zaferde esas olduğunu söyleyenlere bu savaş en güzel cevaptır. Zira müminler kendilerinden sayı olarak yetmiş kat fazla, teknik güç olarak da çok üstün olan bir orduyu yenerek bu görüşün doğru olmadığını ispat etmişlerdir.⁽⁹⁵⁸⁾

Mûte'de müslümanların kazandığı bu zaferden dolayı hayranlığını belirten büyük âlim **İbn Kesîr** der ki: "... Dinleri ayrı iki ordunun bu kadar büyük güç farklılığı ile savaşmaları çok nadir rastlanan olaylardandır. Bir tarafta, 3.000 kişilik Allah için savaşan İslâm ordusu, diğer tarafta, Rum ve Arap kabilelerinden oluşan 200.000 kişilik

(958) Mahmud Şit Hattâb, *Er-Rasûlû'l-Kâid*, 309; Muhammed Ferec, a.g.e., 631-636, Muhammed Ebu Zehra, a.g.e., II, 961
Muhammed Ahmed Başmil, *Gazvetu Mûte*, 400.

küfür ordusu. Tüm bu farka rağmen müminlerden 12 şehit verilmesi küfür ordusundan da yüzlerce insanın öldürülmesi çok enteresandır."

Halid bin Velid der ki: "Mûte günü sadece benim elimde dokuz⁽⁹⁵⁹⁾ kılıç kırıldı. En son elimde kalan, Yemen yapımı geniş ağızlı bir kılıçtı."⁽⁹⁶⁰⁾

Halid bin Velid'in haricinde daha nice Kur'ân ehli Haçlılar'ın üzerlerinde kılıçlar kırdılar. Bu üstünlük Kur'ân ehlinin, haç ehline üstünlüğü idi. Her zaman ve her yerde Hakk'a tam olarak kul olanların üstün geleceğini Allah haber vermişti: "*Bir grup Allah yolunda çarpışıyordu, diğeri ise kâfirdi. Bunların gözüne ötekiler iki misli görünüyordu. Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük ibret vardır.*"^{(961),(962)}

(959) Oniki kişinin isimleri için bkz. İbn Kesîr, *Sîretün-Nebeviyye* III,489.

(960) Es-Sâfiha, Geniş ağızlı kılıç. Bkz. *Lisânü'l-Arab*, II,446. Bu eser için bkz. *Fethu'l-Bârî*, VII, 515.

(961) Âl-i İmrân, 13.

(962) *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 259.

SERİYYELERİN İDARESİNDEN ÇIKARILACAK DERSLER

I. Allah'a İsyan Olmadığı Müddetçe Komutana İtaat Vaciptir

İslâm'ın komutana verdiği temel haklardan biri de, askerlerin kendisine itaat etmesidir. Bu hak sayesinde komutan, orduyu Allah'ın dinini yüceltmek, düşmanı yok etmek için yönlendirir.

İslâm bu hakkı komutana verirken sınırsız bırakmamıştır. Arzuların önüne set çekerek itaatın sadece iyi ve güzel işlerde olacağını belirlemiştir. Rasûlullah (s.a.) bu ölçüyü bize ne güzel açıklamıştır. Hz. Ömer'in oğlu Abdullah (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Peygamberimiz şöyle buyurdular: "Emre itaat etmek haktır, yapılmasında is-

yan ve günah olan bir işte ise ne dinleme ne de itaat vardır. "(963)

Bu hadis-i şerif, mutlak şekilde idarecilere itaatı emreden hadisleri sınırlamaktadır. Mümin verilen her emre itaat etme mecburiyetinde değildir. İtaatın şart ve sınırları vardır. Emre uymadan bu ölçülere dikkat etmek gerekmektedir.

İtaatın birinci şartı; emrolunan için, İslâm şeriatına göre maruf bir iş olmasıdır. Âdet ve örfler ölçü olarak kabul edilemezler. Zira, insanlar için hüküm koyan şer'î ölçüler tatbik açısından her şeyden öncedir. (964)

Abdullah bin Huzâfe'nin arkadaşlarına ateşe girmelerini emretmesi hususunda **Hattâbî** der ki: "Bu kıssada zikrolunan, ateşe girmeden murat emre itaattır. Oysa itaat sadece maruftadır. Komutanın askerlerine, müslümanlara yarar sağlayacak her hangi bir emir vermesi gibi. Fakat, kendini öldürmek yahut buna benzer haramlara çağırılırsa, o vakit hiç kimseye itaat yoktur. "(965)

II. Komutanın Askerlerinin Güvenliği ve Selâmeti İçin Uygun Yol İzlemesi

Tüm askerî idarelerin en önemli vazifelerinden biri, askerî birliklerin güvenliğini ve selâmetini sağlamaktır. İslâm komutanları bu konuya gerekli önemi vermişlerdir.

(963) *Fethu'l-Bârî*, VI, 115, h. nu. 2955; *Müslim*, III, 1469; h. nu 7144; *Ebü Dâvûd*, III, 93, h. nu. 2626; *Tirmizî*, VI, 30, h. nu 1707; *İbn Mâce*, 2834, IV, 956; h. nu. 2834; *Müsned*, II, 17, 142.

(964) *Neylül Evtâr*, VI, 260.

(965) *Hattâbî, Meâlimu's-Sünen*, II, 266.

Burada sizlere bazı örnekler zikredeceğim:

a- Zâtu Selâsil muharebesinde ordunun korunması

Bu seriyyenin komutanı **Amr İbn Âs** (r.a.) askerî hareket esnasında birliklerini korumak için azamî gayret göstermişti. Aşağıdaki örneklerde bunu bariz bir şekilde görmekteyiz.

1- **Amr** (r.a.) ordusunu gece harekete geçiriyor, gündüz de gizleniyordu. **Amr İbn Âs** (r.a.) düşmanların, müslümanların kuvveti hakkında bilgi edinip hazırlanmalarından korkuyordu. Bu sebeple ordusunu gece yürütüyor, gündüz de gizliyordu. O bu planıyla iki önemli şeyi gerçekleştirmeyi hedefliyordu:

a- Ordusunun hareketini gizleyerek emniyetini sağlama.

b- Orduyu gündüzün aşırı sıcaklarından koruyarak, enerji ve güçlerini düşmanla karşılaşacakları vakte saklama.

2- Ordunun ateş yakmasına mani olması:

Zâtu Selâsil Seriiyesi'nde hava çok serindi. ⁽⁹⁶⁶⁾ Askerler ısınmak için ateş yakmak istemişlerdi. Bunda askerler için yarar vardı. Ancak, **Amr İbn Âs** (r.a.) derin düşüncesi ve savaş tecrübesiyle büyük bir zarara sebep vermesinden korkarak ateş yakmalarını yasakladı. Zira

⁽⁹⁶⁶⁾ Yukarıda zikredilen, **Amr** (r.a.)'ın, ordunun sıcaktan korunması için gayret sarfetmesi ile, "askerlerin ısınmaya ihtiyacı vardı" arasında bir tezat yoktur. Zira, Arap yarımadasında bulunan Hicaz aşırı sıcaklığı, Şam ise serin ve soğuk havası ile tanınır. Belki Mûte ordusunun bu seferi soğuğa rastlayan bir seriyye idi.

ateş yanması halinde düşman, müslümanların gücünü rahatlıkla tesbit edecek ve aniden hücumla geçebilecekti. Onun bu düşüncesini Rasûlullah (s.a.)'a söylediği şu sözlerinden anlıyoruz: 'Onlara izin vermem sebebiyle ateş yakıp, düşmanların da müslümanların azlığını farketmesinden korktum. Bu nedenle ateş yaktırmadım" dedi. Rasûlullah (s.a.)'da onun bu davranışını tasdik etti.

3- Ordunun, düşmanı kovalamasına **Amr**'ın mani olması:

Müslümanlar, düşmanlarını hezimete uğrattığı zaman, arkalarından kovalamayı, arzulamışlardı. Seriyenin komutanı ise müslümanlara zarar gelme ihtimalini göz önünde tutarak bunu reddetti. **Amr** (r.a.) Peygamberimize şöyle demişti: "Müslümanların, düşmanı takip etmesini, onlara yeni güç katılarak müslümanlara zarar gelmesinden korktuğum için kabul etmedim." Bu davranışına Rasûlullah (s.a.) da muvafakat etmişti. (967)

b- Mûte Seriiye'sinin idaresinden çıkarılacak dersler

Mûte Savaşı'nda ordunun idaresini üstlenen **Halid bin Velid** (r.a.), sayıca düşmandan çok daha az olan İslâm ordusunun tehlike ile karşı karşıya olduğunu gördü ve bu şekilde savaşa devam etmenin İslâm ordusu için intihar olacağını düşündü. Güzel bir plan uygulayarak ordusunu geri çekti. (968)

Halid bin Velid'in İslâm ordusunu hezimetten kur-

(967) Muhammed Ferec, *Şahsiyyâtun Askeriyyetun İslâmiyye*, 228, 230, 238.

(968) Muhammed Ahmed Başmîl, *Gazvetü Mûte*, 388, Bessam Aseli, *Halid bin Velid*, 180, Muhammed Revas Kal'acî, *Mevzüatu Fıkhi Ömer İbn el-Hattab*, 234-235.

taran bu başarısını takdir eden, Rasûlullah (s.a.) cihadını öğerek onu (fetih) olarak kabul etti, kendisine de (Allah'ın kılıcı) ünvanını verdi.

Enes (r.a.)'in rivayet ettiğine göre, Rasûlullah (s.a.) üç komutanın şehit oldukları haberini verdiği zaman şöyle dedi: "Sancağı **Zeyd** aldı ve şehid oldu, sonra **Ca'fer** aldı ve o da şehid oldu, sonra **Abdullah bin Ravâha** aldı ve o da şehid düştü." Peygamberimizin mübarek gözlerinden yaşlar akıyordu. 'Sonra sancağı Allah'ın kılıçlarından biri aldı ve onunla İslâm ordusu fethe ulaştı.'⁽⁹⁶⁹⁾

İbn Hacer bu başarının 'fetih' olarak nitelenmesinin iki sebebi vardır der:

a- Bu savaş iki güç arasında cereyan etmiş ve müslümanlar neticede düşmanlarına üstün gelmişlerdir.

b- O zor şartlarda, İslâm ordusunu toplayarak Medine'ye emniyet içinde salimen getirmek başlı başına bir başarıdır.⁽⁹⁷⁰⁾

Bu iki ihtimali birlikte değerlendiren **İbn Hacer** (r.h.) der ki: "**Halid bin Velid** (r.a.) müslümanları biraraya toplayıp ordunun idaresini üstlenince, bir gece içinde ordunun şeklini değiştirdi. Sabah değişik yüzlerle karşılaşan düşman, müslümanlara yeni takviye güç geldi zannına kapılınca, korkarak gerisin geriye kaçtılar. **Halid** (r.a.) bu durumda ordunun sağ selâmet Medine'ye dönmesinin büyük kazanç olacağını düşündü ve Medine'ye döndü."⁽⁹⁷¹⁾

⁽⁹⁶⁹⁾ Neâ: Ölüm haberini verme. Bkz. *Lisânu'l-Arab*, III, 678, 679; *En Nihâye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, V, 85; *Fethu'l-Bârî*, VII, 100. h. nu. 2757.

⁽⁹⁷⁰⁾ *Fethu'l-Bârî*, VII, 514; *El Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 250.

⁽⁹⁷¹⁾ *Fethu'l-Bârî*, VII, 514.

III. Düşmanın Moralini Bozmak İçin Komuta- nın Hile Yapması

Düşmanı şüpheye düşürme ve hile yapma, savaşın seyir ve neticesini belirleyen önemli etkenlerdendir. Peygamberimiz (s.a.)'in gönderdiği seriyye'lerin komutanları bu emri titizlikle tatbik ederlerdi. **Halid bin Velid** (r.a.) Mûte Savaşı'nda, tehlikeyi görerek, gece karanlığından yararlandı ve bir hile düşündü.

Bu plan özet olarak şu merhaleleri kapsamaktaydı:

1- Ordu birliklerinin yerinin değiştirilmesi.

2-Müslümanlara büyük bir askerî gücün ulaştığı intibasını vermek için, atları koşturarak toz kaldırılması, kılıç, kalkan... vs. ile ses çıkartılması.

Bu değişikliğin akabinde, sabah güneş doğduğu vakit, düşman kuvvetleri karşılarında yeni yüzler görünce, yeni bir birliğin ulaştığı zannına kapılarak korkmuşlar, maneviyatları kırılmış ve herkes canını kurtarma çabasına düşmüştü. **Halid bin Velid**'in bu planı, İslâm ordusu-
nu mutlak bir helâkten kurtarmış oldu.⁽⁹⁷²⁾

IV. Ordu İdaresinin Bir Kişinin Elinde Olması- nın Gereği

Ordunun idaresi tek kişinin elinde olmalıdır. Uzak

(972) Mahmûd Şîr Hattâb, *Halid bin Velid el-Mahzûmî*, 71-72;
Mahmûd Şîr Hattâb, *Kâdetu Fethi'l-Irak ve'l-Cezire*, 79-80.

ve yakın tarihlerde meydana gelen savaşlarda, ordu birliğinin iki komutan emrinde olup da başarı gösterdiği vaki değildir. Rasûlullah (s.a.)'ın, ashabı arasından seçtiği komutanlar tüm savaşlarında bu emre özel itina gösterirlerdi. Buna en güzel örnek, Zâtu Selâsil muharebesinde, takviye kuvvetlerin komutanı ile seriyye'nin komutanı arasında ihtilaf çıkmasıydı. **Ebû Ubeyde bin Cerrâh** beraberinde getirdiği birliğin komutanı olmayı, **Amr İbn Âs**'ın da tüm ordunun idaresini üstlenmesini teklif ediyordu. Oysa bu şekliyle ordu bir anda iki kişinin idaresinde olacaktı. İslâm'a uymayan bu durum karşısında hikmet ve doğru görüşü ile tanınan **Amr İbn Âs** (r.a.) kesin tavrını koyarak teklifi reddetti.⁽⁹⁷³⁾

Bu görüşünde ısrarla direnen **Amr İbn Âs** (r.a.) ordu yönetiminin zorluklarla dolu mesuliyetli bir görev olduğunu bile bile komutayı kabullendi. Çünkü, bir ordu idaresinin iki ayrı komutanda olması, zafere ulaşmada en önemli etken olan birliğin bozulmasına, safların dağılmasına, askerlerin mesuliyet duygusunu yitirmesine sebep olacaktır.

İki İslâm komutanı arasında geçen bu ihtilaftan sonra seriyyenin komutasını **Amr İbn Âs** (r.a.) üstlendi. Eğer, **Ebû Ubeyde** (r.a.)'nin teklifini kabul etseydi, belki İslâm ordusu ilk anda hezimete uğrayacak, nice kayıplara maruz kalacaktı. İslâm önderleri bu hadiseden dersler almalı ve İslâm ordusunu her türlü zarardan korumalıdır.

⁽⁹⁷³⁾ Muhammed Ferec, *Min Meârik el-İslâmiyye el-Hâsime*, 39; Muhammed Ferec, *Şahsiyyâtun Askeriyyetun İslâmiyye*, 226-227, Mahmûd Şit Hattâb, *Kâdetü Fethu Şam ve Mısır*, 162.

V. Gerektiğinde Düşmana Karşı Güç Yığma

Zâtu Selâsil muharebesinin komutanı, **Amr İbn Âs** (r.a.) savaş meydanına varınca, taraflar arasındaki büyük farklılığı gördü ve Rasûlullah'tan yardım talep etti. Peygamberimiz de bu isteği kabul ederek **Ebû Ubeyde** komutasında 200 kişilik kuvvet gönderdi.

Yardım **Amr** (r.a.)'a ulaşınca, gerekli hazırlığı yaparak, düşman üzerine topluca hücum etti ve düşmanı dağıttı. Üç gün o bölgede kalan İslâm ordusu zafer kazanarak geri döndü.⁽⁹⁷⁴⁾

VI. Zor Anlarda, Acil, Doğru ve Kesin Kararlar Almanın Lüzumu

Savaş anında öyle durumlar meydana gelmektedir ki, komutanın süratli ve kesin karar almasını lüzumlu kılmaktadır. Bu durumları iyi değerlendiren komutan, savaşın seyrini ve neticeyi belirleyecektir. Zâtu Selâsil muharebesinde âcilen halledilmesi gereken üç sorun ortaya çıkmıştı. Seriiyenin komutanı bu sorunları süratli ve kesin kararlarıyla çözüme kavuşturdu. Bu sorunlar:

1- Ordu idaresinin iki kişinin elinde olması. **Amr** (r.a.) bu konuyu komutanın bir olacağı hususunda ısrar ederek halletti. Umûmî olarak İslâm'ın, hususî olarak da ordunun yararı bunu gerektiriyordu.

(974) Muhammed Ferec, *Min Meârik el-İslâmiyye el-Hâsime*, 39.

2- Askerlerin ateş yakmak istemeleri. **Amr İbn Âs** bu soruna da kesin tavrını koyarak, kim ateş yakarsa onu içine atacağını açıkladı. Askerler, itiraz etmeden bu emri yerine getirdiler.

3. Düşmanı yendikten sonra peşinden takip edilme isteği; **Amr** (r.a.) bu sorunu da kesin yasak getirerek halletti.

Bu zor şartları düşündüğümüz ve hadiselerden ders çıkardığımız zaman, askerî bir önderde bulunması gerekli en önemli sıfatın, âcil ve doğru karar vermesi olduğunu görmekteyiz. Komutanın başarısı büyük ölçüde bu sıfatını kullanıp kullanmamasına bağlıdır. Bu sıfatı bulunmayan komutanlar yüzünden genelde iki büyük zarar ortaya çıkmaktadır.

1- Komutanın kendisine olan güvenini kaybederek, aldığı kararlarda tereddüt etmesi, kararını ilga etmesi, tekrar emir vermesi gibi kararsızlığın orduda hüküm sürmesi bozguna neden olacaktır. Ordunun birliği, iyi bir plan ve hikmetli idare ile mümkündür. Bu ise kararlı ve acil çözümler bulabilen bir önderle sağlanabilir.

2- Önder pozisyonundaki kişinin tereddüt etmesi, askerlerin kendisine olan güvenini yok edecektir. Devamlı karar değiştiren, istikrarı olmayan bir komutanın verdiği emirler, askerlerin önderlerine olan güvenini sarsmaya yeterli bir sebeptir.

VII. Kahramanlık Gösteren Askerleri, Takdir ve Tebrik Ederek Diğer Askerleri Teşvik Etme

Mûte Savaşı'ndan dönen müslümanları, yakınları ve arkadaşları ayıplayıcı, küçümseyici sözlerle karşıladı. Herkes İslâm askerlerine şöyle bağıırıyordu: 'Ey savaş kaçkınları, Allah yolunda savaşmaktan mı kaçtınız?'⁽⁹⁷⁵⁾

İslâm ordusunu, Medine'de karşılayan müslümanların zafer ve yenilgi anlayış ve ölçüsü değişik olduğu için farklı tavırlar ortaya çıkıyordu. Savaş meydanından geri çekilmeyi onlar kaçmak olarak nitelemişlerdi. Fakat Rasûlullah (s.a.) bu savaşı ve komutanını en doğru ölçüyle değerlendirerek, örnek olmuştur.

Rasûlullah (s.a.)'in bu değerlendirmesi Kur'ân'a dayanıyordu. Bu nedenle onları, "kerrarun veya akkarun" diye isimlendirdi. Bu kelimelerin anlamı ise, onların savaş meydanından ayrılması, diğer bir bölüğe ulaşip tekrar düşmana saldırmasıydı. Ayet-i Kerime'nin ifadesi şöyledir: *"Ey müminler, toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin (korkup kaçmayın). Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşip mevzi tutma durumu dışında. Kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabı ile döner. O'nun yeri de cehennemdir. O ne kötü varılacak yerdir."*⁽⁹⁷⁶⁾

İbn Kesîr, âyeti tefsir ederken der ki, 'Veya diğer bölüğe ulaşip mevzi tutma durumu dışında' yani, yardım-

(975) Et-Tebkît: Yapılan işten dolayı sahibini ayıplama. Bkz. Feyûmî. *El-Mesâbihu'l-Münîr fî Garîb Şerhi'l-Kabîr*, I, 65.

(976) Enfâl, 15-16.

laşmak için müslüman bir cemaatin, diğer bir topluluğa gitmesi caizdir. Aynı gaye için seriyyenin kumandanına veya müslümanların liderine ulaşmak yolundaki geri çekilme de bu kapsama girer .⁽⁹⁷⁷⁾

Bu savaşı doğru bir ölçü ile değerlendirdiğimiz zaman müslümanların şu sebeplerden dolayı yenilmediğini görmekteyiz:

1- Ordunun geri çekilmesi, düşmana karşı yeni bir hazırlık içindi.

2- Eğer müminler savaştan kaçma niyetinde olsalardı, gece karanlığı buna çok müsait idi. Fakat onların gece de kalmaları, hezimetini kabul etmediklerinin işaretidir.

3- Rum ordusunun sayı olarak, İslâm ordusuna üstünlüğü yetmiş kat fazla idi. Bu önemli farka rağmen müslümanlardan sadece 12 kişi şehid oldu. Rum tarafında ise daha fazla kayıp vardı.

İslâm ordusunu bu zor şartlarda başarıya ulaştıran, mutlak bir helâktan kurtaran komutanı, Rasûlullah (s.a.)'ın ödüllendirmesi çok dikkat edilecek bir husustur. İslâm'a girişinden iki yahut üç ay sonra katıldığı bu ilk savaşta gösterdiği başarıdan dolayı kendisine yüce bir laka verdiler: "Allah'ın yenilmez kılıcı."

Peygamberimiz (s.a.)'ın bu teşvik ve takdirleri meyvesini verdi. **Halid bin Velid**'in İslâm tarihine nice zaferler kazandırmasına vesile oldu..⁽⁹⁷⁸⁾

İslâm komutanları Rasûlullah (s.a.)'ın bu tavrından

(977) İbn Kesîr, *Tefsîru Kur'âni'l-Azîm*, II, 293.

(978) M.C:A. Mahfûz, *El- Medhal ila'l Akîde ve'l-İstraticiyeti'l-Askeriyyeti'l-İslâmiyye*, 317-318.

dersler almalı ve başarı gösteren askerlerini mükafatlandırmalıdır. Bundan iki büyük yarar sağlanacaktır:

1- Başarı gösteren askeri takdir ve teşvik etme onu daha nice başarılarla itecektir.

2- İslâm ordusunu kuvvetlendirecek fikir üretmesi için diğer insanları da düşünmeye sevkedecektir.

VIII. Savaş Devam Ederken Gerekğinde Kişinin Kendini Emîr Olarak Kabul Ettirmesi

Komutanı tayin etme, devlet reisinin (imamın) yetkisinde olan bir iştir. Devlet reisi doğrudan doğruya orduyla irtibatlaşamazsa, o vakit uygun gördüğü birini belirleyebilir.

Önderin izni olmaksızın hiçbir şahsın kendini ordu komutanı tayin etme hakkı yoktur. İzin alma mümkün olmaz ve zarurî bir durum olursa o müstesnadır.

Halid bin Velid (r.a.) Mûte Savaşı'nda ordu idaresini üç emîr şehid olduktan sonra, Rasûlullah (s.a.)'ın kendisini emîr olarak belirlememesine rağmen üstlenmişti. *Buharî*'de şöyle söz edilir: "Daha sonra sancağı emîr olarak tayin edilmeyen **Halid bin Velid** aldı", diğer bir rivayette de; 'emîrlerden kimse kalmayınca o idareyi üstlendi' denilmektedir. Bu hadisler, zaruret halinde önder ile irtibatlaşma mümkün olmazsa, askerlerden layık birinin idareyi almasının cevazını göstermektedir.

İbn Münir der ki: "İmamla görüşme mümkün olmaz ve askerlerden biri emîrliği eline alırsa, o emîre itaat hü-

küm olarak vaciptir."⁽⁹⁷⁹⁾ Bu itaat için bir şart vardır o da, bu makama gelecek adayın ittifakla seçilmesidir.

İbn Hacer (r.a.) de şöyle der: "Şüphesiz emiri belirleyecek olan hazır bulunan askerlerin ittifak halindeki görüşleridir."⁽⁹⁸⁰⁾

İbn Kudâme bu konuda der ki: "Önder emîrini tayin ederek orduyu gönderir ve emîr ölür veya öldürülürse askerler aralarından yetkili birini emîr olarak seçmelidir. Mûte Savaşı'nda müslümanların emîr seçimi buna en güzel örnektir. Onlar, Rasûlullah (s.a.)'ın tayin ettiği emîrler öldürülünce **Halid bin Velid** (r.a.)'i kendilerine emîr seçmişlerdi. Konu Rasûlullah (s.a.)'a ulaşınca yaptıklarından razı olduğunu ve hoşnutluğunu belirtmişti."⁽⁹⁸¹⁷⁾

Bu gibi hallerde ordunun idaresi şu kural çerçevesinde sürmektedir: Her hangi bir iş çıkmaza girdiği zaman, çözüm yolları da genişler.⁽⁹⁸²⁾ Geçici olan bu hal zail olduğu vakit, hüküm tekrar aslına, yani öndere döner.

(979) *Fethu'l-Bârî*, VI, 180.

(980) *Fethu'l-Bârî*, VI, 180.

(981) *Mugnî*, X, 203.

(982) Suyûtî, *El-Eşbâh ve'n-Nezâir*, 83; İbn Necm, *El-Esbâh ve'n-Nezâir*, 84; Mustafa Ahmed ez-Zerka, *El-Fıkhu'l-İslâmî fî Sevb-bihi'l - Cedîd*, II, 994.

BEŞİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERİMİZ (S.A.) 'İN KOMUTANLARINDAN ÖRNEKLER

I. Hayatı

a-İsim ve nesebi

Nesebi şu şekildedir; Âmir bin Abdullah bin Cerrâh bin Hilal bin Uheyb bin Dabbeh bin Hâris bin Lüey bin Galip bin Fehr bin Mâlik bin Nadr bin Kinâne bin Müdrike bin İlyas bin Mudar bin Nezar bin Mead bin Adnan.⁽⁹⁸³⁾

Annesi Benî Fehr kabilesinden olup, ismi; Umeyme kızı **Gunem bin Câbir bin Abdullah bin Abdu'l-Uzza bin Âmir bin Umeyra**'dır.⁽⁹⁸⁴⁾

(983) Hattab et-Taberî, *Er-Riyadu'n Nadira fi Menâkıb el Aşare*, I, 18; *Et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VII, 284; İbn Hacer Askalânî, *Tefsîr el-Muntebih bi Tahrîri'l-Müştebih*, IV, 113; İbn Hacer, *Tehzîbu Tarih İbn Asakir*, VII, 157.

(984) Ebû Abdullah el-Mus'ab bin Abdullah, *Kitâbu Nesebi Kureyş*.

b-İslâm'a girişi

Ebû Ubeyde (r.a.) İslâm güneşinin dünyayı aydınlatmaya başladığı ilk günlerde, Rasûlullah (s.a.)'in eliyle İslâm'a girdi. Bu dinin bayrağı altına giren ilkler arasındadır. İbn Sa'd (r.a.) bu konuda şu rivayette bulunur: **'Osman bin Mazun, Ubeyde bin Hâris bin Muttalib, Abdurrahman bin Avf, Ebû Seleme bin Abdu'l-Esed ve Ebû Ubeyde bin Cerrâh** hep birlikte Rasûlullah (s.a.)'a gelmişlerdi. O da, kendilerine İslâm dinini anlatmış ve hepsi de yeni dini bir saatte kabul ederek İslâm'a girmişlerdi. Müslüman oluşları, Rasûlullah (s.a.)'ın **Erkam** (r.a.)'ın evinde gizli davete başlamasından önce idi.⁽⁹⁸⁵⁾

c-Başından geçen bazı hadiseler

Ebû Ubeyde (r.a.)'nin kıssalarını özet olarak aşağıdaki başlıklarda zikredebiliriz:

1- **Ebû Ubeyde**'nin bu ümmetin emini olarak isimlendirilmesi:

Huzeyfe bin Yeman (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre, Necran mıntikasının ileri gelenlerinden ⁽⁹⁸⁶⁾ **Âkîb** ve

445; *Et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, VII,384.

(985) Daru'l-Erkam: Safa tepesinin yakınında bulunan bir evdi. Rasûlullah (s.a.) gizli davetini burada yapardı. Bkz. Ebû'l-Velîd Muhammed bin Abdullah el-Ezrâk, *Ahbâru Mekke*, II, 260; *Mu'cemu Meâlimi'l Hicaz*, II,193; *Et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, III,393; İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 269; *El-İsâbe*, II,243; *Tehzibu Târihi İbn Asakir*, VII, 158; Hattab et-Taberî, a.g.e., I,57; Diyarbekrî, *Târihi'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesü'n-Nefis*, I,287.

(986) El Akîb ve Seyyid: Bu iki kişi Yemen'de bulunan Nesran şehrinin ileri gelenlerindendir. Bkz. *En-Nihâye fî Garîbi'l Hadis*, III, 268; *Lisânü'l-Arab*, II,830; *Fethu'l-Bârî*, VIII,94. Necran: Hicaz'da eski bir şehrin adıdır. Yarub bu şehri ilk kuranlardandır. Suyu ve yeşilliği bol bir şehirdir.

Seyyid isminde iki kişi beraberlerinde bir toplulukla, Peygamberimiz (s.a.)'e, ihtilaf ettikleri bir konuda doğruyu belirlemek için geldiler. Bu ara karşılıklı birbirine lanet okuyorlardı. O esnada biri diğerine dedi ki: "Sakın birbirimizi lanetlemeyelim, eğer bu insan gerçekten Peygamber ise ikimiz de kurtulamayız, geri de dönemeyiz."

İkisi de Rasûlullah (s.a.)'a şöyle dediler: "Bizler sen ne istiyorsan ona uyacağız. Bizimle beraber emin bir sahabini gönder. Ama mutlaka emin birisi olsun."

Peygamberimiz (s.a.) onlara şöyle dedi: "Sizinle beraber ashabımın en emin insanını göndereceğim. "Bu sözü üzerine sahabeler heyecanlanarak bu emin insanın kendileri olmasını istediler.⁽⁹⁸⁷⁾ Daha sonra Peygamberimiz (s.a.), "Kalk ey **Ebû Ubeyde bin Cerrâh**" dediler, o kalktığı zaman Rasûlullah (s.a.), "İşte bu, ümmetin emnidir" buyurdu.⁽⁹⁸⁸⁾

2- **Ebû Ubeyde**, Rasûlullah (s.a.)'ın çok sevdiği sahabelerden biri idi.

Abdullah bin Sakik rivayetinde diyor ki: "Hz. Âişe'ye, Peygamberimize en yakın, en sevimli sahibinin kim olduğunu sorduğumda, dedi ki: "**Ebû Bekir**'dir.' 'Sonra kimdir?' dedim, o da, '**Ömer**'dir', dedi. 'Sonra kimdir?' dedim, o da, '**Ebû Ubeyde bin Cerrâh**' dedi. 'Sonra kimdir?' dedim, sustu cevap vermedi."⁽⁹⁸⁹⁾

(987) İsteşrafe: Rasûlullah (sa)'ın vaat ettiği emin olmayı arzuladılar, bu istekleri makam için değil, o güzel sıfat içindi. Bkz. *Müslim*, VI, 1882.

(988) *Fethu'l-Bârî*, 4381, VIII, 93, 94, h. nu 4380; VII, 93 h. nu. 3845, XIII, 232; h. nu. 7254; *Müslim*, IV, 1882; h. nu. 2420; *Müstedrek*, III, 267; *Tirmizî*, IX, 324, h. nu. 3759; *Nesâî*, III, 41; XIV, 101,

(989) *Tirmizî*, IX, 325; *İbn Mâce*, I, 38, h. nu 102; *Nesâî*, XI, 445, XIV, 101; *Müsned*, II, 740, h. nu. 1281. Hadisin senedi sahîh olup, Said el Güreyri muhtalıttır. Senetteki râvîler için bkz. *Zehebî*, *Mizânü'l-İtidal fî Nakdi'r-Ricâl*, II, 127-128.

3- Rasûlullah (s.a.)'ın övmesi:

Ebû Hureyre (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre; Rasûlullah (s.a.) buyurdular ki: "**Ebû Bekir** ne güzel insandır, **Ömer** ne güzel insandır, **Ebû Ubeyde bin Cerrâh** ne güzel insandır."⁽⁹⁹⁰⁾

4- O, cennetle müjdelenen on sahabiden biriydi:

Abdurrahman bin Avf (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurdular: "**Ebû Bekir** cennettedir, **Ömer** de cennettedir, **Ali** de cennettedir, **Osman** da cennettedir, **Talha** da cennettedir, **Zübeyr bin Avvam** da cennettedir, **Said bin Zeyd bin Amr bin Nufeyl** de cennettedir, **Sa'd bin Ebi Vakkas** da cennettedir, **Ebû Ubeyde bin Cerrâh** (r.a.) da cennettedir."⁽⁹⁹¹⁾

5. Hakkında âyet inmiştir ve kıyamete kadar müminler onun bu amelini hatırlayarak hep canlı tutacaklardır.

Bedir Savaşı'nda müşrik olan babasını öldürdüğü zaman Allah Teâlâ şu âyeti indirmişti: "*Allah'a ve âhiret gününe inanan bir toplumun babaları, oğulları, kardeşleri, yahut akrabaları da olsa Allah'a ve Rasûlüne düşman olanlarla dostluk ettiğini görmezsin....*"⁽⁹⁹²⁾

Abdullah bin Şevzeb der ki: "Bedir Savaşı'nda **Ebû Ubeyde bin Cerrâh**'ın babası elinde büyük bir mızrakla⁽⁹⁹³⁾ oğlunun üzerine gelmişti. Ne kadar kaçtıysa da, karşılaşmak istemediyse de devamlı önüne çıkıyordu. Neticede **Ebû Ubeyde** (r.a.) müşrik babasını öldürdü ve

(990) *Tirmizî*, IX, 325, h. nu. 3761.

(991) *Tirmizî*, IX, 318, h. nu. 3748; *Müsned*, III, 136; h. nu. 1675; *Nesâî*, VII, 209, XIV, 101; h. nu. 9718.

(992) Ebû Hasen en-Nisaburî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, 278,

(993) El-El, Elleh'in çoğulu olup, büyük mızrak anlamındadır. Bkz. *Lisânü'l-Arab*, I, 85.

bu konuda Mevlâ âyetini indirdi" (994)

6- Zâtu Selâsil seriyyesinin komutanı **Amr İbn As** (r.a.) acil yardım isteyince, Peygamberimiz (s.a.) **Ebû Bekir** ve **Ömer**'in de bulunduğu askerî birliğe **Ebû Ubeyde**'yi emîr tayin ederek göndermişti.

ç- **Ebû Ubeyde'nin tevâzu ve zühdü**

Ebû Ubeyde bin Cerrâh, insanlar arasında mütevâzi, dünya nimetlerine meyletmeyen, sevabı Allah'tan bekleyen biri idi.

Tevâzusuna en büyük delil askerleri ile arasında hiçbir fark olmayışdır. Şu rivayet buna en güzel delildir:

Rum tarafından biri, müslümanların kışlasına gelecek sulh görüşmeleri yapmak istemişti. Adam askerler arasında komutan olan **Ebû Ubeyde**'yi tanımayarak, "ey Arap topluluğu! Sizin komutanınız kimdir?" diye sordu. Onlar da, "işte bu kişi bizim komutanımız" dediler. Rum, **Ebû Ubeyde**'ye baktığında, üzerinde zırh, atının yelesinden tutmuş, elinde yay⁽⁹⁹⁵⁾ ve okları olan toprak üzerine⁽⁹⁹⁶⁾ oturmuş birini gördü. Ona şöyle dedi: "Sen bunların emîri misin?" **Ebû Ubeyde**; "evet" dedi. Rum, "seni toprak üzere oturtan sebep nedir? Halı yahut minder⁽⁹⁹⁷⁾ üzerinde oturmanın seni Allah katında değersiz kılacağını mı zannediyorsun? Yahut böyle oturmanın, iyilik yapmana mani olacağını mı düşünüyorsun?" dedi. **Ebû**

(994) *Müstedrek*, III, 265; *Es Suyûtî*, *Ed-Durrü'l Mensûr fi't-Tefsîr el-Me'sur*, VI, 186; *Beyhâkî*, IX, 26

(995) Ed-dir: savaşta giyilen demir veya çelikten yapılan zırh. Bkz. *Lisânu'l-Arab*, I, 969.

(996) Eshûm: Sehmin çoğuludur. Ağaçtan yapılan yay şeklinde bir silahtır. Bkz. *Lisânu'l-Arab*, II, 229. Mahmûd Şit Hattâb, *El-Mustalahâtü'l Askeriyye fi'l-Kur'an-i'l-Kerim*, I, 380.

(997) Visade: Minder veya yastık. Bkz. *En-Nihâye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, V, 182; *Lisânu'l-Arab*, III, 922.

Ubeyde, "eğer yanımda halı veya minder olsaydı, üzerine oturmazdım, çünkü Allah katında benden daha değerli olabilecek kardeşlerimin yere, benim de halı üzerine oturmam uygun değildir. Biz Allah'ın kulları, yeryüzünde ki birlenmeden gezer üzerine oturur, yemeğimizi yeriz. İhtiyacımız olduğunda toprak üzerine yatar uyuruz. Tüm bunlar, Allah katında bizim değerimizi azaltmaz bilakis, derecemizi ve ecrimizi yükseltir" dedi. (998)

Ebû Ubeyde bin Cerrâh, büyük bir zahid idi. Aşağıdaki kıssa buna en güzel örnektir:

İbn Vehb rivayet ediyor: "**Abdullah**'ın, **Nâfi**'den onun da **İbn Ömer**'den haber verdiğine göre, **Hz. Ömer** (r.a.) Şam'a geldiği zaman, **Ebû Ubeyde**'ye dedi ki: 'Bizi evine götürüver.' **Ebû Ubeyde**, 'evimde ne yapacaksın? Yiyecek, oturacak birşey olmadığı için gözüme bakacaksın' dedi. **Hz. Ömer**, **Ebû Ubeyde** ile evine gittiler ve bir şey göremeyince **Ömer**, 'senin malın, eşyan nerede? Etrafımda post, kilim ve taşlardan başka bir şey göremiyorum, oysa sen emîrsin' dedi. Sonra 'yiyecek bir şeyin var mı ey **Ebû Ubeyde**?' diye sordu.

Ebû Ubeyde, kalktı ve ekmek sepetini eline aldı. Kuru ekmekleri çıkartınca, **Hz. Ömer** ağlamaya başladı. **Ebû Ubeyde**, 'ben sana başlangıçta söylemiştim ey **Ömer**' dedi. **Hz. Ömer**, **Ebû Ubeyde**'ye dönerek şunu söyledi 'senin haricinde hepimizi dünya değiştirdi ey **Ebû Ubeyde**.' " (999)

d- Sahabenin Ebû Ubeyde'yi takdirleri

Sahabeden bazıları ondan sitayişle bahsetmişlerdir.

(998) Hattab et-Taberî, a.g.e., II, 313; İbn Bedrân, *Târihi İbn Asâkir*, VII, 162; *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, I, 17.

(999) İbn Bedrân, *Târihi İbn Asâkir*, VII, 162.

1- Hz. **Ömer**, **Ebû Ubeyde**'yi överek, müslümanlar arasında onun benzerlerinin çok olmasını temenni etmişti.

Zeyd bin Eslem'in babasından, onun da **Ömer** (r.a.)'den rivayet ettiğine göre, Hz. **Ömer** arkadaşlarına şöyle dedi:

"Herkes temennide bulunsun bakalım." İçlerinden bazıları evlerinin altın dolu olmasını ve bu altınları Allah yolunda infak etmeyi istediler. Bazıları da, "içinde oturduğumuz evin mücevherat, kıymetli maden ve taşlarla dolmasını, sonra bunları Allah yolunda harcamayı temenni ediyorum" dedi.

Daha sonra **Ömer**, "tekrar herkes temennisini belirtsin" dedi ve onlar da, "bizlerin temennisi bunlar, başka ne diyelim ey **Ömer**!" dediler.

Hz. **Ömer** (r.a.) de temennisini söyledi: 'Benim temennim, bu evin, **Ebû Ubeyde bin Cerrâh**, **Muaz bin Cebel**, **Ebu Huzeyfe**'nin kölesi **Salim** ve **Huzeyfe İbn Yeman** gibi yüce insanlarla dolu olmasıdır' (1000) dedi.

2- **Abdulah bin Ömer** der ki: "Kureyş'ten üç kişi vardır ki, bunlar; yüzü en güzel, ahlâkı en güzel, hayaca en üstünüdürler. Onlarla konuştuğun zaman yalan söylemezler, seni de yalanlamazlar. Bunlar; **Ebû Bekir es-Siddîk**, **Osman bin Affân** ve **Ebû Ubeyde bin Cerrâh** (r.a.)'dır." (1001)

(1000) *Müstedrek*, III, 227; *Müsned*, II, 740, h. nu. 1280; *Asbahânî*, *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakâti Asfiya*, II, 102.

(1001) *Tehzibu Târihi İbn Asakir*, VII, 161.

El-Gımr : Bkz. *En-Nihâye fi Garîbi'l-Hadis ve'l-Eser*, III, 384.
Isharû: Bkz. *Lisânu'l-Arab*, II, 411.

e- Vefatı

Ebû Ubeyde bin Cerrah (r.a.) 58 sene yaşadıktan sonra Hicrî 18 yılında Şam'da taun salgınında vefat etti. (1002)

Ebû Ubeyde (r.a.) vefat ettiği zaman, **Muaz bin Cebel** şöyle dedi: "Ey insanlar, büyük bir insanı kaybetmekle hepimiz üzüldük. Allah'a yemin olsun ki, ben, kalbinde hiçbir kötülük beslemeyen, tüm müslümanlara nasihat eden, ondan daha geniş kalpli bir insan görmedim. Ona rahmet ve mağfiret isteyiniz, ve son vazifeniz olan namazını kılınız." (1003)

II. Ebû Ubeyde (r.a.)'nin İdarî Özellikleri

a- Cesareti

Ebû Ubeyde (r.a.) Kureyş'in en cesurlarındandı. Azmiyle önüne çıkan bütün zorlukları yenerdi. Tüm cihadlarındaki hedef, Allah'ın rızasını kazanmak ve onun emirlerine samimiyetle itaat etmektir. Hakkı ne pahasına olursa olsun savunur, hiçbir şeyden korkmazdı. Sözüyle cesur olduğu gibi, hareketleriyle de cesurdu. Buna en büyük delili savaş meydanlarındaki gözüpekliği ve tehlikelere göğüs germesidir.

Onun cesaretine en çarpıcı örnek, Uhud Savaşı'nda insanların Peygamberimizi terk ettikleri vakit, savaş

(1002) *Müstedrek*, II, 264.

(1003) *Târihi'l-Halife bin Hayyat et Asfarî*, I, 138. I, 772; *Tabakâtu'l-Kübrâ*, III, 385; *El-İsâbe*, II, 245; *Tehzîbu Târihi Ibn Asâkir*, VII, 158; *Tehzîbi'l-Esma' ve'l-Lugat*, II, 259; *El-İsâbe*, II, 245; Zehebi, a.g.e., I, 23.

meydanında sebat göstermesidir.⁽¹⁰⁰⁴⁾

b- Acele etmeden doğru karar alması

Ebû Ubeyde (r.a.)'nin başta gelen özelliklerinden biri de acele etmeden doğru karar verme yeteneğine sahip olmasıydı. Bu yeteneğin, savaşan her insanda bulunması gerektiğini belirten **Ömer İbn el-Hattâb** (r.a.) şöyle der: 'Savaşı idare edecek kişide bulunması gereken birinci me-
ziyet fırsatları değerlendirmesi ve sabırlı olmasıdır.'⁽¹⁰⁰⁵⁾

Sahabeden bazıları, **Ebû Ubeyde**'nin her savaşta tedbirli ve sabırlı olduğunu belirtmişlerdir. **Hucin bin Sad**'ın **Zeyd**'den, onun da babasından rivayet ettiğine göre o şöyle dedi: "**Muaz** (r.a.), **Dimeşk**'in ⁽¹⁰⁰⁶⁾ kuşatılmasında adamın birinin şöyle dediğini işitti: 'Eğer bu kuşatmada **Halid bin Velid** olsaydı, insanlar bu derece zorluk çekmezlerdi.'⁽¹⁰⁰⁷⁾ **Muaz bin Cebel** adamın bu dediğini işitince, 'Allah senin anana babana iyilik versin, **Ebû Ubeyde**'den mucize mi bekliyorsun, Vallahi o yeryüzünde yaşayan insanların en hayırlısıdır'" ⁽¹⁰⁰⁸⁾ dedi.

c- İlişkilerinin karşılıklı sevgi ve güvene dayanması

Ebû Ubeyde (r.a.)'nin sahip olduğu özelliklerinden

(1004) *Megâzî el-Vâkıdî*, I, 240; *Kâdeti Fethu Şam ve Mısır*, 77-78; Bessâm el-Aselî, *Ebû Ubeyde bin Cerrah*, 157.

(1005) *El Mekîs* : İşinde acele etmeyen, Bkz. *Lisânü'l-Arab*, III,514, *Târihu't-Taberî*, III, 445.

Devk: Bir şeyi eritmek, öğütme, Râvî burada, kuşatma esnasında müslümanların karşılaştıkları zorluklara işaret etmekte.

Bkz. *Lisânü'l-Arab*, I, 1034.

(1006) *Dimeşk* kelimesini müellif, anlaşmada kolaylık olsun diye kendisi koymuştur, rivayetin aslında yoktur. Bkz. *El-İsâbe*, IV,12.

(1007) *Et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, III, 301.

(1008) Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 57,77,79; Bessâm el-Aselî, a.g.e., 139.

biri de, insanlarla münasebetinin karşılıklı sevgi ve güvene dayanması idi. O, Peygamberimiz (s.a.)'in çok sevdiği ve güvendiği sahabilerinden biriydi. Buna en güzel örnek; onu İslâm davetçisi ve sünneti açıklayıcı olarak Necran'a göndermesidir. Kendisinin de Peygamberimize karşı güven ve sevgisi çok kuvvetli idi. Belâ ve musibetlerin, müminleri sıkıştırdığı, herkesin bir yana kaçtığı Uhud Günü'nde onun sebat göstermesi buna en güzel örnektir. **Ebû Ubeyde**'nin savaşta direnmesi, Rasûlullah (s.a.)'in onun askerî idaresine olan güvenini göstermektedir.

Peygamberimize büyük sevgi beslerdi; Rasûlullah (s.a.)'ın Uhud Günü mübarek ön dişleri kırılıp, yanaklarına zırh parçası isabet ettiği zaman, **Ebû Ubeyde** Peygamber Efendimizi çektiği sıkıntıdan kurtarmaya çalışmıştır.⁽¹⁰⁰⁹⁾ **Ebû Ubeyde bin Cerrâh** (r.a.) askerlerine güvenir ve onları severdi. Onlar da, komutanlarını sever ve güvenirlerdi. Hatta bu sevgi, onun itikadî ve ahlâkî güzelliğinden dolayı ifrat derecesine yaklaşırdı.⁽¹⁰¹⁰⁾

ç- **Ebû Ubeyde'nin pak ve yüce geçmişi**

Ebû Ubeyde (r.a.)'nin yüce ve temiz bir geçmişi vardır. Kendisi Benî Fihri kabilesinden olup, İslâm'dan önce Kureyş'e başkanlık eden soylu bir ailede yetişmiştir.

Ebû Ubeyde (r.a.) sekizinci dedesinde, Peygamberimiz (s.a.)'in nesebiyle birleşmektedir. Babası **Abdullah bin Cerrâh**, Kureyş'in ileri gelenlerindendi, Hevâzin'de Kureyş'in liderliğini üstlenmişti.

(1009) Seniyye: Ön dişler. *Lisânü'l-Arab*, I,381. Bu hadise için bkz. İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III,28; İbn Hazm, *Cevâmîus-Sîre* 161, Fehmî el-Hüseynî, *Ed-Dürer fî İhtiyârî'l-Megâzî ve's-Sîyer*, 149.

(1010) Mahmûd Şit Hattab, a.g.e., 77.

Annesi ise, Benî Fihri kabilesinden, **Ganem bin Câbir bin Abdu'l-Uzza'nın** kızı **Ümeyme** idi. **Ebû Ubeyde** şerefli bir ailede eğlence ve çirkinliklerden uzak olarak çocukluğunu ve gençliğini yaşadı. Böylece kendisi, iyi bir terbiye gördü, çocukluğu, gençliği kutlu şehir olan Mekke'de geçti.⁽¹⁰¹¹⁾

d- Uzak görüşlülüğü

Ebû Ubeyde uzak görüşlü idi. En ufak ihtimali dahi, göz önünde tutardı. Onun bu tedbirinden dolayı düşman onun zamanında fetholunan hiçbir yeri geri alamadı.

Ebû Ubeyde'nin bu ahlâkına en güzel örnek, tehlikeli ve kritik bölgelere, askerlerini tam olarak yerleştirmeden hücum etmeyiştir. Bu konuda **İbn Esîr** şöyle der: "Antakya ve bazı bölgelerin fethinde, **Ebû Ubeyde** (r.a.) nahiyede⁽¹⁰¹²⁾ bir elemanını görevlendirir ve askerlerini o kişi etrafında toplayarak tehlikeli noktalara aniden hücumla geçirdi."⁽¹⁰¹³⁾

e- Ebû Ubeyde'nin askerleriyle gerektiğinde istişare etmesi

Ebû Ubeyde, attığı her adımda ashabıyla istişarede bulunurdu. Bu güzel ahlâkına örnek; Rumlar'ın, Şam mintikasını müslümanlardan geri almak için kuvvet toplamaya başladığını duyduğunda, bu konuyu ashabıyla istişare ederek isabetli bir karar vermek istemesidir. Ço-

(1011) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II,332; Muhib el-Taberî, *Er-Riyâd en-Nadira fî Menâkıb Aşare*, I,18; II,307; İbn Sa'd, *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, III,409; Halife bin Hayyât, *Tabakât*, 742.

(1012) El-Kevrah: Nahiyeye, Şehir. Bkz. *El-Mesâbih el-Münîr fî Garîbi's-Serhi'l-Kebîr*, II, 206.

(1013) İbn Esîr, *El-Kâmil*, II,192; Mahmûd Şîr Hattâb, a.g.e., 78; B.M. Esed - C.Y. Halfât, *El-Askeriyye el-İslâmiyye ve Kâdetuha'l-İzam*, 131.

ğunluğun görüşü Hıms'ın kuşatılması doğrultusunda idi. **Halid bin Velid** (r.a.) ise Rumların üzerine hücum etmeyi uygun görüyordu. **Ebû Ubeyde** (r.a.) çoğunluğun görüşüne uydu, bu zor durum hakkında **Ömer İbn el-Hattâb**'a bilgi vererek ondan yardım istedi."⁽¹⁰¹⁴⁾

İbn Esîr şöyle rivayet eder: "... Rumlar, Hıms'da bulunan **Ebû Ubeyde** ve beraberindeki müminlere hücum için harekete geçiyordu. Müslümanlara karşı bu hareketi kışkırtan bir adanın sakinleri idi. Krallarına haber salarak asker göndermesini, kendilerinin de destek vereceklerini belirttiler. Bunun üzerine krallar askerî bir güç gönderdi. Komşu yerleşim bölgelerindeki müslümanlar, Rumların **Ebû Ubeyde**'ye karşı kale ve Hıms önlerinde toplandıkları haberini işitince, **Halid bin Velid** Hıms yakınında olan Gınesrin şehrinden geldi. **Ebû Ubeyde** kendisiyle, Rumlar'a karşı takip edecekleri taktik konusunda istişarede bulundu. **Ebû Ubeyde**'nin görüşü, düşmanla karşılıklı mübareze şeklinde savaşıyordu. Diğer askerler ise müdafaa savaşı yapmayı, bunun için mevzilerin iyice silahlandırılmasını teklif ediyorlardı. Bu görüşleri alan **Ebû Ubeyde** (r.a.) **Ömer** (r.a.)'e mektup yazarak onun da görüşünü sordu."⁽¹⁰¹⁵⁾

(1014) *Târihu't-Taberî*, IV, 50; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 78; Bessâm el-Aselî, a.g.e., 181.

(1015) Gınesrin: Suriyede bir şehrin adı. Eski bir yerleşim bölgesi. Et-Tahsin: Korumak için kaleye girmek veya müdafaa yerlerini silahlandırmak. Mahmûd Şit Hattâb, *El-Mustalahât el-Askeriyye*, II, 188; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 53; *Târihu't-Taberî*, IV, 50; Mahmûd Şit Hattâb, *Kâdetü-Fethi Şam ve Mısır*, 78; Bessâm el-Aselî, a.g.e., 181.

III. Ebû Ubeyde'nin Tatbik Ettiği Askerî Yöntemler

Ebû Ubeyde (r.a.) yaptığı savaşlarda bazı yöntemler kullanmıştır. Bunları özet olarak şu başlıklar altında toplayabiliriz:

a-Düşmana ani saldırma

Ebû Ubeyde'nin öncü kuvvetlerde tatbik ettiği bu yöntem değişik özellikler taşıyordu.

1- Bu metodun Hims'in fethinde uygulanışı

Hims'in kuşatılması sırasında müslümanlar, geride bazı eşyalar da bırakarak geri çekildi. **Ebû Ubeyde**'nin bundan kastı, düşmanı kale ve sığınaklarından tamamen çıkartmak ve geri dönerek onları kısıpca almaktır.⁽¹⁰¹⁶⁾ Bu yöntem düşman üzerinde şok tesiri yaptı ve hezimete uğramalarına sebep oldu.

2- Lazkiye'nin fethinde bu metodun uygulanması

Bu şehrin fethinde **Ebû Ubeyde** değişik bir yöntem uyguladı. Doğal ortam gizlenmeye müsait olmadığı için, İslâm askerleri, şehri koruyan nöbetçilere görünmeden şehre yaklaşıyorlardı. Bu durum karşısında **Ebû Ubeyde** (r.a.) askerlerine ve atlarına hendekler kazdırdı. Bu da düşmanı aniden korkutacak ve şok tesiri yapacak bir yöntemdi.⁽¹⁰¹⁷⁾

(1016) Vâkıdî, *Futûhuş-Şam*, I,64; Ezdî, *Târihu Futuhi's-Şam*, 146; Bessâm el-Aselî, a.g.e., 110, 112.

(1017) El-Hamiyye: Savaşta arkadaşlarını koruyan nöbetçi. *Lisânü'l-Arab*, I,732, Mahmûd Şit Hattâb, *El-Mustalahât el Askeriyye fî Kur'ân-ı Kerim*, 200.

b-Sûratli ve doğru kararlar alarak, düşmana hücum etme

Ebû Ubeyde'nin uyguladığı yöntemlerden biri de, zor anlarda süratli ve doğru kararlar alarak karşı tarafa hücumu geçmesi idi. Onun bu taktiği, düşmana karşı yeni tavırlar koyarak, planları değiştirerek aczini kabullen-dirme ve sonuçta yenilgiye uğratma amacını taşıyordu. Rumlar'ın, Farisiler'le yaptığı savaşlarda uyguladığı yön-tem, surlardan müdafaa savaşı vermek şeklinde idi. Oysa müslümanlar bu tür bir savaşta zorlanabilirlerdi. Çünkü ilk defa böyle bir taktikle karşılaşıyorlardı. Müdafaa sa-vaşı yapan Rumlara karşı, müslümanların karşılık ver-mesi, müslümanların hareket ve sürat gücünü zayıflata-caktı. Tüm bu ihtimalleri göz önünde tutan **Ebû Ubeyde** (r.a.) yeni metodlar geliştirerek, çeşitli vesileleri değerlen-direrek düşmana aşağıdaki yöntemlerle hücumu geçirdi:

1- Düşmanı, kalesinde, mahzeninde mahsur bıraka-rak zor duruma sokma, böylece savaşa yön vererek, gere-kir: e hücumu geçme.

Ebû Ubeyde'nin bu yöntemi uyguladığı savaşlara 'Fıhl', 'Balebek' ve 'Lazkiye' savaşlarını örnek verebili-riz. (1018)

2- Kuşatma esnasında, düşman içlerine akınlar dü-zenleyecek bir kuvvet bulundurma. **Ebû Ubeyde** (r.a.) bu yöntemi, Dimeşk kuşatmasında uyguladı ve "Zi'l-Kula el-Hineyri" kuvvetleri bu esnada Hıms sınırına kadar ilerle-

(1018) Fıhl: Şam bölgesinde, Ürdün yakınlarında bir bölgenin adı. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 237; *El Bidâye ve'n-Nihâye*, VI, 19; Ezdi a.g.e., 110.

Baalbek: Lazkiye, Şam sahillerinde bir bölgenin adı. *Mu'ce-mu'l-Buldân*, V, 5; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 490; Bessâm el-Aseli, a.g.e., 126-129.

di. (1019)

3- Düşman güçlerini takip ederek, dağıtmak böylece tekrar toplanmalarına fırsat vermemek. **Ebû Ubeyde** (r.a.) bu yöntemi de "Merc er-Rum" savaşında tatbik etti. (1020)

c-Ordunun emniyetinin sağlanması

Müslümanlar ilk asırlardan beri iş emniyetinin önemi kavramış ve her türlü işlerinde tatbik etmişlerdir. Savaşlarında da İslâm ordusunu tehlike ve helâkten korumak için çeşitli koruyucu tedbirler almışlardır.

Ebû Ubeyde'nin aldığı koruyucu tedbirlerin bazıları:

1- Düşmanın durumunu öğrenmek için devamlı görevliler göndermesi

Ebû Ubeyde göndermiş olduğu casus ve görevliler aracılığıyla düşman hakkında ayrıntılı bilgilere sahip olurdu. Bu konuda istifade ettiği başka bir yöntem de alınan esirleri konuşturması idi.

2- Tedbirli ve temkinli olma

Ebû Ubeyde (r.a.) tüm tedbirleri almadan, her ihtimali değerlendirmeden gözüne uyku girmezdi. **Ebû Ubeyde**'nin fethettiği nice bölgeye, Rumlar ani baskınlar yapmak istemişler fakat, gözetleme kuleleri keşif devriye birlikleri, onlara bu fırsatı vermemiştii. Çünkü bütün hareketleri önceden öğreniliyordu. Savaşacak ordunun yanında ayrıca "Er-Ridu" denilen askerî birlik bulunduru-

(1019) İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 490-491.

(1020) *Târihu't-Taberî*, III, 598-599; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 490.

lurdu. Bu birliğin vazifesi, ordu savaş meydanına girinceye kadar düşmanı oyalamaktı. **Ebû Ubeyde** (r.a.) bu usûlle düşmanın karşı saldırılarını boşa çıkarırdı.

3- Savaş meydanına yabancı bir gücün girmesini engelleme

Ordunun emniyetini sağlamak için, koruyucu tedbir olarak, **Ebû Ubeyde**'nin uygulamalarından biri de; savaş meydanına yabancı bir gücün müdahale etmesine fırsat vermemek için atlı bir askerî birliği görevlendirmesidir. Bu ihtiyatî birliğin gücü şartlara göre belirlenir.

a- Tehlike oluşturan gücün büyüklüğü.

b- Koruyucu gücün hacmi.

c- Eylemin yapılacağı yerin iklimi.

Ebû Ubeyde (r.a.) bu yöntemi Hıms'ın kuşatılmasında, **Halid bin Velid** (r.a.) komutasında 400 kişilik atlı birlik donatarak uyguladı. Bu birliğin görevi, savaş meydanına beklenmedik askerî bir gücün müdahalesine mani olmaktı.⁽¹⁰²¹⁾

Bu yöntem, **Ebû Ubeyde**'nin askerî yönetiminin özelliklerindendi. **Ebû Ubeyde** bu tasarrufuyla, düşmana karşı beklenmedik taktikler uygulayarak onların mukavemetini kırıyor, müslümanlara en az zayıyatı verdiriyordu.⁽¹⁰²²⁾

ç-Komuta birliği

Ebû Ubeyde'nin uyguladığı bir usul de emrin tek kişi tarafından verilmesi idi. Başarının komutanın bir

(1021) *Târihu't-Taberî*, IV,50; Bessâm el-Aselî, a.g.e., 115-118.

(1022) Bessâm el-Aselî, a.g.e., 117,120

merkezden yapılmasına bağlı olduğuna inanırdı. Onun şu sözü bu inancını en güzel şekilde açıklamaktadır: "...Peygamberimiz (s.a.) bize ordu idaresinin bir olmasını ve bunun için yardımlaşmayı emretti. **Amr İbn Âs** bu emre karşı gelse de ben ona itaat edeceğim.' Rasûlullah (s.a.)'ın bu emrine muhalefet etmek, ordu idaresinin çeşitli merkezlerden idaresi anlamına geleceğinden, **Ebû Ubeyde**'nin bunu kabullenmesi mümkün değildi.

Ebû Ubeyde (r.a.) komutanlık makamının verdiği kibirle nefsi kabaran insanlardan değildi. O komutanlığı rütbe ve makamdan ziyade, verilen emirleri tam olarak yerine getirmek için, taşınması zor bir mesuliyet olarak görüyordu. İslâm bayrağının yeryüzünde dalgalanması ve İslâm'ın hakim olması için bu mesuliyetleri imanının gereği olarak seve seve kabul ederdi.⁽¹⁰²³⁾

d- Belirlenen amaçlarda sebat etmek

Ebû Ubeyde (r.a.) Şam'ın kuzeyini fethetmek istediği zaman, Hıms'ı karargâh edinerek, kendisine engel oluşturan Rum birliklerine karşı ordusunu yönlendiriyordu. **Ebû Ubeyde** hedefine ulaşmak için önce iç bölgeleri fethetmek istiyordu. Bunlar; Balebek, Hıms, Gınnisrin, Haleb gibi bazı merkezî yerlerdi.⁽¹⁰²⁴⁾

Ebû Ubeyde (r.a.) iç bölgelerin fethini tamamlayın-

(1023) **Ebû Ubeyde İbn Cerrah**, 137-140.

(1024) Hıms: *Târihu Halife bin Hayyât*, I, 130; İbn Esîr, *El -Kâmil* II, 491; *Târihu't-Taberî*, III, 60; İbn Esîr, a.g.e., II 492.

Haleb: *Târihu Halife bin Hayyât*, I, 134; *Zübdetül- Haleb min Tarihi Haleb*. Havası güzel bir şehir. Bugün Suriyenin önemli merkezlerinden biridir.

Mu'cemu'l Buldân, II, 282; *Er-Ravdu'l Mî'tar fî Haberi'l-Aktâr*, 196

ca, sahil şehirlerine yöneldi. Bunlar Antakya, Lazkiyye, Cebeleh, Tortos gibi merkezlerdi.⁽¹⁰²⁵⁾

İslâm odusunun komutanı **Ebû Ubeyde**'nin zihninde fetih planı çok net idi. O, iç kesimde kuvvetli tehlikelerden uzak bir bölge kurmadan, sahil şehirlerini fethe yönelmedi. Böylece **Ebû Ubeyde** (r.a.) belirlediği hedefe ulaştı.

Rum kuvvetlerinin ısrarla Hıms'ı geri almak için hücumlar etmeleri konunun önemini gösteriyordu. Zira, bu şehri aldıkları anda sahil şehirlerinin alınması çok kolay olacaktı.

Bu İslâm komutanı başarılarını tesadüfî kazanmamıştır. Bütün zaferlerini ince bir plan sonucunda kazanmıştır.⁽¹⁰²⁶⁾

e- Askerî güçlerin, yerinde ve zamanında kullanılması

Ebû Ubeyde (r.a.) savaşlarında güç dağıtımına dikkat eder, bunu, İslâm ordusunun ihtiyacını dengeli bir şekilde karşılamak için yapardı. Bu yöntemi uygularken şu esasları göz önünde tutardı:

1- Savaşla ulaşılmak istenen hedefe, mümkün olursa anlaşma yaparak varma

Bu yönteme en güzel örnek, Ezru ve Cezir anlaşmalarıdır. **Ebû Ubeyde**'nin burada uyguladığı esas, kuvve-

(1025) Cebele : Şam sahillerinde meşhur bir kalenin adı. *Mu'cemu'l-Buldân*, II,105; İbn Esîr, a.g.e., II,494.

Tortos: Şamda denize bakan bir şehirdir. *Mu'cemu'l-Buldân* II,30.

(1026) Bessâm el-Aselî, a.g.e., 134-137

tin yerinde ve zamanında kullanılması idi.⁽¹⁰²⁷⁾

2- Düşman kuvvetlerini dağıtmak için, çeşitli bölgelerden hücumla geçmek

İslâm orduları savaşırken, **Ebû Ubeyde** (r.a.) bazı kuvvetlerini savaş bölgesinden çok uzak yerlere gönderirdi. Meselâ, Şam mıntıkasında olduğu gibi, **Şurahbil bin Hasene Ürdün**'de cihadı yönlendirirken, **Amr İbn Âs** Filistin'de kalan güçleri, **Muaviye İbn Ebî Süfyan** (r.a.) ise, Şam sahillerindeki güçleri bertaraf ederdi.⁽¹⁰²⁸⁾

Düşman kuvvetlerinin dağıtıldığı bu ortamda, Rumların cephelerde birliği sağlayarak yeni bir taktik uygulamaları mümkün değildi.

3- Hedefe ulaşmak için, düşmana karşı ısrar ve inat gösterilmesi

Rum ordusu Şam kuşatması devam ederse, müslümanların savaşı bırakacaklarını, yine, Hıms şehrinin halkı da soğuk havalara alışamayan ve direnişe karşı koyamayan İslâm ordusunun geri döneceğini zannediyorlardı. Müslümanların sabır ve ısrarla direnmeleri tüm bu zanları boşa çıkardı. Müslümanlar fazla kayıp vermeden zafere ulaştılar.⁽¹⁰²⁹⁾

(1027) Ezru' : Suriye'de bir şehrin adı. *Mu'cemu'l Buldân*, I, 130.

El-Cezire : Dicle ve Fırat arasında bir bölgenin adı. *Mu'cemu'l Buldân*, I, 134.

(1028) *Târihu Halife bin Hayyât*, I, 126; Asfarî, *Futûhu Şam*, I, 11; İbn Esîr, a.g.e.

(1029) *Târihu't-Taberî*, III, 599; İbn Esîr, a.g.e., II, 491; Bessâm el-Aselî, a.g.e., 133.

IV. Ebû Ubeyde (r.a.)nin Yapmış Olduğu Bazı İşler

Ebû Ubeyde (r.a.)nin İslâm'a girişinden vefatına kadar yaptığı işleri iki bölümde inceleyebiliriz:

1- **Ebû Ubeyde** büyük Bedir Savaşı'na katılmış ve İslâm'a düşmanlığından dolayı babasını öldürmüştü. Uhud'da ise savaş meydanında sebat gösterenlerden-di. (1030)

Benî Muharib ve Seglebe kabileleri ittifak halinde, Hayfa'da (1031) otlayan Medine halkının hayvanlarına hücum ettikleri zaman, Rasûlullah (s.a.), **Ebû Ubeyde** (r.a.) ile 40 kişilik bir güç gönderdi. **Ebû Ubeyde** "Zilgıssa" (1032) denilen yere varana kadar birlikte yoluna devam etti. Orada saldırgan kavmi yakalayarak hücum ettiler ve beraberlerinde epeyce mal alarak Medine'ye geri döndüler. (1033)

Mekke'nin fethinde ise, Rasûlullah (s.a.), **Ebû Ubeyde**'ye kuzey batıdan birliği ile girmesini emretmişti.

Necran ehli, Rasûlullah (s.a.)'a gelerek kendilerine dinlerini öğretecek birini istedikleri vakit, **Ebû Ubeyde**'yi gönderdi.

Ebû Bekir ve **Ömer** (r.a.) zamanında yaptığı işler

(1030) *Megazi el-Vâkidî*, I, 240.

(1031) Hayfâ: Medineye dört mil mesafede bir bölge adı. Burası Muaviye kanalı diye de tanınır. Bkz. El-Harbî, *El-Menâsik ve Emâkin Turûk el-Hac ve Meâlim el-Cezire*, 201.

(1032) Zî'l-gıssa: Medine'ye 24 mil uzaklıkta bir bölgenin adı. İbn Seyyidi'n-Nâs, *Uyûnu'l-Eser fî Funûn el-Megâzî ve Sıyer*, II, 105.

(1033) İbn Seyyidi'n-Nâs, a.g.e., II, 105.

Ebû Bekir (r.a.) Yermuk Savaşı'ndan önce Şam bölgesindeki tüm beldelere emir tayin etmişti. **Ebû Ubeyde**'yi de Hıms şehrinde görevlendirdi. ⁽¹⁰³⁴⁾ **Halid bin Velid** (r.a.) Rumlar'la Yermuk'te savaşmak için çıktığı zaman, **Ebû Ubeyde**'ye ordunun kalbinde görev verdi. ⁽¹⁰³⁵⁾

Ömer (r.a.) zamanında Şam mıntıkasının çoğu fethedilmişti. **Ebu Ubeyde** Dimeşk, Fihl, Baalbek, Hıms, Merc er-Rum, Hama, Şeyzer, Mearra, Lazkiye, Kinnesrin, Halep, Antakya, Maarratu, Masrayn, Cevmeh, Sermin, Mertahvan, Tizin, Kurus, Telli Azzâz, Menbic, Dulluk, Rabân, Meraş, Hısnu'l-Hades, El-Cezire, Harran, Er-Ruha'yi ⁽¹⁰³⁶⁾ fethetmişti.

(1034) İbn Esîr, *El Kâmil*, II,405.

(1035) *Târihu't-Taberî*, III,396, İbn Esîr, *El-Kâmil*, II,411.

(1036) Dimeşk : Suriye'nin başşehridir. Şehrin inşasında acele edildiği için bu ad verildi. *Mu'cemu'l Buldân*, II, 463; Himyerî, *Er-Ravdu'l-Mi'tar fi Haberi'l-Aktâr*, 237.

Fihl: Asfarî, *Târihu Halife bin Hayyât*, I,126.

Baalbek: Suriye'de eski bir şehirdir. Garip binaları vardır. *Mu'cemu'l-Buldân*, II,453, Himyerî, a.g.e., 109; Asfarî, *Târihu Halife bin Hayyat*, I,127.

Hıms: Asfarî, *Târihu Halife bin Hayyât*, I,127.

Merc er-Rum; *Târihu't Taberî*, III, 598.

Hama : Suriye'nin büyük şehirlerinden biridir. Asi nehri içinden geçer. *Mu'cemu'l Buldân*, II,300; *El Kâmil*, II, 492.

Şeyzer : Şam'da eski bir kalenin adıdır. Hama ile arası bir günlük yoldur. *Mu'cemu'l-Buldân*, III,383; *Futûhu's Şam*, I,75.

Maarratu Hıms: Suriye'de eski bir şehirdir. Hıms'a bağlı bir nahiyedir. Büyük sahabi Numan Bin Beşir burada defnolunmuştur. *Mu'cemu'l Buldân*, 5,156; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 492.

Halep: İbn Esîr, *El-Kâmil*, II,492.

Lazkiye: İbn Esîr, *El Kâmil*, II,492.

Kinnesrin: *Târihu't-Taberî*, III, 601.

Halep: İbn Esîr, *El -Kâmil*, II,495.

Antakya: Asfarî, *Târihu Halife bin Hayyât*, 1354.

Maarratu Mesreyn: Halep yakınında küçük bir şehir.

HALİD BİN VELİD

I- Hayatı

a- Nesebi ve İsmi

Nesebi şu şekildedir; **Halid bin Velid bin Muğîre bin Amr, bin Abdullah bin Mahzum.** Künyesi; Ebû Süleyman'dır. (1037)

Babası: Kureyş'in ileri gelenlerinden **Velid İbn Muğîre** idi. Toplum içinde ağırlığı vardı, meselelerin çözümü için kendisine müracaat edilirdi. (1038) Resmî görüş

Mu'cemu'l Buldân, V , 155; İbn Esîr, *El -Kâmil*, II, 495.

El-Cûme: Halep yakınlarında bir köydür. *Mu'cemu'l Buldân*, II, 189

(1037) *Et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, II, 394; *Tehzibu Târihi İbn Asâkir*, V, 92.

(1038) İbn Esîr, a.g.e., I, 491; *Mecmau'z-Zevâid ve Menba el-Fevâid*, IX, 348; Muhammed Sâdık Urcûn, *Halid b. Velid*, 19; Ali bin Burhanuddin Halebî, *Siretü'l-Halebiyye*: X, 347.

melerde Kureyş'i temsilen gönderilirdi. Kureyş her sene Kâbe'ye örtü giydirir, o da her sene bunun için özel malından harcardı.⁽¹⁰³⁹⁾

İbn Abbas (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre, şu âyet-i kerimeler onun hakkında nazil oldu: "*Tek olarak yaratılıp, kendisine geniş servet ve gözü önünde duran oğullar verdiğim, kendisi için (nimetleri) ayaklar altına serdiğim o kimseyi bana bırak...En sonunda, kibrini yenemeyip sırt çevirdi de. 'Bu (Kur'ân)' dedi. 'Olsa olsa (sihirbazlardan öğrenilip) nakledilen bir sihirdir' dediler.*"⁽¹⁰⁴⁰⁾

Katâde bu âyeti açıklarken der ki: "*Tek olarak yarattığım o kimseyi bana bırak.*" Âyette kastolunan kişi **Velid İbn Muğîre**'dir. Annesinin karnından onu çıkartan, hiç bir malı mülkü yokken ona mal mülk veren Allah'tır.⁽¹⁰⁴¹⁾

Annesi ise, (**Lübâbe Suğra**) **Hâris bin Hazn bin Buceyr**'in kızıdır. Bu kadın, **İbn Abbas** (r.a.)'ın annesi olan, **Ummu'l-Fadl bin Hâris** ile kardeşti. Böylece, **Halid bin Velid**, **İbn Abbas** (r.a.)'ın teyzesinin oğlu oluyordu. Yine kendisi, Peygamberimiz (s.a.)'in hanımı olan **Meymune bintî Hâris**'in, kız kardeşinin oğlu idi.⁽¹⁰⁴²⁾

b- Yetişmesi

Halid bin Velid (ra.) soylu bir ailede dünyaya geldi. Benî Mahzum kabilesinin baş özelliği olan şecaat ve yardım etme gibi güzel sıfatları küçükken kavramıştı.

(1039) El-İdl, Örnek alınan kişi. Bkz. İbn Esîr, *En-Nihâye fî Garib el-Hadis ve'l-Eser*, III, 191.

(1040) Müdessir, 25.

(1041) *Câmiu'l-Beyân*, III, 52; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, IV, 442.

(1042) *Et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, VII, 394; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 26; *Tehzibu Târihu İbn Asâkir*, V, 94, Zerkelî, *El-A'lam*, VIII, 122.

Kur'ân-ı Kerim'in haber verdiği gibi babası Mekke'nin en zenginlerindendi. Tüm bu imkânlar **Halid bin Velid**'in askerî olarak mükemmel yetişmesini sağladı. Bunda başlıca etkenler şunlardır:

1- **Halid bin Velid**'in gençliğinde, geçimini temin etme diye bir sorunu olmadı. O da enerjisini kavminin güç kaynağı olan savaş tekniğini öğrenmeye verdi. Böylece **Halid bin Velid** küçükken askerî yönünü geliştirdi.

2- Ata binme konusunda özel bir yeteneği vardı.

3- Kabilesi olan Benî Mahzum, onun bu askerî özelliğinden dolayı, savaşta ordu idaresini ve barışta da silah eğitimini yaptırma görevini ona vermişti.

Bu sebeplerden dolayı, onun İslâm ve İslâm öncesi hayatında askerî yönünün ağır bastığını görüyoruz. Onun meşhur komutanlar arasına girmesinde bu etkenler büyük rol oynamıştır.⁽¹⁰⁴³⁾

c- **Halid bin Velid**'in İslâm'a girişi

Peygamberimiz (s.a.) müşriklerle yaptığı savaşlarda **Halid bin Velid**'in askerî deha ve üstün şahsiyetini yakından takip ediyordu. Onun askerî tecrübesinden İslâm cihadının yararlanmasını istiyordu. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.) **Halid bin Velid** hakkında bilgiler topluyordu. **İbn Sa'd** bu konuda der ki: "**Halid bin Velid** İslâm'dan önce, müşriklerin en güçlülerinden, çok iyi savaşanlarındandı. Sonra Allah kendisi için hayır dilediği vakit, İslâm'ı kendisine sevdirdi. Peygamberimiz (s.a.)

(1043) Bkz. *Tehzîbu Târihi İbn Asâkir*, V, 94; *El-İsâbe*, I, 412. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 424; Ali bin Burhanuddin el-Halebî, *Sîret el-Halebiyye*, I, 247; Muhammed Sâdık Urcûn, a.g.e., VII, 394.

umre kaza etmek için Mekke'ye girdiğinde, **Halid bin Velid** saklanmıştı. Rasûlullah (s.a.) kardeşine, "**Halid** nerede?" dedi. Sonra, "... **Halid** gibi üstün bir insan İslâm'dan uzak kalmaz, eğer o güç ve tecrübesini müslümanlara katarsa kendisi için daha hayırlı olur, o vakit biz onu başkalarına takdim ederiz "⁽¹⁰⁴⁴⁾ buyurdu.

Rasûlullah (s.a.)'ın bu sözleri üzerine kardeşi kalemi eline alarak şu mektubu yazdı: "Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlarım. Senin İslâm'dan bu derece kaçmana hiçbir anlam verememekteyim. Bu güzel İslâm dininden uzak kalamazsın. Peygamberimiz, bana '**Halid** nerededir?' diye sordu. Ben de, 'Allah onu bir gün getirecektir' dedim. O da, '**Halid** gibi kişiler İslâm'dan uzak kalamazlar' dedi. Bu fırsatı değerlendir ve İslâm'a gir kardeşim. Çok fırsatları kaçırdın ama bunu kaçırmayasın."⁽¹⁰⁴⁵⁾

Bu yazı eline ulaştığı zaman, **Halid bin Velid** düşüncelerini şöyle anlatır: "Mektup bana ulaştığı vakit, onun yanına gitmeye karar verdim."⁽¹⁰⁴⁶⁾ **Osman bin Talha** ve **Halid bin Velid**, Rasûlullah (s.a.)'ın yanına giderek, İslâm'a girmeye karar verdiler. Yolda giderken **Amr bin Âs**'la karşılaştılar. **Amr** onlara nereye gittiklerini sordu. Onlar da, niyetlerini söylediler.⁽¹⁰⁴⁷⁾

Amr İbn Âs (r.a.) bu hadiseyi şu şekilde rivayet eder: "Rasûlullah (s.a.)'a gitmek üzere çıkmıştım, yolda **Halid bin Velid** ile karşılaştım. Bu karşılaşma, Mekke'nin fethinden biraz önceydi. Kendisine dedim ki: 'Ya **Ebû Süleyman**! Gerçek ortaya çıktı, Hz. **Muhammed**

(1044) *Et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, VII, 394.

(1045) *Tehzîbu Târihi İbni Asâkir*, V, 96.

(1046) *İbn Cevzî, Saffetü's-Safveh*, I, 653.

(1047) *Tehzîbu Târihi İbni Asâkir*, V, 97.

(s.a.)'in Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğu gün gibi ortada. Ne zamana kadar ondan kaçacaksın? Git ve müslüman ol.' **Halid bin Velid** dedi ki: 'Vallahi, beni buraya getiren, İslâm'a girme isteğinden başka bir şey değil."

Amr İbn Âs (r.a.); "Peygamberimiz (s.a.)'in huzuruna vardığımda, **Halid bin Velid** gelerek müslüman oldu" der. **İbn İshak** rivayet ediyor, "Güvendiğim bazıları, **Halid** İslâm'a girerken **Osman bin Talha**'nın da onunla beraber İslâm'a girdiğini rivayet ederler." (1048)

ç- **Halid bin Velid'in** menkabeleri

Halid bin Velid (r.a.)'in menkabelerini şu bölümler altında zikredebiliriz:

1- Peygamberimiz (s.a.)'in en kuvvetli genç olarak vasıflandırması: **Haşı bin Harb**'in rivayet ettiğine göre; Rasûlullah, **Halid bin Velid**'i, İslâm'dan çıkanların üzerine göndereceğı vakit dedi ki: "Allah'ın kulu ve kardeşleri arasında en güçlü olan **Halid bin Velid** ne güzel insandır..." (1049)

Ebû Ubeyde (r.a.) der ki: "Rasûlullah (s.a.)'in şöyle dediğini işittim: " **Halid bin Velid**, Allah'ın yeryüzündeki kılıçlarından bir kılıçtır. O akranları arasında ne güzel bir gençtir." (1050)

2- Mûte Savaşı'nda üç komutanın şehid olmasından

(1048) *Müsned*, IV, 199; İbn Hişam, *Es-Siretu'n-Nebeviyye*, III, 319. *Mecmau'z-Zevâid*, X, 351; *Fethu'r-Rabbani*, XXII, 339.

(1049) *Müsned*, I, 8; *Müstedrek*, III, 298.

(1050) *Müsned*, IV, 90. Bu hadis râvilerinden olan Abdullah bin Umeyrin, Hz. Ömer'le görüşmemiş olmasından zayıf sayılmıştır. Bkz. İmam Ahmed bin Hanbel, *Fedâilu's Sahâbe*, II, 739; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VI, 412.

sonra, ordu komutasını ele alıp müslümanları zafere götürdüğü zaman, Rasûlullah (s.a.) ona, "Allah'ın kılıcı" ünvanını verdi.

3- Rasûlullah (s.a.) onu ashabından hiç birisiyle denk tutmadı. **Amr İbn Âs** (r.a.) der ki: "Rasûlullah (s.a.), ben ve **Halid İslâm'a** girdiğimizden bu yana tüm savaşlarda bizi ashabından hiç birine denk tutmadı."

d- İnsanların onun hakkındaki sözleri

a- **Ebû Bekir** (r.a.) der ki: "Kadınlar **Halid bin Velid** gibi insan doğurmaktan âciz kaldılar."⁽¹⁰⁵¹⁾

b- **Halid bin Velid** (r.a.) vefat ettiği zaman, **Ömer bin Hattab** (r.a.) şöyle dedi: "İslâm dini bugün, yeri doldurulamayacak bir kayıp verdi. O, düşmana karşı bir set, her savaştan zaferle çıkan bir komutandı."⁽¹⁰⁵²⁾

c- **Zübeyr bir Bekkar** onun hakkında der ki: "Allah'ın kılıcı diye hitap olunan **Halid bin Velid** (r.a.), mübarek, her üstlendiği işi başarıyla yapan bir insandı."⁽¹⁰⁵³⁾

d- **Ukeyder Dumetü'l-Cendel**'de şöyle der: " **Halid bin Velid** zamanında ondan daha hayırlı, daha mübarek kimse yoktu, onun önünde az olsun çok olsun, düşman, hezimetini tadardı."⁽¹⁰⁵⁴⁾

e- Halid bin Velid'in vefatı

Siyer ve Târih alimleri onun ne zaman ve nerede öl-

(1051) İbn Kesir, *El-Kâmil*, II, 389; *Târihu't-Taberî*, III, 359.

(1052) Yani, mübarek bir insan, her işinde başarı gösteren, Bkz. *Lisânü'l-Arab*, III, 698; *Tehzîbu Târihi İbn Asâkir*, V, 93, 113.

(1053) *Tehzîbu Târihi İbn Asâkir*, V, 94.

(1054) *Târihu't-Taberî*, III, 378.

düğü hususunda ayrı görüşlere sahipler:

1- **Taberî, Halid bin Velid**'in Hıms'da H.21. yılında öldüğünü rivayet eder.⁽¹⁰⁵⁵⁾

2- **İbn Asâkir** ise şöyle der: "**Ömer İbn Hattab** (r.a.) onu görevinden azlettikten sonra, Umre için Şam'dan ayrıldı ve Medine'ye de uğradı. **Ömer** (r.a.) ile görüştü. Sonra Şam'a döndü ve H.21. yılında vefat edinceye kadar orada kaldı."⁽¹⁰⁵⁶⁾

3- **İbn Esîr** der ki: "**Halid bin Velid**, Hıms'da vefat etti. Diğer bir rivayette de H.21.'de Medine'de vefat ettiği söylenir."⁽¹⁰⁵⁷⁾

4- **İbn Hacer** der ki: "**Muhammed bin Sa'd, İbn Numeyr** ve başkaları onun Hıms'da Hicretin 21.yılında vefat ettiğini rivayet ederler. Duheym ve bazıları da Medine'de Hicret'in 22. yılında vefat ettiğini söylerler."⁽¹⁰⁵⁸⁾

5- **Bedr el-Aynî**'de **Halid bin Velid**'in Hıms'da yatağında, Hicretin 21. yılında vefat ettiğini rivayet ederler."⁽¹⁰⁵⁹⁾

Halid bin Velid'in vefat yeri ve zamanı hakkında bu görüşleri zikrettikten sonra, bana göre doğru görüş, onun Hicretin 21. senesinde Hıms'ta vefat ettiğidir. Bu görüşü savunmamdaki sebepler şunlardır:

a- Târihçilerin ve siyer âlimlerinin çoğunluğu bu görüştedirler.

b- Bu görüşü savunanlar onun Medine'de vefat ettiğî-

(1055) *Târihu't-Taberî*, IV, 144.

(1056) *Tehzibu Târihi İbn Asâkir*, V, 113.

(1057) *Esedü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahabe*, II, 104.

(1058) *İbn Hacer*, a.g.e., III, 123.

(1059) *Aynî, Umdetü'l-Kârî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, XVI, 245.

ni ileri sürmemişlerdir. Vâkıdî ve İbn Asâkir'in rivayetlerinde olduğu gibi.

c- Bu görüşü savunanlardan hiçbiri, onun vefat tarihini verirken, Hicret'in 22. yılında de öldüğünü zikretmemektedirler.

d- Vefatının Hicret'in 22. yılında, yerinin de Medine olduğunu savunanların rivayetleri zayıftır.⁽¹⁰⁶⁰⁾

II. Halid bin Velid (r.a.)'in Komutan Olarak Özellikleri

a- Doğru ve çabuk karar verme gücüne sahip olması

Bu özelliğe sahip olma iki büyük nedene dayanır:

a- Üstün bir kabiliyete sahip olmak.

b- Düşman ve savaş meydanı hakkında bilgiye sahip olmak.⁽¹⁰⁶¹⁾

Halid bin Velid (r.a.) üstün bir zekâyâ sahipti. Peygamberimiz (s.a.) bu özelliğini şu sözleriyle dile getirdi: "Sende üstün bir akıl görüyor ve bu aklın seni hayra yönlendirmesini diliyordum."⁽¹⁰⁶²⁾

Düşman hakkında bilgi edinmeye gelince, devamlı askerlerinin önünden gider, tam emniyeti almadan ne kendi uyur ne de askerlerini uyuturdu. Düşman hakkında tafsilatlı bilgi edininceye kadar uğraşırdı. Düşmanın

(1060) Ebû Zeyd Şelebî, *Târihu Seyfullah Halid bin Velid*, 211.

(1061) Mahmûd Şit Hattâb, *Er-Rasûlu'l-Kâid*, 453.

(1062) *Et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, IV, 252; *Tehzibu Târihi İbn Asâkir*, V, 97.

maddî ve manevî gücünü öğrenmek için özel gayret sarf ederdi. (1063)

Düşman hakkında şu yollarla bilgi alırdı:

a- Keşif için askerî devriyeler gönderirdi.

b- Düşman içine casuslar gönderirdi.

c- Alınan esirleri çeşitli metotlarla konuştururdu.

ç- Özel olarak kendisi araştırma yapardı.

d- Tecrübeli askerleri ile veya esirlerle bazı konuları tartışırdı. (1064)

Halid bin Velid (r.a.)'in bu sıfatla muttasıf olduğu-
na en güzel örnek, Irak'ta bulunan El-Enbâr şehrinin fet-
hinde kullandığı taktiktir. Enbârlılar şehrin etrafını hen-
dekle çevirmişlerdi. Askerlerin bu hendeği geçme ihtimali
yok diye kalelerinde emin bir şekilde durmaktaydılar.
Halid bin Velid ise tek başına bu hendek etrafında keşif
yapmaya çıkmıştı. Gezerken hendeğin zayıf bir noktasını
gördü ve bir deve kesilmesini emrederek, deveyi köprü
yaptı. Onun üzerinden islam ordusu içeri girdi ve düşma-
nı yenilgiye uğrattı. (1065)

b- Kuvvetli bir iradeye sahip olması

Kuvvetli irade, askerî önderlerde bulunması gerekli
şartlardandır. Bu sıfat **Halid bin Velid**'de bariz bir şekil-
de bulunmaktaydı. Buna en güzel örnek; düşman güçleri-

(1063) *Târihu't-Taberî*, III, 439; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 428.

(1064) Mahmûd Şit Hattab, *Kâdetu Fethi'l-Irak ve'l-Cezire*, 195.

Muhammed Sadık Urcûn, *Halid bin Velid*, 216.

El-Anbâr: Irak'ta yeşilliklerle dolu, Bağdat'a yakın bir şehirdir.

Bkz. Himyerî, *Er-Ravdu'l-Mi'tar fî Haberi'l-Aktâr*, 36.

(1065) *Târihu't-Taberî*, III, 374; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 394; Yasin
Süveyd, *Meârik Halid bin Velid*, 318.

nin 240.000 olan askerî gücüne, 46.000 kişilik İslâm ordusuyla karşı koymasındır. Rum imparatorluğunun ordusuyla, Yermük'te karşılaşan **Halid bin Velid**, düşmanın sadece sayı olarak değil, silah ve mühimmat olarak da üstün olduğunu biliyordu. Onun girdiği tüm savaşlarda, güçler arasında büyük farklılıklar olmasına rağmen, hep zaferle çıkıyordu. Bu başarılarında sebat ve kuvvetli iradesinin büyük etkisi vardı. ⁽¹⁰⁶⁶⁾

c- Mesuliyet üstlenmesi

Halid bin Velid (r.a.) sorumluluklarına çok dikkat eden bir komutan idi. Düşünür, durumu değerlendirir, sonunda en iyi kararı verirdi.

Onun bu ahlâkına en güzel örnek şudur, Rumlar'la Fırat'ta karşılaşp onları yendikten sonra, ordusunu Irak'a bıraktı ve Hac ibadeti yapmak için Mekke'ye gitti. **Halid bin Velid**, başkumandanı **Ebû Bekir**'den habersiz gitmişti. O da **Halid** (r.a.)'e ceza vererek Şam'a yönelmesini emretti. ⁽¹⁰⁶⁷⁾ **Halid bin Velid** (r.a.) de, kendisinin ayrılmasıyla ordunun bir zarar görmeyeceğini, gizli olarak hacca gittiğini belirtti. **Halid bin Velid**'in ordudan ayrılışı çok kısa bir vakit içindi. Ayrılmadan önce ordu-

(1066) *Târihu't-Taberî*, II, 554; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 339; *Kâdetü Fet-hu'l-Irak ve'l-Cezîre*, 195; Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid* 217.

(1067) Fırad: Yemâme ile Irak arasında bir bölge. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 243. İbn Cezir Taberî, Halid b. Velid'in Halife'den izinsiz hacca gitmesi neticesiyle, Irak'tan Şam'a sevk edilmesinin ceza niteliğinde olduğunu ifade eder. Ebû Bekir (r.a.)'in mektupta açık bir şekilde bunu göstermektedir: "İslâm ordusuna Yermük'te katılincaya kadar yürü, çünkü onların şiddetle yardıma ihtiyacı var. Yapmış olduğun muhalefete de sakın ha bir daha dönme" Bkz. *Târihu't-Taberî*, III, 384-385; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 400. Bu rivâyetlerden gerektiğinde te'dib için yer değiştirerek ceza vermenin caiz olduğunu anlamaktayız. Bkz. *Târihu't-Taberî*, IV, 384; Bessâm el-Aselî, *Halid b. Velid*, 129.

nun başının bulunduğu Hira ile düşmana geçit vermeyecek kenar kısmı orasında tam bir görev dağılımı, irtibat sağlamıştı. Bu nedenlerle onun komutadan ayrılması ordu idaresinde olumsuz bir etki yapmadı.⁽¹⁰⁶⁸⁾

Halid bin Velid (r.a.)'in bu özelliğini askerî sahada gördüğümüz gibi malî sahada da görmekteyiz. Mesela; **Ömer bin Hattab** (r.a.) hilafete geçtiği vakit, **Halid bin Velid**'e mektup yazarak koyun veya deve gibi malî harcamaları kendisinin izni dahilinde yapmasını emretti. **Halid bin Velid** de ona şöyle cevap yazdı: "Beni ya işimle başbaşa, bırakırsın, ya da bu işi sen üstlenirsin." Bunun üzerine **Ömer** (r.a.) **Halid**'i görevden aldı. Daha sonra kendisine vazife teklif ettiği zaman **Halid**, işinde hür olmayı şart koşardı. **Ömer bin Hattab** (r.a.) ise kabul etmezdi.⁽¹⁰⁶⁹⁾

Burada dikkatimizi çeken bir nokta, **Halid bin Velid**'in, mesuliyetini yerine getiren biri olmasına rağmen, **Ömer bin Hattab**'ın idaresinde görev almamış, fakat **Ebû Ubeyde Bin Cerrah**'ın emrinde vazife görmüş olmasıdır. Bu iki idare arasındaki fark ise, **Ömer bin Hattab** (r.a.)'ın **Halid bin Velid**'e tam hürriyet vermemesi, **Ebû Ubeyde**'nin ise, vazifesinde tam bir serbestlik tanınmasıydı. Bu nedenle **Halid bin Velid** (r.a.) vazifesinde tam hürriyet verilme şartıyla bir komutanın emrinde görev yapmayı, hürriyet verilmeyen komutanlığa tercih etmiştir.⁽¹⁰⁷⁰⁾

(1068) Hîre: Irak'ta bir şehir.

Es-Sâga: Ordunun arka kısmı. Bkz. *Lisânü'l-Arab*, I, 242; *El-Mustalihat el-Askeriyye fî Kur'âni'l-Kerîm*, I, 384; *Târihu'l-Taberî*, III, 384; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 197.

(1069) *El-İsâbe*, I, 413.

(1070) Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid*, 219; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 193.

ç- Halid bin Velid'in savaşta sebat göstermesi

Komutanın görevini tam olarak yapması için sebatkâr olması gerekir. **Halid bin Velid** (r.a.) savaşta, kararlılık ve sebat gösteren bir tabiata sahipti. Bu konuyu açıklayan bir örnek vereceğim:

Üç İslâm önderinin şehid edildiği Mûte Günü'nde, **Halid bin Velid** (r.a.) nefsini kontrol altına almış ve ordu idaresini zor da olsa üstlenerek, müslümanları helâkten kurtarmıştı. Yermük Savaşı'nda da aynı rolü oynamıştı.⁽¹⁰⁷¹⁾

d- Uzak görüşlülüğü ve ufkunun genişliği

Komutanda bulunması gerekli sıfatlardan biri de, uzak görüşlü olmasıdır. Bu sıfatın komutanda bulunup bulunmadığı, şu iki hususa verdiği önemle ortaya çıkar:

a- Uzak ve yakın her ihtimali göz önünde tutarak savaş öncesi ve savaş sonrası tüm tedbirleri alması.

b- Muhtemel hadiselerle karşı plan hazırlayarak, gerektiğinde devreye sokması. **Halid bin Velid** uzak görüşlülüğü ile zafer kazandı. Ordusunu tam olarak hazırlamadan, savaşa çıkmaz, tüm tedbirleri almadan da, gecelemeye izin vermezdi. Her an düşmanla karşılaşma ihtimali varmış gibi tedbir alırdı.

Onun bu ahlâkına en güzel örnek şudur: Fırat Savaşı'nda Rumlar'la karşılaşan müslümanların komutanı

(1071) İbn Hişam, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, III, 453; *Et-Tabakâtu'l-Kubrâ* IV, 253; *Târihu't-Taberî*, III, 40; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sire*, 222; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 193-199; Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid*, 220; Muhammed Ferec, *El-Medrese el-Askeriyye el İslâmiyye*, 537; Dr. Yasin Süveyd, *Meârik Halid bin Velid*, 319.

Halid bin Velid'e Rumlar şöyle dedi: "Ya bize geçit verin biz gelelim, yahut siz gelin. **Halid** (r.a.), "siz bu tarafa geçin, biz olduğumuz yerdeyiz" dedi. Onlar, "geri çekilin ki gelelim" dedilerse de **Halid** (r.a.) kabul etmedi. O vakit Rumlar ve Fârisiler kendi aralarında şöyle konuştular: "Mülkünüze sahip çıkınız. Vallahi karşınızdaki ordu din için savaşıyor. İlim sahibidirler. Vallahi onlar, zaferi kazanacaklar." Daha sonra, **Halid bin Velid'in** ordusunun altından geçtiler. Hücuma geçen İslâm ordusu çok şiddetli bir mücadele verdi ve düşmanı hezimete uğrattı.

Bu savaşta müminlerin başarısı -Allah'ın dileğinden sonra- **Halid bin Velid'in** uzak görüşlülüğüne dayanmaktadır. O uzak görüşlülüğü ile tehlikeli bölgeye girmeyi reddetmiş böylece askerî bir konuda duygularıyla davranmayarak İslâm ordusunu hezimetten kurtarmıştır. (1072)

e- Askerlerinin kabiliyet ve arzularını bilmesi

Komutanın, askerlerine uygun görevler vermesi için onların temayül ve kabiliyetlerini bilmesi gereklidir. Askerler, kapasitelerine uygun bir göreve getirilirse, başarı oranı daha fazla olacaktır.

Halid bin Velid (r.a.) ailesinden daha ziyade askerleriyle beraber olur, onlarla yaşardı. Her birini çeşitli savaşlarda denemişti. Onların kabiliyetlerini çok iyi biliyordu.

Onun bu özelliğine örnek olarak Dimeşk'in fethinde, askerleri arasından süratli olanları seçmesini gösterebili-

(1072) *Et-Târihu't-Taberî*, III, 383; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 399; Mahmûd Şîh Hattâb, a.g.e., 200-201; Bessâm el-Aseli, *Halid b. Velid*, 221-222.

riz. Onlara şehrin surlarını tırmanarak, kapı görevlilerini öldürmelerini, böylece ordunun içeri girmesini sağlamalarını emretmişti. Bu meşakkatli görevi onların kabiliyetlerini bilmeden vermesi mümkün değildir.⁽¹⁰⁷³⁾

f- Güvenilir oluşu

Halid bin Velid İslâm'a girdikten sonra, emri altında çalıştığı komutanların güvenini kazanmış bir liderdi. Emri altında çalıştığı komutanlar; Rasûlullah (s.a.), **Ebû Bekir**, **Ömer** ve **Ebû Ubeyde bin Cerrah** (r.a.)'dı. Peygamberimiz (s.a.)'e itaat ve güveni, onu Rasûl ve komutan olarak kabul edişinden, **Ebû Bekir**, **Ömer** ve **Ebû Ubeyde** (r.a.)'ye güveni ise, onları doğru emir tanımasından idi.⁽¹⁰⁷⁴⁾

Buna en güzel delil ölümü yaklaştığı sıra vasiyetini ve geriye bıraktığı eşyalarla ilgili velayeti Hz. **Ömer**'e vermesidir.⁽¹⁰⁷⁵⁾

Ebû Ubeyde (r.a.) hakkında şöyle derdi: "Beni üzerine bu ümmetin emini gönderdi."⁽¹⁰⁷⁶⁾ **Halid bin Velid**'in kendi nefesine ve askerlerine güveni tamdı. Savaşlarında bu konuda pek çok örnek vardır. Kâzime⁽¹⁰⁷⁷⁾ Savaşına ordu susuz girmişti. **Halid bin Velid** sözcüsüne emrederek askerlerine şöyle seslenmesini istedi: "Kılıçlarınızla düşmana hücum ediniz. Vallahi zafer ve suya kavuşmak, iki taraftan sabırlı savaşan ve fedakarlık eden

(1073) *Et-Târihu't-Taberi*, III, 439; Ibn Esîr, *El-Kâmil*, II, 428-429; Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid*, 222-223.

(1074) Muhammed Şit Hattâb, a.g.e., 202; Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid*, 223.

(1075) *Et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VII, 397; *El-İsâbe*, II, 96.

(1076) *El-İsâbe*, I, 415.

(1077) Kâzime: Bahreyn yolu üzerinde bir bölge. Basra'ya yakın bir yerdedir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 431.

için olacaktır."(1078)

Kendi nefesine ve askerlerine güvenini, Farisilerin komutanı **Rüstem**'e yazdığı mektupta şöyle dile getirmişti:

"Biz sizi önce İslâm'a çağırıyoruz. Bunu kabul etmezseniz üzerinize cizye vermek vacip olacak, bunu da kabul etmzseniz, iyi bilersiniz ki, beraberimde öyle bir ordu var ki Farisli'nin içkiyi sevdiğinden daha fazla Allah yolunda ölmeyi, cihad etmeyi severler. Selâm hidayete tabi olanların üzerine olsun."(1079)

Askerlerin kendisine olan güveni de tamdı. Mûte Savaşı'nda üç komutan şehid düşünce, askerler ordu arasında Ensar ve Muhacirler'in büyükleri olmasına rağmen, **Halid bin Velid**'i komutan olarak teklif etmişlerdi.

Askerlerin bu güvenini kazanmak pek de kolay bir iş değildir. Çünkü, askerler, komutanlarından, kendilerini korumasını, her türlü tehlikeye karşı tedbir almasını, ganimetlerin dağıtımında âdil olmasını ve ordunun önünden gitmesini bekler.

İslâm askerleri tüm bu özellikleri **Halid bin Velid**'de bulmuştu. Ona güvenerek, emrinde savaşmışlardı. Askerlerin **Halid bin Velid**'e olan bu güven ve bağlılığı öyle bir noktaya varmıştı ki, **Ömer bin Hattab**, insanların fitneye düşmesi korkusuyla onun komutanlık görevinden ayrılmasını emretti. **Halid bin Velid**'in askeri idaresinin başarısında ve İslâm tarihinin kaydettiği büyük komutanlar arasına girmesinde bu özelliğin büyük rolü olmuştur.(1080)

(1078) *Târihu't-Taberî*, III, 349.

(1079) *Taberî fî Kebîrihî*, IV, 123; *Mecmau'z-Zevâid*, V, 310.

(1080) Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 203-204; Bessâm el-Aseli, *Halid bin Velid*, 224-225.

g- Asker ve komutan arasındaki sevgi bağı

Asker ve komutan arasında sevgi bağı kurulması her iki tarafın da görevleri yerine tam getirebilmesi için şarttır.

Halid bin Velid askerleri ile çok iyi bir sevgi bağı kurmuştur. **Ka'kâ bin Amr** ve arkadaşlarının, **Halid bin Velid**'i müşriklerin ihanetinden korumak için verdikleri savaş buna en güzel örnektir. **Halid bin Velid**'in askerlerine olan sevgisi ise daha fazlaydı. Hayır ve emniyetle onlara öncülük tanır, tehlikeli ve zor işleri kendisi üstlenirdi. Nefsi için istediği şeyleri askerleri için de isterdi. O, zor işlerin üzerine cesaretle gittikçe, askerlerin de sevgisi artardı.

Halid bin Velid'le Şam'da ve Irak'ta mürtedlere karşı savaşanlar şehirlerine döndükleri vakit, tüm kahramanlıklarını, övünülecek işlerini unutmuşlar sadece onunla geçirmiş oldukları günlerle övünmüşlerdir. Bu da askerlerin komutanlarına olan sevgilerini göstermektedir.⁽¹⁰⁸¹⁾

h- Halid bin Velid (r.a.)'in kuvvetli şahsiyeti

Halid (r.a.) kuvvetli bir şahsiyete sahipti. Onunla tanışan herkes, emirleri dahi, şahsiyetinden çekinirlerdi. **Ömer bin Hattab**, **Ebû Ubeyde** (r.a.)'ye mektup yazarak, **Halid bin Velid**'i görevden almasını emrettiği vakit, **Halid**'in kendi emrinde bir komutan olmasına rağmen **Ömer**'in bu emrini yerine getirmede. Bu yüzden İslâm'a verdiği hizmet ve Rasûlullah (s.a.)'a olan yakınlığıyla tanınan **Bilâl** (r.a.) Halife'nin emrini tenfiz etmişti.

Bu hadiseden sonra **Halid** (r.a.) azledilip edilmediği-

(1081) *Târihu't-Taberî*, III, 349; Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid*, 227; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 205.

ni bilmeden bekledi. **Ebû Ubeyde** (r.a.) ise azledildiğini ona olan takdirinden dolayı haber vermedi.

Daha sonra **Ömer** (r.a.) yanına gelmesini istedi. Yanına geldiği zaman yaptığıının doğru olmadığını belirterek müslümanlara şikayette bulundu. Halife'ye şöyle üyordu: "Seni bu amelinden dolayı müslümanlara şikayet ediyorum. Vallahi bana verdiği bu hükümle hiç de güzel bir iş yapmadın."

Ömer bin Hattab (r.a.) da ona şöyle dedi: "Vallahi sen benim nazarımda kerim ve sevgili birisin." Kuvvetli bir şahsiyete sahip olan Hz. **Ömer**'in yumuşak ve mütevazî üslupla onu razı etmesi **Halid bin Velid**'in kuvvetli şahsiyetine delalet etmektedir.⁽¹⁰⁸²⁾

1- Halid bin Velid'in yüce geçmişi

Halid bin Velid İslâm'dan önce ve sonraki hayatında yüce bir geçmişe sahiptir. Kendisi Kureyş'in asil bir kolu olan Benî Mahzum kabilesindendi. Yetiştirilmesi ise sıdk, doğruluk ve iyi ahlâkın hüküm sürdüğü **Velid bin Müğîre**'nin evinde gerçekleşmişti. Mekke'de gençliği fuhuş, zulüm ve çirkin şeylerden uzak olarak geçti. Gençliğinde silah kullanma, ata binme gibi askerî tedbirler yaparak bu kabiliyetini geliştirdi. Bu özelliklerinden dolayı, küçük olmasına rağmen Benî Mahzum kabilesinin liderliğini üstlendi.

İslâm'a girmeden önce müslümanlarla müşrikler arasında cereyan eden üç önemli savaşa katıldı. Müslüman olduktan sonra ise 50'ye yakın savaşta bulundu. Soylu bir aileden olması ve iyi bir eğitim görmesi onu eşsiz bir komutan kılmıştı.⁽¹⁰⁸³⁾

(1082) İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 536; Muhammed Şit Hattâb, a.g.e., 206.

(1083) *Tehzîbu Târihi İbn Asâkir*, V, 103; *El-İsâbe*, I, 413; *Esedü'l-Gâbe fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, 53, 57, 229; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 207.

i- Cesareti

Komutanda bulunması gerekli özelliklerden biri de cesarettir. Çünkü, askerlerin sebat ve fedakarlık etmeleri için komutanlarında bu sıfatları görmesi gerekir. Bu sıfat **Halid bin Velid** (r.a.)'de en çarpıcı şekliyle görünmekteydi.

Ordunun önünden yürür, hücum anında mübareze için kendisi meydana çıkardı. Geri çekilme anında ise ordunun en son bölüğüyle birlikte dönerdi. Velece ⁽¹⁰⁸⁴⁾ Savaşında Fârisîler'den çok güçlü bir savaşçıyla mübareze edip onu öldürmüştü. ⁽¹⁰⁸⁵⁾

Onun şecaatına en güzel örnek mübarek bedenindeki kılıç darbeleriydi. Kendisini ölüm anında şöyle vassfediyordu: "Hayatım boyunca yüzden fazla savaşa katıldım. Bedenimde hiçbir karışık yer yok ki kılıç veya ok yarası olmasın. Tüm bunlara rağmen ben yatağında korkaklar gibi ölüyorum." ⁽¹⁰⁸⁶⁾

j-Halid bin Velid'in bedenî kabiliyetleri

Bu büyük İslâm komutanının sağlam bir bünyesi vardı. Siyer alimleri onu uzun ve iri yapılı, omuzları geniş bir kişi olarak tasvir ederler. Yaratılış olarak Hz. **Ömer**'e çok benzerdi. Ömrü boyunca görevini aksatacak bir hastalığa yakalanmamıştır. ⁽¹⁰⁸⁷⁾ Onun kuvvetli bir bünyeye sahip olduğunu, zorluklarla dolu olan Fırat ile Mekke arasındaki uzun mesafeyi kısa zamanda almasından an-

(1084) el-Velece: Irak topraklarında bir bölgenin adı. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 383.

(1085) *Târihu't-Taberî*, III, 534; Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid*, 209.

(1086) *Esedü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, II, 95.

(1087) *Tehzîbu Târihi Ibn Asâkir*, V, 94; Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid*, 211.

lamaktayız. (1088)

k-Askerî idarededeki bilgi ve tatbiki

Halid bin Velid (r.a.) harp usullerini çok iyi bilen ve tatbik eden bir komutandı. Burada bazı savaş esaslarını ve **Halid bin Velid**'in bu esasları nasıl tatbik ettiğini örneklerle açıklayacağım.

1- Bir hedef belirleyerek onu gerçekleştirmek için ısrar etme

Halid bin Velid (r.a.) savaşlarında hedefini belirleyerek, ona ulaşmak için tüm gücünü kullanır, hedefinden asla vazgeçmez, taviz vermezdi. Tüm savaşlardaki ilk hedefi, karşı tarafın liderini öldürmek veya kaçmaya zorlamaktı. Bu hedefine ya mübareze ya da komutanın karargâhına hücum ederek ulaşırdı. Komutansız kalan asker ise teslim olur veya kaçırdı.

Örneğin Yermük Savaşı'nda ⁽¹⁰⁸⁹⁾ hedef olarak, piyade Rum askerleriyle atlılar arasını açıp güç birliği yapmalarını engellemek istiyordu. **Halid bin Velid**, Rumların aslî güçlerini kullanmalarına mani olarak hedefine ulaştı. Atlı birlikten mahrum olan Rum askerlerini kolayca yok etti. ⁽¹⁰⁹⁰⁾

2- Düşmana karşı direnme

Halid bin Velid girdiği tüm savaşlarda bu esası uygulamıştır. Dumetü'l-Cendel üzerine gönderilen **İyad bin**

(1088) *Târihu't-Taberî*, III, 384; Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid*, 211-212.

(1089) Yermük: Şam kenarında bir vadinin adı. Savaş bu bölgede olduğu için bu ismi almıştır. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 434.

(1090) İsnâd: Askerî anlamı; hedefe ulaşmak için, silahla koşarak ana kuvvete yardımcı olmak. Bkz. *Lisânu'l-Arab*, II, 215.

Ganem'e bu bölgenin insanları çeşitli zorluklar çıkarmışlardı. Ordusuyla Dumetü'l-Cendel'e varan **Halid bin Velid** onlara ordusunun azametini göstererek direndi ve bu usulle şehri fethetti.⁽¹⁰⁹¹⁾

3- Düşmana ani saldırı

Halid bin Velid'in taktiklerinden biri de düşmana beklenmedik ani hücumlar yapmasıdır. Yakın ve uzak tarihte meydana gelen savaşlarda başarı gösteren, ismini tarihe kaydettiren büyük komutanların hepsi bu taktiği uygulamışlardır.

Halid bin Velid (r.a.) ordusuyla beraber, **Tuleyha el-Esedî** üzerine hareket ettiği zaman, Tay bölgesine yönelerek, **Tuleyha** üzerine gitmeyeceği zannı hasıl oldu ve Tay kabilesi düşman ordusundan ayrılarak kendi bölgesine gitti. Bu ayrılıktan sonra, kuvveti zayıflayan **Tuleyha** ordusunu **Halid bin Velid** kolayca hezimete uğrattı. Düşmanı yön değiştirme hilesiyle yenmişti.

4- Düşmana karşı askerî güç yığmak

Asker ve silah gücünün zaferde etkisinin büyük olduğunu, **Halid bin Velid** çok iyi biliyordu. Fakat onun ihtimam gösterdiği husus, asker sayısından ziyade, savaşçıların kabiliyetleri idi. Buna en güzel örnek; muhacirlerin ihlas ve samimiyetlerini gördükten sonra onlarla beraber savaşma isteğidir.⁽¹⁰⁹²⁾ **Kays bin Ebî Hâzim** şöyle rivayet eder: " **Halid bin Velid** şöyle dedi: 'Gecelerden birinde, bana evimde cariye hediye edilmesi veya çocuk müjdesi verilmesinden, soğuk bir gecede Muhacirler'den oluşan

(1091) *Târihu't-Taberî*, III, 378; *El-Kâmil*, II, 396; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 211; Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid*, 231-232; Dr. Yasîn Süveyd, a.g.e., 205.

(1092) Mahmûd Şit Hattâb 217; Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid*, 224.

bir orduyla düşmana hücum etmem daha sevimlidir'.⁽¹⁰⁹³⁾ Bu esası tatbik ettiğine en güzel örnek ise; savaş başlamadan önce, Medine'den **Şurahbil bin Hasene** tarafından gönderilen yardımcı gücü saflarına almasıdır.⁽¹⁰⁹⁴⁾

Halid bin Velid asker toplarken sadece kendi merkezini güçlendirme değil, karşı orduyu da zayıflatma yoluna giderdi. **Adî bin Hatem**'i kavmine göndererek, düşman güçlerinden ayrılıp, İslâm ordusuna geçmeleri için onları ikna etmesini istemişti. Görevini başarı ile yapan **Adî bin Hatem** (r.a.) beraberinde 500 savaşçı ile döndü. Aynı gaye için **Adî bin Hatem**'i Benî Cudeyle kabilesine göndermişti. Onlardan bin kişilik bir güçle dönmüştü.⁽¹⁰⁹⁵⁾

5- Güç ve kuvveti yerinde ve zamanında kullanma

. **Halid bin Velid** (r.a.)'in girdiği savaşlarda ordusu sayı olarak düşmandan azdı. Ancak Hz. Peygamber askerlerini tam yerinde kullanır ve bizzat savaşa katılırdı.

Hz. Peygamber devamlı ordunun önünde tehlikeli yerlerde bulunur, muharebeleri yakından kontrol ederek gerektiğinde kendisi müdahale ederdi. Böylece karşı tarafa, ordusuna zarar verme fırsatı vermezdi. İslâm ordusunun gücünü yerinde ve zamanında kullanmada, ordunun ihtiyacının giderilmesinde, **Halid bin Velid**'in cesaretinin büyük rolü olmuştur.⁽¹⁰⁹⁶⁾

(1093) İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sıkât*, III, 101-102; *Mecmau'z-Zevâid*, V, 107.

(1094) *Târihu't-Taberî*, III, 281-282; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 346; Dr. Yasîn Süveyd, a.g.e., 303.

(1095) *Târihu't-Taberî*, III, 253-254; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 346-347; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 218.

(1096) Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 217-218; Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid*, 238, 239.

6- Ordunun emniyetini sağlama

Halid bin Velid (r.a.) kontrolü altındaki askerlerin emniyetini sağlamak için özel gayret sarfederdi. Bu esası tatbik için bazı usûller kullanırdı.

a- Hazırlığını tam yapmadan, ordunun emniyetini sağlamadan harekete geçmez, gecelemezdi.

b- Koruma görevlilerini bizzat kontrol ederdi.

c- Düşman hakkında bilgi toplamak için casus gönderir, gerekli yerlere gözetleyici koyardı.

ç- Karşı tarafa haber sızdırmamak için tam bir gizlilik içinde hareket ederdi. Böylece onların gerekli hazırlıkları yapmalarına mani olurdu.⁽¹⁰⁹⁷⁾

7. Gerektiğinde süratli ve doğru kararlar alması

Halid bin Velid (r.a.) üstün bir akla sahipti. Karşılaştığı sorunlarda tek başına düşünüp, doğru karar verebilirdi. Karşılaştığı her yeni tavra göre, plan kurardı. Uhud Savaşı'nda, Rasûlullah (s.a.)'ın yerleştirdiği okçular yerlerinden ayrılınca, o durumu değerlendirdi, tek başına karar aldı ve İslâm ordusunu arkadan kuşatıp büyük zarar verdi.⁽¹⁰⁹⁸⁾

8. Bölükler arasında yardımlaşma

Halid bin Velid (r.a.) cephede savaşan askerleri ile, yedek güçler arasında kolayca yardımlaşmalarını sağlayan bir komutandı. Cephede savaşan askerleri ile Tay kabilesi arasında yardımlaşmalarını sağlamış ve **Tuleyha**

(1097) Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid*, 239; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 218.

(1098) *Et-Tabakâtü'l-Kubrâ*, II,41,-2; Bessâm el-Aselî, *Halid bin Velid*, 240-241; Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 220.

bin Esedî ve kavmini kolayca yenmişti.

9. Askerlerin maneviyatını yüksek tutma

Ordunun maneviyatının yüksek olması, harbin kazanılmasındaki önemli etkenlerdendir. Bu esas iki önemli unsur üzerine kaimdir:

a- Askerlerle komutan arasında karşılıklı güven olması.

b- Kuvvetli bir imanın olması.

Halid bin Velid (r.a.) derin bir imana sahip olup kendi nefesine güveni tamdı. Askerlerine güvenir, onlara değer verirdi. Aralarındaki bağ bu iki esas üzerine kurulmuştu.

Halid bin Velid ve ordusunun imanı ilk müslümanların imanı gibi tamdı. Onlar kaza ve kadere, insanın, dünyada rızkını yemeden ve eceli gelmeden ölmeyeceğine inanıyorlardı. Allah yolunda cihadın her müslüman üzerine farz, savaş meydanında sabretmenin de askerler üzerine vacip olduğuna kanaatleri tamdı. Yine onlar Allah'ın dini yücelsin diye savaşıyorlardı.

Halid bin Velid askerlerinin maneviyatını yükseltmek için bizzat çaba harcardı. Onun bu çalışmalarını şu şekilde özetleyebiliriz:

1- Askerlerinin, kahramanlık hislerini harekete getirir, ayrıca birine Enfal Sûresi'ni okutarak cihadın fazileti- ni, savaştan kaçmanın cezasını askerlere hatırlatırdı.

2- **Halid bin Velid** (r.a.) ordunun kahramanlık duygularını harekete geçirmek için, Müslümanların kahramanlıklarını anlatan hatipler görevlendirir, Peygamberimiz (s.a.) ve **Ebû Bekir** (r.a.) zamanındaki savaş sahnele-

rinden örnekler verirdi.

3- Askerlerini zaferle müjdeleyerek, maneviyatını yükseltirdi. Meşhur bir sözünde şöyle diyordu: "Muhakkak, askerlerin sayısı zaferle artar, hezimetle de azalır. Sadece adam sayısıyla zafer kazanılmaz."⁽¹⁰⁹⁹⁾

4- **Halid bin Velid** (r.a.) düşmana hücum ve şecaatte en güzel örnekti.

10. Halid bin Velid'in idarî olarak aldığı tedbirler

Irak ile Şam arasında yapılan seferde **Halid bin Velid** (r.a.) bazı idarî tedbirler almıştı. Örneğin, ordunun temel ihtiyacı olan suyu deve üstünde ve karnında taşıdı. Atlı askerlerine emrederek, beraberlerindeki develerden bir kısmını susuz bıraktı. Gerekliğinde kesilmesini, atların ve askerlerin su ihtiyacının giderilmesini emretti. Çöl yolunu çok iyi biliyordu. Çölü belâsız geçtiler.⁽¹¹⁰⁰⁾

Halid bin Velid (r.a.)'in askerleri ve düşmanları için aldığı idarî tedbirler:

a- Ordusunda hekimler ve ilaç bulundururdu.

b- Ordusunda, yaralanan askerlerin bakımı için bazı hemşireler yer alırdı. Bu kadınların görevi, yaralıları savaş meydanından daha emin bir yere taşıyarak tedavilerini yapmaktı.⁽¹¹⁰¹⁾

Halid bin Velid (r.a.)'in düşmanları için aldığı tedbirler, çok adil ve insaflıydı:

(1099) *Târihu't-Taberî*, III, 398; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 412, Bessâm el-Aselî, a.g.e., 244-247.

(1100) *Târihu't-Taberî*, III, 490; Vâkıdî, *Fütûhu's-Şam*, I, 14; Belazurî, *Fütûhu'l-Buldân*, 118.

(1101) Mahmûd Şit Hattâb, a.g.e., 227; Bessâm el-Aselî, a.g.e., 247.

a- Çiftçileri ve köylüleri ziraatlarında serbest bırakarak onları koruma altına aldı.

b- Mağlup olan taraf için, mallarını, ırz ve namuslarını, inançlarını koruma şartıyla cizyeye tabi tuttu. Irak halkıyla yaptığı sözleşme buna açık bir örnektir. **Halid bin Velid** ve Gis en-Natîf kabilesi arasında yapılan anlaşma şöyle idi: ⁽¹¹⁰²⁾ "Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlarım. Bu yazı **Halid bin Velid**'den Saluba, Nestuna ve kavimleri içindir. Ben sizlerin cizye karşılığında korunacağınıza söz veriyorum. Ben ve beraberimdeki müslümanlar, sizin malınızı, namusunuzu, canınızı korumam şartıyla cizye vermenizi kabul ediyoruz. Bu şartları yerine getiremezsek cizye vermezsiniz. Bu anlaşmayı biz ve kavmin kabul etmiştir."⁽¹¹⁰³⁾

Halid bin Velid (r.a.)'in aldığı bu cizye çok cüzi bir maldı. Kişi başına yaklaşık olarak dört dirhem düşmekteydi.⁽¹¹⁰⁴⁾

c- Yaşlı, hasta ve fakirlerden cizye almayarak, sosyal adaleti uyguladı. **Halid bin Velid** bu zümreden cizye almadığı gibi, onlara müslümanların hazinesinden yardım yapılmasını emretti. **Halid bin Velid** (r.a.) bu âdil uygulamayı Hira ehline yazdığı mektupta şu şekilde ifade ediyordu: "Düşkün, iş yapamayan her ihtiyardan âfet sonucu fakir kalmışlardan, zengin iken fakirleşip borca batmışlardan cizye alınmayacaktır. Bizim hükmümüzde yaşadıkları müddetçe, onların aile ve efradına bakmakla yükümlüyüz. Hazineden bu insanlara yardım yapılacaktır.

(1102) Gissin-Nâtîf: Irak'ta Kûfe yakınlarında, Fırat'ın doğusunda bir bölgenin adı. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 349.

(1103) *Târihu't-Taberî*, III, 367-368.

(1104) *Târihu't-Taberî*, III, 367-368.

Başka bir bölgeye hicret ederlerse aile ve efradına oralar-
da bakmakla mesul değiliz."(1105)

11. Halid bin Velid ve ordusunun manevra kabiliyeti

Halid bin Velid tüm savaşlarında, süratli hareket ederdi. Yüksek manevra kabiliyetine sahipti. Onun bu süratini, Irak ile Yermuk arasındaki suyun bulunmadığı, 860 km'lik çöl yolunu beş gün gibi kısa bir zamanda almasında görmekteyiz.(1106)

Hira ehliyle savaşırken, Fârisîler Fırat nehrinin bazı kollarını keserek, müslümanları taşıyan kayıkları zor durumda bırakmışlardı. Bu zor durum karşısında süratle harekete geçen **Halid bin Velid** (r.a.) Fârisîlerin ve komutanları **Mürzüban**'ın bulunduğu bölgeye akın ederek onları hezimete uğrattı. Daha sonra Fırat'ın önü kesilen kollarını açarak kayıkların harekete geçmesini sağladı.(1107)

12. Hedeften sapmama

Başkomutanın belirlediği plana tam olarak uymak, hedeften ayrılmamak ordunun en önemli görevlerinden-
dir. **Halid bin Velid** (r.a.) bu hususa tüm savaşlarında önem verirdi.

Kendisi Irak'ta iken, **Ebû Bekir** (r.a.)'den derhal Yermük'e gitme emrini almıştı. Hemen harekete geçen **Halid bin Velid** (r.a.) tutmuş olduğu yolun müslümanları emin bir şekilde Yermük'e götürmediğini farkedince, yol göstericiler bularak emrolunduğu hedef üzere yoluna

(1105) *Ebû Yusuf*, 172.

(1106) *Târihu't-Taberî*, III,408; Muhammed Ferec, *El-Medrese el-Askeriyye el-İslâmiyye*, 616-617.

(1107) *Târihu't-Taberî*, 359.

devam etti. Zira vazifesi, orduyu emin bir yoldan Rumlarla karşılaşmak üzere Yermük'e ulaştırmaktı. Taberî bu konuda şu rivayette bulunur: " **Halid bin Velid** (r.a.) yol göstericileri çağırdı. Onların yol belirlemesiyle Hira'dan Devme'ye ulaştı. Guragır denilen yerde konaklayarak, dedi ki: "Önümüzde bulunan Rum ordusundan kurtularak nasıl Yermük'e ulaşabiliriz? Zira eğer onlarla karşılaşsaksak, bizim müslümanlara yardım etmemize mani olurlar." (1108)

III. Halid bin Velid (r.a.)'in Yaptığı İşler

Halid bin Velid, Rasûlullah (s.a.) zamanında, **Ebü Bekir** ve **Ömer** (r.a.)'in hilafetleri döneminde çok yararlı vazifeler yaptı.

a-Rasûlullah (s.a.) zamanında yaptığı işler

1- Mekke'nin fethindeki görevi

Rasûlullah (s.a.) Mekke'nin fethi için hareket ettiği vakit, **Halid bin Velid**'i ordunun sağ kolunda görevlendirmişti. Kendisine Liyet tarafından girmesini emretti. **Halid bin Velid** İslâm ordusuna karşı koymak isteyen bazı müşriklerle çarpıştı. (1109)

2- Rasûlullah (s.a.)'ın Halid bin Velid'i davetçi olarak Benî Cüzeyme'ye göndermesi

Rasûlullah (s.a.) **Halid bin Velid**'i İslâm dinine ça-

(1108) Kurâyır: Benî Kelb kabilesine ait bir su kaynağıdır. Irak kenarında bulunur. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 317; *Târihu't-Taberî*, III, 408-409; Muhammed Ferec, a.g.e., 546.

(1109) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 26, 231-241.

ğrsın diye Benî Cüzeyme kabilesine gönderdi. **Salim** (r.a.) babasından şöyle rivayet eder: "Rasûlullah (s.a.) **Halid bin Velid**'i davetçi olarak Benî Cüzeyme'ye gönderdi. Onlar, **Halid**'i dinledikten sonra 'müslüman olduk demediler, fakat dinimizden çıktık' dediler. **Halid bin Velid** (r.a.) onlardan bazılarını öldürdü, bazılarını da esir aldı. Aldığı esirlerin bir kısmını da yanındaki müslümanlara verdi. **Halid** bir gün müslümanlara ellerindeki esirleri öldürmelerini emrettiyse de, sahabiler kabul etmediler. Rasûlullah (s.a.)'ın huzuruna gelince olanları anlattığımızda iki elini kaldırıarak şöyle dedi: 'Ey Rabbim! **Halid**'in yapmış olduğundan ben mesul değilim, tüm yapılanlardan ben uzağım.' İki defa bu sözü tekrarladılar." (1110)

3- Huneyn Savaşı'nda Halid'in üstlendiği görev

Halid bin Velid (r.a.) Huneyn Savaşı'nda, ordunun ön tarafında savaşıyordu. Bu konuda **İbn Sa'd** şöyle der: "Rasûlullah (s.a.) Mekke'den hareket etmeden, öncü bir birlik göndermiş başına da **Halid bin Velid**'i vazifelendirmişti. **Halid bin Velid** Cirane denilen yere gelene kadar ordunun önündeydi ." (1111)

4- Ukeyder'e (Dumetü'l-Cendel) gönderilişi

Rasûlullah (s.a.) Tebük'te kalırken, **Halid bin Velid**'i **Ukeyder**'e (Dumetü'l-Cendel) göndermiş, beraberine de 420 atlı vermişti. **Ukeyder** ve müslümanlar arasında ufak çapta çarpışmalar olduysa da neticede kendisi ele

(1110) Babae: Kişinin dininden çıkarak başka dine girmesi . *En-Nihâye fî Garîbî'l- Hadis ve'l-Eser*, III, 3; *Lisânü'l-Arab*, II, 399. Bu hadis için bkz. *Fethu'l-Bârî*, VII,57, h.nu. 4339; III, 181, h. nu. 7189.

(1111) *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 150; Ali bin Burhanuddîn el-Halebî, *Sire el-Halebiyye*, III, 206.

geçirilerek Rasûlullah (s.a.)'a getirildi ve ölümden kurtuldu.⁽¹¹¹²⁾ Kardeşi ise bu savaşta öldürüldü.

5- Necran'a gidişi

Rasûlullah (s.a.) **Halid bin Velid**'i beraberinde 400 kişiyle Necran'da meskün **Benî Hâris bin Ka'b** kabilesine göndererek, onları İslâm'a çağırma emretti. **Halid bin Velid** (r.a.) Necran'a varınca, etrafa davetçiler olarak insanları İslâm'a çağırıyor. Necranlıların İslâm'a girmesi üzerine **Halid bin Velid** peygamberimize mektup yazarak durumu bildirdi. O da, beraberinde bir toplulukla gelmesini emretti. Bunun üzerine **Halid bin Velid** beraberinde Benî Hâris'ten bir cemaatla geri döndü. Onlar Rasûlullah (s.a.)'ın önünde İslâm'a girdiklerini ilan ettiler ve daha sonra vatanlarına geri döndüler.⁽¹¹¹³⁾

6. Uzza ve Ved isimli putların kırılması

Mekke'nin fethinden sonra, Rasûlullah (s.a.) **Halid bin Velid**'i göndererek, Uzza'yı kırmasını emretti. O da giderek putu yerle bir etti. Benî Kelb kabilesinin de Ved isminde bir putu vardı. Rasûlullah (s.a.) **Halid bin Velid**'e bu putu kırma görevini de verdi. Benî Âmir gibi bazı kabileler karşı koydularsa da, **Halid bin Velid** onları hezimete uğratarak, putu paramparça etti.⁽¹¹¹⁴⁾

7- Tâif Savaşı'nda **Halid bin Velid** (r.a.)'in üstlendiği görev

Huneyn Savaşı'ndan kaçarak Tâife sığınmak isteyen müşrikleri kovalayanlar arasında **Halid bin Velid**'de

(1112) *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 166; *Târihu't-Taberî*, III, 108-109.

(1113) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 262-266; *Târihu't-Taberî*, III, 126-127.

(1114) *Kitâbu'l-Asnam*, X, 55- 56; *Fethu'l-Kadîr*, V, 300.

vardı.⁽¹¹¹⁵⁾ **Rabah bin Rebi** şu rivayette bulunur: "Rasûlullah (s.a.) ile beraberdik. Uzakta bir kalabalık gözüktü. Peygamberimiz bir asker göndererek, 'onlara bak, niçin toplandılar?' buyurdu. Adam geri dönerek, 'öldürülmüş bir kadın üzerine toplanmışlar' dedi. Rasûlullah (s.a.), 'onunla savaşılmaması gerekirdi' buyurdu. Daha sonra Rasûlullah (s.a.) bir sahabî göndererek ona, "**Halid**'e söyle, hiçbir kadını ve kiralanmış kişiyi (işçiyi) öldürmesin"⁽¹¹¹⁶⁾ dedi.

8- Benî Mustalık'a gönderilmesi

Rasûlullah (s.a.), **Velid bin Ukbe**'yi Benî Mustalık'a göndererek, onlardan zekat toplamasını emretti. **Velid** geri dönerek, Rasûlullah (s.a.)'a kavmin İslâm'dan çıktıklarını, irtidat ettiklerini haber verdi. Rasûlullah (s.a.) haberin gerçekliğini araştırmak için **Halid bin Velid**'i gönderdi.

Katâde, Enfâl Sûresi'nin tefsirinde şöyle der: "*Ey iman edenler! Eğer fâsıkın biri size bir haber getirirse, onun doğruluğunu araştırın....*"⁽¹¹¹⁷⁾ Bu sahabi **Velid bin Ukbe** idi. Rasûlullah (s.a.) kendisini Benî Mustalık kabilesinden zekat toplaması için göndermişti. Kavim onu görünce etrafında toplanmaya, üzerine gelmeye başladılar. **Velid** de bundan korkarak geri döndü ve Rasûlullah (s.a.)'a kavmin irtidat ettiğini söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) **Halid bin Velid**'i göndererek, konuyu araştırmasını, acele etmemesini emretti. Hemen hareket eden **Halid** (r.a.) gece vakti Benî Mustalık'a ulaştı. Gönderdiği habercilerden, onların İslâm üzere olduklarını,

(1115) *Tehzîbu Târihi Ibn Kesîr*'de geçer.

(1116) *Ebu Dâvûd*, II, 121, h. nu. 2669; *İbn Mâce*, II, 948, h. 2842; *Nesâî*, III, 166, h. nu. 3600.

(1117) *Hucûrat*, 6.

ezanlarını işittiklerini, namazlarını kıldıklarını duyunca sabah kendisi Benî Mustalık'a gitti ve onları müslüman olarak buldu. Geri dönüp gördüklerini Rasûlullah (s.a.v)'a anlattı ve Allah Teâlâ yukarıdaki âyeti indirdi. Bu hadiseden sonra Rasûlullah (s.a.) şöyle dedi: "Gerçeği ortaya çıkarmak, Allah'ın hoşuna giden bir iştir, acele ise şeytandır."⁽¹¹¹⁸⁾

9- Yemen'e gidişi

Rasûlullah (s.a.) **Halid bin Velid**'i Yemen'e davetçi olarak gönderdi. Kendisi altı ay onlarla kalmasına rağmen Yemenliler davetine icabet etmediler. Daha sonra Peygamberimiz (s.a.) **Ali bin Ebi Talib**'i onun yerine gönderdi ⁽¹¹¹⁹⁾ **Abdullah bin Bureyde** babasından şöyle rivayet eder: "Rasûlullah (s.a.) **Halid bin Velid**'i Yemen'e gönderdikten sonra peşinden ganimetleri taksim etmesi için **Ali bin Ebi Talib**'i gönderdi...."⁽¹¹²⁰⁾

b- İrtidat savaşlarında Halid bin Velid'in verdiği mücadele

Araplar arasında başgösteren irtidat hadiselerinde, **Halid bin Velid** (r.a.) büyük cihad etmişti. Önce **Tuleyha bin Esedî** ve kavmiyle savaşarak büyük bir fitneyi yok etti. İslâm'ı Buzaha mıntıkasında tekrar hakim kıldı.⁽¹¹²¹⁾

Daha sonra, Batha'da kalan **Mâlik bin Nüveyra**'nın üzerine yürüdü. **Mâlik**, böyle bir hücumu beklediğinden

(1118) *Câmiu'l-Beyân*, XXVI, 79; *Ed-Durrû'l-Mensûr fî Tefsîr bi'l-Me'sur*, VI, 86. Bu âyette kastolunan sahabinin Halid bin Velid olduğuna dair birçok deliller vardır. Bkz. *Fethü'l-Kadîr*, V, 62.

(1119) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 65, h. nu. 4349.

(1120) *Fethu'l-Bârî*, VIII, 66, h. nu. 4350.

(1121) Buzâha: Necid mıntıkasında bulunan, Benî Esed kabilesine ait suyun adı.

adamlarını etrafa dağıtmış, toplanmamalarını tavsiye etmişti. Bir gece **Halid bin Velid**'in ordusundan bir bölük **Mâlik**'le karşılaşarak onu ve beraberindekileri esir aldılar. Başka bir gece de askerler alınan esirleri öldürdüler.

Bu hadiseden sonra, **Halid bin Velid** ordusuyla, **Müseyleme bin Kezzab**'ın bulunduğu **Yemâme**'ye yöneldi. ⁽¹¹²²⁾ İki ordu arasında şiddetli savaşlar oldu. İlk merhalede müslümanlar zor durumda kaldılarsa da daha sonra hücumla geçerek, **Müseyleme**'nin bahçesine girmeyi başardılar ve orada bulunan müşrikleri ve **Müseyleme**'yi öldürdüler. ⁽¹¹²³⁾

c- Irak ve Şam fetihlerine katılması

Halid bin Velid (r.a.) mürtedlerin üzerine gidip bu fitneyi ortadan kaldırdınca, **Ebû Bekir** (r.a.) Irak'a gitmesini emretti. Ordusuyla beraber Basra'ya vardığı zaman şehir halkı geride kıymetli mallarını bırakarak kaçtılar. Müslümanlar bu savaştan kıymetli mal ve esirlerle döndüler. ⁽¹¹²⁴⁾

Halid bin Velid bu bölgede fetihlere devam etti. Ele geçirdiği yerleri Mezar, El-Velce, Ulleys, Umgışîya, El-Hîra, Enbâr, Vaîn, Temr, Dumetü'l-Cendel, Musayyah, Essenâ, Ez-Zümeyl, El-Fırâd. ⁽¹¹²⁵⁾

(1122) Yemame: Riyad şehrinin etrafını kaplayan bölge. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 442; *Mu'cemu'l-Yemame*, III, 473-474.

(1123) Hadikatü'l-Mevt: Müseyleme'ye ait bahçe. Kendisi de burada öldürüldü. Bkz. *Mu'cemu'l-Yemame*, I, 306, 2663; *Târihu't-Taberî*, III, 287-290.

(1124) Basra: Ömer bin Hattab zamanında Irak'ta inşa edilen bir şehir. Düz bir arazisi vardır, dağ yoktur. Bkz. *Er-Ravdu'l-Mi'tar fî Habari'l-Aktâr*, 105.

(1125) Bu yerler hakkında kısa bilgiler:
El-Mezâr: Basra'ya dört gün uzaklıkta bir yer. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 88; *Târihu't-Taberî*, III, 351-352; İbn Esîr, *El-Kâmil*,

Irak cephesinde **Halid bin Velid** (r.a.) bu fetihleri gerçekleştirdikten sonra, **Ebû Bekir** kendisini Şam mıntıkasına gönderdi. Bu yolculuk anında şu bölgeleri fethetti: El-Hasıyd, Garagır, Sıva, Erek, Tedmür, Hüvvareyn, Gusam, Mercü Râhıt, Busra. ⁽¹¹²⁶⁾

Halid bin Velid Yermük'e ulaşınca, İslâm ordusuna yeni bir güç katıldı ve Rumlar'a karşı savaştılar. ⁽¹¹²⁷⁾

Ebû Bekir (r.a.) vefat edince hilafeti, Hz. **Ömer** (r.a.) aldı ve **Halid bin Velid** 'i başkomutanlıktan azletti. Fakat onun İslâm için fetihleri devam etti. Dimeşk, Fihl,

II, 388-389.

Umğişyya: Irak'ta bir bölgenin adı. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 254.

Musayyah: Benu Teğleb kabilesinin kaldığı, Irak'ta bir yer. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 144; *Târihu't-Taberî*, III, 381-182.

Esseniyyi: Irak'ta bir bölge. Rasefe'nin doğusunda bulunur. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 86.

Ez-Zumeyl: Irak'ta Beni Bekr kabilesinin kaldığı bölge. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 151; *Târihu't-Taberî*, III, 382-383.

El-Fırâd: Basra ve Yemame arasında bir yer. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 243; *Târihu't-Taberî*, III, 383, İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 399.

(1126) El-Hasıyd: Irak kenarında bir bölge. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 266. Bkz. *Târihu't-Taberî*, III, 406; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 396. Suvâ: Semave yakınında bir bölgenin adı. *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 271.

Erek: Tedmür yakınlarında ufak bir şehir. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 153.

Tedmür: Şam'da eski bir şehrin adı. Halep yakınlarında bulunmaktadır. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 17.

Hüvvareyn: Halep'in köylerinden biri. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 317; *Târihu't-Taberî*, III, 407; II, 209.

Gusam: Şam yakınlarında çölde bir bölge. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 365;

Mercü Râhıt: Dimeşk yakınında bir yer. *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 21; *Târihu't-Taberî*, III, 407; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 409.

Busrâ: *Târihu't-Taberî*, III, 403; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 409.

(1127) *Târihu't-Taberî*, III, 395 ; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 410.

Mercu Rum, Hıms, Kınnesrîn ve Meraş'ın fethinde önemli rolü oldu.⁽¹¹²⁸⁾

-
- (1128) Dimeşk: *Târihu't-Taberî*, II, 434-435; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 427, 429;
Fıhl: *Târihu't-Taberî*, III, 434, 435; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 429-430;
Merci Rum: *Târihu't-Taberî*, III, 598-599; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 490.
Hıms: Bkz. *Târihu't-Taberî*, III, 599, 601; İbn Esîr, *El-Kâmil*, 491-492.
Gınnesrîn: *Târihu't-Taberî*, 601-602; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 493.
Meraş: *Târihu't-Taberî*, 601-602; İbn Esîr, *El-Kâmil*, 497.

AMR İBN ÂS (R.A.)

I. Hayatı

a- İsim, Neseb ve Doğumu

Amr İbn Âs bin Vâil bin Hâşim bin Said bin Sehm bin Amr bin Hesis bin Kab bin Lüey el-Tukaşî es-Sehmi. Künyesi, **Ebû Abdullah ve Ebû Muhammed**'dir.⁽¹¹²⁹⁾

Annesi **Harmele**'nin kızı **Selma**'dır.⁽¹¹³⁰⁾ **Nabiğa** diye lakaplanır, kendisi **Anze** kabilesindendir.⁽¹¹³¹⁾

(1129) Mısrî, *Kitâbu'l-Vilât ve Kitâbu'l-Kudât*, 6; *El-İsâbe*, III, 2; *El-İstiâb fî Marifeti'l-Ashâb*, IV, 115.

(1130) *El-İstiâb fî Marifeti'l-Ashâb*, III, 1185.

(1131) Mısrî, *Kitâbu'l-Vilât ve Kitâbu'l-Kudât*, 6; *El-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, III, 2.

Amr İbn Âs'ın hayatıyla ilgili yazılan eserler onun doğumu hakkında kesin bir tarih belirtmemektedir. **Beyhâki** der ki: "Hz. **Ömer** doğduğunda **Amr**'ı hatırlıyorum" **İbn Hacer**'de der ki: "**Ömer**, doğduğu zaman **Amr** yedi yaşındaydı."⁽¹¹³²⁾

b- İslâm'a girişi

Amr İbn Âs (r.a.) Hicret'in 8. senesi Safer ayında, **Halid bin Velid**, **Osman bin Talha** ile aynı zamanda müslüman oldular.⁽¹¹³³⁾ **Amr İbn Âs**'a, neden geç müslüman olduğu sorulduğunda şöyle dedi: "Biz öyle bir kavimde yaşıyorduk ki, önderlerimiz yaş ve ahlâk olarak bizden üstündüler. Onların açmış olduğu yoldan düşünmeden yürüdük. Onlar, Rasûlullah (s.a.)'a karşı geldiler. Biz de karşı geldik. Onlar, peygamberimizin getirdiği dini inkâr ettiler. Biz de inkâr ettik. Onlar ne yaparlarsa biz de onu takip ettik, taklit ettik. Büyüklerimiz öldüğü vakit, iş bize düştü ve Rasûlullah (s.a.) hakkında düşünmeye başladık. O vakit davetinin hak olduğunu anladım ve kalbime İslâm böylece girdi."⁽¹¹³⁴⁾

Rasûlullah (s.a.) en buğzettiğim insandı. Benim için en sevindirici şey, onu yakalayıp öldürmekti. Allah Teâlâ İslâm dinini kalbime yerleştirdiği vakit, ona gelerek, "elini uzat da sana bîat edeyim" dedim. Rasûlullah (s.a.) sağ elini uzattı ve elini tuttum. Bana, 'seni buraya getiren nedir ya **Amr**' dedi. Ben de, 'sana bazı şartlar öne süreceğim' dedim. O da, 'ne şartı koşuyorsun?' dedi. 'beni' affetmen şartıyla sana bîat edeceğim' dedim. Rasûlullah (s.a.), 'İslâm'ın, önceki günahları bağışladığını, Hicret'in ve Hac

(1132) *El-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, III, 3.

(1133) *Târihu't-Taberî*, III, 29; *El-İsâbe*, III,2; *El-İstiâb fî Marifeti Ashâb*, IV, 1185; *Kıssatu İslâmı Halid*, 285- 286.

(1134) *Züheyri,Nesebü Kureyş*, 410; *El-İsâbe*, III, 2.

etmenin günahları yok ettiğini bilmiyor musun?' dedi. O anda Rasûlullah (s.a.) benim için dünyada en sevimli insan oldu. O benim için göz bebeğimden daha değerliydi. Onun yüce şahsiyetine hürmetten dolayı iki gözümle doyasıya ona bakamadım. Eğer bana onu vasfet deseler, bunu yapamam, çünkü hürmeten onu tam seyredemedim.⁽¹¹³⁵⁾

c- Amr İbn Âs'ın menkabeleri

Amr İbn Âs (r.a.)'ın diğer sahabilerden ayrı, üstün menkabeleri vardır:

1- Peygamber Efendimiz, onu sahabeden hiçbir kimseye denk tutmadı. **Amr İbn Âs**, rivayetinde der ki: "Rasûlullah (s.a.) savaşlarında, İslâm'a girdiğimizden beri beni ve **Halid**'i hiçbir sahabiye denk tutmadı."

2- Rasûlullah (s.a.)'ın **Amr**'ın imanına şehadet etti.⁽¹¹³⁶⁾

3- Rasûlullah (s.a.)'ın **Amr**'ı Kureyş kabilesinin salihlerinden sayması:

Talha bin Ubeydullah anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.)'ın şöyle dediğini işittim: 'Şüphesiz, **Amr İbn Âs** Kureyş'in salihlerindendir.'⁽¹¹³⁷⁾

ç- Amr İbn Âs'ın vefatı

Amr İbn Âs (r.a.) zafer ve fetihlerle dolu bir hayat sürdükten sonra en doğru görüşe göre, Hicri 43. senede Mısır'da vefat etti.⁽¹¹³⁸⁾

(1135) *Müslim*, I, 112, h. nu. 121.

(1136) *Müsned*, II, 327, 353; *Müstedrek*, III, 240.

(1137) *Tirmizî*, IX, 371, h. nu. 3844; *Müsned*, IV, 155.

(1138) *Et-Tabakâtü'l-Kübra*, IV, 261; Zehebî, *Siyerü A'lâmü'n-Nubelâ*, III, 77; *El-İsâbe*, III, 3.

Bu konuda **Yahya bin Bekir** der ki: " **Amr İbn Âs**'ın vefatı, 43 senesinde, fıtır gecesindeydi. Fıtır günü oğlu **Abdullah** namazını kıldı ve o gün defnedildi."⁽¹¹³⁹⁾ Vefat ettiğinde, 80, 81 veya 82 yaşlarındaydı.

İmam Zehebî der ki: "**Ömer bin Hattab** (r.a.)'dan yaklaşık beş yaş büyüktü. **Ömer** (r.a.)'in doğumunu hatırladığını söylerdi. Hz. **Ömer** vefat ettikten sonra 20 yıl daha yaşadı. Bu sözden şu netice çıkıyor: **Amr** (r.a.)'ın tüm ömrü 80'den biraz fazlaydı."⁽¹¹⁴⁰⁾

II. **Amr İbn Âs** (r.a.)'ın İdarî Özellikleri

Amr İbn Âs mümtaz özellikleriyle Rasûlullah (s.a.) zamanında **Ebû Bekir** ve **Ömer** (r.a.)'in hilafetlerinde büyük komutanlardan olmasını sağlamıştı.

a- Şecaatı

Amr İbn Âs'ın sahip olduğu sıfatlardan en barizi şecaatıydı. Savaşın zorluklarından korkmayan, her türlü zorluğun üstüne giden, açık sözlü bir şahsiyeti vardı.

Yermük Savaşı'nda Rumlar'ın yerleştirdiği okçular, müslümanlardan 700 kişiyi yaralamışlardı, müslümanların büyük bir kısmı kaçmış o ise savaşa devam ederek Rumlar'ı yenmişti.⁽¹¹⁴¹⁾

(1139) *Mecmau'z-Zevâid*, IX, 354.

(1140) *Zehebî*, a.g.e., III, 77.

(1141) *Abdulahakem, Futûhu Mısır ve Mağrib*, 83; *Mahmûd Şîr Hattâb, Kâdetü Fethi Şam ve Mısır*, 158, 159, 162; *Bessâm el-Aselî, Amr bin Âs*, 152; *Muhammed Ferec*, a.g.e., 144.

b- Amr İbn Âs'ın isabetli bir görüşe, üstün bir akla sahip olması

Amr İbn Âs (r.a.) her konuda görüşü alınan dâhilerdendi. **Ömer İbn Hattab** (r.a.) zayıf görüşlü biriyle karşılaştığı zaman, "seni ve **Amr**'ı yaratan Allah'ın bir olduğuna şahadet ederim" derdi. O bu sözü ile zayıf aklın zıddı olan üstün akla, doğru görüşe işaret etmektedir.⁽¹¹⁴¹⁾

Onun meşhur Arap dahilerinden biri olduğunda alimlerin icmaı vardır. **Sa'lebî** der ki: "Dört kişinin dahiliğinde, üstün zekaya sahip olduklarında icma vardır. Bunlar: **Muaviye, Amr İbn Âs, Muğîre bin Şu'be** ve **Ziyad bin Ubeyh** (r.a.)'dir.⁽¹¹⁴²⁾ Onun üstün zekasına güvenen Kureyşliler, müslümanları Habeşistan'dan geri getirmek için **Necâşi**'yi ikna etmeye onu göndermişlerdir.⁽¹¹⁴³⁾

c- Uzak görüşlülüğü

Amr İbn Âs uzak görüşlü bir insandı. Olabilecek en kötü ihtimali değerlendirirdi. Her işinde tedbiri elden bırakmazdı. Medine ehli korkup evlerine gizlendiği vakit o silahını kuşanmış ve doğru mescide koşmuştu. **Amr İbn Âs** (r.a.) bir rivayetinde der ki: "Medine'de yaşayanlar korkulu bir olaydan dolayı dağılmışlardı. Ben de, **Huzeyfe** (r.a.)'nin hizmetçisi **Sâlim** (r.a.)'in yanına vardığımda onu, mescidde bir örtünün altında eli dizlerine bağlı vaziyette, silahıyla beraber oturur buldum. Ben de aynı onun gibi yaptım. Rasûlullah (s.a.) mescidde bulunanlara

(1142) *El-İsâbe*, III,3; *Vefeyâtu'l- A'yân*, VII, 215; *El-İstiâb fî Ma'rîfeti Ashâb*, III, 1188.

(1142) *El-İsâbe*, III, 3.

(1143) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 356-357; *Târihu't-Taberi*, II, 335.

şöyle hitap etti? 'Ey İnsanlar! Korktuğunuz zaman sığına-
cağınız, yöneleceğiniz yer Allah ve Rasûlü değil miydi?'
Sözünün devamında; "şu iki müminin -Amr ve Salim-
yaptığı gibi yapsaydınız ya' dedi.."(1145)

ç- Düşman hakkında bilgi toplama

Amr İbn Âs (r.a.) düşmanın gücünü savaşıacağı ye-
rin yapısını öğrenmek için plan hazırlardı. Zâtü Selâsil
Savaşı'nda akrabalarından yararlanarak düşman hakkın-
da önemli bilgileri toplamış ve bu bilgiler sayesinde düş-
manı mağlup etmişti.

Amr İbn Âs (r.a.) düşmanın hareketlerini yakından
takip ederdi. Bazan fiilî olarak kendisi bu vazifeyi yapar
bazan da, gözcü veya ajanlar gönderirdi. Kendisi gözetle-
me esnasında Rum ordusunun komutanı **Artobun**'un
yerini ve Rum ordusunun zayıf noktalarını tesbit etmiş-
tir. (1146)

d-Amr İbn Âs'ın şerefli geçmişi

Amr İbn Âs (r.a.) Kureyş'in Benî Sehm kolundandı.
Bu kavim, Mekke'nin idaresinde söz sahibi bir kavimdi.
Benî Sehm'i diğer Kureyş kollarından ayıran önemli özel-
likler vardı. Araplar ve diğerleri arasında olan hukuk so-
runlarının halli bu kabileden istenirdi. Zira Benî Sehm'in
mensupları zekaları ve isabetli kararlarıyla tanınıyordu.

Yine Benî Sehm'in özelliklerinden biri de, kendileri-

(1145) Muhteb: İnsanın ayaklarını karnına getirerek elleriyle veya bezle
bağlayarak oturması. *Lisânu'l-Arab*, I, 560.

Mefzaukum: Sığınılacak yeriniz. *Lisânu'l-Arab*, III, 1093. Bu
hadis için, *Müsned*, IV, 203.

(1146) *Tarihu't-Taberî*, III, 606; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 499; Mahmûd
Şit Hattâb, a.g.e., 135- 159; *Şahsiyyâtun Askeriyyetun*
İslâmiyye, 242.

ne şartlı olarak verilen malların tasarruf hakkının kendilerinde oluşuydu. Onlar "vakıf" şeklinde olan bu kuruluşlarla putların bakımını yaparlardı.⁽¹¹⁴⁷⁾

Babası olan **Âs bin Vâil** Kureyş'in ileri gelenlerindendi. Sözü dinlenen saygı duyulan biriydi. Hz. **Ömer** İslâm'a girdiği vakit, müşrikler ona hücum etmişti. Kıyasıya mücadelenin sürdüğü o anda **Âs bin Vâil** müşriklere gelerek, "**Ömer**'in kabilesi **Adî bin Ka'b**'ın onu size bırakacağını mı sanıyorsunuz?" dedi. Bunun üzerine onu bıraktılar.⁽¹¹⁴⁸⁾ **Amr İbn Âs** da babası gibi isabetli görüşlü ve zekasıyla tanınan biriydi.

Amr İbn Âs Mekke gibi kutsal bir şehirde büyümüş, terbiyesini de şerefli bir aileden almıştı.

e- **Amr İbn Âs**'ın kararlarında ve uygulamalarındaki isabet

Amr İbn Âs'ın kararları isabetliydi. Belirlediği hedefe ulaşmak için önce gereken kararı titizlikle alır ve uygular. Yermük Savaşı'nda bölük bölük savaşan müslümanların planının doğru olmadığını gören **Amr** (r.a.) düşmana İslâm ordusunun azametinin gösterilmesi için birlik halinde savaşmalarını teklif etti ve bu karar uygulandı.

Amr İbn Âs (r.a.) kararlarını, gelen bilgilerin ışığında, kuvvetlerin dengesini, coğrafi konumu değerlendirerek alırdı.

Amr İbn Âs, olayları aldığı kararları destekleyecek şekilde yönlendirirdi. Herhangi bir olay için üzerine dü-

1147) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 143; Hasen İbrahim Hasen, *Târihu Amr b. Âs*, 10-11.

(1148) İbn Hişam, *Es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 370.

şeni yapar, karar için uygun vakti beklerdi.⁽¹¹⁴⁹⁾

Kudüs civarındaki şehirleri fethedip, bu mukaddes şehri fetih için azmettiğinde konuyu enine boyuna düşünmüştü. Neticede, en uygun kararın kendisinin değil, müminlerin emiri olan **Ömer bin Hattab**'ın bu şehri teslim alması olacağına karar verdi. **Ömer** (r.a.)'e mektup yazarak bu kararını bildirdi ve bu şehrin sakinleriyle Hali-fe'nin anlaşma yapmasının daha uygun olacağını belirtti.⁽¹¹⁵⁰⁾

Taberânî bu konuda şu rivayette bulunur: "Rumla-rın komutanı **Artobun**, **Amr**'a mektup yazarak dedi ki: "Vallahi sen Ecnadin'i fethetmeden Filistin'den hiçbir yer alamazsın. Sakın gücünle gururlanmayasın, yoksa sen-den öncekilerin uğradığı hezimete sen de uğrarsın."⁽¹¹⁵¹⁾

Amr İbn Âs (r.a.) bu mektubu aldıktan sora, Rumca bilen bir askerini çağırarak, onu **Artobun**'a gönderdi ve dedi ki: "Onun söylediklerini iyi dinle. İnşallah dönünce bana haber verirsin." Onun söz ve fiillerine karşı bir tepki göstermemesini de emretti.⁽¹¹⁵²⁾ Kendisine de bir mektup verdi. Şöyle diyordu: "Göndermiş olduğun yazı elime geçti. Benim kavmimde üstlendiğim görevi sen de kavminde üstlenmişsin. Sen benim dengimsin, benim bu beldeyi fethedeceğimi iyi biliyorsun." Elçi emrolunduğu üzere hareket etti ve kalabalık bir topluluk içinde mektubu **Artobun**'a verdi. O da mektubu okuttu. Dinleyenler güldüler ve hayret ettiler. Sonra komutanları **Artobun**'a gelerek dediler ki. "Onun bu şehri teslim almayacağını nereden

(1149) Bessâm el-Aseli, a.g.e., 154. 156.

(1150) *Tarihu't Taberî*, III, 606-607; İbn Esîr, a.g.e., II, 499.

(1151) Ecnâdin: Şam mıntıkasında bir yer. *Mû'cemu'l-Buldân*, I, 103.

(1152) Yûğrib: Kişinin söz veya fiil olarak bir şey yapması. *Lisânü'l-Arab*, II, 967.

biliyorsun?" O da, "bu şehri teslim alacak olan kişinin ismi Ömer'dir. Üç harften müteşekkil bir ismi vardır." dedi. Elçi, **Amr İbn Âs** (r.a.)'a gelince, bu şehrin Hz. Ömer tarafından teslim alınacağını anladı."⁽¹¹⁵³⁾

Amr İbn Âs (r.a.) Halife Hz. Ömer'e mektup yazarak yardım istediğini belirtti ve şöyle dedi: "Kanlı, zor bir savaşa çözüm için senin gelmen gerekiyor. Görüşlerinizi bekliyoruz." **Amr İbn Âs** (r.a.) mektubu yazdığı zaman liderinin bilgisinin gerçeğe dayandığını biliyordu.⁽¹¹⁵⁴⁾

III. **Amr İbn Âs** (r.a.)'ın Uyguladığı Askerî Esaslar

Onun uyguladığı askerî esasları şu bölümler altında inceleyebiliriz:

a- Ordunun hareket gücünü arttırması

Amr İbn Âs (r.a.) Mısır'a vardığı zaman Ravda adasındaki gemileri askerlerin naklinde kullanmayı düşündü. Ancak bunun için ordunun hareket gücünün çok yüksek olması gerekiyordu. Bu gemilerin Nil'in batısında kullanılması İslâm ordusunun hareket gücünü arttıracaktı.⁽¹¹⁵⁵⁾ İskenderiyye önlerindeki surları kırdırdı ve ordunun hareket gücünü daraltan engelleri ortadan kaldırdı. **Amr İbn Âs** orduyu yerinde ve zamanında kullanmak

(1153) *Târihu't-Taberî*, III, 606.

(1154) Es-Sadem: Sert bir şeyle vurmak. Askerî olarak iki ordunun çetin, kanlı savaşması. *Lisânu'l-Arab*, II, 422; *Kamusu'l-Muhit*, II, 140.

(1155) İbn Esîr, a.g.e, II, 26; *El-Beyân el Mağrib fî Ahbârî'l Endelüs ve Mağrib*, 8; Bessâm Aselî, a.g.e., 128.

için hesaplı davranırdı. ⁽¹¹⁵⁶⁾ Bunu şöyle açıklayabiliriz:

1- Ordunun hareket gücüne mani teşkil edecek her türlü zorlukları, engelleri kaldırmak.

2- Bu esası uygulamak için askerî tatbikatlar yaparak ordunun hareket gücünü artırmak. ⁽¹¹⁵⁷⁾

b) İslâm düşmanlarına karşı şiddetli olması

Amr İbn Âs (r.a.) İskenderiyye'yi fetih için gittiği zaman, Ruhbanların oluşturduğu Harbe köyü sâkinleri ordunun arkasına saldırarak ihanet etmişlerdi. Kendisi İskenderiyye'ye vardığında bu ihanetin hesabını sormak için **Verdan** ismindeki askeriyle bir bölük gönderdi ve hainleri cezalandırarak köylerini yıktılar. Karşı gelenleri öldürdü. Günümüzde bu köy "**Verdan**'ın harap ettiği köy" diye tanınmaktadır. ⁽¹¹⁵⁸⁾

Amr İbn Âs (r.a.)'ın bu tavrında, müslümanları aldatmak, tuzağa düşürmek isteyenlere karşı şiddetini görüyoruz. Onun bu sert tavrı, müslümanların, azametini korumak, düşmanın bir daha böyle bir ihanete başvurmamasına mani olmak içindi.

Amr İbn Âs (r.a.) İskenderiyye'yi fethettiği zaman, şehirde bulunan Rumlar'ın ardından kılıçlı askerler görevlendirmişti. Bu durum hakkında **Amr**'la görüşen Rumlar, kılıçların üzerlerinden kaldırılmasını istediler ve **Amr İbn Âs** bu isteği kabul etti. O bölgeye mescid yaptırdı. Günümüze kadar ulaşan bu mescide " Rahmet Mescidi" denilmektedir.

Şiddetin ve güç kullanmanın gerektiği şartlarda da-

(1156) *Futûhu'l-Buldân*, 223; Bessam el-Aselî, a.g.e., 128-129.

(1157) *Futûhu'l-Buldân*, 127-128.

(1158) Abdulhakem, a.g.e., 238.

hi, rahmet istenildiği zaman, **Amr İbn Âs**'ın nasıl şefkat gösterdiğini görüyoruz. Çünkü tüm İslâm önderleri gibi o da intikam için değil huzur için hareket ediyordu.

Amr İbn Âs (r.a.) savaşa gireceği zaman, düşmana karşı çok sert olurdu. Örneğin, beraberindeki müminlerle Bilbis'e hücum ettiği vakit düşman güçlerini toptan tasfiye edip onları uzaklaştırmıştı.⁽¹¹⁵⁹⁾ Önemle vurgulamamız gereken bir konu da; onun savaştığı toplumlara karşı uyguladığı sertliğin, asıl gaye değil, kalıcı bir barış ve istikrar için bir vesile oluşudur.⁽¹¹⁶⁰⁾

c- Ordunun gücünü gizleme

İslâm ordusunun sayısı girdiği tüm savaşlarda düşman ordusundan azdı. İlk İslâm komutanı, Rasûlullah (s.a.)'ı örnek alarak, sayı ve silah azlığını gidermek için çeşitli metodlar uyguladılar. Bunlardan biri de, ordunun gücünün gizlenmesiydi.

Amr İbn Âs (r.a.) bu usûlü yeri geldiğinde çok iyi kullanan bir komutandı. Kendisi Rumlar'a ait Ecnadin'i fethetmek istediği vakit, Rum komutanı **Artobun**'un ilya ve Ramle'ye iki ayrı ordu yerleştirdiğini gördü. Bunun üzerine İslâm ordusundan iki küçük kuvvet ayırarak komutanlarını belirledi ve Ecnadin'e gelecek her türlü Rum ordularına mani olmalarını emretti. Asıl ordu ise Rum ordusuna hücumla geçecekti. **Amr**'ın bu usûlüyle İslâm ordusu Rumlar'ı yendi.⁽¹¹⁶¹⁾

(1159) Bilbis: Şam yolu üzerinde Mısır şehirlerinden biri. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 479.

(1160) *Futûhu Mısır ve Mağrib*, 238; Bessam Aseli, *Amr İbn Âs*, 136-139.

(1161) İlyâ: Beyt-i Makdis'de, bir şehrin adı. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 293. Ramle: Beyt-i Makdis'in batısında bir şehir. Şu anda İsrail güçlerinin kontrolündedir. *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 69; *Mucem*

ç- Ordunun süratli hareket etmesi

Amr İbn Âs (r.a.) uygun zamanda ordusunun süratli ve düşmana sezdirmeden hareket etmesini sağladı. Kendisi Trablus şehrini fethettiği zaman, ordusuna gece Sabra'ya hareket etmelerini emretti. **Abdullah bin Zübeyr** komutasında hareket eden ordu sabah beklenmedik bir zamanda şehre girince, halk mukavemet göstermeden teslim oldu. Aynı sürat ve gizlilik içinde hareket eden ordu Sebret'i de savaşmadan teslim aldı.⁽¹¹⁶²⁾

IV. Amr İbn Âs (r.a.)'ın yapmış olduğu işler

Amr İbn Âs (r.a.) İslâm'a girdiği zaman Rasûlullah (s.a.), Hz. **Ebû Bekir** ve Hz. **Ömer** zamanında önemli işler yaptı. Yapmış olduğu bu işleri iki bölümde inceleyebiliriz:

a- Rasûlullah (s.a.) zamanında yaptığı işler:

1- Medine üzerine hücumu planlayanları Zâtu Selâsil'de yenilgiye uğratmıştı.⁽¹¹⁶³⁾

2- Mekke'nin fethinden sonra Suva isimli putu kırmıştı.⁽¹¹⁶⁴⁾

3- **Amr** (r.a.) Umman'a giderek, **Emir**'in iki oğlunu (**Ceyfer** ve **İbad**) İslâm'a çağırdı. **Amr**, kavimleri ile ara-

Meâlim Sireti'n-Nebeviyye, 18. Bu rivâyet için *Târihu't-Taberî*, III, 605; Muhammed Ferec, *El-Medrese el-Askeriyye el-İslâmiyye*, 609-610.

(1162) *Futûhu Mısır ve Mağrib*, 231; Muhammed Ferec, a.g.e., 617.

(1163) *Seriyyetü Zâtu Selâsil*, 520.

(1164) *Hedmü Suva*, 237-238.

larındaki meselelere çözüm bularak onların sevgisini kazanmıştı. O ikisi de **Amr** (r.a.)'ın muhaliflerine karşı ona yardımcı olurlardı.⁽¹¹⁶⁵⁾

b- Ebû Bekir (r.a.) zamanında yaptığı işler

Ebû Bekir Sıddık (r.a.), Araplar arasında irtidat hadisesi başgösterdiği vakit, cihad sancağını **Amr**'a vererek bu fitneyi yok etmesini istemiş,⁽¹¹⁶⁶⁾ daha sonra kendisini Filistin'e göndererek **Ebû Ubeyde bin Cerrâh**'a yardım etmesini, onunla istişarelerde bulunmasını emretmişti.⁽¹¹⁶⁷⁾

Yermük Savaşı'nda sağ kolda savaşan **Amr İbn Âs** (r.a.)'ın müslümanların zafer kazanmasında rolü çok büyüktü.⁽¹¹⁶⁸⁾ Şam mıntıkasında yapılan fetihlerde faal olarak görev almıştı. **Şurahbil bin Hasene** ile şu bölgeleri fethetmişti: Beysan, Taberiyye, Ecnadiyn⁽¹¹⁶⁹⁾ Şam mıntıkasında fethettiği şehirler arasında, Gazze, Sebestiye, Nablis, Lüd, Yubna, Amavas, Beytü Cebrin, Yafa, Rafah, Beytü, Makdis⁽¹¹⁷⁰⁾ vardır.

(1165) Umman: Arap yarımadasının kuzeydoğusunda bir mıntıka. Çok şehirleri kapsamaktadır. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 150; *Mu'cemu'l-Meâlimi'l-Cuğrâfiyye fî Sîreti'n-Nebeviyye*, 216. Bu rivâyet için İbn Sa'd, a.g.e., I, 262, İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 24.

(1166) *Târihu't-Taberî*, III, 249-305; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 346.

(1167) *Tarihu Halife bin Hayyat*, I, 119; Vâkıdî, *Futûhu's-Şam*, I, 8-9.

(1168) Bkz. *Târihu't-Taberî*, II, 593; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 156.

(1169) Şam mıntıkasında fethettiği şehirler şunlardı:

Beysân: Ürdün'de bir şehir. Dâvûd (a.s.) peygamberin Calut'u öldürdüğü yer olarak bilinir. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 527; *Er-Ravdu'l-Mi'tar fî Haberi'-Aktâr*, 119.

Taberiyye: Taberiyye gölü boyunca uzanan bir şehir. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 17; *Târihu't-Taberî*, III, 443; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 498.

Ecnadîn: *Târihu't-Taberî*, III, 605; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 498.

(1170) Yine Şam mıntıkasındaki fetihlerinden bazıları:

Ğazze: Şam mıntıkasında Mısır yakınlarında bir şehir.

Amr İbn Âs'ın fetihleri sadece Şam mıntıkasını değil, Mısır bölgesini de kapsıyordu. Kendisi Şam bölgesini fethedince, Halife **Ömer** (r.a.) beraberindeki askerlerle Mısır'a yönelmesini istedi. O da Mısır'ın önünde bulunan **Ariş** şehrini fethetti. ⁽¹¹⁷¹⁾

Bu bölgede şu şehirleri aldı: Ferama, Fussat, Hısnı, Babilyon, Aynı Şemş, Feyyum, Eşmoneyn, Ehmiym, Beşrüd, Tinneys, ⁽¹¹⁷²⁾ Dimyat, Tune, Demire, Şata, Dekhale,

Mu'cemu'l-Buldân, IV, 202;

Sebestiyye: Filistin kenarlarında. Beyt-i Makdis'e iki gün uzaklıkta, Zakeriyya ve oğlu Yahya (a.s.)'nın kabirlerinin bulunduğu bir şehir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 184; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 499;

Nablus: Filistin'de meşhur bir şehir. Şu anda İrail güçlerinin kontrolündedir. *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 248; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 499;

El-Lud: Beyt-i Makdis'e yakın bir Filistin şehri. *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 15; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 499.

Yubnâ: Ramle yakınlarında küçük bir yerleşim bölgesi. *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 428; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 499.

Amavis: Beyt-i Makdis yakınlarında bir yerleşim bölgesi. Hz. Ömer zamanında tağun hastalığı buradan yayılmıştı. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 156; *Er-Ravdu'l Mi'târ fî Haberi'l-Aktâr*, 415; İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 499;

Beytu Cebrîn: Beyt-i Makdis'in batısında bir yerleşim bölgesi. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 519.

Yâfâ: Sahilde bir Filistin şehri. *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 426. İbn Esîr, *El-Kâmil*, II, 499.

Rafeh: Mısır yolunda bir Filistin şehri. *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 54; *Târihu't-Taberî*, III, 607.

Beyt-i Makdis: Mescidi Aksa'nın bulunduğu bölgeye verilen ad. Şer'i olarak ziyaret edilebilecek, yolculuk yapılabilecek üç mescidden biri. *Mu'cemu'l-Cuğrâfiyye fî Sîreti'n-Nebeviyye*, 292.

(1171) Akdeniz'in kenarında, Şam'da, Mısır önlerinde bir şehir. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 114.

(1172) Amr İbn Âs'ın Mısır'da yaptığı fetihler:

El-Feramâ: Mısır'ın kuzey cephesinde ilk şehir, su ve yeşilliğin olmadığı bir bölge. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 255;

Fustât: Amr İbn Âs'ın inşa ettiği Mısır'ın en büyük

Bena, Buvesayr, İskenderiye.⁽¹¹⁷³⁾ Amr İbn Âs'ın fethettiği şehirler arasında Afrika'daki bölgeler de vardı: Berga, Züveyle, Tırablus gibi.⁽¹¹⁷⁴⁾

şehirlerindendir. Himyeri, *Er-Ravdu'l-Mi'târ fi Haberi'l-Aktâr*, 442; Belazuri, *Futûhu'l-Buldân*, 214.

Hısnu Babilon: Abdulhakem, *Futûhu Mısır ve Mağrib*, 94, 95; Aynu Şems: Firavun döneminden kalma bir yerleşim bölgesi. Şu anda aynı isimle bir üniversite bulunmaktadır. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 178.

Feyyum: Mısır'ın batısında, köy ve kasabası çok olan bir yerleşim bölgesi. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 286.

Eşmoneyn: Eşmen isminde biri inşa ettiği için bu ismi almıştır. Mısır'ın en eski şehirlerindendir. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 200; Ehmîym: Nil nehrinin doğu kenarında bir şehir. Mescid, hamam ve okulların çok olduğu bir yerleşim bölgesidir. *Er-Ravdu'l-Mi'târ fi Haberi'l-Aktâr*, 15.

Beşrûd: Mısır'ın yazlık şehirlerinden biridir. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 428.

Tinneys: Göl ortasında bir adacık. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 51-52.

(1173) Dimyat: Eski bir Mısır şehri. Kur'an'da zikrolunduğu rivayet edilmektedir. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 472-473.

Tûne: Tinnîs ve Dimyat yakınlarında bir ada. Güzel elbiseleriyle meşhurdur. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 62.

Demîre: Dimyat yakınlarında büyük bir köy. *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 472.

Şatâ: Mısır'da küçük bir köy. *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 342.

Daghale: Nil kenarında bir yerleşim bölgesi. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 459.

Benâ: Mısır'da eski yerleşim bölgesi. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 495.

Buvesayr: Mısır'da bulunan dört köyün ismidir. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 509-510.

İskenderiye: Akdeniz kenarında Mısır'ın eski ve büyük şehirlerindendir. Abdulhakem, *Futûhu Mısır ve Mağrib*, 106; Belazuri, *Futûhu Buldân*, I, 221-223.

(1174) Berga: İskenderiye ve Afrika arasında tarihi ve büyük bir yerleşim bölgesi. Şu anda Magrib'e aittir. *Er-Ravdu'l-Mi'târ fi Haberi'l-Aktâr*, 91.

Zuveyle: Çölde kurulmuş bir yerleşim bölgesi. Şu anda Libya'ya tabidir. *Kitâbu'l-İstıbsar fi Acaib el-Emsar*, 146.

Tırablus: Akdeniz kıyısında büyük bir şehir. Şu anda Libya devletine tabidir. *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 217; IV, 25.

Önemli bir nokta

Amr İbn Âs'ın askerî ve sivil idareye talip olması, onun İslâm'a olan hizmet aşkından, Allah katında sevap kazanma isteğinden, ihlas ve samimiyetinden ileri gelmekteydi. Onun bu yönünü ne kadar yüceltsek azdır.

1- Rasûlullah (s.a.)'ın **Amr İbn Âs**'ın imanına şehadet etmesi.

2- Rasûlullah (s.a.), **Amr**'a Zâtu Selâsil Savaşı için hazırlanmasını emrettiği vakit hemen itaat etmesi.

Amr bin Âs (r.a.) rivayetinde der ki: "Rasûlullah (s.a.), 'Elbise ve silahını alıp yanıma gelsin' diye bana haber gönderdi. Ben de kalkıp gittim. Bana, 'seni askerî bir birlik başında bir yere göndermek istiyorum. Umarım ki Allah seni korur ve eline ganimetler geçirtir. Allah'tan hayırlı bir mala sahip olmanı dilerim' dedi. Bu söz üzerine ben de, 'ey Allah'ın Rasûlü! Ben mal için müslüman olmadım. İslâmiyeti sevdiğim için müslüman oldum' dedim. Bana, 'ey **Amr**! İyi mal iyi kişinin elinde ne güzeldir' dedi." (1175)

3- **Amr İbn Âs**'ın, ölümü yaklaştığı anda ağlaması. *Sahîh-i Müslim*'de onun ölüm anında, kendisine verilen idarî görevlerin mesuliyetini düşünerek ağladığı rivayet olunmaktadır. **İbn Şemase el-Mehrî** der ki: "**Amr İbn Âs** (r.a.) bize gelmişti. Uzun müddet ağladı ve yüzünü duvara dönerek bir şeyler söyledi. Şöyle diyordu: 'Sonra bizlere dünyalık eşyaların idaresi verildi. Nasıl hesap vereceğim, halim nice olacak bilemiyorum.'" (1176)

(1175) *Müsned*, IV, 197-202; *Müstedrek*, II, 2.

(1176) *İbn Hibbân*, *Mevâridü'z-Zamân*, 566; *Mecmau'z-Zevâid*, I, 353.

Bu açık deliller, onun mal ve mevki sevgisinden dolayı bu görevleri üstlendiğini iddia edenlere en güzel cevaptır.

SONUÇ

Burada çalışmamın sonucunu değerlendirmek istiyorum.

Komuta ve idarî konulardaki sonuçlar:

1- Ordu idaresi, en önemli esaslardandır. İslâm toplumunda bu esasın uygulamasını, Rasûlullah (s.a.)'ın sözlü ve fiilî sünnetinde görmekteyiz.

2- Bu esas, komutanın, kendi gücünü, askerlerinin kapasitesini tanımada, ordunun hedefini belirlemede, askerlere sorumluluklar yüklemeye onların emniyetini sağlamada, önder kişiye yardımcı olacak şekilde uygulanmalıdır.

3- Askerî idarede, baskıcı yöntemle ve ikna yoluyla olmak üzere iki çeşit yönetim biçimi vardır. En doğrusu ikna ve yönlendirme metodlarını birleştirerek yapılan idaredir. Zorunlu hallerde ise zorlayıcı yöntemlere başvuru.

rulabilir.

4- Rasûlullah (s.a.) zamanında komutanların bazı özellikleri vardı. Günümüz askerî ve sivil idaresinde müslümanların başına geçen kişilerin bu sıfatlara uymaları gereklidir. Onların İslâm ümmetine yararlı olmaları ancak bu yolla mümkündür.

5- İslâm toplumuna sivil veya askerî idareci tayin ederken, herşeyden önce ümmetin yararı gözetilmelidir. Görevden alırken de aynı hususa dikkat edilmelidir.

6- Ordu yöneticisi görevini istenilen şekilde yapması, nurlarda doğru görüşü bulmak için şûra meclisini oluşturmaması.

e- İslâm kendilerine ulaştığı halde onu reddeden, İslâm'ın yayılmasına mani olan kavimlere savaş ilan edilmesi.

f- Savaş halindeki askerlerine kimin öldürüleceğini, kimin sağ bırakılacağını bildirmesi.

Rasûlullah (s.a.)'ın savaşlarında takip ettiği usulleri şu şekilde özetleyebiliriz:

Rasûlullah (s.a.) tüm savaşlarında sebat göstermiştir. O, ufku geniş, uzak görüşlü bir komutandı. Kuvvetli bir iradeye sahipti. İnsanlara karşı üstün bir siyaset izlerdi. Savaş kurallarını araştırır ve uygun olanı alırdı. Rasûlullah (s.a.) doğru ve süratli karar alma yeteneğine sahip bir komutandı. Komuta ettiği askerleriyle arasında karşılıklı sevgi bağı kurmuştu. Arkadaşlarının kabiliyetlerini çok iyi bilir, ona göre askerî görev verirdi. Peygamberimiz (s.a.) askerlerine tesir eden kuvvetli bir şahsiyete sahipti. Rasûlullah (s.a.)'ın iştirak ettiği savaşların idare-

sinden çıkardığımız dersleri şu şekilde özetleyebiliriz:

1- Peygamberimiz (s.a.) düşmanıyla karşılaşmadan çok önce çeşitli yollarla, onların güç ve planları hakkında bilgi sahibi olmak için harekete geçmişti. Düşmanını tanımak onların planına uygun metodlar hazırlamak için bu yola başvururdu. Onun bu siyasetini, Bedir, Uhud, Hendek, Hudeybiye Anlaşması, Mekke'nin Fethi ve Huneyn, Tebuk savaşlarında bariz bir şekilde görmekteyiz.

2- Rasûlullah (s.a.) tüm savaşlarında söz ve fiiliyle, şûra esasını tatbik etmiştir. Yukarıda söz edilen yedi savaşta, çeşitli durumlarda ashabıyla istişarede bulunmuştur. Hz. Peygamber şûrayı hiçbir zaman terketmezdi. Hudeybiye Anlaşması'nda ashabıyla görüşmemekte umumî yarar gördüğü için istişare etmemiştir.

3- Rasûlullah (s.a.)'ın katıldığı tüm savaşlarda, gizliliği, sır vermemeyi siyaset olarak takip ettiğini görüyoruz. Bedir, Uhud, Hendek savaşlarında, Hudeybiye ve Mekke'nin fethinde bu siyasetini bariz bir şekilde müşahade etmekteyiz.

4- Ordu komutanının koruma altında olması, zafer için zorunlu bir durumdur. Çünkü ordunun yönlendirilmesi, zararlardan korunması ancak onun varlığıyla mümkündür. Rasûlullah (s.a.) düşmanın hile ve oyunlarından korunurdu. Onun böyle davranması kendinden sonra gelecek İslâm önderleri için en güzel örneği teşkil etmektedir. Peygamberimiz (s.a.)'in izlediği bu siyaseti Bedir ve Hendek savaşında görmekteyiz.

5- Yeni savaş tekniklerinin kabulünün meşruiyeti:

Peygamberimiz, İslâm ordusunun yararına olacak bazı yenilikleri kabul ederek uygulamaya koymuştu. Be-

dir Savaşı'nda saf halinde savaşması, hendek kazması, mancınık kullanması vs. buna en güzel örneklerdir. Rasûlullah (s.a.)'ın böyle davranmasında, kendinden sonra gelecek İslâm önderlerinin yeni askerî metod ve silahları almaları konusunda işaret vardır.

6- Orduda komuta birliğinin zafer kazanmada büyük rolü vardır. Tarihteki İslâm savaşları buna en güzel örnektir. Bedir ve Hendek savaşlarında müslümanların zafer kazanmasında en büyük etken, komutanlarının birliği, müşriklerin ise birden fazla komutanın yönetimi altında savaşmaları olmuştur.

7- Müslümanlara yarar sağlaması şartıyla, düşmanla mal karşılığında, komutanın veya vekilinin anlaşma yapması câizdir. Müttefik güçlerin Medine'yi kuşatması esnasında Gatafan kabilesinden iki liderle yapılan anlaşma, Hudeybiye Muahedesi buna en güzel örnektir.

8- Düşmanı korkutmak, maneviyatını zayıflatmak için çeşitli yöntemlerle psikolojik savaş açmanın meşruiyeti.

Bu metod, düşman saflarında yara açan, İslâm ordusunu can ve mal kaybına uğramadan hedefe ulaştıran bir metoddur. Rasûlullah (s.a.) bu askerî metodu Uhud Savaşı'nda ve Mekke'nin fethinde kullanmıştı.

9- Komutanın, savaşa katılamayacak askerlerin durumunu gözetmesinin meşruiyeti. İslâm dininde iki sebepten savaşa katılamamak mazur görölmüştür:

a- Şer'an özörlü olanların savaşa katılmaması câizdir.

b- Orduyu zafere götüreceğ askerler kuvvetli, sağlam bünyeye sahip askerlerdir. Zayıf ve hastalıklı bünyeye sa-

hip askerler savaşa katılacak olurlarsa ordunun hezimete uğramasına sebep olabilirler. Bu sebeple komutan bu askerlere müsaade edebilir.

10- Savaş anında ordunun emniyetini sağlamak, savaş meydanını belirlerken bu hususu göz önünde tutmak, düşmanın şerrinden emin olmak için ordunun arkasını sağlama almak zorunludur. Rasûlullah (s.a.) savaşlarında ordusunu arkadan gelebilecek bir saldırı ihtimaline karşı emniyete alırdı. Uhud ve Hendek savaşlarında ordunun arkasını dağa vererek bu siyaseti gütmüştür.

11- Savaşa giren askerlerin morallerinin savaşın gelişmesinde önemli rolü vardır. Bu nedenle askerlerin maneviyatını yükseltmek, onların savaş azmini, imanını zayıflatacak her türlü etkeni ortadan kaldırmak zaruridir. Rasûlullah (s.a.) askerlerinin manevî gücünü yükseltmek için özel ihtimam gösterir, fırsatları değerlendirirdi. Örneğin, Bedir 'Savaşı'nda mübareze isteyen Kureyşli savaşçılarına karşı üç sahabîsinin çıkmasını emretmişti. Karşılaşma müminlerin zaferiyle neticelenmiş ve bu vesile ile askerlerin maneviyatı yükselmişti.

Uhud Savaşı'nda, bülûğ çağına gelmemiş askerleri geri çevirmesi, savaştan sonra Hamra el-Esed'e kadar müşrikleri takip etmesi, Rasûlullah (s.a.)'ın, askerlerin kalplerinde meydana gelebilecek bir zaafı izale etmek için uyguladığı taktiklerdi. Bu iki örnekte, Rasûlullah (s.a.)'ın askerlerin maneviyatına verdiği ehemmiyeti görmekteyiz.

12- Komutanın âdil ve tevazu sahibi olması gerekir. Çünkü adalet her türlü cemaatı idarede en güzel esastır. Ordu komutanının ayırım yapmadan askerlerine adil davranması, kendisinin sevilmesine, sayılmasına, bunun tersini yapması ise askerlerin kendine buğzetmesine ne-

den olacaktır. Bedir Savaşı'nda askerleri safa dizerken meydana gelen olay Hz. Peygamber'in adaletine ne güzel bir örnektir.

Tevazu da aynı şekilde, komutanın askerleri arasında sevilmesini emirlerine uyulmasını sağlayan güzel bir ahlâktır. Komutanın kibirlenmesi, kendisini onlardan üstün görmesi ise, askerler arasında kabul görmemesi ve emirlerinin dinlenmemesinde en büyük etkindir. Rasûlullah (s.a.)'ın hayatı boyunca hiç ayrılmadığı bu ahlâkı, **Cabir** (r.a.)'in evinde ashabına yemek hazırlayarak onlara hizmet etmesiyle en bariz şekilde görülmüştür.

13- İslâmın yararına olduğu takdirde komutanın, düşmandan alınan esirlerden, müslümanlara düşmanlığı ve nefretiyle tanınanları, müslümanlar aleyhine ajanlık yapanları, öldürme yetkisine sahiptir. Rasûlullah (s.a.) **Nadr bin Hâris'in**, **Ukbe bin Ebî Muayt'ın**, **Gazze Cumahî'nin** ve **Muğîre bin Âs'ın** bu nedenlerden öldürmelerini emretmişti.

14- Ordu komutanın savaş meydanında sebat göstermesi, askerlerin savaş gücünü artıran, onları, savaş meydanına iten önemli bir etkindir. Rasûlullah (s.a.) düşmanıyla girdiği tüm savaşlarda sebat göstererek İslâm askerlerine örnek olmuştur. Uhud, Hendek ve Huneyn savaşlarındaki sebatı en çarpıcı örneklerdir.

15- Propagandanın düşman üzerinde önemli etkisi vardır. Bu silah yerinde ve iyi kullanılırsa, düşmandan çok tavizler alınabilir. Rasûlullah (s.a.) bu silahı çok iyi kullanan bir komutandı. Hudeybiye Anlaşması'nda, Mekk'e'nin fethinde bu silahı kullanmış ve hedefine ulaşmıştı.

16- Komutan, savaş meydanını belirlerken mutlaka

umûmi yararı gözetmelidir. Çünkü yerle ilgili şartlar savaşın neticesini tayin etmede önemli rol oynar. Rasûlullah (s.a.) Huneyn Savaşı'nda Hevâzin kabilesiyle savaşmak istediği zaman onların Mekke'ye girmesinin büyük zararlara sebep olabileceğini anlamış ve buna fırsat vermemişti. Rumlar İslâm diyarına hücum ettiği zaman da aynı siyaseti gütmüştü.

Rasûlullah (s.a.)'ın katıldığı savaşlarda, (sadece o savaş için) geçerli olan idarî ders ve esasları aşağıdaki şekliyle özetleyebiliriz:

I- Büyük Bedir Savaşı

a- Komutanın, savaş esnasında tabîî şartlardan yararlanması: Bu şartları iyi kullanmak savaşın sonucunu belirleyen bir etkidir. Rasûlullah (s.a.) Bedir Savaşı'nda güneş ışınlarını ordunun arkasına almış, düşman ise kuvvetli ışınlarla karşı karşıya kalmış, görme mesafeleri daralmıştır. Bu durumda kayıp vermişlerdi. Rasûlullah (s.a.)'ın böyle davranması İslâm önderlerine, savaş anında tabîî şartlardan yararlanmaları için bir tenbihtir.

b- Zamana, zemine ve şartlara göre metod belirleme, komutanın idarî görevlerindendir. Karşılaşılan durumlara göre plan uygulanmalıdır. Ilımlı bir yol izlenecekse buna göre, sert ve kesin bir tavır konacaksa gerektiği şekilde davranılmalıdır.

c- Komutanın, askerlerini düşmanla savaşa teşvik etmesinin meşruiyeti:

Komutan, askerlerinin durumlarını değerlendirerek

savaşa teşvik etmelidir. Rasûlullah (s.a.) ashabını çeşitli vesilelerle Allah yolunda savaşmaya teşvik ederdi. Bazan Allah yolunda öldürülenlerin cennetteki makamlarını belirtmek bazan da zafer ve Allah'ın yardımını müjdeleyerek onları yüreklendirirdi. Öldürülen düşmanın üzerindeki eşyaları da öldürene verirdi. Bu davranışı da askerleri cihada yönlendirmek içindi.

ç- Komutan, düşman esirleri hakkında hükmünü verirken umûmî yararı gözetmelidir. Çünkü onların hepsi, müslümanlara zarar ve faydada aynı seviyede değildir. Komutan, esirlerin bu durumlarını gözönünde tutarak, herbirine uygun olan şu hükümleri uygulamalıdır.

- 1- Öldürülmeleri.
- 2- Fidye karşılığı serbest bırakma.
- 3- Bazılarına iyi muamelede bulunma.
- 4- Köle olarak alma.

II- Uhud Savaşı

a- Komutanının emrine muhalefet zarara yol açar. Birliğin bozulması, ordunun gücünün kaybolması, bunlardan daha önemlisi zaferin gecikmesi, verilen emre muhalefet edilmesi sebebiyledir. Uhud Savaşı'nda, Rasûlullah (s.a.)'ın ısrarla belirtmesine rağmen okçuların yerlerini terketmeleri nedeniyle müslümanların başına gelen musibetler gözönünde tutulmalıdır.

b- Savaş başlamadan önce askerlerin maneviyatını yükseltmenin zarureti: Savaşlarda askerleri manevî ola-

rak destekleme, cesede ruh verme gibidir. Ruhsuz bir cesedin yaşaması mümkün olmadığı gibi, maneviyatsız bir ordunun da zafere gitmesi mümkün değildir. Rasûlullah (s.a.) bu konuya özel ihtimam gösterirdi. Uhud Savaşı'nda orduya hitaben yaptığı konuşmada, askerlerini cihada, sabır ve ayrılıktan uzak durmağa çağırarak onların maneviyatını yükseltmişti.

c- Askerlerin cesaretini arttırmak, Allah yolunda fedakarlığa yönlendirmek için yarışmanın meşruiyeti:

Rasûlullah (s.a.) bu metodu çeşitli yollarla kullanırdı. Uhud Savaşı'nda kendisi bir kılıç takdim etmiş ve askerlerini bu kılıçla savaşmaya teşvik etmişti.

ç- İslâm ordusunun maneviyatını zayıflatmak için düşman tarafından yapılan psikolojik savaşa karşı, gerçekleri askerlere anlatarak düşmanın bu silahı kullanmasına fırsat verilmemelidir. Zira psikolojik savaşa karşı en büyük silah, gerçekleri askerlere anlatmaktır. Düşman Uhud Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.)'ın öldürüldüğünü İslâm askerleri arasına yayarak onları manen çökertmeyi hedeflemişti. Bu durum karşısında Rasûlullah (s.a.) yüksekçe bir yere çıkmış ve en yüksek sesiyle kendisinin hayatta olduğunu haykırmişti.

d- Komutan, sebeplere tevessül etmeli, sonra işi Allah'a bırakmalıdır. Zira tevekkülün özü budur. Uhud Savaşı'nda, Rasûlullah (s.a.) Medine etrafında nöbet tutmak ve askerlerini silahlandırmak suretiyle sebeplere tevessül etmiş, zafer ve yardımı Allah'a bırakmıştı.

e- Ordu komutanı, düşman güçlerinin hareketi karşısında tam alarmda bulunmalıdır. Bu savaştan sonra Rasûlullah (s.a.) düşman güçlerinin tekrar Medine'ye

dönme ihtimalini gözönünde tutarak peşlerinden Hz. Ali (r.a.) önderliğinde bir askerî birlik göndermişti. Onun böyle davranmasında İslâm önderlerinin düşmanın tuzaklarına karşı tam bir uyanıklık içinde olması gerektiğine işaret vardır.

III- Hendek Savaşı

a- İslâm askerlerinin geride bıraktığı ailesinin emniyet içinde olmasının, savaşçıların moralinin yüksekliğinde büyük rolü vardır. Geride bıraktıkları kadın ve çocukların emin bir yerde olmamaları nefislerinde vesvese ve kedere ve üzüntüye yol açacak ve görevlerini tam yapamayacaklardır.

b- Düşman güçlerinin birliğini bozmak, maneviyatlarını zayıflatmak için kasıtlı haberler, bilgiler yaymanın meşruiyeti:

Rasûlullah (s.a.) Hendek Savaşı'nda, ittifak halinde müslümanların üzerine gelmekte olan şer güçlerin dağıtılması, aralarının açılması için **Nuaym bin Mes'ud el-Gatafân**'ı göndermişti.

c- İnsan yapısı gereği kendisine, verilen emirden ziyade, teşvik ve tergible muamele edilmesini benimser. Komutan askerleriyle olan münasebetlerinde bu konuya dikkat etmelidir. Zaruri hallerde ise kesin emirler verir. Rasûlullah (s.a.) bu usulü Uhud Savaşı'nda kullanmıştır.

ç- Komutan, askerlerin yeteneklerinden ve tecrübe-lerinden yararlanmak için ortam hazırlamalıdır. Her askerin kendisine göre tecrübe ve fikrî potansiyeli vardır. Bu

güçten yararlanmak için askerlere ortam hazırlamak, onları teşvik etmek komutanın vazifesidir. Hendek Savaşı'nda **Selmân-ı Fârisî** (r.a.)'nin hendek kazma fikri, sahabe bu ortamın verilmesi neticesinde olmuştu.

d- Ordu komutanının askerlerine verdiği görevlere, sorumluluklara iştirak etmesi, askerlerin maneviyatının yükselmesinde önemli bir etkidir. Bunun aksi halinde ise askerler, sadece kendilerini sorumluluktan kurtaracak şekilde işlerini yaparlar.

f- Komutanın, askerlerinin elem ve emellerine iştirak etmesi onların acı ve kederini paylaşması, verilen emirleri şevkle yapmalarına vesile olur.

Rasûlullah (s.a.)'ın Hendek Savaşı'nda askerleriyle birlikte aç kalması, **Abdullah bin Câbir** (r.a.)'in hazırladığı az miktardaki yemeğe ashabıyla beraber rıza göstermesi buna en güzel örnektir.

g- Ordu komutanının, askerlerinin kalbine meşru yollarla neşe ve sürur sokmasının meşruiyeti:

İnsanın yorgunluk ve bıkkınlığını atması için, değişikliğe, dinlenmeye ihtiyacı vardır. Bu nedenle meşru yollarla askerlerin üzüntüleri giderilebilir. Hendek kazma esnasında, Rasûlullah (s.a.)'ın, sahabenin şiirler ve maniler okuyarak bu ihtiyaçlarını gidermelerini kabul etmesi konunun meşruiyetine delildir. Rasûlullah (s.a.) bazan kendisi de iştirak ediyor, onlarla şakalaşarak moral veriyordu.

ğ- Ordu komutanı, izin isteyenlerin durumunu değerlendirerek, zaruri ise, şer'î bir özre dayanıyorsa, cemaatın da bundan yararı varsa bazı askerlerine izin verebilir.

Hendek Savaşı'nda bazı askerlerin durumunu gözeten, Rasûlullah (s.a.) ihtiyaçlarını gidermek üzere onlara izin vermişti.

IV- Hudeybiye Anlaşması

a- Düşmana karşı temkinli ve tedbirli olmanın meşruiyeti:

İslâm ordusunun yararına olması şartıyla bu esas için mümkün olan her yol kullanılmalıdır.

Rasûlullah (s.a.) bu anlaşmada düşmanın tuzaklarına düşmemek için her tedbiri aldı. Kendisi müminlerle hareket etmezden önce, keşif için öncü kuvvetler göndermiş, düşmanla karşılaşmayacakları değişik bir yoldan gitmişti.

b- Komutan, belirlediği ana hedefe ulaşmak için, savaşın başlangıcından sonuna kadar, mümkün olan her yolu denemelidir. Rasûlullah (s.a.) Hudeybiye anlaşması yapıldığı sene Mekke'ye çıktığında, ana hedefine ulaşmak için bazı icraatlar yapmıştı. İhramlı olarak yola çıkmış, Kureyş'e iki elçisini göndererek diplomasi yolunu açmıştı. Yine aynı nedenle Kureyş'in silahlı gençlerini kavimlerine göndermiş ve Kureyş'ten gelecek her türlü planı görüşmeye hazır olduğunu belirtmişti.

c- Komutan gerekirse, silahlı mücadele veren gruplar karşısında tarafsız kalabilir. Bu konuya en güzel örnek, Rasûlullah (s.a.)'ın Hudeybiye Anlaşması'na sadık kalarak, Mekke'den kaçan müminlerin oluşturduğu bir grup

savaşçı için geçici olarak tarafsız kalmasıdır. O, anlaşma gereği Mekke'den gelenleri iade ediyor ve sözünde duruyordu. Zor durumda kalan bu müminlerse sahrada birleşerek, Kureyş kervanları için büyük bir tehlike oluşturmuşlardı. Medine'deki müminler ise bu müddet içinde İslâm davetini sürdürüyorlar ve tarafsız kalıyorlardı. Bu durum, müşriklerin, kendi koydukları şarttan vazgeçtiklerini bildirinceye kadar devam etti. Vazgeçtikleri şart, Mekke'den gelen birinin müslüman olsa dahi Kureyş'e geri iade edilmemesiydi.

d- Ordu komutanının, iyi niyetinden dolayı kendi görüşüne karşı gelen askerlerine saygı göstermesi. Diğer askerlerin yapıcı fikirler belirtmeleri için, komutanın böyle davranması bir teşviiktir. Hudeybiye Anlaşması'nda, Rasûlullah (s.a.) Mekke'den İslâm'a yeni gireceklerin geriye iade edilmesi, Medine'den müşriklerin safına geçen birinin ise iade edilmemesi şartını kabul ettiği zaman Hz. Ömer (r.a.) bu şarta karşı gelmişti. Peygamberimiz (s.a.) ise Hz. Ömer'in muhalefetini iyi niyetinden dolayı saygıyla karşılamıştı.

V- Mekke'nin Fethi

a- İslâm önderi, karşı taraf müslüman olmasa bile vermiş olduğu sözde durmalı, yapmış olduğu anlaşmanın şartlarına vefa göstermelidir. İslâm devletiyle karşılıklı varılan anlaşmalar da aynı konumdadır

Mekke'nin fethi esnasında, Kureyş'le anlaşmalı olan Benî Bekr kabilesi, Peygamberimiz (s.a.) ile anlaşmalı olan Huzâa kabilesine karşı, anlaşmayı tek taraflı boza-

rak, Benî Bekir'e destek verdiler. Rasûlullah (s.a.) da ah-dine vefa göstererek, Huzâa kabilesinin intikamını almak için karar aldılar.

b- Hedef yanıltmak için, savaşa çıkmadan önce deği-şik yönlere seriyyeler göndermenin meşruıyyeti:

Düşmandan gerçek hedefi saklayarak, onlara hazırlık fırsatı vermemek için bu yöntem kullanılabilir. Rasûlullah (s.a.) Mekke'nin fethine çıkmadan önce, dik-katleri başka yönlere çekmek için, değişik cihetlere askerî birlikler göndermişti.

c- İyi bir geçmişe sahip olan askerlerin hatalarının affedilmesi, komutan ile askerler arasında kaynaşmayı sağlayan, orduyu zafere götüren önemli etkenlerdendir.

Rasûlullah (s.a.) Mekke'nin fethinden önce, zaafından dolayı gizlice Mekke'ye İslâm ordusunun gelişini haber vermek isteyen, **Hâtıb bin Ebi Beltea'yı** affederek bu konuda tarihin bir daha göremeyeceği güzel bir örnek ver-miştir.

ç- Ordu teşkilinde fert ve bölüklerin seçim ve düzen-lenmesi düşmanla karşılaşma anında müsbet yararlar sağlayan etkenlerdendir. Rasûlullah (s.a.) bu taktiği Mek-ke'nin fethinde ordusunu çeşitli Arap kabilelerinden teş-kil ederek uygulamıştı.

d- Umûmî yarar olursa orduyu bölük bölük ayırmak uygundur. Rasûlullah (s.a.), Mekke'nin fethinde ordusunu beş kısma ayırmıştı. Bu taktiğiyle Rasûlullah (s.a.) Mek-ke ehlinde gelebilecek herhangi bir mukavemeti bastır-mayı, aynı zamanda Kureyş kuvvetlerini dağıtarak zayıf-latmayı hedefliyordu.

e- Başkomutanın yetkilerinden biri de, eğer azlinde

yarar olursa bazı bölük komutanlarını görevden almasıdır. Rasûlullah (s.a.) **Sa'd bin Ubâde**'yi, söylediği bir beyitten dolayı görevden almıştı. Zira söylediği sözler, **Ebû Süfyan** ve Muhacirleri kızdırmıştı. **Sa'd**, bir fitneye sebep olabilir düşüncesiyle azledilmişti.

VI- Huneyn Savaşı

Savaştan sonra düşmanı takip etme, kovalama, askerlerin maneviyatını yükseltme açısından çok önemli bir taktiktir. Rasûlullah (s.a.) Huneyn Savaşı'ndan sonra, hezimete uğrayan Sakîf kabilesini kovalamış, hatta onlar Taif kalelerine sığınmak mecburiyetinde kalmışlardı. Başka bir seriyyeyi de Evtas kabilesini takip etmesi için göndermişti.

VII- Tebük Savaşı

a- Komutanın emirlerine özürsüz yere karşı gelen askerleri uygun cezalarla te'dip etmesinin meşruiyeti:

Bu konuya en güzel örnek, Tebük Savaşı'na özürsüz yere katılmayan üç sahabe, Rasûlullah (s.a.)'ın uyguladığı psikolojik cezadır. Tevbelerinin kabulüne dair vahiy gelinceye kadar, kimse onlarla konuşmamıştı.

b- Ordu komutanının, umûmî yarar gördüğü zaman, devamlı uyguladığı bazı taktiklerini değiştirmesi:

Rasûlullah (s.a.) tüm savaşlarında gizlilik prensibine riayet eder, ordunun nereye ve ne zaman hareket edeceği.

ni gizli tutardı. Tebük Savaşı'nda, yarar gördüğü için bu taktiği değiştirmişti.

c- Komutanın, ölü veya diri olsun askerlerine sahip çıkması, onların hak ve hukukuna riayet etmesi: Komutanın, böyle davranması diğer askerklerin savaş meydanında daha fazla fedakârlık yapmalarına vesile olacaktır. Bu konuya en güzel örnek Rasûlullah (s.a.)'ın Tebük Savaşı'nda ölen, **Abdullah el-Muznî** (r.a.)'nin techiz ve defni ni fiilî olarak kendisinin üstlenmesidir. Bu işlerde yardımcıları ise iki değerli bakanı, **Ebû Bekir** ve **Ömer** (r.a.) idi.

ç- Askerlerinin cismî ve nefsî olarak tedribe, alıştırmaya tabi tutulmasının zarureti: Allah yolunda cihad edenlerin, karşılaşabilecekleri zorluklara karşın sabırlı olmaları, mukavemet göstermeleri için bu eğitim gereklidir. Rasûlullah (s.a.) bu tedribi Tebük Seferi'nde askerleri için uygulamıştı.

Alkame bin Mücezzez ve **Zâtu Selâsil** seriyyleri ile Mûte Savaşı'nda meydana gelen hadiselerden çıkardığımız neticeleri şu şekilde özetleyebiliriz:

a- Askerlerin, Allah'a isyan olmadığı müddetçe komutanlarına itaat etmeleri zaruridir. Allah'a isyan olan bir işte ise hiçbir güce itaat yoktur. Bu neticeyi, Rasûlullah (s.a.)'ın, **Abdullah bin Huzâfe** ile askerleri arasında geçen olayı kendilerine anlatıkları zaman, "emre itaat sadece maruf şeyleredir" sözünden çıkarıyoruz.

b- Komutanın en önemli görevlerinden biri, kontrolü altındaki askerlerin emniyeti için mümkün olan her tedbiri almasıdır.

Zâtu Selâsil Savaşı'nda, **Amr İbn Âs** (r.a.) ordusuyla

gece yol alıyor, gündüz gizleniyordu. Yine aynı taktiği, askerlerinin ateş yakmalarına izin vermeyerek ve Rum askerlerini kendi topraklarında kovalamaya müsaade etmeyerek uyguladı. Tüm bu taktiklerden amacı, kontrolü altındaki askerlerin emniyetini sağlamaktı.

c- İslâm ordusunun komutanı, düşmanı manevî olarak zayıflatacak, şüpheyi düşürecek her türlü hileye başvurmalıdır. **Halid bin Velid** (r.a.)'in Mûte Savaşı'nda, gece savaş durduğu sırada orduyu yeniden tanzim etmesi bu hileye en güzel örnektir.

ç- Orduda komuta birliğinin savaş sonucunu belirlemedeki etkisi çok büyüktür. Ordunun birkaç komutan tarafından idare edilmesi ise, hezimetini hazırlar. Zâtu Selâsil Savaşı'nda, **Ebû Ubeyde bin Cerrâh**'ın muhalefet etmesine rağmen, **Amr İbn Âs**'ın ordu komutasının bir kişide olmasını sağlaması buna en güzel örnektir.

d- Zorunlu hallerde ordu komutanı, düşman güçlerine karşı asker ve mühimmat yığınağı yapmalıdır. Zatu Selâsil Savaşı'nda, **Amr İbn Âs** (r.a.) Rasûlullah (s.a.)'dan acil yardım istemiş, Peygamberimiz de, **Ebû Ubeyde bin Cerrah** komutasında askerî bir güç göndermişti.

e- Kararlılık ve azim gerektiren durumlarda askerlerine karşı tavizsiz olması, komutanın dikkat edeceği hususlardandır. **Amr İbn Âs** (r.a.) bu metodu Zâtu Selâsil Savaşı'nda kullanmıştı.

f- Komutanın, başarılı askerlerini takdir etmesi, yüceltmesi onların askerî başarılarının devamını sağlayacak önemli bir sebeptir. **Halid bin Velid** (r.a.) Mûte Savaşı'ndan zaferle döndüğü zaman, Rasûlullah (s.a.) kendisini takdirle karşılamıştı.

g- Zaruret halinde, imamla irtibatlaşmanın mümkün olmadığı bir savaşta, İslâm ordusunun başına yetkili bir asker komutan olarak geçebilir. Mûte Savaşı'nda, üç komutanın şehid olmasından sonra, başsız kalan İslâm ordusunun komutanlığını **Halid bin Velid** (r.a.)'in üstlenmesi, bunu da Rasûlullah (s.a.)'ın tasdik etmesi, bu konunun cevazına bir delildir.

Kitapta zikrettiğim üç İslâm komutanı (**Ebû Ubeyde bin Cerrah**, **Halid bin Velid** ve **Amr İbn.Âs**)'nın sizlere aktarmış olduğum siyerlerinden çıkardığım neticeleri şöyle özetleyebiliriz:

a- Geri çekildikten sonra düşman üzerine ani ve süratli hücumlarda bulunmanın ehemmiyeti. Bu taktiği, **Ebû Ubeyde** (r.a.) Hıms'ın fethinde, **Halid bin Velid** (r.a.) de **Tuleyha bin el-Esedî** üzerine yürüdüğünde uygulamıştı.

b- Düşmanı çeşitli durumlarda değerlendirerek doğru ve süratli karar alma kabiliyeti, askerî idarede önemli esaslardandır. **Ebû Ubeyde** (r.a.) bu taktiği **Mercu Rum Savaşı**'nda uygulamıştı.

c- Savaşta görev emniyeti, komutanın dikkat edeceği diğer bir önemli konudur. **Ebû Ubeyde** (r.a.) bu esasa ihtimam gösteren bir kumandandı.

ç- Ordu komutanının zafere ulaşmasındaki en önemli husus hedefini belirledikten sonra, bu hedefin gerçekleştirilmesi için mümkün olan her vesileye tevessül etmesidir. **Ebû Ubeyde**'nin Şam mıntıkasındaki fetihlerinde bu tavrın rolü büyük olmuştur.

d- Askerî kuvvetlerin gücünü yerinde ve zamanında kullanma, Rasûlullah (s.a.)'ın tatbik ettiği bir esastı. Ken-

dinden sonra gelen üç İslâm komutanı da bu esasî savaşlarında uygulamışlardır.

e- **Halid bin Velid** (r.a.) Peygamberimiz (s.a.)'in okundan mezun olan başarılı bir komutandı. Rasûlullah (s.a.)'ın savaşlarında tatbik ettiği metodları kendisi de aynen uyguladı.

f- Ordunun hareket kabiliyetinin üstün olması zafer için önemli bir etkindir. Komutan, askerlerin bu kabiliyetini geliştirmek için özel gayret göstermelidir. **Amr İbn Âs**'ın Mısır'ın fethinde bu esasî başarıyla uyguladığını görmekteyiz.

g- Müslümanların uygulaması gereken önemli bir esas da ihanet ve döneklikle karşılaştıkları zaman, düşmanlarına karşı şiddetli olmalarıdır. Zira müslümanların hâkimiyetinin devamı için bu gereklidir. **Amr İbn Âs** (r.a.)'ın İskenderiye'yi fethinde bu esasî kullandığını görmekteyiz.

ğ- Bazı şartlarda, ordunun sessiz ve süratli olması başarı için önemli bir esastır. Askerî önderin bu esasî yerinde kullanması görevlerindendir. **Amr İbn Âs** (r.a.) gece Sebret'e gitmesi emrolunduğu zaman, beraberindeki askerlerle bunu uygulamış ve sabah ani hücumla bölgeyi fethetmişti.

GÜZEL VE HAYIRLI İŞLERİN O'NUN YARDIM VE İHSANIYLA TAMAMLANDIĞI ALLAH'A HAMD-Ü SENALAR OLSUN. SALÂT-Ü SELÂM DA PEYGAMBERİ-MİZİN ÂİLESİ, ASHABI VE KIYAMETE KADAR O'NA TÂBİ OLANLARIN ÜZERİNE OLSUN.

“

İslâm'da Ordu ve Komutan, İslâm'ın askerlik alanındaki görüş ve uygulamalarını ele alan ilmî bir çalışmadır. 200'ü aşkın kaynaktan yararlanılarak hazırlanan bu eserde, Hz. Peygamber ve komutanlarının askerî özellikleri, yönettikleri savaşlar, uyguladıkları taktikler ve bu savaşlardan çıkarılacak dersler ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. Savaşlarda uygulanan İslâmî hükümleri de kapsayan eser aynı zamanda “*savaş fihri*” hüviyetini taşımaktadır.

”

